КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

На правах рукопису

ДЕРЕКА
ТЕТЯНА ГРИГОРІВНА

УДК 37.013:796 (043.3)

АКМЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Дисертація

на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук

Науковий консультант:

Сисоєва Світлана Олександрівна
доктор педагогічних наук,
професор, академік НАПН України

Київ – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП 4

РОЗДІЛ 1 АКМЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ 21

1.1. Історико-педагогічний аналіз становлення та розвитку акмеології. 21

1.2. Характеристика базових понять дослідження. 43

1.3. Проблема професійної підготовки фахівців фізичного виховання у педагогічній теорії. 64

1.4. Концепція дослідження неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології. 83

Висновки до першого розділу 104

РОЗДІЛ 2 ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗА КОРДОНОМ 107

2.1. Професійна підготовка фахівців фізичного виховання у країнах Європейського Союзу. 107

2.2. Особливості професійної підготовки фахівців фізичного виховання у США. 129

2.3. Професійна підготовка фахівців фізичного виховання у країнах СНД. 149

Висновки до другого розділу 166

РОЗДІЛ 3 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ АКМЕОЛОГІЧНО СПРЯМОВАНОЇ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ 169

3.1. Сучасний стан неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання. 169

3.2. Обґрунтування структури акмеологічної компетентності фахівця фізичного виховання та критеріїв її сформованості. 183

3.3. Концепція неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології. 205

3.4. Модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології. 230

Висновки до третього розділу 250

РОЗДІЛ 4 ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ АКМЕОЛОГІЧНО СПРЯМОВАНОЇ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ 253

4.1. Принципи відбору змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології. 253

4.2. Формування змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології. 276

4.3. Форми і методи неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології. 297

4.4. Самостійна та науково-дослідна робота у формуванні акмеологічної компетентності студентів. 317

Висновки до четвертого розділу 336

РОЗДІЛ 5 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА АКМЕОЛОГІЧНИХ ЗАСАД НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ 340

5.1. Етапи та методика проведення формувального експерименту. 340

5.2. Аналіз результатів експериментальної роботи. 357

5.3. Обґрунтування варіативних моделей неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології. 387

Висновки до п’ятого розділу 403

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ 408

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 420

ДОДАТКИ 482

ВСТУП

Здоров'я нації є головним критерієм ефективності функціонування всіх сфер діяльності сучасного суспільства, показником розвитку держави. Водночас трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, крім позитивних зрушень, позначаються й негативними явищами в життєдіяльності людей – зниженням тривалості та якості життя, зростанням кількості неінфекційних хронічних захворювань, втратою орієнтирів на здоровий спосіб життя, байдужістю дітей, молоді та дорослих до власного здоров'я та фізичної культури, скороченням рухової активності. Тому, професійна підготовка фахівців фізичного виховання набуває сьогодні особливого значення, оскільки впливає на фізичне оновлення і розвиток суспільства.

Професійна підготовка фахівців фізичного виховання все більше спрямовується на досягнення високої професійної кваліфікації, здатності до неперервного розвитку, відповідність сучасним вимогам щодо кадрового забезпечення галузі. Провідними сутнісними характеристиками професійної підготовки сучасних фахівців фізичного виховання є ціннісне ставлення до здоров'я громадян, необхідність реалізації державної стратегії розвитку системи фізичного виховання молоді, формування відповідального ставлення до власного здоров'я, до здорового способу життя, створення умов для повноцінного фізичного та духовного розвитку.

Сучасний рівень швидкого накопичування знань, вимоги до компетентності фахівців фізичного виховання зумовлюють необхідність розглядати професійну підготовку як цілісний неперервний процес, що передбачає не тільки навчання у вищих навчальних закладах, а й самоосвіту та подальше самовдосконалення, цілеспрямований рух до професійного й особистісного акме.

Проблема професійного становлення та розвитку особистості, її самовдосконалення є провідною для такої галузі науки, як акмеологія. Саме тому, в умовах зростання конкурентності на сучасному ринку праці, професійна підготовка фахівців фізичного виховання повинна спрямовуватися на формування, розвиток та

реалізацію індивідуальних акме-якостей, стимулювати та сприяти досягненню найвищого ступеня професійного та особистісного акме.

Концептуальні положення щодо професійної підготовки фахівців фізичного виховання з вищою освітою, які дозволяють переосмислити цінності фізичної культури та функції фізичного виховання, базуються на положеннях Конституції України (1996, остання чинна редакція 2016), Законів України «Про освіту» (1991; №1060-XII, зі змінами від 11 червня 2008), «Про вищу освіту» (2014), Указу Президента України «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Галузевої концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Указу Президента України «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту» (2005), Закону України «Про фізичну культуру і спорт» (2011).

Українськими науковцями завжди приділялась належна увага дослідженню професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема таким її аспектам: філософія освіти (В. П. Андрущенко [19], В. Г. Кремень [277], В. О. Огнев'юк [368]), неперервна професійна освіта (С. У. Гончаренко [118], С. О. Сисоєва [458]), дидактичні засади професійної підготовки фахівців з вищою освітою (А. М. Алексюк [12], В. І. Бондар [59]), застосування педагогічних технологій у вищій школі (П. М. Гусак [128], Л. П. Максимова [324]); порівняльно-педагогічні дослідження неперервної освіти (Т. М. Десятов [183], Т. Є. Кристопчук [282], Т. С. Кошманова [269], О. В. Матвієнко [336]).

Професійну підготовку майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту розглянуто в працях вітчизняних науковців за такими напрямами: формування готовності фахівців до професійної діяльності (М. В. Дутчак [204], О. М. Носко [364], В. Г. Савченко [436], Б. М. Шиян [536]); теоретико-методологічні засади фізичного виховання як педагогічного процесу (О. С. Куц [301], Л. П. Сущенко [476]), зокрема спрямованого на формування здоров'я дітей дошкільного віку (Е. С. Вільчковський [91], Н. Є. Пангелова [391]), учнівської (Н. Ф. Денисенко [137], Т. Ю. Круцевич [285], Н. В. Москаленко [346]) та студентської молоді (О. Д. Дубогай [202], І. М. Медведєва [338], Є. Н. Приступа [413]); професійна підготовка фахівців фізичного виховання у вищих навчальних закладах

(О. Ю. Ажиппо [7], Р. В. Клопов [256], А. П. Конох [263], О. В. Тимошенко [486]); загальна теорія підготовки спортсменів (Г. М. Арзютов [25], О. Ц. Демінський [135], С. С. Єрмаков [212], В. М. Платонов [405], Ю. М. Шкребтій [539]); філософія спорту (С. Н. Бубка [69], М. М. Булатова [72]).

Проблема професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури досліджувалася українськими науковцями у таких аспектах: застосування у професійній діяльності інформаційних технологій (Г. Р. Генсерук [111]), тренінгів (І. В. Панасюк [390]); готовність до викладання основ безпеки життєдіяльності (Г. Д. Кондрацька [262]), валеологічного самовдосконалення (В. А. Коробейнік [265]), фізкультурно-оздоровчої діяльності (Н. Г. Денисенко [136], А. В. Заікін [226], Л. І. Іванова [234]), позакласної виховної роботи з учнями (Л. П. Ареф’єва [24], С. О. Ігнатенко [238], О. А. Стасенко [470]); розв’язання педагогічних ситуацій (Р. П. Карпюк [248]); профільне навчання у старшій школі (О. В. Котова [266]); формування педагогічної майстерності (В. М. Папуча [393]), зокрема культури професійної самореалізації (В. М. Мазін [320]); психологічної готовності до педагогічної діяльності (М. М. Кужель [286]); аксіологічні засади професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання (Л. О. Демінська [134]).

Розвиток акмеології як наукової галузі досліджували такі вітчизняні вчені: В. М. Гладкова [115], О. А. Дубасенюк [200], С. С. Пальчевський [389]. Акмеологічно спрямована професійна підготовка у наукових працях дослідників розглядалася у таких аспектах: професійна акмеологія (В. В. Желанова [217], С. О. Караман [245], А. М. Крамаренко [273], С. М. Мартиненко [331]); акмеологія вищої освіти (О. В. Плахотнік [406]), професійно-педагогічна самореалізація майбутнього вчителя на засадах акмеології (Л. С. Рибалко [428]); акмеологічний підхід у теорії й практиці вищої педагогічної освіти (В. М. Вакуленко [79]); акмеологічний ресурс андрагогічної моделі навчання (Л. Б. Лук’янова [316]); акмеологічний підхід до визначення сутності обдарованості (О. Є. Антонова [22]); концептуальні засади формування професійно мобільного вчителя (Р. М. Пріма [415]), мотивації майбутніх педагогів до навчання у виші (О. М. Галус [107]); підготовки магістрів до інноваційної діяльності (С. С. Вітвицька [94]).

Професійна підготовка майбутніх фахівців ґрунтовно досліджувалися у працях зарубіжних дослідників (Ch. Bucher [596], K. Buchta [568], H. Grabowski [564], Z. Jaworski [568], D. Wuest [596]), зокрема російських (А. Г. Барабанов [39], Є. П. Каргаполов [246], О. В. Петунін [400], В. В. Приходько [414], В. В. Фідельський [502], Г. А. Шашкін [535]).

Професійну підготовку майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту зарубіжні науковці досліджували в таких аспектах: теоретичні та методичні засади фізичного виховання (В. К. Бальсевич [38], Л. П. Матвєєв [335], В. Б. Коренберг [264], В. І. Столяров [474], В. О. Таймазов [478]); педагогіка фізичного виховання та спорту (Б. О. Ашмарін [30], Ю. Д. Железняк [218], Л. К. Зав'ялов [29]); використання здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності фахівців (В. В. Бєлоусова [42], Н. Ж. Булгакова [73], О. О. Горєлов [119], І. М. Решетень [427], О. Г. Румба [433]); біомеханіка навчання руховим діям у фізичному вихованні та спорті (І. І. Аліханов [13], Д. Д. Донской [197], В. М. Заціорський [229], В. І. Лях [317]) медикобіологічні аспекти фізичного виховання і спорту (М. І. Волков [99], Я. М. Коц [267], М. М. Яковлєв [544]).

Питання професійної акмеології вивчалися зарубіжними вченими за такими напрямами: соціальна акмеологія (А. І. Ляшенко [318], Г. П. Філіпова [503]); військова акмеологія (В. Г. Михайловський [343], Л. Г. Лаптєв [302], В. В. Новіков [362]); медична акмеологія (В. П. Андронов [18], А. Г. Васюк [82], Т.В. Карасьова [490], С. Н. Толстов [489]); акмеологія управління (А. О. Деркач [174], В. Г. Зазикін [177]); креативна акмеологія (Н. Ф. Вишнякова [93], А. О. Деркач [182], К. Є. Перепьолкіна [397]); синергетична акмеологія (В. П. Бранський [64], О. В. Вознюк [96], С. Д. Пожарський [408]); корекційна акмеологія (Н. Є Завацька [221]); характерологічна акмеологія (А. А. Філозоп [504]); етнологічна акмеологія (В. П. Бранський [65]); педагогічна акмеологія (О. О. Бодальов [54], А. О. Деркач [175], В. Н. Тарасова [479]); шкільна акмеологія (В. М. Максимова [323]).

Основи педагогічної акмеології було закладено російською дослідницею Н. В. Кузьміною [294].

Акмеологічно спрямована професійна підготовка фахівців фізичного виховання досліджувалася зарубіжними вченими, зокрема такі її аспекти: практичне

використання професійної акмеології (Г. І. Хозяїнов [518], О. Л. Жукова [219]); психолого-акмеологічні проблеми поліпрофесіоналізму особистості (А. В. Посохова [411]); професійно-педагогічна культура як основа акмеологічного становлення спортивного педагога (Л. В. Абдаліна [1], Є. В. Бистрицька [76], Л. Є. Варфоломєєва [80], К. Г. Сайганова [441]); сутність, структура та зміст акмеологічної компетентності майбутнього вчителя (Д. М. Кошман [268]); теоретичні та прикладні засади акмеології спортивних досягнень (Ю. Ф. Курамшин [298]); акмеологічний аналіз спортивної індивідуальності (І. А. Юров [540]).

Водночас теоретичний аналіз наукових праць засвідчив, що неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання на засадах акмеології ще не стала предметом окремого цілісного наукового дослідження, зокрема не вивчалися структура акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, критерії її сформованості, концептуальні положення, моделі та організаційно-методичні засади акмеологічно спрямованої неперервної професійної підготовки таких фахівців.

Актуальність дослідження обраної проблеми підсилюється також наявною низкою суперечностей між:

– необхідністю модернізації системи фізкультурної освіти у напрямі забезпечення високого рівня професійної підготовки і здатності до професійного розвитку фахівців фізичного виховання упродовж життя та її реальним станом;

– наявною мотивацією фахівця фізичного виховання до професійного й особистісного розвитку та недостатнім рівнем його підготовки до навчання, саморозвитку і самовдосконалення упродовж життя;

– сучасними вимогами щодо акмеологічного розвитку фахівців, формування у них здатності до навчання, саморозвитку, самовдосконалення упродовж життя в процесі неперервної професійної підготовки, та відсутністю організаційно-методичного забезпечення неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології;

– потребою застосування акмеологічно спрямованих форм і методів навчання фахівців фізичного виховання та недостатньою розробленістю змістово-процесуальної складової цього процесу.

Враховуючи соціальну значущість забезпечення фізичного і духовного здоров'я молодого покоління, пов'язану з цим актуальність неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, недостатню теоретичну розробленість проблеми та її практичне упровадження, темою дисертаційного дослідження обрано: **«Акмеологічні засади неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до зведеного плану науково-дослідницької роботи Київського університету імені Бориса Грінченка «Філософські, освітологічні та методичні засади компетентнісної особистісно-професійної багатопрофільної університетської освіти» (РК № 0110U006274) на 2011-2015 рр.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 13, від 17 грудня 2015 року) та узгоджена Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології НАПН України (протокол № 32, від 26 січня 2016 року).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка фахівців фізичного виховання у вищих навчальних закладах.

Предмет дослідження – неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.

Мета дослідження – на основі цілісного наукового аналізу професійної підготовки та професійної діяльності фахівців фізичного виховання у вищих навчальних закладах обґрунтувати акмеологічні засади неперервної професійної підготовки (на початковому, першому (бакалаврському), другому (магістерському) рівнях вищої освіти) фахівців фізичного виховання.

Відповідно до об'єкта, предмета й мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Вивчити стан дослідження проблеми у педагогічній теорії та практичній діяльності вищих навчальних закладів в Україні та за кордоном.
2. Проаналізувати базові поняття дослідження.
3. Здійснити історико-педагогічний аналіз професійної підготовки фахівців фізичного виховання в акмеологічному вимірі.

4. Визначити структуру акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання та критерії її сформованості.
5. Обґрунтувати концепцію неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.
6. Розробити та експериментально перевірити модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.
7. Обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити організаційно-методичні засади неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.
8. Розробити варіативні моделі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.

Гіпотеза дослідження полягає у тому, що неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання на засадах акмеології набуває ефективності, якщо вона здійснюється відповідно до обґрунтованих концепції, моделі та організаційно-методичних засад (зміст, форми, методи), спрямованих на послідовне формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання на початковому, бакалаврському та магістерському рівнях вищої освіти зі зміною пріоритетів у розвитку її компонентів, що забезпечує здатність фахівця до навчання, професійного й особистісного саморозвитку та самовдосконалення упродовж життя.

Загальну гіпотезу конкретизовано у *часткових гіпотезах*. Неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання на засадах акмеології набуває ефективності, якщо:

– така підготовка концептуально ґрунтується на базових положеннях професійної акмеології, зокрема педагогічної, з урахуванням специфіки діяльності фахівців фізичного виховання;

– зміст навчальних дисциплін професійного й практичного циклу неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання для всіх рівнів вищої освіти (початкового, бакалаврського, магістерського) збагачується акмеологічно спрямованою складовою;

– у процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології формуються професійно значущі та особистісні акме-якості,

які забезпечують здатність до навчання, саморозвитку та самовдосконалення упродовж життя.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові положення та висновки: сучасної філософії освіти (В. П. Андрущенко [19], В. Г. Кремень [276], В. О. Огнев'юк [368]), зокрема філософії фізичної культури і спорту (С. Н. Бубка [68], М. М. Булатова [72]); неперервної професійної освіти (С. У. Гончаренко [118], Т. М. Десятов [183], С. О. Сисоєва [458]); теорії педагогічної освіти (М. Б. Євтух [214], В. І. Луговий [315]); професійної підготовки майбутніх фахівців у вищій школі (В. І. Бобрицька [50], Т. І. Коваль [258], М. Г. Чобітько [531], Я. В. Цехмістер [524]), зокрема на засадах компетентнісного підходу (Л. Л. Хоружа [522]); педагогічної діяльності викладача вищої школи (Н. В. Гузій [126]); професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (О. Ю. Ажиппо [7], Г. М. Арзютов [25], О. Ц. Демінський [135], В. М. Платонов [405], Л. П. Сущенко [476], О. В. Тимошенко [486], Ю. М. Шкребтій [539]), зокрема із застосуванням інформаційних технологій (Р. В. Клопов [256]), здоров'язбережувальних технологій (Т. Ю. Круцевич [284], Є. Н. Приступа [413]), на засадах компетентнісного підходу (О. Ю. Анастасова [15], С. В. Гаркуша [108], В. М. Єфімова [216], М. О. Носко [365]), культурологічного (Б. М. Шиян [537], А. В. Цьось [525]), аксіологічного підходів (Л. О. Демінська [134]); професійної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту за кордоном (Р. П. Карпюк [248], М. Є. Кутепов [300], І. Г. Максименко [322]); професійної акмеології (Л. В. Абдаліна [1], В. М. Вакуленко [79], О. Є. Гречаник [123], В. М. Гладкова [115], В. Г. Зазикін [223], С. Д. Пожарський [408]), зокрема педагогічної акмеології (О. О. Бодальов [57], А. О. Деркач [181], О. А. Дубасенюк [199], Н. В. Кузьміна [292]), акмеології фізичного виховання та спорту (Л. Є. Варфоломєєва [80], А. І. Юров [540]); акмелогічної концепції розвитку професіонала (К. О. Абульханова [3], О. О. Бодальов [53], Г. С. Данилова [131], С. С. Пальчевський [389], Ю. В. Сенягін [454]); проектування акмеологічного середовища (А. О. Деркач [179], І. О. Соловйов [468]).

Методологічна основа дослідження визначена на філософському, загальнонауковому, конкретнонауковому і технологічному рівнях. На

філософському рівні – положення філософії щодо розвитку, самореалізації, самовдосконалення особистості; єдності теорії та практики свідомої активності людини як суб'єкта пізнавальної діяльності; цінності досягнення особистісного і професійного акме. На рівні *загальнонаукової методології* – концептуальні положення неперервної освіти в умовах світових тенденцій глобалізації та інтеграції; загальнопедагогічні принципи професійної підготовки; акмеологічний, комплексний, системний, компетентнісний, антропологічний, аксіологічний, екзистенційний та діяльнісний підходи дослідження професійної підготовки; акмеологічні підходи підготовки фахівця. На рівні *конкретнонаукової методології* – принципи неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології; положення теорії фізичного виховання та теорії і методики професійної підготовки фахівця фізичного виховання; принципи формування змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології. На *технологічному рівні* – система методів дослідження акмеологічних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання; технології реалізації організаційно-методичних засад формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології; методи дослідження та оцінювання рівня сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання у процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології.

Провідна ідея **концепції дослідження** базується на положенні: індивідуальні, особистісні, суб'єктно-діяльнісні та професійні якості людини в межах акмеологічного підходу вивчаються в єдності взаємозв'язків, взаємозумовленостей для забезпечення спрямування фахівця на досягнення професійного й особистісного акме. Неперервну професійну підготовку фахівців фізичного виховання на засадах акмеології необхідно досліджувати як міждисциплінарну проблему із застосуванням інтегрованої сукупності акмеологічного, комплексного, системного, компетентнісного, антропологічного, аксіологічного, екзистенційного та діяльнісного підходів, спрямовану на формування у них акмеологічної компетентності, що забезпечує здатність до навчання, саморозвиток та самовдосконалення впродовж життя.

Системоутворювальним у дослідженні є акмеологічний підхід, сутність якого полягає у вивченні індивідуальних, особистісних та суб’єктно-діяльнісних характеристик фахівця в єдності всіх взаємозв’язків задля досягнення професійного й особистісного акме та самореалізації.

Комплексний підхід у дослідженні акмеологічних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання було використано для визначення динамічних змін у розвитку акме-якостей особистості фахівця, що дозволяє визначити рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівця та перспективу інтеграції рівнів його внутрішньої організації як особистості, індивідуальності та суб’єкта.

Системний підхід використовувався для формування основних концептуальних положень та створення структурної моделі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, що дозволив розглянути професійну підготовку таких фахівців як складову неперервної професійної освіти, що забезпечує фахову підготовленість, єдність і цілісність її складових.

Компетентнісний підхід використовувався для обґрунтування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання та її складових (акме-мотиваційної, когнітивно-акмеологічної, акмеологічно-діяльнісної, акмеологічних якостей особистості). Компетентнісний підхід уможливив розгляд процесу формування акмеологічних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання як такого, що забезпечує їхню здатність до ефективної професійної діяльності та закладає основи професійного та особистісного акме-розвитку.

Антропологічний підхід використовувався у теоретичному аналізі для вивчення людини як біосоціальної істоти, яка взаємодіє з природою та суспільством за певними нормами, цінностями, традиціями, правилами, розвивається у культурному середовищі; для дослідження самооцінки, унікальності та неповторності особистості, здатної до саморозвитку та самовдосконалення.

Аксіологічний підхід дав змогу здійснити аналіз професійних та педагогічних цінностей фахівців фізичного виховання; визначити зміст акме-мотиваційного компоненту акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, що

забезпечує формування ціннісних орієнтацій фахівців у процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології.

Екзистенційний підхід сприяв формуванню «Я-концепції» розвитку професіонала та акме-якостей особистості фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології.

Діяльнісний підхід використовувався для аналізу компонентів професійної діяльності фахівця фізичного виховання та виокремлення його професійно-педагогічних функцій; дослідження організації професійної підготовки фахівців фізичного виховання за умови неперервності, наявності технології реалізації концепції та критеріїв ефективності професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.

Методи дослідження. Для досягнення мети, розв’язання означених завдань та перевірки гіпотези було використано комплекс загальнонаукових методів: *теоретичних* – історико-педагогічний аналіз для дослідження професійної підготовки фахівців фізичного виховання в акмеологічному вимірі; метод концептуально-порівняльного аналізу теоретичних підходів для визначення й обґрунтування концепції неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології; ретроспективний аналіз, конкретизація, узагальнення для формування наукового тезаурусу дослідження; теоретичний аналіз, синтез, систематизація джерел для формування наукового апарату, формування базових понять та визначення основних напрямів дослідження проблеми амеологічних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання; структурно-системний аналіз для розробки моделі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання та аналізу результатів її упровадження у практичну діяльність; комплексний аналіз змісту, форм і методів неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології для розробки організаційно-методичних засад акмеологічно спрямованої неперервної професійної підготовки; метод узагальнення та систематизації для формування висновків при з’ясуванні теоретичних і методичних засад акмеологічно спрямованої неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання; *емпіричних* – порівняльний педагогічний експеримент для

упровадження та визначення ефективності неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, для обґрунтування варіативних моделей неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології; методи анкетування, педагогічного тестування, педагогічного спостереження, самоспостереження, статистичні методи аналізу одержаних даних для вивчення стану досліджуваної проблеми у практичній діяльності вищих навчальних закладів; *математичної статистики* для кількісної та якісної обробки результатів педагогічного експерименту: метод середніх величин, t-критерій Стьюдента, кореляційний, факторний та кластерний аналізи отриманих даних; відображення результатів експерименту у графічних формах і таблицях.

Експериментальна база дослідження: Університетський коледж та факультет здоров'я, фізичного виховання і спорту Київського університету імені Бориса Грінченка; Національний університет фізичного виховання і спорту України; Інститут фізичного виховання та спорту Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова; Львівський державний університет фізичної культури; факультет фізичного виховання Донбаського педагогічного університету (м. Слов'янськ), Інститут фізичної культури Сумського педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Сумський класичний університет; факультет фізичної культури та спорту Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. У проведенні педагогічного експерименту взяли участь 1253 студенти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* професійну підготовку майбутніх фахівців фізичного виховання розглянуто на засадах акмеології в контексті забезпечення неперервності професійного становлення та розвитку фахівця на початковому, першому (бакалаврському), другому (магістерському) рівнях вищої освіти, формуванні у нього здатності до навчання, саморозвитку та самовдосконалення упродовж життя засобами акмеологічно спрямованих змісту, форм та методів підготовки; виокремлено етапи розвитку акмеології на теренах України (20-ті роки XX ст. – початок XXI ст.), а саме: фундаментальний (1928 – 1950 рр.), синергетично-технологічний (1951 – 1966 рр.), професійно-прикладний (1967 – 1984 рр.),

академічно-науковий (1985 – липень 1991 рр.), креативно-інтегративний (з серпня 1991– до сьогодні); обґрунтовано структуру акмеологічної компетентності фахівця фізичного виховання (компоненти: акме-мотиваційний, когнітивно-акмеологічний, акмеологічно-діяльнісний, акме-якості особистості) та критерії її сформованості (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний); розроблено концепцію та модель (складові: цільова, теоретико-методологічна, змістово-процесуальна, критеріально-результативна) неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології; експериментально доведено взаємозв'язки показників компонентів акмеологічної компетентності фахівця фізичного виховання (акме-мотиваційний і особистісний, особистісний і професійний, емоційний і психологічний, когнітивно-акмеологічний і дослідницький); експериментально встановлено кореляційні зв'язки між рівнем сформованості акмеологічної компетентності, її компонентами та їх показниками; здійснено SWOT-аналіз освітнього акмеологічного середовища неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання (сильні та слабкі сторони, загрози та можливості для розвитку); розроблено варіативні моделі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології (професійно-мотиваційна, практично-спрямована та спортивно-діяльнісна);

– *удосконалено* навчально-методичне забезпечення професійної підготовки фахівців фізичного виховання; зміст навчальних програм дисциплін професійного та практичного циклів підготовки фахівців фізичного виховання;

– *подальшого розвитку* набули наукові положення щодо неперервної професійної освіти фахівців фізичного виховання; принципи неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології; методи і засоби професійної підготовки фахівців фізичного виховання.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає в тому, що: класифіковано базові поняття, які складають науковий тезаурус дослідження за трьома групами: поняття, що розкривають сутність та специфіку неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання; поняття, що стосуються професійної підготовки фахівців фізичного виховання; поняття, що визначають акмеологічні засади неперервної професійної підготовки фахівців фізичного

виховання; теоретично узагальнено акмеологічні принципи неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання (вершинності, суб'єктності, діяльності, оптимальності, зворотного зв'язку); теоретично обґрунтовано: поняття «неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання на засадах акмеології», яке розуміється як послідовний процес формування акмеологічної компетентності фахівця фізичного виховання, що забезпечує його професійне становлення та розвиток, формування здатності до навчання, саморозвитку, самовдосконалення упродовж життя задля досягнення особистісного й професійного акме; поняття «акмеологічна компетентність фахівців фізичного виховання», яке розуміється як інтегрована здатність особистості, що формується у процесі неперервної акмеологічно спрямованої професійної підготовки і відображає здатність фахівця будувати власний саморозвиток із постійним ускладненням завдань та зростанням рівня досягнень задля навчання, саморозвитку та самовдосконалення упродовж життя, досягнення особистісного й професійного акме; теоретично обґрунтовано компоненти акмеологічної компетентності фахівця фізичного виховання (акме-мотиваційний, когнітивно-акмеологічний, акмеологічно-діяльнісний, акме-якості особистості), складові моделі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології (цільова, теоретико-методологічна, змістово-процесуальна, критеріально-результативна), принципи відбору змісту, форм та методів неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології відповідно до рівнів вищої освіти (цілісності, науковості, наступності, єдності, узгодженості, варіативності, відповідності рівням вищої освіти).

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що розроблено та упроваджено: навчально-методичний комплекс із професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, який включатиме навчально-методичне видання «Вступ до спеціальності (ІІ модуль)»; програми курсів «Вступ до спеціальності», «Професійна майстерність», «Психологія фізичного виховання», «Теорія і методика фізичного виховання», «Професійне фізкультурно-спортивне вдосконалення», «Акмеологія у фізичному вихованні»; методичні матеріали для проведення практичних занять з навчальних дисциплін

«Вступ до спеціальності», «Професійна майстерність», «Педагогічна майстерність», «Методика викладання дисциплін з фізичного виховання у вищих навчальних закладах», «Акмеологія у фізичному вихованні»; монографію «Неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання: акмеологічні засади», для студентів, викладачів, магістрів, аспірантів, слухачів системи післядипломної освіти.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані для розробки навчальних програм, підручників, навчальних та навчально-методичних посібників, навчально-методичних комплексів, методичних рекомендацій для неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання.

Упродовж усього періоду педагогічного експерименту автор особисто брала участь в апробації та практичному впровадженні розроблених акмеологічних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання, працюючи на посаді завідувача кафедри фізичної культури та спортивної майстерності Київського університету імені Бориса Грінченка.

Результати дослідження **упроваджено** в навчальний процес Київського університету імені Бориса Грінченка, до складу якого входить Університетський коледж (довідка № 172/1-Н від 01.07.2016); Національного університету фізичного виховання і спорту України (довідка від 14. 09. 2016); Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (довідка № 2207/01 від 26.09.2016); Львівського державного університету фізичної культури (довідка № 1102 від 05.10.2016); факультету фізичного виховання та спорту Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 251 від 28.09.2016); Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (довідка № 68-16-136 від 06.10.2016); Інституту фізичної культури Сумського педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 1591 від 04.10.2016); факультету фізичного виховання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 62 від 06.10.2016).

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження оприлюднювалися на науково-практичних конференціях різного рівня:

міжнародних – «Формування ціннісно-мотиваційного ставлення педагогів до проблеми збереження здоров'я» (м. Київ, 2008 р.), «Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров'я і професійно-педагогічної підготовки різних верств населення» (м. Київ, 2009 р.), «Фізична культура і здоров'я людини: історія, сьогодення, майбутнє (до 100-річчя першого київського диплома вчителя фізичної культури)» (м. Київ, 2012 р.), «Проблемы физкультурного образования: содержание, направленность, методика, организация» (г. Калиниград, 2013 г.), «Kierunki rozwoju fizjoterapii i kosmetologii w aspekcie promocji zdrowia» (Poznań, 2014 r.), «Фізична культура і спорт у сучасному суспільстві: досвід, проблеми, рішення (у циклі Анохінських читань)» (м. Київ, 2014 р., 2015 р.), «Компетентнісно зорієнтована освіта: якісні виміри» (м. Київ, 2015 р.), «Człowiek – kultura – zdrowie. Prorilaktyka zdrowia i zachowania prozdrowotne – konieczność czy wybór?» (Sopot, 2015 r.), «Новая наука: опыт, традиции, инновации» (г. Стерлитамак, 2015 г.), «Шаг в будущее: научный и практический опыт развития, научные гипотезы, новизна и апробация результатов исследований в экономике, управлении проектами, педагогике, праве, истории…» (г. Санкт-Петербург, 2015 г.), «Новая наука: от идеи к результату» (г. Стерлитамак, 2015 г.), «Актуальні проблеми розвитку світової науки» (м. Київ, 2016 р.), «Научно-методологические и социальные аспекты психологии и педагогики» (г. Пермь, 2016 г.), «Актуальные проблемы в современной науке и пути их решения» (г. Москва, 2016 г.), «Проблемы формирования единого научного пространства» (г. Уфа, 2016 г.) «Асоціація з Європейським Союзом: зарубіжний досвід для України» (м. Київ, 2016 р.); *всеукраїнських* – «Актуальні проблеми розвитку світової науки» (м. Київ, 2016 р.), «Развитие науки в XXI веке» (м. Харків, 2916), «Сучасний викладач у студентоцентричній моделі освітнього процесу університету» (м. Івано-Франківськ, 2016); «Акмеологія: наука XXI століття» (м. Київ, 2016 р.); на засіданнях циклової комісії фізичного виховання Університетського коледжу і кафедри фізичної культури та спортивної майстерності Київського університету імені Бориса Грінченка (2012 – 2016 рр.).

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту на тему «Ефективність використання інтервального

гіпоксичного тренування у легкоатлетів-бігунів при спортивних навантаженнях анаеробної гліколітичної спрямованості» була захищена у 2002 році. Матеріали та результати кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використано.

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 53 публікаціях, з них: 2 монографії, 3 навчальні та навчально-методичних посібники, 1 навчальна програма дисципліни, 24 статті у наукових фахових виданнях, 5 статей у зарубіжних періодичних наукових фахових виданнях; 18 статей в інших журналах та збірниках матеріалів міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п’яти розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 548 сторінок (основна частина – 419 сторінок, додатки на 67 сторінках). Список використаних джерел містить 617 найменувань, зокрема 48 – іноземними мовами, 21 – нормативно-правові джерела. Робота містить 31 таблицю, 48 рисунків в основному тексті та 11 таблиць у додатках.

РОЗДІЛ 1

АКМЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У розділі здійснено історико-педагогічний аналіз становлення та розвитку акмеології; охарактеризовано базові поняття дослідження; проаналізовано проблему професійної підготовки фахівців фізичного виховання у педагогічній теорії; подано концепцію дослідження неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.

1.1. Історико-педагогічний аналіз становлення та розвитку акмеології

Акмеологія – галузь науки, що виникла на перетині таких наук про людину, як філософія, психологія, педагогіка, соціологія. В центрі уваги акмеології перебуває доросла людина як індивід, особистість та суб'єкт діяльності. Науковців цікавили різноманітні аспекти життєвого шляху людини, проте найпродуктивніший період дорослості залишався не вивченим. М. О. Рибніков у 1928 році запропонував термін «акмеологія» для визначення особливого розділу вікової психології – «психології дорослості або зрілості» як науки «про розвиток зрілих особистостей» [434].

Однак вже і на той час між поняттями «дорослість» та «зрілість» проводилось чітке розмежування. Особистісний аспект зрілості розглядався О. О. Бодальовим перш за все в контексті моральної нормативності поведінки, а саме: коли особисті норми та моральні цінності відповідають гуманістичним; коли вони є головним регулятором поведінки та стосунків; коли вони налаштовують людину на прогресивний розвиток, досягнення високих не тільки особистісних, й соціально-позитивних результатів [52, с. 301].

Стосовно діяльнісного аспекту влучними є слова «…якщо людина, проходячи відрізок свого життєвого шляху, який прийнято називати дорослістю, з цілковитою самовіддачею оволодіває спеціальністю, а потім з повною відповідальністю за

результати своєї праці показує себе як професіонал та, не зупиняючись на вже досягнутому, прагне вийти на рівень Майстра в своїй професійній галузі, то це все – показники її зрілості як суб'єкта діяльності» [54, с. 42].

Оскільки саме поняття «акмеологія» було введене в науковий тезаурус на початку XX ст., це дозволяє назвати акмеологію молодою наукою. Формально це дійсно так. Однак, навіть не розглядаючи історичний аспект проблеми, можна стверджувати, що світоглядні та наукові ідеї акмеологічного характеру щодо розвитку і самовдосконалення людини, повноти її самореалізації в житті, діяльності та творчості є такими ж давніми, як саме наукове знання про людину [195, 559].

Акмеологія як науковий напрям у своєму розвитку пройшла декілька етапів. Серед акмеологів існує два погляди щодо кількості етапів та їх змісту.

Представники першого погляду (О. О. Бодальов, А. О. Деркач, Г. С. Михайлов) виокремлюють три етапи [57, 180]:

– імпліцитний, пов'язаний із узагальненням розвитку уявлень про вдосконалення людини у філософії, історії, психології, педагогіці, інших науках та культурі. На цьому етапі особлива увага приділялась теоретико-методологічним проблемам, що мають акмеологічний зміст;

– експліцитний, що виявляється в становленні акмеології як самостійної галузі знань. На цьому етапі формувалось уявлення про мету акмеології, її предмет, об'єкт, проблематику, загальні та часткові методологічні принципи;

– рефлексивний, пов'язаний з осмисленням результатів акмеологічних досліджень в контексті місця акмеології в системі людинознавства, перспектив розвитку акмеологічного знання, тенденцій до диференціації та інтеграції акмеології.

Згідно з іншим поглядом, представником якого є М. О. Рибніков, акмеологія як наука пройшла не три, а чотири етапи розвитку [448]:

– латентний, коли формувалися історичні, культурологічні, соціальні, філософські, наукові, практичні, педагогічні передумови виділення в науковому пізнанні нової сфери людинознавства;

– номінаційний, коли соціальна потреба в такому знанні була усвідомлена і позначена завдяки введенню М. О. Рибніковим у 1928 році спеціального терміна «акмеологія», що характеризував нову науку [434];

– інкубаційний, початок якого датується виникненням концептуальної ідеї Н. В. Кузьміної про необхідність досліджень акмеологічної проблематики в якості нової галузі людинознавства. Передумовою стали систематизація та узагальнення, аналіз і диференціація людинознавства другої третини XX століття в працях Б. Г. Ананьєва. Завершився цей етап формуванням програми акмеології як особливої дисципліни [14, 290];

– інституційний, коли акмеологія повністю отримала самостійний науковий статус, почали проводитись масштабні акмеологічні дослідження, були створені акмеологічні підрозділи в освітніх і наукових закладах та Міжнародна академія акмеологічних наук [231].

За змістом вищезазначені етапи, як в першому, так і в другому наукових підходах, правильно відображають сутність процесів формування, становлення та розвитку акмеології.

Акмеологічні мотиви пронизують усю філософію давнини.

Як стверджують В. М. Гладкова та С. Д. Пожарський, у первіснообщинній громаді зрілість суспільства визначалася процесом створення матеріальних і духовних цінностей суспільства. Під кульмінацією (акме), розумівся розквіт творчих сил суспільства як прояв активного ставлення до життя, що характеризується двома аспектами: матеріальним і часовим [114, с. 11-24].

Матеріальний аспект визначається рівнем застосування різних матеріалів і технікою виготовлення знарядь праці.

Часовий аспект розвитку, в основі якого лежать матеріали знарядь праці і процес виробництва, дає розуміння історичного розвитку суспільства. Акме-розвиток людини пройшов такі змістові періоди Давнього світу – кам’яна доба, бронзова доба та доба заліза.

У розвитку Давнього світу перший етап акме – це кам’яна доба (2 млн. років до н.е. – 2 тис. років до н.е.), розвиток – акме розумівся як використання каменю в якості знарядь праці і техніки виготовлення знарядь праці.

Розвиток людини в цей час характеризується пошуком можливостей удосконалення своїх стосунків з природою, початком формування у своїй творчій практиці основних, хоча спрощених і примітивних, умінь та навичок (давньокам'яний період (палеоліт) – 35 тис. рр. до н.е. – 10 тис. рр. до н.е.).

Середньокам'яна доба (мезоліт) – 10 тис. років до н.е. – 6 тис. років до н.е. збігається з установленням на земній кулі сучасної геологічної епохи після танення льодовиків. Відбувається подальший процес удосконалення життєдіяльності. Створюються нові знаряддя праці. У сфері соціальних відносин формуються нові обряди, традиції, з'являються родові могильники. Формуються колективи (групи людей), які спроможні освоювати (завойовувати) великі території, закладається процес створення прообразу держави. У духовному житті людей відбувається більш глибоке усвідомлення людиною дійсності, більш складний розвиток процесу мовлення, зростає пізнавальне значення творчості [407].

Новокам'яна доба (неоліт) – 6 тис. років до н.е. – 2 тис. років до н.е. характеризується розвитком матеріального виробництва та ускладненням духовного життя.

Акме-розвиток людини у цей період характеризується такими процесами: появою скотарства, землеробства; новою технікою обробки знарядь праці (свердління, полірування); появою кераміки, гончарного виробництва; переходом від матріархату до патріархату; формується культ вогню, культ жінки – покровительки роду. В цей період формуються історичні передумови язичницького, релігійного, філософського світогляду [241].

У розумовій діяльності спостерігалося прагнення привести уявлення про навколишній світ до певної рівноваги, гармонії.

За даними дослідників, другий етап акме – це доба бронзи (2 тис. років до н.е. – 1 тис. років до н.е.), що характеризується використанням нового матеріалу – бронзи, нових знарядь праці та нової техніки виготовлення. Доба бронзи – це епоха військових зіткнень (виникнення культу вождя і поява військових керівників) [114, с. 20].

У галузі виробництва освоєно процеси кування, лиття, карбування, гравірування, створюються нові – видобуток і обробка металу, ливарна справа,

ткацька справа. Посилюється майнова нерівність та зароджується приватна власність.

У мистецтві антропоморфні зображення пов’язані з образом чоловіка як символу патріархату. Будуються монументальні споруди, які дають можливість по-новому осмислити духовне життя, традиції і звичаї бронзової доби (менгіри – вертикально поставлені камені різної величини, що були об’єктом поклонінь і місцем церемоній; дольмени – будівельно-балкові конструкції, місця поховань членів роду; кромлех – кам’яні плити або стовпи, розташовані по колу, що впливали на розум і уяву людей) [407].

Третій етап акме – це доба заліза (від 1 тис. років до н.е.), що характеризується появою нового матеріалу – заліза, новою технікою виготовлення знарядь праці, розвитком землеробства. З’являється новий вид економічного збагачення – війни-пограбування. Соціальні відносини характеризуються нерівністю за майновим принципом: з одного боку, поява патріархального рабства, з іншого – підвищення ролі племінної аристократії. З’являються об’єднання в племінні союзи, як прообрази майбутніх держав.

Удосконалюються релігійно-магічні уявлення про життя. У взаєминах людини і природи доби заліза відбувається процес подальшого осмислення духовного життя. Зростає інтерес до розуміння і сутності образу людини. У мистецтві людська особистість стає основою художньої творчості всіх наступних епох [241].

У взаєминах людини і природи закріплюється осілий спосіб життя: будуються поселення на берегах річок і спеціальні городища-фортеці для захисту від нападу.

Акме-вершини соціокультурних відносин в епоху Давнього світу, за даними В. М. Гладкової та С. Д. Пожарського, узагальнено нами та подано в таблиці додатку А.1. Розвиваючись, первіснообщинний лад став фундаментом, на якому виросла наступна, більш висока формація – Давні Китай, Індія, Античність. Антична філософія досягла такого рівня розвитку, що з’явилась об’єктивна необхідність об’єднати знання як за часом та змістом, так і за акмеологічністю досягнень конкретного результату [114]. Акмеологічні мотиви в Східній філософії Давнього Китаю та Давньої Індії, за даними дослідників, представлені у таблиці додатку А.2.

Є. М. Богданов, В. Г. Зазикін вважають, що наукові передумови акмеології, були розроблені у 144 році до н.е. Апполодором, представником Александрійської школи [51, 224].

Акмеологія розглядала максимальну досконалість як вершину розвитку діяльності, адже вершина грецькою – ἀκμη, що, своєю чергою, знаходить свої корені в слові «axis» («вістря») і означає «вищий ступінь чого-небудь, розквіт»; «en akmy einai» (бути в акме) – «бути в розквіті, на вищому ступені розвитку» [87]. При цьому під «акме» мався на увазі такий стан індивіда, за якого досягається найвищий результат його діяльності («зоряний час»), а не процес його досягнення. Апполодор, розвиваючи вчення про акме, визначив найвищу точку розвитку як кульмінацію діяльності та ввів латинське визначення ἀκμη (акме), як floruit - (розквіт).

Сутність методу фіксації досягнень визначних подій Апполодор виклав у фундаментальній праці, чотиритомнику – «Хроніка» [173, с. 117]: 1) Опис подій і явищ за фрагментами з творів таких авторів, як Ферекид, Гекатей Мілетський, Акусилай, Гелланікос та ін. (VII-VI ст.ст. до н.е.). 2) Об’єднання усіх фрагментів і нових знань у єдину хронологічну систему – Геродот у V ст. до н.е., Евгемер у III ст. до н.е. 3) Вивчення закономірностей при застосуванні принципу акмеологічності в хронологічному описі філософської діяльності видатних мислителів було здійснене в II ст. до н.е. хронографами Сотіоном (близько 200 р. до н.е.), Гераклітом Лембосським (II ст. до н.е.), Герміппом із Смірни (близько 200 р. до н.е.). Таким чином, аналіз історичних подій як досягнень (акме) особистості і держав, у часі був здійснений з використанням методів: описово-фрагментарного, хронологічно-системного, методу фіксації досягнень визначних подій.

Сутність методу акмеологічної хронографії наведена на рис.1.1. Науковий метод Апполодора дозволив поєднати змістову частину (значимість) досягнення досконалості з визначенням їх у часі (хронології) (рис. 1.2.).

Отже, давньогрецькі дискографи, складаючи життєписи прославлених мудреців і філософів, часто вказували не дати їх життя, а той час, коли вони представили себе світу саме як мудреці і філософи, тобто час, на який припадала вершина їхньої діяльності – час їх «розквіту», акме. Так, «пора розквіту акме (сорокаріччя) Геракліта припадала на 69-у олімпіаду, тобто на 504-501 рр. до н.е.,

Зенона – на 78-у чи 79-у олімпіаду, тобто на 60-ті рр. до н.е., Протагора – на 84-у олімпіаду, тобто на 444-441 рр. до н.е.» [526].

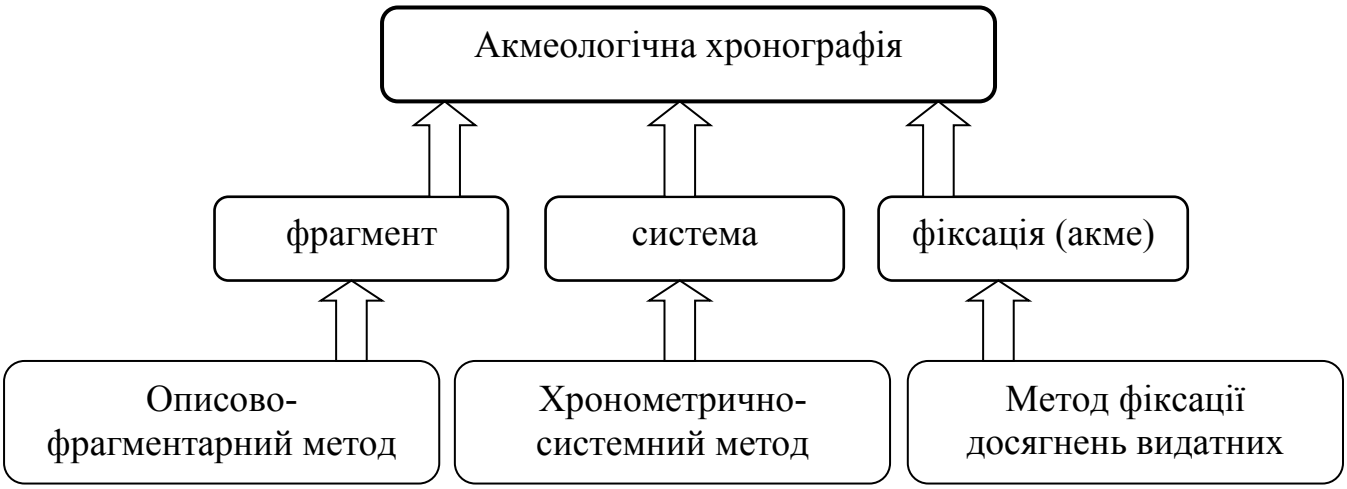

Рис. 1.1. Елементи акмеологічної хронографії.

Джерело: [407, с.74].

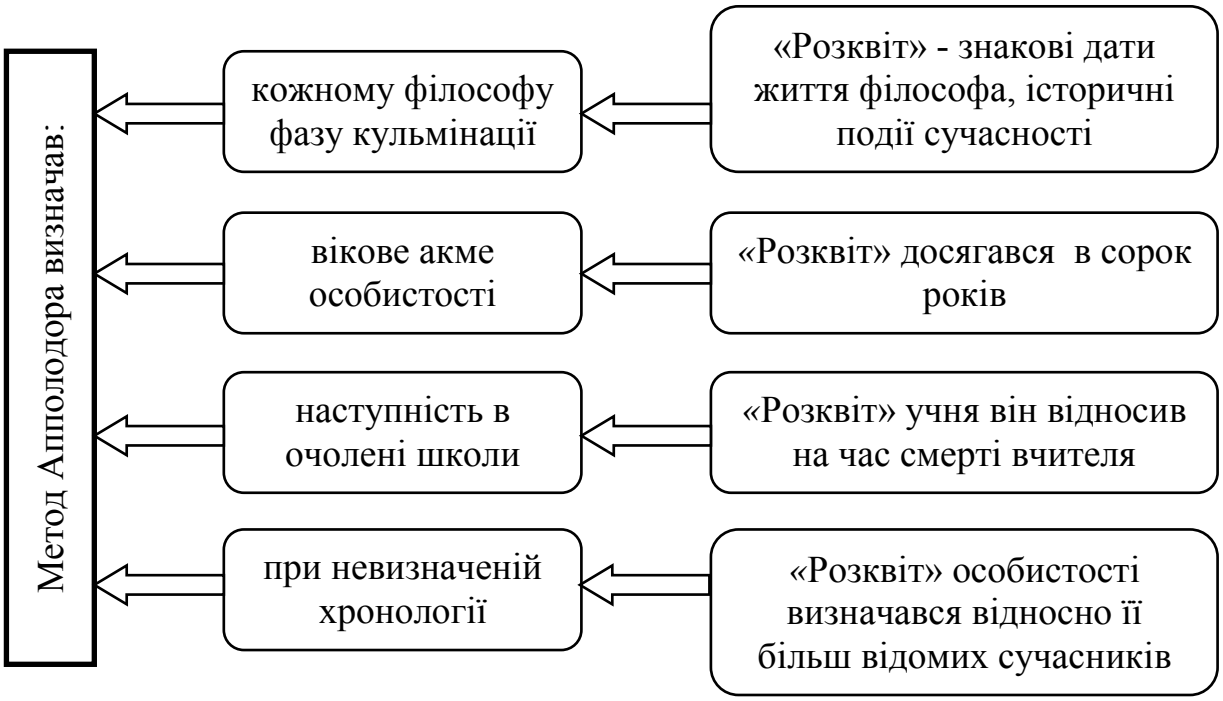

Рис. 1.2. Структура методу Апполодора.

Джерело: [407, с.75].

У зв’язку з досягнутим рівнем наукового знання розглянемо питання виникнення акмеології з позиції історичного розвитку.

Роздуми про людину, її місце в світі, лежать в основі формування світоглядів різних епох. Історичні та філософські передумови були провідними факторами становлення, формування та розвитку акмеології.

Першими, історично значущими формами, були міф та міфологія, пізніше сформувався релігійний світогляд. На думку С. Д. Пожарського акмевершини необхідно розглядати з позиції трьох складових частин світогляду [407, с. 20-21]: міфологічного; релігійного; наукового.

Аналізуючи міфологічний світогляд зустрічаємо перше розуміння вершинності, коли вершиною суспільної свідомості були, наприклад боги Ра, Зевс, образи Сонця та гори Олімп.

При дослідженні виникнення поняття акмеології в давньогрецькому розумінні, Н. Ф. Бучило, А. Н. Чумаков запропонували розглядати терміни верх та низ через призму давньоіндійської та китайської міфологій, де панівне місце посідають міфи про світове дерево, як універсальний символ, що об’єднує всі сфери космосу та розглядається переважно в двох конкретних образах [75, с. 54].

По-перше, у вигляді дерева, що складається з трьох основних частин:

1) крона-вершина дерева досягає небес;
2) коріння-низ опускається в пекло;
3) стовбур-середина асоціюється з серединним світом – (землею), але у формі гори, як вивищення.

По-друге, світова гора є символом створення світової осі.

У міфологічному світогляді закладається основне поняття вершинності, яке трактується: по-перше, через символ світової гори, яка на вершині тримає небо; по-друге, через символ неба, як вершини, де живуть боги. Для розуміння міфологічного трактування вершинності потрібно співвідносити ту значимість, яка притаманна розумінню гори як вершини, що зустрічається в конкретних міфах про гору Меру, Куньлунь, Тайшань, Сумеру, Олімп, Капітолій [407, с. 22].

До видатних мислителів, які досягли акме, усвідомили та відтворили в практичній діяльності принципи раціонального ставлення до природи, належать сім

мудреців, розум котрих загальновизнаний в якості вищого еталону досягнення мудрості [407, с. 23; 441]: Фалес із Мілета (624 – 546 р.до н.е.); Біант із Прієни (590 – 530 р. до н.е.); Солон із Афін (640 – 560 р. до н.е.); Піттак із Мітілени (570 – 620 р. до н.е.); Клеобух з Лінда (біля 600-ті р.р. до н.е.); Хілон зі Спарти (596 – 528 р. до н.е.); Периандр із Коринфа (628 – 586 р. до н.е.).

За даними дослідників, мислителі давнини визначалися життєвою мудрістю в практичній діяльності, у веденні державних справ, в розумінні гармонії навколишнього світу та вмінням висловлювати у поетичний спосіб красу світу, досягли в цьому найвищих результатів. У цьому й проявились перші ознаки акмеологічності. Ці ознаки дозволяють сформувати сутність вершинності (акме) – досягнення життєвої мудрості [75, с. 62].

С. Д. Пожарський виділяє три підходи розуміння досконалості згідно з акмеологічними уявленнями античності [407, с. 26]:

Перший підхід передбачає розуміння глобального акме, що уособлює загальнолюдську мудрість цивілізації (піраміди – найвищі творіння Єгипетської цивілізації; Терасні сади у Вавилоні – вершина Вавилонської цивілізації; символи Зевса й гори Олімп, втілені в скульптурі Зевса, – вершина Грецької цивілізації).

Другий підхід розуміння досконалості полягає у розумінні локального акме, що уособлює конкретні місцеві (просторово-часові) найбільші досягнення (Колосс Родоський; Фароський маяк в Александрії).

Третій підхід розуміння досконалості згідно акмеологічної точки зору античності полягає в усвідомленні індивідуального акме, що символізує найвищу мудрість та прояв почуття любові конкретної людини (Храм Артеміди в Ефесі; Мавзолей в Галікарнасі) [526].

Акмеологія як наука про досягнення конкретного результату, з огляду на еволюцію розвитку античної філософії як передісторії, на першому її етапі була орієнтована на осмислення природи, на другому етапі в центрі знаходилась людина, на заключному – в центрі уваги опиняється етична проблематика [559].

Таким чином, передісторія розвитку акмеології (Давня Греція) [114, с. 63-64], нами доопрацьована [149, 186,] та представлена у таблиці додатку А.3.

Аналіз концепції філософії давнього світу свідчить про те, що в цей період не було чітко вираженого однозначного поняття акме. Проблемою цього періоду є детермінація розвитку, апеляція до вищих або внутрішніх, матеріальних або духовних детермінантів. Були окреслені підходи до проблеми акме.

Другою історичною формою світогляду є релігія як важлива складова частина суспільного життя. Religio означає набожність, святиня. Період Середньовіччя характеризувався руйнуванням давньогрецької цивілізації, занепадом грецької філософії та зародженням нової соціально-економічної формації. На думку В. В. Ільїна, Н. В. Носович, релігійний світогляд – наступний крок розвитку науки про людину та природу, який розглядається не просто як природна сила, а сила, що втілюється в конкретній обожествленній сутності, яка виступає у формі бога в двох якостях: 1) загальна сутність бога (втілення вищого акме) – екуменізм; 2) в конкретному уявленні бога – творця, вершина діяльності якого обмежена вірою в нього за територіальним принципом (Єгипет, Індія, Китай, Греція) та за формами діяльності (бог дощу, бог скотарства, бог родючості) [237, с.72].

У другій половині І ст. н.е. почало зароджуватися християнство, воно стало державною релігією Римської імперії. Згодом формується християнська догматика Основоположники християнського вчення, зазвичай, були «батьками» й «учителями» християнської церкви, тому цей період розвитку християнської філософії до 6 століття називають «патристикою» (від лат. patres – батьки) [407, с. 32].

Розуміння поняття добра і зла в людині як досконалість розглядається у двох акме: перше – «досконалість» у добрі – досягнення раю; друге - «досконалість» у гріху – дорога в пекло.

Таким чином, акмеологічність епохи Середньовіччя – це божественна відплата людям за вчинене ними добро і зло. Складові поняття акмеологічності, виділені дослідниками в середньовічній філософії через категорії добра і зла, представлені у табл. 1.1.

Витоки акмеології періоду XIV-XIX ст. охоплюють епоху Відродження, Нового часу, Просвітництва, епоху німецької класичної філософії.

Таблиця 1.1.

Поняття акмеологічності в середньовічній філософії

Представник	Ідеї акмеологічності
Філон Александрійський	– Бог створив світ ідей – Логос. – Логос – розум Бога, сукупність його досконалості; ототожнення з Христом. – Логос – посередник між абсолютною суттю Бога і світу. – Логос – світовий порядок, краса і гармонія, він зводить усю розмаїтість речей до єдності. – Досконалість – звільнення від протилежних розумові пристрастей, що йдуть від тіла, шляхом надії і покаяння.
Климент Александрійський	– Учення про Сина Логоса – посередника між богом і світом, законом і розумом усього сущого. – Три аспекти Логосу – він: креативна засада світу, засада мудрості, засада порятунку. – Прагнення людини до богопізнання, порятунок лише на підставі богоугодних справ, підкріплення віри праведними вчинками. – Людина має подобу Логосу. Причина зла – вільна воля душі.
Ориген Александрійський	– Душа вільна, здатна до добра і зла. – Розум вирішує, як чинити людині, але Бог при цьому спрямовує рухи волі «до гармонії і користі єдиного світу».
Тертулліан	– Поляризація добра і зла поділяє суспільство на два табори: «табір диявола» і «табір Бога» (світське і церковне суспільства). – Християнин – мандрівник у цьому світі, який орієнтований на духовні християнські цінності, і його надії спрямовані в потойбічне майбутнє.

Джерело: [114, с. 70].

І. Т. Фролов зі співавторами вважають, що коли в Середньовіччі в людині на перше місце ставилася душа, а до тіла культивувалося зневажливе ставлення, то в епоху Відродження вершина розвитку розуміється як максимальний рівень самореалізації цілісної людини [85, с. 137]: Монетті вважав, що людина як творець матеріальної і духовної культури, має сутність духовно-тілесної краси; на думку Петрарки для людини типовими є мотиви замилування природою, гімни земній любові, мотиви індивідуалізму; К. Салютаті, Л. Бруні, П. Браччоліні, Л. Альберті стверджували, що людина – діяльна, творча особистість в усіх сферах життя:

мистецтві, політиці, техніці; Піко делла Мірандола приділяв увагу величі людини, значущості особистості, яка визначається власними заслугами, а людина – творець самої себе; за Макіавеллі, людина може протиставити себе об'єктивним обставинам і змусити ці обставини служити собі за допомогою волі, енергії, сили, рішучості та сміливості, «загальним благом» у політиці є не особистий інтерес правителя, а створення сильної і єдиної національної держави; Монтень вважав, що удосконалювання і виховання людини – це гармонія фізичних якостей, «зовнішності» разом з її душею, а законним є все, що нам дала природа, законне і природне прагнення використання благ життя.

Таким чином, в епоху Відродження вершиною досконалості є співмірність впливу індивідуума і держави, як етап подальшого розвитку. Акме-розвиток цього періоду розглядається в гармонії співвідношення приватної і суспільної власності та підвищенні ролі держави [526].

На формування акме-філософії Нового часу вплинуло багато факторів: ідеї Відродження, Реформація, соціально-економічні й технічні зміни, які відбулися в житті народів Європи. На думку Г. П. Васянович, спільною ланкою між акме-філософією епохи Відродження й Нового часу стали погляди Г. Галілея та Ф. Бекона [83, с. 63]: теза Ф. Бекона «natura parendo vincitur» («природу перемагають, підкоряють») передбачає використання можливостей природи у практичній діяльності, а не насильство над нею; акме вдосконалення суспільства – концепції «природної» моралі – першість загального добра перед індивідуальним, суспільного престижу перед особистим задоволенням.

Дослідники виділяють такі складові поняття акмеологічності епохи Нового часу за Б. Спінозою [114, с. 92-94]: концепція людини – універсальна причинна детермінація з ототожненням причинності і необхідності, раціональне пізнання дає змогу усвідомити необхідність і своє місце у вільній необхідності; за М. Лейбніцем, монади – духовні утворення, створені Богом, який дав їм «необхідні сили», а душі людей – найбільш розвинені монади, розвиток монад відбувається від нижчої до вищої, тому світова гармонія можлива за умови, що кожна монада посідає певне місце в світовому порядку (акт божественної волі). Отже, світ поступово розвивається й продовжує вдосконалюватися.

Наступний етап розвитку акмеології формується в XVIII столітті в епоху Просвітництва. Просвітницький рух є неоднорідним, але він має загальні риси. Найвідоміші його представники – Вольтер, Ж.-Ж. Руссо, Ж. Ламетрі, К. Гельвецій, Д. Дідро, П. Гольбах [75].

В. М. Гладкова, С. Д. Пожарський виокремлюють такі складові поняття акмеологічності філософії Просвітництва, на прикладі акме-розвитку у педагогіці Ж.-Ж. Руссо [114, с. 101]:

– перше – ідея природного виховання (люди, живучи в суспільстві, псують все хороше, що було створене природою);

– друге – дитину потрібно виховувати в ізоляції від поганого суспільства, «наодинці з природою» (людина за своєю природою добра й треба допомогти їй розвинути свою доброту);

– третє – не насилувати натуру дитини, дослухатися до голосу природи, поводитися з нею як з повноцінною особистістю;

– четверте – підготовка людини до життя, формування вільної й цілісної людської особистості, розвиток в неї чесності, самостійності, активності.

Необхідність виховної ролі праці відбувається через сполучення розумового й морального розвитку людини з формуванням її трудових навичок. Необхідність індивідуального виховання – це глибока повага вихователя до вихованця, їх духовне спілкування.

Вершинність досягнень французьких матеріалістів XVIII ст. полягає в гармонійному вихованні людини, а головною умовою досягнення акме є гармонійне вдосконалення людини [287].

Німецька класична філософія розглядає акме, як моральне вдосконалення. На думку Г. П. Васянович, наступний етап удосконалення особистості розглядається з позиції незалежності моралі від релігії [83, с. 87]: за І. Кантом механізм удосконалення показаний через застосування понять «максима» (бажання, намір суб’єкта поводитися певним чином) й «імператив» (загальнозначущий зміст, що має значення волі кожної розумної істоти); М. Гегель розглядає досконалість через поняття абсолютної ідеї як закономірний, поступальний розвиток, що містить три елементи: а) чиста логіка – суб’єкт пізнання (погляд зсередини), б) вчення про

зовнішню реальність – об’єкт пізнання (відображення об’єктивної реальності), в) повернення абсолютної ідеї до себе, коли об’єкт стає суб’єктом діяльності у формі самопізнання. Вершиною розвитку логічного мислення є розробка М. Гегелем системи загальних категорій (буття, небуття, наявного буття, якості, кількості й міри).

Основним принципом акмеології як наукового напряму є принцип вершинності, тобто спрямованість в майбутнє, що сприяє виробленню цілеспрямованості особистості та формуванню позитивного соціального ідеалу.

Передумови формування акмеології в XVII-XIX ст. базуються на розвитку природничих наук та наук про людину. Процес формування акмеології в Росії характеризувався становленням акмеологічності розвитку людини (антропогенезу) [526]. С. Д. Пожарський відзначає найбільш яскраві, вагомі вершини розвитку російської науки й акме-внески видатних учених, відомих особистостей, які узагальнено нами в табл. 1.2.

Сучасний етап розвитку акмеології характеризується аналізом акмеологічності процесу розвитку людини в кінці XX на початку XXI століття в наукових дослідженнях провідних російських акмеологів Б. Г. Ананьєва [14], Н. В. Кузьміної [293], А. О. Деркача [178], О. О. Бодальова [55].

Чотири етапи безпосереднього становлення та утвердження акмеології розглядають В. П. Бранський та С. Д. Пожарський [64].

Перший етап сучасного розвитку акмеології – 1928 р., коли М. О. Рибніковим було введено поняття акмеології як науки про розвиток людини у зрілому віці [434].

Другий етап сучасного розвитку акмеології припадає на середину XX ст., коли Б. Г. Ананьєв визначив для акмеології місце в системі наук, акцентуючи увагу на вивченні віку та фаз життя людини як індивіду та особистості, класифікувавши їх у такій послідовності: педологія, ювенологія, акмеологія, геронтологія.

У такий спосіб дослідник виокремив чотири найважливіші життєві етапи розвитку людини та на практиці застосував загальнонауковий принцип циклічності до розкриття сутності акмеології як сукупності явищ, що складають життєвий цикл розвитку людини. Акме Б. Г. Ананьєв визначав, як період активного розвитку та

оволодіння повним комплексом соціальних та професійних функцій дорослої особи [407, с. 35].

Таблиця 1.2.

Акме-внесок видатних учених у передумови формування акмеології в Росії

ПІБ вчених	Акме-внесок
В. М. Татіщев (1686-1750)	Автор першої в історії світової науки програми-анкети для збору відомостей з географії, історії, етнографії та інших галузей. Програма Татіщева лягла в основу більш детальних програм-анкет, що вивчають різні аспекти розвитку людини.
М. В. Ломоносов (1711-1765)	Засновник першої наукової хімічної лабораторії при Академії наук у 1748 р.; нової російської поетичної літературної мови; ініціатор перших російських експедицій для збирання географічних та етнографічних матеріалів, перших антропологічних описів народів Сибіру та Камчатки. Почесний член Стокгольмської і Болонської академій.
М. М. Міклухо-Маклай (1846-1888)	Розробив вчення про людину, про рівність людських рас у 70-ті роки XIX ст. Перший вчений, який відвідав Нову Гвінею. Уродженець України з козацької родини.
Карл Бер (1792-1876)	Автор краніологічних праць, присвячених народам Західної Європи, Сибіру, південних районів Росії
І. М. Балинський (1827-1902)	Засновник російської вітчизняної психіатрії, створив організаційні передумови побудови в Росії наукової психіатрії.
І. П. Мержеєвський (1838-1908)	Створив перший психологічний центр Росії, підготував більше 50 висококваліфікованих психіатрів, здійснював експериментальні дослідження анатомо-фізіологічних властивостей головного мозку.
І. М. Сєченов (1829-1905)	Розробив фундаментальну «рефлекторну теорію психічного».
В. М. Бехтерєв (1857-1927)	Ідейний генератор природничо-наукової та експериментальної психології, безпосередній організатор у Росії нового наукового напрямку – психології розвитку.
І. П. Павлов (1849-1938)	Засновник вчення про вищу нервову діяльність людини, розробив метод умовних рефлексів.
О. О. Ухтомський (1875-1942)	Засновник вчення про домінанту як базальний принцип роботи нервових центрів.

Джерело: [407, с. 92].

Варто зазначити, що в Росії акмеологічні ідеї висловлювалися не тільки вченими. У поетичній творчості митців «срібної доби» сформувалася так звана акмеологічна течія – «акмеїзм». Її засновниками були А. А. Ахматова,

М. С. Гумільов, С. М. Городецький, О. Е. Мандельштам та ін. Вони проголошували «повернення до первозданної і досконалої людини», її самореалізацію, почуття, естетичні цінності [173, с. 15].

Третій етап сучасного розвитку акмеології – 70-ті роки XX ст., коли Б. Г. Ананьєв спільно з Є. І. Степановою та М. М. Обозовим, розглядали дійсність не тільки як закономірність відображення людиною об'єктивної реальності, а в межах удосконалення творчої діяльності [14].

Інший напрям цього етапу розвитку акмеології представлений роботами Н. В. Кузьміної, яка вивчала вплив здібностей дорослої людини на ступінь продуктивної діяльності при досягненні результату. Н. В. Кузьміна запропонувала таку класифікацію акмеології як науки: класична, фундаментальна (базова), прикладна (галузева) [290, с. 11].

Класична акмеологія, засновниками якої були М. О. Рибніков та Б. Г. Ананьєв, є однією з розділів вікової психології на рівні педології, ювенології та геронтології [14, 358].

Своєю чергою, як вважають А. О. Деркач, В. Г. Зазикін, в класичній акмеології «…є як мінімум три науково-методологічні орієнтації: природничо-наукова, суспільно-гуманітарна, технологічна [173].

Природничо-наукова орієнтація виражається в тому, що емпіричні акмеологічні факти та відношення описуються й інтерпретуються в дисциплінарних стандартах, характерних для класичного природознавства.

Суспільно-гуманітарна орієнтація в акмеології проявляється більш різноманітно. Вона має різні онтологічні визначення суміжності, але головне пов'язане з прогресивним розвитком особистості при гармонійному поєднанні особистих та суспільних інтересів [75].

Технологічна орієнтація виявляється в зв'язку із системотехнікою, теорією інформації і праксеології, а також через технологічні стандарти практично орієнтованого прикладного знання».

Зазначені методологічні орієнтації дозволяють розкрити зв'язок акмеології з іншими науками та формулюють акмеологічні закономірності. Хоча, Б. М. Кедров розглядає поняття акмеолгії більш вузько, як похідну науку від психології [173, с. 26].

Фундаментальна (базова) акмеологія розглядає людину як цілісну систему; предметом вивчення якої є закономірності, умови, фактори, стимули самореалізації творчих потенціалів зрілих людей на шляху до вершини продуктивності та професіоналізму в творчій діяльності в нових умовах протягом життя та професійної діяльності [290, с. 12].

Фундаментальна акмеологія поєднує знання філософії, психології, математики, педагогіки та інших наук, що дають можливість досягти вершини пізнання, результату в кожній з цих наук, основним поняттям яких є відображення діяльності. Акмеологія розглядає творчість як провідну діяльність зрілої людини.

Прикладна (галузева) акмеологія розглядає шляхи досягнення результату в конкретних галузях наукового знання, таких як професіональна, управлінська, політична, військова акмеолгія, акмеологія освіти, педагогічна та ін. Виникнення прикладної акмеології було зумовлене пошуком шляхів інтеграції психології, педагогіки та спеціальних професійних знань, які висувають особливі вимоги як до викладачів, так і до тих, хто їх засвоює (учнів, студентів) [291].

Четвертий етап сучасного розвитку акмеології – організаційно-методологічний етап створення акмеологічної теорії, що припадає на 90-ті роки XX ст. 15 липня 1991 року акмеологія була зареєстрована в Державному комітеті з науки і техніки СРСР як нова галузь знань в системі наук про людину. Цей етап має дві характерні особливості розвитку.

Перша особливість розвитку сучасної акмеології полягає в тому, що О. О. Бодальов та А. О. Деркач створили першу кафедру акмеології та психології професійної діяльності в Російській Академії державної служби при Президенті Російської Федерації [431]. Було сформовано науковий колектив з видатних вчених психологів, філософів, соціологів (К. О. Абульханова–Славська, Є. А. Климова, О. С. Анісімова, А. А. Асеєва, В. Г. Зазикін, А. К. Маркова, І. Н. Степанова, Є. О. Яблокова та ін.), які здійснили науково-методичне обґрунтування предмету акмеології. Результатом науково-методичної діяльності вчених-акмеологів став випуск з 2001 року науково-практичного журналу «Акмеологія».

Друга особливість розвитку сучасної акмеології пов’язана з тим, що водночас у Санкт-Петербурзі, під керівництвом Н. В. Кузьміної, А. О. Деркача та А. М. Зімічева було створено перший науковий заклад – Російську академію

акмеологічних наук та перший навчальний заклад – Санкт-Петербурзьку акмеологічну академію під керівництвом А. М. Зімічева й А. І. Ватуліна [443]. Н. В. Кузьміна започаткувала створення школи, що досліджувала фундаментальну проблему – розвиток здібностей людини та їх вплив на продуктивну діяльність у всіх сферах життєдіяльності.

З 1996 року під керівництвом Н. В. Кузьміної, А. М. Зімічева випускається збірка наукових статей «Акмеологія». З'явилися праці Н. В. Кузьміної «Професіоналізм особистості викладача та майстра виробничого навчання» (1990), «Професіоналізм педагогічної діяльності» (1993), «Предмет акмеології» (2002), в яких визначено об'єктом акмеології професійну діяльність викладача, що зумовило зародження нової акмеологічної галузі – педагогічної акмеології [294].

П'ятий етап сучасного розвитку акмеології – початок XXI ст., коли відбулося філософське обґрунтування предмету акмеології, що розглядає питання досягнення конкретних результатів в процесі удосконалення індивідуума й соціуму. В. П. Бранський, В. В. Ільїн, С. Д. Пожарський вивчали акмеологію з погляду історикософського підходу, що дало змогу прослідкувати інтегративний підхід та зв'язок акмеології з культурологією, з філософською антропологією, етноакмеологією.

Передумови формування акмеології в Україні беруть початок з давньослов'янської міфології, уявлень про людину, про світ, в яких припускалася єдність духовного й тілесного начал [83, с. 163; 168].

На формування акме-філософії періоду Київської Русі (кінець X – початок XIII ст.) суттєвий вплив мали філософи античності (Піфагор, Демокрит, Сократ, Платон, Аристотель та ін.) [206]. Як зазначають дослідники, про високий рівень філософської думки Київської Русі свідчить творчість видатних давньоруських книжників Іларіона Київського, Феодосія Печерського, Нестора, Володимира Мономаха, Кирила Туровського та ін. [133]. Аналізуючи зміст однієї з найвизначніших пам'яток світової літератури «Слова про похід Ігорів», В. С. Горський виділяє такі основні філософські проблеми того часу: єдність людини та природи; проблема єдності минулого та сучасного; проблема етичного ідеалу, морального виховання та ін. [120, с. 73].

Епоха Відродження в Україні (XVI-XVII ст.) характеризується не лише відродженням античної культури та філософії, а й реалізацією ідеології і практики Ренесансу у напрямках гуманізму та реформації [280]. Розвиток ренесансної культури відзначався акмеологічним характером. Я. М. Стратій, В. Д. Литвинова, В. М. Нічник [360, с. 167-202] аналізують та узагальнюють розвиток гуманізації в Україні, що наведено в таблиці додатку А.4.

Вивчаючи розвиток акмеології в Україні, Г. Х. Яворська, В. М. Гладкова, О. А. Горчакова зазначають, що культивація акмеологічних знань спостерігалася з часів Григорія Сковороди, який проповідував ідеї морально-етичної філософії, що ґрунтується на таких провідних положеннях: основним етичним завданням людини є досягнення стану рівності з Богом [33; 381, с. 165-168]. Піднестися до Бога людина спроможна на засадах самопізнання, яке досягається в три етапи (самоідентифікація особистості, пізнання себе як суспільної істоти, пізнання себе як буття) [157].

Представник академічної філософії в Україні Памфіл Юркевич також сповідував акме-ідеї, стверджуючи індивідуальність людської істоти; визнаючи пріоритет над розумом переживань, почуттів, які йдуть від серця; виділяючи особистісне «суще», яке переводить ідею в дійсність [382, с. 15].

На думку В. М. Гладкової, С. Д. Пожарського, філософсько-світоглядні засади членів Кирило-Мефодіївського товариства відіграли важливу роль у становленні акмеології в Україні. [114, с. 134-137].

Як зазначає В. С. Горський, в основі філософського світогляду Пантелеймона Куліша характерний для традиції української духовної культури погляд на двояку сутність людини й світу: наявність внутрішнього, сутнісного начала і зовнішнього, яке протистоїть йому [120, с. 192].

Значний вплив української педагогічної думки другої половини XIX – першої половини XX століття на розвиток фізичної, духовної досконалості особистості, національної свідомості, патріотизму мали роботи І. Боберського [164], А. Анохіна [155], О. Бутовського [156], П. Лесгафта [192]. Відтак, кінець XIX – початок XX століття є важливим періодом в становленні системи фізичного виховання та професійної підготовки кадрів [206].

Проблеми саморозвитку та саморегуляції поведінки людини як суб'єкта діяльності вивчали такі українські вчені, як Л. Ф. Бурлачук, М. Й. Боришевський, В. Ф. Рибаченко. Т. М. Титаренко розробила структурно-генетичну модель цілісного саморозгортання життєвого світу особистості [488]. К. Д. Ушинський упровадив антропологічний принцип у психологію, де зазначав, що найвеличнішою потребою людини і людства є потяг до самовдосконалення [495, с. 36].

Аналітичний огляд поглядів зарубіжних та вітчизняних учених на онтогенез суб'єкта в акмеологічному просторі психічного життя наводить В. О. Татенко. Дослідник зазначає, що akme суб'єкта психічної активності – це рівень вільної, творчої, свідомої психічної діяльності, що виражається у вчинку. Досягнення цього рівня передбачає такі «вчинкові кроки» [481, с. 295]: самопокладання як ціннісно-смислова екзистенційна творчість; самопотенціювання, самоопосередкування; самовизначення; самоактуалізація; самооцінювання; самоаперцепція; самозвертання. На цьому етапі людина ніби звітує перед собою щодо своїх досягнень, свого «акме», а це потребує неабиякої духовної сили. На підставі внутрішнього критичного аналізу суб'єкт прогнозує і планує своє життя, укладає траєкторію акмеологічного саморозвитку.

У сучасній Україні помітно посилюється увага до акмеологічної науки. На початку XXI століття було створено наукову організацію «Українська академія акмеології» на базі Київського університету імені Бориса Грінченка, також діє 24 осередки академії у різних містах та регіонах України (Бердянський, Дніпропетровський, Донецький, Житомирський, Запорізький, Київський, Луганський, Львівський, Рівненський, Хмельницький осередки) [493]; з 2010 року видається журнал «Акмеологія в Україні: теорія і практика», здійснюються наукові дослідження та проводяться конференції з акмеологічних проблем у вищих навчальних закладах.

Одним з основних завдань розвитку акмеологічної науки в Україні є створення Єдиної акмеологічної освітньої системи. Так, на теренах сучасних українських наукових закладів діють представники Міжнародної академії акмеологічних наук та Російської академії акмеологічних наук, які створюють автономні школи, форуми, гуртки з акмеологічних питань. Крім того, як зауважив В. І. Перевозчиков,

залишається незкоординованою (не визначено державними стандартами підготовки фахівців різних спеціальностей) діяльність викладання акмеологічних дисциплін у вищих навчальних закладах України та впровадження акмеологічних підходів у загальноосвітніх навчальних закладах [396].

Сучасний стан розвитку акмеологічних досліджень пов'язаний з філософським осмисленням як розвитку окремої особистості, так і суспільства в цілому. В наш час до суб'єктів акмеологічного розвитку зараховують не лише людину, а й організації, середовище життєдіяльності, як соціальне, побутове так і професійне.

На сучасному етапі акмеологію розглядають як сферу наукових знань у системі наук про людину, що виявляє закономірності, фактори та умови самореалізації творчого потенціалу особистості на шляху до вищих досягнень діяльності як професійної, так і непрофесійної, а також закономірності, фактори та умови прогресивного розвитку соціальних спільнот.

На думку О. О. Бодальова, Н. В. Васіної, історія розвитку цієї науки призвела до того, що предмет акмеології, визначений свого часу Б. Г. Ананьєвим, став більш широким у процесі здійснення акмеологічних проектів та програм, й сьогодні акмеологія вже не зводиться тільки до онтопсихологічного аспекту [53, с. 202-204].

Авторами виокремлюються важливі аспекти сучасної акмеології. Нами їх узагальнено (онтологічний, гносеологічний, соціологічний, культурологічний, етичні та аксіологічні, естетичний, релігійний, побутовий, військовий, геронтологічний, метастро-фологічний, валеософічний (валеологічний), інженерний та енергетичний, синергетичний, ергономічний, розумоводіяльнісний, телеологічний, соціально-екологічний та практично-критичний, субєктний, рефлексивний) та представлено у таблиці додатку А.5. На нашу думку, усі вищезазначені аспекти потребують подальшого ретельного вивчення сучасними науковцями.

На думку В. О. Огнев'юка [366, 369], сучасні науковці виділяють декілька груп основних завдань акмеології як сфери наукової діяльності, зокрема завдання, що пов'язані з науковим розкриттям феноменології акме, подальшою розробкою теоретико-методологічних засад акмеології, визначення її статусу в системі

людинознавчих наук. Друга група – завдання, спрямовані на вивчення загальних і окремих закономірностей досягнення акме, визначення того спільного, що притаманне усім індивідам, які досягли значних результатів як суб'єкти діяльності, і водночас аналіз особливого, притаманного конкретному виду професійної діяльності. Наступна група завдань орієнтована на розробку акмеологічних моделей професіоналізму для різних видів суспільно корисної діяльності (педагогічної, медичної, військової тощо). Окрім інших виділяють завдання, спрямовані на розробку акмеологічних технологій прогресивного розвитку особистості, людських спільнот.

У межах професійної акмеології О. О. Бодальов, Н. В. Кузьміна виокремили такі напрями [173, с. 130-148; 289]: педагогічна акмеологія (О. О. Бодальов [54], А. О. Деркач [175], В. Н. Тарасова [479]), шкільна акмеологія (А. М. Крамаренко [273], С. О. Караман [245], В. М. Максимова [323], С. М. Мартиненко [331]), соціальна акмеологія (А. І. Ляшенко [318], Г. П. Філіпова [503]), військова акмеологія (В. Г. Михайловський [343], Л. Г. Лаптєв [302], В. В. Новіков [362]), медична акмеологія (В. П. Андронов [18], А. Г. Васюк [82], Т. В. Карасьова [490], С. Н. Толстов [489]); акмеологія управління (А. О. Деркач [174], В. Г. Зазикін [177]); акмеологія вищої освіти (В. М. Вакуленко [79], О. А. Дубасенюк [200]); креативна акмеологія (Н. Ф. Вишнякова [93], А. О. Деркач [178], К. Є. Перепьолкіна [397]); синергетична акмеологія (В. П. Бранський [64], О. В. Вознюк [96], С. Д. Пожарський [408]); корекційна акмеологія (Н. Є Завацька [221]); характерологічна акмеологія (А. А. Філозоп [504]); етнологічна акмеологія (В. П. Бранський [65]).

На сьогодні в галузі фізичного виховання великого значення набуває визначення та вивчення умов та факторів, що детермінують професійне становлення фахівця фізичного виховання, досягнення ним особистого акме.

Отож, у процесі дослідження нами виокремлено етапи розвитку акмеології на теренах України (20-ті роки XX ст. – початок XXI ст.): фундаментальний (1928 – 1950 рр.) – визначення поняття «акмеологія» та її місця в системі наук про людину; синергетично-технологічний (1951 – 1966 рр.) – визначення закономірностей та методів досягнення людиною досконалості; професійно-прикладний (1967 – 1984 рр.) – визначення методів дослідження професійного середовища, системи

підвищення кваліфікації, досягнення фахівцем професійної майстерності; академічно-науковий (1985 – липень 1991 рр.) – реєстрація в Державному комітеті з науки й техніки СРСР акмеології як галузі науки, створення кафедр акмеології у вищих навчальних закладах, заснування науково-практичного журналу «Акмеологія»; креативно-інтегративний (з серпня 1991 – до сьогодні) – розвиток акмеології у Незалежній Україні, вивчення особливостей формування макро- й мікроакме; шляхів досягнення суспільного, професійного, особистісного акме, заснування першої в Україні громадської організації «Українська академія акмеології» (01.07.2006 р.).

Варто виокремити у межах професійної акмеології такі напрями, як спортивна та фізкультурна акмеологія, у центрі яких знаходитиметься доросла, зріла людина, динаміка її розвитку як особистості, суб'єкта професійної діяльності, а також закономірності її розвитку.

1.2. Характеристика базових понять дослідження

Дослідження акмеологічних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання потребує аналізу базових понять дослідження. Для цього використаємо принципи класифікації понять дослідження проблем неперервної професійної освіти як знання про цілеспрямованість продуктивної діяльності людини протягом життя, запропоновані І. В. Соколовою [379, с. 265-277].

М. Г. Чобітько обґрунтовує такі аспекти базових понять дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх учителів у контексті особистісно орієнтованої парадигми освіти [531, с. 19]:

– філософський («цінності освіти», «особистісно орієнтована освіта», «особистісно орієнтоване навчання»);

– особистісний («індивід», «індивідуальність», «особистість», «особистісний підхід»);

– професійний («професіоналізм», «формування професіоналізму», «професійна підготовка», «професійне мислення», «професійна готовність» тощо).

Для вивчення теоретичних засад професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах Л. П. Сущенко пропонує розділити досліджувані поняття на три групи за визначеними дефініціями [476, с. 24]:

– дефініції загального контексту освітянської діяльності («цивілізація», «культура», «освіта», «особистісно орієнтована освіта», «розвиток», «виховання»);

– дефініції щодо проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту («професійна підготовка», «професійна освіта», «професіографія», «професія», «кваліфікація», «спеціальність», «фахівець» тощо);

– дефініції щодо проблеми фізичного виховання та спорту («фізичний розвиток», «фізична освіта», «фізкультурна освіта», «фізичне виховання», «фізична культура», «спорт»).

Л. О. Демінська пропонує подання понятійно-термінологічного апарату вивчення аксіологічних засад професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів фізичного виховання, розподіливши їх на чотири групи [136, с. 44]:

– поняття, що характеризують систему освіти («освіта», «професійна освіта», «вища освіта», «культура»);

– поняття, що характеризують професійну підготовку та професійну діяльність вчителя («навчання», «професія», «професійна підготовка», «професійно-педагогічна підготовка», «виховання», «розвиток»);

– поняття, що характеризують професійну підготовку вчителя фізичного виховання («фізкультурна освіта», «фізичне виховання», «фізична культура», «фізичний розвиток»);

– поняття аксіологічної спрямованості професійної підготовки і професійної діяльності вчителів фізичного виховання («оздоровча фізична культура», «здоров’я», «здоровий спосіб життя», «здоров’язбереження», «здоров’язбережувальні технології»).

Обґрунтовуючи базові акмеологічні категорії та поняття А. О. Деркач, В. Г. Зазикін об’єднують їх у такі групи [173, с. 56]:

– поняття, що визначають вищі стадії, рівні, якості розвитку особистості та їх характеристики («акме», «зрілість», «професіоналізм»);

– поняття, що характеризують системи, які змінюються («суб'єкт», «стратегія», «організація»);

– поняття, що характеризують спосіб використання людиною власних життєвих, природних, часових ресурсів («індивід», «працездатність», «професійне довголіття»);

– особистісно-орієнтовані поняття («особистість», «Я-концепція», «готовність»);

– поняття, що визначають рівень самореалізації особистості («самовизначення», «самовираження»);

– поняття, що характеризують діяльність на вищих стадіях розвитку («висока продуктивність», «ефективність», «креативність», «майстерність»).

Зважаючи на міждисциплінарний характер дослідження акмеологічних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання, для формування базових понять, ми враховували такі принципи, запропоновані В. О. Огнев'юком, С. О. Сисоєвою, Л. Л. Хоружою, І. В. Соколовою [379, с. 268]: історизму, системності, цілісності, автономності, антропологічний, онтологічний, діалогічності, самопізнання, креативності, фрактальності, тезаурусного моделювання понять.

Базові поняття, що становлять науковий тезаурус нашого дослідження, ми систематизували у наступні групи [188]:

– поняття, що розкривають сутність та специфіку неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання («освіта», «вища освіта», «неперервна освіта», «професійна підготовка»);

– поняття, що стосуються професійної підготовки фахівців фізичного виховання («культура», «фізична культура», «фізичне виховання», «фізкультурна освіта», «система фізичного виховання»);

– поняття, що визначають акмеологічні засади неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання («акме», «Я-концепція», «акмеограма»).

Проаналізуємо першу групу понять нашого дослідження, які розкривають сутність освіти як організованого процесу і результату («освіта», «вища освіта», «неперервна освіта», «професійна підготовка»).

Варто зауважити, що дотепер у науковій літературі не існує загальноприйнятого трактування «освіти».

У Законі України «Про освіту» (№ 1144-XII (1144-12) від 04.06.91) зазначено: «Освіта – це основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави» [599].

Метою освіти за Законом України «Про освіту» є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

Національна Доктрина розвитку освіти визначає освіту як «основу розвитку особистості, суспільства, нації і держави, запоруку майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства» [610].

За визначенням, прийнятим XX сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО, під освітою розуміють процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, при якому вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання [379, с. 238].

В. Г. Кремень зазначає, що «освіта в цілому – це поле комплексних досліджень, міждисциплінарного підходу і системного аналізу, оскільки вона є «системним» об’єктом…» [277].

На думку В. О. Огнев’юка, слово «освіта» є більш глибоким, ніж може здатися на перший погляд. «Розмірковуючи про феномен освіти в життєдіяльності людини і суспільства, інколи з’являється бажання українське слово освіта (від світло, світоч, свічадо) «прочитати» латинською мовою: «os» – кістяк, хребет, основа, «vita» - життя. Таке прочитання, як здається, більш яскраво розкриває глибоке, можна сказати, визначальне значення ролі освіти в духовному, суспільному і економічному розвитку цивілізації» [368, с. 3].

С. О. Сисоєва визначає, що «освіта – це суспільно-організований і нормований процес постійної передачі попереднім поколінням соціально значущого досвіду. Під освітою в цьому випадку розуміють триєдиний цілісний процес, що характеризується, по-перше, засвоєнням досвіду попередніх поколінь, по-друге, вихованням типологічних якостей особистості, по-третє, розумовим і фізичним розвитком людини» [460, с. 16].

Отже, освіта – це частина культури, яка, з одного боку, живиться нею, а з іншого – впливає на її збереження та розвиток через людину [379, с. 237].

Узагальнюючи сказане, зазначимо, що поняття освіти багатоаспектне та має такі тлумачення: освіта – це розповсюдження наукових знань; сукупність знань, здобутих у процесі навчання; процес засвоєння знань та загальний їх рівень; процес і результат засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок; сукупність систематизованих знань, умінь, навичок, поглядів, переконань, набутих в результаті навчання в навчальному закладі або шляхом самоосвіти; процес і результат оволодіння системою наукових знань та пізнавальних умінь і навичок, формування на цій основі світогляду, моральних та інших якостей особистості, розвитку її творчих сил і здібностей.

Відтак, на нашу думку, освіта – це система знань, які надбані в процесі навчання, самоосвіти, для професійної діяльності, для життя, розвитку та на майбутнє.

З метою вивчення професійної підготовки фахівців фізичного виховання, яке здійснюється у вищих навчальних закладах України, доцільно розглянути таке поняття як вища освіта.

У Законі України «Про вищу освіту» (№ 1556-VII від 01.07.2014) зазначено: «Вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти» [597].

При цьому зміст вищої освіти трактується, як обумовлена цілями та потребами суспільства система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва [377].

У «Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні» (Лісабон, 11.04.97 р.) термін «вища освіта» визначається, як «всі види курсів навчання чи циклів курсів навчання, професійної підготовки або підготовки до наукових досліджень після середньоосвітнього рівня, які визнані відповідними органами Сторони такими, що належать до її системи вищої освіти» [603].

Визначення поняття «вища освіта» конкретизовано В. О. Огнев'юком, С. О. Сисоєвою, Л. Л. Хоружою, І. В. Соколовою у такій редакції: «Вища освіта – рівень неперервної професійної освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту стандарту, що відображено в освітньо-професійній програмі його підготовки й завершується здобуттям кваліфікації (подвійних кваліфікацій), присвоєння наукового ступеня бакалавра або магістра певної галузі наук за підсумками державної атестації і встановлення відповідного рівня сформованості професійної компетентності» [379, с. 242].

Як зазначає Г. П. Зінченко, ідея неперервної освіти почала активно досліджуватися в XX столітті, хоча її витоки можна прослідкувати у працях видатних вчених-філософів античності – Арістотеля, Сократа, Платона, Конфуція, Сенеки, Геракліта, які пов'язували неперервну освіту з досягненням повноти розвитку людини [232, с. 56]. За даними Г. С. Сазоненко, парадигма неперервної освіти зустрічається у працях учених Індії, Китаю, а також знаходить відображення в поглядах Я. А. Коменського, Ж. Ж. Руссо, Вольтера, Й. Гете, який писав, що «наші попередники мали бути задоволеними тим рівнем освіти, який вони отримали за своєї молодості, але ми маємо навчатися кожні п'ять років, якщо не хочемо відставати від життя» [440, с. 44].

Уперше концепція неперервної освіти була представлена на форумі ЮНЕСКО (1965 р.) П. Ленграндом, відповідно до якої людина є центром освіти, а після

видання у 1972 році доповіді під керівництвом Е. Фора на тему «Вчитися, щоб існувати» було прийнято рішення ЮНЕСКО, визнати неперервну освіту як основну концепцію для нововведень або реформ освіти в усіх країнах світу [232, с. 72].

Р. Даве вважав, що «… неперервна освіта – це процес особистісного, соціального і професійного розвитку індивіда протягом його життя, здійснюваний з метою удосконалення якості життя як окремого індивіда, так і суспільства. Це всеосяжна й об’єднуюча ідея, що охоплює формальне, неформальне і поза формальне навчання, здійснюване з метою досягнення якнайповнішого розвитку різноманітних сторін життя на різних його щаблях. Вона пов’язана як з розвитком особистості, так і з соціальним прогресом» [556]. За дослідженням О. Гулай, Р. Даве визначив перелік характерних ознак неперервної освіти [127]:

– охоплення освітою всього життя людини;

– розуміння освітньої системи як цілісної, що охоплює всі види навчання, починаючи з дошкільного;

– залучення в систему освіти, крім начальних закладів і центрів до підготовки, формальних, неформальних і позаінституційних форм освіти.

Згідно з Національною доктриною розвитку освіти і Законом України «Про вищу освіту» неперервна освіта в Україні реалізується через: забезпечення наступності змісту та координації освітньо-виховної діяльності на різних ступенях освіти; формування потреби і здатності до самонавчання відповідно до інтелектуальних можливостей особистості; оптимізацію системи перепідготовки і підвищення кваліфікації; створення інтегрованих навчальних планів та програм; зв’язок між середньою загальноосвітньою, професійно-технічною, вищою школою та закладами післядипломної освіти» [379, с. 246].

У сучасних умовах набули розвитку різні підходи до визначення сутності поняття «неперервна освіта». Вона розглядається як [359, с. 37]:

– філософсько-педагогічна концепція, згідно з якою освіта трактується як процес, що охоплює все життя людини;

– важливий аспект освітньої практики на різних ступенях системи освіти, що представляє її як постійне цілеспрямоване освоєння людиною соціокультурного досвіду різних поколінь;

– принцип організації освіти на загальнодержавному та регіональному рівнях;
– принцип реалізації державної політики в галузі освіти;
– сучасна світова тенденція в галузі освіти;
– парадигма науково-педагогічного мислення.

Неперервна освіта також розглядається як явище індивідуальне в часі, у темпі і спрямованості, вона надає кожному можливості реалізації власних програм її здобуття; це цілісна педагогічна система, до якої належать різноманітні засоби, форми набуття і розширення загальної освіти, професійної компетентності, культури, становлення духовної й соціальної зрілості людини [440, с. 42].

У теорії і практиці неперервної освіти особливий акцент робиться на освіті дорослих поза межами базової освіти: оволодіння й підвищення професійної кваліфікації; перепідготовка у процесі зміни професії; освіта у процесі адаптації до соціальних і виробничих умов, що постійно змінюються; освіта дозвілля тощо [254].

На Заході для визначення неперервної освіти використовують два терміни: «продовжена освіта» (prolongative education) та «навчання через все життя» (lifelong learning). На сьогодні перевага віддається останньому терміну.

Документи Болонського процесу виділяють «навчання впродовж життя» як базове поняття та розкривають пріоритети вищої освіти періоду 2000-2020 років [379, с. 246].

Наступний термін нашого дослідження «професійна підготовка» досить неоднозначний щодо його трактування.

Закон України «Про вищу освіту» (№ 1556-VII від 01.07.2014) трактує поняття «професійна підготовка» як здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю [597].

С. О. Сисоєва, І. В. Соколова зазначають, що «професійна підготовка майбутнього фахівця – це неперервний і керований процес набуття особистістю суб’єктивного досвіду професійної діяльності, що дозволяє системно та цілісно сприймати дійсність і діяти на основі гуманістичних ціннісних орієнтацій, закладених в сучасних освітніх концепціях неперервності, гуманізації освіти і професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах для формування

професійної компетентності особистості та успішної праці з урахуванням сучасних вимог ринку праці» [458, с. 133].

М. Г. Чобітько поняття «професійна підготовка» тлумачить як навчання, передачу необхідних для чогось знань; запас знань, отриманих у процесі життя [531, с. 59].

С. О. Сисоєва, І. В. Соколова розглядають поняття «професійна підготовка» як цілісну систему із великою кількістю пов'язаних між собою компонентів (елементів, підсистем), що певним чином впорядковані, характеризуються відносно стійкою цілісною, ієрархічною побудовою, наявністю суб'єкта та об'єкта, розгалуженими внутрішніми й зовнішніми зв'язками та відносинами [458, с. 250].

Неперервна професійна підготовка фахівців розглядається нами у дисертації як послідовний процес професійного становлення та розвитку фахівця, здатного до навчання, саморозвитку, самовдосконалення упродовж життя з метою максимальної особистісної й професійної самореалізації та конкурентоспроможності на вітчизняному й світовому ринку праці.

Професійна підготовка фахівців всіх профілів здійснюється на науково-теоретичному рівні, що встановлюється державою у відповідності з досягненнями науки, техніки і культури для кожної групи спеціальностей у вищих навчальних закладах країни.

Проаналізуємо другу групу понять нашого дослідження, які стосуються особливостей професійної підготовки фахівців фізичного виховання («культура», «фізична культура», «фізичне виховання», «фізкультурна освіта», «система фізичного виховання»).

Перша дефініція цієї групи понять нашого дослідження, які розкривають сутність професійної підготовки як організованого процесу і результату – «культура». Вперше поняття «культура» вжив Ціцерон (106-43рр. до н.е.). У культурі він вбачав, з одного боку, діяльність, спрямовану на перетворення природи на благо людини, а з іншого, – засіб удосконалення духовних сил людини, її розуму [45]. Також, зазначено, що культура (лат. culture – «обробіток», «обробляти») – сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людством протягом його

історії; історично набутий набір правил всередині соціуму для його збереження та гармонізації [463].

У 1983 р. на XVII Всесвітньому конгресі в Торонто, присвяченому проблемі «Філософія й культура», було наведено кілька сотень визначень поняття культура. Поняття культура об'єднує в собі науку (включно з технологією) і освіту, мистецтво (літературу та інші галузі), мораль, життєвий устрій та світогляд. Вчені А. Кребер та К. Клакхон зробили спробу об'єднати досягнення культурологів усього світу й привели шість типів визначення культура: описовий, історичний, нормативний, психологічний, структурний, генетичний. На думку Е. Б. Тейлора «культура, або цивілізація, є складним цілим, що включає в себе знання, вірування, мистецтво, моральність, право, звичаї, вміння та навички, набуті людьми як членами суспільства». С. Чарновський вважає, що «культура є колективним благом і колективним доробком, продуктом творчих і перетворювальних зусиль незліченних поколінь… Культурою є сукупність елементів суспільного доробку, спільних для ряду груп і завдяки своїй об'єктивності, здатних поширюватися у просторі» [45, с. 16].

У найширшому сенсі слово «культура», за визначення П. О. Сорокіна, означає сукупність усього, що створене або модифіковане свідомою чи несвідомою діяльністю двох і більше індивідів, які взаємодіють або впливають на поведінку один одного [527].

Український філософ Г. С. Сковорода вперше поставив питання про культуру як окремий, незалежний від природи, символічний світ, у якому вищі цінності людського буття, все святе і божественне, розкриваються і побутують у символічній формі [33; 195].

Отож, культура складається з взаємопов'язаних частин. Зміна одного елемента призводить до трансформації всієї системи. Таким чином, культура є відкритою системою, що розвивається сама по собі (рис. 1.3).

Фізична культура є частиною загальної культури народу. Зміст поняття «фізична культура» В. Г. Папуша визначає як «сукупність досягнень суспільства у створенні й раціональному використанні спеціальних засобів, методів і умов цілеспрямованого фізичного та духовного удосконалення людини» [386, с. 5].

Рис. 1.3. Культура як система
Джерело: [241].

Генезис трансформації поняття «фізична культура» за публікаціями різних авторів, упорядкований Л. П. Сергієнко та нами доповнений, наведено у таблиці 1.3 [451, с. 27-28].

Таблиця 1.3

Визначення поняття «фізична культура» за публікаціями різних авторів

Визначення поняття	Автори, рік публікації
Фізична культура – сукупність всіх досягнень суспільства, що сприяє впливу на фізичний розвиток і фізичну освіту людей.	Г. Д. Харабуга, 1969
Фізична культура – сукупність всіх досягнень суспільства, що сприяє впливу на фізичний розвиток і фізичну освіту людей, а також і сам процес діяльності людей у цій галузі.	Г. Д. Харабуга, 1974
Фізична культура становить важливу частину культури суспільства – це сукупність його досягнень у створенні і раціональному використанні спеціальних засобів, методів і умов направленого фізичного удосконалення людини.	Л. П. Матвеєв, А. Д. Новіков, 1976
Фізична культура є процесом і результатом діяльності людини щодо перетворення своєї фізичної (тілесної) природи. Це є сукупність матеріальних і духовних цінностей суспільства, створених і використовуваних ним для фізичного вдосконалення людей.	Б. А. Ашмарін, 1990
Фізична культура – органічна частина культури суспільства	Ф. П. Суслов,

і особистості; раціональне використання людиною рухової діяльності як фактора оптимізації свого стану і розвитку, фізичної підготовки до життєвої практики.	Д. А. Тишлер, 2001
Фізична культура як вид культури – специфічний результат людської діяльності, засіб і спосіб фізичного вдосконалення людей, виконання ними своїх соціальних обов'язків у суспільстві.	В. М. Видрін із співавт, 1987, Г. Н. Шамардіна, 2003
Фізична культура – частина загальної культури, сукупність спеціальних духовних і матеріальних цінностей, способів їх виробництва і використання з метою оздоровлення людей і розвитку їх фізичних здібностей.	Т. Ю. Круцевич, 2003
Фізична культура – це сукупність досягнень суспільства у створенні і раціональному використанні спеціальних засобів, методів і умов цілеспрямованого фізичного та духовного удосконалення людини.	Б. М. Шиян, 2003
Фізична культура – це вид культури, змістом якого є оптимальна рухова діяльність, побудована на основі матеріальних і духовних цінностей, спеціально створених у суспільстві для фізичного удосконалення людини.	А. М. Максименко, 2005
Фізична культура – це вид культури, суспільства і особистості, специфічним змістом якої є використання оптимальної рухової діяльності для фізичного удосконалення людини, формування здорового способу життя нації.	Л. П. Сергієнко, 2007
Фізична культура – частина загальної культури, що є сукупністю цінностей, норм і знань, створених та використовуваних суспільством з метою фізичного, інтелектуального розвитку людини, удосконалення її рухової активності, формування здорового способу життя, соціальної адаптації шляхом фізичного виховання, фізичної підготовки, фізичного розвитку.	О. О. Горєлов, О. Г. Румба, В. Л. Кондаков, 2012

Джерело: власне доопрацювання на основі аналізу [451, с.27-28].

На думку І. В. Бельського, П. Г. Симанович, В. В. Руденік, як одна з людських і соціальних цінностей, фізична культура виступає як культура способу життя суспільства в цілому [43]. Вона специфічно сприяє формуванню індивідуальності

суспільства – удосконалення людини, що набуває особливої актуальності на сучасному етапі розвитку незалежної України.

Характеризуючи фізичну культуру, науковці виділяють три відносно самостійні компоненти: діяльнісний, предметно-ціннісний і результативний (рис. 1.4)

Проведений І. В. Мудріком аналіз конституційних та законодавчих актів європейських країн, свідчить, що поняття «фізична культура» вживається тільки в конституціях Росії, Білорусії, України та Хорватії. У конституціях та законодавчих актах інших європейських країн використовуються терміни «фізичне виховання» і «спорт». Аналіз назв навчальних закладів, міністерств і департаментів західних країн, міжнародних організацій, періодичних видань, свідчить, що поняття «фізична культура» на Заході не вживається, а вживається поняття «physical education» («фізичне виховання») [348]. Фізичне виховання – це педагогічний процес, тому йому притаманні основні педагогічні ознаки: провідна роль педагога, організований і плановий характер, реалізація методичних принципів та інших педагогічних положень.

Рис. 1.4. Аспекти фізичної культури
Джерело: [451, с. 29; 386, с. 6].

До того ж фізичне виховання є засобом всебічного розвитку особистості, що сприяє розумовому, моральному, трудовому та естетичному удосконаленню [508].

Генезис трансформації поняття «фізичне виховання» за публікаціями різних авторів наведено у таблиці 1.4.

Як зазначає А. М. Максименко [322, с. 14], фізичне виховання виникло тоді, коли люди свідомо стали використовувати фізичні вправи з метою розвитку своїх рухових здібностей і відповідно кращої підготовки себе до життя.

У фізичному вихованні виділяють два основні напрями, в межах яких здійснюється фізичне виховання людей: фізична освіта, фізична підготовка [62; 386, с. 8].

Таблиця 1.4

Визначення поняття «фізичне виховання» за публікаціями різних авторів

Визначення поняття	Автори, рік публікації
Фізичне виховання – організований процес управління фізичним розвитком і фізичною освітою людини засобами фізичних вправ, гігієнічними засобами з метою формування у неї таких якостей і оволодіння нею таких знань, вмінь і навичок, які відповідають вимогам цього суспільства або інтересам особистості виховуваного.	Г. Д. Харабуга, 1969, 1974
Фізичне виховання є видом виховання, специфіка якого полягає у навчанні рухам (руховим діям) і вихованні (управлінні розвитком) фізичних якостей людини.	Л. П. Матвеєв, А. Д. Новіков, 1976
Фізичне виховання є педагогічною системою фізичного удосконалення людини.	Б. А. Ашмарін, 1990
Фізичне виховання – педагогічний процес, спрямований на формування рухових навиків і розвиток рухових і психічних здібностей (силових, швидкісних, координаційних, витривалості, гнучкості, вольових та ін.)	Ф. П. Суслов, Д. А. Тишлер, 2001
Фізичне виховання – це вид виховання, специфічним змістом якого є навчання рухам, виховання рухових здібностей, оволодіння спеціальними фізкультурними знаннями і формування свідомої потреби у фізкультурних знаннях.	Ж. К. Холодов, В. С. Кузнєцов, 2001 А. М. Максименко, 2005
Фізичне виховання – спеціалізований педагогічний процес	Т. Ю. Круцевич,

цілеспрямованого систематичного впливу на людину фізичними вправами, силами природи, гігієнічними факторами з метою зміцнення здоров'я, розвитку фізичних якостей, удосконалення морфологічних і функціональних можливостей, формування і поліпшення основних життєво важливих рухових навичок, умінь і пов'язаних з ними знань, що забезпечують готовність людини до активної участі в суспільному виробничому і культурному житті.	2003
Фізичне виховання – процес формування потреби в заняттях фізичними вправами в інтересах всебічного розвитку особистості, формування позитивного ставлення до фізичної культури, вироблення ціннісних орієнтацій, переконань, смаку, звичок, нахилів.	Г. Н. Шамардіна, 2003
Фізичне виховання – це педагогічний процес виховання особистості, специфічним змістом якого є навчання рухам, спрямований на розвиток рухових здібностей, оволодіння спеціальними знаннями у сфері рухової діяльності людини.	Л. П. Сергієнко, 2007
Фізичне виховання – спеціально організований процес всебічного розвитку фізичних, морально-вольових здібностей, формування і розвитку життєво важливих рухових навичок і умінь людини.	О. М. Худолій, 2007
Фізичне виховання – педагогічний процес цілеспрямованого систематичного впливу на людину фізичними вправами, природніми силами, гігієнічними факторами з метою зміцнення здоровя, розвитку фізичних якостей, формування та покращення основних рухових умінь та навичок, а також пов'язаних з ними знань.	О. О. Горєлов, О. Г. Румба, В. Л. Кондаков, 2012

Джерело: власне доопрацювання на основі аналізу [451, с. 34-35].

Поняття «фізичне виховання» у дослідженні нами визначається як спеціально організований педагогічний процес цілеспрямованого систематичного впливу на фізичний розвиток, удосконалення функціональних і морфологічних можливостей організму, формування основних життєво важливих рухових навичок, умінь людини засобами фізичних вправ, гігієнічними факторами та силами природи задля зміцнення здоров'я, всебічного розвитку особистості, формування мотивації та потреби у заняттях фізичною культурою.

Поняття «фізична освіта» введене ще П. Ф. Лесгафтом в «Руководстве по физическому образованию детей школьного возраста» (1912). Сучасне визначення цього поняття, на думку різних авторів, не однозначне. Кожне з визначень має право на існування. Проте, на думку Л. П. Сергієнко, найбільш інформативним є визначення, запропоноване Ф. П. Сусловим, Д. А. Тишлером [484, с. 64]. По суті визначення зводиться до того, що фізична освіта передбачає формування у людини умінь, навичок і спеціальних знань. Ми повністю погоджуємося з думкою Л. П. Сергієнко, що зрозумілішим міг би бути термін «фізкультурна освіта». І. І. Сулейманов, О. А. Томенко трактують поняття «фізкультурна освіта», як «цілеспрямований вплив соціального середовища на людину з метою формування у неї здатностей до фізкультурної діяльності» [475, с. 16; 491].

Генезис трансформації поняття «фізична освіта» за публікаціями різних авторів наведено у таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

Визначення поняття «фізична освіта» за публікаціями різних авторів

Визначення поняття	Автори, рік публікації
Фізична освіта – одна зі сторін фізичного виховання, пов’язана з озброєнням вихованців певними знаннями, руховими вміннями і навичками.	Г. Д. Харабуга, 1969
Фізична освіта – озброєння людини певними знаннями, руховими вміннями і навичками (наприклад, умінням плавати, ходити на лижах), а також умінням управляти рухами свого тіла, добре орієнтуватись в часі і просторі.	Г. Д. Харабуга, 1974
Фізичною освітою називається процес і результат оволодіння спеціальними систематизованими знаннями, фізичними вправами, а також способами їх самостійного вивчення і використання в житті.	Б. А. Ашмарін, 1990
Фізична освіта – система засвоєння людиною раціональних способів управління своїми рухами, придбання фонду рухових умінь, навичок і пов’язаних з ними знань.	Ф. П. Суслов, Д. А. Тишлер, 2001
Фізична освіта – процес формування у людини рухових умінь і навичок, а також передача спеціальних знань в галузі фізичної культури.	Т. Ю. Круцевич, 2003
Фізкультурна освіта – навчальний процес, в межах якого людина оволодіває системою цінностей і знань в галузі фізичної культури.	О. О. Горєлов, О. Г. Румба, В. Л. Кондаков, 2012

Джерело: власне доопрацювання на основі аналізу [451, с. 44].

Для реалізації різних потреб людини держава (суспільство) створює певні системи: систему охорони здоров'я, систему освіти і тощо. Під «системою» розуміють певний соціальний інститут, який призначений для виконання певних соціально значущих функцій.

Система фізичного виховання – це історично обумовлений тип соціальної практики фізичного виховання, який включає теологічні, науково-методичні, програмово-нормативні та організаційні елементи (основи), що забезпечують фізичне виховання громадян [386, с. 11]. Генезис трансформації поняття «система фізичного виховання» за публікаціями різних авторів наведено у таблиці 1.6 [451, с. 42].

Таблиця1.6

Визначення поняття «система фізичного виховання» за публікаціями різних авторів

Визначення поняття	Автори, рік публікації
Система фізичного виховання – це сукупність ідеологічних і науково-методичних основ фізичного виховання, а також організацій і установ, що здійснюють і контролюють його.	Г. Д. Харабуга, 1969, 1974
Радянська система фізичного виховання становить собою соціальну організацію, діяльність якої спрямована на всебічне фізичне вдосконалення всіх соціальних груп населення країни.	Б. А. Ашмарін, 1990
Система фізичного виховання – це історично обумовлений тип соціальної практики фізичного виховання, суть якого в єдності світоглядних, науково-методичних, програмно-нормативних і організаційних основ, виразником яких у практичній діяльності виступають фізкультурно-спортивні кадри.	Ж. К. Холодов, В. С. Кузнецов, 2001 А. М. Максименко, 2005
Система фізичного виховання – це історично обумовлений тип соціальної практики фізичного виховання, який включає теологічні, науково-методичні, програмно-нормативні та організаційні елементи (основи), що забезпечують фізичне виховання громадян.	Б. М. Шиян, 2003

Джерело: [451, с. 42].

Кожній суспільній формації притаманна своя система фізичного виховання, рівень розвитку якої обумовлений рівнем матеріальної та духовної культури суспільства.

Проаналізуємо третю групу понять нашого дослідження, які визначають акмеологічні засади неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання («акме», «Я-концепція», «акмеограма»).

У сучасній акмеології і досі не існує єдиного сталого визначення акме. Вчені-акмеологи (О. О. Бодальов [52], В. П. Бранський [64], Ю. А. Гагін [104], А. О. Деркач [176], Н. В. Кузьміна [290]) розглядають поняття акме як послідовну низку досягнень людини на життєвому шляху, підкреслюючи часовий аспект та якісне акме життєдіяльності людини; як вершину індивідуального і особистого розвитку людини на різних тапах життя – дитинство, юність (ювеналогія), період дорослої особи (зрілість), період старості (геронтологія); як досягнення вершин особистістю і соціумом.

Розглянемо докладніше історію розуміння акме.

Н. В. Кузьміна, вказує, що «… греки словом «акме» називали віковий період життя людини, коли проявляється зрілість всього, на що здатна ця особа, коли розквітли та на вершині свої здібностей знаходились її сили…» [289, с. 11].

Цей погляд поділяє О. О. Бодальов, зауваживши, що акме – це вся міра дорослості людини, для якої характерні фізична, особистісна та суб’єктивна зрілість [52]. Також О. О. Бодальов зазначає, що «…термін акме вживається в значенні піків та оптимумів, яких людині вдається досягти у своєму розвитку на різних вікових етапах…». Водночас, автор вважає, що ступінь і вершина акме – багатовимірний стан людини, «який хоча і охоплює значний етап її життя і завжди показує, наскільки вона відбулася як громадянин, як фахівець-трудівник, як …особистість, він, разом з тим, ніколи не є статичним… і … відзначається … варіативністю і мінливістю» [54, с. 5].

Інша група дослідників дає визначення поняття «акме» розглядаючи історичні процеси його становлення [407, с. 155]. Дослідник А. Д. Вейсман вважає, що це визначення бере початок від давньогрецького «akme», що походить в свою чергу від слова «axis» («вістря») та означає «вищий ступінь чого-небудь, цвіт, цвітуча пора»,

«en acme einal» (бути в акме) значить : «бути в повному цвіті, на вищому щаблі розвитку» [87, с. 40-41].

Ю. А. Гагін також стверджує історичне, грецьке походження цього визначення «(гр. akme – вищий ступінь чого-небудь, вершина, квітуча сила, досконалість + logos – слово, мова, вчення) – наука досягнення вершини людських якостей в людині, оволодіння досконалістю,зокрема в обраній професійній діяльності» [104, с. 4].

П. А. Флоренський вважає, що «акме» – вершина, яка розглядається як поняття форми в чотиримірному просторі. Не тільки людина має акме в будь-якій із координат, але й тварини і рослини. Будь-яка річ має своє цвітіння, час найбільш пишного свого розвитку, своє «акме», коли воно особливо повно представляє себе в чотиримірному просторі [407, с. 156].

У професійно-спортивній діяльності, як стверджує І. П. Волков, «акме» – «це визначний офіційний результат, рекорд, перемога спортсмена» [100]. В.П.Бранський розглядає «акме» як вершину досконалості та могутності [407, с. 156].

На думку А. О. Деркача, «акме» - вищий для кожної людини рівень її розвитку, який припадає на будь-який часовий проміжок її зрілості [173, с. 13].

Таким чином, сучасні вчені розглядають «акме» як сутність, яка визначається як внутрішня, загальна, відносно стійка основа явищ, що характеризується вершинністю та проявляється у таких якостях: найвища сутність будь-чого; найвищий ступінь розвитку; вершина, квітуча сила, досконалість; вершина як зрілість всього; вершина досконалості людини; вершина, розквіт здібностей людини; вершина як фізична, особистісна та суб’єктивна зрілість людини; вершина в обраній професійній діяльності; вершина як результат діяльності; вершина, як реалізація творчих здібностей; вершина досконалості та могутності.

Особистісно-професійний розвиток фахівця до рівня професіонала можливий за наявності продуктивної «Я-концепції», тобто стійкого усвідомлення неповторної системи уявлення особи про себе, свої можливості та перспективи.

Поняття «Я-концепції» виникло у 1950 році в руслі гуманістичної психології (феноменалістичної), представники якої А. Маслоу, К. Роджерс, на відміну від

біхевіористів і фройдистів, прагнули до розгляду цілісного людського «Я» і його особистісного самовизначення мікросоціуму [332].

На думку О. О. Бодальова, Н. В. Васіної, значний вплив на встановлення поняття «Я-концепції» здійснили також такі вчені, як Ч. Кулі, Дж. Мід і Е. Еріксон. Однак перші теоретичні розробки в області я-концепції належать У. Дженсону, який розділив глобальне, особистісне Я (Self) на взаємодіюче Я-усвідомлююче (I) і Я-як об'єкт (Me) [53, с. 26].

А. О. Деркач та В. Г. Зазикін визначають «Я-концепцію» як «цілісний, не позбавлений внутрішніх протиріч образ власного «Я», що виступає як настанова стосовного самого себе та включає такі компоненти[173, с. 123]:

– когнітивний (образ своїх якостей, здібностей, соціальної значимості тощо, тобто прояви самосвідомості);
– емоційний (самоповага, любов до себе);
– оціночно-вольовий (прагнення завоювати повагу)».

На думку В. С. Агапова, основу «Я-концепції» складають різні уявлення про самого себе, які відрізняються різним ступенем складності [5]:

– «Я» реалістичне в теперішньому часі;
– «Я» ідеальне (тобто якою особа прагне бути, орієнтуючись на моральні норми);
– «Я» динамічне (якою має намір стати в майбутньому в процесі свого розвитку);
– «Я» фантастичне (якою людина бажала би стати, якщо це буде можливо).

У акмеологічних дослідженнях було доведено, що розвиток професіоналізму особистості передбачає гармонійність складових Я-реального (дійсного), Я-ідеального, Я-фантастичного та Я-майбутнього. За своїм змістом «Я-концепція» може бути позитивною, негативною й амбівалентною [4].

«Я-концепція», на думку А. О. Деркача, О. В. Селезньової, це динамічна система уявлень людини про саму себе, що включає усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних природних властивостей, спмооцінку, суб’єктивне сприйняття, що характеризує вплив на власну особистість зовнішніх факторів. Вона формується під впливом досвіду кожного індивіда. Ця система становить основу вищої

саморегуляції людини, на основі якої вона будує свої стосунки з навколишнім світом [172, с. 185].

Як зазначають В. Г. Зазикін, А. О. Реан акмеограма – основний метод акмеографічного підходу, що являє собою систему вимог, умов та факторів, які сприяють прогресивному розвитку професійної майстерності та особистості фахівця [223, с. 24]. Акмеограма, як зазначають дослідники, завжди індивідуальна й формально вона представляє індивідуальний «зріз» потенційного суб'єкта діяльності, його можливостей та перспектив, компенсованих та некомпенсованих якостей [461].

А. О. Деркач вважає, що акмеограма повинна створюватися за єдиною методичною схемою, оскільки вона складається виключно для конкретного фахівця та спрямована на його індивідуальний особистісно-професійний розвиток [10]. За даними дослідника, в типовій схемі акмеограми є розділи, які стосуються загального рівня (підструктури професійної кваліфікації, загальні акмеологічні інваріанти професіоналізму), особливого рівня (підструктури спрямованості особистості, специфічних акмеологічних інваріантів професіоналізму) та одиничного (підструктури здібностей, характерологічних особливостей, моральних якостей).

Отже, на основі теоретичного аналізу наукових джерел проаналізовано поняття, які розкривають сутність акмеологічних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання.

Неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання на засадах акмеології у дослідженні розглядається як послідовний процес формування акмеологічної компетентності фахівця фізичного виховання, що забезпечує його професійне становлення та розвиток, формування здатності до навчання, саморозвитку, самовдосконалення упродовж життя задля досягнення особистісного й професійного акме.

Таким чином, теоретичний аналіз базових понять дослідження дозволив класифікувати їх у три групи, а саме: поняття, що розкривають сутність та специфіку непевної професійної підготовки фахівців фізичного виховання («освіта», «вища освіта», «неперервна освіта», «професійна підготовка»); поняття, що стосуються професійної підготовки фахівців фізичного виховання («культура»,

«фізична культура», «фізичне виховання», «фізкультурна освіта», «система фізичного виховання»); поняття, що визначають акмеологічні засади неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання («акме», «Я-концепція», «акмеограма»).

Неперервна професійна підготовка розуміється як педагогічна категорія, сутність якої полягає в послідовному взаємопов'язаному процесі професійної підготовки фахівців у навчальних закладах всіх типів та подальшому постійному процесу самоосвіти, самовдосконалення впродовж життя з метою максимальної особистісної й професійної самореалізації та конкурентоспроможності на вітчизняному й світовому ринку праці.

1.3. Проблема професійної підготовки фахівців фізичного виховання у педагогічній теорії

Інтегрування української професійної освіти в загальноєвропейський й світовий контекст розпочинається з усвідомлення засад і принципів сучасної неперервної професійної освіти та пошуку шляхів її практичної реалізації. На думку дослідників, цьому мають сприяти психолого-педагогічні дослідження різноманітних аспектів функціонування системи неперервної професійної освіти, і перш за все проблеми духовного розвитку людини, максимального розкриття потенціалу кожної людини, її розвитку та формування як суб'єкта соціального життя, підготовки до постійного удосконалення, саморозвитку та самореалізації, що значною мірою пов'язано з якістю системи педагогічної освіти, з теорією і практикою педагогічної майстерності [355, с. 4-5].

Сучасний етап розвитку українського суспільства, нові вимоги до якості професійного рівня фахівців вимагають нових методів, видів, форм освіти. Для цього необхідним є постійне підвищення кваліфікації, поліпшення рівня професійної підготовки, створення високоефективної системи неперервної освіти, розробка її концепції та чіткої структурованості. Це зумовлено протиріччями, які існують у сучасному суспільстві між:

– стандартністю, уніфікованістю змісту освіти та специфічними завданням професійної підготовки;

– тенденцією до інтеграції наукового знання та екстенсивним зростанням кількості навчальних предметів в різних формах навчання;

– потребами у фахівцях з творчим ставленням до професійної діяльності, індивідуальними здібностями і уніфікованістю змісту освіти;

– необхідністю значного підвищення інтелектуального потенціалу суспільства та падінням престижу освіти і професійної компетенції;

– обсягом і змістом наукової інформації, яка постійно збільшується, та недостатньою гнучкістю навчальних програм;

– специфікою форм освіти і централізованою системою управління;

– уніфікованістю програм і принципами індивідуалізації, диференціації, згідно з якими необхідно враховувати різницю в інтелектуальній, емоційній, когнітивній сферах, в психічному розвитку, мотивах та потребах особистості.

Неперервну професійну освіту як педагогічну категорію досліджували такі вчені, як Х. Беднарчик [356], А. П. Біляєва [44], О. М. Новиков [361], І. П. Смирнов [465]. За даними С. Й. Гессена [113], джерелом ідеї неперервної освіти є релігійно-філософські уявлення і вчення про постійне духовне вдосконалення людини.

Розглядаючи проблему неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання у педагогічній теорії зазначимо, що педагогічна теорія пізнає закони та закономірності виховання, обґрунтовує його теоретико-методологічні основи, озброює педагогів професійними знаннями про цілі, завдання, зміст, технологію, особливості виховання, навчання, розвитку людей різних вікових груп, уміння прогнозувати, проектувати і здійснювати педагогічний процес [543].

В основу концепції неперервної освіти, запропонованої К. Леонгардом, покладено ідеї гуманізму, загальнолюдські цінності, епіцентром яких є людина, для якої необхідно створювати умови для повноцінного розвитку, всебічної діяльності протягом усього життя на різних етапах її професійного становлення і розвитку, починаючи від вибору напряму професійної діяльності й до постпрофесійного періоду життя [304]. Оскільки процес формування професійної підготовленості триває протягом усього життя, на кожному етапі, на нашу думку, він повинен

наповнюватися новим змістом, новими організаційно-педагогічними формами, методами, новими потребами і відповідними підходами до інтегрування індивідуальних професійних, соціальних аспектів життєдіяльності.

Концептуальні положення щодо неперервної освіти як багатоаспектного явища теоретично обґрунтував В. Г. Онушкін. Важливе методологічне значення, як зазначає дослідник, мають принципи побудови системи неперервної освіти, обґрунтовані дослідником, зокрема [372]: цілісності, полікультурності, наступності, інтерактивності, гуманістичної спрямованості, демократизму.

За даними Р. Даве, основою для теоретичного й практичного розвитку концепції неперервної освіти є такі принципи [417, с. 134-135]:

– охоплення освітою всього життя;

– розуміння освітньої системи як цілісної, що охоплює дошкільне виховання, основну, послідовну, повторну, паралельну освіту, що об’єднує й інтегрує всі її рівні і форми;

– включення в систему освіти, поряд з навчальними закладами і центрами підготовки, формальних, неформальних та позаінституційних форм освіти;

– горизонтальна інтеграції: дім – сусіди – місцева соціальна сфера – суспільство – світ праці – засоби масової інформації – рекреаційні, культурні, релігійні організації та інше; зв’язок між предметами, що вивчаються; зв’язок між різними аспектами розвитку людини (фізичним, моральним, інтелектуальним) на окремих етапах життя;

– вертикальна інтеграція: зв’язок між окремими етапами освіти (дошкільним, шкільним, післяшкільним), між різними рівнями та предметами в середині окремих етапів, між різними соціальними ролями, що виконуються людиною на окремих етапах життєвого шляху, між різними якостями розвитку людини;

– універсальність і демократичність освіти;

– можливість створення альтернативних структур для здобуття освіти;

– взаємозв’язок загальної і професійної освіти;

– акцент на самоврядування, самоосвіту, самовиховання, самооцінку;

– індивідуалізація навчання;

– навчання в умовах різних поколінь (у сім’ї, в суспільстві);

– розширення світогляду;

– інтердисциплінарність знань, їх якості;

– гнучкість і різнобічність знань, засобів, методик, часу і місця навчання;

– динамічний підхід до знань – здатність до асиміляції нових досягнень науки;

– вдосконалення вмінь вчитися;

– стимулювання до навчання;

– створення відповідних умов та атмосфери для навчання;

– реалізація творчого та інноваційного підходів;

– полегшення перемін соціальних ролей в різні періоди життя;

– пізнання і розвиток власної системи цінностей;

– підтримка і поліпшення якості індивідуального та колективного життя шляхом особистого, соціального та професійного розвитку;

– розвиток суспільства, що виховує і навчає;

– навчатися для того, щоб «бути» і «ставати» ким-небудь;

– системність принципів для всього освітнього процесу.

У галузевій Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти України [608] зазначено, що основними принципами розвитку неперервної педагогічної освіти є: неперервність; поєднання національних освітніх традицій та найкращого світового досвіду; гнучкість у реагуванні на суспільні зміни і прогностичність; інноваційність.

Рекомендація Міжнародної організації праці щодо планування і управління професійним навчанням в масштабі країни, на нашу думку, є своєчасною та включає такі положення [606, с. 165-181]:

– кожній країні необхідно мати мережу навчальних закладів, які відповідали б потребам населення, кількість, розташування і програми яких мають бути пристосовані до економічних потреб і можливостей зайнятості в усій країні або де це найбільш доцільно (в кожному районі, місцевості);

– цю мережу доцільно організувати таким чином, щоб без утруднень були можливими перехід від одного виду до іншого і доступ до послідовних стадій та до різних ступенів навчання, з тим, щоб будь-яка особа могла досягти найвищого рівня навчання відповідно до своїх здібностей і нахилів;

– шляхи і засоби здобуття професії і оволодіння ремеслом мають бути

ефективними для задоволення потреб усіх галузей економічної активності та різноманітних індивідуальних здібностей, інтересів і потреб осіб, які навчаються;

– якщо умови країни не дають можливості створювати повну мережу в національному масштабі, ця країна має вивчити можливості співробітництва з сусідніми державами для створення загальної мережі або одного чи кількох загальних навчальних закладів;

– зазначено, що державні органи і різні громадські організації в кожній країні, які займаються питаннями навчання, допускаючи свободу ініціативи і забезпечуючи пристосування до потреб різних галузей економіки, районів і місцевостей, повинні співпрацювати в розвитку повністю скоординованих засобів навчання.

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті зазначено, що державна політика у галузі освіти, навчання та зайнятості здійснюється з урахуванням світових тенденцій розвитку неперервної освіти – освіти впродовж життя, відповідно до соціально-економічних, технологічних та соціокультурних змін. Неперервна освіта реалізується через [617]:

– забезпечення наступності змісту та координації освітньо-виховної діяльності на різних ступенях освіти, які функціонують як продовження попередніх і передбачають підготовку осіб для можливого переходу до наступних ступенів;

– формування потреби й здатності до самонавчання відповідно до інтелектуальних можливостей особистості;

– оптимізації системи перепідготовки працівників і підвищення їх кваліфікації, модернізації системи післядипломної освіти на основі відповідних державних стандартів;

– створення інтегрованих навчальних планів і програм;

– формування та розвитку навчальних науково-виробничих комплексів ступеневої підготовки фахівців;

– запровадження та розвитку дистанційної освіти;

– організації навчання відповідно до потреб особистості і ринку праці на базі професійно-технічних та вищих навчальних закладів, закладів післядипломної освіти, а також використання інших форм навчання;

– забезпечення зв’язку між загальною середньою, професійно-технічною, вищою та післядипломною освітою.

Як зазначають С. О. Сисоєва, І. В. Соколова, неперервна професійна освіта виконує ряд важливих функцій [458]:

– соціокультурну, розвивальну (задоволення і розвиток духовних запитів особистості, створення умов для її постійного творчого зростання);

– загальноосвітню, компенсуючу (усунення прогалин у базовій освіті, її доповнення новими знаннями, що з’являються в умовах інформаційно-технологічної революції);

– адаптивну (гнучка професійна підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації з метою оновлення професійного досвіду, здобуття іншого фаху в умовах постійних змін на виробництві, розвитку теле- і радіокомунікацій, комп’ютерного доступу до інформаційних банків даних тощо);

– економічну (задоволення потреб держави, регіонів, різних галузей промисловості, сільського господарства і сфери послуг у конкурентоспроможних фахівців, підготовлених до впровадження новітніх технологій, техніки тощо).

Зазначені функції неперервної професійної освіти, на нашу думку, взаємопов’язані та постійно доповнюються новими функціями, що зумовлено динамічністю змін у соціально-культурному розвитку сучасного українського суспільства [185].

Гарантом неперервної професійної освіти в країні є державна політика України. Основні принципи освіти спрямовані на реалізацію неперервної освіти й закріплені у Законі «Про вищу освіту» [597]. Закон України «Про систему професійних кваліфікацій» (06.09.2012 № 5199-VI) визначає стратегію розробки Національної системи кваліфікацій – єдиної, цілісної, відкритої та гнучкої, яка буде охоплювати всі рівні кваліфікації та види навчання протягом життя – початкового, середнього, професійно-технічного, вищого, післядипломного, неформального та формального, що є важливою умовою побудови конкурентоспроможної економіки, що базується на знаннях [598].

Національна система кваліфікацій включає: Національну рамку кваліфікацій, кваліфікаційні рівні та вимоги, професійні стандарти, механізми оцінки та

підтвердження кваліфікацій та компетенцій, систему органів підтвердження кваліфікацій, механізм фінансування Національної системи кваліфікацій.

Законодавчо закріплено 8-ступеневу модель Національної рамки кваліфікацій, зокрема для сфери вищої освіти (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Національна рамка кваліфікацій (НРК) та система освіти

<table>
<tr><th>Рівень НРК</th><th>Загальна середня освіта</th><th>Професійно-технічна освіта</th><th>Вища освіта</th></tr>
<tr><td>0</td><td>Дошкільна</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>1</td><td>Початкова</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>2</td><td>Базова</td><td rowspan="2">Кваліфікований робітник (свідоцтво)</td><td></td></tr>
<tr><td>3</td><td rowspan="2">Повна</td><td></td></tr>
<tr><td>4</td><td rowspan="2">Кваліфікований робітник (диплом)</td><td></td></tr>
<tr><td>5</td><td></td><td>Молодший спеціаліст</td></tr>
<tr><td>6</td><td></td><td></td><td>Бакалавр</td></tr>
<tr><td>7</td><td></td><td></td><td>Магістр</td></tr>
<tr><td>8</td><td></td><td></td><td>Кандидат наук</td></tr>
<tr><td>9</td><td></td><td></td><td>Доктор наук</td></tr>
</table>

Джерело: [314].

Національна рамка кваліфікацій (НРК) / NATIONAL FRAMEWORK OF QUALIFICATIONS, є одним із найбільш системних та потужних інструментів, які забезпечують прозорість та зрозумілість освітянських систем окремих країн [603]. Згідно із рішенням Бергенської конференції, такі рамки мали би бути створені в кожній країні до 2010 року, проведено самоаналіз національних рамок на предмет їх зіставлення із європейськими мета-рамками – рамкою кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти (Болонська рамка кваліфікацій) та Європейською рамкою кваліфікацій (ЄРК) / (EUROPEAN QUALIFICATION FRAMEWORK (EQF)) для навчання впродовж життя [422, с. 8].

Таким чином, для розробки та прийняття Національної рамки кваліфікацій, як інструмент для порівняння, підтвердження та признання кваліфікацій за основу взята структура Європейської рамки кваліфікацій (рис. 1.5.).

За допомогою Європейської рамки кваліфікацій можна співвіднести знання, вміння, отримані фахівцем в навчальних закладах різних країн. Запропонована

модель повною мірою відповідає вимогам Болонського процесу, Європейських систем та рамок кваліфікацій [597].

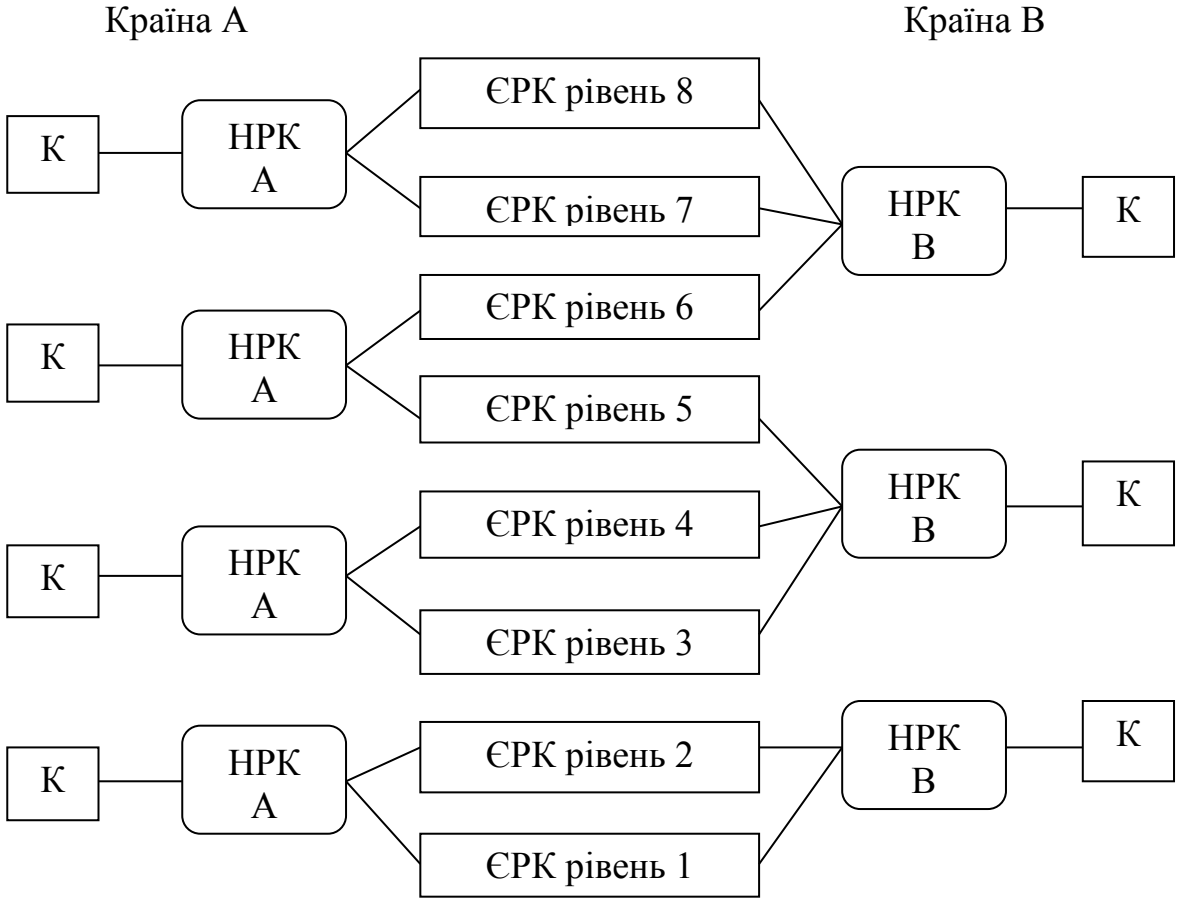

К – кваліфікація
НРК – національна рамка кваліфікацій
ЄРК – Європейська рамка кваліфікацій

Рис. 1.5. Структура Європейської рамки кваліфікацій
Джерело: [314].

Важливим напрямом сучасної стратегії професійної освіти є розробка галузевих професійних стандартів – нормативного документу, який включає в себе докладну характеристику вимог до результатів та якості виконання працівниками своїх функцій в межах конкретного виду професійної діяльності (професії), що виражається в компетенція [560].

На наш погляд, в нашій країні давно назріла необхідність прозорої процедури розробки та затвердження галузевих професійних стандартів. Оскільки визначення професійного стандарту базується на таких поняттях, як «зміст трудової діяльності» та «умови її реалізації», то починати його розробку потрібно з працедавців, тільки

тоді можливо вказати, якими компетенціями та якою кваліфікацією повинен володіти працівник та потім МОН України, керівники навчальних закладів різних рівнів, розроблятимуть освітні стандарти (вимоги до знань, умінь, які повинен отримати фахівець за час навчання) (рис. 1.6.).

Як зазначає О. М. Новіков, система освіти має чотири категорії споживачів [361]. Перший споживач освітянських послуг – особистість, з її інтересами і потребами в здобутті освіти. Для неї освіта, передусім професійна, є засобом самореалізації, самоутвердження і формування власної кар'єри, можливість переходу на підготовку з інтегрованих професій, що мають більш широкий профіль. Це дає змогу професіоналу знайти своє місце на ринку праці.

Другий споживач освітянських послуг – суспільство, якому потрібні висококваліфіковані фахівці. Нині освіта набуває громадсько-державного характеру, розвивається педагогіка співпраці, з'являються нові форми соціального партнерства. Хоча, на нашу думку, існують суперечності у державній політиці щодо професійної освіти, реалізації на практиці відповідних законодавчих актів.

Третій споживач освітянських послуг – виробництво. Використання інформаційних та комунікаційних технологій, техніки нового покоління, вимагає партнерства між системою освіти і ринком праці.

Відтак, потрібно враховувати потреби в загальнолюдських цінностях і стандартах, зміцненні взаємозв'язку між різними підсистемами освіти. Зростає значення забезпечення розвитку загальних умінь, трудової етики, технологічних і підприємницьких умінь, відповідальність за якість та результати своєї праці.

Четвертий споживач освітянських послуг – власне сама система освіти, яка потребує випереджувального розвитку з урахуванням результатів досліджень у різних галузях наукового знання.

Таким чином, державна політика стосовно безперервної освіти проводиться з урахуванням світових тенденцій розвитку освіти протягом життя, соціально-економічних, технологічних та соціокультурних змін. Держава прогнозує обсяги та визначає напрями професійної підготовки у навчальних закладах різних типів і форм власності, створює умови для професійного навчання незайнятого населення з урахуванням змін на ринку праці [190].

ПРАЦЕДАВЦІ:
- досягнення високих економічних результатів за рахунок підвищення ефективності діяльності;
- стандартизація вимог до працівників;
- розробка корпоративних моделей компетенцій;
- вибір критеріїв для відбору та підбору працівників;
- розробка механізмів оцінювання (відповідність вимогам професійних стандартів), атестація та сертифікація працівників;
- уніфікація вимог до професійної діяльності працівників (в різних підрозділах, регіонах);
- розробка програм для підвищення кваліфікації та професійного розвитку співробітників;
- розвиток мотивації працівників до самовдосконалення.

ПРАЦІВНИКИ:
- підвищення особистої кваліфікації та мобільності;
- підвищення конкурентоспроможності на ринку праці.

ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ

ДЕРЖАВА:
- формування політики сфери зайнятості;
- регулювання ринку праці;
- ефективне керування державним замовленням (визначення мети, планування об’ємів та профілів навчання) для системи професійної освіти.

ГАЛУЗЬ ОСВІТИ:
- розробка освітніх стандартів на основі професійних стандартів;
- розробка навчальних програм з урахуванням вимог ринку праці;
- оцінка якості навчання у відповідності до вимог працедавців (на основі професійних стандартів);
- оперативне оновлення освітніх стандартів у відповідності зі змінами професійних стандартів.

Рис. 1.6. Схема застосування (використання) професійних стандартів.

Джерело: [116].

Для забезпечення функціонування системи фізичного виховання, на думку В. Г. Папуші, необхідні такі умови [386, с. 12]:

– бажання громадян реалізувати свої права на фізичний і духовний розвиток;

– належна матеріально-технічна база;

– забезпечення галузі «Фізична культура і спорт» висококваліфікованими фахівцями-професіоналами.

На кожному етапі розвитку суспільства важливе значення має рівень розвитку фізичного стану людини його рухових якостей, готовності до професійної, суспільної та військової діяльності. Основними джерелами виникнення і розвитку теорії фізичного виховання дослідник визначає [386, с. 5]:

– практика фізичного виховання (практика вітчизняних та зарубіжних шкіл фізичного виховання, українські національні традиції);

– практика суспільного життя (інформація про завдання, ефективність методів, засобів і форм фізичного виховання);

– прогресивні ідеї філософів, педагогів, психологів, лікарів про зміст і шляхи виховання в людині потреби дотримуватись здорового способу життя;

– результати наукових досліджень в галузі фізичної культури і спорту;

– результати досліджень у суміжних галузях знань (філософія, педагогіка, загальна і вікова психологія, біологічні науки тощо).

На основі вивчення проблеми неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання у педагогічній теорії можна зробити висновок, що дослідниками було обґрунтовано теоретичні та методологічні засади професійної підготовки фахівців.

Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога досліджувалася Н. В. Гузій [126].

Наукові основи професійної підготовки у системі неперервної педагогічної освіти вивчалися Л. М. Кравченко [270]. Дослідниця пропонує модель неперервної поетапної професійної підготовки, особистісного саморозвитку та самоздійснення менеджера освіти впродовж життя.

О. В. Тимошенко визначено шляхи оптимізації професійної підготовки фахівців у педагогічних вищих навчальних закладах. Автором запропоновано

структурно-функціональну модель оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури; розроблено технологію професійної підготовки [486].

У процесі дослідження теоретико-методологічних засад професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах, проведених Л. П. Сущенко, виявлено й обґрунтовано критерії ефективності особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту [476].

В. К. Федорченко в процесі дослідження теоретичних та методичних засад підготовки фахівців для сфери туризму, пропонує концепцію неперервної туристської освіти в Україні. Автором розроблено ступеневу модель професійної підготовки та встановлено відповідні стандарти та принципи їх реалізації [501].

Проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності досліджено О. Ю. Ажиппо. Науковцем проаналізовано систему науково-методичного забезпечення підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності; уточнено критерії, показники, рівні сформованості готовності до професійної діяльності [7].

В. М. Єфімовою досліджено теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до використання здоров’язбережувальних технологій у професійній діяльності [216].

У процесі дослідження, проведеного Є. А. Захаріною, розроблено теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до позакласної та позашкільної оздоровчо-виховної роботи на підставі застосування аксіологічного, культурологічного, акмеологічного, системного, компетентнісного, здоров’язбережувального, професіографічного, рефлексивного й особистісно орієнтованого підходів [227].

Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров’язбережувальної професійної діяльності (усвідомленість майбутніми вчителями фізичної культури на рівні переконань вагомості здорового способу життя та здоров’язбережувальної професійної діяльності) було визначено П. Б. Джуринським [184].

Теоретичні та методичні засади підготовки майбутнього тренера-викладача щодо професійної діяльності досліджувалися А. В. Сватьєвим. Автором визначено структурні компоненти підготовленості фахівців до професійної діяльності (світоглядний, мотиваційний, психосоматичний, фаховий, автодидактичний) [445].

Концепцію, структурно-компонентну модель професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання на засадах аксіології обґрунтовано та розроблено у дослідженнях Л. О. Демінської [134].

У дослідженнях Н. А. Фоменко систематизовано загальні риси розвитку та становлення стандартів вищої освіти (стандартологія освіти) [511].

Основні концептуальні положення та критерії ефективності процесу реалізації змісту професійної підготовки обґрунтовано Р. В. Клоповим. Дослідником визначено форми та методи застосування інформаційних технологій у професійній підготовці, організацію неперервного контролю якості професійної підготовки, технологію розроблення навчально-методичного забезпечення [256].

Компоненти акмеологічної компетентності вчителя досліджено О. Є. Гречаник. Автором визначено педагогічні умови формування акмеологічної компетентності вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти, а саме: стимулювання слухачів післядипломної педагогічної освіти до постійного самовдосконалення з метою розкриття їх педагогічного потенціалу, оволодіння слухачами акмеологічними знаннями й уміннями в системі післядипломної педагогічної освіти, розвиток індивідуально-психологічних якостей, які сприяють досягненню акме вчителя (схильність до ризику, здатність до емпатії та самооцінки, виявлення типу поведінки, тривожності, лояльності до установи) [123].

У результаті досліджень П. В. Хоменко, обґрунтовано наукові основи, теоретичну концепцію й інтеграційно-функціональну модель природничонаукової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури у педагогічному вищому навчальному закладі. [521].

Структуру готовності фахівців фізичного виховання до роботи з учнями з відхиленнями у стані здоров’я обґрунтовано у дослідженнях Л. І. Іванової. Дослідником конкретизовано зміст компонентів, розроблено концепцію та модель

професійної підготовки учителів фізичної культури до роботи з учнями з відхиленнями у стані здоров'я [234].

У результаті досліджень О. Ю. Анастасової, визначено структуру, модель, критерії, показники та рівні сформованості здоров'яформувальної компетентності майбутніх учителів фізичної культури [15].

Концептуальні основи методики, принципи та педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до організації шкільного туризму обґрунтовано у дослідженнях Л. Ю. Дудорової [203].

На основі аналізу методологічних і психолого-педагогічних аспектів професійної підготовки фахівців у галузі фізичного виховання, Т. Ф. Матвійчук обґрунтовано зміст і структуру наукового поняття «педагогічна майстерність», розкрито специфіку формування педагогічної майстерності вчителів фізичної культури [334].

У дослідженнях Р. В. Маслюк вивчено проблему та розроблено модель професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в системі педагогічний коледж – педагогічний університет [333].

У процесі професійної підготовки студенти спеціальності «Фізичне виховання» мають можливість набути знань та досвіду в проведенні наукових досліджень в процесі вивчення дисциплін навчального плану.

Напрями наукових досліджень в галузі фізичної культури та спорту, як зазначає Л. П. Сергієнко, спираючись на дані В. М. Селуянова, М. П. Шестакова, І. П. Косміної, представлені у таблиці 1.8.

Отже, нова політична, економічна та соціальна ситуація в Україні впливає на суть змін у системі професійної підготовки з урахуванням сучасних тенденцій розвитку, таких як [130]:

1) Формування ступеневої системи підготовки фахівців фізичного виховання. Передбачається перегляд існуючої системи організації і змісту навчального процесу, його спрямування на формування у студентів умінь та навичок практичного розв'язання професійних завдань, внесення широкий переліку напіввибіркових дисциплін і спецкурсів, що дозволить динамічно змінювати зміст навчального процесу відповідно до існуючих вимог.

Таблиця 1.8

Напрями наукових досліджень галузі фізичної культури і спорту

Напрям дослідження	Навчальна дисципліна
Управління та організація фізичної культури	Соціологія спорту Історія спорту Менеджмент у спортивній діяльності
Фізичне виховання	Фізичне виховання різних верств населення Теорія і методика фізичного виховання Професійно-прикладна фізична культура
Оздоровча фізична культура	Теорія і методика оздоровчої фізичної культури Фізична реабілітація Фізична рекреація Адаптивна фізична культура
Теорія і методика спорту	Спортивна біохімія / фізіологія / біомеханіка / педагогіка / морфологія / генетика Загальна теорія спорту Теорія підготовки спортсменів в олімпійському спорті Теорія підготовки спортсменів в окремих видах спорту Теорія та методика дитячого і юнацького спорту
Педагогіка за професійним спрямуванням	Спортивна педагогіка Педагогіка вищої школи (за професійним спрямуванням) Педагогічна майстерність (вчителя фізичної культури, тренера)

Джерело: [446, 372]

2) Поліпшення підготовки фахівців фізичного виховання із фундаментальних галузей знань. Тільки на основі вивчення загальної психології, фізіології, теорії фізичної культури майбутній спеціаліст може застосовувати спеціальні знання з психології, фізіології, біохімії стосовно обраного фаху та спеціалізації.

3) Гуманізація та демократизація системи підготовки фахівців. Система гуманітарної підготовки майбутніх фахівців має два взаємопов’язаних рівні ієрархії. Перший рівень забезпечує загальну гуманітарну підготовку, тобто формування у студентів історичної, філософської, політичної, педагогічної, економічної, екологічної, естетичної, правової, мовної культури, культури міжособистісного спілкування, другий – спеціальну гуманітарну підготовку [521]. Остання забезпечує формування таких знань та навичок, що, маючи гуманітарний характер, водночас виступають невід’ємними компонентами майбутньої професійної діяльності студентів.

4) Інтеграція наук у системі вищої освіти. Потрібне поєднання природничих та гуманітарних наук. Це вимагає від сучасного педагога у системі вивчення дисциплін навчального плану використовувати математичні методи обробки та аналізу матеріалу, міжпредметні зв’язки.

5) Удосконалення навчальних планів підготовки фахівців. Сучасні навчальні плани ґрунтуються на таких принципах [193]: розвиток демократичних основ у плануванні та організації навчально-виховного процесу у педагогічних вищих навчальних закладах із урахуванням набутого досвіду та особливостей кожного регіону; єдність соціально-морального, загальнокультурного і професійного розвитку особистості майбутнього педагога в умовах широкої гуманітаризації педагогічної освіти; взаємозв'язок фундаментальної та практичної підготовки педагогічних кадрів; орієнтація на творчу навчальну діяльність студентів, забезпечення диференційованого та індивідуально-творчого підходу до підготовки майбутнього фахівця.

6) Розробка психолого-педагогічних основ професійної підготовки. Сучасна система підготовки фахівців фізичного виховання в умовах ВНЗ передбачає вивчення комплексу психолого-педагогічних дисциплін: педагогіки, загальної психології, вікової та педагогічної психології, психології фізичного виховання та спорту, етики і психології сімейного життя [36].

7) Розробка методики біологічного забезпечення фахової підготовки. В сучасних умовах широко використовують інтеграцію медикобіологічних дисциплін, що дозволяє краще застосовувати набуті знання у професійній роботі.

8) Удосконалення спортивно-педагогічної підготовки. Мета курсу спортивно-педагогічних дисциплін – вирішити два пов’язані між собою завдання: перше – особисте спортивне вдосконалення студентів та досягнення високих спортивних результатів; друге – підвищення якості професійно-педагогічної підготовки фахівців фізичного виховання [486].

9) Перехід від інформативних методів навчання до навчання на дослідницькій основі. Діяльнісна концепція дозволяє розглянути професійну підготовку фахівців з метою розв’язання ними практичних завдань, що постають перед учителем кожного дня.

10) Удосконалення системи самостійної роботи студентів. Самостійна пізнавальна діяльність студентів передбачає пошук нових знань за допомогою самостійно вибраних засобів [513]. Процес активного засвоєння знань відбувається успішно в тому випадку, якщо студенти чітко уявляють структуру пізнавальної діяльності, тобто склад та взаємозв'язок її окремих елементів.

11) Формування професійних здібностей. Підвищення ефективності професійної підготовки залежить від умов формування у майбутніх учителів спеціальних педагогічних здібностей, зумовлених наявністю системи дидактичних знань, умінь і навичок.

12) Індивідуалізація та диференціація фахової підготовки. Зміст освіти та методів його реалізації, повинні максимально відповідати індивідуальним можливостям та інтересам студентів [322]. На цій основі забезпечується індивідуальний і диференційований підхід до навчання, що надає кожному студентові широкі можливості максимально розвивати свої здібності й успішно опановувати обрану професією.

13) Поліпшення системи професійної орієнтації та відбору майбутніх фахівців. Розробка науково обґрунтованих змісту, методів і форм орієнтації на фах фізичної культури і втілення їх у практику фізичного виховання учнів шкіл. Важливо створити умови для виявлення початкових педагогічних умінь і надалі розвивати їх у практичній роботі, використовуючи методи педагогіки та психології.

14) Формування особистості майбутнього фахівця. Проведення комплексних наукових досліджень, де розглядаються умови, засоби, принципи і шляхи формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього фахівця.

15) Використання національних традицій у процесі підготовки. Зміст навчального процесу має обов'язково враховувати національні традиції та звичаї. Впровадження етнокультурних компонентів у зміст освіти проводиться двома шляхами. Перший шлях полягає в тому, що у вищих навчальних закладах вводяться нові навчальні дисципліни, спецкурси і семінари, де висвітлюються окремі елементи фізичного виховання. Другий підхід пропонує введення національних традицій

фізичного виховання у зміст основних навчальних курсів (історія фізичної культури, теорія і методика фізичного виховання, валеологія, педагогіка) [84, 112].

16) Розробка технології неперервної педагогічної освіти. У галузі підготовки фахівців фізичного виховання дуже важливо розробити концепцію неперервної педагогічної освіти на трьох рівнях – допрофесійного, базового професійного та професійного вдосконалення.

17) Впровадження технічних засобів навчання і комп'ютерної техніки у навчальний процес підготовки фахівців. Підготовка передбачає оволодіння сучасними інформаційними технологіями, практичними навичками роботи на персональних комп'ютерах та вміннями використовувати цей інструмент у своїй майбутній професії [256].

18) Удосконалення системи контролю навчального процесу підготовки фахівців. Педагогічний контроль у вищих навчальних закладах є складовою частиною навчального процесу, засобом налагодження прямого і зворотного зв'язку викладача і студента.

Відтак, неперервність і різноманітність освіти, як основні її принципи, тісно пов'язані з принципами єдності і наступності в системі освіти, її ступневості, гнучкості і прогностичності [355]. Сутність принципу неперервної освіти полягає в розумінні освітньої системи як цілісної, що охоплює всі ланки на різних етапах життєдіяльності людини, починаючи від дошкільної освіти до післядипломної, перенавчання, підвищення кваліфікації, самоосвіти, тобто відбувається послідовний і взаємопов'язаний процес освіти людини протягом всього життя, що посилює роль особистісної орієнтації в неперервній освіті. При спрямованості на особистість, на думку М. В. Кларіна, акцентується її неперервність у світі особистості – те, що дозволяє здійснювати засобами освіти власні прагнення особистості, допомагає її самореалізації [254].

Неперервна професійна освіта, на думку С. О. Сисоєвої, Т. Б. Поясок повинна сприяти утвердженню особистості як найвищої цінності суспільства, виступити гарантом проти її знеособлення в умовах ринкової економіки, надати можливість самореалізації у професійній діяльності, на практиці реалізувати гуманістичну спрямованість сучасної освіти [459, с. 225]. Система неперервної професійної

підготовки повинна створюватися для людини, функціонувати і розвиватися в її інтересах, прислуговувати повноцінному професійному розвитку особистості. Крім того, неперервна професійна підготовка виступає найважливішим складником неперервної освіти (освіти протягом життя), відбиває глобальну концепцію «єдності світу», згідно з якою усі структурні складові людської цивілізації взаємопов'язані і взаємозумовлені, і сприяє реалізації гуманістичної парадигми освіти, оскільки у центрі всіх освітніх перетворень висувається людина, створення умов для повного розкриття її здібностей впродовж життя.

Таким чином, досліджуючи проблему неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання у педагогічній теорії зазначимо, що основними її принципами є неперервність, різноманітність, єдність, наступність, гнучкість та прогностичність.

Ідея неперервності простежується у законодавчо визначеній структурі освіти: дошкільна освіта, загальна середня освіта, позашкільна освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта, післядипломна освіта, аспірантура, самоосвіта.

Підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітньо-професійними, освітньо-науковими, науковими програмами на таких рівнях вищої освіти: початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти; перший (бакалаврський) рівень; другий (магістерський) рівень; третій (освітньо-науковий) рівень; науковий рівень. Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої (освітньо-професійної чи освітньо-наукової) або наукової програми, що дає підставу для присудження відповідного ступеня вищої освіти: молодший бакалавр; бакалавр; магістр; доктор філософії; доктор наук.

Європейська рамка кваліфікацій, яка була розроблена з використанням конкретних дескрипторів для кожної кваліфікації, включаючи компетенції, пов'язані з результатами навчання та рівень кваліфікації є основою для розробки Національної рамки кваліфікацій.

Вченими у процесі дослідження теоретичних та методологічних засад професійної підготовки фахівців фізичного виховання було систематизовано загальні риси розвитку та становлення стандартів вищої освіти; визначено наукові

основи професійної підготовки в системі неперервної педагогічної освіти; розроблено ступеневу модель професійної підготовки, встановлено стандарти та принципи їх реалізації; визначено шляхи оптимізації професійної підготовки фахівців фізичного виховання у педагогічних вищих навчальних закладах; обґрунтовано критерії ефективності особистісно орієнтованої професійної підготовки фахівців фізичного виховання; визначено систему науково-методичного забезпечення підготовки фахівців фізичного виховання до професійної діяльності; розкрито специфіку формування педагогічної майстерності вчителів фізичної культури; визначено теоретико-методичні засади формування здоров'язбережувальної компетентності учителів фізичної культури; обґрунтовано та розроблено структурно-компонентну модель професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання на засадах аксіології; визначено компоненти акмеологічної компетентності вчителя в системі післядипломної професійної освіти.

Сучасний рівень знань та вимог до компетентності фахівців фізичного виховання вимагають розглядати професійну підготовку як цілісний неперервний процес навчання у вищих навчальних закладах та подальшого самовдосконалення, що сприяє формуванню та розвитку професіоналізму і стимулює досягнення найвищого ступеня розвитку особистості.

1.4. Концепція дослідження неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології

Обґрунтовуючи та розробляючи концепцію дослідження неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології ми виходили з того, що концепція (від лат. conceptio – розуміння, система поглядів, трактування будь-яких явищ, основна точка зору, ідея, провідний задум, конструктивний принцип різних видів діяльності; спосіб розуміння, тлумачення якихось явищ; основна ідея будь-якої теорії) – це ідейний й змістовно-цілісний,

аргументований, послідовний і завершений виклад оригінальної наукової теорії або версії у розгорнутому вигляді [462, с. 361].

Концепцію дослідження акмеологічних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання слід розглядати з позиції комплексного, системного, компетентісного, антропологічного, екзистенціального, акмеологічного, аксіологічного та діяльнісного підходів.

У науковій літературі поняття «підхід» використовується як сукупність ідей, принципів, методів, які формують основу вирішення проблем; це ідеологія і методологія вирішення проблеми, яка розкриває основну ідею, соціально-економічні, філософські, психолого-педагогічні передумови, головні цілі, принципи, етапи, механізми досягнення мети [440, с. 19].

Розвиток комплексного підходу в XX ст. А. О. Деркач пов’язує з існуванням полідетермінірованних, складноструктурованих об’єктів і сфер буття [172, с. 28]. Він висловив тенденцію наростання взаємодії різних галузей знання і наук, необхідність міждисциплінарних досліджень. Спочатку розвиток комплексного підходу був пов’язаний з появою дослідницьких галузей суміжних наук біохімії, геобіохіміі, психофізіології. Пізніше, крім цих нових суміжних галузей знання, стали виникати проблеми, що охопили різні сфери людської життєдіяльності, що не характеризуються принципом суміжності.

На думку О. О. Бодальова, комплексний підхід – це методологічна стратегія, що орієнтована на багатоаспектне міждисциплінарне пізнання складних різноякісних об’єктів, виявлення їх множинної причинної обумовленості та формування цілісного уявлення про об’єкт [57].

Розробка комплексного підходу, що призвела до нової галузі людинознавства, пов’язана з ім’ям Б. Г. Ананьєва, який сформулював задачу цілісного підходу до вивчення людини та інтеграції знань про нього в самостійну галузь знання [56].

Специфіка комплексного підходу в акмеології полягає в тому, що він задає орієнтацію на єдність вивчення та реального практичного удосконалення людини й соціуму. На думку А. О. Деркача, О. В. Селезньової, він спрямовує на співставлення таких різноаспектних модальностей, як реальний та ідеальний стан, що стихійно склався, та оптимальні якості [172]. Комплексний підхід дає стратегію перетворення

наявного рівня розвитку у вищий, оптимальний, поєднує розрізнені аспекти функціонування людини та її розвитку. Як вказує О. О. Бодальов, комплексний підхід в акмеології відкриває перспективу інтеграції різних рівнів внутрішньої організації людини – індивіду, особистості, індивідуальності та суб'єкта [52]. Він поєднує уявлення про особистість в житті, на життєвому шляху та в діяльності. Отже, комплексний підхід в акмеології має за основну функцію інтеграцію різних якостей, властивості, стани, модальності буття людини та соціуму.

Ретроспективний історико-психологічний аналізу особливості комплексного підходу, розроблений Б. Г. Ананьєвим та Н. А. Логіновою, дозволив виокремити такі загальні визначення комплексного підходу: спрямованість на виявлення багатоаспектності, багатофакторності, різнорідності онтологічних детермінант та онтологічних складових [310]. Він відмінний від системного підходу, специфіка якого полягає в пізнанні цілісності, впорядкованості й організованості об'єкта або сфери діяльності.

Тісно пов'язаним з комплексним підходом є системний, або системно-структурний, підхід. Системний підхід дозволяє виявити інтегративні (лат. integration – об'єднання в ціле різних частин, елементів) системні ознаки і якісні характеристики, які відсутні в окремих елементах, що формують систему [452].

Метою системного підходу є вивчення об'єкта як цілого, але складеного із різних взаємопов'язаних елементів, упорядкованих та складно організованих. Системний підхід виявляє рівневу будову, взаємодію рівнів, що забезпечують функціонування цілого. За даними Л. П. Сергієнка, суть системного підходу полягає в тому, що в науковому дослідженні самостійні компоненти розглядаються не ізольовано, а у взаємозв'язку, в системі з іншими.

Системний підхід з'явився та активно розроблявся в кібернетиці (Л. Берталанфі, Н. Вінер, А. І. Берг), загальній теорії систем (Дж. Гіг, Н. Н. Моісеєв, В. Н. Садовський, В. Кінг), філософії (В. П. Кузьмін, Е. Г. Юдін), фізіології (П. К. Анохін, К. В. Судаков), коли виникла необхідність вивчення та створення дуже складних об'єктів, які мають різну природу. В психологічних дослідженнях системний підхід отримав могутній розвиток завдяки працям О. О. Бодальова, В. А. Ганзена, Е. А. Климова, А. Н. Леонтьєва, Б. Ф. Ломова, К. К. Платонова, у яких

були розроблені системні описання психологічних знань, структури особистості, психічних станів, діяльності, деяких психічних функцій [172]. Системний підхід як методологічна основа використовується в дослідженнях неперервної професійної освіти (Р. Акофф, В. Афанасьєв, В. Безпалько, Л. Берталанфі, Т. Ільїна, О. Ковальов, Ю. Конаржевський, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, А. Холл, Р. Фейджин) [379, с. 283].

У педагогічному словнику С. У. Гончаренка системний підхід визначається як напрям у спеціальній методології науки, завданням якого є розробка методів дослідження і конструювання складних за організацією об'єктів як систем [118]. Отже, системний підхід (В. Афанасьєв, М. Каган, Ф. Корольов, В. Лозова, Д. Чернілевський, В. Смирнов, Г. Троцко) передбачає комплексне вивчення, аналіз явищ і процесів у системі наукових понять, що дає можливість упорядкувати їх та розглядати як єдине ціле, у взаємодії й зв'язку між собою.

У контексті системного підходу розглянемо такі поняття, як «система», «педагогічна система», «система фізичного виховання».

За П. К. Анохіним «система» – сукупність взаємопов'язаних елементів, які утворюють певну цілісність і взаємодіють між собою. Системою можна назвати лише такий комплекс складових, взаємодія і взаємовідношення яких дозволяють отримати корисний результат [21]

Поняття «педагогічна система» уведено в науковий обіг Н. В. Кузьміною, яка визначила педагогічну систему як сукупність взаємопов'язаних структурних і функціональних компонентів, підпорядкованих меті виховання, освіті та навчанню підростаючого покоління і дорослих людей [290, с. 34].

Система фізичного виховання, як зазначають В. С. Кузнецов, А. М. Максименко – це історично обумовлений тип соціальної практики фізичного виховання, сутність якого розкривається в єдності світоглядних, науково-методичних, програмно-нормативних і організаційних основ, виразником яких у практичній діяльності виступають фізкультурно-спортивні кадри [322, 437].

На думку А. О. Деркача, О. В. Селезньової, в акмеології системний підхід дозволяє дослідити людину, соціум, а також окремі процеси та якості, що забезпечують прогресивний розвиток людини та соціуму, як акмеологічні системи, що взаємодіють з іншими системами й відчувають на собі їх вплив, але не зводяться

до них [172, с. 30]. Автори вважають, що специфіка системного підходу в акмеології полягає в тому, що її предмет не має чіткої рівневої будови і являє собою онтологічно неоднорідну, але функціонально єдину систему, спрямовану до оптимального стану.

Таким чином, системний підхід сприяє формуванню відповідного адекватного формулювання суті досліджуваних проблем у конкретних науках і вибору ефективних шляхів їх вирішення. Методологічна специфіка системного підходу полягає в тому, що метою дослідження є вивчення закономірностей і механізмів утворення складного об'єкта з певних складових. При цьому особлива увага звертається на різноманіття внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи, на процес (процедуру) об'єднання основних понять у єдину теоретичну картину, що дає змогу виявити сутність цілісності системи [299].

Якщо термін «система», на думку Д. В. Чернілевського, висвітлює цілісність об'єкту, то термін «структура» – його внутрішню дискретність, зібраність із частин, які знаходяться у взаємозв'язках, завдяки чому і створюється цілісність. Система характеризується цілісністю, структурністю, взаємозалежністю системи і середовища, ієрархічністю, упорядкованістю, організаційністю, надійністю, стійкістю, стабільністю, життєздатністю, довговічністю та перспективністю [529, с. 426].

Системний підхід дає змогу визначити стратегію наукового дослідження. В його межах, за Л. П. Сергієнко, розрізняють структурно-функціональний, системно-діяльнісний, системно-генетичний та інші підходи [452, с. 54].

Сутність структурно-функціонального підходу полягає у виділенні в системних об'єктах структурних елементів (компонентів, підсистем) і визначення їхньої ролі (функцій) у системі. Елементи і зв'язки між ними створюють структуру системи. Кожний елемент виконує свої специфічні функції, які «працюють» на загальносистемні функції. Структура характеризує систему в статиці, функції – в динаміці. Між ними, на думку Л. П. Сергієнко, є певна залежність.

Поширений в сучасних наукових розробках системно-діяльнісний підхід указує на певний компонентний склад людської діяльності. Серед найсуттєвіших її компонентів, за даними дослідника: потреба – суб'єкт – об'єкт – процеси – умови –

результат. Це створює можливість комплексно дослідити будь-яку сферу людської діяльності [548].

Зміст системно-генетичного підходу полягає в розкритті умов зародження, розвитку і перетворення системи. У спортивній науці в цілому і в галузі фізіології людини зокрема основою структурно-функціонального підходу стала теорія І. П. Павлова про умовні рефлекси. Дещо пізніше виникли теорія динамічного стереотипу А. А. Ухтомського, теорія функціональних систем П. К. Анохіна, теорія багаторівневої організації управління рухами та закони організації поведінки М. А. Берштейна [21; 452, с. 55].

У форматі структурного підходу (В. М. Галузинський, М. Б. Євтух) поняття, що відображають предмети дослідження освіти, розглядаються в ієрархії структурних компонентів, що відрізняються сукупністю вертикальних і горизонтальних зв’язків між ними [106].

На думку С. А. Фаренік, методики, що реалізують принципи системного підходу, спрямовані на формалізацію процесу дослідження системи, процесу постановки і розв’язання проблеми. Загальним для всіх методик є формування варіантів подання системи, розв’язання завдання та вибір кращого варіанта. На кожному етапі використовуються різноманітні методи і прийоми, зміст яких залежить від сутності завдання [497]. При цьому існують основні структурні елементи, основна послідовність: «мета - способи досягнення мети – ресурси».

Реалізація системного підходу складається з таких етапів [496]: формулювання проблеми, ідентифікація призначення системи, ідентифікація змінних і взаємозв’язків між ними, ідентифікація функцій і структури системи, ідентифікація оточення (зовнішнього середовища) системи, генерація та визначення альтернативних потоків, оцінювання ресурсів, необхідних для реалізації можливих варіантів, визначення наявності ресурсів, оцінка ефективності варіантів і вибір прийнятної альтернативи, реалізація (впровадження) обраної альтернативи та корегування дій.

Отже, основні положення системного підходу як складової концепції дослідження неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, можуть бути використані для створення системи, яка

складається із взаємопов'язаних структурних підсистем з урахуванням етапів дослідження.

Підготовка фахівця-професіонала ґрунтується на прагненні переосмислити майбутнє як результат досягнення максимального соціального статусу у відповідному соціальному середовищі та визначенні особистістю своєї ролі в цьому процесі, а також досягнення максимальної професійної майстерності [151].

Компетентнісний підхід до професійної підготовки фахівців доє змогу забезпечити формування професійно-значущих якостей, які дозволять повністю реалізувати себе в конкретних видах трудової діяльності, відповідати суспільно-необхідному розподілу праці та ринковим механізмам її стимулювання [59].

Експерти країн Європейського Союзу визначають поняття компетентностей як «здатність застосовувати знання й уміння» (Eurydice, 2002), що забезпечує активне застосування навчальних досягнень у нових ситуаціях. В останніх публікаціях ЮНЕСКО поняття компетентності трактується як поєднання знань, умінь, цінностей і ставлень, застосовних у повсякденні (Rychen & Tiana, 2004).

На останній конференції міжнародного рівня, що відбулась завдяки участі ЮНЕСКО, Міністерства освіти Норвегії (Департаменту технічної освіти та професійної підготовки) у 2004 р., дійшли згоди в трактуванні поняття компетентності як здатності застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в міжособистісних відносинах – ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях. Компетентність – поняття, що логічно походить від ставлень до цінностей та від умінь до знань [580].

Згідно з визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI), поняття компетентності визначається як спроможність кваліфіковано провадити діяльність, виконувати завдання або роботу. При цьому поняття компетентності містить набір знань, навичок і ставлень, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі або певній діяльності [583].

Як вважає Г. Халаж (G. Halasz), один з основних дослідників компетентнісного підходу, їхнє формування та розвиток є відповіддю на виклики, з якими стикнулася Європа [440, с. 13-14]

– збереження демократії та відкритість суспільства, що потребує постійних зусиль;

– мультилінгвізм, що зумовлює оволодіння більше, ніж однією мовою;

– економічні виклики, тобто загроза стати безробітним та необхідність проходити перекваліфікацію, що вимагатиме роботи з інформацією та підвищення рівня комп'ютерної грамотності;

– ринок праці вимагає від людей здатності працювати автономно, виявляти та вирішувати проблеми, організовувати власний час та брати на себе відповідальність;

– розвиток великих підприємств, де щоденне ухвалення тисячі рішень залежить від компетентності окремих людей або цілих груп, особливо від здатності аналізувати складні проблеми, аргументувати та взаємодіяти;

– економічні зміни, які змінюють світогляд та впливають на бажання продовжувати навчання протягом життя.

Погляди Г. Халаж щодо ключових компетенцій здебільшого стосуються економічних факторів суспільства, в українській педагогічній науці компетентнісний підхід є явищем відносно новим.

Українська педагогічна наука розглядає компетентність у навчанні як сукупність знань, які набуває молода людина не лише під час вивчення предмета (групи предметів), а також за допомогою засобів неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо [231].

На думку В. В. Краєвського, А. В. Хуторського, компетентність у визначеній галузі – це поєднання відповідних знань і здібностей, що дозволяють обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній. На цій основі науковці вважають за потрібне ввести в обіг поняття «освітні компетенції» як складні узагальнені способи діяльності, що їх опановує учень під час навчання, і компетентність є результатом набуття компетенцій [272].

Для практичного запровадження компетентнісного підходу визначимо ієрархію компетентностей. О. Крисан вважає, що компетентності є своєрідними

комплексами знань, умінь і навичок, що набуваються в навчанні й дозволяють людині розуміти, тобто ідентифікувати та оцінювати в різних контекстах, проблеми, що є характерними для різних сфер діяльності. Автор зауважив, що реалізуючи компетентнісний підхід до змісту освіти протягом декількох років, можна спостерігати спільні тенденції, насамперед спроби розробити певну систему компетентностей на різних рівнях змісту. Таку систему складають [281]:

– «надпредметні» («транс», «міжпредметні») компетентності, їх часто називають «ключовими», «базовими»;

– загальнопредметні компетентності – їх набувають упродовж вивчення того чи іншого предмета/освітньої галузі;

– спеціально-предметні – при вивченні певного предмета протягом конкретного навчального року або ступеня навчання.

Зарубіжні дослідники (Р. Хайгерті, А. Мейхью) розглядають будь-якого професіонала як носія шести типів професійних компетенцій, що сукупно становлять ядро (інваріант) професійної кваліфікації. До них належать [49, с. 30]: технічна компетенція, комунікативна компетенція, контекстуальна компетенція (володіння соціальним контекстом, в якому існує професія), адаптивна компетенція (здатність передбачати і перетворювати зміни в професії, пристосовуватись до професійних контекстів, що змінюються), концептуальна компетенція, інтегративна компетенція (уміння мислити в логіці професії, розставляти пріоритети і вирішувати проблеми у відповідному професійному стилі тощо).

Ю. М. Рашкевич пропонує загальні компетентності, класифіковані за трьома категоріями [422]:

1. Інструментальні (когнітивні, методологічні, технологічні, лінгвістичні здібності).
2. Міжособистісні (навички спілкування, соціальна взаємодія та співпраця).
3. Системні (поєднання розуміння, сприйнятливості та знань, здатність планування змін для удосконалення систем, розроблення нових систем).

У межах акмеологічного підходу, що інтегрує принципи як діяльнісного, так і особисто-діяльнісного підходів, на думку А. П. Назаретян, І. М. Дроздова, компетентність розглядається як елемент більш складних систем й аналізується з

урахуванням тих закономірностей, умов та факторів, які забезпечують вищий рівень в будь-якій галузі діяльності зрілих людей [350]. А. К. Маркова вважає, що компетентність в акмеологічних дослідженнях розглядається як одна із сторін професіоналізму, що відображає ступінь відповідності людини вимогам професії, та один з факторів, які впливають на продуктивність діяльності [329].

Як зазначають А. О. Деркач, О. В. Селезньова, компетентності не виключають знань, вмінь та навичок, хоча і принципово відрізняються від них. Від знань – тим, що вони існують у вигляді діяльності, а не тільки інформації про неї. Від умінь – тим, що компетенції можуть застосовуватись при вирішенні різних завдань та в різних ситуаціях (володіють якістю переносу). Від навичок – тим, що вони свідомі та не автоматизовані, що дозволяє людині діяти не тільки в типовій, але й в не стандартній ситуації.

Отже, як вважають дослідники, професійна компетентність [172]:

– є системно-структурним багаторівневим інтегральним особистісно-діяльнісним утворенням, яке дозволяє фахівцю ставити й ефективно вирішувати професійні завдання та проблеми різного рівня складності в типових та нестандартних ситуаціях;

– виступає як важлива й необхідна умова професіоналізму, визначає ефективність професійної діяльності фахівця та опосередковує його особистісно-професійний розвиток;

– забезпечується сформованістю відповідного набору ключових, базових і спеціальних компетенцій;

– включає у якості структурних складових окремі види компетентності, при цьому зміст та структурні зв’язки визначаються характером професійної діяльності;

– проявляється у професійному досвіді;

– розвивається в межах професійної освіти та професійної діяльності.

Антропологічний підхід наукових досліджень вимагає не обмежуватися вивченням впливу соціального середовища чи розумної, раціональної мотивації, а виявляти й ірраціональні, інстинктивні, біологічні та інші мотиви поведінки людей, обумовлені людською природою [151].

Антропологічний підхід дозволяє проаналізувати головний імператив епохи: Людина, як біосоціальна істота, не може взаємодіяти з природою та суспільством поза певних норм, цінностей, традицій, правил, тобто, іншими словами – не розвивається поза культурою. Саме культура є системною ознакою щодо антропологічного аналізу. Як зазначає А. Я. Баталіна, антропологічний підхід дозволяє проаналізувати еволюцію взаємодії людини, природи, суспільства в історичному, соціальному, біологічному контексті [40, с. 10].

Таким чином, одні базисні одиниці культури – матеріальні (фізичні об'єкти – артефакти), інші - нематеріальні базисні одиниці культури – ідеї, мова, знання, норми, правила, еталони, моделі поведінки, закони, цінності, звичаї та ін. Усі вони є результатами виховання та навчання особистості.

В. І. Вернадський (засновник геохімії, біогеохімії, радіогеології), К. Є. Ціолковський (засновник сучасної космонавтики), О. Л. Чижевський (сучасний біолог, засновник геліобіології) – перші, хто звернув увагу на нерозривний зв'язок між розвитком людства, його культурою, космічними явищами та геологічними процесами на Землі.

М. Чернишевський, П. Юркевич, В. Соловйов заклали в Росії традиції людинознавства, виходячи з протилежних один одному способів осмислення природи особистості. До антропологічного принципу М. Чернишевського веде шлях в науці про поведінку – від І. М. Сеченова до І. П. Павлова та О. О. Ухтомського [545, с. 314]. Вагомий внесок у розвиток антропологічної педагогічної думки зробили українські гуманісти – філософи, письменники, педагоги (Г. Сковорода, І. Котляревський, Т. Шевченко, К. Ушинський, А. Макаренко, Г. Ващенко, С. Русова, В. Сухомлинський та ін.) [509].

Таким чином, антропологічний підхід об'єднує в собі методи дослідження природничих наук (біологія людини, анатомія і фізіологія людини, медицини та ін.) і соціально – гуманітарних (археологія, історія, соціологія, етнографія, педагогіка, психологія, культурологія, філософія, етика і естетика, економіка, політологія та ін.). [47, с. 10]

Антропологічний підхід з'явився ще у Аристотеля в його баченні колективної сутності людини. Цей підхід, що виходить із природи людини, широко

використовується при аналізі механізмів, соціального контролю переважно в доіндустріальних суспільствах, а також проблем адаптації і трансформації традиційних механізмів контролю при переході до сучасних економічних систем. На сьогодні антропологічний підхід виходить насамперед з таких принципів, як [114, с. 166]:

– сталості, інваріантності фундаментальних родових якостей людини як істоти біологічної, соціальної і розумової (духовної), що споконвічно володіє волею;

– універсальності людини, єдності людського роду і незалежно від етнічних, расових, соціальних, географічних і інших відмінностей, рівноправності всіх людей;

– невід'ємності природних прав людини, їх пріоритету стосовно принципів устрою, законів і діяльності держави.

Антропологічний підхід дозволяє використати ідеї самооцінки, унікальності та неповторності людини, її самосвідомості, «незавершеності», «відкритості» для світу, здібності робити вільний вибір (М. О. Бердяєв, П. П. Блонський, В. В. Зеньковський, П. Ф. Каптерєв, М. О. Лосський, М. М. Рубінштейн, В. С. Соловйов, Л. Фейербах, С. Л. Франк, П. О. Флоренський, М. Шелер). Акмеологія як наука спирається, перш за все, на ідеї розвитку та саморозвитку, акмеологічна практика – це діяльність, спрямована на створення умов для саморозвитку учасників акме-орієнтованого процесу, на забезпечення для них простору вибору, можливостей вільної та творчої дії [53, с. 150].

Визначаючи сутність антропологічного підходу, Б. М. Бім-Бад зазначає, що «антропологічний підхід у педагогіці – це співвідношення будь-якого знання про освітні явища і процеси зі знаннями про природу людини. А також: отримання педагогічного знання методом, що забезпечує органічну інтеграцію людини в педагогіку; розуміння антропологічних засад теорії і практики освіти; антропологічний характер аксіоматики, теорії, проблематики і методології розробки і вирішення проблем становлення і розвитку особистості протягом і в результаті освітніх процесів» [48, с. 87].

Вчені виділяють дві специфічні особливості антропологічного підходу в освіті [17]: 1) концентрацію уваги на людині як базовій цінності, мети виховання, цілісності з виходом на структуру особистості і співвідношення окремих сторін її

розвитку; 2) орієнтація на природні особливості людини, її духовний розвиток в тій чи іншій педагогічній системі або етапах історичного процесу.

З позиції антропологічного підходу в педагогіці, за даними І. П. Аносова, освіта – це саморозвиток особистості в культурі в процесі її вільної і відповідальної взаємодії з педагогом і культурою за рахунок їх допомоги і посередництва. Мета освіти – сприяння і допомога людині в оволодінні способами культурного самовизначення, самореалізації і самореабілітації в розумінні самого себе. Змістом освіти має стати не просто передача знань, умінь і навичок, а врівноважений розвиток фізичної, розумової, вольової, моральної, ціннісної сфер особистості [20].

Є. В. Андрієнко визначає умови реалізації антропологічного підходу в освіті [17, с. 9-10]: фіксація на позитивному в освіті; толерантне ставлення до себе та інших людей на основі формування почуття власної гідності; пріоритет виховання над навчанням; реалізація виховання на контекстному рівні через зміст освіти, реалізація онтогенетичного підходу в освіті; встановлення змістових, функціональних, структурних, процесуальних та інших типів зв’язків педагогіки і психології при діагностиці, аналізі, розробці і практичній реалізації різних напрямків навчання і виховання в сучасній освіті.

У межах екзистенціального підходу проблема істинного існування пов’язана з проблемами свободи, відповідальності та вибору. Екзестинціальний підхід дає можливість вивчати взаємозв’язок здібностей людини до самодетермінації й ступеня її відповідальності (М. Гайдеггер, В. Франкл, Е. Фромм, Д. Б’юдженталь).

Екзистенційний підхід, як зазначає Р. Мей, ґрунтується на переконанні, що немає апріорної схильності людини до добра чи зла: вона сама обирає, сама творить те чи інше, є відкритою і до добра, і до зла [349]. На думку В. Франкла, «якщо людина хоче прийти до самої себе, її шлях пролягає через світ» [512, с. 120]. Цей світ наповнюють і реальна загроза, і позитивні ресурси можливостей та альтернатив. Вирішуючи проблему вибору й зробивши його, людина сама формує себе й відповідає за свій вибір.

Як вважає Ж.-П. Сартр, екзистенціальний підхід в тому, що «існування передує сутності», а людина сама визначає себе і своє життя [444]. Одним з фундаментальних положень екзистенційної концепції є індетермінізм [66]. Сутність

цієї ідеї – у запереченні однозначної детермінації буття людини силами природи, визнанні особистої відповідальності людини та її здатності визначати власне життя завдяки притаманній їй мотивації самотворення й самовизначення.

Стрижневою проблемою екзистенційного підходу є проблема людини й світу, сенсу життя, його віднаходження чи втрати.

Екзистенційний підхід Бінсвангера, за визначенням автора, є феноменологічним аналізом актуального людського існування − з урахуванням усієї повноти й унікальності екзистенції людини. При цьому світ розглядають як структуру значущих взаємин, яку створює сам суб'єкт. Бінсвангер визначає три модуси буття-у-світі: Umwelt − фізичний світ, у якому перебувають усі живі організми; Mitwelt − соціальний світ, сфера спілкування з іншими людьми; Eigenwelt − світ самості (психологічної + тілесної), властивий тільки людині. Основою єдності всіх модусів (koinonia) є світ самості. Фундаментальне поняття екзистенційного підходу – Dasein, буття-у-світі − є тим феноменом, який забезпечує взаємодію людини й середовища, відновлює єдність людини у світі. Уся структура людського існування базується на цьому понятті. Dasein не є окремою характеристикою властивостей людини, а охоплює людське існування як вичерпну цілісність. Водночас Dasein є індивідуальним для кожної людини, бо, згідно з Бінсвангером, немає єдиного простору і єдиного часу, а є стільки часів і просторів, скільки існує суб'єктів. Dasein конструює свій світ на підставі смислового контексту екзистенції, знаходить свій світ і своє «Я» [2]. Щоб зрозуміти людину, необхідно зрозуміти її буття-у-світі, взаємозв'язок самості й світу людини як контексту життя. Екзистенція людини (буття-у-світі) має чотири основні виміри: фізичний, соціальний, психологічний та духовний. Кожен з цих вимірів є місцем зустрічі людини зі світом, переживання світу й формування життєвих установок [308].

Екзистенційний підхід спрямований пізнавати формування та функціонування системи конструктів «Я-і-Світ», як концепції, яка визначає особливості сприйняття світу й самосприйняття. Д. Б'юдженталь вважає, що система конструктів «Я»-і-«Світ» − центральний елемент у функціонуванні особистості, джерело життєвих проблем та емоційного дистресу. Система є своєрідним «скафандром», який робить можливим життя людини у світі, який не має в екзистенційному аспекті абсолютної

структури та змісту. Ця система конструктів підтримує, захищає й полегшує життя, а водночас здатна обмежувати й унеможливлювати ефективність [66].

Ідеї екзистенційного підходу є стрижневими для салютогенетичної концепції А. Антоновського. Дослідник формулює поняття «відчуття когеренції», яке, на його думку, є конструктом із трьох складових: відчуття зрозумілості (comprehensibility) – переконання в тому, що світ є зрозумілим, багатозначним, послідовним, а не хаотичним, випадковим та непередбачуваним; відчуття самозарадності (manageability) – переконання у власній здатності зарадити собі, покладаючись на власні ресурси або сторонню допомогу; відчуття сенсовності (meaningfulness) – переконання, що життя має сенс, а його вимоги гідні того, щоб відповідати їм [550].

В акмеологічних дослідженнях використовуються такі установки екзистенціального підходу [78, с. 117]: людина як цілісна істота перевищує сукупність своїх складових й не може бути пояснена в результаті наукового вивчення її часткових функцій; людське буття розгортається в контексті людських стосунків, а значить, людина не може бути пояснена своїми частковими функціями, в яких не береться в рахунок міжособистісний досвід; самоусвідомлення людини є неперервним та багаторівневим; людина не є пасивним спостерігачем процесу свого існування: вона має право й творить свій особистий досвід; людина інтернаціональна, тобто обернена в майбутнє, в її житті є мета, цінності та сенс.

Системоутворювальним у дослідженні акмеологічних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання є власне акмеологічний підхід [151].

Сутність акмеологічного підходу полягає в здійсненні комплексного системного дослідження та створенні або відновленні цілісності людини. Індивідуальні, особистісні та суб’єктно-діяльнісні характеристики людини в межах акмеологічного підходу вивчаються в поєднанні, у всіх взаємозв’язках й опосередковано для того, щоб допомогти людині в досягненні акме й самореалізації.

Акмеологічний підхід, на думку П. В. Хоменко, передбачає створення необхідних умов для становлення та розвитку в усіх суб’єктів освіти уявлення про успіх, високі досягнення, необхідні для розвитку особистості й соціуму [521]. Такий підхід конкретизує ідею гуманізації освіти, засади сучасної ідеології виховання та

перехід від знаннєвої до особистісно-орієнтованої (компетентнісної) освіти. В акмеологічній освіті особистість розвивається як індивід, враховуються її індивідуальні особливості, формуються духовні та моральні цінності, розвиваються творчі здібності, уміння будувати відносини в колективі. В усіх суб'єктів освіти систематизуючими стають пізнавальні мотиви, навчання стає внутрішньою потребою, а творче переосмислення дійсності стає провідним.

Ідеї педагогічної акмеології розкриті в працях таких учених, як О. О. Бодальов [54], Г. І. Данилова [131], А. О. Деркач [176], В. Г. Зазикін [223], Н. В. Кузьміна [292], В. М. Максимова [322], С. С. Пальчевський [389].

Акмеологічний підхід передбачає, що акме й самоздійснення – це не ідеальні образи, а постійний рух до них через співвідношення реальних характеристик розвитку людини з оптимальною моделлю саморозвитку. Людина не просто реалізує себе, здійснюючи вибір між репродуктивними засобами розвитку, вона якісно перетворює себе, знімаючи психологічні бар'єри, переосмислюючи життєві очікування, шукає можливості для розвитку акмеологічно значущих якостей, виробляючи особисту траєкторію розвитку [293].

Акмеологічний підхід дозволяє теоретично осмислити сутність особистості як суб'єкта саморозвитку [151].

З позиції акмеологічного підходу суб'єкт саморозвитку знаходиться в просторі між двома полюсами – від реального, часто неоптимального до ідеального засобу самоорганізації. Активність людини як суб'єкта розгортається якраз в цьому «реально-ідеальному» просторі та проявляється в постійному вирішенні протиріч між тією високоорганізованою живою системою, котру представляє вона сам, та об'єктивними умовами її життєдіяльності. Суб'єкт саморозвитку виробляє визначений засіб організації своєї життєдіяльності, який залежить не тільки від його природних особливостей, але і в значній мірі від його цінностей, установок, мети [236].

Ставши суб'єктом саморозвитку, людина виробляє індивідуальний спосіб досягнення акме та самоздійснення, який являє собою інтеграл акмеологічної культури, особистих властивостей та якостей, а також індивідуальних характеристик.

Таким чином, акмеологічний підхід дає стратегію перетворення наявного рівня розвитку людини як цілісності у вищий, оптимальний.

Окрім того, акмеологічний підхід передбачає цілісність та інтеграцію не тільки дослідницьких, й розвиваючих моделей, алгоритмів та технологій.

За даними А. О. Деркача, О. В. Селезньової, в акмеологічно спрямованих дослідженнях принцип гуманізму зорієнтовує на самоцінність людини, самодосконалість, самореалізацію, гармонізацію її стосунків в процесі розвитку.

Принцип гуманізму передбачає три варіанта підтримки людини [172, с. 39]: визнання її якості як суб'єкта та спроможності самостійно вирішувати життєві протиріччя; «розкріпачення», актуалізацію її інтелектуальних можливостей, її свідомості як засобів, володіння якими дає людині можливість оптимально вирішувати протиріччя; моделювання для людини ситуацій, в яких вона піднімається на новий рівень розкриття своїх можливостей.

Виходячи з вищевикладеного, завдання акмедосліджень полягають не в тому, щоб розвинути людину тільки до рівня, який вимагає суспільство чи робота (як робочої сили), або до рівня, який вона сам собі встановлює. Гуманістичне завдання акмеології полягає в тому, щоб сприяти істинному життю людини, повноті її самоздійснення, самореалізації.

Поняття «людина» в кінці XIX століття в педагогіці найчастіше розглядали в єності з поняттям «природа». На початку XX століття в педагогічній теорії сутність людини розглядається в єдності з поняттям «цінності». За даними Л. О. Демінської, аксіологічний підхід значного розвитку набуває в кінці XX століття. Дослідниця це повязує з виникненням гуманістичної парадигми освіти та систем педагогічних цінностей. Аксіологічний підхід традиційно вважається однією з методологічних основ гуманістично орієнтованої педагогічної освіти, оскільки він спрямований на формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя в процесі підготовки у вищому навчальному закладі [134, с. 67-68].

Саме ціннісні орієнтації детермінують, на думку дослідників, ставлення особистості до навколишнього світу й самої себе. Відтак, аксіологічний підхід грунтуєтться на процесі розуміння та засвоєння різних цінностей та містить такі етапи [83, с. 93]: розгляд цінностей у реальних умовах виховання; первинне

оцінювання, забезпечення емоційно позитивного ставлення до певної цінності; виявлення сенсу цінності та її значення; прийняття усвідомленої цінності; реалізація сприйнятого ціннісного ставлення в реальних соціальних умовах дій і спілкування вихованців.

Аксіологічний підхід у системі педагогіки, на думку В. О. Огнев'юка, здатен сприяти формуванню ціннісного соціального інституту. Принципи даного інституту дозволять сучасним педагогам формувати такі суспільні цінності, які відповідають вимогам сучасного життя і можуть знайти своє застосування в суспільній діяльності [368, с. 6].

Система ціноостей є динамічною структурою, яка вимагає постійного вдосконалення та розвитку. Відтак, аксіологічний підхід дозволяє формувати систему педагогічних цінностей, які могли б відповідати вимогам сучасної суспільної діяльності.

Сучасний вищий навчальний заклад орієнтований на розв'язання важливих завдань підготовки фахівця (вчителя, викладача) нового типу – діяльного, ініціативного, творчого організатора педагогічного процесу. Одним із завдань, як вважає В. О. Сластьонін, є становлення особистісної та професійної діяльнісної позиції педагога як «інструмента» реалізації індивідуальних творчих сил в «людинотворчій» діяльності. Формування професійних компетенцій майбутнього вчителя набуває не тільки професійного, але й соціального, культурологічного та індивідуально людського значення. [394]

На думку В. В. Краєвського [271], В. О. Сластьоніна [395], О. М. Ходусова [517], діяльнісний підхід вимагає культивування дієвої позиції особистості з метою власного становлення позитивної мотиваційної сфери, морального і духовного самовдосконалення.

Концепція діяльнісного підходу, з точки зору українських науковців Г. С. Костюка, С. Д. Максименка, А. Ю. Киричука, В. А. Роменця, будується на виділенні та розмежуванні понять «діяльність», «вчинок», «дія», «операція» [379, с. 286].

Поняття «діяльність» вивчається філософією, педагогікою, психологією, та іншими науками. Однак, не існує єдиної думки щодо тлумачення «діяльності»:

О. М. Леонтьєв, Г. І. Щукіна вважають, що діяльність – це форма прояву активності, скерованої мотивом; на думку Б. Г. Ананьєва, О. О. Бодальова, Н. В. Кузьміної – це праця, спілкування, пізнання, гра, учіння, спорт, самодіяльність різних видів; Е. Стоунс визначає це поняття як процес здійснення зв'язків між суб'єктом і навколишнім середовищем; В. В. Давидов пов'язує з поняттям діяльності психічний розвиток, вважаючи, що діяльність є умовою розвитку особистості; А. Ю. Киричук, В. А. Роменець основним проявом діяльності вважають вчинок [382].

Таким чином, діяльність охоплює і зовнішні, матеріально-практичні операції (форма активного ставлення людини до навколишньої дійсності), і внутрішні порухи людської свідомості (сприймання, мислення тощо).

З поширенням діяльнісного підходу загальноприйнятим стало виділення таких складових діяльності [1]:

– «мотив – діяльність»: без мотиву діяльності не буває; немотивована діяльність – це діяльність із суб'єктивно й об'єктивно прихованим мотивом;

– «ціль – дія»: людська діяльність не існує інакше, як у формі дій. Якщо з діяльності умовно вилучити дії, то від діяльності взагалі нічого не залишиться;

– «завдання – операція»: завдання — це локальна ціль; способи, якими воно здійснюється, називаються операціями;

– «операція – функціонально-фізіологічна система»: в процесі оволодіння людиною діями, знаряддями (засобами), операціями формуються специфічні функціональні системи – мозкові структурні новоутворення, в яких закладені зовнішні (рухові) й внутрішні (розумові, наприклад, логічні) операції.

Між названими складовими діяльності, на думку О. М. Леонтьєва, існують внутрішні системні зв'язки, тому що «діяльність може втратити мотив, який викликав її до життя, і тоді вона перетвориться на дію, яка може реалізувати зовсім інше ставлення до світу, іншу діяльність; навпаки, дія може набути самостійної спонуки й стати особливою діяльністю; нарешті, дія може трансформуватися у спосіб досягнення цілі, в операцію, здатну реалізувати різні дії» [305].

Серед різних підходів до вивчення складу діяльності найпоширеніші – аналітичний, алгоритмічно-структурний (О. І. Губинський), структурно-функціональний (Н. Д. Гордєєва, В. П. Зінченко), системно-операційний

(Г. В. Суходольський), системний (В. Д. Шадриков). Для всіх цих підходів спільним є виокремлення дій, операцій як складових діяльності, відмінним – методологічні засади, які зумовлюють особливості розгляду діяльності як складного, багаторівневого, динамічного явища, а також виділення конкретних дій, операцій.

У процесі педагогічної діяльності вирішується безліч завдань, що підпорядковані загальній меті – формуванню особистості людини, її світогляду, переконань, свідомості, поведінки, на думку Н. В. Кузьміної, О. А. Абдуліної, за умови розвитку суб'єкт–суб'єктних відносин. Визначення особливості педагогічної діяльності дає підстави І. А. Зязюну, І. Ф. Кривоносу та ін. розглядати її як мета-діяльність, тобто таку, що вибудовується над діяльністю учня, але за умови визнання його активним суб'єктом навчання, розвитку його здібностей, самокерування власною діяльністю, організації навчального процесу як розв'язання навчально-пізнавальних проблем на ґрунті творчої взаємодії [531]

На думку В. О. Огнев'юка, С. О. Сисоєвої, І. В. Соколової, особистісно діяльнісний підхід спрямовано на аналіз функціонально-компонентного складу професійної діяльності, виділення та обґрунтування розгалуженої системи взаємовідносин між суб'єктами [379].

Неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання на засадах акмеології досліджувалася як міждисциплінарна проблема із застосуванням інтегрованої сукупності акмеологічного, комплексного, системного, компетентнісного, антропологічного, аксіологічного, екзистенційного та діяльнісного підходів, спрямована на формування у них акмеологічної компетентності, що забезпечує здатність до навчання, саморозвиток та самовдосконалення впродовж життя. Системоутворювальним у дослідженні є акмеологічний підхід, сутність якого полягає у вивченні індивідуальних, особистісних та суб'єктно-діяльнісних характеристик фахівця в єдності всіх взаємозв'язків задля досягнення професійного й особистісного акме та самореалізації. Комплексний підхід у дослідженні акмеологічних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання було використано для визначення динамічних змін у розвитку акме-якостей особистості фахівця, що дозволяє визначити рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівця та

перспективу інтеграції рівнів його внутрішньої організації як особистості, індивідуальності та суб'єкта. Системний підхід використовувався для формування основних концептуальних положень та створення структурної моделі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, що дозволив розглянути професійну підготовку таких фахівців як складову неперервної професійної освіти, що забезпечує фахову підготовленість, єдність і цілісність її складових. Компетентнісний підхід використовувався для обґрунтування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання та її складових (акме-мотиваційної, когнітивно-акмеологічної, акмеологічно-діяльнісної, акмеологічних якостей особистості). Компетентнісний підхід уможливив розгляд процесу формування акмеологічних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання як такого, що забезпечує їхню здатність до ефективної професійної діяльності та закладає основи професійного та особистісного акме-розвитку. Антропологічний підхід використовувався у теоретичному аналізі для вивчення людини як біосоціальної істоти, яка взаємодіє з природою та суспільством за певними нормами, цінностями, традиціями, правилами, розвивається у культурному середовищі; для дослідження самооцінки, унікальності та неповторності особистості, здатної до саморозвитку та самовдосконалення. Аксіологічний підхід дав змогу здійснити аналіз професійних та педагогічних цінностей фахівців фізичного виховання; визначити зміст акме-мотиваційного компоненту акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, що забезпечує формування ціннісних орієнтацій фахівців у процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології. Екзистенційний підхід сприяв формуванню «Я-концепції» розвитку професіонала та акме-якостей особистості фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології. Діяльнісний підхід використовувався для аналізу компонентів професійної діяльності фахівця фізичного виховання та виокремлення його професійно-педагогічних функцій; дослідження організації професійної підготовки фахівців фізичного виховання за умови неперервності, наявності технології реалізації концепції та критеріїв ефективності професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.

Висновки до першого розділу

У розділі проаналізовано передумови виникнення акмеологічного знання: від філософії Давнього світу, Давнього Китаю, Індії, Античності, Середньовіччя до філософії Відродження, Нового часу, Просвітництва й Німецької класичної філософії, філософії доби Київської Русі. Показано, що у науковий тезаурус поняття «акмеологія» було введено на початку XX ст. Акмеологія розглядається як наука, що вивчає феноменологію, закономірності та механізми здійснення потенціалу людини як виду, індивіда, особистості, суб'єкта діяльності, індивідуальності при досягненні нею найбільш високого рівня розвитку на різних його етапах (Ю. О. Гагін).

У процесі дослідження виокремлено етапи розвитку акмеології на теренах України (20-ті роки XX ст. – початок XXI ст.): фундаментальний (1928 – 1950 рр.) – визначення поняття «акмеологія» та її місця в системі наук про людину; синергетично-технологічний (1951 – 1966 рр.) – визначення закономірностей та методів досягнення людиною досконалості; професійно-прикладний (1967 – 1984 рр.) – визначення методів дослідження професійного середовища, системи підвищення кваліфікації, досягнення фахівцем професійної майстерності; академічно-науковий (1985 – липень 1991 рр.) – реєстрація в Державному комітеті з науки й техніки СРСР акмеології як галузі науки, створення кафедр акмеології у вищих навчальних закладах, заснування науково-практичного журналу «Акмеологія»; креативно-інтегративний (з серпня 1991 – до сьогодні) – розвиток акмеології у Незалежній Україні, вивчення особливостей формування макро- й мікроакме; шляхів досягнення суспільного, професійного, особистісного акме, заснування першої в Україні громадської організації «Українська академія акмеології» (01.07.2006 р.).

У розділі проаналізовано базові поняття дослідження та класифіковано їх за трьома групами, а саме: поняття, що розкривають сутність та специфіку неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання («освіта», «вища освіта», «неперервна освіта», «професійна підготовка»); поняття, що стосуються професійної підготовки фахівців фізичного виховання («культура», «фізична культура»,

«фізичне виховання», «фізкультурна освіта», «система фізичного виховання»); поняття, що визначають акмеологічні засади неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання («акме», «Я-концепція», «акмеограма»).

Неперервна професійна підготовка фахівців розглядається у дисертації як послідовний процес професійного становлення та розвитку фахівця, здатного до навчання, саморозвитку, самовдосконалення упродовж життя з метою максимальної особистісної й професійної самореалізації та конкурентоспроможності на вітчизняному й світовому ринку праці.

У дисертації поняття «фізичне виховання» визначається як спеціально організований педагогічний процес цілеспрямованого систематичного впливу на фізичний розвиток, удосконалення функціональних і морфологічних можливостей організму, формування основних життєво важливих рухових навичок, умінь людини засобами фізичних вправ, гігієнічними факторами та силами природи задля зміцнення здоров’я, всебічного розвитку особистості, формування мотивації та потреби у заняттях фізичною культурою.

Неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання на засадах акмеології у дослідженні розглядається як послідовний процес формування акмеологічної компетентності фахівця фізичного виховання, що забезпечує його професійне становлення та розвиток, формування здатності до навчання, саморозвитку, самовдосконалення упродовж життя задля досягнення особистісного й професійного акме.

Теоретичний аналіз обраної проблеми у педагогічній теорії показав, що сучасні дослідження професійної підготовки фахівців фізичного виховання спрямовані на: визначення шляхів оптимізації професійної підготовки фахівців фізичного виховання у педагогічних вищих навчальних закладах (О. В. Тимошенко) та специфіки формування педагогічної майстерності вчителів фізичної культури (Т. Ф. Матвійчук); реалізацію особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (Л. П. Сущенко), дослідження природничонаукової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури у педагогічному вищому навчальному закладі (П. В. Хоменко); дослідження педагогічних умов підготовки майбутніх учителів фізичної культури до

здоров'язбережувальної професійної діяльності (О. Ю. Анастасова, П. Б. Джуринський), до позакласної та позашкільної оздоровчо-виховної роботи (Є. А. Захаріна); застосування інформаційних технологій у професійній підготовці фахівців фізичного виховання (Р. В. Клопов); реалізацію професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання на засадах аксіології (Л. О. Демінська); професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в системі «педагогічний коледж – педагогічний університет» (Р. В. Маслюк). Показано, що важливого значення набувають сучасні вимоги до професійного самовдосконалення фахівця фізичного виховання, що сприяє становленню та розвитку його професіоналізму, максимально стимулює особистісне зростання.

Концепція дослідження акмеологічних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання ґрунтується на комплексному, акмеологічному, системному, компетентнісному, антропологічному, екзистенційному, аксіологічному та діяльнісному підходах. Системоутворювальним у дослідженні акмеологічних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання є власне акмеологічний підхід.

Результати дослідження акмеологічних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання як об'єкта дослідження викладено у наступних публікаціях: [149; 155; 156; 157; 164; 168; 186; 192; 195; 206; 559; 560].

РОЗДІЛ 2

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗА КОРДОНОМ

У розділі проаналізовано професійну підготовку фахівців фізичного виховання у країнах Європейського Союзу; розкрито особливості професійної підготовки фахівців фізичного виховання у Сполучених Штатах Америки; розглянуто професійну підготовку фахівців фізичного виховання у країнах СНД.

2.1. Професійна підготовка фахівців фізичного виховання у країнах Європейського Союзу

Характеризуючи сучасні тенденції професійної підготовки фахівців фізичного виховання у країнах Європейського Союзу (ЄС), варто зазначити, що ЄС – це союз 28 держав-членів демократичних Європейських країн, що заснували спільні інституції, яким було делеговано частину суверенних повноважень, завдяки чому стало можливо демократично приймати рішення зі спільних конкретних питань на європейському рівні. Система наднаціональних інституцій ЄС включає: Європейські співтовариства (серед яких є «Освіта та культура»), спільну зовнішню політику та політику безпеки, співпрацю у сфері правосуддя та внутрішніх справ. Європейський Парламент ЄС має «Комітет культури, молоді, освіти, мас-медіа та спорту» [464].

У світлі сучасних реформ вищої школи в Європі надзвичайно важливого значення набуває професійна підготовка фахівців у вищих навчальних закладах, де забезпечується формування спеціальних знань, умінь і навичок, розвиток професійно значущих особистісних якостей. Особливого значення набуває професійна підготовка фахівців фізичного виховання і спорту; розвиток їх творчого потенціалу, інтересів, схильностей, мотивів і ціннісних установок. Концептуальні положення організації та змісту професійної підготовки фахівців фізичного виховання у вищих навчальних закладах базуються на принципах Болонської

декларації Європейського Союзу (1999), нормативних документах Європейського Союзу, рекомендаціях ЮНЕСКО, які вказують на необхідність неперервності, гнучкості, доступності, відкритості, гуманістичної спрямованості фізкультурної освіти [567].

За даними Л. П. Сущенко, І. Б. Грінченка, традиційну вищу освіту в економічно розвинених країнах Європи надають класичні університети, спеціалізовані коледжі, академії, інститути і професійно орієнтовані вищі школи. У Європі їх частка перевищує 80%. Європейські університети й інститути фізичної культури об’єднані в мережу вищих навчальних закладів, яка очолюється Європейською комісією. Європейська мережа спортивних вищих навчальних закладів (ENSSHE) була створена в 1989 році в Люксембурзі. Метою цієї некомерційної організації є співпраця спортивних вищих навчальних закладів у створенні освітніх програм, які задовольнятимуть потреби ринку робочої сили в Європейському Союзі [124, 476].

Аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту в зарубіжних країнах, проведений дослідниками, свідчить про те, що до структури професійної підготовки фахівців фізичного виховання і спорту входять: факультети фізичного виховання класичних університетів, інститути фізичного виховання, спортивні академії, факультети фізичного виховання в педагогічних коледжах, курси для інструкторів масової фізичної культури при класичних університетах [97].

Відтак, розглянемо сучасні тенденції професійної підготовки фахівців фізичного виховання у країнах Європейського союзу, до складу яких входять: Австрія, Бельгія, Болгарія, Кіпр (грецька частина), Чеська Республіка, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Ірландія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Республіка Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція, Сполучене Королівство Великої Британії, Хорватія. Зазначимо, що країни Європейського союзу є учасниками структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи щодо зміни освітніх програм та відповідних інституційних перетворень, підписавши декларацію «Зона європейської вищої освіти».

В Австрії, як зазначає Л. С. Фролова, підготовка кадрів проводиться на вищих курсах фізичного виховання в межах відділів філософії чотирьох університетів міст: Інсрук, Грац, Зальцбург, Відень. Курс навчання розрахований на 4 роки й передбачає підготовку фахівця з фізичного виховання та інших навчальних предметів у школах другого рівня та гімназіях. Випускнику присвоюється фаховий академічний ступінь магістра філософії чи магістра природничих наук. Учителі фізичної культури в Австрії – перші за чисельністю фахівці на ринку праці в цій галузі. Після закінчення вищого навчального закладу випускники проходять річне стажування [513].

Країни, що утворюють союз під назвою Benelux, до якого входять Бельгія, Нідерланди, Люксембург, ми охарактеризуємо як єдиний, не тільки економічний, а й освітній простір.

У Бельгії професійна підготовка фахівців у сфері фізичного виховання і спорту здійснюється в досить розгалуженій мережі вищих навчальних закладів. Починаючи з 80-х років XX століття, в Бельгії система вищої фізкультурної освіти, як частина університетської, має модульну організацію у вигляді освітніх циклів різної тривалості [67]. Це дозволяє студентам, залежно від їхніх фізичних можливостей, інтересів і здібностей, досягти відповідного рівня освіти та професійної підготовки.

Дослідники розвитку та сучасних тенденцій системи підготовки фахівців з фізичної культури в умовах Євроінтеграції зазначають, що підготовка фахівців у галузі фізичного виховання в Бельгії проводиться в два етапи протягом чотирьох років в університетах при медичних факультетах або в тісному взаємозв’язку з ними. На першому рівні передбачається дворічне навчання з присвоєнням кваліфікації кандидата фізичного виховання та рухової реабілітації чи фізіотерапії. Після закінчення дворічної освіти на другому рівні випускники отримують кваліфікацію ліцензіата [97, 567].

У Вільному університеті в Брюсселі (Vrije Universiteit Brussel) на факультеті фізичного виховання і фізіотерапії (Faculteit van de Lichamelijke Opvoeding en Kinesitherapie) здійснюється підготовка бакалаврів і магістрів фізичного виховання та кінезіології (Opleiding Bachelor of Science in de Lichamelijke Opvoeding en

Bewegingswetenschappenї) [592]. Студенти навчаються три роки для отримання ступеня бакалавра й два роки – магістра. Залежно від своїх інтересів студенти мають змогу обрати спеціалізацію в магістратурі: «Фітнес і здоров'я» (фітнес-експерт); «Освіта» (студент за умови проходження деяких додаткових курсів отримує кваліфікацію вчителя фізичної культури); «Менеджер спорту» (студент має змогу почати власний бізнес у галузі спорту та здоров'я); «Тренер з виду спорту» (залежно від виду спорту й своїх навичок студент готовий до роботи тренера та має спортивну спеціалізацію). Також студенти проходять стажування, на яке відводиться від 180 до 350 годин, залежно від обраної спеціалізації. Отже, в університеті під час навчання студентів застосовується міждисциплінарний підхід для засвоєння достатніх знань і розумінь з біомедичних наук. Майбутні вчителі фізичної культури мають можливість вибору подальшої спеціалізації відповідно до особистих інтересів та вподобань [142].

У Нідерландах фізкультурна освіта здійснюється в нідерландськомовному Католицькому університеті Левена (Université catholique de Louvain). Основна увага приділяється двом напрямам для отримання ступеня бакалавра – фізичній культурі, фізіотерапії та реабілітації. Отримати ступінь бакалавра в галузі фізичного виховання студенти можуть за три роки навчання, магістра фізичної культури за два роки навчання, також можливо отримати ступінь доктора фізичного виховання [590].

Навчальний план бакалавра наук у галузі фізичного виховання складає 180 кредитів – стандартна програма протягом трьох років, по 60 кредитів на рік. Методологічні й практичні заняття, що проводяться в Католицькому університеті Левена, характерні для фізичної культури: фізична активність, легка атлетика, танці та виразна діяльність; фітнес, спортивна гімнастика й спортивна акробатика, ігри та спорт, плавання, методологія спорту й фізичної активності [228].

У Люксембурзі вищу освіту представляє Люксембурзький університет (Université du Luxembourg), заснований в 2003 році. В університеті провадяться такі основні види діяльності: навчання, дослідження та оцінка підприємств на високому міжнародному рівні. Цей процес відбувається на таких факультетах: природничих наук, технологій та комунікації; права, економіки й фінансів; мов, літератур,

гуманітарних наук, мистецтва й педагогіки. Професійна підготовка фахівців фізичного виховання не здійснюється.

Відтак, в країнах Benelux практика підготовки вчителя фізичної культури провадиться в Бельгії та Нідерландах за децентралізованими освітніми системами.

У Болгарії підготовка фахівців проводиться під егідою Комітету з науки, техніки та вищої школи. Головним навчальним закладом є Національна спортивна академія в Софії, де до 1973 року готували фахівців загального профілю з вибором спеціалізації за видом спорту. Починаючи з 1973 року, з'явилася диференціація в підготовці фахівців – тренер та викладач. З 1978 року розпочалася підготовка фахівців за трьома напрямками: вчитель фізичної культури, тренер з виду спорту, спеціаліст з рекреації та реабілітації. Випускникам вищого навчального закладу присвоювалося два кваліфікаційні рівні (головний та додатковий). Нині в Болгарії реалізується програма багатоступеневої освіти (три рівні). Навчання на першому рівні триває протягом 4 років з присудженням звання «бакалавр» за такими спеціальностями, як: «Фізичне виховання», «Тренер з обраного виду спорту», «Кінезітерапія». Другий рівень передбачає річне навчання з присвоєнням звання «магістр» за тими ж спеціальностями. Третій рівень передбачає мінімум трирічний термін навчання з присвоєнням звання «доктор» [97].

У Великобританії освітні стандарти розробляються та функціонують на основі дії урядового документу «Національний навчальний план» (National Curriculum – NC), створеного на неконкурсній, неконкурентній основі (1987) і введеного поетапно протягом 1991–1995, а також Закону про освіту (1988) [489]. Дослідники зазначають, що для Великобританії характерна дворівнева освіта. На першому рівні фізичне виховання може бути як першою спецільністю, так і другою спеціальністю на рівні з філологією, історією, хімією, біологією, математикою чи музикою. Після першого рівня випускники отримують кваліфікацію «бакалавр», після другого – «майстер», що відповідає рівню магістра [513].

Вустерський університет Великої Британії в Інституті спорту провадить підготовку фахівців фізичного виховання за дворічною програмою. Перший рік навчання включає такі модулі: «Наукові основи спорту», «Вступ до спортивного тренування та соціально-культурних питань в спорті», «Інвалідність у спорті»,

«Спорт у Великобританії». Другий рік навчання включає такі модулі: «Використання наукових принципів у спорті», «Педагогіка і практика в спорті та фізичному вихованні», «Методи наукових досліджень», «Сучасні проблеми спорту», «Статистичні методи в спорті», «Фізична активність, здоров'я та спорт» [591].

Британський Університет Ковентрі провадиться навчання за програмами курсів для отримання ступенів бакалавра, магістра на факультеті «Охорони здоров'я» в департаменті «Біомолекулярних та спортивних наук» [554]. В Університеті Лідса існують дві програми магістерської підготовки: «Спорт і спортивна підготовка» і «Фізична активність, фізична підготовка і здоров'я».

Особливостями англійських освітніх стандартів, зокрема і в професійній підготовці майбутніх тренерів-викладачів, є National Curriculum, що містить 10 навчальних предметів, зокрема три дисципліни, які утворюють ядро програми (foundation subjects) [142]. National Curriculum виступає як широкий і збалансований єдиний навчальний план, за якими розподіл часу між предметами здійснюється на розсуд навчального закладу. Стандарт передбачає обсяг часу, який відводиться на державний навчальний план (повинен складати 70–75 %); стандарт забезпечує неперервність і наступність освіти за допомогою поетапної побудови курсів та регулярного контролю рівнів навченості; стандарт визначає кількість розділів та їх зміст для кожного етапу; стандарт передбачає можливість варіативності і диференціації навчання (для різних предметів – різні підходи) шляхом виокремлення основних (Core Study Units) та допоміжних, додаткових (Supplementarry Units) розділів; стандарт має оцінюванні засоби і технології; стандарт передбачає обов'язкове опанування однієї з 19-ти іноземних мов, диференційованих за двома групами: а) мови країн ЄС; б) мови інших держав; стандарт уводить пріоритетність у National Curriculum (NC) навчальних дисциплін гуманітарної спрямованості [578].

У Чехії підготовка фахівців проводиться під егідою Комітету з фізичного виховання й спорту університету Карола в Празі. Учительський напрям здійснює підготовку універсальних фахівців, орієнтованих для роботи з молоддю, як у межах урочного освітнього процесу, так і у вільних формах організації занять із фізичного виховання з викладання мов (англійської, російської, чеської), географії або біології.

Факультет фізичної культури Палацького університету Оломоуц здійснює підготовку компетентних викладачів фізичної культури для всіх видів шкіл, експертів для позашкільної фізичної діяльності дітей і молоді та експертів з фізичної діяльності всіх груп населення, зокрема людей з фізичними вадами. Окрім підготовки вчителів, факультет здійснює підготовку фахівців з навчання організації дозвілля (Leisure Studies), з адаптивної фізичної активності (Adapted Physical Activities), з фізіотерапії (Physiotherapy) і цивільних наук (Civic Studies) [77].

Палацький університет Оломоуц провадить підготовку фахівців з адаптивної фізичної активності (3-річний термін навчання на бакалавра; 5-річний для отримання ступеня магістра). Метою програми є підготовка експертів з фізичної культури й спорту на декількох рівнях для роботи з дітьми і дорослими з функціональними обмеженнями, що є частиною обов'язкового навчання в школах та в спеціальних установах для осіб з обмеженими фізичними можливостями. Підготовка спрямована на оволодіння студентами теоретичними знаннями й практичними навичками в організації різноманітних форм фізичних вправ для осіб з обмеженими фізичними можливостями. Ця програма дає можливість для навчання студентів-інвалідів [567].

Дослідження Ю. Д. Войнар, Д. Наварецького, І. Д. Глазиріна вказують, що підготовка фахівців фізичного виховання в Данії проводиться на Вищих курсах з фізичного виховання в Датському Державному інституті фізичного виховання в Копенгагені. На початковому, дворічному етапі навчання слухачі отримують підготовку першого рівня для роботи в якості вчителя фізичного виховання середньої школи. На початковому рівні освіти передбачається реалізація навчального плану, в якому переважають теорія, методика та техніка рухової діяльності. Подальший чотирирічний цикл освіти в університеті Копенгагена передбачає додаткову підготовку до роботи в якості викладача фізичного виховання середньої школи та викладання філології, біології, географії, гуманітарних наук [97].

Естонія, Латвія, Литва – країни Європейського Союзу, які були в складі Союзу Радянських Соціалістичних Республік та протягом певного часу мали спільні освітні стандарти та традиції.

Підготовка фахівців фізичного виховання в Естонії здійснюється в класичному Університеті в м. Тарту на факультеті фізичної культури. Професійна освіта здійснюється на рівні бакалавріату, магістратури та докторантури. Бакалаврські програми пропонують переважно непрофільні дисципліни, в якості доповнення до профільних. Окрім вчителів фізичної культури, в університеті здійснюється підготовка спортивних лікарів на медичному факультеті [480].

У Латвії професійна підготовка фахівців фізичного виховання проводиться в Латвійському Університеті в м. Рига, на факультеті педагогіки, психології та мистецтва, де здійснюється академічна та професійна підготовка студентів за спеціальністю «Педагогіка здоров'я та спорту». На факультеті здійснюється професійна підготовка фахівців фізичного виховання для дитячих садків, початкової та середньої школи. Педагогічна освіта за всіма напрямами здійснюється з поглибленим вивченням теорії та практики, виховання лідерства (теоретичні знання та практичні навички в управлінні навчальних закладів та освіта дослідження) [570].

Латвійська академія спортивної педагогіки в м. Рига, починаючи з 2010-2011 навчального року, акредитувала такі освітні програми: професійна вища навчальна програма «Фахівець в галузі освіти та спортивної роботи»; професійна вища бакалаврська програма «Спортивна наука», «Фізіотерапія»; професійна вища магістерська програма навчання «Спортивна наука»; програма навчання в докторантурі «Спортивна наука». Термін навчання 4 роки на денній формі та 4,6 – на заочній. Випускники отримують ступінь професійного бакалавра в галузі спортивної науки, а також спеціальності в галузі освіти й спорту з такими кваліфікаціями: учитель спорту та керівник в галузі спорту; учитель спорту та фахівець з рекреації (відновлення фізичних, духовних сил та здоров'я); старший тренер з виду спорту чи керівник в галузі спорту; учитель спорту й старший тренер з виду спорту; старший тренер з виду спорту чи спеціаліст з рекреації. Професійна вища бакалаврська програма навчання «Фізіотерапія» (термін навчання 4 роки) надає кваліфікацію фізіотерапевта. Кваліфікація тренер з виду спорту надається після професійної програми навчання «Фахівець в галузі освіти та спортивної роботи» (термін навчання 2 роки). Професійна вища магістерська програма навчання «Спортивна наука» (термін навчання 1 рік 7 міс.) надає кваліфікацію

учитель спорту, старший тренер з виду спорту, керівник в галузі спорту, фахівець з рекреації. Програма навчання в докторантурі «Спортивна наука» (термін навчання 3,5 роки) надає наукову ступінь доктора в галузі спортивної науки [303].

У Литві підготовка фахівців фізичного виховання здійснюється в литовському університеті спорту (LSU) в м. Каунас. професійна освіта проводиться за спеціальностями: «Учитель фізичної культури», «Тренер з виду спорту», «Кінезітерапевт», «Менеджер зі спорту та туризму». Литовською мовою проводиться навчання на восьми бакалаврських програмах: «Фізична культура», «Система спортивного тренування (тренер з виду спорту)»; «Фізична активність і здоровий спосіб життя»; «Спортивна рекреація і туризм»; «Менеджмент спорту»; «Фізіотерапія»; «Адаптивна фізична активність»; «Фізична активність і суспільне здоров'я». На програмах за спеціальностями «Система спортивного тренування» та «Європейський бакалавр фізичної активності й здорового способу життя» навчання проводиться англійською мовою [571].

Також пропонується дев'ять магістерських програм литовською мовою: «Менеджмент туризму і спорту; психологія спорту»; «Система спортивного тренування»; «Педагогіка»; «Фізична культура»; «Спортивна фізіологія»; «Адаптивна фізична активність»; «Фізична активність і суспільне здоров'я»; «Кінезітерапія». Чотири магістерські програми викладаються англійською мовою: «Спортивна фізіологія і генетика»; «Кінезітерапія»; «Менеджмент туризму і спорту»; «Європейський магістр тренерської роботи з баскетболу» (спільно з вустерським університетом, великобританія). Дві докторські програми литовською мовою включають напрям «Соціальних наук» та «Біомедицини» (англійською мовою спільно з Тартуським університетом, Естонія) [144].

У Фінляндії підготовка вчителів фізичного виховання здійснюється з 1868 року [562]. Профільні вищі навчальні заклади надають базову і додаткову професійну освіту, здійснюють підготовку вчителів фізичного виховання, тренерів для клубів і спортивних товариств, підготовку спортсменів. У цих вищих навчальних закладах розробляються оздоровчо-рекреаційні програми для шкіл, фітнес клубів, а також спеціальних груп населення. Ці програми доволі популярні серед населення, оскільки задовольняють бажання осіб різних вікових груп

отримати задоволення, зберегти бадьорість, здоров'я та привабливість. Підготовка фахівців фізичного виховання здійснюється під егідою відділу оздоровчого та фізичного виховання Університету м. Ювяскюля, котрий з 1974 року є провідним державним центром вищої освіти в галузі фізичного виховання і спорту. Процес освіти дворівневий. На першому рівні впродовж 3-4 років (загальний термін навчання 5-7 років) реалізується кандидатська програма і випускники отримують кваліфікаційний рівень «бакалавра» наук. Після закінчення курсів другого рівня випускникам присуджується кваліфікаційний рівень «магістра» наук в галузі фізичного виховання та оздоровлення. Від майбутніх викладачів фізичного виховання вимагається різнобічна фізична підготовленість; від майбутніх тренерів – високі результати з обраного виду спорту; від майбутніх спортивних менеджерів – висока академічна підготовленість; а майбутні фахівці галузі здоров'я людини повинні мати диплом про медичну освіту та стаж практичної роботи [97].

У Франції професійна підготовка фахівців фізичного виховання і спорту здійснюється в державних і приватних вищих навчальних закладах під егідою Міністерства освіти (школи, вищі навчальні заклади) і Міністерства молоді, здоров'я і спорту (масовий спорт, спорт вищих досягнень). Також з'явилося багато форм та видів фізкультурно-оздоровчої діяльності, що не входять до традиційних програм. Професійна підготовка фахівців здійснюється на вищих курсах фізичного виховання та спорту в межах університету. В університеті Бернара в м. Ліоні здійснюється підготовка фахівців за такими спеціальностями: викладач фізичної культури; спеціаліст по роботі з інвалідами; тренер з обраного виду спорту; спортивний менеджер [513].

Як зазначають дослідники, Університетська підготовка фахівців фізичного виховання і спорту Франції спрямована на об'єднання фундаментальної і теоретичної освіти, професійної практики за різною спеціалізацією на всіх етапах навчання. Така підготовка здійснюється завдяки пріоритету гуманітарних дисциплін над дисциплінами природничо-науковими. Багатоступенева підготовка фахівців фізичного виховання і спорту дозволяє готувати студентів за різними спеціалізаціями, що і визначає зміст навчання. Метою базової підготовки є оволодіння студентами усього комплексу дисциплін, пов'язаних з майбутньою

професійною діяльністю, зокрема дисциплін з організаційно-управлінської й економічної діяльності. Спеціалізована підготовка не стосується вивчення допоміжних дисциплін [124].

Починаючи з 1998 року, відповідно до Закону про вищу освіту, Німеччина почала реалізацію ідей Болонського процесу. Першочерговим кроком у цьому напрямі був перехід до двоступеневої системи освіти у вищих навчальних закладах. На сьогодні традиційна підготовка вчителів у Німеччині складається з таких двох етапів: освіта в університеті (до першого державного іспиту) та дворічна педагогічна практика – «рефендаріат» (до другого завершального державного іспиту) [97].

Окрім традиційної системи підготовки майбутніх учителів, у Німеччині поступово вводиться дворівнева система за схемою «бакалавр – магістр». Це багаторівнева модель, у якій студент на першому рівні бакалавра навчається шість семестрів, а потім, за бажанням, може отримати ступінь магістра (тривалість навчання становить від двох до чотирьох семестрів, залежно від обраної посади вчителя). Після успішного проходження програми магістра, студент має можливість навчатися в докторантурі з подальшим захистом дисертації.

Професійна підготовка фахівців фізичного виховання здійснюється: на факультеті спорту та наук про здоров’я при Технічному університеті Мюнхена (ТУМ) (Fakultät für Sport- und Gesundheitswissenschaft der Technischen Universität München) [585]; у Спортивному університеті Кельна (Sporthochschule Köln); на факультеті спортивних наук Університету Лейпцига (Sportwissenschaftlichen Fakultät der Universität Leipzig). Підготовка вчителів фізичного виховання початкової та середньої школи здійснюється на факультеті спорту та наук про здоров’я й має двофазову структуру [579]:

1. Навчання протягом семи семестрів, що закінчується складанням першого державного іспиту. Перша фаза навчання вчителя фізичного виховання початкової школи відбувається за модульною структурою; обсяг навчального навантаження (ECTS-Punkten) складає 69 кредитів.

2. Стажування або педагогічна практика, що триває 24 місяці, закінчується складанням другого державного іспиту. Перші 12 місяців педагогічної практики складаються із самостійного викладання предметів, що вивчаються (вісім годин на

тиждень); практики викладання під керівництвом учителя (10 годин на тиждень); семінарських занять (10 годин на тиждень). Два рази на тиждень кандидат на посаду вчителя відвідує семінарські заняття в різних школах. Протягом трьох інших днів кандидат займається викладанням, практикою, відвідуванням уроків у школі, за якою він закріплений. Наступні 12 місяців педагогічної практики складаються із самостійного викладання предметів (15 годин на тиждень); самостійного відвідування уроків (три години на тиждень); 10 годин семінарських занять. Наприкінці практики кандидат на посаду вчителя складає другий державний іспит [105].

У Греції в 1982 році відбулася радикальна реформа у вищій освіті: змінились структурні організації університетів, зміст навчальних планів. Відбулася модернізація професійної підготовки вчителів фізичної культури на рівні університетів. Відділи фізичної культури і спортивних наук були створені в трьох університетах, а саме: Афінському університеті, Університеті Аристотеля в Салоніках, Університеті Фракії.

Університет Аристотеля в Салоніках на факультеті фізичного виховання та спортивних наук здійснює професійну підготовку фахівців фізичного виховання на рівні бакалавріату, магістратури та докторантури. Навчання на бакалавріаті триває від восьми до десяти семестрів. Програми аспірантури надають можливість отримати Диплом аспіранта (ступінь магістра). Навчання в докторантурі – Диплом доктора (PhD). Навчання за дослідницькою програмою післядипломної освіти для отримання ступеня магістра триває один повний навчальний рік (два семестри) і не може тривати більше двох повних академічних років (чотири семестри) [494].

З метою академічної мобільності студентів навчання здійснюється за схемою Європейського співтовариства з накопичення кредитів ECTS. ECTS відображає зміст, структуру, еквівалентність і відповідність навчальних програм; критерії якості освіти вищих навчальних закладів, що беруть участь в програмі, відповідно до умов про співпрацю. Факультет фізичного виховання та спортивних наук, для забезпечення навчання на науковій основі, має у своєму складі такі наукові лабораторії: розвиваючої медицини та спеціальної освіти; спортивної медицини; спортивної психології; спортивної травматології; біомеханіки; загальної фізіології та

фізіології фізичних справ; гігієни та спортивного харчування; спортивної підготовки.

Афінський університет здійснює професійну підготовку фахівців фізичного виховання на факультеті фізичного виховання та спортивних наук, до складу якого входять такі кафедри: спортивної медицини та біології, теоретичних наук, спортивних ігор, легкої атлетики, водних видів спорту, гімнастики та танців [27]. Тривалість навчання за програмою бакалавріату становить чотири роки (вісім семестрів). Протягом перших трьох років студенти навчаються за загальною програмою, на четвертому році навчання студент обирає спеціалізацію: «Народні танці», «Адаптоване фізичне виховання», «Спорт для всіх». Навчання за спеціалізацією складає 18 кредитів на семестр. Ступінь магістра студент отримує після двох років навчання. На факультеті фізичного виховання та спортивних наук є можливість отримати ступінь кандидата наук після трьох років навчання та завершення досліджень, що пов’язані з такими галузями: спортивна психологія, соціологія, філософія, історія, педагогіка.

На Кіпрі (грецька частина) вища освіта пропонується як державними, так і приватними установами. Професійна підготовка фахівців фізичного виховання здійснюється в Кіпрському європейському університеті на рівні бакалавріату зі спеціальності спортивні науки та фізичне виховання. Загальний термін навчання три роки, 240 кредитів ECTS [252]. На четвертому році навчання студентам надається можливість обрати спеціалізацію. Випускники, незалежно від їх спеціалізації, можуть працювати в якості вчителів фізичного виховання у всіх навчальних закладах. Також мають право працювати за такими тренерськими спеціалізаціями: тренер професійного, напівпрофесійного та аматорського спорту; фітнес-тренер; керівник наукової підтримки в спорті. Випускники за бажанням можуть працевлаштовуватися за спеціалізацією «Фізичні вправи та здоров’я» на посадах: керівник фітнес програм; керівник оздоровчих програм зі спеціальним контингентом населення (особи, які мають вади здоров’я).

Кіпрський європейський університет на бакалаврському рівні проводить фахову підготовку за програмою фізіотерапії. Навчання проходить відповідно до світових стандартів фахової підготовки з фізичної терапії (WCPT). Програма

підготовки забезпечує вивчення таких дисциплін: «Кінезітерапія», «Лікувальна фізична культура при захворюваннях опорно-рухового апарату, серцево-судинної, дихальної, ендокринної систем», «Лікувальна фізична культура в неврології». Випускники мають право працевлаштування в державних та приватних клініках, спортивних клубах, спортивно-тренувальних, науково-дослідних центрах, в навчальних закладах середньої та вищої освіти [252].

В Угорщині професійна підготовка фахівців фізичного виховання здійснюється у Вищій школі фізичного виховання у Будапешті. Основним напрямом у освіті є вчительський; проводиться підготовка тренерів з різних видів спорту. У вищих педагогічних школах протягом чотирьох років проводиться підготовка викладачів за двома спеціальностями, де фізичне виховання є другим (додатковим) фахом для філологів, географів, істориків чи біологів [513].

Національний медичний університет Земмельвейс в Будапешті в своїй структурі має інститут медичної реабілітації, спеціалізація якого полягає в реабілітації та відновленні організму при різних захворюваннях. Починаючи з 2015 року, в інституті відкрито програму підвищення кваліфікації за всіма напрямками реабілітації (за винятком психіатрії та логопедії) [89].

В Ірландії є сім університетів, в більшості з яких навчання побудоване за класичною моделлю, тобто пропонують навчання на рівні бакалавра, магістра та доктора наук. Ступінь бакалавра надається випускникам після трирічної програми навчання. На четвертому році навчання є можливість отримання додаткової спеціалізації (перекваліфікації). Магістерський ступінь надається в результаті проведення наукового дослідження або відповідного навчання за одно- чи дворічною програмою. Докторський ступінь (PhD) надається після оригінальних наукових досліджень впродовж трьох років. В університетах Ірландії професійна підготовка фахівців фізичного виховання не проводиться. Як зазначають дослідники, в Ірландії спрямування вищої освіти переважно технологічне, інженерне, бізнесове. Розвиваються також «нетехнологічні» напрями вищої освіти, а саме: гуманітарні науки, мови, мистецтво, дизайн і туризм [456].

В Італії Міланський державний університет (Università degli Studi di Milano) – найбільший державний університет та єдиний італійський університет, що входить

до Ліги європейських дослідницьких університетів (LERU, League of European Research Universities), який в своїй структурі має факультет спорту (Scienze Motorie) [552]. У Міланському державному університеті проводиться професійна підготовка фахівців за напрямом «Фізичне виховання, спорт та охорона здоров'я» [345]. Навчання на бакалавраті триває три роки (180 кредитів). Випускники мають право працювати за такими спеціальностями: «Викладач фізичного виховання осіб спеціального навчального відділення»; «Організатор рекреаційних занять з особами різних вікових груп»; «Експерт навчальних програм фізичного виховання»; «Фітнес-тренер»; «Менеджер спорту». Навчання на магістерському рівні складає 60 кредитів і пропонується за спеціальністю «Реабілітація». Після навчання проводиться фахове стажування протягом 250 годин. Після захисту докторської дисертації присвоюється рівень доктора PhD.

Палермський університет (Università degli Studi di Palermo) проводить трирічну професійну підготовку фахівців фізичного виховання на бакалаврському рівні з таких спеціальностей: «Організатор спортивних заходів»; «Керівник програми кінезітерапії»; «Фахівець з рекреації»; «Фітнес-тренер» [388]. Інститут фізичної культури у Флоренції проводить підготовку магістрів за програмою «Менеджмент фізичної культури».

Мальтійський університет (University of Malta) пропонує студентам ступінь бакалавра, магістра та доктора (PhD) [325]. Інститут фізичного виховання та спорту (IPES) Мальтійського університету здійснює професійну підготовку з наданням сертифікатів, дипломів, наукових ступенів; організації курсів підвищення кваліфікації з фізичного виховання та спорту; для проведення досліджень у цій галузі. Інститут фізичної культури та спорту включено до європейської асоціації здоров'я і фітнесу (EHFA), європейської мережі спортивної науки, освіти та зайнятості (ENSSEE), фізичного виховання (AfPE), Асоціації Великобританії та Федерації Internationale du sport Universitaire (FISU). Сертифікати, дипломи та науковий ступінь бакалавра фізичного виховання надаються після курсу навчання від одного до трьох років. Тривалість всіх базових програм бакалавріату – три роки. Для отримання ступеня почесного бакалавра потрібно провчитися 4-5 років, залежно від спеціалізації.

У Республіці Польщі підготовка фахівців фізичного виховання здійснюється у більш ніж тридцяти вищих навчальних закладах, серед яких провідну роль відіграють Академії фізичного виховання [563]. Фахівців фізичного виховання і спорту готують за двома освітньо-кваліфікаційними рівнями – «бакалавр» (licencjat) – трирічний термін підготовки, і «магістр» (magistr) – дворічний термін підготовки. Провідними профільними вищими навчальними закладами є Варшавська, Гданська та Краківська академії фізичного виховання, які можна зарахувати до найбільш сучасних закладів з погляду активного впровадження європейських стандартів підготовки фахівців в галузі фізичної культури, спорту та здоров'я людини [9].

З 1992 року було впроваджену таку структуру підготовки та удосконалення кваліфікації вчителів: трьохрічний ліцензіат; дворічне магістерське навчання (після ліцензіату); післядипломне навчання (півтора року); докторантура (три роки); підвищення кваліфікації вчителів на курсах та методичних семінарах (для отримання більш високої вчительської кваліфікації). Міністерством освіти і спорту було затверджено Карту вчителя, в якій визначено такі рівні його кваліфікації: вчитель (стажист, контрактовий, призначений, дипломований); почесний професор освіти [564, 567].

У Коїмбрському університеті Португалії, заснованому в 1290 році, проводиться професійна підготовка фахівців фізичного виховання на факультеті фізичної культури й спорту (Faculdade de Ciências do Desporto e Educação Física) [260]. Факультет пропонує навчання на бакалавріаті (перший цикл навчання), де практична складова передбачає заняття на відкритому повітрі, з використання рельєфу гір та річок. Курс навчання триває протягом шести семестрів, відповідно – 180 ECTS. Другий цикл навчання, магістерський, передбачає такі курси: «Біокінетики», «Педагогіки у фізичному вихованні», «Заняття з особливими групами населення», «Молодіжний спорт», «Рекреація». Тривалість навчання – чотири семестри, 120 кредитів ECTS. Третій цикл навчання – кандидат зі спортивних наук і фізичної культури за спеціальностями: «Фізичне виховання», «Фізична активність», «Спортивні науки». Ступінь доктора філософії зі спортивних наук і фізичної культури можна отримати зі спеціальностей: «Фізична активність і

здоров'я», «Фізичне виховання», «Фізичне виховання осіб з особливими потребами», «Спортивне тренування».

В Румунії провідним навчальним закладом з підготовки фізкультурних кадрів є Інститут фізичного виховання й спорту в Бухаресті, нині – Національна академія фізичної освіти та спорту Румунії. Академія має наступні факультетами: фізичної освіти, спортивний, фізіотерапії; коледж для тренерів. У вищому навчальному закладі здійснюють підготовку бакалаврів, магістрів, докторів. Передбачена дворівнева освіта за структурою 3+1, де на першому етапі проводиться загальна базова підготовка, а на другому етапі навчання здійснюється спеціалізована підготовка за відповідними напрямами [97].

Як зазначає Л. С. Фролова, у Словаччині підготовка фахівців проводиться під егідою Комітету з фізичного виховання та спорту у відділі фізичного виховання та спорту Університету Камінського в Братиславі. Підготовка фахівців у галузі фізичного виховання здійснювалася протягом чотирьох років. Починаючи з 1974 року, відбувся перехід до п'ятирічного терміну підготовки вчителів фізичної культури та розпочалася реалізація програм за тренерським та організаційно-методичним напрямами. На тренерському напрямі більш поглиблено вивчаються теорія, методика та техніка обраного виду спорту. На організаційно-методичному напрямі більш широко вивчаються теорія та методика фізичного виховання, проблеми організації та управління у галузі фізичної культури. Основними місцями працевлаштування випускників є заклади масових форм фізичної культури. Учительський напрям підготовки фахівців в університеті орієнтований для роботи з молоддю як у межах офіційного освітнього процесу, так і у вільних формах організації занять з фізичного виховання [513].

Основним навчальним закладом Словенії є Вища школа фізичної культури в Любляні. Програма навчання розрахована на 4 роки. У Вищій школі фізичної культури більш прагматична орієнтація в освіті, оскільки більше часу відводиться на теорію, методику та техніку рухової діяльності і менше на вивчення інших дисциплін природничого та гуманітарного циклів. У навчальному закладі повний курс навчання складається з двох етапів: етап базової підготовки (2 роки); етап

спеціалізованої підготовки з вибором спеціальностей за напрямками: учительський, тренерський, рекреаційний (2 роки).

В Іспанії підготовка фахівців фізичного виховання здійснюється в Інституті фізичного виховання та спорту в Мадриді. В Інституті здійснюється освітня підготовка та науково-дослідна робота. Термін навчання розрахований на п’ять років. Після закінчення вищого навчального закладу випускникам присвоюється кваліфікація «Професора» фізичного виховання. В Інституті здійснюють підготовку фахівців з можливістю отримання вчених ступенів магістра та доктора наук. Для отримання ступеня магістра необхідно набрати 60-66 кредитів у залежності від спеціалізації освіти та 32 кредити для допуску до захисту докторської дисертації [97].

Інститут фізичного виховання Каталонії (INEFC) надає ступінь бакалавра в галузі наук з фізичної активності та спорту після чотирирічного навчання, що складає 240 кредитів ECTS, з яких: 210 кредитів відведено на це вивчення обов’язкових навчальних дисциплін; 12 кредитів – вибіркових навчальних дисциплін; від 6 до 12 кредитів становить практика. Розподіл навчального навантаження такий: кожен курс має 60 кредитів ECTS (25 годин = 1 ECTS); кожен семестр – 30 кредитів ECTS, які включають 5 предметів (6 ECTS кожен); на останньому семестрі навчання запланована практика – 12 кредитів ECTS та дипломний проект – 6 кредитів ECTS.

Інститут фізичного виховання Каталонії, у співпраці з університетом Льєйда (Lleida) [352], надає можливість отримання подвійного диплому, з навчанням за двома ступенями одночасно впродовж 5 років та отримання двох незалежних кваліфікацій: ступінь кандидата наук фізичної активності та спорту та ступінь бакалавра з спортивної/фізичної терапії. Це забезпечує конкурентоспроможність випускників на ринку праці. Професійна підготовка фахівців фізичного виховання з отриманням ступеня бакалавра в галузі фізичної активності та спорту складається з таких навчальних дисциплін: «Анатомія», «Фізіологія», «Біомеханіка», «Психологія», «Практичне навчання», «Дидактика», «Статистика», «Соціологія», «Право», «Рекреація, відпочинок та заходи на свіжому повітрі».

Навчання майстрів (магістрів) та докторантів здійснюється в Європейському форматі. Навчальні курси пропонують різноманітні програми, що дозволяє спеціалізуватися у певній галузі фізичної активності та спорту. Спеціалізації можна опановувати спільно з програмами інших європейських університетів через міжвузівську мобільність програм в межах Європейського Союзу, а також з іншими програмами ЄС в межах розвитку співпраці з країнами Латинської Америки. В університеті постійно діють спеціалізовані навчальні курси підвищення кваліфікації різної тривалості та змісту, в залежності від контингенту слухачів [352].

Система вищої освіти Швеції включає традиційну університетську та професійну освіту під юрисдикцією Міністерства освіти. Ступінь бакалавра передбачає 180 кредитів, що відповідає трьом рокам навчання. За основним напрямом підготовки 90 кредитів (три семестри), підготовка включає розробку проекту, еквівалентного 15 кредитам. Другий ступінь, магістерський, передбачає 60 кредитів впродовж одного навчального року. Навчання в докторантурі триває чотири роки та складається із аудиторних занять та роботи над написанням дисертації. Після двох років навчання видається проміжний диплом доктора наук, для отримання якого необхідно пройти як мінімум чотирирічне навчання денної форми [97].

У Хорватії в Загребському університеті (Sveučilište u Zagrebu) на Факультеті фізичної культури провадиться професійна підготовка фахівців фізичного виховання за освітніми програмами бакалавріату, магістратури та аспірантури [222]. Програми бакалавріату, як першого циклу навчання (preddiplomski sveučilišni studij), розраховані на три роки й складають 180 ECTS кредитів. Другий цикл навчання, магістерський (diplomski sveučilišni studij), триває два роки та розрахований на 120 ECTS кредитів. Університетська програма підготовки аспірантів, третій цикл навчання (poslijediplomski sveučilišni studij), триває три роки. Після закінчення курсу студенти отримують диплом та вчений ступінь доктора наук.

Швейцарія, хоч і не є членом ЄС, але розташована в центрі Європи та, як зазначають дослідники, в Швейцарії підготовка фахівців фізичного виховання здійснюється на Вищих курсах в університетах Базеля, Берна, Женеви та Лозани, а також при Федеральній вищій технічній школі Цюриха. Курси дворівневі, фахова

освіта передбачає оволодіння двома спеціальностями вчительського профілю. Випускникам після успішного закінчення курсів другого рівня видається диплом ліцензіата, що відповідає магістерському диплому. Університети вирізняються значною автономністю, що виражається у невідповідності структури навчальних курсів і програм за окремими дисциплінами [124].

Відтак, що у вищих навчальних закладах європейських країн навчальні плани включають такі цикли дисциплін: природничо-наукові, соціально-гуманітарні, педагогічні, спеціальні, спортивні. До уніфікованої «Європейської моделі» навчальних планів вищих навчальних закладів фізичної культури у цикл природничо-наукових дисциплін входять: «Фізіологія», «Анатомія», «Здоров'я людини», «Біомеханіка», «Статистика», «Біохімія», «Біометрія», «Біологія», «Гістологія», «Фізика», «Хімія». Соціально-гуманітарний цикл дисциплін містить «Соціологію», «Філософію», «Іноземні мови», «Право»; цикл педагогічних дисциплін – «Дидактику», «Педагогіку», «Психологію», «Теорію і методику фізичного виховання». Організація і теорія спортивного руху, спортивний менеджмент входять до циклу спеціальних дисциплін. До циклу спортивних дисциплін належать «Плавання», «Легка атлетика», «Гімнастика, ритміка», «Спортивні ігри», «Танці», «Рекреація», «Лижний спорт», спортивні предмети за вибором тощо. Характерною особливістю навчальних планів є варіативність, але містять вони завжди три типи дисциплін – обов'язкові, частково елективні (за вибором) і повністю елективні [142, 144].

Навчальні плани професійної підготовки фахівців фізичного виховання вищих навчальних закладів Європейського Союзу на прикладі Технічного університету Мюнхена, Вільного університету в Брюсселі, Краківської академії фізичного виховання та Університету Фессалії (Греція) наведено в додатку Б.1.

Дослідники зазначають, що у європейських країнах значна увага приділяється післядипломній освіті фахівців з фізичного виховання і спорту [213]. Зміст і розвиток концепції освіти здійснюється завдяки міжнародній співпраці у рамках ЮНЕСКО, за підтримки якого вчені можуть обмінюватися ідеями та досвідом.

На сьогодні в Європі існують два типи системи післядипломної освіти фахівців фізичного виховання: французький (Франція, Бельгія) і романо-

германський (Великобританія, Німеччина). Основу першого складають спеціалізовані професійні коледжі, а основу другого – університети.

У структурі навчальних закладів існують традиційні організаційні форми післядипломної освіти, а також альтернативна форма для навчання дорослої категорії населення. При традиційних навчальних формах післядипломна підготовка пов’язана з впровадженням триступеневої моделі професійної освіти, а також використанням різноманітних організаційних форм і методів для підвищення кваліфікації і перепідготовки кадрів [124].

У країнах Євросоюзу вчителям систематично надається можливість для підвищення своєї кваліфікації. У Європейських країнах підвищення кваліфікації учителів фізичного виховання є обов’язковим початківців і для молодих фахівців молодшої та середньої школи. Зазвичай, країни Євросоюзу мають загальну стратегію перепідготовки вчителів фізичного виховання, що включає програми підвищення кваліфікації або спеціальні курси перепідготовки для вчителів різних спортивних спеціалізацій.

У європейських країнах різні форми підвищення професійного рівня в галузі фізичної культури доступні як для вчителів фізичного виховання, так і для вчителів молодших класів, які мають бажання отримати право викладати фізичне виховання. Організація і проведення таких курсів варіюється в різних країнах Європейського союзу. Курси мають принципові відмінності як за цілями, завданнями, формами, змістом, так і за тривалістю. У деяких країнах такі види перепідготовки не мають бюджетного фінансування і здійснюються за рахунок власних коштів або благодійних фондів і не є централізованими.

У європейських країн також існують курси підвищення кваліфікації виключно для учителів фізичного виховання. Їх метою є підвищення якості навчання, вивчення сучасних тенденцій і підходів до фізичного виховання школяра, ознайомлення з новими педагогічними технологіями, методиками викладання фізичної культури в школі, вивчення стратегій, що мотивуватимуть школярів до занять масовою фізичною культурою і спортом. Наприклад, на Кіпрі регулярно організовують обов’язкове підвищення кваліфікації шкільних учителів фізичного виховання. Загальнонаціональні семінари і курси підвищення кваліфікації

проводяться двічі на рік одночасно зі щорічними дводенними курсами, що проходять між шкільними семестрами [565]. В Європейських країнах підвищення професійного рівня шкільних учителів фізичного виховання здійснюється за рахунок різноманітності тематики, яка охоплює фізичну діяльність, методологічні проблеми й інструкції з техніки безпеки.

Європейські вищі навчальні заклади готують викладачів двох видів: учитель молодших класів і учитель фізичного виховання. Учитель молодших класів – це фахівець молодшої школи, який має право на викладання всіх (чи майже всіх) предметів навчального плану (читання, письма, математики), а також має право викладати фізичну культуру, незалежно від того, чи є у нього досвід викладання фізичного виховання. Учитель фізичного виховання – це дипломований фахівець в галузі фізичної культури і спорту. Він має право викладати тільки фізичну культуру; в окремих випадках ще один предмет з навчального плану, пов’язаний з фізичною активністю або із галуззю здоров’я людини.

Отже, аналіз сучасних тенденцій професійної підготовки фахівців фізичного виховання у країнах Європейського союзу свідчить про те, що розподіл кількості годин серед дисциплін навчальних планів вищих навчальних закладів у різних європейських країнах відрізняється. У європейських країнах значна увага приділяється післядипломній освіті фахівців з фізичного виховання і спорту. При традиційних навчальних формах післядипломна підготовка пов’язана з широким впровадженням триступеневої моделі професійної освіти, а також використанням різноманітних організаційних форм і методів для підвищення кваліфікації і перепідготовки кадрів.

У більшості західних країнах почала культивуватися нова концепція розвитку галузі фізичної культури і спорту, що не ставить перед особами, які займаються оздоровчою фізичною культурою, конкретних завдань, а надає можливість людського спілкування, відволікає від повсякденних проблем і, з рештою, сприяє поліпшенню здоров’я. Наслідком цього стало відмежування оздоровчого спрямування фізичної культури від спорту вищих досягнень.

Дослідження професійної підготовки фахівців фізичного виховання у країнах Європейського союзу засвідчило, що в її основу покладено ідею максимального

забезпечення студентам їх шансів отримати перше місце на ринку праці, підвищення їхньої конкурентоспроможності. В європейській системі професійної підготовки придатність до працевлаштування характеризує сукупність знань, умінь, навичок, володіння підходами для вирішення виробничої ситуації, а також здатність і бажання до неперервного удосконалення та професійного розвитку. Метою вищої освіти в країнах Європейського союзу є формування та розвиток компетентностей фахівця. Особливістю Європейського простору вищої освіти є кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС), яка ґрунтується на визначенні навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених результатів навчання, та обліковується у кредитах ЄКТС, з метою сприяння: мобільності на період навчання; накопичення, трансферу і оцінки кредитів, а також визнання результатів навчання (формального, неформального та неофіційного), здобутих у різних країнах, впровадження навчання впродовж життя, прозорості (зрозумілості в описі) кваліфікацій.

Аналіз європейського досвіду показав, що освітня траєкторія підготовки студентів виражається в послідовності етапів навчання, яку здійснює студент для отримання знань, навичок, компетенцій та дає можливість поєднувати послідовність формального та неформального навчання. Студент має право обирати індивідуальну траєкторію навчання, планувати послідовність вивчення навчальних дисциплін, обирати додаткові спеціалізації, графік проходження професійної практики. Комплекс споріднених освітніх програм або програм професійної підготовки, що реалізуються у вищих навчальних закладах полегшують послідовне індивідуальне зростання всередині або між різними сферами професійної діяльності.

2.2. Особливості професійної підготовки фахівців фізичного виховання у США

З метою підвищення якості навчання, за даними дослідників, у США наприкінці XX ст. розпочався процес стандартизації освітньої галузі, основою якого

є компетентнісно-орієнтоване навчання, зокрема і в галузі фізичного виховання [374].

У галузі освіти та професійної підготовки фахівців фізичного виховання США нормативними документами є: «Task Force on teaching as a profession. A nation prepared: Teachers the 21st century» («Нація готова: учитель XXI століття»), «Report of the National Commission on Teaching and America's Future. What matters most: Teaching for America's Future» («Доповідь національної комісії по навчанню та майбутньому Америки»), «Moving into the future: National standards for physical education: a guide to content and assessment» («Національні стандарти у фізичному вихованні») [567].

Зацікавленість уряду США не тільки у міжнародній політиці, а й у результатах освіти, значно зросла й вимагає відповідної інформації про сучасний стан дослідження проблеми у міжнародному контексті. Відтак, на державному рівні виникла необхідність удосконалити існуючі стандарти у системі професійної освіти, переосмислити систему освіти в цілому. З цією метою створено Національний комітет освітніх стандартів та вдосконалення освіти. У завдання Комітету входить перегляд і схвалення стандартів на основі конкретних критеріїв їх якості. Також створено Національний комітет при Президенті, Міністерстві освіти та Конгресі США [555].

Характерними особливостями освітніх стандартів США є [551]: досягнення фіксованих показників якості освіти; випускні іспити проводяться наприкінці кожного рівня освіти; використання єдиного навчального плану у вищих навчальних закладах по всій країні; фундаменталізація основних академічних предметів з установкою на неприпустимість їхнього прискореного вивчення; уникнення безсистемності, дискретності, випадкового підбору предметів, еклектичності; обов'язкове вивчення математики й одного з предметів природознавства для майбутніх гуманітаріїв; вивчення іноземної мови та одного предмету суспільних наук для майбутніх математиків або фізиків; єдина навчальна академічна підготовка.

У галузі фізичного виховання, спорту та здоров'я людини єдиною добровільною професійною організацією у світі, яка об'єднує як учителів та управлінців, так і студентів та практикантів є Американський альянс охорони

здоров’я, фізкультурної освіти, рекреації і танців (ААЗФОРТ) [339]. Своїм членам альянс надає можливість професійного розвитку та забезпечує професійну практику [593]. ААЗФОРТ об’єднує діяльність п’яти національних асоціацій США фізкультурно-спортивного спрямування, кожна з яких представляє свою сферу інтересів [549]:

1) Американська асоціація здоров’я в освіті (American Association for Healt Education) допомагає професіоналам у галузі охорони здоров’я просувати нововведення щодо здорового способу життя в освіту;

2) Американська асоціація фізичної активності та рекреації (American Association for Physical activity and Recreation) підтримує професійні практичні курси відновлення фізичного стану, педагогів і студентів через створення креативних методик та прийомів;

3) Національна асоціація дівчат і жінок у спорті (National Association for Girls and women in spor) – сприяє поширенню ідей гендерної рівності й участі жінок у спортивних змаганнях;

4) Національна асоціація спорту й фізкультурної освіти (National Association for Sport and Physical Education – NASPE) – просуває професійні практичні курси в різних видах спорту і фізичної діяльності шляхом дослідження та поширення інформації;

5) Національна асоціація танців (National Dance Association) виступає за впровадження професійних практичних курсів в танцювальну освіту.

Характерними рисами системи освіти США є її децентралізація й полікультурна спрямованість як засобу максимального врахування потреб американського суспільства, ринку праці, сучасних тенденцій у галузі педагогічних знань. Ця особливість знаходить відображення у вимогах до університетської підготовки викладачів фізичного виховання, стандартах акредитації спеціальності й оціночних стандартах випускників [141].

Процес ліцензування та сертифікації професійної діяльності вчителів у США відбувається на основі тестів, розроблених відповідно до стандартів Interstate Teacher Assessment and Support Consortium (INTASC) та National Board for Professional Teaching Standards (NBPTS), за допомогою яких оцінюють базові (basic

skills), загальні (general knowledge) і фахові (subject matter knowledge) компетентності; педагогічну компетенцію (pedagogical knowledge) й знання; педагогічну компетенцію з фахового предмета (subject-specific pedagogical knowledge). Провідною установою, що відповідає за проведення ліцензування, є департамент освіти штату (Department of Education), який використовує тестові завдання двох розробників: Educational Testing Service (ETS) та National Evaluation System (NES). Оскільки система вищої освіти США децентралізована, то деякі штати розробляють тестові завдання самостійно або у співпраці з NES [530].

Як зазначають Т. Ю. Осадча, І. Г. Максименко, з метою вдосконалення системи фізичного виховання та професійної підготовки фахівці в США пропонують доповнити національну доктрину освіти такими положеннями [376]:

– визнання фізичного виховання (особливо значущості розвитку рухових здібностей учнів) важливою складовою національної політики в галузі освіти;

– використання інтегрованого підходу до навчання, що являє собою синтез інноваційних технологій, які застосовуються в різних навчальних дисциплінах;

– розробка програми підготовки викладачів, пріоритетними завданнями яких є підвищення рівня здоров’я та фізичної підготовленості учнів;

– переорієнтація програми фізичного виховання для середніх шкіл зі спортивної спрямованості на оздоровчу;

– прийняття всіма радами шкіл рекомендацій та нормативів, розроблених NASPE (National Association for Sport and Physical Education) та спрямованих на всебічний гармонійний, інтелектуальний та фізичний розвиток підростаючого покоління.

Відтак, система професійної підготовки США у галузі фізичної культури і спорту відображається у змісті освіти, що ґрунтується на основі модульно-компетентнісного підходу. Засвоєння знань певного етапу (модуля) навчання завершується отриманням диплому (сертифікату) певного рівня [141, 339]:

– С – сертифікат чи диплом першого року навчання (програми, за якими не надається ступінь, технічні й прикладні науки, потребує продовження навчання);

– А – ступінь помічника, асистента; два роки навчання в прикладних й гуманітарних науках (технічні, територіальні коледжі);

– B – ступінь бакалавра; термін навчання – 3-5 років;

– B. A. – бакалавр мистецтв;

– B. S. – бакалавр наук: навчання включає загальноосвітні курси, спеціальні (спеціалізація) та курси за вибором;

B. A. чи B. S. – залежить від змісту програми навчання, яку обрав студент та набору навчальних дисциплін.

– T – сертифікат вчителя, що входить до програми підготовки бакалавра залежно від спеціальності; додаткова кваліфікація надається після спеціальних академічних програм;

– M – ступінь магістра для студентів, які мають ступінь бакалавра (навчання триває два роки);

– M. B. A. – магістр бізнес-адміністрування;

– M. F. A. – магістр мистецтв;

– M. S. W. – магістр з соціальної роботи;

– D – ступінь доктора (є доктор філософії, доктор освіти, доктор медицини). Програма навчання складається з аудиторної (курсової) роботи та дослідження (дисертації).

– F – перший професійний ступінь для медичних наук; термін навчання – шість років.

Особливістю американської освіти є те, що будь-який рівень підготовки закінчується отриманням відповідного документу. Студент має право продовжити навчання за обраною спеціальністю за індивідуальною програмою. Під час навчання залікові одиниці у вищому навчальному закладі розраховуються на підставі часу, який студенти проводять на заняттях (аудиторні години).

Професійна підготовка фахівців фізичного виховання у вищих навчальних закладах США здійснюється за такими програмами [586]: «Атлетичне тренування – навчання студентів попередженню та лікуванню спортивних травм» (B, M, M. A.); «Наука про рух» – анатомія, фізіологія, біофізика та фізіологія рухів, «Терапевтична реабілітація»; «Адміністрування в спорті й фітнесі», «Керівництво спортивними програмами, спорудами, послугами» (B, M, D); «Спорт на природі», «Паркова рекреація»; «Теорія здоров’я»; «Фізична теорія»; «Біологія»; «Теорія танців» (M, D);

«Рекреаційне тренування»; «Сервіс громадського здоров'я»; «Фізичне виховання» – M. A. (B, M, D, T).

Нормативні документи в галузі фізичного виховання США, як зазначають дослідники, є рекомендаціями для використання викладачами фізичного виховання, на основі яких, за даними дослідників, кожен фахівець створює свою власну програму навчання, враховуючи всі фактори та особливості місцевої громади [376]. В програмі повинні бути чітко сформульовані на національному рівні цілі фізичного виховання та запропоновані шляхи їх досягнення. Американські вчені вважають, що ефективність викладача фізичного виховання в школі повинна визначатися кількістю часу, протягом якого учні активно залучені в процес навчання та якістю процесу навчання. Учителю відводиться провідна роль в організації ефективного освітнього процесу, тому особлива увага приділяється формуванню майбутнього педагога як компетентного фахівця [577].

Метою програми підготовки учителів фізичного виховання є формування фізично освіченої особи, яка розуміє цінність фізичної підготовки дитини для розвитку її особистості. Фізично освічений учитель, за визначенням американських дослідників, – це компетентний професіонал, який приймає рішення в залежності від конкретної ситуації, аналізуючи, узагальнюючи дані про учнів (рівня їх фізичного, розумового, емоційного розвитку), розробляє та ефективно використовує відповідну програму фізичного виховання для осіб різного віку – від підготовчого до дванадцятого класу [586].

Відтак, сучасний учитель фізичного виховання в процесі навчання у вищому навчальному закладі повинен мати інтегровані знання, уміння та навички, а також здібності й вміти застосовувати їх у відповідності до ситуації. Програми підготовки фахівців фізичного виховання формують такі компетентності [374]:

– особисту рухову компетентність в таких видах: гімнастика, водні види спорту, танці, традиційні та сучасні види рухової активності та види, традиційні для різних культур, ігри-«пригоди» – наявність відповідного рівня розвитку умінь та навичок у відповідних видах рухової активності;

– педагогічну компетентність – вміння створювати шкільну програму фізичного виховання, з урахуванням особливостей різних культурних та соціальних груп

населення, що мешкають в певній спільноті, рівень фізичного розвитку та підготовленості всіх груп учнів;

– соціально-діяльнісну (комунікативну) компетентність – створення та підтримання ефективного середовища навчання;

– організаційно-управлінську компетентність, яка полягає в плануванні уроків та використанні методик навчання, що сприяють вирішенню завдань уроку та ефективної реалізації всієї програми фізичного виховання;

– педагогічну компетентність при оцінюванні шкільної програми фізичного виховання;

– гностичну (науково-дослідницьку) компетентність – високий рівень компетентності знань з предмету та методики викладання.

У США сертифікація учителів організована на рівні штату [375]. Всі студенти, які закінчили вищий навчальний заклад зі спеціальності фізичне виховання та планують працювати в школі, повинні скласти іспит для отримання відповідного сертифікату, що дає на це право. Однак, існують і більш високі вимоги до професійного рівня вчителів фізичного виховання. Національна Комісія з навчання та майбутнього Америки – NCTAF (National Commission on Teaching and America’s Future), у своїх програмних документах наголошує, що всі діти та молодь повинні мати можливість вчитися у компетентних, зацікавлених, кваліфікованих учителів. Для досягнення таких результатів, здійснюються відповідні заходи. Так, до викладання в школі не допускаються учителі, які не мають сертифікату зі спеціальності, а також ті, що не займаються підвищенням ефективності проведення своїх уроків. У 1987 р. було створено Національну Раду зі стандартів до професійного викладання в школі (NBPTS), яка розробила чіткі стандарти до рівня знань та вмінь компетентного учителя; створила систему добровільної сертифікації учителів за даними стандартами [584]. Отримання сертифікату NBPTS є найвищим досягненням в професії педагога. Окрім того, компетентні викладачі є наставниками учителів-початківців на рівні шкільного округу та впливають на освітню політику на рівні штату [142]. Таким чином, стандарти, на основі яких оцінюється компетентність учителя, є узагальненим баченням американськими педагогами критеріїв педагогічної майстерності учителя [269].

Оцінювання діяльності учителя здійснюється за такими стандартами NBPTS, як [575]:

– відданість своїй справі, повага до кожного учня, забезпечення для всіх рівних можливостей у навчанні, використання індивідуального підходу в педагогічній діяльності;

– високий рівень знання предмету, розуміння зв’язку цієї дисципліни з іншими, можливість застосовувати даних знань в реальному житті, спеціальні знання учителя щодо способу ефективної передачі досвіду учням;

– вміння створювати таке навчальне середовище, яке мотивує учнів, сприяє ефективному використанню вільного часу;

– здібність і бажання аналізувати свій досвід та педагогічний досвід своїх колег, постійно удосконалювати педагогічну майстерність;

– прагнення досягнути еталонних характеристик освіченої особи (зокрема фізичних), здібність педагога до формування у дітей якостей, затребуваних суспільством;

– уміння ефективно співпрацювати з колегами, батьками, професіоналами з інших галузей задля оптимізації навчального процесу.

Важливим, на нашу думку, є те, що однією з пріоритетних складових ефективного викладання фізичного виховання американські фахівці вважають створення колективу учнів, якому притаманні такі особливості, як [139, 596]:

– підтримка один одного у всіх видах урочної та позаурочної діяльності;

– відповідальність за свої дії перед одногрупниками та вчителями;

– бажання брати участь у досягненні успіху всього класу чи групи;

– співпраця;

– довіра один до одного;

– гордість за свій клас, за приналежність до цієї групи;

– виокремлення в якості пріоритетних таких цінностей, як справедливість, піклування та товариськість у групі.

Відтак, створення колективу не тільки сприяє позитивному соціальному розвитку дітей та вихованню затребуваних суспільством якостей особистості, й

позитивно впливає на академічну успішність, формування їх як активних суб'єктів навчального процесу.

Американські вчені зазначають, що ефективність роботи учителя можна оцінити шляхом аналізу діяльності учнів на уроці, а не діяльності педагога [582]. Тому, метою професійної діяльності є допомога кожному учню стати незалежним та активним суб'єктом процесу навчання, для якого характерні такі ознаки, як: вміння співпрацювати; бажання навчатися, оволодівати вміннями та удосконалювати їх; відповідальність за свою поведінку в процесі навчання; вміння та бажання ставити та досягати мети в процесі навчання; здатність надавати допомогу однокласникам у вирішенні завдань навчання [6]. Тільки маючи ці якості, учні під керівництвом викладача можуть досягти необхідного результату процесу фізичного виховання в школі, визначеного Національною асоціацією спорту та фізичного виховання (NASPE) – стати фізично освіченою особою.

Досягнення такого результату є довгостроковим процесом, тому американські вчені, як зазначають Т. Ю. Осадча, І. Г. Максименко, виділяють три рівня оцінки ефективності викладання фізичного виховання [376]:

- оцінка конкретної поведінки учителя та учнів (наприклад, коментарі, питання викладача, виконання навчальний дій учнями);
- оцінка взаємодії викладача та учнів (наприклад, процес переходу від одного завдання до іншого);
- оцінка активності учнів на уроці за такими показниками: 1) кількістю часу, протягом якого учні активно займаються різними видами рухової активності (моторна щільність уроку); 2) кількістю ефективно виконаних дій учнями в процесі навчання (визначається співвідношенням між усіма навчальними діями учнів та їх ефективними діями).

Такі показники визначають ефективність викладання фізичного виховання й будь-яка оптимізація процесу навчання повинна призвести, на думку дослідників, до їх покращення [582]. Тому формування компетентного фахівця, який здатен вирішувати зазначені завдання, як вказують дослідники, залежить від [374]: якості університетської програми підготовки фахівців; ефективності методичного

керівництва під час педагогічної практики; від бажання учителя впродовж перших років роботи займатися самоосвітою.

Таким чином, за вимогами програми «Healthy people 2010», ефективність викладання фізичного виховання визначається тим, наскільки успішно учні беруть учать в процесі навчання. Для ефективної участі в уроці учні повинні стати активними суб'єктами процесу навчання та знаходитися в русі 50-80% часу заняття. Одним з головним факторів, які визначають якість викладання, є створення учителем умов для виконання максимальної кількості ефективних навчальних дій, пов'язаних з вирішенням завдань уроку. Для цього викладач повинен використовувати оптимальні методики викладання – підібрати методи навчання, які відповідають індивідуальним особливостям кожного учня [566].

Система акредитації спеціальності у США передбачає необхідність надання університетом інформації про відповідність професійної компетентності випускників факультету кожного освітнього рівня національним стандартам і стандартам штату [141]. Засоби отримання такої інформації можуть відрізнятися у кожному університеті, причому результати оцінювання випускників пов'язані не з їх оцінками з окремих дисциплін, а зі значимими аспектами отриманих знань і сфер компетенції. Оціночні стандарти відображають домінування в американській педагогіці ідей навчання через взаємодію з іншими, врахування диверситивності кожної особистості, необхідності її залучення до процесу навчання в якості активного суб'єкта [269].

Американські фахівці вважають за необхідне поєднувати вимоги суспільства й врахувати індивідуальні особливості майбутнього педагога при визначенні критеріїв відбору студентів до університету. Відбір абітурієнтів в університетах США здійснюється на таких рівнях: прийом до університету, педагогічного коледжу чи коледжу фізичного виховання, на факультет, який пропонує програму підготовки викладачів, а також на рівні сертифікації майбутніх учителів [374]. Для вступу в університет і коледж головними вимогами є академічні і професійно-педагогічні здібності студента; базові уміння й знання, які необхідні для успішного навчання у вищому навчальному закладі. Для отримання сертифікату на викладання фізичного виховання в школі випускник повинен продемонструвати сформовані компетенції

викладача, відповідність його професійної діяльності національним стандартам і стандартам штату, які оцінюються в процесі аналізу професійної діяльності студента, а не контролю його теоретичних знань. У таблиці 2.1. представлено аналіз обсягу навчального часу процесу підготовки бакалаврів фізичного виховання у вищих навчальних закладах США, проведений Т. Ю. Осадчою.

Структура рівнів навчання (бакалавр, магістр, доктор) сприяє реалізації принципу неперервності професійної підготовки. Загальними для програм підготовки бакалаврів є такі блоки дисциплін: загальноосвітні предмети (35-50% всього навчального навантаження); предмети спеціальності й професійно-педагогічні предмети (30-50%); спеціальна підготовка з фізичного виховання й предмети за вибором (17-30%). Програма підготовки магістрів є більш спеціалізованою: існує два варіанти навчання – із написанням (для тих, хто продовжуватиме навчання в докторантурі) і без написання наукової роботи (для тих, хто буде займатися практичною роботою). Програма підготовки докторів, на відміну від аспірантури й докторантури ВНЗ України, включає поглиблене вивчення низки предметів спеціальності й предметів, що пов’язані з науково-дослідною роботою; програма реалізує елективний принцип освіти: кожен студент має можливість обирати предмети, які безпосередньо пов’язані з галуззю його наукових і практичних інтересів [375].

На прикладі освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів зі спеціальності «Фізичне виховання» педагогічного коледжу, факультету здоров’я, фізичного виховання, рекреації й танців Східномічиганського університету розглянемо особливості професійної освіти фахівців фізичного виховання США (Додаток Б.2).

Програма підготовки бакалаврів наук зі спеціальності «Фізичне виховання» з отриманням сертифікату надає право викладання у середніх школах штату Мічиган. Майбутній учитель повинен мати [376]: 1) глибокі знання з предмету «Фізичне виховання»; 2) методичні знання щодо процесу навчання дітей з урахуванням індивідуальних і соціокультурних особливостей; 3) моральні й естетичні якості. Програма професійної підготовки закцентована на самооцінюванні й самовдосконаленні студентів у процесі їх навчання.

Таблиця 2.1

Підготовка бакалаврів наук в галузі фізичного виховання в 12 університетах США: обсяг навчального часу, кредити

	Університет	Назва факультету	Кількість кредитів
1	Університет Адельфі, штат Нью-Йорк	Факультет здоров'я фізичного виховання й спорту	120
2	Університет Хофстра, штат Нью-Йорк	Факультет здоров'я фізичного виховання й рекреації	129
3	Університет Лонгвуд, штат Вірджинія	Факультет здоров'я фізичного виховання, рекреації й танців	129
4	Університет штату Нью-Мексико	Факультет здоров'я фізичного виховання, рекреації й танців	132
5	Університет штату Нью-Йорк, Брокпорт	Факультет здоров'я фізичного виховання й спорту	122
6	Університет штату Північна Дакота	Факультет здоров'я фізичного виховання й фізіології фізичних вправ	125
7	Університет Райт, штат Огайо	Факультет здоров'я фізичного виховання й рекреації	192
8	Університет Західна Джорджія, штат Джорджія	Факультет фізичного виховання й рекреації	123
9	Університет Майамі, штат Огайо	Факультет фізичного виховання, здоров'я й наук про спорт	142
10	Східно-мічиганський університет	Факультет здоров'я фізичного виховання, рекреації й танців	143
11	Університет штату Флорида	Факультет спортивного менеджменту, рекреаційного менеджменту й фізичного виховання	142
12	Університет штату Мічиган	Факультет фізичного виховання й наук про спорт	120

Джерело: розроблено автором на основі аналізу [374].

Наведена програма професійної підготовки фахівців фізичного виховання передбачає мінімальну кількість обов'язкових дисциплін і кредитів, необхідних для успішного закінчення програми й отримання ступеня «бакалавра», а також можливість вибору студентом курсів, які його зацікавили та пов'язані з його основною чи додатковою спеціальністю.

Таким чином, за даними дослідження Т. Ю. Осадчої, в таблиці додатку Б.3. наводимо орієнтовну послідовність вивчення навчальних дисциплін циклу професійної підготовки фахівців фізичного виховання. Таким чином, організація навчання викладачів фізичного виховання в американському університеті характеризується високим ступенем індивідуалізації й диференціації: студенти мають можливість самостійно складати навчальний план, визначати навчальне навантаження на семестр, обирати курси з різних видів фізичної активності на одному з 3-х рівнів складності.

Вибір форм і методів організації занять обумовлюється реалізацією університетами особистісного, діяльнісного і рефлексивного підходів до навчання педагогів; акцент ставиться на взаємодії теоретичних і практичних аспектів навчальних предметів, розвиток практичних умінь студентів у процесі всіх форм занять і низки польових і педагогічних практик.

Відмінними рисами організації багаторівневої підготовки викладачів фізичного виховання в університетах США є диференціація й індивідуалізація навчання в межах особистісного підходу до навчання педагогів, практична спрямованість кожного курсу, варіативність практичних методів навчання у межах діяльнісного підходу, акцент на формування спеціальних педагогічних знань викладача на основі інтеграції отриманих знань і вмінь із різних блоків дисциплін [269].

На зміст програми підготовки викладачів фізичного виховання впливають соціально-культурний (особливе значення спорту в американському суспільстві як соціального стабілізатора, засобу об’єднання людей на національному рівні) і науково-теоретичний (панування ідей гуманістичної педагогіки, різноманітність теорій навчання) фактори. На основі врахування цих факторів і стандартів шкільного фізичного виховання кожен викладач фізичного виховання повинен сформулювати власну концепцію навчання у фізичному вихованні. Цьому завданню підпорядковане вивчення студентами дисциплін професійно-педагогічного блоку програми [6].

Отже, аналіз особливостей організації професійної підготовки викладачів фізичного виховання у США, проведений дослідниками, дає можливість відзначити,

що в університетах у навчальному процесі акцентують увагу на формуванні спеціальних педагогічних знань майбутнього фахівця, на основі інтеграції знань і вмінь, отриманих в процесі вивчення дисциплін різних блоків і низки практик, а не широку теоретичну й загальну спортивну підготовку (яка передбачає отримання знань і технічної підготовленості в різних видах фізичної активності) [534].

Професійно-педагогічному блоку дисциплін американських університетів відповідає блок фундаментальних і професійно-орієнтованих дисциплін у вищих навчальних закладах України [141]. Аналіз навчальних планів факультетів фізичного виховання США дає можливість визначити, що у відповідних планах ВНЗ України відсутні такі дисципліни, як «Створення шкільної програми фізичного виховання», «Тестування й оцінювання», «Соціальні аспекти фізичного виховання й спорту», «Школи в полікультурному суспільстві», «Проблеми сучасного фізичного виховання», «Критичний аналіз літератури з проблем фізичного виховання і спорту». Дисципліни, зміст яких у двох країнах відрізняється – це «Основи фізичного виховання» та «Методика викладання фізичного виховання» [375].

Студентам надають знання з основ фізичного виховання: філософських (основні філософські напрямки, які впливають на фізичне виховання – ідеалізм, реалізм, прагматизм, натуралізм, екзистенціоналізм), теоретичних (концепції й теорії фізичного виховання), нормативних (національні стандарти, мета, завдання в галузі фізичного виховання, нормативні документи, постанови й програми уряду США, неурядових загальнонаціональних організацій у галузі фізичного виховання і спорту), психологічних (теорії і концепції спортивної психології й психології пізнання) і соціологічних (соціальна значущість фізичного виховання і спорту).

Таким чином, на нашу думку, загальну мету процесу фізичного виховання у США можна визначити у такий спосіб: виховання всебічно розвиненої людини, її соціальна адаптація, розвиток уміння адекватно діяти в різноманітних, часом екстремальних ситуаціях, формування бажання й потреби вести здоровий спосіб життя, займатися фізичною активністю впродовж життя.

На прикладі навчальних планів деяких штатів продемонстровано зміст пріоритетів в системі формування у школярів соціально-культурних цінностей

засобами фізкультурно-спортивної активності. Тільки три штати не мають своєї програми фізичного виховання: Айова, Міннесота, Огайо (табл. 2.2.) [6].

Тому кожен викладач фізичного виховання створює власну програму для конкретного класу, орієнтуючись на національні та стандарти штату з фізичного виховання, обираючи одну з моделей побудови програми: розвиваюче фізичне виховання; туризм і ігри-«пригоди»; програми оздоровчого спрямування; інтегративне фізичне виховання; програми спортивної спрямованості. Кожна модель має чітко визначене спрямування, специфічні передбачувані результати навчального процесу, види фізичної активності, які пропонуються для опанування [139, 141].

Формування філософії викладання майбутнього вчителя, вміння створювати програму включає також розуміння ним проблеми оцінювання як засобу оптимізації навчального процесу у фізичному вихованні [374].

Створюючи власну систему тестування, викладач повинен керуватися, з одного боку, теоретичними положеннями з цієї проблеми (наприклад, перевірити кожен тест, що використовується за такими критеріями: обґрунтованість, вірогідність, об’єктивність, прийнятність, обрати відповідний тип тесту й форму його проведення), положеннями загальнонаціональних програм тестування, з іншого боку, враховувати особливості місцевої громади, рівень підготовленості дітей, пріоритети програми фізичного виховання. В останні роки актуальною вважається система оцінювання досягнень учня в порівнянні з його попередніми результатами, а також альтернативне оцінювання [376].

Отже, у практиці оцінювання досягнень учнів у шкільному фізичному вихованні важливу роль відіграють тести, результати яких порівнюють із попередніми результатами цієї ж дитини.

Такий підхід до тестування сприяє мотивації учнів, формуванню духу співробітництва, позитивного ставлення до занять фізичною культурою [375].

Тому вивчення студентами дисциплін, які пов’язані з формуванням професійних умінь і навичок, є, поряд із педагогічною практикою, одним з останніх етапів становлення компетентних педагогів-професіоналів.

Таблиця 2.2

Параметри навчальних планів, що характеризують результат педагогічного впливу в системі шкільної фізкультурної освіти США

Штат	Назва програми	Рік публікації /оновлення	Рухові навички	Знання та використання основ та принципів руху	Регулярна участь у фізичній активності	Розвиток / підтримка фізичного стану	Особиста та соціальна відповідаль-ність	Розуміння значимості фізичної культури
Алабама	Фізична освіта	2003	x	x	x	x	x	x
Аризона	Навички здорового життя	1999					x	
Арканзас	Стандарти фізичної освіти	1997	x	x	x	x	x	X
Арканзас	Арканазський навчальний план фізичної освіти	2005	x	x	x	x	x	x
Каліфорнія	Стандарти фізичної освіти для державних шкіл	2005	x	x	x	x	x	x
Колорадо	Стандарти штату Колорадо з фізичної культури	1997	x			x		
Делавер	Стандарти фізичної освіти	2001	x	x	x	x	x	x
Округ Колумбія	Стандарти фізичної освіти державних шкіл округу Колумбія	1999	x	x	x	x	x	x
Флорида	Стандарти Сонячного штату	1998	x	x	x	x	x	x
Джорджия	Якісна базова освіта	1998	x	x	x	x	x	x
Гавайї	Стандарти змісту освіти	2005	x	x	x	x		x

Джерело: [6].

У процесі вивчення цих дисциплін студентів знайомлять із такими проблемами й способами їх вирішення: критерії визначення ефективності викладання у фізичному вихованні, оптимізація навчального процесу за допомогою використання інноваційних методик викладання, різних стилів викладання й моделей уроку, необхідність створення колективу учнів на уроках шкільного фізичного виховання [548].

Американські вчені розглядають ефективність викладання у фізичному вихованні як створення вчителем умов для максимально більшої кількості успішних навчальних дій учнів, як результату вирішення завдань уроку. Важливим фактором оптимізації навчального процесу, створення ефективного середовища навчання американські фахівці вважають вибір викладачем відповідного стиля викладання й моделі уроку. Найбільш актуальними є моделі «навчання в малих групах» і «індивідуальне навчання», завданням яких є сприяння максимальній індивідуалізації навчання у фізичному вихованні.

Педагогічна практика в процесі професійної підготовки фахівців фізичного виховання вважається, з одного боку, кульмінаційним моментом університетської підготовки, періодом завершення інтегрування знань, умінь і навичок студентів, з іншого боку, важливим етапом професійного вдосконалення, протягом якого визначається готовність педагога самостійно продовжувати навчання, вміння адаптуватися до реальних умов. Педагогічна практика спрямована на розвиток педагогічної майстерності майбутніх викладачів та приведення якості їх викладання у відповідність до національних стандартів. Ретельно розроблена й гнучка система оцінювання якості викладання майбутніх педагогів сприяє високому ступеню об’єктивності отриманих даних. Оцінка діяльності студента-практиканта в США, за даними дослідників, здійснюється за такими критеріями (стандартами) [376]:

1. Вміння оцінювати досягнення учнів.
2. Володіння навичками спілкування з учнями, викладачами, колегами, батьками; вміння використовувати різні моделі спілкування на уроках.
3. Прагнення продовжувати професійне вдосконалення – знайомитися з новими методиками, теоріями навчання, брати участь в тематичних конференціях.

4. Здатність використовувати творче мислення, застосовувати метод «вирішення проблемних завдань» на уроках фізичного виховання.

5. Вміння ефективно працювати з учнями з різних соціальних та культурних верств, застосовувати відповідні матеріали та засоби навчання для використання індивідуального підходу до кожної дитини.

6. Здатність дотримуватися викладацької етики в будь-яких ситуаціях – ставитися з повагою до всіх учнів.

7. Високий рівень знань з вікової фізіології та психології.

8. Здатність застосовувати спеціальні знання з теорії та методики фізичного виховання.

9. Вміння забезпечувати ефективне навчальне середовище.

10. Володіння навичками планування навчального процесу у відповідності з навчальною програми школи, общини, штату, національних стандартів.

11. Здібність зацікавити, мотивувати учнів; вміння ефективно працювати з дітьми, які потребують особливої уваги.

12. Вміння використовувати сучасні технології для організації та проведення уроків.

Таким чином, наведені критерії оцінювання діяльності практиканта визначають рівень сформованості таких компетентностей фахівця фізичного виховання: комп’ютерна грамотність; розуміння глобальних проблем сучасного суспільства, розуміння потреб полікультурного суспільства; науково-дослідницька компетентність; комунікативно-діяльнісна компетентність; професійно-педагогічна компетентність [6].

Відтак, американські фахівці надають велике значення методам спостереження й оцінювання ефективності викладання студента-практиканта.

Студент спеціальності фізичне виховання протягом практики повинен виконати такий обсяг роботи по оформленню документації [374]:

– провести самоаналіз серії проведених занять;

– зробити відеозапис по одному з уроків на тиждень та здійснити їх аналіз;

– зробити відеозапис свого «найкращого» уроку на кінець 5, 8 та 12 тижня практики;

– зробити аудіозапис кожного проведеного заняття;
– оформити тематичне планування до кінця третього тижня;
– скласти плани всіх проведених уроків.

Впродовж всієї практики студент збирає матеріали, які повинен розмістити в дві папки: перша – для оцінки результатів практики, друга – документи для прийняття на роботу. В папку з матеріалами практики студент повинен відібрати з усіх документів ті, які характеризують його вміння та здібності у відповідності до 12 стандартів професійної діяльності практиканта, а також вимогам-стандартам Національної асоціації спорту та фізичного виховання (NASPE) до молодого фахівця фізичного виховання. Студент повинен дати оцінку кожному документу – наскільки його вміння відповідають стандарту; визначити міру свого професійного зростання та виявити недоліки у своїй діяльності; ставити завдання для оптимізації рівня викладання.

Відтак, зміст педагогічної практики майбутніх викладачів фізичного виховання дозволяє сформувати компетентного професіонала, вміння та навички якого відповідатимуть національним стандартам щодо рівня вчителя-початківця [584], та національним стандартам щодо якості шкільного фізичного виховання [575]. Предмети професійно-педагогічного блоку програм підготовки викладачів фізичного виховання університетів США значною мірою характеризуються спеціалізацією, інтегрують знання й уміння студентів із різних дисциплін професійної підготовки, їх вивчення покликано завершувати формування власної концепції ефективного викладання фізичного виховання.

Таким чином, аналіз професійної підготовки фахівців фізичного виховання у Сполучених Штатах Америки засвідчив, що стандарти акредитації підготовки фахівців фізичного виховання та стандарти оцінки якості знань випускників враховують потреби ринку праці американського суспільства та сучасні тенденції в галузі освіти. Характерною рисою компетентного професіонала є вміння самостійно створювати якісну шкільну навчальну програму з фізичного виховання відповідно до вимог й інтересів спільноти, шкільного округу, класу, групи дітей [141, 159].

Особливістю вищої освіти США є наявність системи відбору майбутніх педагогів у галузі фізичного виховання, контроль готовності абітурієнта й

випускника до ефективної професійної діяльності. У абітурієнта визначають та оцінюють на декількох рівнях до вступу на програму підготовки професійно-педагогічні здібності особистості й базовий рівень знань і умінь, необхідних для успішного навчання, що є більш важливими, ніж загальноспортивна підготовка.

Особливістю організації професійної підготовки фахівців фізичного виховання в університетах США є диференціація й індивідуалізація навчання, практична спрямованість кожного курсу, варіативність практичних методів навчання, формування спеціальних педагогічних знань фахівця на основі інтеграції отриманих знань і вмінь з різних блоків дисциплін.

На основі соціально-культурних, науково-теоретичних особливостей американського суспільства з урахування стандартів шкільного фізичного виховання професійна підготовка фахівців фізичного виховання здійснюється на основі поглибленого вивчення студентами дисциплін професійно-педагогічного блоку програми. Особливістю змісту навчальних курсів професійно-педагогічного блоку є навчання майбутніх фахівців створювати, використовувати на практиці й оцінювати власну шкільну програму фізичного виховання.

Важливою складовою в плані підготовки є навчальний курс «Тестування й оцінювання», що дозволяє фахівцям фізичного виховання оволодіти знаннями про взаємозв’язок занять фізичною активністю та станом здоров’я дитини, які є ключовими в процесі організації ефективного фізичного виховання оздоровчої спрямованості.

Викладач фізичного виховання в США на основі результатів тестування дитини, порівнює їх з попередніми результатами тієї ж дитини, що сприяє мотивації учнів, формуванню духу співробітництва, позитивного ставлення до занять фізичною культурою.

Важливим етапом становлення професійної підготовки та творчої особистості фахівців фізичного виховання у вищому навчальному закладі США є педагогічна практика. Завданнями педагогічної практики є формування уміння швидко адаптуватися до умов реального життя, готовності удосконалювати педагогічну майстерність, підвищення мотивації до роботи.

Особливістю вищої освіти США є відсутність загальнодержавних стандартів, тому в країні з метою підвищення якості навчання з кінця XX ст. розпочався процес стандартизації освітньої галузі, основою якого є компетентнісно-орієнтоване навчання, зокрема і в галузі фізичного виховання.

Використання досвіду вищої освіти у галузі фізичного виховання в США, на нашу думку, може стати джерелом для аналізу й переосмислення положень вітчизняної системи професійної підготовки фахівців фізичного виховання.

2.3. Професійна підготовка фахівців фізичного виховання у країнах СНД

Досліджуючи нормативне та методичне забезпечення професійної підготовки фахівців фізичного виховання у країнах Співдружності Незалежних Держав (СНД), ми хотіли зазначити, що СНД – це регіональна міжнародна організація, до якої входять такі пострадянські країни, як: Росія, Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, Україна.

З метою сприяння вдосконаленню і розвитку освіти, науки і практики в галузі фізичної культури і спорту, включаючи процеси надання широкого спектру освітніх послуг, забезпечення зв’язків і контактів з міжнародною науковою і спортивною громадськістю, створення умов для найбільш ефективної реалізації творчого потенціалу в інтересах розвитку теорії та практики олімпійського спорту, міжнародного спортивного й олімпійського руху, світової спортивної науки, забезпечення прогресу в науковій, спортивній та освітньої діяльності в 2009 році було створено Міжнародну асоціацію університетів фізичної культури і спорту зі штаб-квартирою в м. Алмати. На сьогодні членами Асоціації є понад п’ятдесят провідних спортивних університетів країн світової спільноти та країн СНД. Також у плани Асоціації входить створення спеціалізованого акредитаційного центру Міжнародної асоціації університетів фізичної культури і спорту; видання науково-теоретичного журналу Міжнародної асоціації університетів фізичної культури і спорту. Предметом діяльності Асоціації є [341]:

– об’єднання університетів, академій, інститутів, консолідація вчених і фахівців в галузі фізичної культури, спорту, спортивного та оздоровчого туризму;

– сприяння побудові системи та створенню умов для підготовки нової генерації високоосвічених професіоналів у галузі фізичної культури, спорту, туризму;

– сприяння розвитку вищих шкіл країни світового співтовариства;

– проведення наукових конгресів, науково-методичних і науково-практичних конференцій, семінарів, академічних читань з проблем олімпійського спорту, спорту для всіх, освіти в галузі фізичної культури, спорту і туризму;

– розробка проблем олімпійського спорту, планування і контролю олімпійської підготовки, спорту вищих досягнень, теоретичних і методичних основ підготовки спортивного резерву, інноваційних технологій підготовки фахівців в університетах фізичної культури, спорту і туризму;

– благодійна діяльність.

Відтак, Міжнародна асоціація університетів фізичної культури і спорту покликана об’єднати вищі навчальні заклади фізкультурного профілю та стандартизувати процес професійної підготовки фахівців фізичного виховання провідних спортивних університетів країн світу та країн СНД.

Система освіти часів СРСР була визнана однією з найефективних у світі [483]. Таке визнання ця система отримала завдяки технології підготовки фахівців. В університетах, інститутах фізичної культури та на факультетах фізичного виховання Російської Федерації практично повністю збереглися стандарти та технологія професійної підготовки. Загальновідомо, що професія учителя фізичної культури є однією з найскладніших, оскільки він повинен не тільки розвивати у дитини комплекс рухових умінь та навичок, але й формувати у неї особистісні якості, сприяти духовному розвитку через заняття руховою активністю. Таким чином, фахівець фізичного виховання сам повинен володіти набором не тільки практичних умінь та навичок, й значними теоретичними знаннями з анатомії, фізіології, гігієни, біомеханіки, філософії, соціології, медицини, психології, педагогіки та навіть мистецтва.

Нормативне забезпечення професійної підготовки фахівців фізичного виховання Російської Федерації відображено в Наказі Міністерства освіти і науки

(Мін'юст РФ) РФ від 7 серпня 2014 р. № 935 м. Москва «Про затвердження федерального державного освітнього стандарту вищої освіти за напрямом підготовки 49.03.01 «Фізична культура» (рівень бакалавріату); № 376 від 8 квітня 2015 р. 49.04.01 «Фізична культура» (рівень магістратури)». Відповідно до підпункту 5.2.41 Положення про Міністерство освіти і науки Російської Федерації, затвердженого постановою Уряду Російської Федерації від 3 червня 2013 р. № 466 і пунктом 17 Правил розробки, затвердження федеральних державних освітніх стандартів та внесення до них змін, затверджених постановою Уряду Російської Федерації від 5 серпня 2013 р. № 661 було затверджено федеральний державний освітній стандарт вищої освіти за напрямом підготовки 49.03.01 «Фізична культура» (рівень бакалавріату) [612, 613, 614].

За вказаним нормативним документом навчання фахівців фізичного виховання за програмами бакалавріату та магістратури здійснюється в очній, очно-заочної та заочній формах навчання. Обсяг програми бакалавріату становить 240 залікових одиниць (з.о.); магістратури – 120, незалежно від форми навчання та освітніх технологій.

Професійна діяльність випускників, які засвоїли програму бакалавріату та магістратури включає освіту у галузі фізичної культури, спорту, рухової рекреації та реабілітації, пропаганди здорового способу життя, сферу послуг, туризм, сферу управління, наукову роботу. Види професійної діяльності, до яких готуються фахівці фізичного виховання у вищих навчальних закладах: педагогічна, тренерська, рекреаційна, організаційно-управлінська, науково-дослідна, культурно-просвітницька.

При розробці та реалізації програми бакалавріату та магістратури вищий навчальний заклад орієнтується на конкретний вид професійної діяльності, до якої готується фахівець, виходячи з потреб ринку праці, науково-дослідних і матеріально-технічних ресурсів закладу. Програма підготовки формується в залежності від видів навчальної діяльності та вимог до результатів освоєння освітньої програми, орієнтованої на: науково-дослідний, педагогічний вид професійної діяльності як основний; практико-орієнтований, прикладний вид професійної діяльності як основний [410].

Випускник, який засвоїв програму бакалавріату та магістратури відповідно до виду професійної діяльності (педагогічна, тренерська, проектна, рекреаційна, організаційно-управлінська, науково-дослідна та культурно-просвітницька) галузі фізичної культури і спорту, на який орієнтована програма підготовки, повинен бути готовий вирішувати професійні завдання, які наведені нами в таблиці додатку Б.4.

Отже, у результаті засвоєння програми бакалавріату та магістратури у випускника повинні бути сформовані загальнокультурні, загально-професійні і професійні компетенції.

Структура програми бакалавріату у вищих навчальних закладах Російської Федерації включає обов’язкову частину (базову) і частину, сформовану учасниками освітніх відносин (варіативну). Це забезпечує можливість реалізації програм бакалавріату, що мають різну спрямованість (профіль) освіти в межах одного напряму підготовки.

Програма бакалавріату складається з таких блоків [611]: Блок 1. «Дисципліни (модулі)», який включає дисципліни (модулі), що належать до базової частини програми, і дисципліни (модулі), які стосуються її варіативної частини; Блок 2. «Практики», який у повному обсязі належить до варіативної частини програми; Блок 3. «Державна підсумкова атестація», який у повному обсязі належить до базової частини програми і завершується присвоєнням кваліфікації, зазначеної в переліку спеціальностей і напрямків підготовки вищої освіти, затверджуваному Міністерством освіти і науки Російської Федерації (табл. 2.3.).

На прикладі провідних вищих навчальних закладів фізкультурного напряму РФ таких, як: Російський державний університет фізичної культури, спорту, молоді та туризму [432], Національний університет фізичної культури, спорту й здоров’я ім. Лесгафта [353], Федеральний державний автономний освітній заклад вищої професійної освіти «Північно-Східний федеральний університет імені М. К. Аммосова» [500], нами проаналізовано навчальні плани підготовки бакалаврів за напрямом підготовки фізична культура і спорт (Додаток Б.5).

Елективні курси професійної підготовки складаються з одинадцяти блоків дисциплін за вибором, що дозволяє, на нашу думку, підготувати висококваліфікованого конкурентоспроможного фахівця фізичного виховання, який

здатен професійно виконувати будь-який вид діяльності: педагогічний, тренерський, рекреаційний, організаційно-управлінський, науково-дослідний, культурно-просвітницький.

Таблиця 2.3

Структура програми бакалавріату вищих навчальних закладів РФ

Структура програми бакалавріату		Об'єм програми бакалавріату в з.о.	
		програма академічного бакалавріату	програма прикладного бакалавріату
Блок 1	Дисципліни (модулі)	216	198 - 216
	Базова частина	102 - 147	102 - 147
	Варіативна частина	69 - 114	69 - 96
Блок 2	Практики	15 - 18	15 - 36
	Варіативна частина	15 - 18	15 - 36
Блок 3	Державна підсумкова атестація	6 - 9	6 - 9
	Базова частина	6 - 9	6 - 9
Об'єм програми бакалавріату		240	240

Джерело: [611].

Дисципліни за вибором, на прикладі навчального плану підготовки бакалаврів Національного університету фізичної культури, спорту й здоров'я ім. Лесгафта (Санкт-Петербург), розподілені за блоками та включають такі дисципліни [353]:

– блок 1 (кожна дисципліна 36 год): «Ораторське мистецтво (риторика)», «Цивілізація і спорт, олімпійська освіта», «Інтерактивні ресурси в мережі», «Естетика», «Імідж педагога фізичної культури», «Комплекс ГТО: історія та сучасність»;

– блок 2 (кожна дисципліна 72 год): «Логіка і теорія аргументації»; «Історія російської культури», «Історія Олімпійського руху», «Фізика», «Соціологія фізичної культури і спорту», «Конфліктологія», «Фото та відео справа»;

– блок 3 (кожна дисципліна 36 год): «Міні-гольф», «Стрільба з лука», «Веслувальний спорт», «Фехтування», «Фігурне катання на ковзанах», «Інтелектуальні види спорту», «Швидкісно-силова підготовка в ігрових видах спорту»;

– блок 4 (кожна дисципліна 108 год): «Екологія», «Психологія спорту», «Інформаційні технології у фізичній культурі і спорті», «Основи антропології», «Мультимедійні технології», «Лікарський контроль», «Акмеологія»;

– блок 5 (кожна дисципліна 36 год): «Стрілецький спорт», «Шорт-трек», «Велосипедний спорт», «Водний туризм», «Корекція маси тіла за допомогою засобів силової підготовки», «Технологія організації спортивно-видовищних заходів», «Профілактика девіантної поведінки підлітків засобами фізичної культури і спорту»;

– блок 6 (кожна дисципліна 72 год): «Зв’язки з громадськістю», «Релігієзнавство», «Політологія», «Захворювання спортсменів», «Навчання плаванню дітей молодшого шкільного віку», «Фізична підготовка в спорті засобами легкої атлетики», «Аквааеробіка»;

– блок 7 (кожна дисципліна 72 год): «Сучасна Росія в міжнародному спортивному та олімпійському русі», «Валеологія», «Етика», «Фітнес-технології, комунікаційні технології в спорті», «Специфіка травматизму в спорті», «Оздоровче плавання»;

– блок 8 (кожна дисципліна 144 год): «Сучасні біомеханічні засоби контролю в спорті», «Спортивна генетика», «Ерогенні принципи підвищення спортивної працездатності», «Харчування в спорті», «Основи індивідуального розвитку»;

– блок 9 (кожна дисципліна 108 год): «Особливості медичного забезпечення дитячо-юнацького спорту», «Спортивне тейпування», «Біоенергетика м’язової діяльності в обраному виді спорту», «Допінг в спорті та антидопінгове законодавство», «Вікова фізіологія м’язової діяльност»і;

– блок 10 (кожна дисципліна 108 год): «Біологічні механізми адаптації організму до фізичних навантажень», «Біоенергетика спорту», «Особливості силової підготовки в різних видах фізкультурно-спортивної діяльності», «Основи теорії спортивних змагань», «Теорія і методика дитячо-юнацького спорту», Відновлення в спорті»;

– блок 11 (кожна дисципліна 108 год): «Фізіологічні методи тестування фізичної працездатності», «Спортивна морфологія», «Адаптивний спорт», «Управління галузі фізичної культури і спорту», «Гіпоксичне тренування в спорті», «Фармакологічні засоби в спорті».

Відтак, підготовка фахівців фізичного виховання у профільних вищих навчальних закладах на рівні баклавріату здійснюється згідно державних освітніх стандартів РФ [410].

Аналізуючи професійну підготовку фахівців фізичного виховання на рівні магістратури, зазначимо, що структура програми у вищих навчальних закладах РФ також включає обов'язкову частину (базову) і частину, сформовану учасниками освітніх відносин (варіативну). Це забезпечує можливість реалізації програм магістратури, що мають різну спрямованість (профіль) освіти в межах одного напряму підготовки.

Програма магістратури складається з трьох блоків (табл. 2.4). Блок 1. «Дисципліни (модулі)», який включає дисципліни (модулі), що належать до базової частини програми, і дисципліни (модулі), які стосуються її варіативної частини. Блок 2. «Практики, в тому числі науково-дослідна робота (НДР)», який у повному обсязі належить до варіативної частини програми. Блок 3. «Державна підсумкова атестація», який у повному обсязі належить до базової частини програми і завершується присвоєнням кваліфікації, зазначеної в переліку спеціальностей і напрямків підготовки вищої освіти, затверджуваному Міністерством освіти і науки Російської Федерації [611].

Таким чином, проблема підвищення ефективності підготовки фахівців з вищою освітою в галузі фізичної культури, що володіють високим професіоналізмом, зниження ймовірності їх переходу в інші сфери професійної діяльності вирішується через створення, дотримання стандартів професійної підготовки та їх постійного вдосконалення, моніторингу якості освіти.

Ці положення знайшли відображення в державних документах: Національній доктрині освіти в Російській Федерації, Концепції модернізації російської освіти на період, Концепції розвитку фізичної культури і спорту в Російській Федерації [410].

Отже, протягом навчання проходить ідея формування фахівця, який має бажання займатися цією професійною діяльністю.

Таблиця 2.4

Структура програми магістратури вищих навчальних закладів РФ

Структура програми магістратури		Об’єм програми магістратури в з.о.
Блок 1	Дисципліни (модулі)	57-63
	Базова частина	15-33
	Варіативна частина	30-42
Блок 2	Практики, в тому числі науково-дослідна робота (НДР)	48-57
	Варіативна частина	48-57
Блок 3	Державна підсумкова атестація	6-9
Об’єм програми магістратури		120

Джерело: [611].

Тільки в цьому випадку можна очікувати повної самовіддачі, творчої активності та самореалізації природних здібностей й накопичених у вищому навчальному закладі знань, умінь і навичок.

Проаналізуємо особливості професійної підготовки фахівців фізичного виховання в інших країнах СНД.

У Білорусі професійна підготовка фахівців фізичного виховання провадиться в одинадцяти вищих навчальних закладах країни. Профільний навчальних закладах – це Білоруський державний університет фізичної культури, також державні класичні університети та державні педагогічні університети. Заклади вищої освіти реалізують профіль навчання «Фізична культура, туризм»; напрями підготовки «Фізична культура і спорт» (спеціальності фізичної культури – «Фізична культура», «Оздоровча та адаптивна фізична культура», «Фізична реабілітація та ерготерапія»; спеціальності спорту – «Спортивно-педагогічна діяльність»); напрям «Туризм, готельні послуги» (спеціальності – «Туризм», «Спортивно-туристична діяльність»);

напрям «Інноваційна діяльність» (спеціальності – «Інноваційні технології», «Керування інноваційними проектами в туристичній індустрії», «Інноваційний менеджмент в галузі туризму, в готельній діяльності»). Навчання за профілем підготовки «Педагогіка», напрям підготовки «Професійна освіта», наукова та педагогічна діяльність зі спеціальності «Теорія і методика фізичного виховання», «Спортивне тренування», «Оздоровча та адаптивна фізична культура» [41].

Навчання проводиться за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр» (4 роки), «магістр» (1 рік). Нормативне та методичне забезпечення професійної підготовки фахівців фізичного виховання в Республіці Білорусь регламентується постановою Міністерства освіти від 26.07.2011 № 170, якою затверджено Положення щодо навчально-методичних об’єднань (НМО) в галузі вищої освіти, до якого входять заклади вищої освіти, які здійснюють підготовку кадрів за такими профілями освіти: «Педагогіка», «Мистецтво та дизайн», «Фізична культура», «Туризм та готельні послуги» (рис. 2.1).

На базі Білоруського державного університету фізичної культури функціонує навчально-методичне об’єднання (НМО) освіти в галузі фізичної культури, яким передбачено наступні основні функції [41]: розробка та удосконалення освітніх стандартів вищої освіти, типових навчальних планів за спеціальностями (напрямами спеціальностей) та типових навчальних програм навчальних дисциплін; забезпечення відповідності змісту освітніх стандартів вищої освіти, типових навчальних планів за спеціальностями (напрямами спеціальностей), типових навчальних програм навчальних дисциплін сучасним вимогам розвитку відповідних галузей соціально-економічної діяльності; експертиза навчальних планів закладів вищої освіти; внесення змін до Загальнодержавного класифікатора Республіки Білорусь ЗКРБ 011-2009 «Спеціальності та кваліфікації»; участь у відкритті підготовки за спеціальностями (напрямами спеціальностей, спеціалізаціями); дає висновки щодо доцільності відкриття підготовки за спеціальностями (напрямами спеціальностей, спеціалізаціями); бере участь в розробці проектів нормативних правових актів, підготовці аналітичних, довідкових, інформаційних та методичних матеріалів, спрямованих на забезпечення реалізації державної політики в галузі вищої освіти; вивчає, узагальнює та розповсюджує передовий педагогічний досвід

навчальної, виховної та навчально-методичної роботи педагогічних працівників закладів вищої освіти; розробляє рекомендації з удосконалення освітнього процесу, організує обмін досвідом між закладами вищої освіти; проводить консультації для зацікавлених організацій з питань покращення якості освіти [159, 163].

Рис. 2.1. Структура навчально-методичного об’єднання (НМО) освіти в галузі фізичної культури Республіки Білорусь / (НМР – науково-методична рада).

Джерело: [41].

В Азербайджані професійна підготовка здійснюється в Азербайджанській державній академії фізичної культури і спорту, яку було засновано в 1930 році;

викладання здійснювалося азербайджанською, російською, грузинською, вірменською мовами. З 1936 року навчальний заклад діяв як Закавказький державний інститут фізичної культури, тоді було засновано кафедри суспільних наук, хімії, анатомії, біології, гігієни, фізики, фізіології, математики, техніки та методики фізичної культури [8].

На сьогодні, професійна освіта здійснюється за такими рівнями: бакалавр, магістр, доктор. На освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр» підготовка триває чотири роки. Навчальний план підготовки складається з гуманітарного, суспільного блоку дисциплін та фахових дисциплін за обраною спеціальністю. На освітньо-кваліфікаційному рівні «магістр» підготовка триває півтора-два роки. Студенти за навчальним планом підготовки отримують поглиблені знання з дисципліни гуманітарного, суспільного блоків та розширену професійну підготовку. Ступінь доктора (PhD) студенти можуть отримати після двох-трьох річного навчання за докторською програмою та захисту дисертаційного дослідження [8].

У Вірменії підготовка фахівців фізичного виховання здійснюється у Вірменському державному інституті фізичної культури [26]. Навчання на ОКР «бакалавр» проводиться за напрямами: педагогіка – дошкільне фізичне виховання, шкільне фізичне виховання з присвоєнням кваліфікації учителя фізичної культури; спортивна педагогіка з присвоєнням кваліфікації тренер з виду спорту (армреслінг, баскетбол, бокс, велоспорт, волейбол, вільна боротьба, гандбол, гімнастика, веслування, греко-римська боротьба, дзюдо, карате, легка атлетика, лижний спорт, настільний теніс, плавання, самбо, спортивні танці, теніс, важка атлетика, фехтування, футбол, шахи); журналістика з присвоєнням кваліфікації спортивний журналіст; адаптивна фізична культура; кінезіологія; рятувальна справа.

Навчання на ОКР «магістр» проводиться з 2008 року за напрямами, що відповідають зазначеним на ОКР «бакалавр» та такими спеціальностями: «Теорія і технологія фізичного виховання»; «Спорт та системи підготовки спортсменів»; «Кінезіологія й адаптивна фізична культура»; «Спортивна журналістика».

Після закінчення навчання студентам присвоюються кваліфікації: магістр педагогіки; магістр фізичної культури; магістр фізичної культури (кінезіологія й адаптивна фізична культура); магістр фізичної культури (спортивна журналістика).

Після закінчення магістратури випускники мають право працювати: у вищих навчальних закладах та спортивних коледжах як викладачі; в системі освіти та спортивних організаціях; тренером, старшим тренером в національних збірних командах (за обраним видом спорту); керівником наукових груп збірних команд республіки, науковим працівником; методистом рухової реабілітації; методистом оздоровчої фізичної культури; методистом інвалідного спорту; журналістом засобів масової інформації, творчим працівником, коментатором, редактором, начальником відділу; в міністерстві спорту, Олімпійському комітеті Вірменії, спортивних установах, відповідальним за інформацію в спортивних федераціях та клубах.

Казахська академія спорту й туризму здійснює професійну підготовку фахівців фізичного виховання на факультетах [242]: олімпійського спорту; професійного спорту та єдиноборств; туризму; післявузівської та додаткової освіти. В академії здійснюється неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання: коледж – бакалавріат – магістратура – докторантура PhD.

На факультеті олімпійського спорту проводиться підготовка за напрямом 5В010800 – «Фізична культура і спорт», зі спеціалізацій: баскетбол, теніс, біатлон, волейбол, велоспорт, гандбол, ковзанярський спорт, легка атлетика, лижний спорт, лікувальна фізична культура і масаж, плавання, регбі, спортивна гімнастика, художня гімнастика, спортивна акробатика, фігурне катання, футбол, хокей, фехтування, більярд. На факультеті існує багаторівнева система освіти: бакалавріат, магістратура, докторантура. Навчання на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр» триває чотири роки, «магістр» – один-два роки. Випускники факультету мають право працювати в освітніх закладах, спортивно-оздоровчих центрах, клубах, дитячо-юнацьких спортивних школах (ДЮСШ) на посадах викладача фізичної культури, тренера-викладача, інструктора лікувальної фізичної культури, менеджера, соціального педагога.

На факультеті професійного спорту та єдиноборств проводиться підготовка за напрямом 5В010800 – «Фізична культура і спорт», зі спеціалізацій: боротьба вільна, греко-римська, дзюдо, самбо; армреслінг, бодибилдинг, важка атлетика; айкідо, буркітші, карате, кікбоксінг, кінний спорт, рукопашний спорт, таеквандо, тайський бокс, спортивне ушу. Додаткові спеціалізації – «Спортивна журналістика»,

«Спортивний менеджмент», «Спортивна психологія», «Спортивна режисура», «Спортивне арбітражне право», «Лікувальна фізична культура і масаж» [242].

На факультеті туризму проводиться підготовка за напрямом 5В090200 «Туризм» на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр» за такими освітніми програмами: «Міжнародний туризм», «Індустрія туризму та бізнесу»; «Спортивний та лікувально-оздоровчий туризм»; «Ресторанна справа та готельний бізнес» (5В091200). Навчання на освітньо-кваліфікаційному рівні «магістр» та докторантури (PhD) здійснюється за спеціальністю 6М090200 «Туризм» (науково-педагогічний напрям). На факультеті туризму спільно з Казахською туристичною асоціацією проводиться підготовка екскурсоводів. Види професійної діяльності випускників: організаційно-управлінська, виробничо-технологічна, сервісна, педагогічна, санаторно-курортна, фітнес [159].

Важливим, на нашу думку, є те, що студенти факультету туризму мають можливість проходити міжнародну практику в США, Турції, ОАЕ, Китаї, Іспанії, Росії, Кореї, Республіці Кіпр, Аргентині, Монголії, Білорусі, Латвії. Казахська академія спорту й туризму має 47 договорів про співпрацю в галузі туризму, ресторанного та готельного бізнесу з вищими навчальними закладами Казахстану, дальнього зарубіжжя, країн СНД та Балтії, що забезпечує підготовку висококваліфікованих конкурентоспроможних на міжнародному ринку праці фахівців фізичного виховання [163].

Факультет перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів проводить навчання за спеціальностями: 5В010800 – «Фізична культура і спорт», 5В 090200 – «Туризм», 5В 090400 – «Соціально-культурний сервіс», 5В 091200 – «Ресторанна справа та готельний бізнес» [242].

Киргизька державна академія фізичної культури і спорту здійснює професійну підготовку фахівців фізичного виховання з 1955 року. Освітній процес проводиться на факультеті допризовної підготовки та фізичної культури; педагогічному факультеті; тренерському факультеті [251].

Студенти факультету допризовної підготовки та фізичної культури після проходження повної програми підготовки як вищої фізкультурної освіти так і

керівника допризовної підготовки, мають право професійної діяльності в галузі фізичної культури та військовій галузі.

На педагогічному факультеті академії проходить фахова підготовка за п’ятнадцятьома видами спорту за двома професійно-освітніми програмами бакалавріату, з наданням кваліфікації «Педагог фізичної культури». На факультеті відкрита нова спеціальність «Валеологія і фітнес» та «Менеджмент фізичної культури та спорту».

На тренерському факультеті реалізується професійно-освітня програма вищої освіти зі спеціальності «Фізична культура і спорт» (5 років навчання), «Тренер з виду спорту», за якою проводиться спеціалізована підготовка в академії: вільна боротьба, греко-римська боротьба, бокс, важка атлетика, дзюдо, самбо, тхеквандо, карате, підготовка фахівців служби безпеки та тілоохоронців.

Киргизька державна академія фізичної культури і спорту здійснює підготовку бакалаврів за напрямом «Фізична культура» з присвоєнням академічного ступеня «бакалавр фізичної культури» за наступними профілями: педагогічний, спортивна підготовка, допризовна підготовка та фізичне виховання. Підготовка магістрів здійснюється за напрямом 521000 «Фізична культура» з присвоєнням академічного ступеня «магістр фізичної культури», термін навчання два роки після ступеня «бакалавр фізичної культури»; один рік навчання після ступеня «спеціаліста фізичної культури» [251].

Факультет підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів здійснює фахову підготовку на базі вищої освіти зі спеціальності «Фізична культура і спорт», з присвоєнням кваліфікації «фахівець з фізичної культури».

В Молдові навчальний процес професійної підготовки фахівців фізичного виховання здійснюється на освітньо-кваліфікаційних рівнях «бакалавр» – термін навчання від трьох до п’яти років; «магістр» – термін навчання від півтора до двох років, в залежності від обраної спеціальності. В Державному університеті фізичного виховання і спорту Республіки Молдова (Universitatea dr stat de educatie fizica si sport – USEFS) професійна підготовка проводиться на таких факультетах [121]: спорту; педагогіки; кінезіології; захисту, безпеки та охорони. У USEFS проводиться навчання на спортивному факультеті зі спеціальностей «Фізичне виховання і спорт»

(4 роки навчання), «Танець спортивний і сучасний» (3 роки навчання). На факультеті кінезіології здійснюється підготовка зі спеціальності «Фізична терапія» (4 роки навчання). На факультеті захисту, безпеки та охорони відбувається навчання протягом трьох років за такими спеціальностями: «Майнова служба безпеки», «Громадська безпека і громадський порядок», «Послуги протипожежної безпеки». На педагогічному факультеті здійснюється фахова підготовка зі спеціальності «Фізична освіта» (4 роки навчання) та «Оздоровча фізична культура» (3 роки). Навчальний процес на факультеті педагогіки організовано у відповідності з національними та європейськими освітніми стандартами щодо педагогічної, психологічної та методичної підготовки фахівців, з подальшим розвитком оригінальної концепції інноваційного розвитку та ефективного формування вчителів фізкультури нового типу [159].

Навчання на другому циклі підготовки здійснюється відповідно до Регламенту з організації освіти у вищих навчальних закладах в магістратурі, затверджених постановою Уряду №1455 від 24/12/2007. Підготовка проводиться на факультетах з відповідних спеціальностей. Факультет спорту має спеціальності: «Технологія спортивного тренування», «Технологія і фітнес управління», «Технології та управління в сфері туризму». На педагогічному факультеті проводиться підготовка зі спеціальностей: «Технології в освіті», «Управління фізичною культурою», «Психолого-педагогічна допомога в спорті», «Спорт та медіа». На факультеті фізіотерапії проводиться підготовка зі спеціальності «Технології хіропрактики відновлення». На факультеті захисту, безпеки та охорони відбувається навчання зі спеціальності «Управління захистом та безпекою» [121].

Згідно з реформою освіти в Молдові та з введенням стандартів Болонського освітнього процесу, метою професійної підготовки в галузі фізичного виховання є навчання фахівців для навчальних закладів усіх рівнів, що здатні інтегрувати вітчизняну освітню систему в європейську [163].

У Республіці Таджикистан підготовка фахівців галузі фізичного виховання та спорту регламентується Законом Республіки «Про фізичну культуру і спорт» від 15.05.1997, Постановою Уряду Республіки «Про національну концепцію розвитку фізичної культури і спорту в Республіці Таджикистан» від 31.12.2004, що ставлять

перед фізкультурними організаціями важливі завдання з підвищення міжнародного авторитету таджикського спорту, виховання спортсменів-патріотів, підготовки кадрів в галузі. Професійна підготовка фахівців фізичного виховання здійснюється в Таджикському державному інституті фізичної культури імені С. Рахимова [477]. Фізкультурна освіта проводиться на рівні «бакалавра» та «магістра».

У Туркменістані професійна підготовка фахівців фізичного виховання здійснюється в Національному інституті спорту і туризму (туркм. Türkmenistanyň milli sport we syýahatçylyk instituty). Місією інституту є підготовка кадрів для туркменського спорту, масового фізкультурно-оздоровчого руху та національної туристичної індустрії. Професійна підготовка фахівців проводиться за такими напрямами (спеціальностями), як [351]:

– Спорт (спеціальності: «Спорт», «Спортивна журналістика», «Спорт вищих досягнень», «Фізичне виховання», «Оздоровча справа»).
– Туризм (спеціальності: «Готельний бізнес», «Туристичний бізнес»).
– Менеджмент (спеціальності: «Управління спортивними спорудами»).
– Фінансова справа та кредит (спеціальність: «Фінансування спорту»).

При вступі на спеціальність «Фізичне виховання» складають іспити з історії Туркменістану, біології та виконують затвердженні нормативи по одному з видів спорту, які представлені на Національній спартакіаді «Туркменістан – країна натхнення та здоров’я».

В Узбекистані професійна підготовка фахівців галузі фізичного виховання та спорту проводиться в Державному інституті фізичної культури [492]. Навчання відбувається на факультетах футболу, спортивних ігор, гімнастики та спортивної психології. Фахова підготовка на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр» здійснюється за напрямами: «Спортивна діяльність» (за видами спорту: волейбол, баскетбол, теніс, бадмінтон, футбол, гандбол, бокс, фехтування, таеквандо (WTF), гімнастика, види спортивної боротьби (самбо, дзю-до, вільна боротьба, греко-римська, кураш), важка атлетика, легка атлетика, велоспорт, плавання, синхронне плавання, веслування); та за напрямом «Спортивна психологія».

Підготовка на освітньо-кваліфікаційному рівні «магістр» здійснюється за спеціальностями: «Спортивна діяльність за означеними видами спорту»; «Адаптивна фізична культура»; «Фізична культура» та «Спортивний менеджмент».

Кафедра педагогіки та психології інституту на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр» та «магістр» забезпечує професійну підготовку фахівців фізичного виховання та викладання таких дисциплін, як: «Педагогіка та спортивна педагогіка», «Професійна педагогіка», «Педагогічна майстерність», «Педагогічна технологія», «Загальна психологія», «Соціальна психологія», «Спортивна психологія», «Вікова психологія», «Професійна психологія», «Психодіагностика в спорті», «Спортивна педагогіка», «Педагогічна технологія та педагогічна майстерність». Оскільки в системі підготовки студентів в інститутах фізичної культури все більшого значення набувають психологічні та педагогічні дисципліни, то вони складають більшість часу навчального плану професійної підготовки майбутніх викладачів фізичного виховання, тренерів по виду спорту, організаторів роботи масової фізичної культури в Узбекському державному інституті фізичної культури [492].

Таким чином, вивчено особливості професійної підготовки фахівців фізичного виховання у країнах Співдружності Незалежних Держав, виявлені позитивні тенденції сприяють демократизації освіти, кращому задоволенню освітніх потреб кожної людини, дають змогу значно ефективніше використовувати місцеві ресурси в освіті. Сучасні тенденції розвитку професійної підготовки фахівців фізичного виховання у країнах Співдружності Незалежних Держав спрямовані на підвищення конкурентоспроможності та привабливості вищої фізкультурної освіти в глобальному освітньому просторі, що дає змогу зробити навчання у вищих навчальних закладах більш цікавими й пізнавальними, навчити студентів використовувати різні засоби фізичного розвитку в професійній діяльності.

Проаналізовано нормативне та методичне забезпечення професійної підготовки фахівців фізичного виховання у країнах Співдружності Незалежних Держав. З метою створення стандартів професійної освіти фахівців фізичного виховання засновано Міжнародну асоціацію університетів фізичної культури і спорту (м. Алмати, 2009), до якої входять понад п’ятдесят провідних спортивних університетів країн світової спільноти та країн Співдружності Незалежних Держав.

Реалізація програми професійної підготовки фахівців фізичного виховання орієнтується на конкретний вид професійної діяльності, виходячи з потреб ринку праці, науково-дослідних і матеріально-технічних ресурсів організації. Види професійної діяльності, до яких готуються фахівці фізичного виховання: педагогічна, тренерська, рекреаційна, організаційно-управлінська, науково-дослідна, культурно-просвітницька, санаторно-курортна, сервісна.

Особливістю професійної підготовки фахівців фізичного виховання у країнах Співдружності Незалежних Держав є задоволення освітніх потреб кожної людини та ефективне використання місцевих ресурсів кожної країни. Навчальні плани професійної підготовки включають навчальні дисципліни, які забезпечують оволодіння набором практичних умінь та навиків, теоретичних знань в галузі анатомії, фізіології, гігієни, біомеханіки, філософії, соціології, медицини, психології, педагогіки. Навчальні плани професійної підготовки фахівців фізичного виховання включають дисципліни «Акмеологія», «Акмеологія фізичного виховання».

Висновки до другого розділу

Аналіз професійної підготовки фахівців фізичного виховання у країнах Європейського Союзу показав, що в її основу покладено ідею максимального забезпечення високого рейтингу майбутнім фахівцям фізичного виховання на ринку праці, підвищення їхньої конкурентоспроможності. У європейській системі професійної підготовки придатність до професійної діяльності характеризує сукупність знань, умінь, навичок, володіння підходами для вирішення виробничої ситуації, а також здатність і бажання до неперервного удосконалення та професійного розвитку.

Вивчення європейського досвіду дозволило зробити висновок, що освітня траєкторія підготовки фахівців фізичного виховання виражається в послідовності етапів навчання, яку здійснює студент для отримання знань, навичок, компетенцій, та дає можливість поєднувати послідовність формального та неформального навчання. Майбутній фахівець фізичного виховання має право обирати

індивідуальну траєкторію навчання, планувати послідовність вивчення навчальних дисциплін, обирати додаткові спеціалізації, графік проходження професійної практики. Комплекс споріднених освітніх програм або програм професійної підготовки фахівців фізичного виховання, що реалізуються у вищих навчальних закладах, полегшують послідовне індивідуальне зростання всередині або між різними сферами професійної діяльності.

Аналіз професійної підготовки фахівців фізичного виховання у США засвідчив, що стандарти акредитації підготовки фахівців фізичного виховання та стандарти оцінки якості знань випускників враховують потреби американського ринку праці та сучасні тенденції в галузі освіти. Характерною рисою компетентного професіонала в галузі фізичного виховання і спорту є вміння самостійно створювати якісну шкільну навчальну програму з фізичного виховання відповідно до вимог й інтересів спільноти, шкільного округу, класу, групи дітей. У США існує система відбору майбутніх педагогів у галузі фізичного виховання та система контролю готовності абітурієнта й випускника до ефективної професійної діяльності. Перед вступом на програму підготовки абітурієнту пропонуються завдання на визначення та оцінку професійно-педагогічних здібностей особистості й базовий рівень знань та умінь, необхідних для успішного навчання, що є більш важливим, ніж загальна спортивна підготовка. Особливістю професійної підготовки фахівців фізичного виховання в університетах США є навчання створювати, використовувати на практиці й оцінювати власну шкільну програму фізичного виховання.

Дослідження професійної підготовки фахівців фізичного виховання у країнах СНД показало, що реалізація програми професійної підготовки фахівців фізичного виховання орієнтується на конкретний вид професійної діяльності, спираючись на потреби ринку праці, науково-дослідні і матеріально-технічні ресурси організації. Видами професійної діяльності, до яких готуються фахівці фізичного виховання, є: педагогічна, тренерська, рекреаційна, організаційно-управлінська, науково-дослідна, культурно-просвітницька, санаторно-курортна, сервісна.

Особливістю професійної підготовки фахівців фізичного виховання у країнах СНД є формування їх загальних та професійних компетентностей, оскільки навчальні плани професійної підготовки передбачають навчальні дисципліни,

забезпечують оволодіння набором практичних умінь та навичок, теоретичних знань в галузі анатомії, фізіології, гігієни, біомеханіки, філософії, соціології, медицини, психології, педагогіки. Навчальні плани професійної підготовки фахівців фізичного виховання включають дисципліни «Акмеологія», «Акмеологія фізичного виховання».

Аналіз зарубіжного досвіду професійної підготовки фахівців фізичного виховання переконує, що для України цікавими і перспективними стануть: можливість надання студентам у процесі навчання обирати додаткові спеціалізації та графік проходження професійної практики, планування послідовності вивчення навчальних дисциплін професійного та практичного циклів підготовки; навчання фахівців фізичного виховання створювати, використовувати на практиці й оцінювати власну шкільну програму фізичного виховання відповідно до особливостей стану здоров’я тих, хто займається фізичною культурою, та з урахування стандартів шкільного фізичного виховання; внесення до освітніх програм професійної підготовки фахівців фізичного виховання дисципліни «Акмеологія», «Акмеологія фізичного виховання».

Результати дослідження професійної підготовки фахівців фізичного виховання за кордоном викладено у наступних публікаціях: [139; 141; 142; 144; 159; 160; 163].

РОЗДІЛ 3

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ АКМЕОЛОГІЧНО СПРЯМОВАНОЇ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У розділі розкрито сучасний стан неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання; обґрунтовано структуру акмеологічної компетентності фахівця фізичного виховання та критерії її сформованості; подано концепцію неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології; модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.

3.1. Сучасний стан неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання

Спрямованість України на зміцнення незалежності, демократизацію, соціально-економічні перетворення і входження у європейський простір потребує розвитку неперервної професійної підготовки як невід’ємної ланки неперервної освіти на гуманістичних засадах, підвищення якості підготовки фахівців, їх конкурентоздатності і мобільності.

Вища фізкультурна освіта України адаптувалася до сучасних вимог, враховуючи специфіку процесів, що відбувалися тоді у спортивному русі, визначила напрями багатоступеневої підготовки кадрів [386].

Сучасний етап неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання в Україні розпочався з проголошення незалежності у 1991 та триває до сьогодні.

Як зазначає Л. П. Сущенко, структура системи неперервної фізкультурної (професійної) освіти представлена чотирма компонентами: базовою, початковою спеціальною, спеціальною (професійною) та післядипломною фізкультурною

освітою [476]. За даними дослідника, до структури базової фізкультурної освіти й початкової спеціальної, які набуваються на допрофесійному етапі підготовки фахівців фізичного виховання та спорту, віднесено: училища олімпійського резерву, ліцейські класи в загальноосвітніх школах-ліцеях, спортивні класи в загальноосвітній школі, спортивні школи, факультети майбутнього вчителя фізичного виховання, що організовуються при вищих навчальних закладах.

Структуру спеціальної (професійної) фізкультурної освіти складають вищі навчальні заклади: Республіканське вище училище фізичної культури (м. Київ); Миколаївське вище училище фізичної культури; Херсонське вище училище фізичної культури; Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту; Донецький державний інститут здоров'я, фізичної культури і спорту; Харківська державна академія фізичної культури; Львівський державний університет фізичної культури; Національний Університет фізичного виховання та спорту України.

В Україні до 2015 року, до підписання Закону «Про вищу освіту», підготовка фахівців галузі 0102 «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини» здійснювалася за освітньо-кваліфікаційними рівнями (ОКР) молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр. У межах галузі знань виокремлювалося два напрями підготовки «Фізичне виховання» та «Здоров'я людини». Кваліфікація вчителя фізичної культури здобувалася за напрямом підготовки «Фізичне виховання» при навчанні на ОКР «молодший спеціаліст» – 5.01020101; «бакалавр» – 6.010201. Кваліфікація викладача фізичного виховання надається при навчанні на ОКР «магістр» – 8.01020101 та відповідні додаткові спеціалізації. Відповідно до європейських стандартів підготовки фахівців фізичного виховання більшість вищих навчальних закладів України вже не здійснюють професійну підготовку на освітньо-кваліфікаційному рівні «спеціаліст»[185].

Таким чином, враховуючи необхідність якісної професійної підготовки фахівців фізичного виховання до роботи у дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних навчальних закладах, вищих навчальних закладах, збройних силах України, забезпечення готовності фахівців до викладання не менше, ніж двох шкільних предметів та проведення позааудиторної роботи в

навчальних закладах, навчання фахівців фізичного виховання здійснюється за суміжними напрямами, спеціальностями та спеціалізаціями.

До структури післядипломної фізкультурної освіти належать: докторантура, аспірантура, заклади Асоціації післядипломної освіти майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту, Інститут післядипломної освіти майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту України, факультети підвищення кваліфікації, заклади, в яких проводиться педагогічне та наукове стажування, Вища школа тренерів [476].

З 2015 року, в результаті введення в дію Закону України «Про вищу освіту» [597], професійна підготовка фахівців фізичного виховання здійснюється за відповідними спеціальностями та галузями знань, які наведено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Узгодження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти за ступенем (освітньо-кваліфікаційним рівнем) бакалавр та магістр

<table>
<tr><th colspan="2">Перелік галузей знань та спеціальностей до 2015 року</th><th colspan="4">Перелік галузей знань та спеціальностей з 2015 року</th></tr>
<tr><th>Шифр та найменування галузі знань</th><th>Код та найменування напряму підготовки (спеціальності)</th><th>Шифр галузі</th><th>Галузь знань</th><th>Код спеціальності</th><th>Найменування спеціальності, спеціалізації</th></tr>
<tr><td rowspan="3">0102
Фізичне виховання спорт і здоров’я людини</td><td>6.010201
фізичне виховання*</td><td rowspan="2">01</td><td rowspan="2">Освіта</td><td rowspan="2">017</td><td rowspan="2">Фізична культура і спорт</td></tr>
<tr><td>8.01020101
фізичне виховання*</td></tr>
<tr><td>6.010201
здоров’я людини</td><td>22</td><td>Охорона здоров’я</td><td>227</td><td>Фізична реабілітація</td></tr>
</table>

Джерело: власне опрацювання на основі [597].

Відтак, вища освіта нині повинна забезпечувати фундаментальну, наукову, професійну та практичну підготовку, здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей, удосконалення наукової та професійної підготовки, перепідготовку та підвищення їх кваліфікації [193].

З метою вивчення сучасного стану підготовки фахівців фізичного виховання нами було проведено анкетування та опитування студентів спеціальності «Фізичне виховання» ОКР молодший спеціаліст, бакалавр, магістр вищих навчальних закладів України. Оскільки, вивчення стану неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології довело актуальність та доцільність обраної проблеми дослідження.

Анкетуванням було охоплено шість вищих навчальних закладів України державної форми власності, в яких здійснюється підготовка фахівців за спеціальністю «Фізичне виховання» на ОКР молодший спеціаліст, бакалавр, магістр (відповідно 5.01020101, 6.010201, 8.01020101). В опитуванні, що здійснювалося за спеціально розробленими анкетами, брали участь 1165 осіб – студентів вищих навчальних закладів денної форми навчання (додаток В).

Метою анкетування було виявлення рівня знань та розуміння студентами спеціальності «Фізичне виховання» сутнісних характеристик та складових компонентів акмеологічної компетентності фахівця фізичного виховання, методів та форм акмеологічного навчання.

Нами було розроблено анкети для вивчення обізнаності майбутнього фахівця фізичного виховання щодо знань, вмінь та досвіду акмеологічно спрямованої професійної підготовки та здатності до самоосвіти, самовиховання, саморозвитку та самореалізації в професійній діяльності.

Анкети дозволили вивчити думку майбутніх фахівців фізичного виховання щодо розуміння поняття «акмеологія»; розуміння сутності «акмеологічної компетентності» фахівців фізичного виховання; володіння інформацією щодо «акмеологічних технологій», методів та форм акмеологічного навчання; участі в «акмеологічних тренінгах» з професійного чи особистісного зростання; бажання вивчати навчальну дисципліну «Акмеологія у фізичному вихованні». Анкетування дало змогу встановити причини, що спонукали студентів обрати професію за спеціальністю фізичне виховання та їх ставлення до професійного розвитку; їх розуміння понять «самоосвіта», «самовиховання», «саморозвиток», ставлення та мотивація до процесу самоосвіті, самовиховання та саморозвитку, досягнення професійних вершин («акме»).

Аналіз проведеного анкетування щодо причин, які спонукали студентів спеціальності «Фізичне виховання» обрати професію вчителя фізичної культури показав, що найголовнішою причиною, яка спонукала обрати професію вчителя фізичної культури є бажання студентів виглядати спортивно та бути фізично активними; наступною причиною студенти назвали бажання бути схожими на відомого спортсмена-кумира (додаток В, Анкета 1). Відтак, зазначені причини дозволяють нам зробити висновок, що бажання молоді вести здоровий активний спосіб життя, виглядати спортивно, привабливо, спонукатиме її до регулярних занять фізичною активністю та вступу й навчання за напрямом підготовки «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини».

Наступною групою чинників, що спонукали обрати професію вчителя фізичної культури є те, що студенти відчували в собі здібності до педагогічної діяльності та мали успіхи в школі з фізичної культури й спортивні досягнення [189]. На нашу думку, на студентів вплинуло те, що вони зростали в професійному середовищі та знаходилися під впливом родичів, які теж були фахівцями галузі фізичного виховання. Таким чином, середовище, в якому знаходяться школярі впливає на подальший вибір у житті, як професії так і, при вдалому її виборі, досягненню успіху та професіоналізму. Також, варто зазначити, що студенти вважають професію вчителя фізичної культури престижною.

Отже, підготовка конкурентоспроможних фахівців фізичного виховання у вищих навчальних закладах України дозволить забезпечити суспільство професіоналами, які створюватимуть умови, спонукатимуть та мотивуватимуть громадян країни до занять оздоровчою фізичної культурою, спортом, сприятимуть дотриманню ними здорового способу життя, творчого та професійного довголіття.

Опитування студентів з'ясувало, що не дуже значущим фактором, який вплинув на вибір професії був приклад шкільного вчителя фізичної культури. Також, можемо зробити висновок, що студенти спеціальності фізичного виховання обирали професію не «за компанію», а за покликанням. Свідомо обрана професія, на нашу думку, сприятиме успішному навчанню, мотивації досягнення професійної майстерності та успіхів. Оскільки серед респондентів були особи різної статі, віку,

спортивної кваліфікації та рівня успішності, то і серед їх відповідей щодо зазначених питань не було повної одностайності (W = 0,21).

Аналіз проведеного анкетування щодо ставлення респондентів до обраної професії представлений на рисунку 3.1. показав, що:

– 17,6% опитаних студентів ставляться до своєї професії «як до раз і назавжди визначеного, фатального»;

– 82,4% опитаних вважають, що професію протягом життя можна зманити, отримати суміжну спеціальність, додаткову спеціалізацію.

Результати анкетування свідчать, що:

– 85,2% опитаних мають бажання та планують з часом отримати такі суміжні професії, як фітнес-тренер, аніматор, інструктор оздоровчої фізичної культури;

– 14,8%, не виявили бажання вчитися та здобувати освіту й додаткову спеціалізацію до триманої за дипломом кваліфікації.

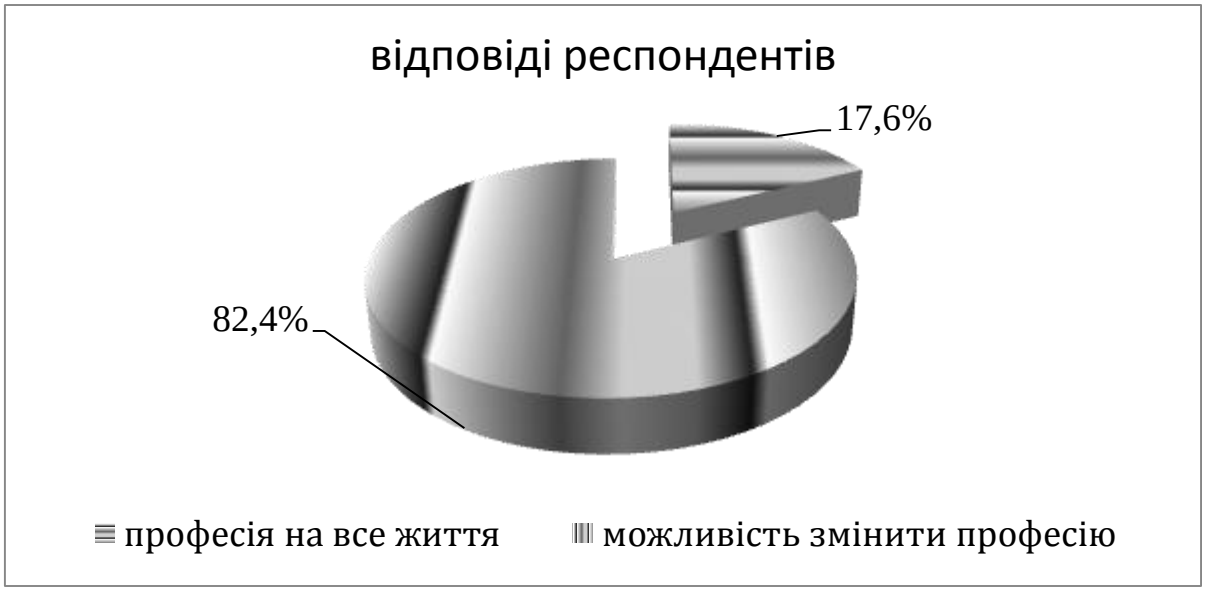

Рис. 3.1. Розподіл (%) ставлення опитаних студентів до обраної професії.
Джерело: власне опрацювання.

Таким чином, можемо зробити висновок, що більшість студентів, які навчаються за спеціальністю фізичне виховання, виявляють інтерес до постійного вдосконалення своїх знань, навичок, набуття нового досвіду, компетенцій та

кваліфікацій для особистих, соціальних, професійних потреб, тобто навчатися впродовж життя.

На нашу думку, в сучасному інформаційному суспільстві для підтримання конкурентоспроможності на ринку праці потрібно постійно самовдосконалюватися, займатися саморозвитком, самоосвітою, самовихованням; свідомо ставитися до навчання, визначати мету та бачити сенс професійної підготовки; активно, самостійно, добровільно спрямовувати свої зусилля на вдосконалення розумових сил та здібностей особистості.

За даними анкетування встановлено, що 56,8% респондентів розуміють сутність та можуть дати визначення понять «самоосвіта», «самовиховання», «саморозвиток». 43,2% опитаних студентів вищих навчальних закладів спеціальності фізичного виховання не можуть сформулювати та охарактеризувати зміст зазначених понять.

Відтак, аналіз проведеного анкетування свідчить, що з загальної кількості респондентів:

– 60,5% мають серйозні прагнення до самоосвіти, самовиховання, саморозвитку своїх особистісних якостей та здібностей;

– 33,4% опитаних не можуть однозначно висловитися, чи хочуть вони займатися самоосвітою та саморозвитком;

– 6,1% не мають бажання розвиватися та самовдосконалюватися, займатися саморозвитком.

Оскільки справжня освіта – це є самоосвіта, яка починається тоді, коли студент навчається самостійно поза навчальним закладом. Вміння вчитися, яке буде сформоване під час навчання в загальноосвітній школі, вищому навчальному закладі забезпечить процес постійного навчання протягом життя через інформальну освіту: власну активність індивідів в оточуючому культурно-освітньому середовищі, спілкування, читання, відвідування установ культури, засоби масової інформації.

При цьому, як зазначено Комюніке в Льовені і Лувені-ля Ньов (2009), людина перетворює освітні потенціали суспільства в дієві чинники свого розвитку [602].

Було цікаво дізнатися, що спонукає опитаних студентів спеціальності «Фізичне виховання» до самоосвіти, самовиховання, саморозвитку. У процесі дослідження було з’ясовано, що:

– 32,1% респондентів хочуть займатися самоосвітою задля кар’єрного зростання;

– 37,4% опитаних студентів планують займатися саморозвитком та самоосвітою з метою пізнання нового, сучасного, цікавого в професійній сфері;

– 29,3% респондентів мають бажання займатися самоосвітою з метою досягнення життєвої мети, особистісного та професійного розвитку.

– 1,2% респондентів засвідчили, що вони займаються самоосвітою, самовихованням та саморозвитком не задля позитивних оцінок.

Результати опитування представлені нами на рисунку 3.2.

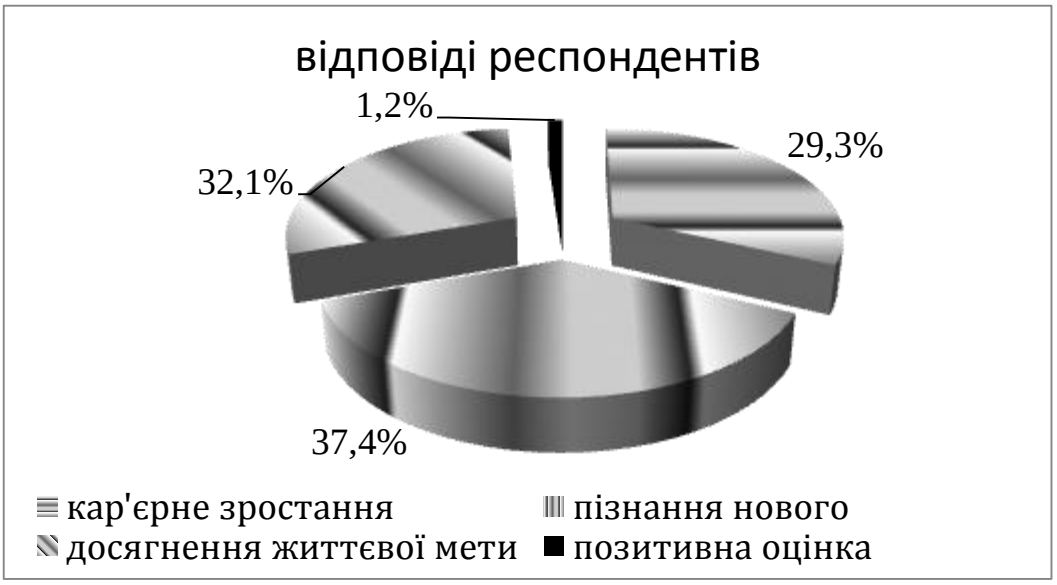

Рис. 3.2. Розподіл (%) причин, які спонукають опитаних студентів спеціальності фізичне виховання до самоосвіти, самовиховання, саморозвитку.

Джерело: власне опрацювання.

«Самоосвіта» є більш широким поняттям, ніж «самостійна робота». Оскільки, під самоосвітою розуміють такий вид самостійної роботи, мету якої визначає сам студент, без керівництва викладача. Хоча, задля набуття вміння вчитися, потрібно займатися самостійною роботою за організації та під керівництвом викладача,

поєднуючи з самоосвітньою діяльністю й самостійним вивченням навчального матеріалу за власним бажанням.

Таким чином, аналіз проведеного анкетування показав, що на самостійну роботу та підготовку до занять щоденно респонденти витрачають:

– 46,9% – тільки одну годину на добу;
– 33,6% респондентів витрачають дві години щоденно на самостійну роботу;
– 11,8% студентів самостійно працюють протягом трьох годин щодня;
– 3,8% щоденно готуються до занять та працюють самостійно по чотири години;
– 3,9% опитаних витрачають на самостійну роботу більше чотирьох годин кожного дня.

На рисунку 3.3. представлені результати анкетування та розподіл відповідей студентів щодо самостійної роботи.

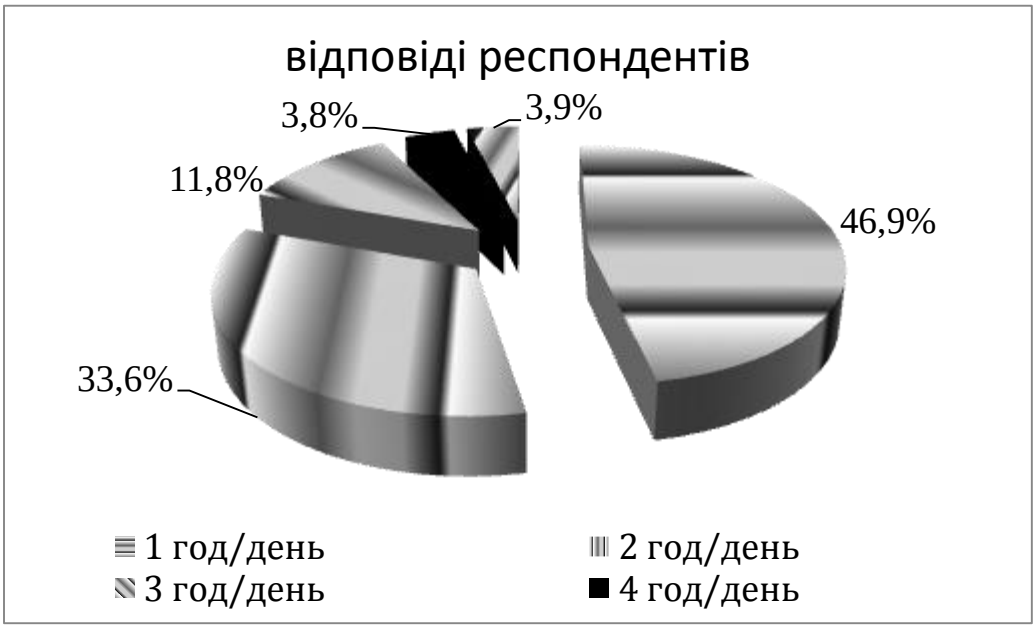

Рис. 3.3. Розподіл часу (год/день), який витрачають опитані студенти спеціальності «Фізичне виховання» на самостійну роботу.

Джерело: власне опрацювання.

Отже, ми дійшли висновку, що більшість студентів не достатньо часу працюють самостійно, не приділяють уваги самоосвіті та саморозвитку, хоча майже всі мають бажання займатися саморозвитком, самовихованням, самоосвітою задля досягнення життєвої мети, пізнання нового, кар’єрного зростання. Таким чином,

можна припустити, що студенти не вміють самостійно вчитися (з різних на те причин), правильно планувати, організовувати свій робочий та вільний час. Якщо вміння вчитися не сформовано під час навчання в школі, викладачі вищого навчального закладу повинні організувати навчання таким чином, щоб зацікавити, мотивувати студента до самостійної роботи, спонукати до саморозвитку, самовиховання.

Важливою складовою становлення, саморозвитку сучасного професіонала, досягнення ним поставленої професійної та особистісної мети є науково-дослідна робота в процесі професійної підготовки фахівців фізичного виховання.

Аналіз проведеного анкетування щодо виявлення ставлення студентів спеціальності фізичне виховання до свого професійного зростання через відвідування студентських науково-практичних конференцій, фітнес-конвенцій, тренінгів професійного та особистісного зростання показав, що:

– 32,7% опитаних студентів відвідують зазначені наукові заходи, цікавляться новими сучасними методиками навчання, тренування, оздоровлення, виявляючи бажання до досягнення професійної майстерності;

– 64,9% респондентів не відвідують науково-практичні, методичні конференції зі спеціальності.

Таким чином, тільки третина студентів спеціальності «Фізичне виховання» мотивовані до професійного становлення, навчання на науково-дослідній основі, цікавляться результатами сучасних досліджень в галузі фізичного виховання. Більшість, 2/3 студентів, не прагнуть та не зацікавлені брати участь у наукових заходах, можливо, не мають відповідного досвіду й не розуміють важливості набуття професійного досвіду через науково-дослідну роботу. Таких студентів, на нашу думку, потрібно спонукати до професійного розвитку та самореалізації через підсилення мотивації, самомотивації.

Важливою складовою організації навчання на науково-дослідній основі, залучення студентів до участі у дослідженнях за проблематикою галузі фізичного виховання є вивчення відповідної фахової літератури: наукової, науково-методичної, навчально-методичної, навчальної тощо. Оскільки самостійна робота з літературою, на нашу думку, викликає інтерес до науково-дослідної роботи та

навчання і відповідно сприяє виробленню мотивів і мотивації навчально-пізнавальної діяльності; сприяє формуванню всебічно розвинутої особистості, спроможної вирішувати майбутні професійні та життєві проблеми.

Результати анкетного опитування студентів щодо придбання ними наукової, навчальної, навчально-методичної літератури показали, що:

– 43,4% респондентів купують фахову літературу, цікавляться новинками в професійній галузі;

– 56,6% студентів взагалі не купують літературу зі своєї спеціальності, не мають бажання вивчати додаткову інформацію, як з навчальних дисциплін, так і наукової проблематики з фаху.

Результати анкетування свідчать, що з загальної кількості респондентів, які купують фахову літературу розподілилися таким чином:

– 5,6% респондентів купують фахову літературу регулярно, слідкують за новинками на професійному ринку, цікавляться сучасними методиками фізичного виховання;

– відповідно 94,4%, на жаль, купують літературу зі спеціальності періодично, коли трапляється нагода, спеціально не слідкують за фаховими виданнями.

Відтак, потрібно з перших курсів навчання долучати студентів до науково-дослідної роботи. Адже належно організована науково-дослідна робота студентів у навчальному процесі сприяє поглибленому засвоєнню навчальних дисциплін, виявленню індивідуальності, формуванню власної думки; формує науковий світогляд студентів, сприяє оволодінню методологією і методами наукового дослідження; розвиває творче мислення та індивідуальні здібності у розв’язанні практичних завдань; прищеплює навички самостійної науково-дослідної діяльності; розвиває ініціативу, здатність застосовувати теоретичні знання у своїй практичній роботі; залучає найздібніших студентів до розв’язання наукових проблем, що має, на нашу думку, суттєве значення для науки і практики в галузі фізичного виховання.

Таким чином, організація навчальної та науково-дослідної роботи студентів є важливим чинником становлення ефективної професійної підготовки майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі, дає змогу реалізовувати особистісноорієнтоване навчання, розширює обсяг знань, умінь та навичок

студентів, сприяє формуванню активності, ініціативи, розвиває творче мислення, спонукає до самостійних пошуків. Загалом, дає можливість у майбутньому якомога більше реалізувати себе у професійній діяльності, досягти професійних вершин.

Аналіз проведеного анкетування щодо бажання працювати після закінчення вищого навчального закладу за обраною спеціальністю та реалізувати себе у професійній діяльності й досягти професійних вершин показав, що:

– 24,3% опитаних планують у майбутньому працювати за спеціальністю, бажають реалізувати себе професійній діяльності та хочуть досягти професійних вершин;

– 12,6% респондентів не виявили бажання працювати за фахом та професійно реалізуватися в житті;

– 61,3%, більша частина студентів, ще не визначилася щодо майбутнього професійного розвитку, не впевнені, чи будуть працювати за обраним фахом.

Аналіз сучасного стану професійної підготовки фахівців фізичного виховання дає змогу зробити висновок, що переважна більшість опитаних студентів не прагнуть працювати за фахом, не зацікавлені у професійному саморозвитку, самовдосконаленні. Тому в контексті дослідження нам цікаво було дізнатися, чи мають вони уявлення та як розуміють поняття «акмеологія», «акмеологічна компетентність», чи знайомі студенти з акмеологічними технологіями. Оскільки, на нашу думку, для професійного становлення та досягнення професійних вершин важливо знати закономірності, умови, фактори та стимули самореалізації творчого потенціалу людини впродовж життєвого шляху, розвиток творчої готовності до майбутньої діяльності, досягнення вершин життя та професіоналізму діяльності, що є предметом акмеології, науки про вершини, про вищі досягнення у життєдіяльності і розвитку людини.

Результати анкетного опитування студентів спеціальності фізичного виховання засвідчили (додаток А.1, Анкета 2), що вони не повною мірою розуміють поняття «акмеологія», не можуть дати його визначення. Серед запропонованих варіантів визначення даного поняття, думки респондентів розподілилися таким чином:

– 16,2% респондентів вважають, що «акмеологія» – це нова ідея;

– 10,5% відповідей студентів зазначають, що це реорганізація, створення нового;

– по 18,9% – зазначають, що «акмеологія» – це процес досягнення вершини та саморозвиток, відповідно;

– по 8,1% відповідей опитаних студентів зазначають – це нова технологія; новизна; професіоналізм;

– 5,4% респондентів вважають, що «акмеологія» – це новий зміст навчального процесу; ще 5,4% – це інноваційна діяльність;

– 24,3% студентів вказали, що розуміють «акмеологію» як самовдосконалення.

Оскільки опитані відповідаючи на питання, обирали по два запропонованих варіанта відповідей, то загальний відсоток опитаних становить більше 100%.

Зазначені варіанти відповідей дуже різноманітні, не мають єдності та, як вказують результати анкетного опитування, 73% респондентів визначалися інтуїтивно та не зустрічали раніше визначення поняття «акмеологія» на лекціях, семінарах, виступах, в доповідях під час навчання у виші, не читали в періодичних виданнях, інших публікаціях.

На нашу думку, для самореалізації в різних сферах життєдіяльності людини, у першу чергу в професійній, для ефективного вирішення завдань та проблем різного рівня складності задля самоактуалізації потрібно у фахівців фізичного виховання в процесі професійної підготовки формувати акмеологічну компетентність, яка характеризує зрілість фахівця як суб’єкта професійного саморозвитку та відображає його спроможність будувати, планувати свій поступовий розвиток в різних сферах життєдіяльності.

Результати анкетного опитування студентів спеціальності фізичне виховання щодо того, як вони розуміють поняття «акмеологічна компетентність» засвідчили, що всі опитані не можуть сформулювати будь-яке визначення.

Було цікаво дізнатися, чи володіють опитані студенті інформацією про сучасні акметехнології; чи обізнані щодо методів та форм акмеологічного навчання студентів. Результати анкетування показали, що:

– 82,4% опитаних студентів не знають форм та методів акмеологічного навчання; не мають інформації щодо сучасних акметехнологій;

– 17,6% зазначають, що частково мають уявлення про акмеспрямоване навчання.

Дослідження не виявило респондентів, які обізнані щодо сучасних акметехнологій в процесі фахової підготовки студентів спеціальності фізичне виховання. Переважна більшість опитаних (89,2%) ніколи не відвідували акмеологічні тренінги ні в університеті ні за його межами та (91,9%) не знають, як можна організувати та провести акмеологічно спрямоване заняття, тренінг.

Відтак, нам було цікаво дізнатися, чи відчувають необхідність студенти спеціальності «Фізичне виховання» оволодіти знаннями щодо акмеологічної компетентності та відповідними навичками організації та проведення акмеологічних тренінгів.

Результати анкетування свідчать, що:

– 23,5% респондентів мають бажання отримати знання щодо акмеологічної компетентності;

– 32,3%, на жаль, не відчувають потреби оволодівати знаннями з цього питання, їх не зацікавило поняття «акмеологіна компетентність»;

– 44,2% опитаних студентів ще визначилося з даного питання.

На нашу думку, якщо студентів зацікавити в процесі навчання акмеологічними методами, навчити планувати свій особистісний та професійний розвиток, ефективно вирішувати проблеми різного рівня складності та самореалізовуватися в різних сферах життєдіяльності – це мотивуватиме їх до постійного професійного самовдосконалення, навчання впродовж життя задля самоствердження та кар’єрного зростання.

Аналіз проведеного анкетування показав, що:

– 68,2% студентів хотіли б вивчати навчальну дисципліну «Акмеологія у фізичному вихованні»;

– 31,8% опитаних не мають бажання вивчати «Акмеологію у фізичному вихованні», можливо тому, що не мають уявлення та розуміння даного терміну, тому це для них не цікаво.

Отже, аналіз сучасного стану професійної підготовки фахівців фізичного виховання в Україні дає змогу зробити висновок, що 23,5% опитаних респондентів

виявляє інтерес до акмеспрямованого навчання та прагне оволодіти акмеологічними методами. Спонукає їх до цього, в першу чергу, бажання кар'єрного зростання (32,1% респондентів), пізнання нового (37,4% опитаних) та прагнення досягти життєвої мети (29,3%). 60,5 % опитаних студентів спеціальності фізичне виховання пов'язують акмеологію з самовдосконаленням, саморозвитком та досягненням вершин, при цьому не зовсім усвідомлюють важливість самостійної роботи, витрачаючи на неї одну годину на добу (46,9% респондентів). Серед опитаних студентів переважна більшість (56,6%) не приділяють уваги фаховій науковій та навчально-методичні літературі та не беруть участі у науково-дослідних проектах (64,9%), що передбачає організацію свого навчального часу так, щоб займатися самоосвітою, самовихованням та саморозвитком. Це означає, що фахівці фізичного виховання не повною мірою усвідомлюють важливість оволодіння акмеологічною компетентністю та недостатньо мотивовані досягати вершин професійної майстерності, а іноді, і працювати у майбутньому за фахом.

Таким чином, існує необхідність розроблення концептуальних засад акмеологічно спрямованої неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання, збагачення змісту навчальних дисциплін акмеологічною складовою, залучення студентів до самостійної роботи, проведення наукових досліджень в процесі навчання у вищому навчальному закладі.

3.2. Обґрунтування структури акмеологічної компетентності фахівця фізичного виховання та критеріїїв її сформованості

Обґрунтовуючи акмеологічну компетентність фахівця фізичного виховання, ми виходили з того, що обґрунтування – це сукупність доказів, фактів, аргументів для переконання в чому-небудь, на підтвердження чогось [88].

Сучасна акмеологія, на думку Н. В. Кузьміної, – галузь наукового знання, комплекс наукових дисциплін, об'єктом вивчення яких є людина у динаміці самоактуалізації її творчого потенціалу, саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення у різних життєвих сферах, самостійній професійній діяльності,

системі підвищення кваліфікації [290]. Предметом акмеології, як зазначає дослідниця, є закономірності, умови, фактори та стимули самореалізації творчого потенціалу людини впродовж життєвого шляху, розвиток творчої готовності до майбутньої діяльності, досягнення вершин життя та професіоналізму в обраній спеціальності. В. М. Максимова визначає акмеологію як науку про вершини, про вищі досягнення у життєдіяльності і розвитку людини [323].

На нашу думку, заслуговує на увагу концепція акмеологічного розвитку професіонала А. О. Деркача та В. Г. Зазикіна, що має дві площини виявлення системи поглядів [173]: змістову і структурно-процесуальну. При цьому змістовно розвиток суб'єкта праці до рівня професіонала розглядається в контексті загального розширення суб'єктного простору особистості, її професійного і морального «збагачення». Процесуальний розвиток суб'єкта праці до рівня професіонала розглядається з системних позицій, а саме у зв'язку зі змінами і розвитком підсистем професіоналізму особистості й діяльності, нормативної регуляції, мотивації на саморозвиток та професійне досягнення, рефлективну самоорганізацію і в плані розкриття творчого потенціалу особистості. Дослідники зазначають, що професіоналізм особистості досягається в процесі і в результаті розвитку здібностей, особистісно-ділових та професійно важливих якостей, акмеологічних інваріантів професіоналізму, рефлексивної організації, культури, творчого потенціалу, а також за наявності сильної й адекватної мотивації самоздійснення.

Структура та зміст професійної компетентності обумовлені специфікою діяльності. В акмеологічних та психолого-педагогічних дослідженнях, як зазначають А. О. Деркач, О. В. Селезньова, професійну компетентність розглядають як системно-структурне утворення [172, с. 194], в якому у якості системних компонентів виступають види діяльності, які залежать від характеру питань, що вирішуються, та особливостей професійної ситуації.

Крізь призму професіоналізації О. М. Кабанкова виділяє такі види акмеологічної компетентності, що найбільш характерні для становлення майбутнього фахівця [240]:

– спеціальна компетентність – володіння власною професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність проектувати свій подальший фаховий розвиток;

– суспільна компетентність – володіння спільною (груповою) професійною діяльністю, співробітництвом;

– особистісна компетентність – володіння способами особистісного самовираження та саморозвитку індивідуальності в межах професії;

– індивідуальна компетентність – готовність до фахового росту, володіння способами самореалізації та розвитку індивідуальності в межах професії.

На думку А. О. Деркача, акмеологічна компетентність – це багаторівнева інтегральна особистісно-діяльнісна якість, яка дозволяє ставити та ефективно вирішувати завдання та проблеми різного рівня складності задля самоактуалізації, самовдосконалення та самореалізації в різних сферах життєдіяльності особистості, у першу чергу в професійній [182].

Акмеологічна компетентність фахівців фізичного виховання, розуміється нами як інтегрована здатність особистості, що формується у процесі неперервної акмеологічно спрямованої професійної підготовки і відображає здатність фахівця будувати власний саморозвиток із постійним ускладненням завдань та зростанням рівня досягнень задля навчання, саморозвитку та самовдосконалення упродовж життя, досягнення особистісного й професійного акме. На рисунку 3.4. представлена запропонована нами модель акмеологічної компетентності фахівця фізичного виховання [196].

За даними В. М. Гладкової, С. Д. Пожарського, акмеологія розглядає систему процесів професійного й особистісного розвитку на основі реалізації природних (фізичних), психічних, акмеологічних потенціалів людини.

Науковці зазначають, що акмеологія – це наука про закономірності досягнення максимальної досконалості, а максимальне вдосконалювання досягається за допомогою акмеологічного знання як пізнання сукупності аспектів і властивостей відносин реальних об’єктів. Це підтверджується, як зазначають автори [114, с. 172]: закономірностями самореалізації потенціалів зрілих людей у процесі творчої діяльності на шляху до вищих досягнень (вершин); факторами, об’єктивними і суб’єктивними, що сприяють і перешкоджають досягненню вершин; закономірностями навчання досягненню вершин у житті та професійній діяльності; самоосвітою, самоорганізацією і самоутвердженням; самокорекцією і

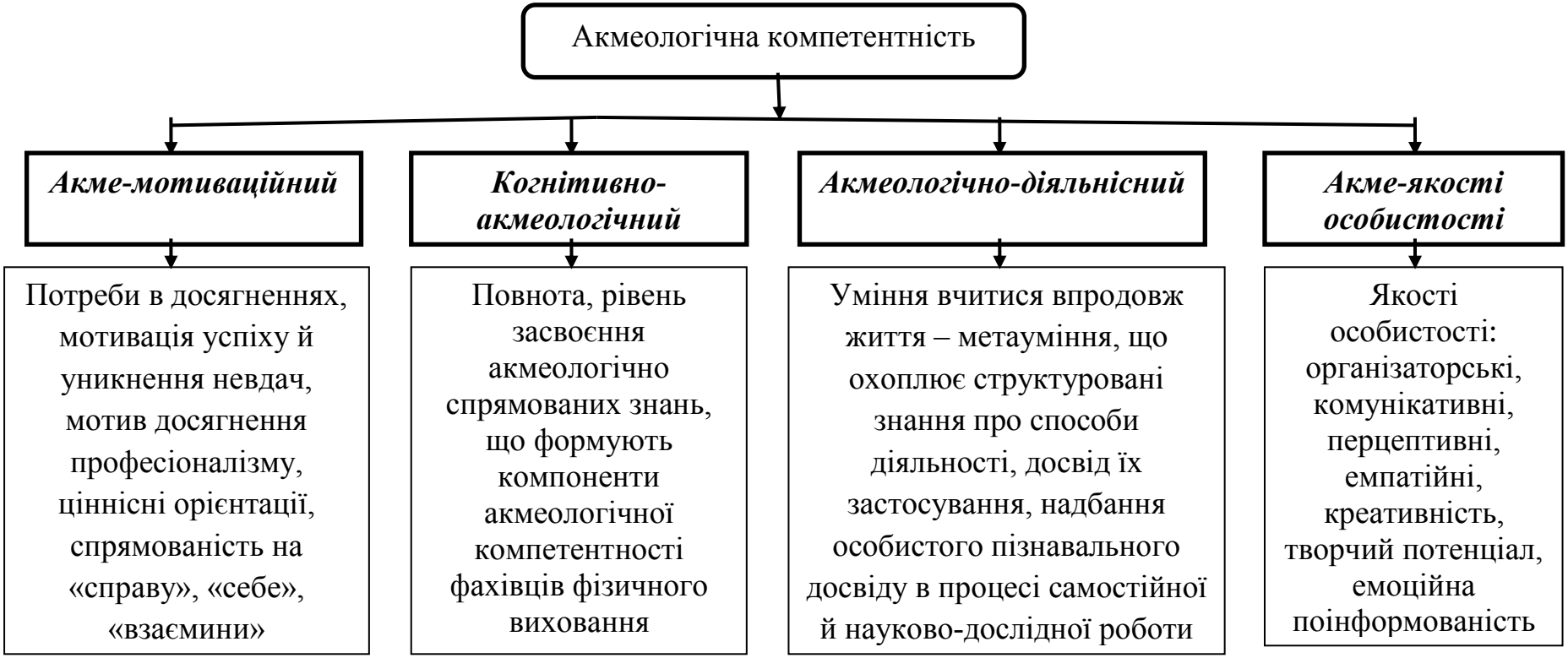

Рис. 3.4. Структура акмеологічної компетентності фахівця фізичного виховання та її компоненти

Джерело: власне опрацювання.

самоорганізацією діяльності під впливом нових вимог, що надходять як ззовні, від професії і суспільства, розвитку науки, культури, техніки, так і, особливо, зсередини, від власних інтересів, потреб і установок, усвідомлення своїх здібностей і можливостей, достоїнств і недоліків власної діяльності.

За умов акмеологічного підходу, на думку О. Є. Антонова, домінує проблематика розвитку творчих здібностей професіоналів з урахуванням різних аспектів їх підготовки і вдосконалення. Віковий аспект націлений на діагностику задатків і здібностей засобами педології (вивчає дітей та юнацтво), андрагогіки дорослих (зокрема студентів і професіоналів) і геронтології (ветеранів праці). Освітній аспект спрямований на діагностику й розвиток знань і умінь у системі загальної, професійної і безперервної освіти. Професійний аспект спрямований на визначення можливостей і результатів здійснення трудової діяльності через з'ясування профпридатної, психологічної готовності до цього виду праці і міри соціальної відповідальності за її процес і результати. Креативний аспект спрямований на визначення зусиль, що витрачаються, і успішність їх реалізації шляхом з'ясування рівня професіоналізму, інноваційного для рефлексії потенціалу його вдосконалення до міри майстерності і оцінки соціальної значущості інновацій, отриманих в процесі творчості. Системотвірним вважається аспект рефлексії (пов'язаний з самосвідомістю особи як «Я», що розвивається, і розумінням партнерів по комунікації в процесі трудової діяльності), що забезпечує оптимальне взаємоузгодження виділених акмеологічних аспектів професіоналізації людини [22].

Найважливішим загальними акмеологічними чинниками є високий рівень мотивації, потреба у досягненнях, прагнення самореалізації. В основу саморозвитку і самореалізації покладено потреби людини у нових досягненнях, прагнення до успіху, до вдосконалення, активну життєву позицію, позитивне мислення, віру у свої можливості, усвідомлення сенсу життя [289].

У Рекомендаціях Європейського парламенту та Європейської ради про ключові компетентності для навчання впродовж життя зазначається, що позитивне ставлення до навчання передбачає мотивацію та налаштованість його продовжувати і досягати успіхів у ньому впродовж життя. Готовність до розв'язання проблем сприяє як суто навчальному процесу, так і здатності індивіда долати перешкоди й

адаптуватися до змін. Важливими елементами позитивного ставлення є бажання використовувати попередній навчальний та життєвий досвід, шукати можливості для навчання та застосовувати набуті знання у різних життєвих контекстах [616].

Проблема мотивації людини достатньо широко представлена в численних дослідженнях вчених (Б. Г. Ананьєв, А. Г. Асмолов, Н. А. Бакшаєва, А. О. Вербицький, Л. С. Виготський, В. В. Давидов, Є. П. Іллін, А. Н. Леонтьєв, Б. Ф. Ломов, С. Л. Рубінштейн, J. Atkinson, D. Birch, J. Nuttin), що можна пояснити потребами сучасної освітньої практики.

Б. Ф. Ломов відносить мотиви до системоутворюючих факторів особистості, оскільки мотивація є глибоко особистісним утворенням, без якого не буває діяльності. Таким чином, мотив є невід'ємним структурним компонентом діяльності [313]. Є. П. Іллін зазначає, що мотиви виступають як стимули, реальні двигуни людської діяльності та могутні регулятори поведінки [236]. Н. А. Бакшаєва, А. О. Вербицький вважають, що в системі неперервної освіти найважливіше значення має розвиток пізнавальних мотивів та пізнавальних можливостей особистості як основи успішного навчання та готовності до самоосвіти. Зміни в мотиваційній сфері, специфічні для кожного віку, являють собою новий етап формування особистості; процес розвитку мотиваційної сфери людини є, на думку Л. І. Божович, центральною ланкою формування особистості [36].

А. К. Маркова зазначає, що «навчальна мотивація складається з ряду спонукань (потреби і сенсу навчання, його мотивів, цілей, емоцій, інтересів), які постійно змінюються і вступають у нові зв'язки один з одним. Тому становлення мотивації - не просте зростання позитивного або посилення негативного ставлення до навчання, а ускладнення структури мотиваційної сфери, спонукань, що входять до неї, поява нових, більш зрілих,

інколи суперечливих зв’язків між ними» [327].

У дослідженні Н. Б. Бондаренко визначається такий перелік мотивів навчальної діяльності [61]: широкі соціальні мотиви; пізнавальні мотиви, що породжуються самою навчальною діяльністю; комунікативні мотиви, мотив участі в навчальному процесі; мотиви соціальної ідентифікації (з батьками, однолітками, педагогами); мотиви особистісного розвитку (професійного самовизначення, матеріального благополуччя); мотиви успіху (самоствердження, самовираження); мотиви уникнення неприємностей.

Л. М. Несух, спираючись на концепцію М. Г. Рогова, виокремлює два великі блоки: безпосередні та опосередковані мотиви. Безпосередні мотиви включаються в сам процес діяльності і відповідають її соціально значущим цілям і цінностям; опосередковані пов’язані з цінностями, що не належать до самої діяльності, але хоча б частково в ній задовольняються. До безпосередніх мотивів належать пізнавальні (прагнення творчої дослідницької діяльності, процес вирішення завдань, самоосвіта, орієнтація на нові знання) та мотиви розвитку особистості (необхідність постійного інтелектуального та духовного зростання, прагнення розширити кругозір та ерудицію, підвищити свій загальний культурний рівень). У структурі опосередкованих мотивів автор розрізняє: соціальні (усвідомлення необхідності вищої освіти; престижність вищої освіти; бажання стати повноцінним членом суспільства, обов’язок та відповідальність; соціальна ідентифікація; певний статус в групі; схвалення викладачів) і мотиви досягнення (краще підготуватися до професійної діяльності та отримати роботу, що гарно оплачується) [357].

Безперечно, навчально-пізнавальна діяльність студентів завжди є полімотивованою, тобто в структурі їхніх навчальних мотивів поєднуються зовнішні та внутрішні мотиви. До зовнішніх мотивів зараховують прагнення отримати певний розвиток в учінні, набуття нових знань, навичок і умінь, взаємодія з товаришами. Хоча також можуть мати місце й нейтральні, а іноді й негативні зовнішні мотиви [36].

Внутрішні мотиви учіння чи навчально-пізнавальної діяльності стосовно структури навчальних мотивів можна класифікувати за двома групами [70]:

1) пізнавальні мотиви, чи мотиви, закладені в самій навчально-пізнавальній діяльності, ґрунтуються на інтересі студентів до змісту матеріалу, що вивчається, і майбутньої професійної діяльності й самого процесу пізнавальних дій, які сприяють їхньому самоутвердженню у соціальному середовищі;

2) мотиви досягнення, в основі яких, за Д. Аткінсоном, лежить прагнення до успіху і уникнення невдач. Це можуть бути: широкі соціальні мотиви (мотиви обов’язку перед народом України, товаришами, батьками тощо); мотиви самовизначення (розуміння ролі професійних знань, навичок і умінь для майбутньої професійної діяльності та досягнення успіхів у ній тощо); мотиви вдосконалення; корисливі мотиви: намагання отримати заохочення, високі оцінки (мотивація благополуччя), прагнення бути найкращим серед товаришів (мотивація престижу); негативні мотиви: намагання уникнути неприємних відносин з педагогами, товаришами (мотивація уникнення неприємностей).

За результатами дослідження вчених, навчальна діяльність внутрішньо- і зовнішньо мотивованих студентів відрізняється [70]. Переважно внутрішньо мотивовані студенти більше «занурені», залучені до навчального процесу. Вони характеризуються мотивацією самовизначеної навчальної діяльності: більш активні, свідомі, довільні в плануванні свого учіння. Такі студенти приділяють однакову увагу як загальноосвітнім, так і вузькопрофесійним предметам. Вони більше орієнтовані на процес і результат навчально-професійної діяльності, ніж на зовнішні чинники (наприклад, педагогічне оцінювання). Отож, при внутрішній мотивації навчально-професійної діяльності у студента на першому місці – професійні та пізнавальні інтереси.

Зовнішньо мотивовані студенти не такі самостійні й довільні в організації процесу навчання, менше «занурені» в навчальну діяльність. Їхню активність спричиняють не стільки пізнавальні або професійні мотиви, скільки зовнішні щодо процесу і результату навчальної діяльності чинники (наприклад, одержати стипендію).

На думку В. М. Тимошенко, провідними в структурі навчальної мотивації є комунікативні, пізнавальні та соціальні мотиви, найдієвішим серед яких є мотив досягнення - прагнення до успіху в професійній діяльності, досягнення акме [485].

Акме-мотивація, як зазначають А. О. Деркач, О. В. Селезньова, це сукупність всіх видів спонукання та умов (мотивів, потреб, інтересів, цілей, нахилів, мотиваційних настанов, ідеалів, звичок, наслідування тощо), які детермінують, активізують, спрямовують та регулюють акме-орієнтований саморозвиток людини як спеціальну духовну діяльність [172].

Акме-мотивація, на нашу думку, є результатом розбіжності між уявленням щодо «ідеального стану», що обумовлений визнаною системою цінностей та знанням «реального стану», тобто розбіжність між реальним «Я» та ідеальним «Я».

Таким чином, як складна система, акме-мотивація має певний зміст, внутрішню організацію та процесуальну динаміку.

Зміст акме-мотивації становлять [179, с. 155-156]:

– мотивація відносної автономності та незалежності окремої людини протягом індивідуального розвитку;

– мотивація досягнення, пов’язана з високою готовністю до ризику. Ця складова акме-мотивації обумовлює формування у людини готовності прийняти на себе відповідальність, рішучості в невизначених ситуаціях, наполегливості в досягненні мети, стійкість при зіткненні з перешкодами. Люди, які мають мотивацію досягнення та готовність до ризику, шукають ситуації досягнення, впевнені в успішному результаті, отримують задоволення від вирішення цікавих завдань, не

губляться в ситуації змагання, здобувають досвід від невдач. А за умов занять фізичною культурою і спортом мотивація досягнення, як зазначають Р. Вейнберг, Д. Гоулд, фокусується на змаганні із самим собою, тоді як змагальність впливає на поведінку в ситуаціях соціального значення [86, с. 54];

– мотивація самореалізації, до якої входять мотивація самоактуалізації, мотивації самореалізації та мотивації самовдосконалення. Саме мотивація самореалізації забезпечує «принципове розкриття можливостей людини для використання їх в професії та соціумі», але розкритися ці можливості найбільш повно можуть тільки в процесі саморозвитку. Мотивацію самореалізації певною мірою можна розглядати і як мотивацію підсилення самобутності та неповторності індивідуального розвитку, оскільки самореалізація пов’язана зі зміною глибини ментальності людини, протягом якого саморозкривається, оновлюється та удосконалюється духовна сутність людини;

– мотивація творчості, до якої входять мотивація творчого внеску в професію, мотивація творчості у стосунках, мотивація творчості в саморозвитку.

Визначені складові акме-мотивації не рівнозначні, а являють собою складну структуру, кожна складова якої та характер їх зв’язку обумовлюють особливості акме-мотивації та реалізацію її функцій.

Особливостями акме-мотивації, як зазначають А. О. Деркач, В. Г. Зазикін, А. К. Маркова, є її принципова не насичуваність та зростання у міру задоволення [181].

Професійну спрямованість, професійні ціннісні орієнтації та професійно важливі якості особистості як фактори, що визначають успішність навчання та задоволеність вибором професії школярів, абітурієнтів та студентів, зараховують до структури психологічної готовності до педагогічної діяльності [426]. Провідним в структурі психологічної готовності до вибору професії вчителя є мотиваційний компонент, сформованість якого в ранньому юнацькому віці є критерієм вікової зрілості особистості. Автором визначено дев’ять видів мотивів вибору професії [469]: професійно-педагогічні, пізнавально-освітні, інтелектуально-розвивальні, комунікативні, емоційні, честолюбство, ідентифікаційні, матеріально-практичні, мотиви обов’язку. Найбільш адекватними, на думку автора, мотивами педагогічної

діяльності є педагогічні та комунікативні (внутрішні професійні мотиви); їх перевага в структурі мотиваційного компоненту психологічної готовності до вибору професії свідчить про оптимальність його сформованості. Основними характеристиками мотиваційного компоненту такої готовності вважається його структура, ступінь свідомості, стійкості й діяльності мотивів вибору професії.

Н. А. Бакшаєвою, А. А. Вербицьким визначено перелік основних мотивів навчальної, пізнавальної та професійної діяльності студентів та педагогів (табл. 3.2.).

У педагогіці для збільшення сили мотиву учіння широко застосовувалися змагання. Я. А. Коменський рекомендував школярам змагатися зі старанності. А на початку XX ст. багатьма дослідженнями, як зазначає Є. П. Іллін, було встановлено, що перебування особистості в контакті з іншими пробуджує в неї дух змагальності, стимулює її до діяльності. Але найвиразніше роль змагання в підвищенні сили мотиву виявляється в спорті [237]. Х. Хекхаузен показав, що сильно мотивовані та мотивовані на успіх схильні планувати своє майбутнє на тривалий час [516].

Таблиця 3.2.

Перелік основних мотивів навчальної, пізнавальної студентів та професійної діяльності педагогів

Мотиви навчальної діяльності	Мотиви пізнавальної діяльності	Мотиви професійної діяльності
Відкриття нового	Відкриття нового	Теоретичне осмислення основ професійної діяльності
Розвиток своїх здібностей, знань, вмінь, особистих якостей	Саморозвиток, оволодіння новими способами діяльності	Професійне зростання, саморозвиток
Цікавість до навчальних дисциплін, процесу учіння	Цікавість до галузі знань, процесу пізнання	Цікавість, покликання до професії
Підготовка до майбутньої професії	Самовисловлення в пізнанні	Самовисловлення, самореалізація
Соціальні: цінності освіти, спілкування в групі	Співпраця	Співпраця з колегами
Академічні успіхи	Дослідження	Удосконалення діяльності
Відповідальність за	Відповідальність за	Відповідальність за

результати навчальної діяльності	результати наукової творчості	результати професійної діяльності
Зовнішні відносно до навчальної діяльності	Досягнення в пізнанні	Прагматичні (престиж, зарплата, кар'єра)

Джерело: [469].

Сучасні фахівці галузі психології спорту та фізичної культури, за даними Р. С. Вейнберга, Д. Гоулда, дотримуються комбінованого погляду на мотивацію, згідно з яким мотивація не є наслідком тільки таких індивідуальних характеристик, як особливості особистості, потреби, інтереси або цілі, чи тільки таких ситуаційних факторів, як стиль викладача (тренера). Автори вважають, що найоптимальніший спосіб осягнення мотивації полягає у врахуванні й вивченні взаємодії особистісних та ситуативних факторів (рис. 3.5).

На нашу думку, акме-мотиваційний компонент акмеологічної компетентності відображає сформованість мотивації до навчання, саморозвитку, самовдосконалення упродовж життя [159]. Мотивація навчання (потреби, інтереси, цілі) спрямовує і організовує процес пізнання, надає йому спонукального особистісного значення.

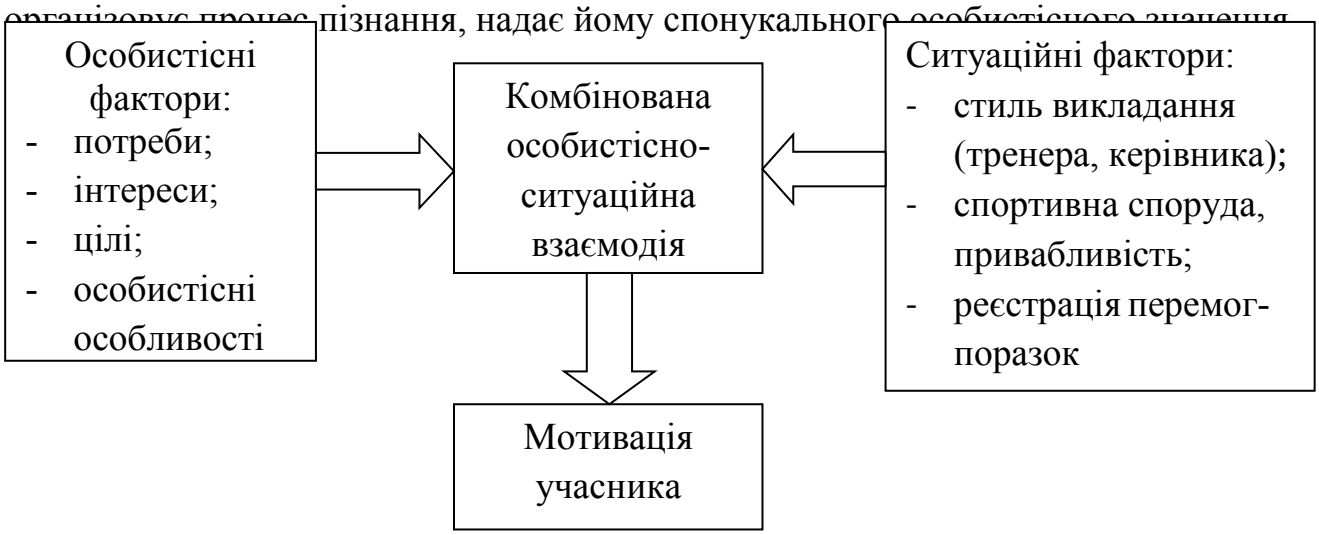

Рис. 3.5. Комбінована особистісно-ситуаційна модель мотивації

Джерело: [86, с. 45-46].

Уміння вчитися, як зазначає О. Я. Савченко, належить до ключових компетентностей, тому є універсальним інструментом сучасної системи неперервної освіти, без якої неможливо досягти самореалізації людини [439, с. 33]. Дослідник вважає, щоб оволодіти ним, людина повинна спиратися на власний позитивний досвід самостійного учіння.

У документах Ради Європи уміння навчитися вчитись (без вказівки на рівень освіти) характеризується як здатність людини виявляти послідовність і наполегливість у навчанні, вміння організовувати власне навчання як індивідуально, так і в групах, зокрема ефективно управляючи часом та інформацією [355]. Ця компетентність передбачає обізнаність із процесом навчання та потребами індивіда й одночасне визначення наявних можливостей, здатність долати складнощі задля успішного навчання. Вона передбачає набуття, обробку та засвоєння нових знань, умінь і навичок, а також пошук і використання рекомендацій. Уміння вчитися передбачає, що особи, які навчаються, спираються на попередні знання та життєвий досвід, маючи на меті застосування знань, умінь і навичок у різних контекстах – удома, на роботі, у процесі навчання та професійної підготовки. Отже, мотивація та впевненість є суттєвими характеристиками компетентності особистості.

З метою формування ключової компетентності «уміння вчитися» як системного цілеспрямованого процесу, дослідники рекомендують в акмеологічному навчальному закладі впровадження міжпредметних програм, орієнтованих на формування загальнонавчальних умінь, які є складовими цієї компетентності [440]: навчально-організаційні вміння та навички; навчально-інформаційні вміння та навички; навчально-інтелектуальні вміння та навички; творчі вміння; контрольно-оцінні, рефлексивні вміння та навички.

Г. Драйден, Дж. Вос зазначають, що «справжня революція в навчанні полягає у навчанні тому, як учитися, у навчанні тому, як думати, у вивченні нових методів, які можна використати для розв’язання будь-якого завдання, що виникає перед вами у будь-якому віці» [198].

Характеристика структурних компонентів уміння вчитися, запропонована О. Я. Савченко, містить такі компоненти [461, с. 37]: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, контрольно-оцінний, рефлексивно-корекційний.

Таким чином, автор зазначає, що мотиваційний компонент має на меті збудити, викликати й закріпити стійке позитивне ставлення до навчальної діяльності, сформувати допитливість, закріпити особистісно значущий сенс навчальних дій. Дидактико-методичне забезпечення цього компонента має спрямовуватися на формування внутрішньої потреби до самостійного учіння.

Змістовий компонент уміння вчитися містить: засвоєні знання, вміння, навички, на яких ґрунтується вивчення нового. Рівень взаємодії відомого знання з невідомим зумовлює різний рівень організації процесу засвоєння: репродуктивний, частково-самостійний, самостійний і творчий. Набуті знання стають інструментом розвитку людини, спрямовують подальше пізнання.

Процесуальний компонент є ядром уміння вчитися, який охоплює різні способи організації учіння (уміння, дії, операції).

В організації навчальної діяльності контроль і оцінювання виконують мотиваційну, діагностувальну, коригувальну, прогностичну, навчально-перевірну, розвивальну функції [438].

Методично правильно, на думку автора, здійснювана контрольно-оцінювальна діяльність розвиває й формує такі процеси пізнання, як увага, мислення, пам’ять, воля, пізнавальна активність, самостійність, зміцнює почуття відповідальності. Особливо важливим для розвиненого уміння самостійно вчитись є формування умінь взаємоконтролю, самоконтролю, самоперевірки та самооцінювання. За таких умов розвивається здатність до рефлексії та корекції навчальних досягнень.

Отже, для сформованості компетентності уміння вчитися на достатньому рівні вищевказані компоненти мають формуватися у взаємозв’язку та на засадах між предметності, суб’єкт-суб’єктності з урахуванням принципів наступності й перспективності процесу навчання.

Таким чином, для реалізації ідеї формування компетентності уміння вчитися потрібно: 1) визначати та ранжувати якості навчальної діяльності студентів щодо їх значущості для уміння вчитися; 2) використовувати в навчальній діяльності методи, що розвивають уміння вчитися; 3) добирати засоби мотивації студентів до самостійного учіння; 4) застосовувати організаційні форми, що сприяють формуванню уміння самостійно вчитися (самостійна робота; участь у груповій, проектній діяльності) [439].

Отже, компетентність уміння вчитися упродовж життя (акмеологічно-діяльнісний компонент акмеологічної компетентності), на нашу думку, має принципове значення у вищій школі [171]. Аналіз досвіду зарубіжних учених,

проведений дослідниками, доводить, що вміння вчитися упродовж життя є обов'язковою передумовою успішного навчання.

На нашу думку, акмеологічно-діяльнісний компонент відображає структуровані знання про способи діяльності, досвід їх застосування, надбання особистого пізнавального досвіду в процесі самостійної й науково-дослідної роботи.

Розглянемо наступну складову акмеологічної компетентності фахівця фізичного виховання – когнітивно-акмеологічну компоненту (акмеологічні знання).

А. О. Деркач, О. В. Селезньова зазначають, що акмеологічні знання як складова акмеологічної компетентності – це сукупність даних в галузі акмеології, результат пізнання процесу досягнення акме й самоздійснення та відображення цього процесу в свідомості людини [172, с. 21]. Автори зазначають, що акмеологічні знання мають теоретичну та емпіричну форму виявлення. На теоретичному рівні вони сягають рівня пояснення фактів, осмислювання їх в системі понять певної науки як складової її теорії. На емпіричному рівні акмеологічні знання виступають як засіб самопізнання та самовдосконалення людини та соціуму.

У змісті акмеологічного знання науковці традиційно виокремлюють три взаємодіючі напрями: природничо-науковий, соціогуманітарний, технологічний.

Природничо-науковий напрям передбачає використання в інтересах поступального руху до акме відомостей з галузі вікової фізіології, психогенетики, ергономіки, психофізіології праці тощо, а також методів експериментального дослідження, розроблених у цій галузі [193].

Соціогуманітарний напрям включає основні факти наук про людину та суспільство. Теоретичну базу гуманітарного компонента акмеологічного знання складають науки, що вивчають суспільство, культуру, історію народу, онтогенез людини [416].

Технологічний напрям дозволяє використовувати алгоритмічні стандарти технічних наук (кібернетики, системотехніки, інформатики) з метою оптимізації життєдіяльності людини й технологізації гуманітарних знань.

Отже, акмеологічні знання і об'єктивно, й у свідомості конкретної людини можуть існувати на методологічному, теоретичному та методичному рівнях.

На методологічному рівні акмеологічні знання постають як певний загальний підхід, загальний засіб самопізнання та самовдосконалення. На теоретичному рівні акмеологічні знання виступають як цілісна система, що дозволяє виявити закономірності, механізми, умови та фактори, що сприяють або перешкоджають саморозвитку людини та її високих досягнень в різних сферах життєдіяльності. На методичному рівні акмеологічні знання постають як розвинена система гуманітарних технологій, оволодіння якими оптимізує просування (досягнення) людини до акме. Незалежно від рівня, акмеологічні знання характеризуються двома функціями: поясненням та перетворенням відповідного комплексу проблем (об’єкта – предмета).

На нашу думку, когнітивно-акмеологічний компонент акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання відображає оволодіння студентами акмеологічними знаннями, розуміння та усвідомлення ними основних положень акмеології: положень щодо сутності та змісту акмеології, положення загальної акмеології, поняттями «мікроакме», «макроакме», засобами досягнення особистісного акме, акме-мотивів саморозвитку, самовдосконалення; акмеології фізичного виховання, засобів досягнення професійного акме, акмеологічного проектування особистісно-професійного розвитку фахівця, професійної акметектоніки; акмеологіними знаннями прикладної спрямованості, використання акмеологічно спрямованих технологій професійного саморозвитку, акмеографічного підходу до розвитку професіоналізму [159].

Важливим компонентом акмеологічної компетентності є акме-якості особистості, які забезпечують рух людини до намічених досягнень.

Суть акмеологічного підходу у дослідженнях природи обдарованості полягає у вивченні особистості як цілісного феномена в єдності її суттєвих сторін (індивід, особистість, індивідуальність, суб’єкт життєдіяльності); орієнтації людини на навчання, постійний саморозвиток і самовдосконалення упродовж життя, мотивації високих досягнень, прагненні високих результатів, життєвих успіхів; організації творчої діяльності особистості на всіх етапах її неперервної професійної підготовки, створенні необхідних умов для самореалізації її творчого потенціалу [159].

За умов застосування акмеологічного підходу провідну роль відіграє проблематика розвитку творчих здібностей професіоналів з урахуванням різних аспектів їх підготовки і вдосконалення [17].

Дослідження В. А. Полочок вказують на високу значущість соціально-історичних і культурних умов, що впливають на динаміку становлення професіоналізму, кар'єри і життя в цілому. Дослідник також встановив роль деяких акмеологічних чинників – низки «загальних» умов життєдіяльності людини, що вибірково виявляють високу детермінуючу силу в певні періоди життя і в певних умовах життєдіяльності людини. Усе це дозволяє визначити соціальну типологію людей за критеріями динаміки «акме» як інтегрального показника рівня і якості соціалізації особистості. Дослідником виокремлено п'ять рівнів адаптації людини до соціуму [409]:

1) ті, що «досягають дна» – особи, яких з різних причин не утримують «соціальні межі» (правові, етичні, групові норми, допомога і підтримка близьких); особи, які характеризуються девіантною поведінкою;

2) «плануючі» – особи, які помітно регресують відносно досягнень близьких, родичів і свого власного потенціалу, непродуктивно використовують наявний особистісний і соціальний потенціал. Результати професійної діяльності рідко виступають для них зразком цілеспрямованої активності;

3) «планети» – люди, які «обертаються на орбіті», визначеній для них зовнішніми умовами, не виходять за межі своєї стартової соціальної ніші, часто є кваліфікованими фахівцями, однак не відрізняються неординарними і високими професійними досягненнями. Вони часто більш орієнтовані на процес, а не на результат діяльності: «живуть», а не «йдуть по життю»;

4) «зірки другої величини» – люди, які досягли значних висот в професійному і особистісному розвитку. Цей тип частіше представлений двома підтипами – «гармонійні» в плані всебічної соціальної адаптації, які успішно реалізуються одночасно в різних сферах життєдіяльності, і «трудоголіки», сконцентровані виключно на професійній діяльності;

5) «зірки першої величини» – люди, вищі професійні досягнення яких в масштабі людства часто пов’язані з певною соціальною неадаптивністю високообдарованої людини.

Використовуючи біографічний метод виокремлення якостей обдарованого вчителя, О. Є. Антонова визначила чинники, що сприяють розвитку педагогічної обдарованості та становленню педагогічного таланту (на прикладі Я. А. Коменського, К. Д. Ушинського, А. С. Макаренка) [22]: сприятливе освітнє середовище (сімейне і шкільне); ґрунтовна вища освіта, при цьому не завжди педагогічна; свідомий вибір педагогічної професії; широкий кругозір, енциклопедичні знання; працездатність, наполегливість; прагнення до самоосвіти; креативність (реформаторський дух, продукування нових ідей, творче використання освітніх ідей попередників); здатність все розпочати з початку, перемагати труднощі, сила волі; вплив сильних особистостей; ораторський дар; літературний дар; любов до дітей.

Отже, узагальнюючи вищезазначені чинники, які дозволяють досягти значних успіхів у творчій професійній діяльності, можна згрупувати їх таким чином: здібності до виконання педагогічної діяльності (любов до дітей, ораторська майстерність, літературна майстерність); креативність; інтелектуальні здібності (широкий кругозір, енциклопедичні знання, прагнення до самоосвіти); професійна спрямованість (любов до дітей, свідомий вибір педагогічної професії, ґрунтовна вища освіта); особистісні якості (працездатність, наполегливість, здатність все розпочати з початку, перемагати труднощі, сила волі); зовнішні та внутрішні чинники (сприятливе освітнє середовище, вплив сильних особистостей).

Дослідники зазначають, що сучасному вчителю фізичної культури повинні бути притаманні такі якості особистості [416]: знання предмета діяльності (учитель повинен вільно й гнучко оперувати інформацією, бачити зв’язки в складній структурі доказів, уміти легко подавати учням знання та спрямовувати їх на оволодіння ними); проводити на високому методичному й науковому рівні навчання учнів відповідно до програми та методики фізичної культури, використовуючи при цьому найефективніші прийоми та засоби навчання; прагнення до самоосвіти (тісно пов’язане із зацікавленістю вчителя, натхненням до роботи, що зі свого боку,

підвищує емоційно-вольовий вплив педагога на учнів); любов до дітей (до кожного учня треба підходити з оптимальною вірою – кожен може стати кращим); розумна вимогливість (дисциплінує учня, змушує замислюватись над своєю поведінкою, гальмує негативні й стимулює позитивні вчинки); почуття міри (вимагаючи, важливо вміти поставити себе на місце учня); педагогічний такт (виявляється в умінні педагога створювати основу здорових стосунків); особистий приклад (у ставленні до справи, дітей, уміння поважати, у міру вимагати та допомагати); уміння контролювати свою діяльність і поведінку (витримка, терпіння, врівноваженість, об'єктивність, чулість, доброзичливість, щирість); спостережливість (допомагає вчителю за деякими зовнішніми ознаками, відтінками зрозуміти й побачити учня «з середини»); винахідливість (допомагає нейтралізувати негативні реакції школяра, відновити доброзичливі стосунки); уміння користуватися голосом, мімікою, жестом; педагогічна інтуїція (уміння усвідомити, визначити можливі утруднення під час майбутньої зустрічі з учнями, а також у процесі безпосередньо спортивно-оздоровчої діяльності для попередження чи нейтралізації небажаних учинків, можливість фіксування змін у розвитку дітей і на цій основі створення системи обдуманої, достатньо аргументованої власної діяльності).

Перед фахівцем фізичного виховання нині постає важливе завдання – сприяти формуванню гармонійно розвиненої особистості. Тому, на нашу думку, викладач повинен мати такі професійно важливі акме-якості особистості: інтегральні психічні властивості особистості (увага, пам'ять, мислення), психічні характеристики (емоційна теплота, терплячість), особистісно-професійні якості (організованість, комунікативність, відповідальність, дисциплінованість, ініціативність, креативність), вольові якості як сила особистості [169].

Отож, акме-професіоналізм особистості педагога, на думку А. О. Деркача, – це продуктивне використання «усіх внутрішніх ресурсів (істинної педагогічної спрямованості, педагогічних здібностей, самонавчання тощо) для розвитку особистості учнів/студентів та їх підготовки до успішного входження в наступні педагогічні системи» [172].

За даними В. Д. Гладкова, С. Д. Пожарського, важливо зважати на акмеологічні інваріанти професіоналізму – основні властивості, якості й уміння

професіонала, що забезпечують високу ефективність і стабільність діяльності, незалежно від її змісту і специфіки [114]. Акмеологічні інваріанти (від фр. invariant – незмінний) професіоналізму – основні якості, вміння та внутрішні спонукальні причини, що забезпечують високу продуктивність, стабільність діяльності, незалежно від її змісту та специфіки, а також активний саморозвиток фахівця, реалізацію його творчого потенціалу [10]. А. О. Деркач, В. Г. Зазикін зазначають, що концепція акмеологічних інваріантів професіоналізму дає змогу істотно прискорити процеси індивідуально-професійного розвитку фахівця [173].

При розробці критеріїв оцінки сформованості компонентів акмеологічної компетентності фахівця фізичного виховання, ми виходили з того, що критерій (від. гр. kriterion – засіб для судження) – це значуща ознака, на основі якої надається оцінка, визначення чи класифікація будь-чого [463]. Критерій відображає сутність змін в розвитку об’єкта та являє собою знання межі, повноти вираження його сутності в конкретному вияві. А. О. Деркач, О. В. Селезньова зазначають, що система акмеологічних критерії та показників виступає як система еталонів, що задають вектор акме-орієнтованого розвитку людини й соціуму, а рівень їх розвитку – як ступінь виявлення його критеріїв [172, с. 90].

Основні вимоги до критеріїв, як зазначає І. М. Козубцов, повинні бути об’єктивними, тобто включати найістотніші, ключові моменти досліджуваного явища та охоплювати типові сторони, формулюватися чітко, вимірювати досліджувані показники [259]. Таким чином, доречно, на нашу думку, вимірювати рівень розвитку акмеологічної компетентності в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання як періоди розвитку особистості, на етапах її неперервної підготовки (рівень сформованості компонентів акмеологічної компетентності особистості) [159].

Відтак, при формулюванні системи критеріїв і показників ми дотримувалися таких принципів: аналітичності, вимірюваності, об’єктивності, оцінюваності, повноти охоплення, системності, універсальності. У дослідженні ми визначали критерії відповідно до складових компонентів акмеологічної компетентності, а саме: мотиваційний, когнітивнний, діяльнісний та особистісний критерії (рис. 4.6).

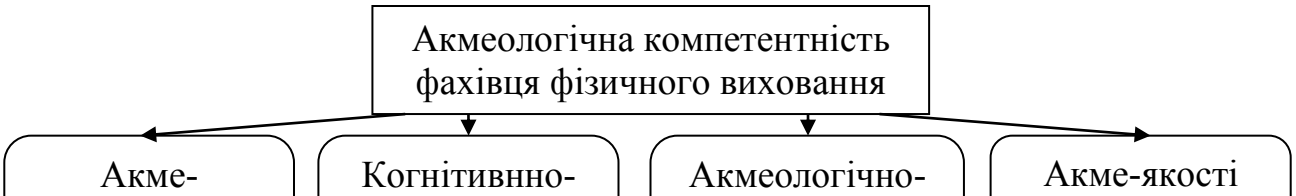

Рис. 4.6. Критерії сформованості компонентів акмеологічної компетентності. Джерело: власне опрацювання

Визначення рівня сформованості компонентів акмеологічної компетентності фахівця фізичного виховання в процесі професійної підготовки на засадах акмеології дозволяє нам зробити відповідні висновки за критеріями, зазначеними в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Рівні сформованості акмеологічної компетентності фахівця фізичного виховання

Рівні сформованості	Критерії			
Високий	Яскраво виражена акмеологічна спрямованість, що виявляється в стійкому інтересі до професії, самоосвітньої діяльності, самопізнання, самовдосконалення своєї особистості та професійної діяльності.			
	внутрішній мотив, пізнавальний мотив, мотив уникнення, змагальний мотив, мотив зміни діяльності, мотив самоповаги, мотивація досягнення, ставлення до свого «Я» («Я-концепція»)	рівень сформованості знань, умінь, розуміння та усвідомлення основних положень акмеології в змісті навчальних дисциплін професійного циклу професійної підготовки на початковому, бакалаврському, магістерському рівнях вищої освіти	рівень сформованості знань про способи діяльності, досвід їх застосування та рівень сформованості уміння вчитися упродовж життя в процесі самостійної та науково-дослідної роботи	рівень сформованості акме-якостей особистості, що забезпечують досягнення вершин, особистісного й професійного акме
Середній	Акмеологічна спрямованість виражена недостатньо, що виявляється нестійким, ситуативним інтересом до проблем			

	професійного вдосконалення, самопізнання, самоосвітньої діяльності.
Низький	Відсутня акмеологічна спрямованість, прагнення до успіху, потреба в досягненнях, натомість наявна висока мотивація до уникнення невдач.

Джерело: власне опрацювання.

Враховуючи визначені компоненти акмеологічної компетентності, високий рівень сформованості акмеологічної компетентності вказує на те, що фахівець фізичного виховання має яскраво виражену акмеологічну спрямованість, що виявляється в стійкому інтересі до професії, навчання, саморозвитку, самовдосконалення своєї особистості та професійної діяльності, прагнення досягти професійної майстерності, «Я-ідеального», розвитку креативності; фахівець вміє демонструвати творчий підхід до організації навчального процесу.

Середній рівень сформованості акмеологічної компетентності свідчить про те, що акмеологічна спрямованість виражена недостатньо, це виявляється нестійким, ситуативним інтересом до проблем професійного вдосконалення, навчання, саморозвитку, самовдосконалення; має труднощі при виборі та використанні засобів досягнення «Я-ідеального»; не повною мірою розуміє, усвідомлює та вміє використовувати творчий підхід при організації навчального процесу.

Низький рівень сформованості акмеологічної компетентності вказує на те, що у фахівця відсутня акмеологічна спрямованість, прагнення до успіху, потреба в досягненнях, натомість наявна висока мотивація до уникнення невдач; майбутній фахівець не готовий використовувати методи та засоби досягнення «Я-ідеального»; не вміє продемонструвати творчий підхід до педагогічної діяльності.

У процесі дослідження обґрунтовано акмеологічну компетентність фахівця фізичного виховання. Акмеологічна компетентність фахівця розглядається як інтегрована здатність особистості, яка формується у процесі неперервної акмеологічно спрямованої професійної підготовки і відображає здатність фахівця будувати власний саморозвиток із постійним ускладненням завдань та зростанням рівня досягнень задля навчання, саморозвитку та самовдосконалення упродовж життя, досягнення особистісного й професійного акме.

Визначено структуру акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання та такі її компоненти, як акме-мотиваційний, когнітивно-акмеологічний, акмеологічно-діяльнісний та акме-якості особистості.

Для визначення рівня сформованості акмеологічної компетентності було обрано мотиваційний критерій, що дозволяє визначити рівень сформованості акме-мотиваційного компонента фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки – усвідомлення «Я-концепції» та мотивація до власного професійного розвитку відповідно до професійних критеріїв педагогічної майстерності; когнітивний критерій, що дозволяє визначити рівень сформованості когнітивного-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання – знання, розуміння акмеологічних знань; діяльнісний критерій, який дозволяє визначити рівень сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента акмеологічної компетентності – знання, розуміння та усвідомлення потреби навчання впродовж життя, уміння вчитися в процесі науково-дослідної й самостійної роботи студентів та досягати акме-вершин професійного розвитку; особистісний критерій дозволяє визначити рівень сформованості акме-якостй особистості як компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання – організаційні, комунікативні, пізнавальні уміння, академічний та практичний інтелект, перцептивна адекватність, толерантність, цілепокладання, регуляція діяльності та поведінки, самоконтроль, креативність та творчість, мотиваційні установки стосовно «Я-концепції» в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.

3.3. Концепція неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології

Обґрунтовуючи та розробляючи концепцію неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології ми виходили з того, що концепція (від лат. conceptio – розуміння, система поглядів, трактування будь-

яких явищ, основна точка зору, ідея, провідний задум, конструктивний принцип різних видів діяльності; спосіб розуміння, тлумачення явищ; основна ідея будь-якої теорії) – це ідейний й змістовно-цілісний, аргументований, послідовний і завершений виклад оригінальної наукової теорії або версії у розгорнутому вигляді [463].

Професійна підготовка фахівців фізичного виховання у вищих навчальних закладах України ґрунтується на положеннях Конституції України, Закону України «Про вищу освіту» (2014), Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття) (1993), Закону України «Про фізичну культуру і спорт» (1994) (зі змінами, внесеними 19.05.2015), Указу Президента України «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту» (зі змінами, внесеними згідно з Указом Президента № 1505/2005 від 21.10.2005), Національної доктрини розвитку освіти (2002), Загальнодержавної програми «Здоров'я – 2020: український вимір» (2011), галузевої Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Указу Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (№344, 2013).

Дослідниками визначено сучасні тенденції розвитку фізкультурної освіти з урахуванням політичної, економічної та соціальної ситуації в Україні [130, 476]: формування ступеневої системи підготовки фахівців з фізичної культури; поліпшення підготовки фахівців з фізичної культури із фундаментальних галузей знань; гуманізація та демократизація системи підготовки фахівців; інтеграція наук у системі вищої освіти; удосконалення навчальних планів підготовки фахівців; розробка психолого-педагогічних основ професійної підготовки; розробка методики біологічного забезпечення фахової підготовки; удосконалення спортивно-педагогічної підготовки; перехід від інформативних методів навчання до навчання на дослідницькій основі; удосконалення системи самостійної роботи студентів; формування професійних здібностей; індивідуалізація та диференціація фахової підготовки; поліпшення системи професійної орієнтації та відбору майбутніх фахівців; формування особистості майбутнього фахівця; використання національних традицій у процесі підготовки; розробка технології неперервної педагогічної освіти; впровадження технічних засобів навчання і комп'ютерної техніки у навчальний

процес підготовки фахівців; удосконалення системи контролю навчального процесу підготовки фахівців.

Професійна підготовка фахівців фізичного виховання вимагає відповідності положенням та принципам галузевої Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти в Україні, основними принципами розвитку якої є: неперервність; поєднання національних освітніх традицій та найкращого світового досвіду; гнучкість у реагуванні на суспільні зміни і прогностичність; інноваційність. Згідно галузевої Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти соціально-педагогічними умовами її розвитку є [608]:

– приведення змісту фундаментальної, психолого-педагогічної, методичної, інформаційної, комунікаційної, практичної та соціально-гуманітарної підготовки педагогічних і науково-педагогічних працівників до вимог інформаційного суспільства та змін, що відбуваються у соціально-економічній, духовній та гуманітарній сфері, у дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних навчальних закладах;

– модернізація навчальної діяльності вищих педагогічних навчальних закладів, що здійснюють підготовку педагогічних і науково-педагогічних працівників, на основі інтеграції традиційних та новітніх технологій навчання, а також створення нового покоління підручників, навчальних посібників і дидактичних засобів;

– запровадження двоциклової підготовки педагогічних працівників за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра і магістра та забезпечення мобільності у Європейському просторі вищої освіти;

– вдосконалення системи відбору молоді на педагогічні спеціальності, розширення цільового прийому та запровадження підготовки педагогічних кадрів на основі тристоронніх договорів;

– оптимізація мережі вищих навчальних закладів та закладів післядипломної педагогічної освіти з метою створення умов для неперервної освіти педагогічних працівників;

– створення у структурі вищих навчальних закладів дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів – лабораторій, центрів

практичної підготовки студентів, тренінгових центрів та центрів педагогічних інновацій;

– першочергове забезпечення педагогічних навчальних закладів новітнім програмним забезпеченням, комп'ютерною та мультимедійною технікою, поліграфічним та лабораторним обладнанням і шкільними підручниками.

Таким чином, зазначимо, що стрімкий розвиток сучасного інформаційного суспільства потребує не тільки висококваліфікованих фахівців, а й фахівців, здатних постійно навчатися, вдосконалювати свої вміння, навички, відповідно вимог сучасного ринку праці.

Завданням професійної підготовки є формування компетентного фахівця, здатного до постійного системного узагальнення світового та вітчизняного досвіду, інноваційного пошуку шляхів самореалізації в умовах неперервних змін швидкоплинного інформаційного суспільства.

Провідними сутнісними характеристиками професійної підготовки нині стають неперервність набуття знань, фахова компетентність та ціннісне ставлення до власного фізичного стану і здоров'я нації в цілому.

Відтак, однією з першочергових проблем сучасності є формування акмеологічної компетентності фахівця як гармонійної особистості з високим рівнем розвитку духовних, інтелектуальних та фізичних здібностей.

Провідною концептуальною ідеєю неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології є положення про те, що в умовах глобалізованого світу, інтеграції та інформатизації сучасних систем освіти, неперервний професійний й особистісний розвиток, саморозвиток та самовдосконалення фахівця фізичного виховання відбувається упродовж життя й професійної діяльності, якщо його професійна підготовка буде передбачати формування у нього мотивації й здатності до досягнення акме за рахунок реалізації ним своїх професійних та особистісних акме-якостей.

Оскільки акмеологічна компетентність формується на всіх (початковому, бакалаврському, магістерському) рівнях вищої освіти й поглиблюється на освітньо-науковому рівні, та характеризує фахівця як професіонала здатного планувати свій неперервний розвиток з постійним ускладненням завдань, зростанням рівня

досягнень відповідно потреб та змін сучасного суспільства, тенденцій розвитку професійної галузі.

Ми виходимо з того, що фахівець, зі сформованою акмеологічною компетентністю в процесі неперервної професійної підготовки у вищому навчальному закладі, надалі буде здатним до вирішення завдань та проблем різного рівня складності, постійного навчання, саморозвитку, самовдосконалення упродовж життя.

Авторська концепція неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології реалізується в процесі навчання у вищому навчальному закладі та спрямована на формування акмеологічної компетентності на всіх рівнях вищої фізкультурної освіти. Акценти у формуванні акмеологічної компетентності в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології зміщуються від початкового рівня вищої освіти до бакалаврського та магістерського рівнів (рис. 3.7).

На початковому рівні вищої освіти у фахівців фізичного виховання переважно формується акме-мотиваційна компонента акмеологічної компетентності як сукупність спонукань та умов, що детермінують, активують, спрямовують та регулюють акме-орієнтований саморозвиток фахівця.

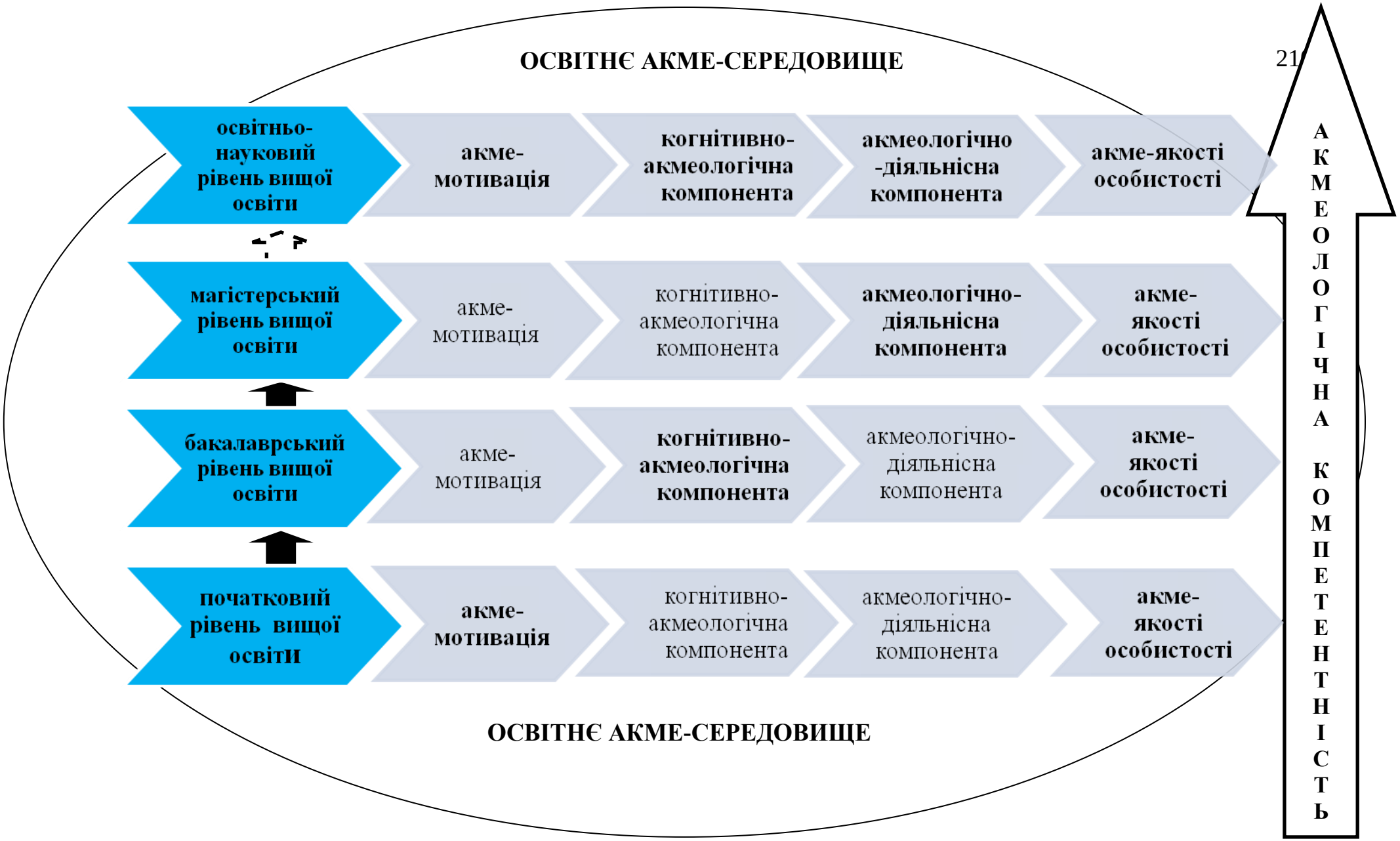

Рис. 3.7. Формування акмеологічної компетентності: від початкового до освітньо-наукового рівня вищої освіти

Джерело: власне опрацювання.

На бакалаврському рівні вищої освіти у студентів акцент зміщується на формування когнітивно-акмеологічної компоненти акмеологічної компетентності під час вивчення навчальних дисциплін гуманітарного, соціально-економічного, природничо-наукового, професійного та практичного циклів професійної підготовки.

На магістерському рівні вищої освіти професійна підготовка акцентується на формуванні акмеологічно-діяльнісної компоненти акмеологічної компетентності в процесі самостійної та науково-дослідної роботи студентів.

На освітньо-науковому рівні вищої освіти, ми можемо прогнозувати, сформована у фахівця акмеологічна компетентність поглиблюється та забезпечує здатність досягнення власного акме за рахунок самореалізації у професійній діяльності.

У процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології акме-якості особистості вдосконалюються на всіх рівнях освіти та сприяють прояву активності особистості в процесі професійного становлення та постійного самовдосконалення й саморозвитку фахівця.

Результатом неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології є сформована у випускника акмеологічна компетентність, як інтегрована якість, що забезпечує здатність та акме-мотивацію особистості до постійного навчання, самовдосконалення, саморозвитку впродовж життя.

Положення концептуальної ідеєї неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології базують на результатах дослідження науковців щодо закономірностей розвитку людини, досягнення особистісного й професійного акме.

Концептуально з акмеологічних позицій розвиток професіонала визнається як процес і результат системних перетворень особистості, що включає взаємопов’язані прогресивні зміни професіоналізму діяльності; професіоналізму особистості; нормативності діяльності та поведінки; продуктивної Я-концепції [178].

О. О. Бодальов [53], Н. В. Кузьміна [290], А. О. Деркач [175], досліджуючи закономірності розвитку дорослої людини, особливу увагу приділяли процесам

досягнення конкретного результату на певному відрізку життєвого шляху. Вони розглядали людину, як найскладнішу природну істоту – індивіда, особистість – як продукт суспільних відносин, як суб'єкта діяльності. Отож, акмеологія розглядає систему процесів професійного й особистісного розвитку на основі реалізації природних (фізичних), психічних, акмеологічних потенціалів людини.

За даними І. Я. Губенко, О. С. Карнацької, О. Т. Шевченко, особистість – це особлива якість індивіда, що виникає на певному етапі його психічного розвитку [125, с. 58]. Особистість, на думку авторів, здатна керувати власним життям притаманним лише їй засобом – вчинком.

У теорії В. А. Роменця вчинок визначається як вища форма людської активності, що поєднує в собі високу духовність, гуманність, індивідуальну неповторність проявів, свободу творчості й відповідальності за власні дії, спрямованість на утвердження ідеалів істини, справедливості, добра, краси й любові. З огляду на структуру вчинку, запропоновану В. А. Роменцем, Я. Є. Кальба визначила його структурне та динамічне утворення, що поєднує в собі ситуаційні, мотиваційні, операційні та рефлективні компоненти [243]. Розглянемо кожен із них детальніше:

– ситуаційний компонент («Я перебуваю в ситуації»), під його специфічними психологічними характеристиками розглядаємо потенційну спроможність особистості виокремити себе із соціального середовища у кожен момент свого буття, її потенційну спроможність відобразити зміст антагоністичних ознак ситуації, потенційну залежність – незалежність від ситуації (обставин) ;

– мотиваційний (спонукальний) компонент («Я хочу діяти»), що інтерпретується як диспозиція, установка – готовність діяти певним чином за певних обставин (психологічна форма існування вчинкового потенціалу). У структурі вчинкового потенціалу особистості цей компонент визначає, на які цінності буде зорієнтована, спрямована її активність;

– дієвий (операційний) компонент («Я можу діяти»), який розглядається, як потенційна спроможність віднайти найбільш ефективні й адекватні способи й засоби, прийняти максимально творче рішення щодо ситуації, що склалася, втілити намір у реальність;

– післядієвий (рефлексивний) компонент («Я рефлексую»), який передбачає оцінку вчиненого та його фіксацію в індивідуальному досвіді.

Вчені виділяють такі основні властивості особистості: спілкування, спрямованість, характер, самосвідомість, досвід і компетентність, інтелектуальні процеси, психофізіологічні якості (темперамент), потреби, ідеали і життєві цілі, а також здібності й обдарованість [125, с. 58]. Своєю чергою, А. Маслоу головною характеристикою особистості вважає потребу в самоактуалізації, самовираженні, розкритті потенціалу творчості й любові, в основі яких лежить гуманістична потреба приносити людям добро [332]. Дослідник зазначає, що у людини з моменту народження послідовно з'являються і супроводжують її протягом дорослішання сім класів потреб [572]: 1) фізіологічні (органічні) потреби; 2) потреби у безпеці; 3) потреби у приналежності та любові; 4) потреба у повазі (шануванні); 5) пізнавальні потреби; 6) естетичні потреби; 7) потреба в самоактуалізації.

В основі мотивації людини лежать фундаментальні потреби, чим вище людина піднімається в ієрархії потреб, тим більшу індивідуальність вона демонструє. Процес реалізації людиною потреб від нижчого рівня до її самоактуалізації є складним, багатогранним і унікальним [573].

Згідно з уявленням дослідника, в мотиваційній сфері людини є два види мотивів. Перша група – мотиви дефіцитарні (фізіологічні потреби та безпеки), що перетворюють особу в звичайного респондента, який «просто реагує на стимули, на заохочення та покарання, на надзвичайні обставини, на біль та страх, на потреби інших людей, на рутинні щоденні події» [332].

Друга група мотивів, за термінологією А. Маслоу, – буттєві, що спонукають людину відстоювати справедливість, захищати чесність, боротися за істину. Для таких людей самостійність є визначальною ознакою особистості. Буттєвий спосіб життя (вираз А. Маслоу) охоплює найбільш значущі моменти людського існування, а також моменти найбільшої зрілості, вияв істинної індивідуальності та сповнення високим змістом життя. Встановлення меж мотиву та вивчення стадій його формування дають змогу виокремити ті психологічні компоненти, які можуть входити до структури мотиву (рис. 3.8).

Ці компоненти, відповідно до стадій формування мотиву, можна розподілити на три блоки: потреб, «внутрішнього фільтра» і цільовий блок. Отож, мотив є формою вияву потреби людини, це спонукання до діяльності, відповідь на те, заради чого вона відбувається (потреба – мотив – діяльність).

Центральною ланкою особистості, за К. Роджерсом, є самооцінка, уявлення про себе, «Я-концепція», що породжується у взаємодії з іншими людьми [430]. Г. Олпорт вважав особистість відкритою системою: особистість завжди розвивається у взаємозв'язку з іншими людьми. Таким чином, постійний розвиток особистості є основною формою її існування.

З психологічної точки зору розвиток зрілої особистості розглядається як процес входження в нове соціальне та професійне середовище та інтеграції в нього (Г. М. Андрєєва) [16].

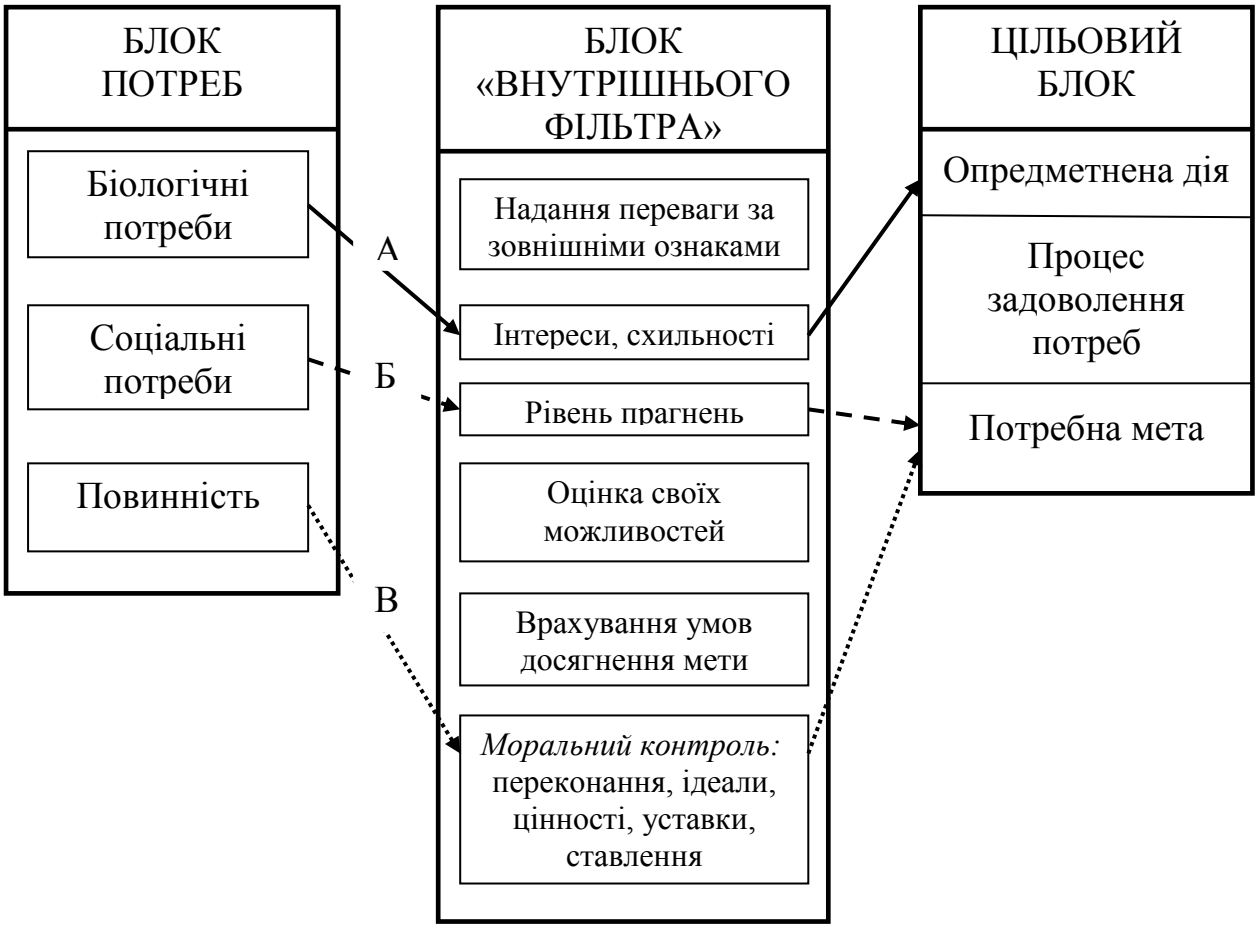

Рис. 3.8. Перелік компонентів, які можуть становити структуру різних мотивів (А, Б, В).

Джерело: [236, с. 109].

При цьому сам розвиток здійснюється в сфері як потенційного так і актуального (Л. І. Анциферова) [23], тобто пов’язаний з реалізацією особистісного потенціалу. Розвиток супроводжується змінами системи взаємодій та стосунків особистості, її потреб, еталонів, ціннісних орієнтирів. Науковці вважають, що основою для розвитку особистості є діяльність (А. Н. Леонтьєв) [306].

Через зовнішню (тобто організовану суспільством) діяльність формується внутрішня діяльність, що позначається на свідомості особистості, самооцінці, формуванні образу Я. Тому в загальній проблематиці дослідження розвитку особистості особливе місце належить її особистісно-професійному розвитку. В особистісно-професійному розвитку відзначається стійкий зв’язок: з одного боку, самобутності особистості суб’єкта праці суттєво впливає на процес та результати професійної діяльності, з іншого – саморозвиток особистості відбувається під впливом специфіки професійної діяльності.

В акмеології проблема розвитку особистості до рівня професіонала розглядається з позиції принципів активності та суб’єктності, що відображає прагнення особистості до самоорганізації. Самоорганізація дозволяє особистості бути детермінуючим началом в особистій активності та розвитку, вирішувати протиріччя між існуючими можливостями та наявними потребами.

Змістовно розвиток професіонала розглядається в контексті загального розширення суб’єктного простору особистості, професійного та морального збагачення особистості, що містить підвищення відповідальності, почуття обов’язку, сумління та честі, відмови від неадекватних особистісних установок та стандартів [180].

Процесуально розвиток професіонала розглядається з системних позицій, у зв’язку з розвитком підсистем професіоналізму діяльності та особистості, нормативної регуляції, мотивації на саморозвиток та професійні досягнення, рефлексивної самоорганізації й розкриття творчого потенціалу особистості.

Відтак, як зазначає О. М. Рікель, продуктивна Я-концепція – ця якісна характеристика суб’єкта праці, яка відображає стійку свідому неповторну систему уявлень суб’єкта про себе, на підставі чого вона будує свої стосунки та взаємодії [429]. Адекватні уявлення, на думку дослідника, дозволяють сформувати

реалістичні особистісно-професійні стандарти, програми розвитку та саморозвитку, будувати гармонійну й продуктивну систему професійних взаємодій та стосунків (рис. 3.9).

Концептуально з акмеологічних позицій розвиток професіонала можна представити як процес та результат системних перетворень особистості, яка розвивається та включає взаємопов'язані прогресивні зміни професіоналізму діяльності; професіоналізму особистості; нормативності діяльності та поведінки; продуктивної Я-концепції [172]. При цьому в процесі розвитку професіонала необхідно розрізняти тенденції становлення людини праці як: суб'єкта професійного розвитку; фахівця, який володіє відповідною кваліфікацією; зрілу особистість; активного учасника акме-орієнтованого процесу розвитку.

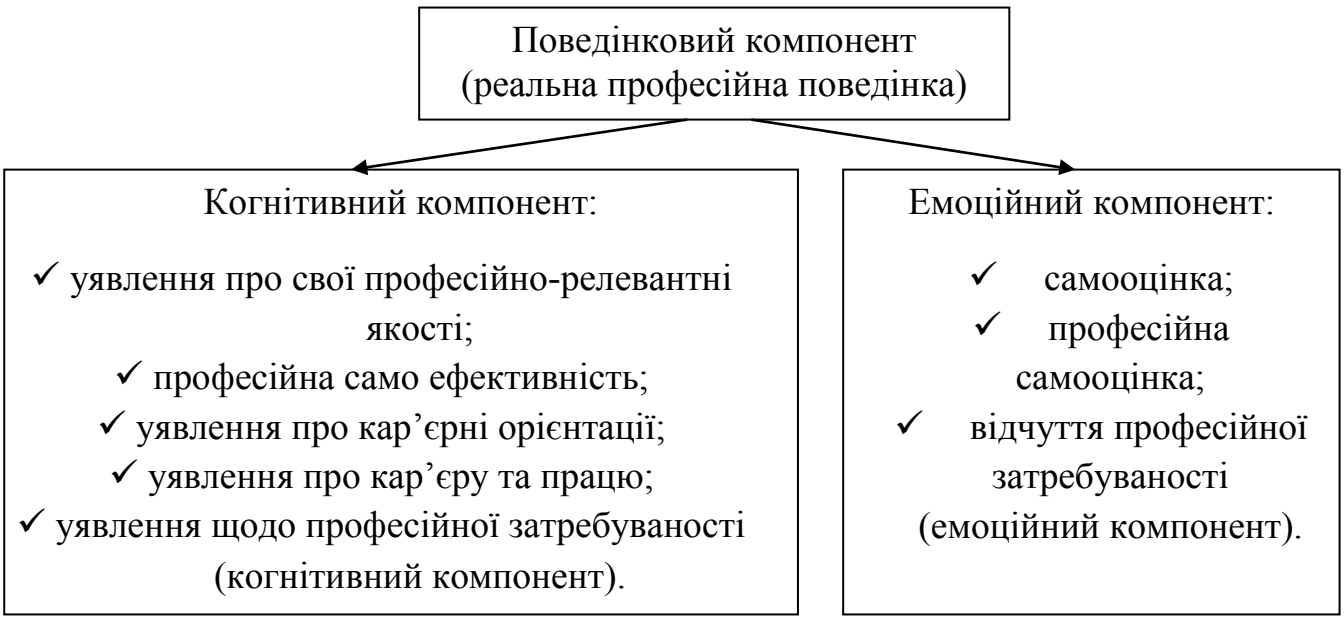

Рис. 3.9. Структура професійної Я-концепції.
Джерело: [429].

Процес професійного самовдосконалювання розпочинається з порівняння «Я-професійне реальне» з «Я-професійне ідеальне» [4]. Через розвиток цих внутрішніх характеристик під впливом зовнішніх факторів (загальне природне, соціальне, духовне, освітнє середовище та умови життя; безпосередні умови та фактори професійної діяльності; ситуаційні зв'язки та залежності; поворотні події, досвід, успіх) в процесі навчання та професійної діяльності особа піднімається сходинками свого фахового розвитку [169].

Розроблена та запропонована нами технологія реалізації неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, представлена на рисунку (рис. 3.10), ґрунтується на становленні та сходженні особистості до вершин професіоналізму в процесі неперервної професійної підготовки в результаті переходу з одного акме-рівня на інший та, в результаті навчання, досягнення «Я-професійно-ідеального».

Дослідники розрізняють моральне, інтелектуальне та фізичне самовдосконалення [236]. Моральне самовдосконалення пов’язане із самовихованням, інтелектуальне – із самоосвітою, фізичне – із саморозвитком.

Вибір спрямованості самовдосконалення пов’язаний як зі схильностями людини, так і з конкретними ситуаціями.

Є. П. Ілліним виявлено найтиповіші мотиватори (установки), які стосуються трьох сфер ставлення (до життя, до людей і до себе) і які показують, заради чого людина може прагнути до самовдосконалення [236]:

– мотиватори, що стосуються ставлення до життя: заради матеріального благополуччя; заради полегшеного існування; заради кращого життя; заради уникнення неприємностей;

– мотиватори, що стосуються ставлення до людей: заради добрих взаємин із людьми; заради альтруїзму, можливості допомогти іншим;

– мотиватори, що стосуються ставлення до себе: заради позитивного ставлення людей; заради саморозвитку, самовдосконалення; заради самореалізації.

Дослідники зазначають, що стан зрілості не з’являється у людини зненацька, цьому передує все її життя. Не тільки від природної схильності, а й від способу життя залежить, з яким запасом фізичного здоров’я особа прийде до періоду зрілості, які ціннісні орієнтири та відношення становитимуть ядро її особистості та які здібності, знання, уміння, навички будуть характеризувати її як суб’єкта діяльності.

Окрім вивчення розвитку сукупності характеристик людини, що визначають зрілість та досягнення акме, акмеологія науково аналізує зрілість й акме більш вузько, як засіб оволодіння людини професією, досягнення в ній рівня майстерності.

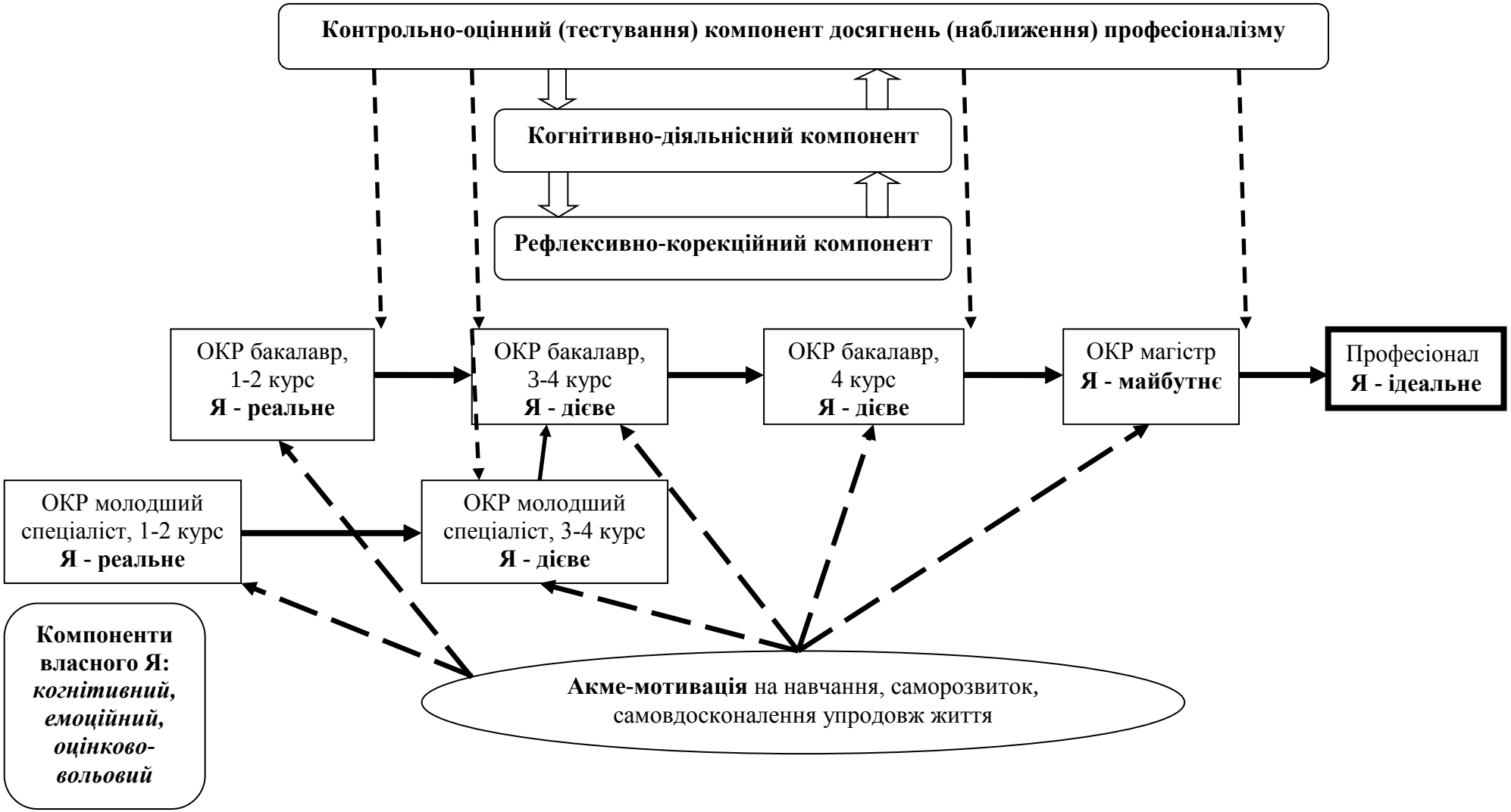

Рис. 3.10. Динаміка акме-зростання фахівця фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки. Джерело: власне опрацювання.

Оскільки осягнення сутності професіоналізму, бачення та розуміння шляхів, що ведуть до нього, має не тільки теоретичне, а й практичне значення.

Коли мова йде про високий професіоналізм людини, то з ним пов’язано не тільки розвиток здібностей, але й глибокі знання в обраній галузі, а також нестандартне володіння вміннями, які необхідні для успішного виконання професійної діяльності. Безперечно, професіоналізм завжди пов’язаний з сильною та стійкою мотиваційно-емоційною спрямованістю на здійснення професійної діяльності та на досягнення в ній унікального, неординарного результату[54].

Не існує професіоналізму «взагалі», є професіоналізм в окремій галузі, що має свої специфічні особливості та напрямки [255]: «людина – жива природа», «людина – суспільство», «людина – техніка й нежива природа», «людина – людина», «людина – знакові системи», «людина – художній образ».

О. О. Бодальов переконаний, що шлях до професіоналізму, неповторності довгий та складний. Але, як зазначає дослідник, продумана організація діяльності стосовно дитини в дошкільному та молодшому шкільному віці, цілеспрямоване введення підлітка в світ професій, наступна теоретично та практично науково організована й проведена ефективна професійна освіта, якщо вони добре співвідносяться із загальнолюдським розвитком молодих людей, то значно полегшують їх включення в діяльність, що стане головною в житті та дасть можливість знайти алгоритм поведінки, що призведе до вироблення свого індивідуального стилю діяльності, високого професіоналізму. Автор вважає, що вищезазначене не можливо, якщо у людини не виникає потреби у самовихованні, бо допрофесійна та професійна підготовка не будуть повноцінними, якщо у фахівця не виникне постійного прагнення професійного зростання [54].

Творча особистість фахівця сфери «людина-людина» (до якої належить професія вчителя фізичної культури) формується в процесі навчання у вищому навчальному закладі, а вдосконалюється, коригується впродовж усього професійного життя. Тому самоактуалізація вчителя, – це рух від «Я-емпіричного» до «Я -творчого». Рушійною силою самоактуалізації є несумісність «Я-діючого» і «Я-відображеного». В основі гуманістично спрямованих дій професійної

самореалізації лежать мотиви професійного самовизначення. П. А. Шавір визначає п’ять основних груп мотивів професійного самовизначення особистості [533]:

– I група – мотиви, що виражають потребу в тому, що складає основний зміст професійної діяльності;

– II група – мотиви, що пов’язані з відображенням певних особливостей професій (мотиви престижу), суспільної значимості професії;

– III група – мотиви, які виражають потреби особистості, що склалися раніше, актуалізовані при взаємодії із професією (мотиви саморозкриття, самоствердження, матеріальні потреби, особливості характеру);

– IV група – мотиви, що виражають особливості самосвідомості особистості в умовах взаємодії з професією;

– V група – мотиви, що виражають зацікавленість людини у внутрішніх, об’єктивно не існуючих, атрибутах професії.

Людина, яка претендує на визнання її високого професійного рівня, сама повинна розвиватися, удосконалюватися, використовуючи при цьому свій творчий потенціал, повсякчас прагнути досягти нових вершин професіоналізму [169].

Автори зазначають, що основами професійного самовизначення і професійної самореалізації особистості вчителя є особистісно орієнтована освіта і особистісно орієнтоване навчання.

Особистісно орієнтована освіта, вважає В. В. Сєріков, створює умови для прояву особистісних функцій, таких як [453]: прояв винахідливості – функцію вибору; мотивацію – функцію прийняття та обґрунтування діяльності, вчинку; рефлексію – функцію самооцінки, критики, самокритики, конструювання образу Я; самореалізацію – функції реалізації образу Я; змістотворчість – функцію визначення системи життєвих смислів особистості.

Протягом періоду навчання у вищому навчальному закладі студенти на шляху досягнення професіоналізму з обраної спеціальності повинні бути мотивовані на ефективний процес навчання, оволодіння знаннями, вміннями, що забезпечують формування компонентів акмеологічної компетентності фахівця та спонукають до самовдосконалення протягом життя.

Самовдосконалення є найважливішим шляхом формування себе як особистості, розвитку своїх здібностей, здобуття знань та умінь. Прагнення до самовдосконалення вже тому властиве людині, що вона ніколи не може бути задоволена собою. Спонукають до самовдосконалення три обставини: а) наявність у людини потреби в самоповазі та у схваленні іншими, у соціальному престижі; б) розбалансування в образах свого «Я-ідеальне» та «Я-реальне»; в) виникаючі на цій підставі самооцінки і самоставлення. Відсутність одного із цих компонентів, на думку Є. П. Ілліна, не призведе до формування мотивації самовдосконалення [179].

У розвитку професіоналізму, як зазначають А. О. Деркач, О. В. Селезньова, провідну роль відіграє продуктивна Я-концепція [172, с. 185]. Дослідники вважають, що Я-концепція – це складна, багатокомпонентна, динамічна система відображення ставлення особистості до себе та зовнішнього світу. Я-концепція виступає в якості санкціонуючого механізму по відношенню до себе та зовнішнього світу, пов’язує якості особистості стосовно себе та оточуючого світу в минулому, теперішньому та майбутньому.

Основу Я-концепції складає уявлення щодо самого себе в теперішньому часі: ідеальне Я (яким суб’єкт повинен бути, орієнтуючись на моральні норми); динамічне Я (яким має намір стати в майбутньому); фантастичне Я (яким хотів би стати, якби це було б можливо). Компоненти власного «Я», як зазначає В. С. Лозниця, такі [312]: когнітивний (образ своїх якостей, здібностей, своєї зовнішності, соціальної значимості, образ самосвідомості); емоційний (самоповага, самоприниження); оцінково-вольовий (прагнення підвищити самооцінку, прагнення завоювати повагу).

В акмеологічних дослідженнях було доведено [429], що розвиток професіоналізму особистості передбачає гармонійність Я-ідеального, Я-теперішнього (реального) та Я-майбутнього. Адекватність Я-реального обумовлюється розвиненою системою самооцінки, самоконтролю, рефлексією, Я-ідеальне та Я-майбутнє є стимулом для особистісного розвитку у випадку їх реалістичності та адекватної оцінки своїх можливостей. Помітне домінування будь-якого компонента гальмує становлення професіоналізму.

Дослідження А. О. Деркача показують, що усвідомлення особистістю відмінностей у власній Я-концепції в часовій ретроспективі та перспективі є стимулом для подальшого самовдосконалення. Професіонали, які більш диференційовано усвідомлюють себе по відношенню до свого минулого та теперішнього, більшою мірою орієнтовані на саморозвиток [175].

Отже, дослідники зазначають, що продуктивна Я-концепція дозволяє сформувати реалістичні особистісно-професійні стандарти, програми розвитку та саморозвитку, вибудувати гармонійну та продуктивну систему професійних взаємодій та стосунків.

Автор акмеологічної концепції Г. С. Данилова, виокремлює такі ступені послідовних висхідних витків спіралі процесу самоосвіти [132]:

1) елементарна (низька), безсистемна, спонтанна самоосвіта, зумовлена переважно впливом зовнішніх чинників. Їй властиві періодичний характер і недостатньо усвідомлена особистістю потреба в розвитку творчих здібностей (потенціалу);

2) допустима (середня) самоосвіта, що базується на осмисленні особистістю багатогранної педагогічної технології, врахуванні внутрішніх резервів, усвідомленні тактичної мети діяльності, самоаналізі її результатів та виявленні прагнення вдосконалювати свою професійну майстерність;

3) оптимальна (висока) систематична, цілеспрямована самоосвіта, що зумовлена набуттям суб’єктом професійних знань на методологічному, теоретичному та технологічному рівнях, а також здатністю їх синтезувати у процесі досягнення стратегічної професійної мети та власного самоствердження;

4) ідеальна (найвища) самоосвіта, що стала для суб’єкта постійною, життєво необхідною потребою і характеризується самопізнанням, самореалізацією, самопрогнозуванням пошукової педагогічної роботи. У результаті формується певна акмеологічна професійна позиція і виробляється індивідуальний стиль професійної діяльності.

Модель фахівця фізичного виховання, його психофізіологічні якості, що сприяють формуванню творчої особистості, найбільш повному розкриттю

потенційних можливостей у процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології представлена на рисунку 3.11.

Як зазначає С. С. Пальчевський, однією з найнеобхідніших умов повноцінного і довготривалого «акме-періоду» є виховання особистості, яка здатна і вміє одночасно жити в Umwelt (в єдності з природою), Mitwelt (гармонійність міжособистісних стосунків), Eigenwelt (гармонії з Я-реальним).

Тобто відчувати свою єдність зі світом природи, бачити і чути самого себе не тільки в теперішньому часі, а й у майбутньому, відчувати власну самоцінність [389, с. 197].

Мотивація професійного самовдосконалення, на думку В. Д. Гладкова, С. Д. Пожарського, сприяє психічному регулюванню діяльності людини щодо реалізації мотивів самовдосконалювання [114].

В акмеології дослідники розрізняють чотири типи мотивації професійного самовдосконалювання [383]: процесуальний, результативний, винагороджування, негативний.

Процесуальний тип мотивації характеризує домінування в людині переважаючих орієнтацій на сам процес професійного самовдосконалення, упродовж якого вона отримує емоційне та моральне задоволення. Фахівець реалізує свої прагнення у досягненні вершин власного професійного розвитку (на основі поєднання особистісного та діяльнісного розвитку).

Результативний тип мотивації свідчить про спрямованість людини на досягнення результату у професійній діяльності, у розвитку професійної компетентності, у дотриманні вимог (нормативних, адміністративних, моральних). Мотивація винагороджування характеризує перевагу у людини її динамічної, ситуаційної складової. Винагорода (оцінка) – це самоціль, а потреба у самовдосконалюванні – лише засіб, інструмент, який сприяє цьому.

Негативний тип мотивації – спрямованість на уникнення неприємностей. Оскільки людина спрямована на опанування мінімально необхідним рівнем професіоналізму, вона орієнтується у самовдосконаленні на розвиток у собі «захисних механізмів поведінки та дії» заради уникнення покарання в тій чи іншій формі [383].

Рис. 3.11. Модель фахівця фізичного виховання.
Джерело: власне опрацювання на основі аналізу [114].

Результати дослідження свідчать, що в процесі діяльності (учбової, виробничої) кожна людина виявляє характерне для неї ставлення до свого професійного самовдосконалення [114]. Найкращих результатів на шляху до свого «акме» може досягти людина, на думку дослідників, з високим рівнем мотивації професійного самовдосконалення, для якого характерними є яскраво виражена потреба у самовдосконаленні, творче ставлення до справи, прагнення досягти своїх вершин. За наявності мотивації такого рівня людина не потребує додаткових зусиль та зовнішніх впливів для розвитку своєї особистості. Сам процес професійного самовдосконалення постає неодмінним компонентом її діяльності і в цьому вона віднаходить задоволення. Х. Хекхаузен вказує, що сильно мотивовані і мотивовані на успіх схильні планувати своє майбутнє на тривалий час [516].

Отож, важливу роль у процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології відіграє акме-мотивація навчальної діяльності студента, який має досвід заняття фізичною культурою та спортом, а також достатньо мотивований на успіх, перемогу, нагородження.

Мотивація навчальної діяльності студентів досліджувалася вченими протягом тривалого часу (А. К. Байметов, О. М. Василькова, А. І. Гебос, О. С. Гребенюк, С. С. Іванов, Є. П. Іллін, В. Я. Кікоть, А. О. Реан, В. О. Якунін). Різні автори називають різні мотиви вступу до вищого навчального закладу, але все ж можна відзначити основні мотиви, які стабільно проявляються: бажання перебувати в колі студентської молоді, велике суспільне значення професії і широка сфера її застосування, відповідність професії інтересам і схильностям та її творчі можливості [236, с. 255].

А. О. Реан відзначає роль позитивної мотивації до навчання у забезпеченні успішного оволодіння знаннями та вміннями [425]. При цьому дослідником виявлено, що висока позитивна мотивація може відігравати роль компенсаторного чинника у разі недостатньо високих здібностей.

А. І. Гебос виділяв такі чинники (умови), що сприяють формуванню у студентів позитивного мотиву до навчання [110]: усвідомлення найближчих і кінцевих цілей навчання; усвідомлення теоретичного та практичного значення засвоюваних знань; емоційна форма викладу навчального матеріалу; показ

«перспективних ліній» у розвитку наукових понять; професійна спрямованість навчальної діяльності; вибір завдань, що створюють проблемні ситуації в структурі навчальної діяльності.

В. Я. Кікоть та В. О. Якунін розділяють цілі навчання і цілі учіння [250]. Перші задаються ззовні і відображають суспільні запити та цінності, які відносно студентів є зовнішніми. Другі визначаються індивідуальними потребами, які сформувалися на основі попереднього досвіду студентів. Обидві цілі, як зазначають дослідники, можуть збігатися лише в ідеальному випадку, коли перші відтворюють себе в структурі індивідуальних мотивів.

Є. П. Іллін зазначає, що на основі загальної мотивації навчальної діяльності (професійної, пізнавальної, прагматичної, суспільно-громадської та особисто-престижної) у студентів з'являється цілком визначене ставлення до різних навчальних предметів, що обумовлюється [236]: важливістю предмета для професійної підготовки; інтересом до певної царини знань і до цього предмета як її частини; якістю викладання (задоволеністю заняттями з конкретного предмету); ступенем складності оволодіння цим предметом з огляду на власні здібності; взаєминами з викладачем цього предмету.

Усвідомлення високої значущості мотиву учіння для успішного навчання, на думку О. С. Гребенюка, дало підставу для формулювання принципу мотиваційного забезпечення навчального процесу [122]. Важливість цього принципу випливає з того факту, що в процесі навчання у вищому навчальному закладі сила мотиву учіння й опанування вибраної спеціальності знижується, що неодноразово зазначалося в дослідженнях О. М. Василькова та С. С. Іванова [81]: незадоволеність перспективами роботи, недоліки в організації навчального процесу, дозвілля, побуту, недоліки виховної роботи.

Фахівці фізичного виховання як майбутні педагоги повинні бути мотивовані до майбутньої педагогічної діяльності. А. К. Байметов, вивчаючи мотиви педагогічної діяльності, об'єднав їх у три групи [35]:

1) мотиви повинності;
2) мотиви зацікавленості та захопленості предметом, що викладається;
3) мотиви захопленості спілкування з дітьми («любов до дітей»).

За характером домінування цих мотивів, автор вирізняє чотири групи вчителів: з домінуванням повинності (43%), з домінуванням інтересу до дисципліни викладання (39%), з домінуванням потреби у спілкуванні з дітьми (11%) та без провідного мотиву (7%). Дослідники зазначають, що остання група вчителів є найвищі і кваліфікацію і авторитет, а різнобічна мотивація учителя характеризується невеликою кількістю та гармонійністю вимог до поведінки учнів та засвоєння ними навчального матеріалу.

Мотивація навчально-фізкультурної і спортивної діяльності студентів спеціальності «Фізичне виховання» випливає з різних потреб, які А. Ц. Пуні розподілив на три групи: потреба у русі, потреба у виконанні обов’язків учня і потреба у спортивній діяльності [420]

Мотивація спортивної діяльності визначається як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, які змінюють своє значення упродовж спортивної кар’єри. Є. П. Іллін виділяє такі причини (мотиватори) занять спортом [236]:

– прагнення до самовдосконалення (зміцнення здоров’я, поліпшення статури, розвиток фізичних і вольових якостей);

– прагнення до самовираження і самоствердження (бажання бути не гіршими за інших, бути схожим на видатного спортсмена; прагнення до суспільного визнання; бажання захищати честь колективу, міста, країни, бути привабливим для протилежної статі);

– соціальні установки (мода на спорт, прагнення зберегти сімейні спортивні традиції, бажання бути готовим до праці, служби в армії);

– задоволення духовних і матеріальних потреб (прагнення відчути себе членом референтної спортивної команди або спортивної школи, спілкування з товаришами, отримання нових вражень від поїздок містами і країнами, бажання отримати матеріальні блага).

Б. Дж. Кретті серед мотивів, що спонукають займатися спортом, виділяє [278]:

– прагнення до стресу і до його подолання: він зазначає, що боротися, або долати перешкоди, піддавати себе стресу, змінювати обставини і досягати успіху – це один із могутніх мотивів спортивної діяльності;

– прагнення до досконалості;

– підвищення соціального статусу;

– потреба бути членом спортивної команди, групи, частиною колективу;

– отримання матеріальних заохочень.

Отож, однією з характеристик мотиву є його сила. Вона впливає не тільки на рівень активності людини, а й на успішність прояву цієї активності, зокрема – на ефективність діяльності.

Професійне становлення, як зазначають О. М. Пєхота [401], О. М. Пинзеник [403], проходить декілька взаємопов’язаних етапів:

– етап оптанта (актуальною стає проблема вибору або вимушеної зміни професії);

– етап адепта (початок професійної діяльності, вмотивована прихильність до професії й опанування нею);

– етап адаптації (звикання до роботи, пристосування до норм колективу, засвоєння специфіки діяльності);

– етап інтернала (здатність до самостійного виконання своїх професійних обов’язків);

– етап майстерності (здатність до розв’язання складних професійних завдань, наявність індивідуального стилю діяльності, стабільність результатів);

– етап авторитету (людина є майстром своєї справи, володіє великими професійним досвідом, умінням творчо організувати свою роботу);

– етап наставництва (наявність послідовників, готових і здатних переймати досвід).

Проблемами формування моделі акмелогічно компетентного сучасного педагога піднімаються у дослідженнях Г. С. Данилової [131], Г. І. Кримської [279], В. В. Панчук [392], В. Н. Максимової [323]. Як зазначає В. Н. Максимова, складовими цієї моделі є професійна, особистісна, духовна зрілість та акмеологічна позиція педагога. Професійна зрілість, за даними дослідниці, полягає у готовності педагога до інноваційної професійно-педагогічної діяльності, в структуру якої входять [323]:

– професійна компетентність як система знань і умінь педагога;

– педагогічна майстерність як здатність творчого, нестандартного вирішення професійних завдань;

– педагогічна спрямованість професійної діяльності як система домінуючих мотивів роботи, стійка мотивація педагогічної діяльності.

На нашу думку, заслуговує на увагу акмеологічна модель педагога, розроблена Г. С. Даниловою, що включає в себе такі компоненти [132]:

– компетентність (психолого-педагогічні й соціальні знання, теоретико-практичні й методичні знання, педагогічні вміння, педагогічні здібності);

– особистісна орієнтація (самореалізація у контексті акмеологічної моделі «Я-концепція» в динаміці від «Я-реальний» до «Я-перспективний(ідеальний)»);

– морально-духовна культура (моральна свідомість, моральна діяльність, моральні стосунки).

Акмеологічна модель учителя Г. С. Данилової передбачає розвиток таких основних здібностей педагога відповідно до класифікації, запропонованої В. А. Крутецьким: дидактичних, академічних, перцептивних, організаторських, сугестивних (емоційно-вольовий вплив на учнів/студентів за наявності таких якостей, як рішучість, витримка, вимогливість, відповідальність, наполегливість, упевненість), комунікативних, педагогічної уяви, здатності до розподілу уваги, особистісних (інтелігентність, правдивість, порядність, чесність, гідність, працьовитість, наполегливість, самовідданість, самоорганізація, науково-педагогічне мислення, педагогічний такт) [389, с. 61].

І. Д. Багаєва пропонує акмеологічну модель професіоналізму педагогічної діяльності, що включає такі структурні елементи, як [32]:

– професіоналізм знань (основа, базис професіоналізму в цілому);

– професіоналізм педагогічного спілкування – готовність до уміння використовувати систему знань на практиці;

– професіоналізм самовдосконалення, що забезпечує динамічність, розвиток цілісної системи «професіоналізм педагогічної діяльності» шляхом справедливого самооцінювання і оперативного усунення виявлених у процесі педагогічного спілкування особистісних недоліків і прогалин у необхідних для вчителя знаннях.

Досягнення професіоналізму в акмеологічному розумінні, за даними А. О. Деркача, О. В. Селезньової, пов’язане не тільки з досягненням професійної майстерності, й з розвитком важливих особистісно-професійних якостей (цілеспрямованість, ініціативність, організованість), якостей характеру (завзятість, наполегливість, послідовність), інтелектуальних якостей, розкриттям творчого потенціалу особистості та її морального вдосконалення [172, с. 189]. Отож, становлення справжнього професіонала та його професіоналізму завжди пов’язане з особистісно-професійним розвитком, тобто з формуванням особистості, орієнтованої на високі професійні досягнення, та її професіоналізм у процесі саморозвитку, професійної діяльності та професійних взаємодій.

У процесі особистісно-професійного розвитку формуються підсистеми професіоналізму діяльності та особистості, нормативності діяльності та поведінки; продуктивної Я-концепції; мотивація на саморозвиток та професійні досягнення, рефлексійна самоорганізація; розкривається творчий потенціал особистості [169].

Таким чином, в процесі особистісно-професійного розвитку [180]:

– відбувається збільшення суб’єктивного простору особистості, професійне й моральне збагачення особистості, що включає підвищення відповідальності, почуття обов’язку, совісті й честі, відхід від неадекватних особистісних установок та стандартів;

– змінюється спрямованість особистості (розширюється коло інтересів, змінюється система потреб, актуалізуються мотиви досягнення, зростає потреба в саморозвитку, підвищується креативність особистості);

– розвиваються складні окремі здібності, професійно важливі й особистісно-ділові якості (організованість, старанність, ініціативність, дисциплінованість, нормативність поведінки), акмеологічні інваріанти професіоналізму (антиципація, саморегуляція, вміння приймати рішення);

– підвищується психологічна готовність до діяльності в різних, зокрема в ускладнених, ситуаціях;

– набувається досвід та підвищується кваліфікація (формується професійна компетентність, опановуються нові технології й алгоритми вирішення професійних

завдань, підвищується креативність, удосконалюється індивідуальний стиль діяльності);

– формуються акмеологічні інваріанти професіоналізму, розвиваються особистісно-ділові якості (старанність, ініціатива, дисциплінованість, нормативність, організованість) розкривається особистісний потенціал, змінюється система мотивів та цінностей.

Таким чином, запропонована концепція неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології реалізується на початковому, бакалаврському, магістерському рівнях вищої освіти. Результатом професійної підготовки є сформована у випускника акмеологічна компетентність, акценти формування якої зміщуються від початкового до бакалаврського та магістерського рівнів. Акмеологічна компетентність характеризує фахівця як професіонала здатного та мотивованого до неперервного набуття знань, саморозвитку, самовдосконаленню упродовж життя, досягнення особистісного й професійного акме.

3.4. Модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології

Розробляючи запропоновану модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології ми виходили з того, що модель (від франц. modèle, віл лат. modulus – міра) – зразок, примірник чого-небудь; зменшене відтворення якоїсь споруди, механізму; схема для пояснення будь-якого явища або процесу [462]. Таким чином, під моделлю розуміють матеріальну або розумову (знакову, концептуальну) систему, яка опосередковано відображає сукупність факторів, що імітують, відтворюють об’єкт на різних рівнях його організації, самоорганізації та розвитку.

А. О. Деркач, О. В. Селезньова вважають, що таке визначення моделі має такі особливості [172, с. 81]:

– передає відношення між суб’єктом, моделлю суб’єкта та моделюючим суб’єктом;

– модель характеризується як системне утворення, яке має двояку гносеологічну характеристику, за якою живий об’єкт розглядається як система моделей і сам моделюючий процес розділений на систему моделей, кожна з яких відображає певний зріз об’єкта, а все разом представляє його на цілісному рівні;

– враховуються презентативні якості моделі;

– передбачається, що модель імітує об’єкт, тобто наближає та спрощує його, утримує характеристики, не викривляє їх природу.

Розроблена нами модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології має такі складові: цільову, теоретико-методологіну, акмеологічна компетентність, змістовно-процесуальну складову та критеріально-результативну.

Соціально-економічні зміни в українському суспільстві, процеси глобалізації та інформатизації, наміри України щодо інтеграції в європейську спільноту зумовили нові вимоги до професійної підготовки фахівців з вищою освітою. Модернізація вищої освіти в Україні відбувається в напрямі її демократизації, гуманізації, реалізації положень документів болонського процесу та спрямована на розробку перспективних моделей професійної підготовки кваліфікованих фахівців відповідно до європейських стандартів.

У новому Законі України «Про вищу освіту» [597], який цілком відповідає сучасним європейським та світовим зразкам задекларовані наміри реформування вищої освіти відповідно до стандартів та рекомендацій Європейського простору вищої освіти та ставить перед університетською спільнотою нашої країни виклики щодо запровадження освітніх інновацій – нової парадигми навчання й повної інтеграції Національних рамок кваліфікацій, нової структури вищої освіти, стандартів нового покоління, навчальних програм та окремих навчальних дисциплін [422, с. 5].

Національну рамку кваліфікацій потрібно зіставити та привести у відповідність із європейськими мета-рамками – рамкою кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти (Болонська рамка кваліфікацій) та

Європейською рамкою кваліфікацій для навчання впродовж життя [423] з метою забезпечення прозорості та зрозумілості освітянських систем окремих країн.

В Україні законодавчо закріплено 8-ступеневу модель Національної рамки кваліфікацій, яка охоплює всі рівні кваліфікації та види навчання впродовж життя – початкове, середнє, професійно-технічне, вище, післядипломне, неформальне та формальне, що включає [599]: Національну рамку кваліфікацій; кваліфікаційні рівні та вимоги; професійні стандарти; механізми оцінки та підтвердження кваліфікацій та компетенцій; систему органів підтвердження кваліфікацій; механізм фінансування Національної системи кваліфікацій.

Ідея неперервної професійної освіти, на думку С. О. Сисоєвої, посідає важливе місце серед сучасних прогресивних освітніх ідей, спрямованих на забезпечення сталого розвитку нашого суспільства [355, с. 452]. Саме тому проблема створення гнучких механізмів постійного оновлення змісту освіти та технологій неперервного оновлення знань є однією з найактуальніших проблем педагогічної науки і практики.

Неперервна професійна освіта, як вважає дослідниця, відрізняється від традиційної освіти технологічним забезпеченням, що приводить до [482, с. 7-8]:

– збільшення часових термінів і значущості етапів самоосвіти;
– підвищення ролі засобів навчання, особливо розроблених на основі сучасних інформаційних технологій;
– підвищення значущості принципу індивідуалізації навчання.

Професійна підготовка фахівців повинна проводитися з урахуванням галузевих стандартів (освітні стандарти на основі професійних стандартів; розробка навчальних програм з урахуванням вимог ринку праці; оцінка якості навчання у відповідності до вимог працедавців; оперативне оновлення освітніх стандартів у відповідності зі змінами професійних стандартів) та вимог працедавців (уніфікація вимог до професійної діяльності працівників, корпоративні моделі компетенцій, мотивація до самовдосконалення) до компетентності випускника вищого навчального закладу, майбутнього професіонала.

Здобуття вищої освіти на кожному рівні передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої (освітньо-професійної чи освітньо-наукової) або

наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії (PhD), доктор наук. Вказані ступені вищої освіти, що відповідають Національній рамці кваліфікацій, пов'язані з Європейською рамкою кваліфікацій навчання впродовж життя [588]. Професійний стандарт оформлюється в кінцевому варіанті в паспорт професії, користуючись яким можна розробляти відповідний освітньо-кваліфікаційний стандарт. Кваліфікаційна характеристика професії включає завдання та обов'язки, знання, кваліфікаційні вимоги.

Основний зміст діяльності викладача фізичного виховання поєднує в собі виконання загально-трудових (комунікативна, організаційно-управлінська, конструктивна, проектувальна, гностична, адміністративно-господарська), загально педагогічних (інформаційна, виховна, розвивальна, мобілізаційна) і специфічних (рухова, освітньо-просвітницька) функцій. Від ступеня сформованості знань, вмінь і навичок, потрібних для основних педагогічних функцій, залежить рівень професійної підготовленості фахівця [185, с. 36].

Оскільки метою неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології є формування акмеологічної компетентності фахівців, важливою компонентою освітнього процесу є теоретико-методологічна складова.

Одним з головних методологічних завдань неперервної професійної освіти є пошук перспективних підходів, наукових основ змісту, технологій, принципів підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.

Методологічний підхід, як зазначає А. В. Петров, – це загальнонаукова категорія, що має два значення [398]: 1) початковий принцип, вихідна позиція, основне положення або переконання, що становить основу дослідницької діяльності; 2) напрям вивчення об'єкта (предмета) дослідження. Своєю чергою, Л. М. Кравченко під методолого-теоретичним науковим підходом розуміє інтегрований філософсько-соціальний засіб концептуалізації наукової проблеми, який надає можливість виявити її методологічний, теоретичний і технологічний аспекти, розробити концепцію вивчення об'єкта дослідження та модель упровадження результатів пошуку в соціально-педагогічну практику [270].

Аналіз сучасних досліджень системи професійної підготовки фахівців фізичного виховання дозволив П. В. Хоменко виділити низку провідних методологічних підходів [521]: особистісно орієнтований, технологічний, ресурсний, інтеграційний, діяльнісний, акмеологічний, аксіологічний, рефлексивний, системний.

Відповідно до значення методологічних підходів, у зв'язку з сучасними вимогами до фахівця фізичного виховання, його професійна підготовка ґрунтується на сучасних положеннях, концепціях та враховує результати наукових досліджень у галузі неперервної професійної підготовки фахівців. Провідною концептуальною ідеєю нашого дослідження є положення про те, що неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання на засадах акмеології передбачає не тільки оволодіння професійними знаннями й уміннями, а й розуміння та зіставлення образу «Я-реальне» з образом «Я-ідеальне», яке під впливом зовнішніх чинників в умовах професійної підготовки в результаті стійкої мотивації призведе до саморозвитку, самореалізації, самокоригування, професійного становлення та самовдосконалення.

Реалізувати цю концептуальну ідею неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології ми можемо використовуючи такі основні акмеологічні підходи: компетентнісний, системний, особистісний, діяльнісний та акмеологічний.

Розглянемо детальніше зазначені методологічні підходи.

Компетентнісний підхід акцентує увагу на результатах освіти, причому як результат освіти розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти у різних проблемних ситуаціях [146].

Системний підхід розглядає людину та соціум, а також окремі процеси та якості, що забезпечують їх прогресивний розвиток як взаємодіючі акмеологічні системи та рухаються до оптимального, акме-професійного стану [196].

Особистісний підхід дозволяє враховувати соціальні, культурні, особистісні детермінанти реального стану людини («Я-реальне») з метою організації навчального процесу та досягнення особистісного й професійного акме («Я-майбутнє/професійне ідеальне») через саморозвиток, самовдосконалення особистості [159].

Діяльнісний підхід дозволяє аналізувати акмеологічні феномени з погляду активної діяльності людини як самоорганізовану, саморегулюючу систему [158]. З позиції діяльнісного підходу людина розглядається як відкрита, динамічна система, яка розвивається в результаті самоорганізації потенційних можливостей та саморозвитку через відкриту взаємодію з навколишнім середовищем.

Системоутворювальним у професійній підготовці фахівців фізичного виховання є акмеологічний підхід, який передбачає, що акме та самореалізація – це не ідеальні образи, а постійний до них рух через співвідношення реальних характеристик розвитку людини з оптимальною моделлю саморозвитку [159]. Людина, яка знаходиться в «реально-ідеальному» просторі, не просто реалізує себе через репродуктивні засоби розвитку, а якісно змінює себе, знімає психологічні бар’єри, шукає можливості для розвитку акмеологічно значимих якостей, визначає особисту траєкторію саморозвитку відповідно до її цінностей, установок, мотивації, цілей.

Неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання на засадах акмеології – загальна (підготовка вчителя), особлива (підготовка вчителя фізичного виховання), специфічна (підготовка фахівців фізичного виховання на засадах акмеології), ґрунтується на системі таких принципів: загальнопедагогічні принципи, принципи фізичного виховання, акмеологічні принципи.

Під «принципами» (від лат. principium – основа) у теорії фізичного виховання розуміють, як зазначає Т. Ю. Круцевич, найбільш загальні теоретичні положення, що об’єктивно відображають сутність і фундаментальні закономірності навчання, виховання та всебічного розвитку особистості [483].

До загальнопедагогічних принципів відносимо такі: науковості; послідовності; доступності; систематичності; цілеспрямованості; гуманізації освіти; творчої спрямованості навчального процесу; індивідуального підходу; зв’язку навчання з практичною діяльністю; національного виховання; самостійності у навчанні; мотиваційного забезпечення навчального процесу [394].

До принципів фізичного виховання зараховуємо принцип всебічного, гармонійного розвитку особистості; зв’язку з життєдіяльністю; оздоровчої, лікувальної та адаптивної спрямованості; доступності та індивідуалізації;

систематичності; вікової адекватності фізичного навантаження; поступового збільшення фізичного навантаження; чергування навантаження й відпочинку [335]. До принципів, що відображають особливості професійної підготовки фахівців фізичного виховання зараховуємо: неперервності; послідовності; свідомості й активності; доступності; систематичності [159].

До акмеологічних принципів, що розкривають особливості неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, належать принципи: вершинності, суб'єктності, діяльності, оптимальності, зворотного зв'язку [159].

Результатом неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології є формування компонентів акмеологічної компетентності фахівців.

Акмеологічна компетентність випускника вищого навчального закладу з огляду сформованої особистісної професійної «Я-концепції» визначається І. В. Соколовою як стійка, ієрархічно організована, узагальнена система знань індивіда про себе як про особистість та як про суб'єкта професійної діяльності, що включає такі структурні елементи: образ «Я», самооцінку, поведінкові реакції й очікування (про особистість людини та її акме; про готовність та здатність особистості зробити професійну кар'єру успішною за умови постійного розвитку та самовдосконалення; про умови та засоби досягнення рівня педагога-майстра) [409]. З іншого боку, О. М. Кабанкова розглядає акмеологічну компетентність як готовність і здатність зрілої особистості проектувати свій поступовий психічний та професійний розвиток із постійним ускладненням завдань, зростанням рівня їх досягнень, що найбільш повно реалізують потенційні особистісні ресурси людини через: акмеологічні знання, тобто обізнаність, поінформованість про те, які досягнення можливі у сфері психічного, професійного розвитку, їх рівні, варіанти; акмеологічні вміння – прийоми, способи, технології досягнень у сфері психічного розвитку та професійній сфері, прийоми розрізнення, оцінювання різних видів акме; акмеологічні якості особистості, які забезпечують рух особистості до окреслених досягнень, серед яких найбільш значущими є акме-мотивація та акме-здібності [240].

У нашому дослідженні акмеологічна компетентність фахівців фізичного виховання має такі компоненти: акме-мотиваційний, когнітивно-акмеологічний, акмеологічно-діяльнісний; акме-якості особистості.

Акме-мотиваційний компонент, на наш погляд, – це сукупність всіх видів спонук та умов (мотивів, потреб, інтересів, цілей, нахилів, мотиваційних установок, ідеалів, звичок), які детермінують, активізують, спрямовують та регулюють акме-орієнтований саморозвиток людини як спеціальну духовну діяльність. Таким чином, акме-мотивація є результатом розбіжності між уявленням про «ідеальний стан», зумовлений визнаною системою цінностей та знаннями «реального стану», тобто між «Я-реальним» та «Я-ідеальним» [169].

Когнітивно-акмеологічний компонент включає сукупність знань особистості в галузі акмеології, результат пізнання процесу досягнення особистісного й професійного акме та відображення цього процесу в свідомості людини [159]. Акмеологічні знання за змістом науковці поділяють на три взаємодіючі напрями: природничо-науковий, соціогуманітарний, технологічний [172].

Акмеологічно-діяльнісний компонент визначається нами як мета уміння (уміння вчитися упродовж життя), що охоплює структуровані знання про способи діяльності, досвід їх застосування, надбання особистого пізнавального досвіду, ціннісне ставлення до самостійного учіння в процесі науково-дослідної та самостійної роботи [161].

Акме-якості особистості, на нашу думку, індивідуально-психологічні властивості особистості, які забезпечують підтримку «висхідного» вектора психічного та професійного розвитку людини і включають здатність будувати варіанти акмеограм свого розвитку, обирати та реалізовувати прийоми та технології переходу з одного рівня професіоналізму на інший, більш високий рівень, здатність долати перешкоди на шляху досягнення власного акме. Під час навчання у вищому навчальному закладі у студентів повинні формуватися такі акме-здатності: демонстрування знання теоретичних дисциплін; логічне й послідовне представлення засвоєних знань; контекстуалізація нової інформації; розуміння результатів експериментальних і спостережних способів перевірки наукових теорій, з одного

боку, та оволодіння предметною галуззю на належному кваліфікаційному рівні, з іншого [159, 194].

Змістовно-процесуальна складова моделі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології розкриває зміст, форми та методи підготовки студентів у вищому навчальному закладі (освітньому акмеологічному середовищі) [193].

Зміст неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології охоплює три взаємодіючі напрями: природничо-науковий, соціогуманітарний, технологічний [172].

Природничо-науковий напрям передбачає використання знання з метою досягнення акме відомостей таких навчальних дисциплін: «Анатомія», «Фізіологія людини»; «Біохімія»; «Гігієна»; «Спортивна фізіологія»; «Спортивна медицина»; «Медико-біологічні основи фізичного виховання»; «Лікувальна фізична культура в спеціальних медичних групах»; «Основи масажу та методика навчання»; «Психологія загальна та педагогічна»; «Психологія здоров’я» тощо.

Соціогуманітарний напрям включає основні факти наук про людину та суспільство. Теоретичну базу гуманітарного компонента акмеологічного знання складають науки, що вивчають суспільство, культуру, історію народу, онтогенез людини, наприклад: «Історія України», «Історія української культури»; «Філософія»; «Соціологія»; «Політологія» тощо.

Технологічний напрям дозволяє використовувати алгоритмічні стандарти технічних наук (кібернетики, системотехніки, інформатики) з метою оптимізації життєдіяльності людини й технологізації гуманітарних знань: «Комп’ютерна техніка та математичні методи у фізичному вихованні і спорті»; «Інформаційні технології навчання»; «Технічні засоби навчання»; «Нові технології у фізичному вихованні»; «Методи досліджень у фізичному вихованні»; «Метрологічний контроль у фізичному вихованні»; «Біомеханіка» та ін.

Організація освітнього процесу неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології в Київському університеті імені Бориса Грінченка здійснюється на засадах, спрямованих на реалізацію принципів

студентоцентрованого навчання [207]. Освітній процес здійснюється за такими формами:

– навчальні заняття (лекції, семінарські, практичні, лабораторні, індивідуальні заняття);

– самостійна робота (основний засіб засвоєння студентом навчального матеріалу без участі викладача у вільний від обов’язкових навчальних занять час);

– практична підготовка (педагогічна практика (навчальна та виробнича), практика за профілем майбутньої роботи та зі спеціалізації, професійна (асистентська) практика, науково-дослідна практика);

– контрольні заходи (проміжний та підсумковий контроль).

Як зазначає Т. Ю. Круцевич, метод навчання – це певний спосіб цілеспрямованої реалізації процесу навчання, досягнення поставленої мети. Правильний підбір методів відповідно до мети та змісту навчання, вікових особливостей сприяє розвитку пізнавальних здібностей, умінню використовувати здобуті знання на практиці, готує студентів до самостійного набуття знань, формує їхній світогляд [483]. При цьому, методи навчання поділяються на загальні та спеціальні. Загальні застосовуються при вивченні різних навчальних предметів; спеціальні – під час вивчення спеціальних навчальних дисциплін. За спрощеною класифікацією методи навчання студентів у вищих навчальних закладах такі: словесні, наочні та практичні.

Методи навчання також поділяються, як зазначає Ю. К. Бабанський, на чотири групи [31]:

– I група – методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності (словесні методи – розповідь-пояснення, бесіда, лекція; наочні – ілюстрація, демонстрація; практичні методи – лабораторні, практичні заняття, фізичні вправи);

– II група – методи стимулювання й мотивації навчально-пізнавальної діяльності (методи стимулювання інтересу до навчання та методи стимулювання обов’язку й інтересу);

– III група – методи контролю (самоконтролю, взаємоконтролю), корекції (самокорекції, взаємокорекції) за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності;

– IV група – бінарні (подвійні, коли метод і форма зливаються в єдине або два методи поєднані в один), інтегровані, універсальні (поєднання трьох-п’яти методів у єдине ціле) методи.

До методів формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання нами віднесено дискусійні, діалогічні, евристичні, проблемні, ігрові, творчі ситуації, проектні методи [159].

Однією з найважливіших акме-компетентних умов формування майбутнього фахівця, на думку В. О. Огнев’юка, є комунікативне середовище вищого навчального закладу [369].

Акмеологія простежує механізми та результати впливу макро-, мезо-, мікросоціумів (держава, суспільство; навчальний та трудовий колектив; сім’я) та природних умов на людину, вирішуючи при цьому завдання розробки такої стратегії організації її життя, реалізація якої дозволила б їй оптимально у всіх відношеннях об’єктивувати себе на ступені зрілості [55].

Доволі важливим для сучасної акмеології є зважене ставлення А. Маслоу до значення середовища, оточення людини, до того, на яку висоту вона зуміє піднятися як особистість. При цьому науковець погоджується з Ж.-П. Сартром: «Людина не що інше, ніж те, що вона робить із себе сама» [572].

Акмеологічний підхід до неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання передбачає створення розвивально-освітнього акме-середовища у вищому навчальному закладі [148].

О. О. Ярошинська визначає освітнє середовище вищого навчального закладу як сукупність умов, які впливають на цілеспрямовану взаємодію суб’єктів освіти і забезпечують ефективне функціонування форм, методів та засобів освітнього процесу з метою досягнення цілей його суб’єктів [547]. Освітнім середовищем в дослідженнях С. С. Вітвицької названо спеціально створене предметне і соціокультурне оточення особистості, яке включає різні види умов і засобів здобуття освіти, способи забезпечення продуктивної діяльності [93]. А. І. Каштанов визначає освітнє середовище сучасного закладу освіти як сукупність духовно-матеріальних умов функціонування закладу, що забезпечують саморозвиток вільної й активної особистості, реалізацію творчого потенціалу особистості. Дослідник

визначив параметри оцінки ефективності освітнього середовища та його складових [249]:

– результативність діяльності навчального закладу (рівень знань і загальнокультурного розвитку студентів; ступінь привабливості освітнього закладу і освітніх послуг; ступінь засвоєння нових технологій, програм, методик; взаємодія вищого навчального закладу зі школами нового типу);

– комфортність (естетика середовища, санітарно-гігієнічні, матеріально-технічні умови; фізіологічні обґрунтування режиму роботи; наявність ситуації вибору змісту форм освіти; соціально-психологічний мікроклімат);

– забезпеченість навчальної діяльності (навчально-матеріальне обладнання, рівень нормативно-правової та організаційно-функціональної забезпеченості; характеристика кадрового потенціалу; рівень і характер управлінської діяльності).

При цьому, О. М. Власенко зазначає, що вищий навчальний заклад – це одночасно і соціально-педагогічна система, і системоутворювальний компонент освіти [95].

Під освітнім акме-середовищем ми розуміємо акмеологічно спрямований характер навчального процесу у вищому навчальному закладі, оптимізація «суб’єкт-суб’єктної» взаємодії студента й викладача, що забезпечує педагогічні умови формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології (рис. 3.12).

В. М. Гладкова, С. Д. Пожарський зазначають, що акмеологічне освітнє середовище – це професійна зрілість викладачів, зовнішні та внутрішні умови й фактори впливу на формування майбутнього фахівця [114].

На думку дослідників, акмеологічні умови – це, насамперед, стан суспільства, стан освіти (зокрема, середньої та вищої), навчально-вихований процес у вищих навчальних закладах та його якісне забезпечення, інтегрований освітній простір (школа – коледж – ВНЗ), внутрішній потенціал суб’єктів навчального процесу.

Одне із ключових завдань університету, на думку В. О. Огнев’юка, полягає у створенні умов для розвитку акме-компетентнісного потенціалу майбутнього фахівця, що має розкритися у процесі його професійної діяльності. В умовах жорсткої конкуренції на сучасному ринку праці постійне удосконалення

професійної компетентності фахівця – це не тільки гарантія його зайнятості, а й, як зазначає автор, можливість досягти акме-вершини професійної досконалості. Вихід на такий рівень можливий тоді, коли професійна компетентність досягає творчого рівня, стає інтегрованою якістю фахівця, що виявляється у його здатності розв'язувати найскладніші професійні завдання у постійно змінюваних умовах [369].

Рис. 3.12. Компоненти, що забезпечують акмеологічну спрямованість навчального процесу вищого навального закладу.

Джерело: власне опрацювання на основі аналізу [114]

В акмеологічному контексті, на думку А. О. Деркача, О. В. Селезньової, фактори (від лат. factor – виробляючий, той що робить) – об'єктивні причини, що

обумовлюють досягнення високого рівня діяльності, саморозвитку суб'єкта або розвитку його особистих якостей, головних детермінант ефективності процесу акме-орієнтованого саморозвитку [172, с. 91].

Отож, акмеологічні фактори можуть як сприяти, так і перешкоджати досягненню вершин діяльності. Н. В. Кузьміна виділяє три види акмеологічних факторів: об'єктивні (пов'язані з реальною системою і послідовністю дій, що спрямовані на досягнення визначеного результату), суб'єктивні (мотиви, здібності, спрямованість), об'єктивно-суб'єктивні (пов'язані з організацією освітньо-професійного середовища, професіоналізмом викладачів, якістю педагогічного менеджменту) [294].

Таким чином, інтегруючи і поєднуючи акмеологічний та компетентнісний підходи у підготовці фахівця фізичного виховання, потрібно спрямувати зусилля вищого навчального закладу на вирішення таких завдань [369]:

– забезпечення впровадження концепції акменавчання, основою якої має стати реалізація індивідуальної навчальної траєкторії студента;

– здійснення психолого-акмеологічної підтримки майбутніх професіоналів (тренінги, консультування);

– створення педагогічних умов, що забезпечують відповідність професійного типу особистості обраній спеціальності й дозволяють розробити індивідуальні траєкторії розвитку (за сукупністю ціннісних, мотиваційних та інших компонентів);

– розроблення моделі й алгоритмів оптимальної організації процесу професійної підготовки;

– упровадження акмеограм особистісно-професійного зростання студента – майбутнього фахівця.

Удосконалення навчального процесу на акме-компетентнісних засадах передбачає щонайменше чотири магістральних шляхи розвитку суб'єкта навчання – студента, кожний з яких відповідає методологічному принципу його вивчення і спрямований на досягнення найвищих результатів як індивід; особистість; суб'єкт діяльності праці; індивідуальність [368].

Однією з найважливіших акме-компетентнісних умов формування майбутнього фахівця є комунікативне середовище вищого навчального закладу, в

якому відбувається зміна суб'єктивних оцінок викладача і студента, поліпшується взаємне оцінне ставлення [331]. Саме ціннісно-нормативна система взаємин між ними забезпечує можливість продуктивної педагогічної взаємодії, сприяє формуванню базових компонентів особистісної зрілості, таких як відповідальність, толерантність, саморозвиток та «інтегративний компонент», що «охоплює всі попередні й одночасно присутній у кожному з них» [425]. Це стосується позитивного мислення і позитивного ставлення до світу.

О. О. Бодальов, Л. О. Рудкевич вважають, що коли в процесі навчання, студенти засвоюють знання, продемонстровані викладачами чи беруть з підручників зразки вирішення завдань, переймають знання, відтворюють навчальний матеріал, поданий викладачем, то такий метод оцінюється дослідниками як «дресирування», виховання фахівця виконавського рівня [55]. Для формування професіонала, який завдяки розвинутим у нього психічним якостям особистості досягає небувалого прориву у незвідане, відкриває нові закономірності, виявляє нові механізми, розробляє та використовує нові технології потрібні особливі акме-методи навчання, освітнє акме-середовище, вважають автори.

Організація навчального процесу в освітньому акме-середовищі з використанням сучасних активних методик навчання, спрямованих на ефективний результат, передбачає не лише передачу студентам знань, способів їх розуміння та застосування, а й досягнення найвищого результату пізнання – вміння аналізувати, синтезувати та оцінювати інформацію, що забезпечить, на наш погляд, підготовку професіонала, висококваліфікованого фахівця [148, 154].

Стан розвитку сучасного суспільства та вищої освіти вимагає визначення оптимальних засобів створення акмесередовища у вищому навчальному закладі та, за словами В. О. Огнев'юка «переходу від одновимірної до багатовимірної людини (навчання стає мистецтвом, що сприяє прагненню особистості до саморозвитку)», зміст якого забезпечував би набуття студентами позитивного соціального досвіду, сприяв вирішенню особистісних і суспільних проблем, розкриттю потенціальних можливостей, духовному розвитку особистості [367, с. 10].

Відтак, сфера комунікативної взаємодії викладача і студента виступає системотворчим елементом удосконалення професійної компетентності викладача і

формування її у майбутнього фахівця, потужним механізмом самодетермінації, самопроектування професійного «Я».

Акмеологічним результатом професійної підготовки, на думку В. М. Гладкової, С. Д. Пожарського, є готовність зрілої людини до саморозвитку у професійному середовищі та професійної продуктивної діяльності (професійна зрілість), сформована акмеологічна компетентність фахівця [114].

На нашу думку, фахівець фізичного виховання із сформованою акмеологічною компетентністю у процесі неперервної професійної підготовки у вищому навчальному закладі, надалі буде здатним до вирішення завдань та проблем різного рівня складності, постійного саморозвитку та самовдосконалення у професійній діяльності.

Критеріально-результативна складова моделі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології дозволяє визначити ефективність професійної підготовки та забезпечується такими критеріями:

– мотиваційний критерій – визначення рівня сформованості акме-мотиваційного компоненту акмеологічної компетентності, а саме мотивації до навчання, саморозвитку, самовдосконалення упродовж життя, досягнення особистісного й професійного акме в результаті високого особистого стандарту досягнень (рівень прагнень); ставлення до свого «Я»; наявної життєвої установки; здатності до психологічної близькості з іншою людиною;

– когнітивний критерій – визначення рівня сформованості когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності, а саме знання, уміння, розуміння та усвідомлення основних положень акмеології;

– діяльнісний критерій – визначення рівня сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента: знань про способи діяльності, досвід їх застосування та рівень сформованості уміння вчитися упродовж життя (оцінювати свій потенціал, рівень досягнутих результатів, значимість результатів, складність завдання), рівня сформованості акмеологічної компетентності в процесі самостійної та науково-дослідної роботи студентів;

– особистісний критерій – визначення рівня сформованості акме-якостей особистості, які забезпечують досягнення вершин професійної майстерності:

організаторські та комунікативні здібності; емпатія; керування емоціями; творчий потенціал; креативність; інтуїція; уява; вміння розпізнавати емоції інших людей; соціальна зрілість.

Відтак, формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання здійснюється відповідно до концепції та моделі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології (рис. 3. 13).

У процесі дослідження розроблено модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, у якій всі компоненти структуровано відповідно до етапності процесу професійної підготовки. Модель містить такі складові: цільову, теоретико-методологічну, змістово-процесуальну, критеріально-результативну такі складові: цільова, теоретико-методологічна, змістовно-процесуальна та критеріально-результативна складова.

Цільова складова моделі відповідно до сучасних європейських, національних і галузевих вимог відображає мету неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.

Теоретико-методологічна складова відображає методологічні підходи до неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології та принципи формування акмеологічної компетентності та її компонентів (акме-мотиваційний, когнітивно-акмеологічний, акмеологічно-діяльнісний, акме-якості особистості). Змістово-процесуальна складова моделі відображає організаційно-методичні засади (зміст, форми, методи) неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології й охоплює початковий, перший (бакалаврський) та другий (магістерський) рівні вищої освіти. Критеріально-результативна складова моделі відображає критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний) оцінювання рівня сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання у процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології.

Неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання на засадах акмеології як загальна, особлива, специфічна, ґрунтується на системі таких принципів: загальнопедагогічні принципи, принципи фізичного виховання, акмеологічні принципи.

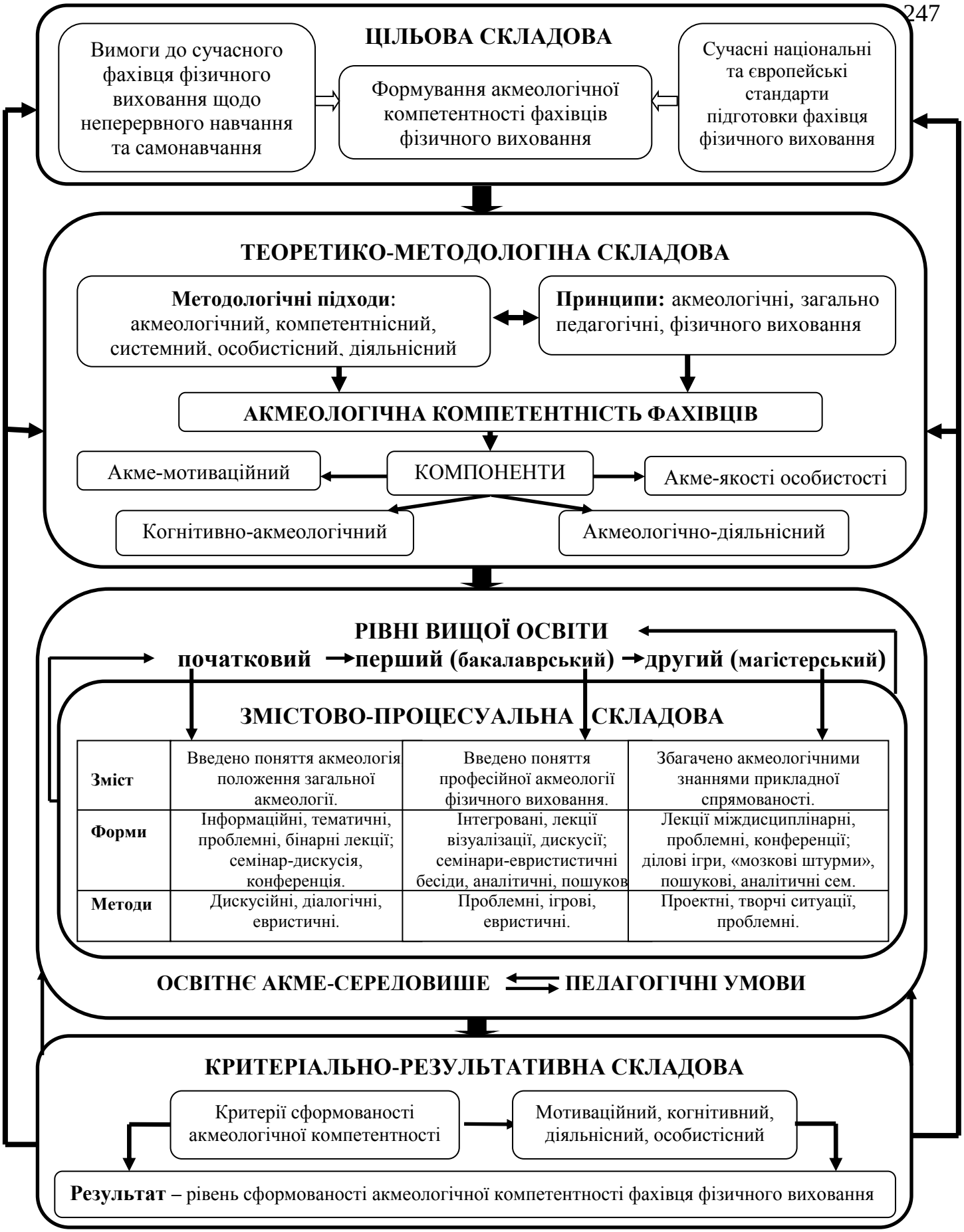

Рис. 3.13. Модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології

Джерело: власне опрацювання.

До загальнопедагогічних принципів відносимо такі: науковості; послідовності; доступності; систематичності; цілеспрямованості; гуманізації освіти; творчої спрямованості навчального процесу; індивідуального підходу; зв’язку навчання з практичною діяльністю; національного виховання; самостійності у навчанні; мотиваційного забезпечення навчального процесу.

До принципів фізичного виховання зараховуємо принцип всебічного, гармонійного розвитку особистості; зв’язку з життєдіяльністю; оздоровчої, лікувальної та адаптивної спрямованості; доступності та індивідуалізації; систематичності; вікової адекватності фізичного навантаження; поступового збільшення фізичного навантаження; чергування навантаження й відпочинку. До принципів, що відображають особливості професійної підготовки фахівців фізичного виховання зараховуємо: неперервності; послідовності; свідомості й активності; доступності; систематичності.

До акмеологічних принципів, що розкривають особливості неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, належать принципи: вершинності, суб’єктності, діяльності, оптимальності, зворотного зв’язку.

Результатом неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології є формування компонентів акмеологічної компетентності фахівців.

Акмеологічна компетентність фахівця розглядається як інтегрована здатність особистості, яка формується у процесі неперервної акмеологічно спрямованої професійної підготовки і відображає здатність фахівця будувати власний саморозвиток із постійним ускладненням завдань та зростанням рівня досягнень задля навчання, саморозвитку та самовдосконалення упродовж життя, досягнення особистісного й професійного акме. Акмеологічна компетентність фахівців фізичного виховання має наступні компоненти: акме-мотиваційний, когнітивно-акмеологічний, акмеологічно-діяльнісний; акме-якості особистості.

Змістовно-процесуальна складова моделі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології розкриває зміст, форми та методи підготовки студентів у вищому навчальному закладі як освітньому

акмеологічному середовищі. Зміст неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології охоплює три взаємодіючих напрями: природничо-науковий, соціогуманітарний, технологічний. Формами організації освітнього процесу неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання є: навчальні заняття (лекції, семінарські, практичні, лабораторні, індивідуальні заняття); самостійна робота (основний засіб засвоєння студентом навчального матеріалу без участі викладача у вільний від обов'язкових навчальних занять час); науково-дослідна робота; практична підготовка (педагогічна практика (навчальна та виробнича), практика за профілем майбутньої роботи та зі спеціалізації, професійна (асистентська) практика, науково-дослідна практика); контрольні заходи (проміжний та підсумковий контроль). До методів формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання віднесено дискусійні, діалогічні, евристичні, проблемні, ігрові, творчі ситуації, проектні методи.

Критеріально-результативна складова моделі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології дозволяє визначити ефективність професійної підготовки та забезпечується такими критеріями: мотиваційний критерій – визначення рівня сформованості акме-мотиваційного компоненту акмеологічної компетентності, а саме мотивації до саморозвитку; когнітивний критерій – визначення рівня сформованості когнітивно-акмеологічного компоненту акмеологічної компетентності, а саме знання, уміння, розуміння та усвідомлення основних положень акмеології; акмеологічно-діяльнісний критерій – визначення рівня сформованості знань про способи діяльності, досвід їх застосування та рівень сформованості уміння вчитися (оцінювати свій потенціал, рівень досягнутих результатів, значимість результатів, складність завдання); особистісний критерій – визначення рівня сформованості акме-якостей особистості, які забезпечують досягнення особистісного й професійного акме.

Таким чином, в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології формується акмеологічна компетентність фахівця, який здатен та акме-мотивований до навчання, саморозвитку та самовдосконалення упродовж життя, досягнення особистісного й професійного акме.

Висновки до третього розділу

Аналіз сучасного стану неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології в Україні підтвердив актуальність і доцільність дослідження обраної проблеми. Так, 23,5% з-поміж 1253 опитаних респондентів виявили інтерес до саморозвитку, самовдосконалення у процесі навчання та оволодіння методами досягнення власного акме. Спонукає їх до цього, в першу чергу, бажання кар'єрного зростання (32,1% респондентів), пізнання нового (37,4% опитаних) та прагнення досягти власного акме (29,3%). Значна частина опитаних студентів (60,5%) пов'язує акмеологію з самовдосконаленням, саморозвитком та досягненням успіху в житті, не усвідомлюючи при цьому важливості самостійної роботи та, як показало опитування, витрачаючи на неї лише одну годину на добу (46,9%). Серед опитаних студентів переважна більшість (56,6%) не приділяє уваги фаховій науковій та навчально-методичні літературі та не бере участі у науково-дослідних проектах (64,9%), що передбачає сформовану здатність до самоосвіти, самовиховання та саморозвитку. Майбутні фахівці фізичного виховання не достатньо усвідомлюють важливість оволодіння акмеологічною компетентністю та недостатньо вмотивовані щодо професійного розвитку.

У розділі акмеологічна компетентність фахівця розглядається як інтегрована здатність особистості, яка формується у процесі неперервної акмеологічно спрямованої професійної підготовки і відображає здатність фахівця будувати власний саморозвиток із постійним ускладненням завдань та зростанням рівня досягнень задля навчання, саморозвитку та самовдосконалення упродовж життя, досягнення особистісного й професійного акме.

У процесі дослідження обґрунтовано структуру акмеологічної компетентності фахівця фізичного виховання, що містить такі компоненти: акме-мотиваційний, когнітивно-акмеологічний, акмеологічно-діяльнісний та акме-якості особистості. Акме-мотиваційний компонент відображає сформованість мотивації до саморозвитку, самовдосконалення упродовж життя. Когнітивно-акмеологічний компонент відображає оволодіння студентами акмеологічними знаннями, розуміння

та усвідомлення ними основних положень акмеології. Акмеологічно-діяльнісний компонент відображає структуровані знання про способи діяльності, досвід їх застосування, надбання особистого пізнавального досвіду в процесі самостійної й науково-дослідної роботи. Акме-якості особистості сприяють вияву активності особистості у процесі професійного становлення та постійного самовдосконалення й саморозвитку фахівця.

У розділі визначено критерії сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний) та розкрито їх зміст.

Провідною концептуальною ідеєю неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології є положення про те, що в умовах глобалізованого світу, інтеграції та інформатизації сучасних систем освіти, неперервний професійний й особистісний розвиток, саморозвиток та самовдосконалення фахівця фізичного виховання відбувається упродовж життя й професійної діяльності, якщо його професійна підготовка буде передбачати формування у нього мотивації й здатності до досягнення акме за рахунок реалізації ним своїх професійних та особистісних акме-якостей.

Пріоритети у формуванні акмеологічної компетентності у процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології змінюються від початкового рівня вищої освіти до першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів. На початковому рівні вищої освіти у фахівців фізичного виховання переважно формується акме-мотиваційний компонент акмеологічної компетентності як сукупність спонукань та умов, що детермінують, активують, спрямовують та регулюють акме-орієнтований саморозвиток фахівця. На бакалаврському рівні вищої освіти у студентів акцент зміщується на формування когнітивно-акмеологічної компоненти акмеологічної компетентності під час вивчення навчальних дисциплін гуманітарного, соціально-економічного, природничо-наукового, професійного та практичного циклів професійної підготовки. На магістерському рівні вищої освіти професійна підготовка спрямовується на формування акмеологічно-діяльнісної компоненти акмеологічної компетентності в процесі самостійної та науково-дослідної роботи студентів.

Неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання на засадах акмеології вдосконалює акме-якості особистості на всіх рівнях вищої освіти та сприяє вияву її активності у процесі професійного становлення та постійного саморозвитку й самовдосконалення як фахівця. Такий фахівець, із сформованою акмеологічною компетентністю у процесі неперервної професійної підготовки у вищому навчальному закладі, надалі буде здатним до вирішення завдань та проблем різного рівня складності, постійного саморозвитку та самовдосконалення у професійній діяльності.

У процесі дослідження розроблено модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, у якій всі компоненти структуровано відповідно до етапності процесу професійної підготовки. Модель містить такі складові: цільову, теоретико-методологічну, змістово-процесуальну, критеріально-результативну.

Цільова складова моделі відповідно до сучасних європейських, національних і галузевих вимог відображає мету неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології. Теоретико-методологічна складова відображає методологічні підходи до неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології та принципи формування акмеологічної компетентності та її компонентів (акме-мотиваційний, когнітивно-акмеологічний, акмеологічно-діяльнісний, акме-якості особистості). Змістово-процесуальна складова моделі відображає організаційно-методичні засади (зміст, форми, методи) неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології й охоплює початковий, перший (бакалаврський) та другий (магістерський) рівні вищої освіти. Критеріально-результативна складова моделі відображає критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний) оцінювання рівня сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання у процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології.

Результати дослідження концептуальних засад акмеологічно спрямованої неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання викладено у наступних публікаціях: [140; 146; 148; 154; 158; 159; 171; 193; 196].

РОЗДІЛ 4

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ АКМЕОЛОГІЧНО СПРЯМОВАНОЇ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У розділі сформульовано принципи відбору змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології; розкрито зміст, форми і методи неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, зокрема у процесі самостійної та науково-дослідної роботи студентів.

4.1. Принципи відбору змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології

Проблема неперервної професійної підготовки перебуває в центрі уваги сучасної педагогічної науки, про що свідчать дослідження таких вчених, як С. У. Гончаренко [118], Я. А. Кульбашина [296], І. Т. Лещенко [309], Н. Г. Ничкало [358], С. О. Сисоєва [482]. Не менш актуальною є проблема освіти фахівців галузі фізичного виховання та спорту, яку досліджували Г. М. Арзютов [25], О. Ц. Демінський [135], А. П. Конох [263], Л. П. Сущенко [476], О. В. Тимошенко [486], Б.М. Шиян [537], Ю. М. Шкребтій [539]. Дослідники зазначають, що формування змісту підготовки фахівців потрібно розглядати як цілісну, комплексну проблему, вирішення якої необхідно здійснювати на основі ґрунтовних теоретико-методологічних підходів відповідно до стандартів та рекомендацій як Європейського простору вищої освіти [422], так і Національної рамки кваліфікацій та Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.) [597], Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти України (2013 р.) [608].

Розкриваючи принципи відбору змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, ми виходили з визначення

«принципів» (від лат. principium – начало, основа), як першооснови; того, що лежить в основі певної теорії науки [462].

Освітній процес, в межах якого відбувається професійна підготовка фахівців, як зазначено у Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.) – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у вищому навчальному закладі (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, що навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості [597]. Однією з головних методологічних засад цього Закону є автономія закладів вищої освіти. Так, університети визначають зміст освіти та дбають про забезпечення її якості. Якщо дотепер галузеві стандарти освіти визначали перелік нормативних навчальних дисциплін та обсяги їх викладання, то новий закон передбачає, що нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти формуватиметься у термінах результатів навчання, а перелік навчальних дисциплін визначатиметься самими закладами освіти. Але, на нашу думку, потрібно враховувати попередній досвід фахової підготовки та принципи формування освітніх програм, оскільки процес неперервної професійної підготовки фахівців 2014 та попередніх років набору (II, III, IV та VI курси) здійснюється за чинними державними стандартами.

Державний стандарт вищої освіти містить такі складові: перелік кваліфікацій за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями; перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями; вимоги до освітніх рівнів вищої освіти; вимоги до освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти.

Галузеві стандарти вищої освіти складаються з таких компонентів: освітньо-кваліфікаційні характеристики (ОКХ) випускників вищих навчальних закладів; освітньо-професійної програми (ОПП) підготовки; засоби діагностики якості вищої освіти. Освітньо-кваліфікаційні вимоги до випускників вищих навчальних закладів за напрямом підготовки/спеціальністю «Фізичне виховання» у вигляді переліку здатностей та умінь вирішувати завдання, регламентовані освітньо-професійною програмою підготовки «молодших спеціалістів», «бакалаврів», «магістрів», що

містить перелік нормативних навчальних дисциплін із зазначенням загального обсягу часу (годин), відведеного для їх вивчення та форм підсумкового контролю кожної навчальної дисципліни. Формування професійних знань фахівця фізичного виховання регламентується базовими змістовими модулями освітньо-кваліфікаційної характеристики, що є складовою Галузевого стандарту вищої освіти та містить перелік основних вимог до професійних якостей, знань і умінь фахівця фізичного виховання, які є умовою успішного виконання професійних функцій, професійного становлення та досягнення майстерності, повний перелік об'єктів (предметів) діяльності, із якими пов'язана діяльність фахівця, зазначено первинні посади, які може обіймати фахівець після закінчення вищого навчально закладу, а також визначено його посадові обов'язки відповідно до чинних нормативних документів.

Отже, освітньо-професійні програми розроблено відповідно до форми та змісту ОКХ з урахуванням:

– обсягу кредиту ECTS в Україні (становить 30 академічних годин, а згідно з розрахунками, що узгоджуються з практикою європейських країн);

– річне навчальне навантаження студента – 60 кредитів ECTS;

– адаптовані до європейських вимог навчально-методичні документи, додаток до диплома європейського зразка.

Застосування залікових кредитів (тривалість – 30 академічних годин). ОПП передбачає такі цикли підготовки:

– цикл гуманітарної й соціально-економічної підготовки;

– цикл математичної та природничо-наукової підготовки;

– цикл професійної (професійно орієнтованої) й практичної підготовки, що разом із попередніми забезпечує певний освітньо-кваліфікаційний рівень.

Таким чином, відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців нами проведено аналіз змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання за циклами підготовки (табл. 4.1).

Аналізуючи кількісні дані змісту за циклами підготовки фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки, можна зробити такі висновки:

Таблиця 4.1

Розподіл навчальних годин та кредитів за циклами підготовки фахівців фізичного виховання

№ п/п	Цикл підготовки	ОКР «молодший спеціаліст»			ОКР «бакалавр»			ОКР «магістр»		
		кількість годин	кількість кредитів (36год/кр)	%	кількість годин	кількість кредитів	%	кількість годин	кількість кредитів	%
1	Гуманітарної та соціально-економічної підготовки	666	18,5	10,4	1296	36,0	15,0	378	10,5	8,8
2	Математичної, природничо-наукової підготовки	378	10,5	5,8	1458	40,5	16,9	2754	76,5	63,7
3	Професійної та практичної підготовки	4518	125,5	69,7	5058	140,5	58,5			
4	Практика	864	24	13,3	720	20,0	8,3	864	24	20,0
5	Державна атестація	54	1,5	0,8	108	3	1,3	324	9	7,5
	Усього за навчальним планом:	6480	180,0	100	8640	240	100	4320	120	100

Джерело: власне опрацювання.

1) цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки фахівців фізичного виховання на освітньо-кваліфікаційному рівні «молодший спеціаліст» становить 10,4 % від загальної кількості годин навчального плану (не враховуючи загальноосвітні дисципліни), на ОКР «бакалавр» кількість годин цього циклу збільшується до 15,0 %, а на ОКР «магістр» становить 8,8 % (рис. 4.1.). Зміст гуманітарної та соціально-економічної підготовки передбачає поглиблення та професіоналізацію мовної, філософської, політологічної, культурологічної, соціологічної, правознавчої, економічної, фізкультурно-оздоровчої освіти та її професійно-педагогічне спрямування. Перелік навчальних дисциплін та обсяг навчального часу, відведено на їх вивчення, визначається стандартами вищої освіти з педагогічних спеціальностей (вчитель фізичної культури) з урахуванням їх специфіки. Збільшення обсягу навчального часу на вивчення мовних і культурологічних навчальних дисциплін, що відображається в змісті гуманітарної та соціально-економічної підготовки формує загальні компетентності фахівців згідно з європейськими стандартами вищої освіти;

2) цикл математичної, природничо-наукової підготовки фахівців фізичного виховання на освітньо-кваліфікаційному рівні «молодший спеціаліст» становить 5,8 % від загальної кількості годин навчального плану (не враховуючи загальноосвітні дисципліни), на ОКР «бакалавр» кількість годин цього циклу збільшується до 16,9 %, а на ОКР «магістр» години циклу математичної, природничо-наукової поєднані з циклом професійної та практичної підготовки та становлять в сумі 63,7 %. Аналізуючи зміст неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання відобразимо цикл професійної та практичної підготовки відобразимо в поєднанні з природничо-науковим: отож, для ОКР «молодший спеціаліст» – це 69,7 %, за ОКР «бакалавр» професійно-практичний цикл становить 58,5 %. (рис. 4.2.).

Психолого-педагогічна складова змісту природничо-наукового та професійного циклу підготовки складає основу професійної підготовки фахівця фізичного виховання як педагога і передбачає формування глибоких людинознавчих знань, комунікативних вмінь та компетенцій у сфері людських відносин.

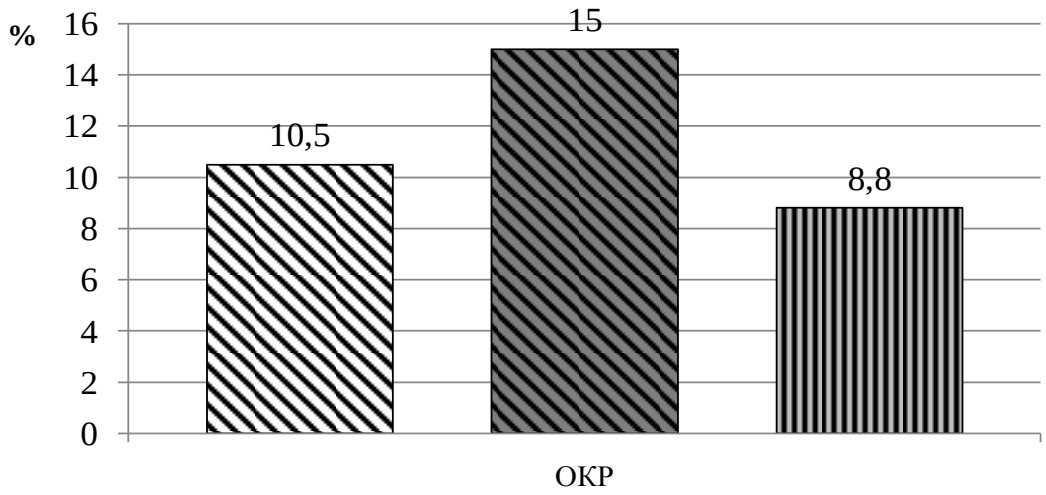

Рис. 4.1. Розподіл навчальних годин (%) змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання за циклом гуманітарної та соціально-економічної підготовки

▧ – молодший спеціаліст; ▩ – бакалавр; ▥ – магістр.

Джерело: власне опрацювання.

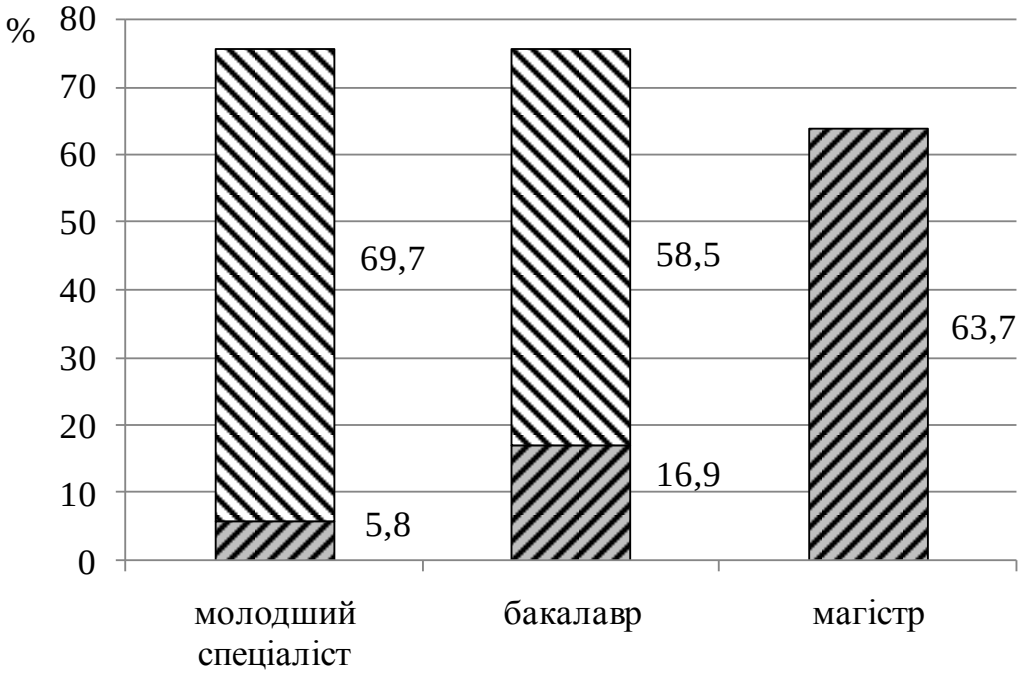

Рис. 4.2. Розподіл навчальних годин (%) змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання за циклами математичної, природничо-наукової та гуманітарної й професійно-практичної підготовки:

▧ – цикл професійної та практичної підготовки;

▩ – цикл математичної, природничо-наукової підготовки.

Джерело: власне опрацювання.

Реалізація такого підходу здійснюється через вивчення, крім традиційних навчальних дисциплін (дидактика, теорія виховання, історія педагогіки, загальна психологія, педагогічна і вікова психологія), основ педагогічної майстерності та інших навчальних дисциплін, що визначаються з урахуванням особливостей спеціальності «Фізичне виховання».

Практична підготовка змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання передбачає проходження неперервних навчальних та виробничих (педагогічних) практик, починаючи з п’ятого семестру (ОКР «молодший спеціаліст»), третього (ОКР «бакалавр») та дев’ятого (ОКР «магістр») семестру. Форми, тривалість і строки проведення практик визначаються для кожного освітньо-кваліфікаційного рівня стандартами вищої освіти зі спеціальності «Фізичне виховання». Виробнича (педагогічна) практика студентів на випускних курсах проводиться, як правило, з урахуванням місця майбутнього працевлаштування випускників. Загальна кількість годин практичної підготовки фахівців фізичного виховання за освітньо-кваліфікаційними рівнями освіти показана на рисунку 4.3.

Наукове й методичне обґрунтування процесу реалізації освітньо-професійної програми (послідовність вивчення навчальних дисциплін, форми і періодичність виконання індивідуальних завдань та проведення контролю) визначається структурно-логічною схемою підготовки.

Стандарти вищої освіти всіх вищих навчальних закладів містять типові складові: перелік спеціалізацій за спеціальностями; варіативні частини освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників; варіативні частини освітньо-професійних програм підготовки; варіативні частини засобів діагностики якості вищої освіти; навчальні плани; програми навчальних дисциплін [207].

У таблиці 4.2. наведено розподіл загального навчального часу за відповідними циклами підготовки студентів спеціальності «Фізичне виховання». Варіативна частина ОПП становить 38,5 кредитів ECTS на ОКР «молодший спеціаліст», 60 кредитів за навчальним планом підготовки фахівців фізичного виховання на ОКР «бакалавр» та 29 – на ОКР «магістр» (рис. 4.4.).

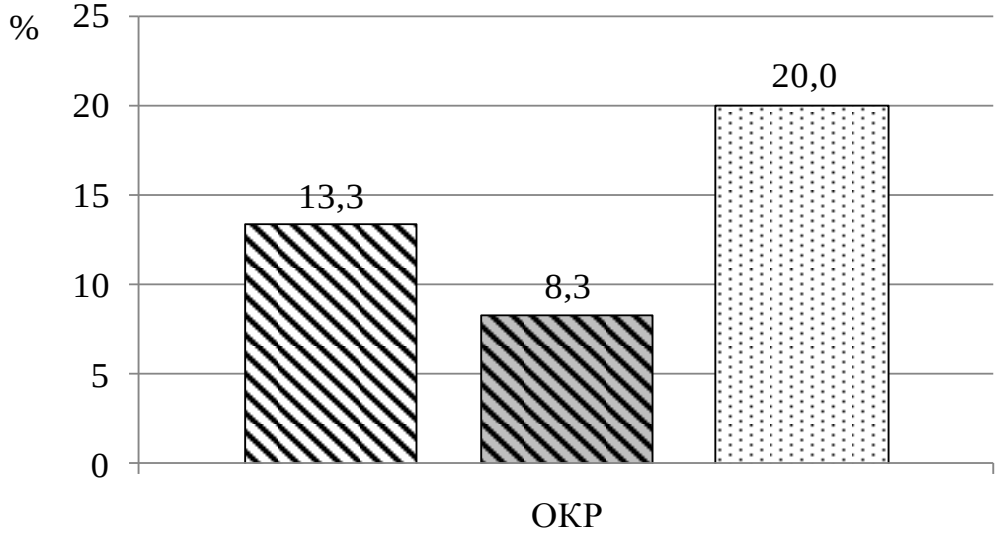

Рис. 4.3. Розподіл навчальних годин (%) практичної підготовки фахівців фізичного виховання.

▧ – молодший спеціаліст; ▩ – бакалавр; ⊡ – магістр.

Джерело: власне опрацювання.

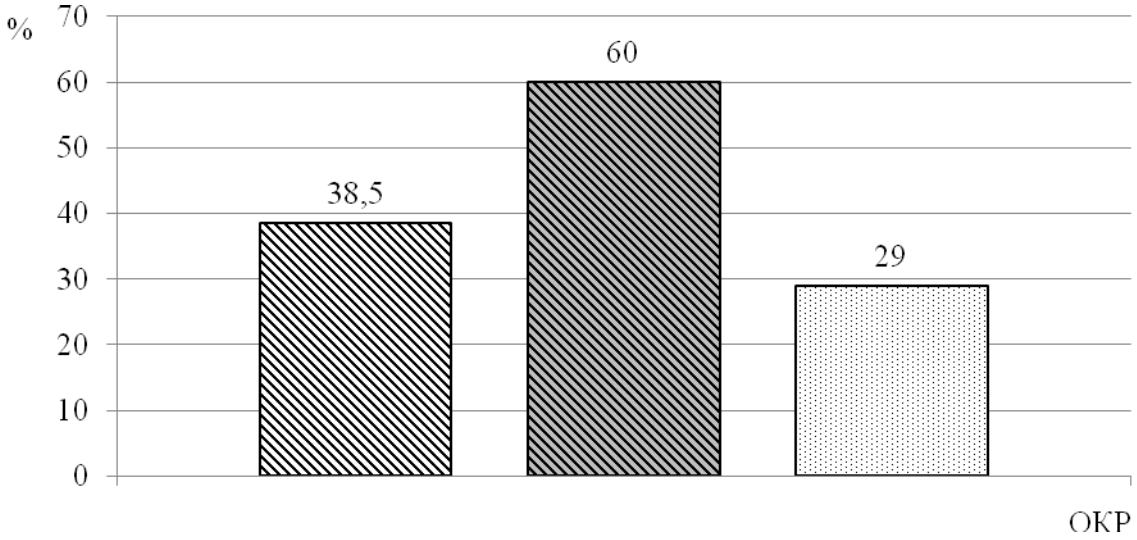

Рис. 4.4. Розподіл навчальних годин (кредити) варіативної частини професійної підготовки фахівців спеціальності «Фізичне виховання» за циклами підготовки

▧ – молодший спеціаліст; ▩ – бакалавр; ⊡ – магістр.

Джерело: власне опрацювання.

Таблиця 4.2

Розподіл навчального часу за циклами підготовки фахівців спеціальності «Фізичне виховання»

№ п/п	Цикл підготовки	ОКР «молодший спеціаліст»			ОКР «бакалавр»			ОКР «магістр»		
		кількість годин	кількість кредитів	%	кількість годин	кількість кредитів	%	кількість годин	кількість кредитів	%
	Нормативна частина									
1	Гуманітарної та соціально-економічної підготовки	666	18,5	10,4	576	16,0	6,7	378	10,5	8,6
2	Математичної, природничо-наукової підготовки	378	10,5	5,9	1134	31,5	13,1	684	19,0	15,8
3	Професійної та практичної підготовки	3996	111,0	62,1	3942	109,5	45,6	1026	28,5	23,8
4	Всього за нормативною частиною	5040	140	78,4	5652	157	65,4	2088	58	48,2
	Варіативна частина									
5	Гуманітарної та соціально-економічної підготовки	-	-	-	720	20	8,3	-	-	-
	Математичної, природничо-наукової підготовки	-	-	-	324	9	3,8	-	-	-
	Професійної та практичної підготовки (ВНЗ + вибір студ.)	1386	38,5	21,6	1116	31	12,9	1044 (540+504)	29 (15+14)	24,2 (17,2+16,1)
	Всього за варіативною частиною	1386	38,5	21,6	2160	60	25	1044	29	24,2
	Всього норм. та вар. частини:	6426	178,5	100	7812	217	90,4	3132	87	72,4
	Всього за навчальним планом	8536 (2110 - СШ)	178,5	100	8640	240	100	4320	120	100

Джерело: власне опрацювання.

Із 60 кредитів варіативної частини підготовки на ОКР «бакалавр» фізичного виховання 20 кредитів складають дисципліни циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки, 9 кредитів – дисципліни циклу математичної й природничо-наукової підготовки, й 31 кредит становлять навчальні дисципліни професійної та практичної підготовки фахівців.

З огляду на вимоги до рівня професійної підготовки кадрів в умовах інтеграції України у світовий процес соціально-економічного розвитку потрібно модифікувати процес навчання, що ґрунтується на розробці нових галузевих стандартів вищої освіти. Варто зазначити, що галузеві стандарти є невід'ємними складниками для встановлення відповідності освітніх послуг до вимог стандартів вищої освіти у сфері фізичної культури та спорту й орієнтовані на відповідність національної системи освіти до вимог сфери праці фахівців фізкультурного профілю [515].

Процедура розроблення нового покоління стандартів вищої освіти України повинна враховувати вимоги таких рекомендаційних документів Європейської комісії [344, 600, 607]:

– структури кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти (The framework of qualifications for the European Higher Education Area);

– стислий опис рівнів Європейської кваліфікаційної рамки та Дублінських дескрипторів (Towards a european qualifications framework for lifelong learning – Annex 3 Complementarity, Dublin descriptors and EQF descriptors – Commission of the european communities, Brussels, 8.7.2005, SEC (2005) 957, Commission staff working document, 2005);

– структури необхідних ключових компетентностей (Key Competences for Lifelong learning: A European Reference Framework – Implementation of «Education and training 2010», Work programmer, Working Group B «Key Competences», 2004)

Оскільки професійний стандарт повинен містити перелік знань, вмінь і навичок, якими має володіти фахівець для виконання своїх посадових обов'язків, то професійні стандарти є основою для розробки освітніх стандартів, методичних матеріалів, програм професійного навчання працівників. У професійному стандарті встановлюються критерії якості підготовки кадрів, за допомогою яких здобувачі

освіти отримують розуміння того, якими компетентностями вони мають володіти, щоб успішно працювати.

Послідовність дій при переході від національної рамки кваліфікацій до освітніх стандартів показано на рис. 4.5.

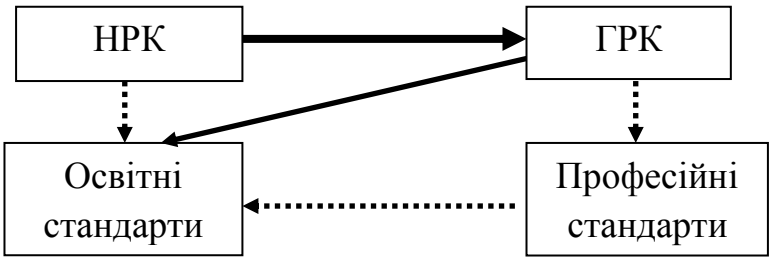

Рис. 4.5. Взаємозв'язок між національною і галузевою рамками кваліфікацій, професійними та освітніми стандартами (⋯→- показано необов'язкові кроки).

Джерело: [519].

Професійний стандарт оформлюється в кінцевому варіанті в паспорт професії, користуючись яким можна розроблювати відповідний освітньо-кваліфікаційний стандарт (рис. 4.6).

Рис. 4.6. Розробка професійного стандарту на базі національної рамки кваліфікацій

Джерело: [519].

Останні професійні стандарти розроблялися на основі Міжнародної стандартної класифікації 1988 року (рис. 4.7).

Рис. 4.7. Кваліфікаційна характеристика професії.

Джерело: [519].

Нові професійні та освітні стандарти неможливо розроблювати на основі кваліфікаційних характеристик, оскільки є ускладненим співставлення окремих знань із завданнями та обов'язками, а отже, складно виписувати ті чи інші навчальні дисципліни під конкретні компетентності, якими має володіти здобувач вищої освіти.

Таким чином, особливий інтерес привертає досвід виконання проекту європейського Союзу «Tuning Educational Structures in Europe (TUNING)» [589] задля впровадження підходів Болонського процесу на рівнях галузей (предметних галузей) та вищих навчальних закладів. Методологія TUNING стала основним академічним інструментом у процесі створення єдиного європейського простору вищої освіти [109].

Законом України «Про вищу освіту» (2014 р.) на основі Національної рамки кваліфікацій (НРК), згідно з європейськими стандартами вищої освіти, встановлено такі рівні та ступені вищої освіти, що становлять цикл неперервної професійної підготовки фахівців [597]:

– початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;
– перший (бакалаврський) рівень;
– другий (магістерський) рівень;

– третій (освітньо-науковий) рівень;
– науковий рівень.

Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти відповідає п’ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій.

Перший (бакалаврський) рівень відповідає шостому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань та практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов’язків за обраною спеціальністю.

Другий (магістерський) рівень вищої освіти відповідає сьомому кваліфікаційному рівню і передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальність (спеціалізацією), загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності [159].

Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти відповідає восьмому кваліфікаційному рівню і передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв’язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Науковий рівень вищої освіти відповідає дев’ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає набуття компетентностей з розроблення і впровадження методології та методики дослідницької роботи, створення нових системоутворюючих знань та/або прогресивних технологій розв’язання важливої наукової або прикладної проблеми, що має загальнонаціональне або світове значення [161].

Своєю чергою, здобуття вищої освіти на кожному рівні передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії (PhD), доктор наук.

Таким чином, ступені вищої освіти, що відповідають національній рамці кваліфікацій, пов'язані з Європейською рамкою кваліфікацій навчання впродовж життя (ЄРКНВЖ) показані в таблиці 4.3.

Таблиця 4.3

Співвідношення ступенів вищої освіти Національної рамки кваліфікацій з Європейською рамкою кваліфікацій навчання впродовж життя

ЄРКНВЖ	Рівні	НРК
3 цикл	9	Доктор наук
	8	PhD (доктор філософії)
2 цикл	7	Магістр
1 цикл	6	Бакалавр
Короткий цикл	5	Молодший бакалавр

Джерело: [109].

У Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.) стандарт вищої освіти визначається як сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності [597]. Стандарт вищої освіти визначає такі вимоги до освітньої програми: 1) обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти; 2) перелік компетентностей випускника; 3) нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання; 4) форми атестації здобувачів вищої освіти; 5) вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти; 6) вимоги професійних стандартів (у разі їх наявності).

Визначаючи принципи відбору змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, ми виходили з визначення поняття «зміст» як суті, внутрішньої особливості чого-небудь; розумної основи, мети, призначення чого-небудь; певної властивості, характерних рис, що відрізняють це явище, предмет від подібних явищ, предметів [463].

Згідно з чинним Законом України «Про вищу освіту» (2014 р.) заклади вищої освіти мають автономію щодо визначення змісту освіти та повинні забезпечити її якість. В методичних рекомендаціях щодо формування навчальних планів підготовки фахівців за освітніми ступенями бакалавра і магістра у Київському університеті імені Бориса Грінченка (2015 р.) визначено вимоги до навчальних планів, наведемо деякі з них [207]:

1. Обсяг освітньої програми бакалавра – 180-240 кредитів (залежно від напряму підготовки), магістра – 90-120 кредитів (залежно від спеціальності). Тривалість навчання за освітньою програмою бакалавра становить: 2 роки 10 місяців – при 180 кредитах; 3 роки 10 місяців – при 240 кредитах. Тривалість освітньо-професійної та освітньо-наукової програм магістра при 120 кредитах становить 1 рік 10 місяців, а освітньо-професійної при 90 кредитах – 1 рік 6 місяців.

2. Навчальний план складається з таких розділів:

– обов’язкова частина, що охоплює: обов’язкові навчальні дисципліни (включно з курсовими роботами, проектами); практику; атестацію;

– вибіркова частина, до якої входять: навчальні дисципліни, практики, форми атестації (у разі отримання додаткової спеціалізації (спеціальності)); вибіркові навчальні дисципліни та/або блоки вибіркових навчальних дисциплін.

3. Обов’язкові навчальні дисципліни мають бути спрямовані на формування загальних і фахових компетентностей.

Дисципліни вибору студентів становлять 25% від загального обсягу програми. Ці дисципліни можуть бути поєднані у певну спеціалізацію, додаткову спеціалізацію (спеціальність). Якщо студент не обирає запропоновані спеціалізації (додаткові спеціалізації (спеціальності)), то вибір він здійснює, обираючи із запропонованого переліку навчальних дисциплін.

4. Основою для розроблення навчальних планів є:

– перелік компетентностей випускника;

– нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання;

– форми атестації здобувачів вищої освіти;

– вимоги професійних стандартів (у разі їх наявності) або кваліфікаційних характеристик працівників.

Не допускається планування дисциплін, за якими не визначені результати навчання, обсяги навчальних дисциплін мають бути пропорційними їх участі у забезпеченні досягнення заявлених результатів.

5. Кредитний вимір усіх елементів освітньої програми (навчальні дисципліни, практики, курсові та кваліфікаційні роботи) має бути цілим числом. Рекомендований обсяг навчальної дисципліни – не менше чотирьох кредитів ЄКТС. Кількість дисциплін, що планується для вивчення в одному навчальному році, не повинна перевищувати 16.

6. Співвідношення контактних годин і самостійної роботи з усіх дисциплін навчального плану має бути витримане у межах семестру. Максимальна кількість контактних годин на один кредит, як правило, становить: для бакалаврів – 14 годин, магістрів – 8 годин. Для проміжного контролю відводиться дві години на один кредит. Решта часу відводиться для самостійної роботи. Дисципліни, спрямовані на формування фахових компетентностей на напрямах підготовки/спеціальностях «Фізичне виховання», «Здоров'я людини», можуть мати інший розподіл годин.

7. Практика з відривом від навчання повинна становити для бакалаврів: не менше 15% від загального обсягу освітньої програми (на педагогічних спеціальностях); не менше 10% – на непедагогічних спеціальностях; для магістрів – 25 %, незалежно від типу магістратури.

Таким чином, професійна підготовка фахівців фізичного виховання у Київському університеті імені Бориса Грінченка здійснюється відповідно до стандартів та рекомендацій Європейського простору вищої освіти [422] та Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.) [597], що забезпечує підготовку конкурентоспроможного, затребуваного на ринку праці фахівця. Оскільки Міжнародна та Національна рамки кваліфікацій, галузеві рамки та професійні стандарти базуються на основі компетентнісного підходу, то формування змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання відбувається за показаними в таблиці 4.4 принципами з визначенням результатів навчання (РН) як сукупності компетентностей, що виражають знання, розуміння, уміння, цінності,

інші особистісні якості, які набуває особа після завершення освітньої/навчальної програми або її окремого компоненту.

Таблиця 4.4

Формування професійної компетентності в процесі професійної підготовки

Компетенції	Семестри								РН
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
A	+	+							II
B	+	+		+					IV
C		+	+	+					IV
D			+	+		+			VI
E			+	+	+		+		VII
……									
N				+	+	+	+		VII

Джерело: власне опрацювання на основі [519].

Згідно з Концепцією розвитку неперервної педагогічної освіти України (2013 р.) зміст педагогічної освіти з відповідних спеціальностей для різних освітньо-кваліфікаційних рівнів визначається стандартами вищої педагогічної освіти і, враховуючи її особливості, передбачає фундаментальну, психолого-педагогічну, методичну, інформаційно-комунікаційну, практичну і соціально-гуманітарну підготовку [608].

Оскільки одним з пріоритетних завдань розвитку неперервної педагогічної освіти є «вдосконалення змісту освіти і організації навчально-виховного процесу з метою розвитку педагогічної майстерності вчителя як системи його педагогічних компетентностей», потрібно враховувати та забезпечити наступність змісту освіти та координацію навчально-виховної діяльності на різних освітніх рівнях. У концепції зазначено, що розвиток неперервної педагогічної освіти має бути спрямований на впровадження акмеологічних та аксіологічних засад у підготовці педагогічних кадрів, формування акме-мотивації та створення умов для їх навчання й саморозвитку упродовж професійної діяльності [355].

Визначаючи принципи побудови змісту неперервної професійної підготовки зазначимо, що формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання передбачає акмеологічний підхід до змісту підготовки, що повинна бути спрямована на формування мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та особистісного компонентів акмеологічної компетентності. Враховуючи компоненти акмеологічної компетентності, зміст процесу неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання варто розглядати з урахуванням загальнопедагогічних принципів, принципів фізичного виховання й акмеологічних принципів [193].

Реалізація змісту неперервної професійної підготовки, на нашу думку, можлива при формуванні компонентів акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання з урахуванням таких підходів: компетентнісного, системного, особистісного, діяльнісного та акмеологічного [159].

Процес формування акмеологічної компетентності, як зазнають А. О. Деркач, О. В. Селезньова, пов’язаний зі змістом професійної підготовки за трьома взаємодіючими напрямами (природничо-науковим, соціогуманітарним, технологічним) [172], що складаються з циклів навчальних дисциплін відповідно до навчального плану підготовки фахівців фізичного виховання: гуманітарної та соціально-економічної підготовки; математичної природничо-наукової підготовки; професійної та практичної підготовки.

Таким чином, зміст неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, на нашу думку (рис. 4.8.), доцільно розглядати як систему формування компонентів акмеологічної компетентності за рахунок акмеологічно спрямованого змісту дисциплін за циклами гуманітарної та соціально-економічної підготовки; математичної природничо-наукової підготовки; професійної та практичної підготовки з використанням системи загальнопедагогічних принципів, принципів фізичного виховання та акмеологічних принципів, на засадах компетентнісного, системного, особистісного, діяльнісного, акмеологічного підходів.

Отже, акмеологічні знання і об’єктивно, й у свідомості конкретної людини можуть існувати на методологічному, теоретичному та методичному рівнях.

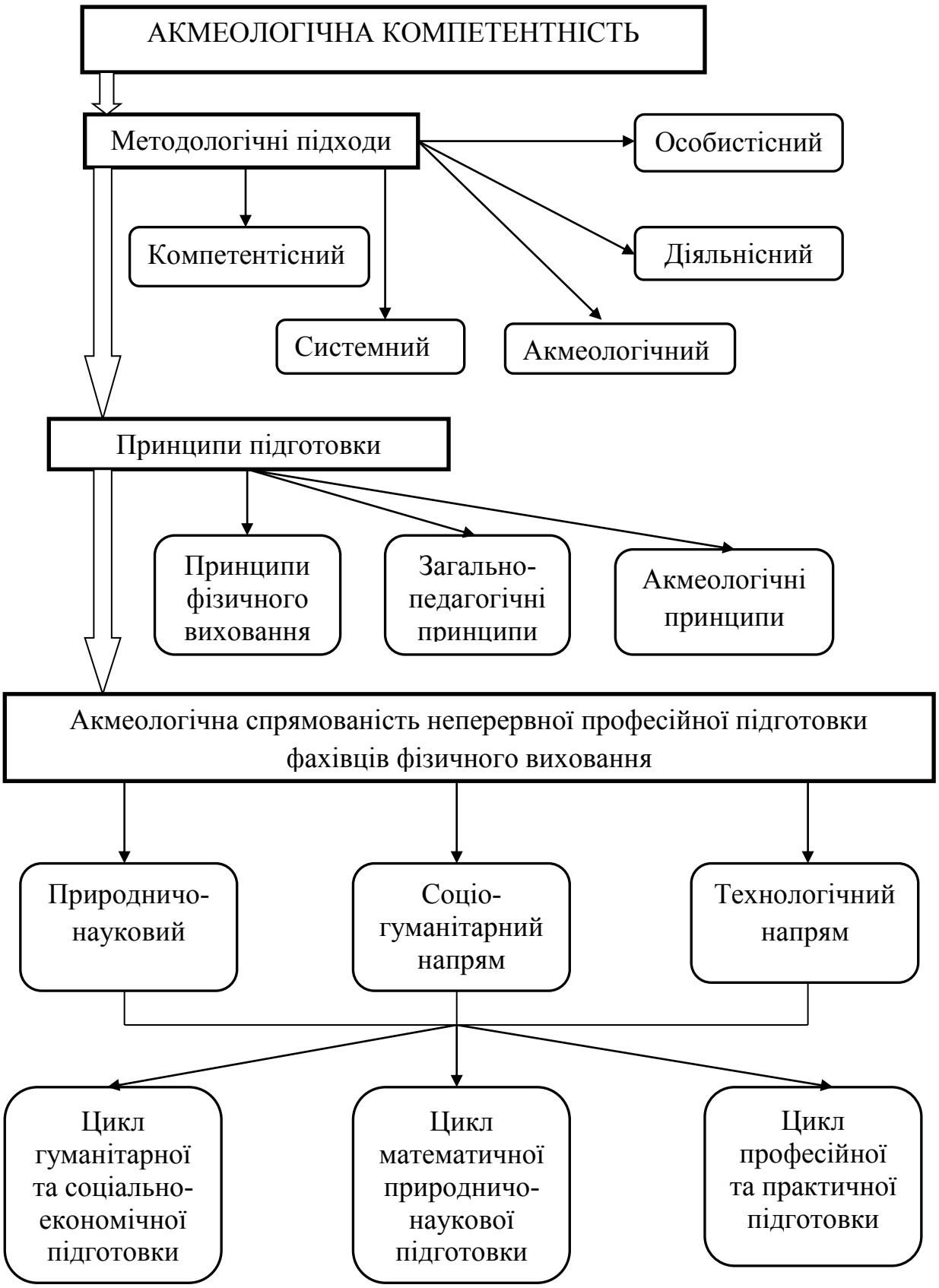

Рис. 4.8. Формування змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.

Джерело: власне опрацювання.

На методологічному рівні акмеологічні знання постають як певний загальний підхід, загальний засіб самопізнання та самовдосконалення. На теоретичному рівні акмеологічні знання виступають як цілісна система, що дозволяє виявити закономірності, механізми, умови та фактори, що сприяють або перешкоджають саморозвитку людини та її високих досягнень в різних сферах життєдіяльності. На методичному рівні акмеологічні знання постають як розвинена система гуманітарних технологій, оволодіння якими оптимізує просування (досягнення) людини до акме [151].

Послідовність формування акмеологічної компетентності з урахуванням принципів відбору змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання показані нами в таблиці 4.5.

Можна виокремити такі, на нашу думку, принципи формування змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології [193]: цілісності, науковості, наступності, єдності, узгодженості, варіативності, відповідності рівнів вищої освіти. Розкриємо їх зміст:

– цілісності – відтворюється комплексом базових дисциплін на ґрунті єдності мети, взаємодоповненості змісту та єдності вимог щодо формування цілісної сучасної системи професійної підготовки.

– науковості – забезпечення навчання заснованого на дослідження, на результатах сучасних досліджень у галузі фізичного виховання і спорту, професійної акмеології, педагогіки;

– наступності – можливість отримати нову професійну кваліфікацію наступного рівня за умови оволодіння попереднім рівнем професійної кваліфікації;

– єдності – забезпечення єдиного підходу до розроблення змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання із обов’язковим визначенням критеріїв оцінювання сформованості акмеологічної компетентності;

– узгодженості – враховувати сумісність національної та галузевих (міжгалузевих) рамок кваліфікацій з міжнародними рамками кваліфікацій;

– варіативності – забезпеченні можливості надання студентам у процесі навчання обирати додаткові спеціалізації та графік проходження професійної

Таблиця 4.5

Формування акмеологічної компетентності в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання

Компоненти АК	ОКР «молодший спеціаліст»						ОКР «бакалавр»								ОКР «магістр»				РН
	2 курс		3 курс		4 курс		1 курс		2 курс		3 курс		4 курс		5 курс		6 курс		
	III	IV	V	VI	VII	VIII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
Акме-мотиваційний	НД$_1$	НД$_2$	НД$_3$					НД$_n$	НД$_n$			НД$_n$				НД$_n$			X
Когнітивно-акмеологічний		НД$_n$	НД$_n$		НД$_n$	НД$_n$			НД$_n$	НД$_n$			НД$_n$		НД$_n$				IX
Акмеологічно-діяльнсний			НД	НД$_n$	НД$_n$		НД$_n$	НД$_n$			НД$_n$	НД$_n$				НД$_n$			X
Акме-якості особистості			НД$_n$		НД$_n$	НД$_n$			НД$_n$		НД$_n$							НД$_n$	XII

Примітки: РН – результати навчання (рівень сформованості компонентів АК);
I, II, III, IV……..XI – навчальні семестри;
НД$_{1, 2, 3…..n}$ – навчальні дисципліни.

Джерело: власне опрацювання.

практики, планування послідовності вивчення навчальних дисциплін професійного та практичного циклів підготовки;

– відповідності рівнів вищої освіти – забезпечення формування компонентів акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання у процесі неперервної професійної підготовки відповідно до рівнів вищої освіти (початковий, бакалаврський, магістерський).

Формуючи зміст неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, ми враховували підходи до стандартизації освіти, визначені С. Р. Філонович [506]:

– стандарти мають визначати мінімальні вимоги, залишаючи простір для творчості в проектуванні навчальних планів та програм згідно з профілем навчального закладу;

– стандарти вищої освіти мають враховувати стан і характер стандартів середньої освіти;

– структура і зміст стандартів мусять бути різними для різних рівнів освіти;

– стандарти повинні відображати соціально-економічні реалії функціонування системи освіти в країні.

У європейському словнику, як зазначає Ю. М. Рашкевич, термін Employability (придатність до працевлаштування) характеризує сукупність знань, умінь, навичок, володіння підходами для вирішення виробничої ситуації, а також здатність і бажання до неперервного удосконалення та професійного розвитку [422]. Дослідник вказує, що придатність до працевлаштування охоплює такі компетентності, як рівень самоорганізації, здатність до роботи в групі, уміння виконувати конкретні завдання, навички комунікації та грамотність, знання інформаційних технологій (загальні компетентності незалежно від основного профілю обраної професії).

Таким чином, сучасна вища освіта забезпечує фундаментальну, наукову, професійну та практичну підготовку, здобуття громадянами рівнів вищої освіти відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей, удосконалення наукової та професійної підготовки, перепідготовку та підвищення їх кваліфікації.

Формування змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології повинно здійснюватися на основі ґрунтовних

теоретико-методологічних підходів відповідно до стандартів та рекомендацій Європейського простору вищої освіти, відповідно Національної рамки кваліфікацій та Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.) [597], Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти України (2013 р.) [608], з урахуванням особливостей спеціальності на різних рівнях освіти та передбачає фундаментальну, психолого-педагогічну, методичну, інформаційно-комунікаційну, практичну і соціально-гуманітарну підготовку.

Зміст неперервної професійної підготовки спрямований на формування таких компонентів акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання: акме-мотиваційного, когнітивно-акмеологічного, акмеологічно-діяльнісного та акме-якостей особистості. Формування змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання базується на основі акме-мотивації навчальної діяльності (професійної, пізнавальної, прагматичної, суспільно-громадської та особисто-престижної) студентів, в результаті чого з’являється визначене ставлення до різних навчальних предметів. Акме-мотиваційний компонент передбачає формування акме-мотивації фахівця фізичного виховання до навчання, саморозвитку, самовдосконалення, досягнення особистісного й професійного акме.

Враховуючи компоненти акмеологічної компетентності зміст процесу неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання варто розглядати з урахуванням загальнопедагогічних принципів, принципів фізичного виховання й акмеологічних принципів.

Визначено такі рівні акмеологічного знання: методологічний, теоретичний та методичний. На методологічному рівні акмеологічні знання постають як певний загальний підхід, загальний засіб самопізнання та самовдосконалення. На теоретичному рівні акмеологічні знання виступають як цілісна система, що дозволяє виявити закономірності, механізми, умови та фактори, що сприяють або перешкоджають саморозвитку людини та її високих досягнень в різних сферах життєдіяльності. На методичному рівні акмеологічні знання постають як розвинена система гуманітарних технологій, оволодіння якими оптимізує просування (досягнення) людини до акме.

4.2. Формування змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології

Становлення фахівця фізичного виховання як професіонала в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології – це цілеспрямований процес формування акмеологічної компетентності фахівця, досягнення особистісного й професійного акме. При цьому становлення професіоналізму передбачає не тільки потребу особи в досягненні, прагненні підвищувати свої здібності й вміння, а й організований відповідно до стандартів освіти навчальний процес та освітнє акме-середовище вищого навчального закладу, в якому відбувається навчання.

Зміст освіти – це система наукових знань, практичних умінь і навичок, якими оволодіває особистість в процесі навчання [597]. Ми вважаємо, що реалізація змісту неперервної професійної підготовки можлива при формуванні таких компонентів акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання: акме-мотиваційний, когнітивно-акмеологічний, акмеологічно-діяльнісний та акме-якості особистості [193].

Перша складова акмеологічної компетентності – акме-мотиваційний компонент, який передбачає формування акме-мотивації фахівця фізичного виховання до власного професійного розвитку, до навчання, саморозвитку, самовдосконалення; мотивація творчості. Ми виходимо з того, що формування акме-мотивації фахівця фізичного виховання повинно здійснюватися поетапно та цілеспрямовано при формуванні акмеологічної компетентності в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології (табл. 4.6). Акме-мотиваційна компонента акмеологічної компетентності як сукупність спонукань та умов, що детермінують, активують, спрямовують та регулюють акмеологічно орієнтований саморозвиток фахівця переважно формується на початковому рівні вищої освіти.

Особливе значення мають навчальні дисципліни, зміст яких дозволяє здійснити його збагачення відомостями акмеологічного спрямування, а саме: на початковому рівні вищої освіти до змісту навчальних дисциплін циклу професійно-

Таблиця 4.6.

Формування акме-мотиваційного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології

Курси, семестри		Початковий рівень вищої освіти	Бакалаврський рівень вищої освіти	Магістерський рівень вищої освіти
1 курс	I		Вступ до спеціальності; Олімпійський і професійний спорт; Педагогічне фізкультурно-спортивне вдосконалення (ПФСВ);	
	II		Психологія загальна; Професійна майстерність; (ПФСВ);	
2 курс	III	Психологія; Педагогіка; Спортивно-педагогічне вдосконалення;	Психологія педагогічна; Педагогіка загальна; (ПФСВ);	
	IV	Педагогіка; Спортивно-педагогічне вдосконалення;	Філософія; Педагогічна майстерність; Теорія і методика фізичного виховання (ТМФВ); (ПФСВ);	
3 курс	V	Педагогіка; Спортивно-педагогічне вдосконалення;	Психологія фізичного виховання; (ТМФВ); (ПФСВ);	
	VI	Основи філософських знань; Спортивно-педагогічне вдосконалення;	(ТМФВ); (ПФСВ);	
4 курс	VII	Спортивно-педагогічне вдосконалення;	(ТМФВ); Професійна діяльність у сфері фізичного виховання; (ПФСВ);	
	VIII	Основи педагогічної майстерності; Спортивно-педагогічне вдосконалення; Основи спортивного тренування.	(ТМФВ); Загальна теорія підготовки спортсменів; (ПФСВ);	
5 курс	IX			Педагогіка вищої школи;
	X			Психологія вищої школи;
6 курс	XI			Філософія освіти; Професійно-прикладна фізична культура;
	XII			Менеджмент та маркетинг спортивно-масової (туристичної) діяльності;
РН		Рівень сформованості акме-мотиваційного компонента акмеологічної компетентності		

Джерело: власне опрацювання.

практичної підготовки («Вступ до спеціальності», «Теорія і методика фізичного виховання», «Психологія фізичного виховання», «Спортивно-педагогічне удосконалення») було уведено питання щодо сутності та змісту акмеології, положення загальної акмеології, введено поняття «мікроакме», «макроакме», засоби та моделі досягнення особистісного акме, питання щодо акме-мотивів саморозвитку, самовдосконалення.

Зміст освіти розкривається в навчальних планах, програмах та підручниках, навчальних, навчально-методичних посібниках. Навчальна програма – це головний нормативний документ, який визначає місце і значення навчальної дисципліни в реалізації освітньо-професійної програми підготовки, її зміст, послідовність і організаційні форми вивчення навчальної дисципліни, вимоги до знань і вмінь студентів [58]. Навчальна програма включає пояснювальну записку, тематичний виклад змісту навчальної дисципліни і список літератури. Навчальні програми нормативних дисциплін входять до комплексу документів державного стандарту освіти, розробляються і затверджуються як його складові. Таким чином, навчальні програми вибіркових дисциплін розробляються і затверджуються вищим навчальним закладом. У них відображається зміст навчальної дисципліни, послідовність вивчення, організаційно-методичні форми навчального процесу, обсяг часу, види навчальної роботи, засоби і форми поточного та підсумкового контролю. Нами проаналізовано навчальні дисципліни, що формують акме-мотиваційний компонент акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології (табл. 4.7).

Отже, формування акме-мотиваційного компонента відбувається при застосуванні акмеологічного, компетентнісного, системного, особистісного та діяльнісного підходів до процесу неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання [151].

Формуючи зміст неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, ми виходимо з того, що позитивна мотивація до навчання забезпечує успішне оволодіння знаннями та вміннями. Адже, як виявлено А. О. Реаном, висока позитивна мотивація може відігравати роль компенсаторного чинника у разі недостатньо високих здібностей.

Таблиця 4.7

Аналіз навчальних дисциплін, що формують акме-мотиваційний компонент акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології

№	ОКР	Навчальна дисципліна	Загальна кількісні	Загальна кількість	Обов'язкова чи	Семестр вивчення	Лекції (год)	Практичні,	Лабораторні заняття	Індивідуальна	Самостійна робота	Залік (семестр)	Екзамен (семестр)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
I	Початковий рівень вищої освіти	Психологія	162	4,5	об.	III	40	24		18	72		III
		Педагогіка	270	7,5	об.	III-V	56	50		30	120	V	IV
		Спортивно-педагогічне вдосконалення	612	17	вб.	I- VIII		238		68	272	VII I	
		Основи філософських знань	90	2,5	об.	V	20	16		10	40		VI
		Основи педагогічної майстерності	54	1,5	об.	VIII	10	12		6	24	VII I	
		Основи спортивного тренування	54	1,5	вб.	VIII	8	14		6	24	VII I	
II	Бакалаврський рівень вищої освіти	Вступ до спеціальності	90	2,5	об.	I	16	18		6	45	I	
		Олімпійський і професійний спорт	108	3	об.	I	10	18		4	36		I
		Педагогічне фізкультурно-спортивне вдосконалення	612	17	вб.	I- VIII		232		32	208	I, VII I	III, V, VII
		Психологія загальна	108	3	об.	II	16	12		4	36		II
		Професійна майстерність	144	4	об.	II	12	16		6	68		II
		Психологія педагогічна	108	3	об.	III	16	12		4	36		III
		Педагогіка загальна	144	4	об.	III	22	20		6	54		III
		Філософія	108	3	об.	IV	16	12		4	36		IV
		Педагогічна майстерність	108	3	об.	IV	16	12		4	36		IV

		Теорія і методика фізичного виховання	450	12,5	об.	IV-VIII	36	110		22	189	IV, VI	V, VIII
		Психологія фізичного виховання	72	2	об.	V	10	18		4	36	V	
		Професійна діяльність у сфері фізичного виховання	72	2	об.	VII	10	18		4	36	VII	
		Загальна теорія підготовки спортсменів	72	2	об.	VIII	10	18		4	36	VIII	
II I	Магістрський рівень в.о.	Педагогіка вищої школи	108	3	об.	I	12	12		4	40		I
		Психологія вищої школи	108	3	об.	II	12	12		4	40		II
		Філософія освіти	108	3	об.	III	12	12		4	40		III
		Професійно-прикладна фізична культура	108	3	об.	III	10	26		6	60	III	
		Менеджмент та маркетинг спортивно-масової діяльності	108	3	вб.	IV	12	24		6	60	IV	
		Менеджмент та маркетинг туристичної діяльності	144	4	вб.	IV	12	36		8	80	IV	

Джерело: власне опрацювання.

Однак, у зворотному напрямку цей зв’язок, як зазначає дослідник, не діє [424].

Спираючись на думку А. І. Гебоса, виокремимо основні чинники (умови) формування у студентів позитивного мотиву навчання, що враховані під час формування змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології [110]:

– усвідомлення найближчих і кінцевих цілей навчання;

– усвідомлення теоретичного та практичного значення засвоюваних знань;

– емоційна форма викладу навчального матеріалу;

– показ «перспективних ліній» у розвитку наукових понять;

– професійна спрямованість навчальної діяльності;

– вибір завдань, що створюють проблемні ситуації в структурі навчальної діяльності;

– наявність життєлюбності та «пізнавального психологічного клімату» в навчальній групі.

Зміст неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, за допомогою якого відбувається формування акме-мотиваційного компонента акмеологічної компетентності, базується на основі загальної мотивації навчальної діяльності (професійної, пізнавальної, прагматичної, суспільно-громадської та особисто-престижної) у студентів, в результаті чого, за даними Є. П. Ілліна, з'являється цілком визначене ставлення до різних навчальних предметів. Воно обумовлюється, на думку дослідника наступними чинниками [236]: важливістю предмета для професійної підготовки; інтересом до певної царини знань і до певного предмета як її частини; якістю викладання (задоволеністю заняттями з конкретного предмета); ступенем складності оволодіння цим предметом з огляду на власні здібності; взаєминами з викладачем цього предмета.

Таким чином, важливість знання структури мотивації навчальної діяльності особливо виразно виявляється при вивченні ефективності професійного навчання.

Розглянемо процес формування когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності в процесі вивчення навчальних дисциплін природничо-наукового, соціогуманітарного, технологічного напрямів [125], за такими циклами: гуманітарної та соціально-економічної підготовки, природничо-наукової підготовки, професійної та практичної підготовки (табл. 4.8). Акцент при формуванні когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності зміщується на бакалаврському рівні вищої освіти.

На першому (бакалаврському) рівні вищої освіти зміст навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки («Вступ до спеціальності», «Теорія і методика фізичного виховання», «Психологія фізичного виховання», «Педагогічне фізкультурно-спортивне вдосконалення», «Професійна майстерність», «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання») було збагачено поняттями акмеології фізичного виховання, засобів досягнення професійного акме, акмеологічного проектування особистісно-професійного розвитку фахівця, професійної акметектоніки задля формування когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання.

Таблиця 4.8

Формування когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології

Курси,семестри		Початковий рівень вищої освіти	Бакалаврський рівень вищої освіти	Магістерський рівень вищої освіти
1 курс	I		Анатомія людини;	
	II		Анатомія людини;	
2 курс	III	Анатомія;	Фізіологія людини; Професійна діяльність у сфері фізичного виховання	
	IV	Загальна фізіологія;	Психологія здоров’я; ТМФВ	
3 курс	V	Вікова фізіологія; Спортивна реабілітація;	Біохімія; Методи досліджень у фізичному вихованні; ПФСВ; Спортивна фізіологія;	
	VI	Екологія;	Гігієна; Біомеханіка; Медико-біологічні основи фізичного виховання; Психологія фізичного виховання; ПФСВ; Професійна майстерність	
4 курс	VII	Методика фізичного виховання в СМГ;	Спортивна медицина; Адаптивне фізичне виховання; ЛФК в СМГ; Основи масажу;	
	VIII	Соціологія; Методика використання ІТ на заняттях з фізичної культури;	Фізична реабілітація; ПФСВ	
5 курс	IX			Методика викладання дисциплін з фізичного виховання у ВНЗ;
	X			Рекреація;
6 курс	XI			Науково-педагогічні дослідження у ФКС; Спортивна морфологія;
	XII			Сучасні інформаційно-комунікативні технології у фізичній культурі та спорті;
РН		Рівень сформованості когнітивно-акмеологічна компонента акмеологічної компетентності		

Джерело: власне опрацювання.

У змісті акмеологічного знання, як визначають А. О. Деркач, О. В. Селезньова, природничо-науковий напрям передбачає використання в інтересах поступального, руху до акме відомостей галузі з вікової фізіології, психогенетики, ергономіки, психофізіології праці тощо, а також методів експериментального дослідження, розроблених в цій галузі. Соціогуманітарний напрям охоплює основні факти наук про людину та суспільство. Теоретичну базу гуманітарного компонента акмеологічного знання становлять науки, що вивчають суспільство, культуру, історію народу, онтогенез людини. Технологічний напрям дозволяє використовувати алгоритмічні стандарти технічних наук (кібернетики, інформатики, системотехніки) з метою оптимізації життєдіяльності людини й технологізації гуманітарних знань [172].

Отже, навчальний план підготовки фахівців фізичного виховання на початковому рівні вищої освіти включає такі навчальні дисципліни: «Анатомія», «Загальна фізіологія», «Вікова фізіологія», «Спортивна реабілітація», «Методика фізичного виховання у спеціальних медичних групах», «Соціологія», «Методика використання інформаційних технологій на заняттях з фізичної культури».

На бакалаврському рівні вищої освіти – це такі навчальні дисципліни, як: «Анатомія людини», «Фізіологія людини», «Психологія здоров’я», «Біохімія», «Спортивна фізіологія», «Методи досліджень у фізичному вихованні», «Гігієна», «Біомеханіка», «Медико-біологічні основи фізичного виховання», «Спортивна медицина», «Адаптивне фізичне виховання», «Лікувальна фізична культура в спеціальних медичних групах», «Основи масажу», «Фізична реабілітація».

Відповідно навчальний план підготовки фахівців фізичного виховання на магістерському рівні вищої освіти містить такі дисципліни: «Методика викладання дисциплін з фізичного виховання у вищих навчальних закладах», «Рекреація», «Науково-педагогічні дослідження у фізичній культурі і спорті», «Спортивна морфологія», «Сучасні інформаційно-комунікативні технології у фізичній культурі та спорті».

При формуванні акмеологічно-діяльнісного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання акцент зміщується на магістерський рівень вищої освіти. На другому (магістерському) рівні вищої освіти зміст

навчальних дисциплін нормативної частини циклу професійно-педагогічної підготовки («Методика викладання дисциплін з фізичного виховання у вищих навчальних закладах», «Професійно-прикладна фізична культура») було збагачено акмеологіними знаннями прикладної спрямованості, використання акмеологічно спрямованих технологій професійного саморозвитку, акмеографічного підходу до розвитку професіоналізму задля формування акмеологічно-діяльнічного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання.

Доцільно також звернути увагу на організацію самостійної та науково-дослідної роботи студентів з таких навчальних дисциплін на початковому рівні вищої освіти, як «Вступ до спеціальності», «Педагогіка», «Теорія і методика фізичного виховання», «Основи педагогічної майстерності», «Спортивно-педагогічне вдосконалення», «Основи спортивного тренування».

На бакалаврському рівні вищої освіти – це такі навчальні дисципліни, як: «Вступ до спеціальності», «Педагогічне фізкультурно-спортивне вдосконалення», «Професійна майстерність», «Педагогіка загальна», «Педагогічна майстерність», «Теорія і методика фізичного виховання», «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання», «Загальна теорія підготовки спортсменів».

На магістерському рівні вищої освіти – «Педагогіка вищої школи», «Професійно-прикладна фізична культура», «Методика викладання дисциплін з фізичного виховання у вищих навчальних закладах», «Науково-педагогічні дослідження у фізичній культурі та спорті», «Менеджмент та маркетинг спортивно-масової (туристичної) діяльності» (табл. 4.9).

У процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології акме-якості особистості вдосконалюються на всіх рівнях вищої освіти та сприяють прояву активності особистості в процесі професійного становлення.

Акме-якості особистості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки відбувається під час вивчення таких навчальних дисциплін на початковому рівні вищої освіти: «Вступ до спеціальності», «Педагогіка», «Теорія і методика фізичного виховання», «Основи педагогічної майстерності», «Спортивно-педагогічне вдосконалення»,

Таблиця 4.9

Формування акмеологічно-діяльнісного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології (вміння вчитися – самостійна робота, НДР)

Курси,семестри навчання		ОКР «молодший спеціаліст»	ОКР «бакалавр»	ОКР «магістр»
1 курс	I	Спортивно-педагогічне вдосконалення (СПВ),	Вступ до спеціальності, Педагогічне фізкультурно-спортивне вдосконалення (ПФСВ),	
	II	СПВ	ПФСВ	
2 курс	III	Педагогіка, СПВ	ПФСВ, Професійна майстерність, Педагогіка загальна, Педагогічна майстерність	
	IV	Теорія і методика фізичного виховання (ТМФВ), Педагогіка, СПВ	ПФСВ, Професійна майстерність, ТМФВ	
3 курс	V	ТМФВ, Педагогіка, СПВ	ПФСВ, ТМФВ	
	VI	ТМФВ, СПВ	ПФСВ, ТМФВ	
4 курс	VII	ТМФВ, СПВ	ПФСВ, ТМФВ, Професійна діяльність у сфері фізичного виховання	
	VIII	ТМФВ, Основи педагогічної майстерності, СПВ, Основи спортивного тренування	ПФСВ, ТМФВ, Загальна теорія підготовки спортсменів	
5 курс	IX			Педагогіка вищої школи
	X			Методика викладання дисциплін з фізичного виховання у ВНЗ
6 курс	XI			Професійно-прикладна фізична культура, Науково-педагогічні дослідження у фізичній культурі та спорті
	XII			Менеджмент та маркетинг спортивно-масової (туристичної) діяльності
РН		Рівень сформованості діяльнісного компонента акмеологічної компетентності		

Джерело: власне опрацювання.

«Психологія фізичного виховання»; на бакалаврському рівні вищої освіти – «Вступ до спеціальності», «Педагогічне фізкультурно-спортивне вдосконалення », «Професійна майстерність», «Педагогіка загальна», «Педагогічна майстерність», «Теорія і методика фізичного виховання», «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання», «Психологія фізичного виховання»; на магістерському рівні вищої освіти – «Педагогіка вищої школи», «Психологія вищої школи», «Професійно-прикладна фізична культура», «Методика викладання дисциплін з фізичного виховання у вищих навчальних закладах» (табл. 4.10).

У результаті аналізу навчальних планів підготовки фахівців фізичного виховання на початковому, першому (бакалаврському), другому (магістерському) рівнях вищої освіти було зроблено висновок, що такі навчальні дисципліни, як «Вступ до спеціальності», «Професійна майстерність», «Теорія і методика фізичного виховання», «Педагогічне фізкультурно-спортивне вдосконалення», «Педагогічна майстерність», «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання», «Психологія фізичного виховання», «Методика викладання дисциплін з фізичного виховання у ВНЗ» формують всі компоненти акмеологічної компетентності – акме-мотиваційний, когнітивно-мотиваційний, акмеологічно-діяльнісний, акме-якості особистості.

Визначаючи особливості формування змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, розглядатимемо «зміст» як суть, мету, розумну основу, внутрішню особливість, призначення чого-небудь [463]. Зміст підготовки фахівців фізичного виховання визначений наявними в Університеті відповідними документами: освітніми програмами професійноїпідготовки та освітньо-кваліфікаційними характеристиками підготовки фахівців на початковому, бакалаврському, маністерському рівнях вищої освіти; навчальними планами, затвердженими ректором Київського університету імені Бориса Грінченка та погодженими у встановленому порядку.

Навчальні плани підготовки фахівців фізичного виховання складені відповідно до державних стандартів вищої освіти, згідно із запропонованою у дисциплінарних блоках орієнтацією, що враховує сфери майбутньої професійної діяльності.

Таблиця 4.10

Формування акме-якостей особистості фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології

Курси,семестри навчання		ОКР «молодший спеціаліст»	ОКР «бакалавр»	ОКР «магістр»
1 курс	I	Спортивно-педагогічне вдосконалення (СПВ),	Вступ до спеціальності, Педагогічне фізкультурно-спортивне вдосконалення (ПФСВ),	
	II	СПВ	ПФСВ	
2 курс	III	Педагогіка, СПВ	ПФСВ, Професійна майстерність, Педагогіка загальна, Педагогічна майстерність	
	IV	Теорія і методика фізичного виховання (ТМФВ), Педагогіка, СПВ	ПФСВ, Професійна майстерність, ТМФВ	
3 курс	V	ТМФВ, Педагогіка, СПВ	ПФСВ, ТМФВ, Психологія фізичного виховання	
	VI	ТМФВ, СПВ	ПФСВ, ТМФВ	
4 курс	VII	ТМФВ, СПВ, Психологія фізичного виховання	ПФСВ, ТМФВ, Професійна діяльність у сфері фізичного виховання	
	VIII	ТМФВ, Основи педагогічної майстерності, СПВ, Основи спортивного тренування	ПФСВ, ТМФВ, Загальна теорія підготовки спортсменів	
5 курс	IX			Педагогіка вищої школи
	X			Психолгія вищої школи, Методика викладання дисциплін з фізичного виховання у ВНЗ
6 курс	XI			Професійно-прикладна фізична культура, Науково-педагогічні дослідження у фізичній культурі та спорті
	XII			Менеджмент та маркетинг спортивно-масової (туристичної) діяльності
РН		Рівень сформованості акме-якостей особистості фахівця фізичного виховання		

Джерело: власне опрацювання.

Сучасна тенденція переходу освіти від стандартизованої за змістом до освіти, що забезпечувала можливості саморозвитку, самовдосконалення, досягнення особистісного й професійного акме [159].

Оскільки зміст освіти найповніше розкривається в навчальних планах та програмах фахової підготовки, проаналізуємо зміст неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології за розробленим алгоритмом з метою уніфікованого підходу до всіх рівнів вищої освіти:

− цикли навчальних дисциплін відповідно до навчального плану підготовки фахівців фізичного виховання: гуманітарної та соціально-економічної підготовки, математичної природничо-наукової підготовки, професійної та практичної підготовки; їх статус (нормативна чи варіативна) та кількість годин, відведених на їх вивчення: лекційні, семінарські, практичні, лабораторні заняття;

− кількість годин самостійної та індивідуальної (науково-дослідної) роботи;

− форма контролю (залік / екзамен) та кількість відведених на це годин.

Таким чином, аналізуючи кількісні дані змісту підготовки фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки за цим алгоритмом, можна зробити такі висновки (тал. 4. 11): контактні години (лекційні, семінарські, практичні, лабораторні, індивідуальні заняття) нормативної частини циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки фахівців фізичного виховання на початковому рівні вищої освіти складає 12,1 % від загальної кількості годин навчального плану за цими формами навчальних занять (не враховуючи загальноосвітні дисципліни);

– на бакалаврському рівні вищої освіти кількість годин відповідно становить 6,4 % (ще 10,8% складають навчальні дисципліни варіативної частини цього циклу, скільки на початковому рівні вищої освіти та на магістерському рівні вищої освіти не передбачено), а на магістерському рівні вищої освіти – 11,2 %. Зміст навчальних дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки дає можливість сформувати фахівця фізичного виховання з високим рівнем володіння теоретичними знаннями з історії, філософії, культурології, політології, соціології, мов (української, іноземної) та формує загальні компетентності (інструментальні, міжособистісні та системні) фахівців відповідно до європейських стандартів вищої освіти;

Таблиця 4.11

Розподіл часу на вивчення дисциплін в залежності від видів навчальної роботи за циклами підготовки, год (%)

№ п/п	Цикл підготовки	Початковий рівень вищої освіти			Бакалаврський рівень вищої освіти			Магістерський рівень вищої освіти		
		Лекції, практичні, семінарські, лабораторні, індивідуальні	Проміжний контроль	Самостійна робота	Лекції, практичні, семінарські, лабораторні, індивідуальні	Проміжний контроль	Самостійна робота	Лекції, практичні, семінарські, лабораторні, індивідуальні	Проміжний контроль	Самостійна робота
	Нормативна частина									
1	Гуманітарної та соціально-економічної підготовки	340/12,1	30/10,7	296/12	192/6,4	168/11,3	216/6,4	120/11,2	89/16,2	169/11,1
2	Математичної, природничо-наукової підготовки	192/6,8	18/6,4	168/6,8	442/14,9	201/13,5	491/14,7	568/53,3	333/60,8	809/53,3
3	Професійної та практичної підготовки	1584/56,4	156/55,7	1392/56,3	1452/48,8	795/53,3	1695/50,6			
4	Всього за нормативною частиною	2116/75,3	204/72,8	1856/75,1	2086/70,1	1164/78,1	2402/71,7	688/64,5	422/77	978/64,4
	Варіативна частина									
5	Гуманітарної та соціально-економічної підготовки	-	-	-	320/10,8	40/2,7	360/10,8	-	-	-
6	Математичної, природничо-наукової підготовки	-	-	-	112/3,8	86/5,8	126/3,8	378	126	540
7	Професійної та практичної підготовки (ВНЗ + вибір студ.)	694/24,7	76/27,2	616	456/15,3	200/13,4	460/13,7			
8	Всього за варіативною частиною	694/24,7	76/27,2	616/24,9	888/29,9	326/21,9	946/28,3	378/35,5	126/23	540/35,6
9	Всього норм. та вар. частини:	2810	280	2472	2974	1490	3348	1066	548	1518
10	Практика			864		108 ДЕК	693 пр			864
	Всього за навчальним планом (100%)	4584	365	2724	2974	1598	4041			

Джерело: власне опрацювання.

– контактні години нормативної частини циклу математичної, природничо-наукової підготовки фахівців фізичного виховання на опочатковому рівні вищої освіти складає 6,8 % від загальної кількості годин навчального плану за цими формами навчальних занять (не враховуючи загальноосвітні дисципліни), на бакалаврському рівні вищої освіти кількість годин цього циклу становить 14,9 %, а на магістерському рівні вищої освіти години циклу математичної, природничо-наукової поєднані з циклом професійної та практичної підготовки та разом становлять 53,3 %;

– контактні години нормативної й варіативної частин циклу професійної та практичної підготовки відобразимо в поєднанні з природничо-науковим циклом: таким чином, початковому рівні вищої освіти – це 56,4 % й 24,7%; на бакалаврському рівні вищої освіти – 48,8% та 15,3% відповідно.

Самостійна робота в змісті неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології є основним засобом засвоєння студентами навчального матеріалу в час, вільний від обов’язкових навчальних занять, без участі викладача.

Співвідношення обсягів аудиторних занять і самостійної роботи студентів визначається з урахуванням специфіки та змісту конкретної навчальної дисципліни, її місця, значення і дидактичної мети в реалізації освітньо-професійної прогарами, а також питомої ваги в навчальному процесі практичних, семінарських і лабораторних занять [509]. Зміст самостійної роботи з кожної навчальної дисципліни визначається робочою програмою дисципліни та методичними рекомендаціями викладача.

Аналізуючи кількісні дані змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання можна зробити такі висновки, що самостійна робота в навчальних планах підготовки студентів на початковому рівні вищої освіти становить 2472 години (за нормативною та варіативною частинами циклів підготовки), на бакалаврському рівні вищої освіти самостійна робота складає 3348 годин, на магістерському рівні вищої освіти – 1518 годин. Враховуючи різний термін навчання студентів за вказаними рівнями вищої освіти охарактеризуємо окрім абсолютних значень часу, відведеного на самостійну роботу студентів,

відсоток нормативної та варіативної частин циклів неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на рис. 4.9.

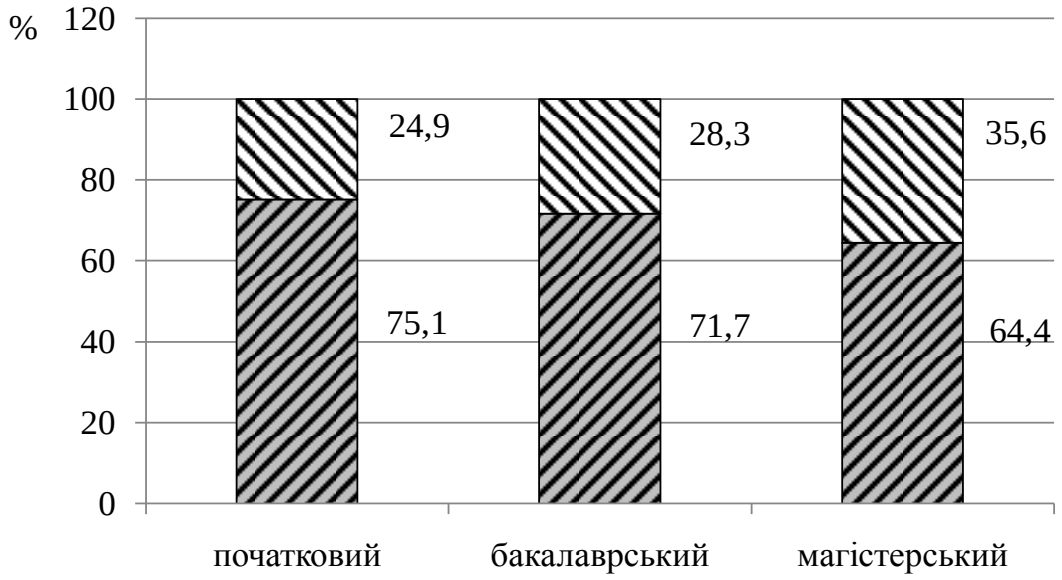

Рис. 4.9. Розподіл годин самостійної роботи (%) змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання за навчальним планом підготовки:
▩ – нормативна частина підготовки;
▨ – варіативна частина підготовки.

Джерело: власне опрацювання.

Зміст професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології реалізується в таких формах: навчальні заняття (лекційні заняття, семінарські заняття, практичні заняття, лабораторні заняття, індивідуальні заняття та консультації), самостійна та науково-дослідна робота студентів, практична підготовка та контрольні заходи.

Аналіз контактних годин (лекційні, семінарські, практичні, лабораторні, індивідуальні заняття) нормативної й варіативної частини циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки, математичної та природничо-наукової,професійної та практичної підготовки фахівців фізичного виховання на початковому, бакалаврському, магістерському рівнях вищої освіти наведено в таблиці 4.12.

У процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання основними видами навчальних занять на початковому, бакалаврському, магістерському рівнях вищої освіти в університеті є контактні години, під час яких викладач формує у студентів основи знань з певної наукової галузі, визначає напрямок, основний зміст і характер усіх видів навчальних занять та спрямовує навчально-пізнавальний процес студентів в процесі самостійної роботи з відповідної навчальної дисципліни.

Лекція – це логічно завершений, науково обґрунтований і систематизований виклад навчального, наукового матеріалу однієї або декількох тем навчальної дисципліни [483].

На семінарському занятті викладач організовує вивчення попередньо визначених за робочою навчальною програмою тем. На практичних заняттях викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування студентами спеціальності фізичного виховання шляхом індивідуального виконання студентом відповідних завдань.

На лабораторних заняттях студенти під керівництвом викладача проводить експерименти, досліди з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень цієї навчальної дисципліни, набувають практичних навичок роботи з лабораторним устаткуванням, методикою експериментальних досліджень у галузі фізичного виховання, спорту та здоров’я людини.

На індивідуальних заняттях викладачами створюються необхідні умови для виявлення і реалізації творчих можливостей студентів через індивідуально-спрямований розвиток їх здібностей, науково-дослідну роботу і творчу діяльність [190].

Аналізуючи кількісні дані контактних годин (лекційні, семінарські, практичні, лабораторні, індивідуальні заняття) на початковому рівні вищої освіти, можна зробити такі висновки (рис. 4.10): найбільшу частину контактних становлять лекційні заняття – 32,5%; практичні заняття складають 31,1% від обсягу контактних годин за навчальним планом підготовки; семінарські заняття – 13,5%; найменший відсоток контактних годин припадає на лабораторні заняття – 0,9 %;

Таблиця 4.12

Розподіл часу на вивчення дисциплін в залежності від видів навчальної роботи, год

№ п/п	Цикл підготовки	Початковий рівень вищої освіти						Бакалаврський рівень вищої освіти						Магістерський рівень вищої освіти					
		Лекції	Практ.-ні	Семінари	Лабор.	Індив.	всього	Лекції	Практ.-ні	Семінари	Лабор.	Індив.	всього	Лекції	Практ.-ні	Семінари	Лабор.	Індив.	всього
	Нормативна частина																		
1	Гуманітарної та соціально-економічної підготовки	100	104	62	-	74	340	76	56	36	-	24	192	34	-	68	-	18	120
2	Математичної, природничо-наукової підготовки	68	38	44	-	42	192	148	104	30	102	58	442	154	18	314	-	82	568
3	Професійної та практичної підготовки	584	400	228	24	348	1584	318	518	424	-	192	1452						
4	Всього за нормативною частиною	752	542	334	24	464	2116	542	678	490	102	274	2086	188	18	382	-	100	688
	Варіативна частина																		
5	Гуманітарної та соціально-економічної підготовки	-	-	-	-	-	-	160	-	120	-	40	320	-	-	-	-	-	-
6	Математичної, природничо-наукової підготовки	-	-	-	-	-	-	34	-	-	64	14	112	78	72	84	40	54	378
7	Професійної та практичної підготовки (ВНЗ + вибір студ.)	162	332	46	-	154	694	50	144	204	-	58	456						
8	Всього за варіативною частиною	162	332	46	-	154	694	244	144	324	64	112	888	78	72	84	40	54	378
9	Всього норм. та вар. частини:	914	874	380	24	618	2810	786	822	814	166	386	2974	266	90	466	40	154	1066
10	Практика	1751	1499	570	146	618	4584	720						864					
	Всього за навчальним планом	914	874	380	24	618	2810	786	822	814	166	386		266	90	466	40	154	1066

Джерело: власне опрацювання.

доволі значну частину контактних годин підготовки фахівців фізичного виховання на початковому рівні вищої освіти становлять індивідуальні заняття – 22%.

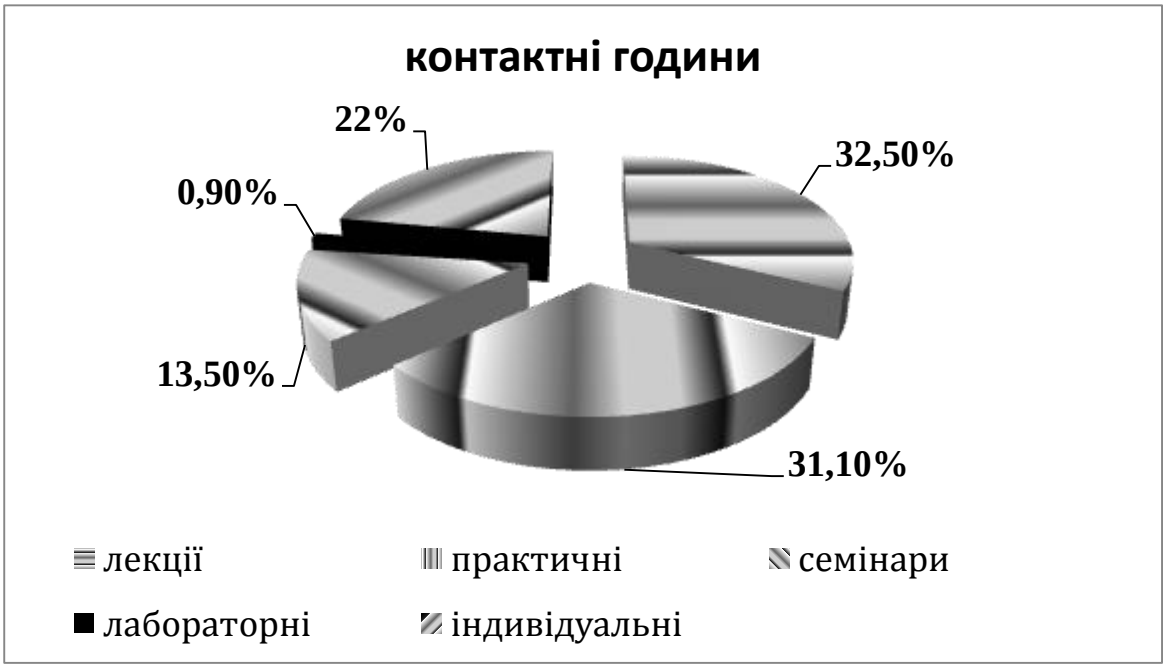

Рис. 4.10. Співвідношення контактних годин в навчальному процесі підготовки фахівців фізичного виховання на початковому рівні вищої освіти

Джерело: власне опрацювання.

На бакалаврському рівні вищої освіти розподіл контактних годин за навчальним планом підготовки фахівців фізичного виховання має такий вигляд (рис. 4.11): лекційні заняття становлять 26,4%; майже однакова кількість годин в навчальному процесі відводиться на практичні та семінарські заняття – 27,6% та 27,4% відповідно; лабораторні заняття серед контактних годин становлять – 5,6 %; індивідуальні заняття в навчальному плані підготовки фахівців фізичного виховання на бакалаврському рівні вищої освіти становлять – 13%.

Контактні години за навчальним планом підготовки на магістерському рівні вищої освіти в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання становлять наступне співвідношення (рис. 4.12): лекційні заняття складають 26,2%; практичні заняття складають 8,9%; найбільшу частину кантатних становлять семінарські заняття – 45,9%; традиційно невеликий відсоток в навчальному плані становлять лабораторні заняття – 3,9%; на індивідуальні заняття в навчальному плані підготовки відведено 15,0%.

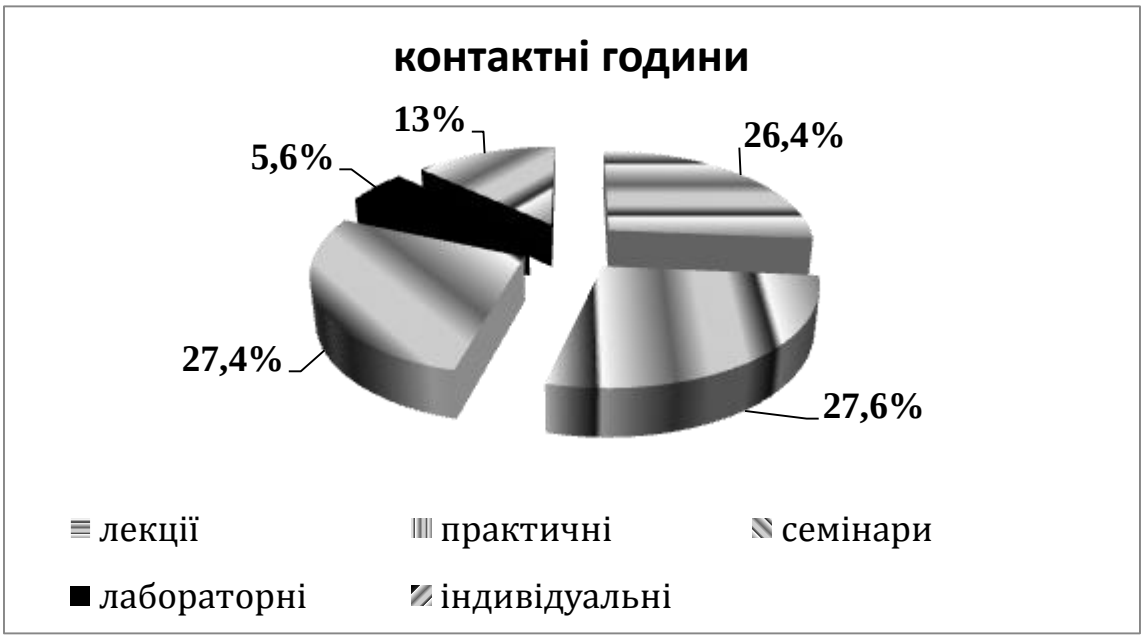

Рис. 4.11. Співвідношення контактних годин в навчальному процесі підготовки фахівців фізичного виховання на бакалаврському рівні вищої освіти

Джерело: власне опрацювання.

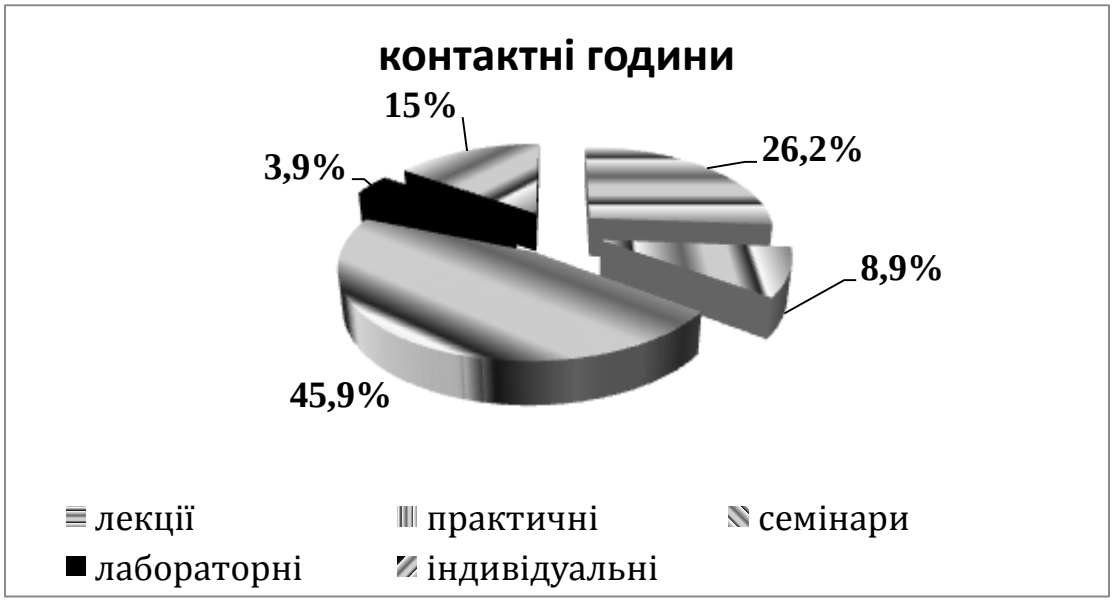

Рис. 4.12. Співвідношення контактних годин в навчальному процесі підготовки фахівців фізичного виховання на освітньо-кваліфікаційному рівні «магістр»

Джерело: власне опрацювання.

Таким чином, аналізуючи співвідношення контактних годин в навчальному процесі підготовки фахівців фізичного виховання на початковому, бакалаврському, магістерському рівнях вищої освіти, можемо зауважити, що всі навчальні плани підготовки передбачають достатню кількість лекційних годин, але найбільший відсоток в навчальних планах професійної підготовки на початковому рівні вищої освіти становлять семінари (32,5%), як і практичних занять (31,1%).

Найменший відсоток практичних занять в навчальному плані підготовки на магістерському рівні вищої освіти – 8,9%, що компенсується найбільшим відсотком семінарських занять в навчальному плані професійної підготовки магістрів – 45,9%. Навчальні плани підготовки на початковому, бакалаврському, магістерському рівнях вищої освіти містять не значну частину лабораторних робіт (0,9%, 5,6% та 3,9% відповідно), що визначається специфікою професійної діяльності фахівців фізичного виховання.

Таким чином, контактні години в навчальних планах процесу неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання сприяють формуванню компонентів їх акмеологічної компетентності: акме-мотиваційного, що характеризується усвідомленням значущості професії викладача; наявністю позитивного мотиву, зацікавленості та захопленості предметами, що викладаються; задоволеністю власною навчальною діяльністю у вищому навчальному закладі; когнітивно-акмеологічного, що містить у собі знання про загальні підходи, засоби, закономірності, механізми, умови та фактори, що сприяють або перешкоджають саморозвитку людини, високим досягненням в професійній галузі; акмеологічно-діяльнісного, який визначається вміннями планувати і реалізовувати навчальну діяльність, вміння вчитися впродовж життя; акме-якостей особистості, що передбачає виховання та розвиток якостей особистості, які підвищуватимуть продуктивність педагогічної діяльності: самостійність, самоконтроль, творчість, креативність, об’єктивність, вимогливість, готовність до подолання труднощів, оптимізм.

4.3. Форми і методи неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології

З метою реалізації неперервної професійної підготовки у вищому навчальному закладі згідно з «Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах» [609] навчальний процес здійснюється в таких формах: навчальні заняття, виконання індивідуальних завдань, самостійна робота студентів, практична підготовка та контрольні заходи.

Форма (від лат. forma – зовнішність, устрій) – зовнішній вигляд, обрис предмета; з філософського погляду – будь-який зовнішній вираз певного змісту [462]. Форма навчання, як зазначає А. І. Кузьмінський, – обмежена в часі й просторі взаємообумовлена діяльність викладача й студентів [288].

Основними формами навчальних занять у вищому навчальному закладі є: лекційні заняття, семінарські заняття, практичні заняття, лабораторні заняття, індивідуальні заняття та консультації.

Лекція (від лат. legere – читати) – систематизований, послідовний, логічно завершений, науково обґрунтований виклад навчального, наукового матеріалу. А. В. Хуторський класифікує лекції за: загальною метою, дидактичною метою, за науковим рівнем та активізацією пізнавальної діяльності (рис. 4.13).

Рис. 4.13. Види лекцій за класифікацією А. В. Хуторського.
Джерело: [523].

Семінарське (від лат. seminarim – розсадник) заняття – особлива форма навчального заняття, на якому викладач організовує вивчення попередньо визначених тем [462].

Семінарські заняття можуть проводитися у формі бесіди, обговорення рефератів, доповідей, дискусій, круглих столів. Особливістю семінарських занять є активна участь студентів у з'ясуванні запропонованих до розгляду проблем. В. О. Рябенко класифікує семінарські заняття за [379]: дидактичними цілями, за способом й характером проведення, за видами роботи (рис. 4.14).

Практичне заняття – організаційна форма навчального заняття, на якому викладач організовує детальний розгляд окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння й навички їх практичного застосування шляхом виконання студентами відповідних завдань [483].

Практичні заняття проводяться в аудиторіях або навчальних лабораторіях, оснащених необхідними технічними засобами. Практичні заняття в процесі фахової підготовки студентів спеціальності «Фізичне виховання» проводяться в спортивних (ігрових, гімнастичних) залах, майданчиках, стадіонах, басейнах.

Рис. 4.14. Види семінарів за класифікацією В. О. Рябенко.

Джерело: [379].

Лабораторне (від лат. labor – праця) заняття – вид практичного заняття у вищій школі, що проводиться під керівництвом викладача із застосуванням навчальних приладів, інструментів, матеріалів, установок, вимірювальних приладів, комп'ютерів та інших технічних засобів, з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень певної навчальної дисципліни та оволодіння методикою експериментальних досліджень у конкретній галузі [404].

Індивідуальні заняття – форма організації навчальної роботи викладача зі студентами, яка здійснюється шляхом створення необхідних умов для виявлення і реалізації творчих можливостей студентів через індивідуально-спрямований розвиток їх здібностей, науково-дослідну роботу і творчу діяльність [394].

Консультації (від лат. consuitatio – звернення за порадою) – поради, пояснення викладача, що проводяться з метою отримання студентами відповіді на окремі теоретичні або практичні питання, для пояснення певних теоретичних положень чи аспектів та їх практичного застосування [372]. Проводяться у позанавчальний час, індивідуально або для групи студентів, можливе проведення у дистанційному форматі (он-лайн режимі).

У процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі використовуються методи навчання. Метод (від грец. μέθοδος – шлях дослідження, спосіб пізнання) – спосіб пізнання дійсності і її відтворення в мисленні; спосіб, прийом або система прийомів для досягнення якої-небудь мети, для виконання певної операції [462].

Своєю чергою, методи навчання – це система способів, прийомів, засобів, послідовних дій викладача та студентів на заняттях, спрямована на досягнення навчальних, дидактичних і виховних цілей і завдань, тобто оволодіння знаннями, уміннями, навичками й досвідом виховання [71]. Методи навчання студентів, використані у дослідженні, ми класифікували за такими критеріями:

1. За джерелами передачі змісту:

− словесні – джерелом знання є усне або друковане слово (розповідь, бесіда, інструктаж тощо);

− практичні методи – студенти одержують знання й уміння, виконуючи практичні дії (вправа, тренування, самоуправління);

− наочні методи – джерелом знань є спостережувані предмети, явища, наочні приклади (ілюстрування, показ, демонстрація).

2. За характером самостійно-пізнавальної діяльності та креативності студентів у процесі засвоєння змісту освіти:

− пояснювально-ілюстративні (інформаційно-рецептивні) – студенти одержують знання на лекції, з навчальної або методичної літератури;

- репродуктивні – діяльність студентів має алгоритмічний характер, тобто виконується за інструкціями, приписами, правилами в аналогічних, подібних з показаним зразком ситуаціях (різноманітні вправи, лабораторні, практичні роботи, програмований контроль, різні форми самоконтролю);

- проблемного викладу – педагог перед викладом матеріалу ставить проблему, формулює пізнавальне завдання на основі різних джерел і засобів, показує спосіб вирішення поставленого завдання;

- частково-пошукові – полягають в організації активного пошуку рішення висунутих у навчанні (або сформульованих самостійно) пізнавальних завдань; пошук рішення відбувається під керівництвом педагога, або на основі евристичних програм і вказівок;

- дослідницькі (евристичні) – проводиться аналіз матеріалу, постановка проблем і завдань, а також короткий усний або письмовий інструктаж студентів; студенти самостійно вивчають літературу, джерела, проводять спостереження й виміри й виконують інші дії пошукового характеру. Завдання містять в собі всі елементи самостійного дослідницького процесу (постановку завдання, обґрунтування, припущення, пошук відповідних джерел необхідної інформації, процес вирішення завдання) [161].

3. За логікою організації процесу навчання:

– індуктивні – методи навчання, що забезпечують перехід від одиничного до загального в пізнавальному процесі й використовуються на емпіричному рівні пізнання, під час вивчення технічних механізмів і виконання практичних завдань;

– дедуктивні – методи навчання, що забезпечують перехід від загального до конкретного, сприяють більш швидкому проходженню навчального матеріалу, активно розвивають абстрактне мислення;

– традуктивні – передбачають рух від окремого до окремого через його порівняння за ознаками подібності (аналогія) чи відмінності; такі методи не можуть існувати самостійно, а тільки в єдності з іншими логічними методами (аналіз, синтез, індукція, дедукція) вони сприяють реалізації завдань навчання;

– аналітичні – передбачають виділення з цілого окремої частини; методи мають такі компоненти: осмислене сприйняття інформації, виділення суттєвих ознак і відношень, поділ на елементи і знаходження вихідної структурної одиниці; осмислення зв'язків, їх синтез; аналітичні методи часто використовуються на початковому (емпіричному) етапі пізнання;

– синтетичні – передбачають уявне або практичне поєднання виділених аналізом елементів або властивостей предмета в єдине ціле, забезпечують пізнання конкретного через єдність різноманітного і здійснюються в основному на теоретичному рівні пізнання.

4. Методи контролю й самоконтролю в навчанні (усна перевірка, письмова перевірка, контрольні і лабораторні роботи, твори, домашні завдання, графічна перевірка, перевірка практикою, тестова перевірка). Розглянемо ці методи детальніше:

– усна перевірка – здійснюється шляхом фронтального та індивідуального опитування: фронтальне опитування сприяє систематизації знань, розвиває навчальну активність учнів, проте не враховує індивідуальний темп мислення, стимулює прості відповіді; індивідуальне опитування дає можливість самостійно викласти свої думки, коригувати їх і доповнювати;

– письмова перевірка – спрямована на аналіз документального матеріалу, визначення характеру допущених помилок, визначення засобів їх подолання (контрольні роботи, письмові заліки, контрольні тестові роботи програмованого типу);

– лабораторний контроль – забезпечує можливість перевірки рівня сформованості уміння застосовувати здобуті знання на практиці.

– самоконтроль – спрямований на формування вміння усвідомлено регулювати власну навчальну діяльність, удосконалювати її, попереджати помилки і неточності. Важливими засобами формування умінь самоконтролю є усвідомлення

правильності операцій і дій, складання плану відповідей, переказ основних думок, робота з контрольними запитаннями, контроль з боку викладача, самооцінка [185].

У теорії фізичного виховання існує класифікація методів навчання, що полягає у спрямованості їх на вирішення специфічних педагогічних завдань, пов'язаних з фізичним вихованням. У пропонованій Т. Ю. Круцевич класифікації методи навчання підрозділяються на три групи [483]:

- спрямовані на оволодіння знаннями;
- спрямовані на оволодіння руховими вміннями та навичками;
- спрямовані переважно на розвиток фізичних якостей, здібностей.

Дослідниця зазначає, що кожна група методів навчання повинна будуватися та використовуватися на базі закономірностей, що лежать в основі процесу засвоєння знань або рухових умінь і навичок, або спрямованого розвитку фізичних якостей.

Крім згаданих традиційних (класичних), існують й інші класифікації методів навчання. Серед сучасних нетрадиційних методів навчання на увагу заслуговують, на нашу думку, активні методи навчання – методи стимулювання й мотивації студентів до навчальної діяльності [460]. Методи активного навчання було використано для тренування та розвитку творчого мислення студентів, формування в них відповідних практичних умінь та навичок, стимулювання і підвищення інтересу до занять, активізації сприймання навчального матеріалу. До таких методів навчання належать:

– ділова гра – створення умов професійної діяльності, реалізація різних аспектів активності викладача та студентів, а також різних аспектів їх взаємодії;

– мозковий штурм – колективна участь усіх студентів у процесі пошуку відповіді на поставлену проблему, спрямованому на продукування новий ідей;

– дискусія – обговорення та вирішення проблемних питань;

– аналіз професійних ситуацій – метод навчання, що дозволяє студентам висловлювати власну думку, точку зору щодо професійних ситуацій, приймати загальне рішення з професійних питань.

Проаналізуємо зазначені форми навчання та методи їх реалізації в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.

У процесі професійної підготовки фахівців фізичного виховання тематика курсу лекцій залежить від навчальної дисципліни, що передбачена навчальним планом підготовки, який відповідає стандартам підготовки фахівців галузі.

Лекція передбачає використання таких методів організації навчального процесу: словесні (пояснення, розповідь, бесіда) та наочні (ілюстрації, презентації).

Сучасна вузівська лекція виконує такі функції: методологічну, виховну, інформаційну (освітню), розвивальну, організаційну [404]. Розглянемо тлумачення кожної з функцій, оскільки лекція є основною формою організації професійної підготовки фахівців фізичного виховання у вищих навчальних закладах, в яких систематизовано, послідовно, логічно завершено, науково обґрунтовано відбувається формування у студентів акмеологічної компетентності.

Методологічна функція лекції полягає в забезпеченні вироблення певного наукового підходу до предмету, що полягає у вивченні предмету в його русі й розвитку [417]. При цьому лектор демонструє витоки акмеології, розвиток професійної підготовки фахівців фізичного виховання, ідеї компетентнісної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, закони, принципи, теорії пізнання суспільства, фізичної культури як складової культури суспільства.

Виховна функція лекції дає змогу виконати складне завдання формування особистості майбутнього фахівця фізичного виховання, розвитку його переконливості, свідомої активності, мотивації до саморозвитку та самовдосконалення.

Інформаційна (освітня) функція лекції дає змогу одночасно з передачею системи потрібних знань про предмет допомагати аудиторії самостійно вибудовувати цю систему в процесі «образ-мислення».

Розвивальна функція лекції пов’язана із завдання формування пізнавальної активності аудиторії, вимагає проведення лекційного заняття як процесу самостійного творчого пізнання. Розвивальна функція лекції формує когнітивний компонент акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання.

Організаційна функція лекції, як надзвичайно значуща в організації навчального процесу професійної підготовки, робить лекцію найважливішою ланкою освітнього процесу.

З метою формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, в навчальному процесі професійної підготовки доцільно використовувати такі види лекційних занять: інформаційна лекція, проблемна лекція, бінарна лекція, тематична лекція, оглядова лекція, лекція-конференція, лекція-візуалізація, лекція-консультація [159]. Розглянемо види лекцій, які ми рекомендуємо використовувати під час неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.

Інформаційна лекція – вид лекційного заняття, під час якого викладач пропонує слухачам інформацію з теоретичних питань навчальної дисципліни, відповідно до навчального плану підготовки на початковому, бакалаврському, маністерському рівнях вищої освіти [543]. Під час інформаційної лекції відбувається формування когнітивного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання. Інформаційна лекція проводиться з використанням словесних методів навчання, як розповідь і пояснення [159]. Також використовуються засоби інформаційно-комунікативних технологій, наприклад, мультимедійний супровід з демонстрацією презентацій за темою навчальної програми, що підсилює акмеологічну спрямованість професійної підготовки.

Проблемна лекція є формою спільної діяльності викладача й студентів [228]. На відміну від інформаційної лекції, під час якої викладач пропонує відомий від початку матеріал до засвоювання, запам’ятовування, матеріал проблемної лекції подається як невідоме, яке необхідно «відкрити». З метою привернення уваги студентів до навчальної теми, варто подавати лекційний матеріал з посильним пізнавальним ускладненням, подолання якого активізувало б їхню розумову діяльність, створити ситуацію «мотив-стимул». Таким чином, під час лекції потрібно допомогти студентам розв’язати проблему, накреслити напрями виходу із ситуації, що склалася, тим самим розвивати у них творче мислення, креативність, формувати професійну мотивацію, мотивацію на успіх, самомотивацію фахівців фізичного виховання. Під час проблемної лекції відбувається формування акме-мотиваційного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання [159]. Проблемна лекція проводиться з використанням таких методів навчання: розповідь, бесіда, дискусія, мозковий штурм, аукціон ідей. Використання

мультимедійного супроводу сприяє збудженню інтересу до суті проблеми та забезпеченню мотивації студентів.

Бінарна лекція (лекція-дискурс) є продовженням і розвитком проблемного викладу матеріалу у діалогічному спілкуванні двох викладачів [373]. Лектори моделюють реальні професійні ситуації обговорення з різних позицій теоретичних і практичних питань акмеологічно спрямованої професійної підготовки фахівців фізичного виховання, формуючи у них акмеологічну компетентність [159]. Лектори можуть бути представниками двох різних наукових шкіл, наукових напрямів, теоретиком і практиком. Бінарна лекція – лекція інноваційно-інформаційного типу міжпредметних зв’язків, під час якої з метою акмеологічно спрямованої професійної підготовки фахівців фізичного виховання відбувається інтеграція навчальних дисциплін з різних циклів підготовки відповідного навчального плану (педагогіка, психологія фізичного виховання, професійна майстерність).

Практика застосування бінарної лекції показує вищий рівень активності студентів у сприйманні, мисленні й діях; робить проблемним не тільки зміст, але й форму викладу, що активізує мислення студентів, підтримує високий рівень уваги й інтересу, виробляє альтернативність мислення, повагу до іншої точки зору, підвищує культуру проведення дискусії, що в результаті формує не тільки когнітивно-акмеологічний компонент акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, а й впливає на розвиток акме-якостей особистості, що сприяють формуванню та розвитку професіоналізму, стимулюють досягнення особистісного й професійного акме, спонукають до активної творчої діяльності [159]. Бінарна лекція проводиться з використанням таких методів навчання: бесіда, дискусія, «круглий стіл» з використанням мультимедійного супроводу.

Тематична лекція (вступна та підсумкова) – основний вид лекції у вищій школі, що висвітлює конкретну тему навчальної програми з певної навчальної дисципліни [394]. Вступні лекції дають загальне уявлення про завдання і зміст курсу, розкривають структуру і логіку розвитку галузі фізичного виховання, спорту та здоров’я людини, міжпредметні зв’язки в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології. Підсумкові лекції завершують лекційний курс, систематизують здобуті знання, підводять підсумки,

визначають рівень сформованості компонентів акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання. Тематична лекція передбачає використання словесних методів – розповідь, пояснення, бесіда.

Оглядова лекція передбачає систематизацію навчальних питань з використанням асоціативних зв'язків [106]. Така лекція дає можливість розуміння та усвідомлення основних положень акмеології, педагогіки, психології фізичного виховання як єдиної системи знань, що формує компоненти акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання. Оглядова лекція проводиться з використанням словесних методів (розповідь, пояснення) та наочних (демонстрація та ілюстрація).

Лекція-конференція проводиться за схемою наукових конференцій та складається із заздалегідь поставленої проблеми і системи доповідей студентів з кожного питання, що висвітлює цю проблему [417]. Виступ студента готується як логічно закінчений текст, що є результатом самостійної роботи. У процесі лекції проводиться коротке обговорення доповідей, викладач допомагає лектору-початківцю узагальнити матеріал. Використання лекції-конференції допомагає при вивченні основних положень акмеології, теорії і методики фізичного виховання, педагогіки, психології фізичного виховання; підвищує роль самопідготовки в процесі професійної підготовки фахівців фізичного виховання; формує акмеологічно-діяльнісний компонент їхньої акмеологічної компетентності. Лекція-конференція проводиться з використанням словесних методів (розповідь, пояснення) та наочних (демонстрація та ілюстрація).

Лекція-візуалізація – вид лекційного заняття, на якому подається інформація у візуальній формі, з використання інформаційно-комунікативних технологій з метою демонстрації слайдів, навчальних фільмів, фотографій [543]. Такий вид лекції дає можливість продемонструвати студентам реалізацію творчого підходу до навчального процесу провідними фахівцями галузі фізичного виховання, спорту і здоров'я людини; описати тренінгові методи, що використовують в процесі професійної підготовки; показати процес проведення уроку фізичного виховання, спонукаючи студентів до активної творчої діяльності [159]. Лекція-візуалізація

проводиться з використанням словесних методів – розповідь, пояснення та наочних – демонстрація та ілюстрація.

Лекція-консультація – вид лекційного заняття, на якому уточнюється матеріал, що викликав у студентів труднощі в розумінні під час самостійного вивчення й потребує обговорення [288]. Лекція-консультація використовується з метою формування когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності, розуміння та усвідомлення питань неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології [159]. Лекція-консультація проводиться з використанням словесних методів – бесіда, пояснення.

Наступна форма навчальних занять, що використовується у вищих навчальних закладах в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології є семінарські заняття [609]. Ця форма занять виконує такі функції: освітню (поглиблення, конкретизація, систематизація знань), розвивальну (вдосконалення здатності працювати з різними літературними джерелами, аналіз фактів, нових явищ, тематики інноваційних проблем), виховну (виховання професійно-організаційної культури мислення та самоменеджменту), комунікативну (стимулювання комунікативної активності, обґрунтування своєї думки в процесі «вільної дискусії»), мотиваційну (стимуляція пізнавальної потреби в результаті виявлення прогалин у власних знаннях), діагностико-корекційну (здійснення самоконтролю за якістю засвоєння знань, виявлення труднощів у способах засвоєння та їх подолання).

З метою формування компонентів акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, в навчальному процесі професійної підготовки рекомендуємо використовувати такі види семінарських занять: міждисциплінарний семінар, семінар-конференція («круглий стіл»), семінар-дискусія, пошуковий семінар (семінар-дослідження), ділова гра, «мозковий штурм», аналітичний семінар.

У процесі реалізації неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології доцільним є проведення інтегрованих за змістом і методами організації міждисциплінарних семінарів [125].

Міждисциплінарний семінар організовується і проводиться різними викладачами з метою реалізації міждисциплінарних зв’язків [235]. На таких

семінарах студенти здобувають ґрунтовні знання з педагогіки, психології, теорії та методики фізичного виховання, отримують можливість обмірковувати отриману інформацію з точки зору акмеологічних засад. За таких умов розширюються можливості студентів синтезувати знання, формувати уміння переносити знання з акмеології у галузь педагогіки та фізичного виховання з метою цілісного сприйняття неперервної професійної підготовки як умови формування акмеологічної компетентності [159].

Однією із форм проведення міждисциплінарних семінарів є семінар-конференція (або «круглий стіл»).

Семінар-конференція («круглий стіл») – семінарське заняття, на якому студенти виступають з доповіддю та обговорюють їх за темами навчальної дисципліни [483]. Готуючись до семінару, студенти самостійно вивчають окремі питання і теми лекційного курсу навчальної дисципліни та оформлюють їх у вигляді рефератів, доповідей, повідомлень. Студенти рецензують виступи один одного, формулюють загальні висновки. Семінар-конференцію доцільно проводити в процесі вивчення основних положень акмеології, з метою формування знань, розуміння та усвідомлення концептуальних підходів до неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології. Протягом семінару-конференції у студентів формується творчий підхід до навчального процесу та формуються особистісні якості, що сприяють розвитку професіоналізму й формують акме-мотиваційну компоненту акмеологічної компетентності, що стимулює досягнення найвищого ступеня розвитку особистості [159]. На семінарі-конференції використовуються словесні методи – доповідь, розповідь, бесіда, пояснення та наочні методи – демонстрація та ілюстрація.

Семінар-дискусія – семінарське заняття, на якому використовується активний метод навчання – дискусія, коли студенти, маючи програму заняття, завчасно готуються до дискусії та розгортають її безпосередньо на семінарі [513]. Оскільки дискусійні методи виступають як засіб не тільки навчання, й виховання, то такі семінари в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання сприяють стимулюванню пізнавального інтересу студентів до предмету дискусії, активному залученню їх до навчального процесу, формуванню акме-

мотиваційної компоненти акмеологічної компетентності в процесі проведення семінару-дискусії. Вміння дискутувати виховує творчі та інтелектуальні здібності, що не тільки підвищує продуктивність семінару, а й сприяє формуванню та розвитку професіоналізму фахівців фізичного виховання [159]. Орієнтовні теми дискусій для проведення семінарів-дискусій з метою формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки наведено в Додатку Г.1. На семінарі-дискусії використовуються словесні методи – розповідь, бесіда, пояснення.

Пошуковий семінар (семінар-дослідження) передбачає дослідну діяльність учасників семінару в групах, колективний пошук розв’язання професійних завдань та проблем [373]. Структура семінару-дослідження має такі складові: ознайомлення з темою, метою семінару, інструктаж перед кожним етапом семінару, актуалізація опорних знань, мотивація пізнання, постановка проблеми, вибір необхідних засобів для вирішення проблеми; виконання дослідницько-пошукових дій учасників семінару; складання звіту, обговорення результатів дослідження, виступ опонентів; захист результатів з урахуванням корекційних зауважень; рефлексія діяльності; підсумки семінару. Семінар-дослідження доцільно проводити в процесі поглибленого вивчення положень акмеології, з метою формування акме-мотиваційної та когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології [159]. Орієнтовні теми для проведення пошукових семінарів наведено в Додатку Г.2. На семінарі-дослідженні використовуються словесні методи – доповідь, розповідь, бесіда, пояснення та наочні методи – демонстрація та ілюстрація.

Ділова гра – семінарське заняття, на якому здійснюється моделювання реальної діяльності у спеціально створеній проблемній ситуації, з метою застосування теоретичних знань та отримання в педагогічному процесі певних накреслених результатів за рахунок відпрацювання на семінарі вмінь використовувати сукупність психолого-педагогічних методів [459]. Семінарам такого виду притаманні: розподіл ролей, сумісна діяльність; діалогове спілкування; загальна ігрова мета; імпровізація; клімат змагання; оцінювання результатів гри та

професійних знань; система стимулювання, що спонукає до дій, які виконувалися б у реальній практиці; динамічність, неперервність й захопленість ділової гри; досягнення навчальної, розвивальної і виховної мети. Важливим елементом ділової гри є сам її процес, результати і нагороди (грамоти, широке оголошення результату, самоствердження та самооцінки). Результат ділової гри сприймається її учасниками через призму загального успіху, ототожнення успіху команди із власним успіхом кожного учасника. Стрижнем ділової гри є навчальна проблема, яка може виступати джерелом нових знань, поглиблювати й розширювати уявлення учасників про зміст професійної діяльності. В умовах ігрового моделювання відбувається формування творчих здібностей, креативності фахівців фізичного виховання, оскільки ділова гра дозволяє позбавитися від стереотипів і шаблонів. Таким чином, в процесі ділової гри у студентів формуються акме-якості особистості, що сприяють розвитку професіоналізму, формують акме-мотиваційний компонент акмеологічної компетентності, що стимулює студентів до саморозвитку, самовдосконалення, самоствердження [159]. Орієнтовні теми для моделювання ситуації в процесі ділової гри з метою формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології наведено в Додатку Г.3. Під час ділової гри використовуються словесні методи – доповідь, розповідь, бесіда, пояснення та наочні методи – демонстрація та ілюстрація.

«Мозковий штурм» – активний метод навчання (тренінг), що сприяє розвитку розумових здібностей студентів, формує й активізує творчі здібності фахівців фізичного виховання, сприяє розвитку динамічних розумових процесів, в процесі вирішення проблемних завдань під час семінару [482]. Усі варіанти вирішення записують, систематизують і визначають найбільш доцільні. Проблемні завдання повинні мати конкретну наукову, виробничу, соціальну спрямованість. «Мозковий штурм» проводиться на старших курсах за умови достатньої теоретичної підготовки студентів, з метою формування акме-мотиваційного та когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології [159]. Деякі питання для проведення «мозкових штурмів» наведено в Додатку Г.4.

На семінарі-«мозковому штурмі» використовуються словесні методи – розповідь, бесіда, пояснення.

Наступний метод активного навчання (тренінгу), що використовується в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання – аналітичний семінар (аналіз професійних ситуацій) [394]. У процесі аналітичних семінарів студенти аналізують запропоновану професійну ситуацію та пропонують варіанти її вирішення з аргументацією обраного рішення. У процесі аналізу професійних ситуацій фахівці фізичного виховання повинні продемонструвати такі якості: аналіз запропонованої ситуації (визначення причини її виникнення, поведінки вчителя, учнів, можливих наслідків виникнення такої ситуації); синтез (уявне поєднання окремих частин професійних ситуацій в єдине ціле); порівняння (формування різних варіантів вирішення професійних ситуацій, порівняння різних варіантів рішень, прийняття загального рішення професійної ситуації); класифікація професійної ситуації із визначенням оцінки дії вчителя. У процесі аналітичного семінару формуються акме-якості особистості, акме-мотиваційний, акмеологічно-діяльнісний компоненти акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі професійної підготовки на засадах акмеології [159]. Приклади професійних ситуацій для вирішення на аналітичному семінарі наведено в Додатку Г.5. Під час аналітичного семінару використовуються словесні методи – доповідь, розповідь, бесіда, пояснення та наочні методи – демонстрація та ілюстрація.

Таким чином, у процесі професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології організація семінару повинна проводитися з використанням таких методів навчання: діалогічні (евристична бесіда, синтез думок, мікрофон), дискусійні («круглий стіл», дебати), проблемного навчання (кейс-метод, аукціон ідей), розвитку творчого і критичного мислення («мозковий штурм», метод вільних асоціацій, аналогії, синектики), ігрові (ділові та рольові ігри), проектні (створення різних типів проектів, підготовка відеофільмів і презентацій) [159, 169].

Умовами ефективності проведення семінарів є: наявність високого рівня самостійності; сформованість умінь і бажання працювати з різними джерелами інформації; максимальна диференціація й індивідуалізація занять; застосування

активних форм проведення семінару, доцільна зміна форм роботи, використання різних варіантів активізації уваги.

Розглянемо наступну форму навчальних занять, що використовується у вищих навчальних закладах в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології – практичні заняття [159, 609].

Практичні заняття використовуються з метою формування у студентів спеціальності «Фізичне виховання» вмінь та навичок практичного застосування засвоєних у процесі професійної підготовки теоретичних знань шляхом індивідуального виконання відповідно сформульованих завдань [417].

У структурі практичного заняття з циклу професійно та практичної підготовки фахівців фізичного виховання виокремлено такі складові: проведення попереднього контролю знань, умінь і навичок студентів; постановка викладачем загальної проблеми та її обговорення за участю студентів; розв’язування завдань з їх обговоренням; розв’язування контрольних завдань, їх перевірка й оцінювання. У структурі практичного заняття домінує самостійна робота студентів.

Правильно організовані практичні заняття мають важливе виховне й практичне значення (реалізують дидактичний принцип зв’язку теорії з практикою) і орієнтовані на вирішення таких завдань:

- поглиблення, закріплення і конкретизація знань, отриманих на лекціях і в процесі самостійної роботи;
- формування практичних умінь і навичок, необхідних у майбутній професійній діяльності;
- розвиток умінь спостерігати та пояснювати явища, що вивчаються;
- розвиток самостійності.

Практичні завдання передбачають використання усних вправ, письмових вправ, практичних та фізичних вправ [483]. На практичних заняттях в процесі професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології доцільно використовувати такі методи навчальної діяльності: словесні, наочні методи та практичні методи навчання.

До словесних методів навчання на практичних заняття зі студентами спеціальності фізичне виховання ми відносимо: розповідь, пояснення та інструктаж.

Розповідь використовується з метою ознайомлення студентів із вправою, повідомлення завдань заняття та організації діяльності студентів. Пояснення слугує для передачі інформації про техніку виконання фізичних вправ. Інструкції та вказівки даються викладачем для оперативної передачі інформації про допущені помилки та шляхи їх усунення, правила техніки безпеки, самострахування, виконання домашніх завдань та самоконтролю [185].

До наочних методів навчання відносимо ілюстрування та демонстрування (пряма та опосередкована наочність) [247]. Пряма наочність (демонстрація поз і рухів) – форма показу виконання вправи викладачем чи студентом. Це може бути взірцевий показ спеціально підготовленим студентом, демонстрація помилок непідготовленим студентом, або ж образний опис вправи. Застосовується також опосередкована наочність: малюнки, макети, кінофільми, кінокільцівки, кінограми, хронограми, слайди, відеограми. Наочні методи навчання дають можливість створити ідеальний образ технічно правильного вивчення та виконання вправи.

Практичні методи навчання в процесі професійної підготовки фахівців фізичного виховання поділяються на [386]: навчання руховихм діям (в цілому, за частинами та з використанням підвідних вправ) й удосконалення та закріплення рухових дій (ігровий, змагальний методи). Метод навчання вправам в цілому застосовується на всіх етапах навчання та передбачає їх багаторазове повторення у тому вигляді, в якому вони є кінцевою метою навчання. Метод навчання по частинах полягає в тому, що складну рухову дію спочатку розподіляють за частинами, вивчають окремі рухи, а потім об’єднують їх. Підвідні вправи за своєю структурою відповідають руховим діям в цілому або окремим рухам, мають закінчену форму та доступні для виконання.

На нашу думку, в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології практичні заняття дають студентам можливість розкрити свої знання, потребують від студентів відповідного рівня пізнавальної самостійності та розраховані на їхню високу активність, формують у них компоненти акмеологічної компетентності (акме-мотиваційний, когнітивно-акмеологічний, акмеологічно-діяльнісний та акме-якості особистості).

Лабораторна робота є формою навчального заняття, за якої студенти під керівництвом викладача особисто проводять експерименти і досліди з метою практичної перевірки й підтвердження певних теоретичних положень з курсу медико-біологічних дисциплін в процесі професійної підготовки [609]. Студенти набувають при цьому практичних навичок роботи з лабораторним обладнанням, устаткуванням, вимірювальною апаратурою та обчислювальною технікою, оволодівають методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі. Відтак, лабораторна робота сприяє реалізації міжпредметних зв'язків, розвитку інтелектуально-пізнавальної активності студентів, забезпечує єдність пізнавальної та практичної діяльності, сприяє процесу формування наукових знань, умінь використання науково-дослідної діяльності [141]. Головною складовою лабораторної діяльності в процесі професійної підготовки фахівців фізичного виховання є самостійне виконання роботи студентами з усвідомленням змісту матеріалу. Таким чином, можна зробити висновок, що лабораторні заняття формують когнітивно-акмеологічний, акмеологічно-діяльнісний та акме-мотиваційний компоненти акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології.

Індивідуальна робота зі студентами в процесі професійної підготовки є формою організації навчального процесу, що передбачає створення умов для якнайповнішої реалізації їхню творчих можливостей через індивідуально-спрямований розвиток здібностей, науково-дослідну роботу і творчу діяльність. Завдання для індивідуальної роботи студентів передбачають планування особистої стратегії навчання; раціональну організацію часу при виконанні завдань; роботу з персональним комп'ютером; опрацювання літературних джерел; виконання дослідницької роботи, аналіз та інтерпретацію результатів дослідження. Отож, індивідуальна робота в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології сприяє формуванню акме-якостей особистості, когнітивно-акмеологічного, акмеологічно-діяльнісного компонентів їх акмеологічної компетентності [159].

Орієнтовні теми творчих робіт акмеологічного спрямування для індивідуальної роботи студентів спеціальності «Фізичне виховання» подано у Додатку Г.6.

Консультації належить особливе місце у структурі навчального процесу підготовки фахівців фізичного виховання [401, 521]. Проводяться навчальні консультації у позанавчальний час у формі співбесіди (індивідуально чи групами) під час вивчення навчального матеріалу, підготовки до іспитів, написання курсових, дипломних робіт. Навчальні консультації проводяться з метою кращого засвоєння нових знань та вироблення навичок культури навчальної праці; сприяють формуванню акме-якостей особистості, когнітивно-акмеологічного, акмеологічно-діяльнісного компонентів акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі професійної підготовки на засадах акмеології [159].

Важливими формами навчальних занять зі студентами у вищих навчальних закладах є самостійна та науково-дослідна робота [169].

Особливості формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі самостійної та науково-дослідної роботи студентів детальніше розглянемо в наступному параграфі.

Відтак, проаналізовано процес та розглянуто форми й методи формування компонентів акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології.

Формуванню акме-мотиваційного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології сприяють усі форми навчання акмеологічної спрямованості – лекційні, семінарські, практичні та лабораторні заняття, індивідуальна робота студентів:

– методи стимулювання, мотивації студентів – активні методи навчання (семінар-дискусія, ділова гра, «мозковий штурм», проблемна лекція);

– методи організації навчально-пізнавальної активності – словесні методи (розповідь, пояснення, інструктаж) та наочні методи (ілюстрування, демонстрування) та практичні методи (навчання рухових дій);

– методи самоорганізації навчально-пізнавальної активності – індивідуальна робота.

Когнітивно-акмеологічну компоненту акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології формують за допомогою таких форм навчання:

– лекційні заняття типу: інформаційна лекція, лекція-дискурс, бінарна лекція, лекція-консультація;

– лекційні заняття з використання словесних методів навчання (розповідь, пояснення, бесіда, доповідь) та наочних методів (ілюстрування, демонстрування);

– семінарські заняття із застосуванням словесних методів (бесіда, розповідь, пояснення) та наочних методів (ілюстрування, демонстрування), активного методу навчання (дискусії).

Акмеологічно-діяльнісний компонент акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології формують за допомогою таких форм навчання: лекція-конференція; міждисциплінарні та аналітичні семінари; практичні, лабораторні заняття за навчальною програмою фахових дисциплін та індивідуальна робота студентів.

Акме-якості особистості як компонент акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології формують за допомогою таких форм навчання: бінарна лекція; семінари-конференції, семінар-ділова гра, «мозковий штурм», а також практичні, лабораторні заняття.

У процесі дослідження було зроблено висновок, що неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання на засадах акмеології може відбуватися із застосуванням традиційних та інноваційних форм організації навчального процесу. До організаційних форм, що забезпечують формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання та впроваджувалися на початковому рівні вищої освіти, віднесено лекції (тематичні, проблемні та бінарні); семінари - конференції, міждисциплінарні семінари, дискусії, ділові ігри, «мозкові штурми». На першому (бакалаврському) рівні вищої освіти до таких організаційних форм віднесено лекції-прес-конференції, лекції-дискусії, лекції-візуалізації; семінари –

евристичні бесіди, «круглий стіл», аналітичні та міждисциплінарні семінари, пошукові семінари. На другому (магістерському) рівні вищої освіти до організаційних форм, що забезпечують формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, віднесено міждисциплінарні, інтегровані лекції, лекції-консультації; аналітичні семінари, пошукові семінари, «мозкові штурми», практичні заняття з використанням проектного навчання.

До методів формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, що впроваджувалися на початковому рівні вищої освіти, віднесено дискусійні (диспут, дискусія), діалогічні (діалог, синтез думок) та евристичні (евристичні питання, відкриття, аукціон ідей). На першому (бакалаврському) рівні вищої освіти до таких методів віднесено проблемні (аналіз педагогічних ситуацій, ситуативного моделювання), евристичні (метод прогнозування, професійний квест), діалогічні (синтез думок) та ігрові (ігрове моделювання). На другому (магістерському) рівні вищої освіти до методів формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання віднесено діалогічні (мікрофон), проблемні (кейс-метод), евристичні (незакінчені речення, «мозкова атака»), творчі ситуації, проектні методи.

4.4. Самостійна та науково-дослідна робота у формуванні акмеологічної компетентності студентів

У межах аналітично-дослідницького проекту Болонського процесу TUNING визначено загальні та фахові компетентності, якими повинні володіти випускники вищих навчальних закладів. Дослідник класифікує загальні компетентності за такими категоріями: інструментальні, міжособистісні, системні та виокремлює з поміж системних, здатності до навчання, здатності працювати самостійно, дослідницькі навички й уміння [422].

Науково-дослідна робота студентів вищих навчальних закладів є важливою складовою процесу фахової підготовки та спрямована не тільки на стимуляцію розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців, й допомагає опанувати більш

повно і глибоко основи професійної діяльності. Дослідженню проблем науково-дослідної діяльності за напрямами фізичної культури і спорту присвячено роботи таких науковців, як Л. В. Волков [101], М. В. Дудчак [205], Т. Ю. Круцевич [284], В. М. Платонов [405], Л. П. Сергієнко [452], Б. М. Шиян [538]. Дослідженню планування та організації самостійної роботи студентів присвячено роботи таких науковців, як В. А. Козаков [419], І. Я. Лернер [307], М. І. Махмутов [337], П. І. Підкасистий [384]. Самостійна робота зумовлена об'єктивною необхідністю постійного навчання, саморозвитку та самовдосконалення [499].

Отож, важливою складовою неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології є самостійна та науково-дослідна робота студентів. Розглянемо ці форми організації освітнього процесу у вищих навчальних закладах.

Самостійна робота є основним засобом засвоєння студентами навчального матеріалу без участі викладача в час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Метою самостійної роботи є засвоєння в повному обсязі навчальної програми та послідовне формування у студента самостійності у здобутті і поглибленні знань як риси характеру, що відіграє суттєву роль у формуванні сучасного фахівця вищої кваліфікації та сприяє підвищенню його конкурентоспроможності на світовому ринку праці [510].

Дослідники зазначають, що самостійна робота студента необхідна не тільки для засвоєння певної дисципліни, але й для формування загальних навичок самостійної роботи в навчальній, науковій, професійній сфері, уміння брати на себе відповідальність самостійно вирішувати проблему, знаходити конструктивні рішення, вихід із кризової ситуації [379].

Самостійну роботу студентів класифікують за такими критеріями [220]:

1. За характером керівництва і способом здійснення контролю за якістю знань з боку викладача (з урахуванням місця, часу проведення):

– аудиторну – позааудиторну (3-4 години на день, зокрема й у вихідні);

– колективну роботу під контролем викладача – індивідуальні заняття з викладачем.

2. За рівнем обов'язковості:

– обов’язкову, визначену навчальними планами і робочими програмами (виконання домашніх завдань, підготовка до лекцій, практичних робіт та різновиди завдань, що виконуються під час ознайомлювальної, навчальної, виробничої, переддипломної практики; підготовка і захист дипломних та курсових робіт);

– рекомендовану (участь у роботі наукових гуртків, конференціях, підготовка наукових тез, статей, доповідей, рецензування робіт);

– зініційовану (участь у різноманітних конкурсах, олімпіадах, вікторинах, виготовлення наочності, підготовка технічних засобів навчання).

3. За рівнем прояву творчості:

– репродуктивну, що здійснюється за певним зразком (розв’язування типових завдань, заповнення таблиць, моделювання схем, виконання тренувальних завдань, що вимагають осмислення, запам’ятовування і простого відтворення раніше отриманих знань);

– реконструктивну, що передбачає слухання і доповнення лекцій викладача, складання планів, конспектів, тез;

– евристичну, спрямовану на вирішення проблемних завдань, отримання нової інформації, її структурування (складання опорних конспектів, схем-конспектів, анотацій, побудову технологічних карт, розв’язання творчих завдань);

– дослідницьку, що орієнтована на проведення наукових досліджень (експериментування, проектування приладів, макетів, теоретичні дослідження).

Зміст самостійної роботи студентів з конкретної навчальної дисципліни визначається її робочою програмою та методичними рекомендаціями і складається з таких видів роботи [541]:

– підготовка до аудиторних занять (лекцій, практичних, семінарських, лабораторних);

– виконання практичних завдань протягом семестру;

– самостійне опрацювання окремих тем навчальної дисципліни згідно із навчально-тематичним планом;

– переклад іноземних текстів встановлених обсягів;

– виконання контрольних робіт студентами заочної і дистанційної форм навчання;

– підготовка і виконання завдань, передбачених програмою практичної підготовки, курсового проектування, творчих робіт;

– підготовка до усіх видів контролю, зокрема до курсових, модульних і комплексних контрольних робіт та підсумкової державної атестації (державних іспитів, виконання випускної кваліфікаційної роботи бакалавра чи магістра);

– робота у студентських наукових гуртках, семінарах;

– участь у роботі факультативів, наукових і науково-практичних конференцій, семінарів, олімпіад;

– участь у науковій та науково-методичній роботі кафедр, факультетів, наукових підрозділів університету;

– інші види діяльності, що ініціюються університетом, факультетом, кафедрою й органами студентського самоврядування.

Таким чином, самостійна діяльність сприяє формуванню адекватної самооцінки, активної життєвої позиції, а також, як зазначає Л. О. Демінська, сприяє розширенню творчого досвіду фахівця фізичного виховання [134]. В основі самостійної роботи студентів лежить поняття самостійності. Самостійність визначається, як уміння діяти без сторонньої допомоги або керівництва; самостійні дії [464]. На нашу думку, активна самостійна робота студентів можлива тільки за наявності стійкої акме-мотивації. Найбільш сильний мотивуючий фактор – підготовка до подальшої ефективної професійної діяльності [159]. Визначено такі внутрішні чинники, що сприяють активізації самостійної роботи студентів [169]:

– корисність виконуваної роботи, при цьому важливо психологічно налаштувати студента, показати необхідність виконуваної роботи;

– участь студентів у творчій діяльності;

– використання активних методів навчання (ігровий тренінг);

– участь в олімпіадах з навчальних дисциплін, конкурсах науково-дослідних робіт;

– використання мотивуючих факторів контролю знань (накопичувальні оцінки, рейтинг, портфоліо, тести, нестандартні екзаменаційні процедури), які викликають прагнення до змагання, що вже само собою є сильним чинником самовдосконалення студента;

– заохочення студентів за успіхи у навчанні та творчій діяльності (стипендії, преміювання, заохочувальні бали);

– індивідуалізація завдань (аудиторних та позааудиторних) та постійне їх оновлення;

– творча особистість викладача, який покликаний допомогти студенту розкрити свій творчий потенціал, визначити перспективи свого внутрішнього зростання;

– використання такої форми організації навчального процесу, як циклове навчання («метод занурення»), з метою інтенсифікації вивчення навчального матеріалу.

На нашу думку, самостійна робота фахівців фізичного виховання у процесі акмеологічно спрямованої неперервної професійної підготовки сприяє цілепокладанню щодо формування у них акмеологічної компетентності, зокрема акме-мотивації, розширенню та поглибленню знань щодо засобів, методів досягнення особистісного й професійного акме, вироблення уміння вчитися упродовж життя, розвитку акме-якостей особистості. У дисертації подано завдання для самостійної роботи, спрямовані на формування компонентів акмеологічної компетентності з урахуванням пріоритетів початкового, першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти. Доведено, що добір та організація різних акмеологічно спрямованих видів самостійної роботи (вивчення інноваційного досвіду щодо досягнення особистісного акме, створення проектів професійного розвитку, спостереження та аналіз практичних ситуацій, написання наукових робіт, участь у предметних олімпіадах, участь у методичних семінарах щодо використання акмеологічо спрямованих методів та засобів досягнення акме) сприяє реалізації мети неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології [159].

У процесі дослідження нами було сформульовано вимоги щодо організації самостійної роботи фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології, а саме: неперервність опанування змістовими модулями навчальних дисциплін навчального плану підготовки на початковому, бакалаврському та магістерському рівнях вищої освіти та упродовж професійної діяльності; акмеологічна спрямованість змісту професійної підготовки

фахівців фізичного виховання; акме-мотиваційна спрямованість практичних завдань в процесі професійної підготовки; дослідницька спрямованість навчальних завдань з метою формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання; комплексний підхід до організації навального процесу фахової підготовки на засадах акмеології з використанням всіх форм аудиторної роботи; поєднання всіх типів самостійної роботи студентів в процесі неперервної професійної підготовки; навчально-методичне забезпечення акмеологічної спрямованості при організації самостійної роботи студентів.

До навчально-методичного забезпечення самостійної роботи студентів належать [609]:

- навчальні та робочі навчальні програми дисциплін, підручники та навчальні посібники, навчальні матеріали як в друкованому, так і в електронному вигляді відповідно до державного стандарту освіти;
- методичні рекомендації з організації самостійної роботи студентів;
- завдання для самостійної роботи студентів;
- інструкції та методичні вказівки до виконання лабораторних робіт, семестрових завдань;
- тематика рефератів та доповідей;
- зразки оформлення індивідуальних завдань, передбачених робочою навчальною програмою дисципліни;
- питання до іспитів та заліків.

Теми акмеологічного спрямування для самостійного вивчення студентами спеціальності «Фізичного виховання» наведено у Додатку Г.7.

Для самостійної роботи студентам також рекомендуєм відповідну наукову періодичну літературу акмеологічного спрямування: «Акмеологія в Україні: теорія і практика», Українська академія акмеології Київського університету імені Бориса Грінченка, Київ; «Акмеологія» Науково-практичний журнал / Міжнародна академія акмеологічних наук, Москва [159].

У процесі дослідження визначено такі етапи самостійної роботи студентів вищого навчального закладу:

– підготовчий етап до виконання завдання (теоретичне, психологічне, організаційно-методичне і матеріально-технічне забезпечення самостійної роботи);

– безпосереднє виконання навчального завдання;

– аналіз виконаного завдання.

Розглянемо етапи самостійної роботи студентів з виконання навчального завдання [169]:

1. Підготовка студента до виконання завдання, теоретичне, психологічне, організаційно-методичне і матеріально-технічне забезпечення самостійної роботи. Теоретична готовність студента виявляється в його інтелектуальній підготовленості, тобто у здатності застосувати свої знання для виконання завдання. Практична готовність полягає у здатності оптимально планувати самостійну роботу, вміло використовувати конспект лекцій, підручники, посібники, комп'ютер, розумові операції (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікацію тощо). Психологічна готовність студента передбачає передусім наявність у нього мотивів до виконання конкретного завдання. Для того, щоб поставлене перед студентом завдання стало мотивом його розумової, практичної діяльності, воно повинно бути ним сприйняте. Внутрішнє сприйняття завдання починається з актуалізації мотиву, що спонукає студента до виконання поставленого завдання, а відповідно, до організації своєї самостійної роботи. Успіх підготовчого етапу залежить і від організаційного, методичного, матеріально-технічного забезпечення самостійної роботи студента (забезпеченість літературою, методичними рекомендаціями, наочними посібниками, інформаційно-комп'ютерною базою тощо) [208].

2. Безпосереднє виконання навчального завдання. Це найважливіший і найвідповідальніший етап самостійної роботи студента. Оскільки навчальне завдання найчастіше постає у навчально-пізнавальній формі, то в процесі його виконання беруть участь усі психічні процеси, що забезпечують пізнавальну активність: відчуття, сприйняття, уява, пам'ять, мислення, увага. На ефективність виконання завдання впливають такі особистісні якості студента, як цілеспрямованість, наполегливість, відповідальність [207].

3. Аналіз виконаного завдання є завершальним етапом самостійної роботи. Під час аналізу студент оцінює (шляхом самоконтролю, іноді взаємоконтролю) якість і

час виконання завдання, ефективність використаних у процесі самостійної роботи методів і засобів.

Залежно від навчальної дисципліни та характеру самостійної роботи студентів спеціальності фізичного виховання, на нашу думку, можуть встановлюватися такі форми контролю [159]:

– вихідний контроль знань й умінь студентів на початку вивчення навчальної дисципліни;

– поточний контроль засвоєння матеріалу семінарських (практичних) занять на підставі відповідей на питання, дискусій, повідомлень, доповіді;

– поточний контроль виконаних практичних завдань (а також самостійних робіт, контрольних робіт, письмових модульних контрольних робіт);

– поточний контроль виконаних лабораторних робіт (допуск до лабораторної роботи та захист звіту за виконану лабораторну роботу);

– тестовий контроль з тем (модулів), винесених на самостійне опрацювання студентів;

– проміжний контроль після закінчення вивчення розділу або модуля курсу;

– підсумковий контроль з дисципліни у вигляді заліку чи іспиту;

– співбесіда з лектором, письмові чи усні колоквіуми за матеріалом тем, винесених на самостійне опрацювання;

– статті, тези, виступи та інші публікації в наукових та навчально-методичних виданнях за підсумками самостійної навчальної та науково-дослідницької роботи;

– курсові роботи, проекти, бакалаврські, магістерські, творчі роботи.

Таким чином, самостійна робота студентів спеціальності «Фізичне виховання» зумовлена обєктивною необхідністю постійного навчання та самовдосконалення в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології.

Розглянемо наступну форми організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі – науково-дослідну роботу студентів, що спрямована на оволодіння ними науковими методами та формування навичок самостійного розв’язування науково-дослідних завдань.

На сучасному етапі розвитку системи вищої освіти науково-дослідна діяльність студентів набуває все більшого значення і стає одним із основних

компонентів професійної підготовки майбутнього фахівця, ефективність якої значною мірою визначається рівнем сформованості дослідницьких знань, умінь, розвитком особистісних якостей, накопиченням досвіду творчої дослідницької діяльності [161].

Напрями наукових досліджень в галузі фізичної культури та спорту охоплюють достатню кількість навчальних дисциплін, долучившись до яких, студент набуде знань та досвіду в проведенні досліджень зі своєї спеціальності:

- напрям дослідження в управлінні та організації фізичної культури охоплюють такі навчальні дисципліни, як «Соціологія спорту», «Історія фізичної культури і спорту», «Менеджмент у спортивній діяльності»;
- напрям дослідження фізичне виховання охоплює такі навчальні дисципліни: «Теорія і методика фізичного виховання», «Професійно-прикладна фізична культура», «Фізичне виховання різних груп населення», «Масова фізична культура»;
- напрям дослідження оздоровчої фізичної культури передбачає такі навчальні дисципліни: «Адаптивна фізична культура», «Фізична рекреація», «Фізична реабілітація», «Методика лікувальної фізичної культури в спеціальних медичних групах», «Теорія і методика оздоровчої фізичної культури»;
- напрям дослідження теорії і методики спорту культури охоплює навчальні дисципліни: «Спортивна біохімія», «Спортивна фізіологія», «Спортивна біомеханіка», «Спортивна морфологія», «Спортивна генетика», «Загальна теорія спорту», «Теорія та методика дитячого і юнацького спорту», «Теорія підготовки спортсменів в олімпійському спорті»;
- напрям дослідження педагогіка за професійним спрямуванням забезпечується такими дисциплінами: «Педагогіка», «Педагогіка вищої школи», «Педагогічна майстерність».

Таким чином, студенти спеціальності «Фізичне виховання» починають знайомитися з основами наукової роботи вже з першого курсу, адже студентська наукова діяльність спрямована не тільки на формування майбутніх вчених, але й на підвищення рівня виконання його майбутніх професійних обов’язків: для сучасного фахівця фізичного виховання характерне постійне вивчення і узагальнення нового матеріалу, проникнення в глибінь явищ, дослідження питань суміжних наук. В

професійній діяльності сучасного вчителя фізичної культури, тренера з виду спорту присутні елементіи науково-дослідного характеру, і досвід проведення наукової роботи в студентські роки допомагає ефективно їх вирішувати [159].

Науково-дослідна діяльність студентів, як зазначає Ю. І. Бєляєв, це діяльність, пов’язана з пошуком відповіді на творчу, дослідницьку задачу із заздалегідь невідомим рішенням. Вона містить у собі такі етапи [47]:

– постановку проблеми;
– вивчення теорії, що присвячена означеній проблематиці;
– добір методик дослідження і практичне оволодіння ними;
– пошук необхідного матеріалу, його аналіз та узагальнення;
– власні висновки.

Таким чином, реалізована в комплексі науково-дослідна діяльність студентів забезпечує розв’язання таких завдань:

– формування наукового світогляду студентів, оволодіння методологією і методами наукового дослідження;

– надання допомоги їм у прискореному оволодінні спеціальністю; розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей у розв’язанні практичних завдань;

– набуття навичок самостійної науково-дослідної діяльності;

– розвиток ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання у своїй практичній роботі;

– залучення найздібніших студентів до розв’язання наукових проблем, що мають суттєве значення для науки і практики; постійне оновлення і вдосконалення своїх знань; розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутнього фахівця.

Дослідники зазначають, що структура науково-дослідної діяльності являє собою сукупність взаємопов’язаних і взаємозумовлених компонентів [473]:

– мотив – сукупність соціально обумовлених і особистісних потреб, спрямованих на предмет дослідження;

– мета – отримання об'єктивно нового знання про реальність і формування способів дії з оволодіння цим знанням;

– об’єкт – виділений для вивчення фрагмент матеріальної чи духовної дійсності;

– предмет – сукупність встановлюваних властивостей об’єкта;

– процес – послідовність дій, що протікають у відповідності з логікою наукового дослідження;

– продукт – об’єктивно нове знання про дійсність.

За даними Д. Мак-Клелланда, головним мотивом, що робить працю вченого високопродуктивною, є «мотив досягнення» [321]. Мотиви науково пошуку, як зазначає П. Фрес, – це пізнавальна потреба, що, як генератор, несе в собіенергію для наукового пошуку і створює готовність вченого до прояву інтелектуальної активності при виникненні відповідної проблемної ситуації [236]. Хоча, як зазначає Д. Мак-Клелланд, формування «мотиву досягнення» багато в чому залежить від виховання дитини в сім’ї, починаючи з раннього дитинства (дотримання режиму, орієнтація дитини на оволодіваючу поведінку та самостійність) [319]. Р. Вайт для тих, хто прагне високої майстерності, увів термін «мотивація ефективності» [594]. Він вважає, що людина активна тому, що відчуває потребу в ефекті від своїх дій. Коли спроби призводять до задоволення цієї потреби, то виникає почуття компетентності, що супроводжується переживаннями радості і задоволення. Очевидно, на думку Є. П. Ілліна, що цей вид мотивації близький за значенням до мотивації досягнень [236]. Дослідник зазначає, що з «мотивом досягнення» пов’язані й такі властивості особистості, як наполегливість та настирність.

«Потреби в компетентності», за даними Е. Дісі (E. Deci, 1976) мотивує ігрову, дослідницьку та пізнавальну діяльність [557].

Науково-дослідну роботу студентів в процесі неперервної професійної підготовки на засадах амкеології, на нашу думку, варто спрямовувати на розвиток системи таких інтелектуальних творчих якостей особистості:

– інтуїції (пряме бачення суті речей без обґрунтування);

– креативності (творче мислення, здатність продукувати нові ідеї, гіпотези, способи розв’язання проблемних завдань);

– творчої уяви (самостійне створення нових образів, що реалізуються в оригінальних результатах діяльності);

– дивергентності мислення (здатність запропонувати декілька підходів до розв’язання завдання та міняти їх, бачити проблеми, об’єкти в різних ракурсах);

– оригінальності мислення (своєрідність якостей розуму, способу розумової діяльності);

– асоціативності мислення (здатність використовувати асоціації, зокрема аналогії).

Як зазначає Л. С. Фролова, у процесі науково-дослідної роботи проявляються особливості психології людей, які набули відповідних навичок – наукове покликання. Воно є не вродженою якістю, а результатом кропіткої праці, та може бути предметом цілеспрямованого виховання. Тому, як вважає дослідниця, творчі здібності притаманні всім людям, але вченим притаманні основні психологічні риси їх діяльності такі, як [513]:

– працелюбність – обов'язковою передумовою наукових успіхів є безперервна напружена праця, нескінченний пошук і спроба вирішення наукової проблеми, оскільки лише незначна частина творчості пов'язана зі станом натхнення;

– ерудованість – у результаті наполегливої праці над об'єктом дослідження і над науковою літературою вчений отримує багато всебічних знань, абсолютно необхідних для того, щоб знати, що вже зроблено іншими дослідниками. Водночас, як зазначає дослідниця, немає прямої залежності між багажем знань та розвитком творчих здібностей людини. Можна бути ерудитом у будь-якій з галузей знань і при цьому – творчо безплідним. Тому ерудованість хоч і є важливою умовою творчості, ще не показник самої творчості;

– особиста ініціатива – велике значення у досягненні наукових результатів належить особистій ініціативі, внутрішньому творчому горінню, постійній активності у постановці та аналізі певних питань; особиста ініціатива, як правило, викликана почуттям новизни;

– критичне осмислення досягнень науки – критичний аналіз наукових досягнень, зроблених попередниками і сучасниками, є важливою якістю вченого. Цей аналіз випливає не із суб'єктивних якостей особистості, а з діалектичного розуміння набутих раніше знань про природу і суспільство;

– уявлення – це розумове перетворення вражень і формування на їх основі мислительних образів, реалізація яких приводить до утворення нових матеріальних і

духовних цінностей; специфічним проявом уявлення є фантазія та науково-фантастичні образи;

– інтуїція – вона починається там, де обривається логічний шлях наукового аналізу, виступає як почуття перспективи і нового у розв’язанні проблем; інтуїція передбачає значний запас знань, досвіду та ґрунтується, як правило, на основі значної кількості знань, накопичених з певної проблеми;

Таким чином, усі багатогранні вищезазначені якості особистості вчених можна звести до трьох основних: творчі здібності (креативність); ерудиція; ділові якості.

Як зазначають Д. М. Степченко, О. С. Чмир, досить мала ймовірність того, що людина повною мірою володіє всіма цими якостями, тому виникає питання, яке саме поєднання найбільш сприятливе і позитивно впливає на продуктивність праці вченого, оскільки за даними французьких наукознавців [473]:

– володіють усіма трьома якостями лише 12 %;
– здібні та ерудовані, але мало активні – 7 %;
– здібні та активні, але мало ерудовані – 3 %;
– ерудовані та активні, але творчо мало здатні – 16 %;
– здатні, але мало ерудовані та неактивні – 3 %;
– виключно ерудовані – 9 %;
– не мають творчих здібностей, ерудиції, а лише добросовісні і старанні – 50 %.

Як бачимо, понад 50 % наукових працівників не володіють особливими здібностями і високою ерудицією, але відрізняються працелюбством. Отже, працелюбство – важлива якість наукового працівника.

Науково-дослідна діяльність студентів є засобом їхньої професійної підготовки: з одного боку, вона відрізняється всіма характеристиками навчально-пізнавальної роботи (передбачає вивчення певного об’єкта педагогічної дійсності в процесі розв’язання пізнавальної задачі, як правило, проблемного характеру); з іншого, – носить ознаки творчої діяльності, актуалізує креативні можливості особистості в аспекті вироблення власного бачення шляхів вирішення проблемного завдання.

Таким чином, система функцій науково-дослідної діяльності як одного з видів навчальної роботи студента містить два провідні блоки [161]:

– блок діяльнісно-результативних функцій, що охоплюють вироблення студентом інноваційно-спрямованих суспільно-значущих знань про педагогічну дійсність та певним чином відображають особистий внесок фахівця в педагогічну науку; систематизацію концептуально-теоретичних положень і доповнення практичного досвіду в межах певної проблеми; аналіз, класифікацію та узагальнення отриманих емпіричних даних; аргументацію власної наукової позиції; створення авторської педагогічної технології;

– блок особистісно-результативних функцій, що передбачають розвиток методологічності та концептуальності мислення майбутнього фахівця, його переконань про важливість постійного набуття науково-теоретичних знань з метою ефективного саморозвитку як професіонала-дослідника; оволодіння студентом техніками дослідження та самодослідження; формування вмінь рефлексивного самопізнання.

Діалектичне взаємозумовлення та взаємопосилення означених блоків функцій дозволяє забезпечувати: методологічну функціональність особистості; науково-системне світосприйняття; дієвість знань; орієнтацію на особистісно-професійну самоактуалізацію як вищий рівень мотивації; рефлексивне мислення; процесуально-технологічну підготовленість; режим оптимального самоздійснення в ході колективно-групової творчої роботи.

Таким чином, на нашу думку, самостійне проведення науково-дослідної роботи на всіх етапах неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології формує всі компоненти амеологічної компетентності (акме-мотиваційний, когнітивно-акмеологічний, акмеологічно-діяльнісний, акме-якості особистості) [169].

Для науково-дослідної роботи студентів вищого навчального закладу характерною є єдність цілей і напрямів навчальної, наукової і виховної роботи, тісна взаємодія всіх форм і методів роботи, що реалізується в навчальному процесі і в позанавчальний час. Це забезпечує, на нашу думку, їх неперервну участь у науковій діяльності протягом всього періоду навчання [185].

Залежно від умов, за яких проводять наукове дослідження, мети, характеру виникнення, складу і наукової кваліфікації виконавців визначено такі форми наукової роботи:

– за характером дослідження: окрема науково-дослідна тема, складова науково-дослідної проблеми, ініціативна службова тема;

– за способом виконання: індивідуальне дослідження, колективне дослідження, комплексне дослідження.

Щодо виду науково-дослідної роботи, як викладачів, так і студентів, її розрізняють за призначенням, обсягом і змістом результатів (рис. 4.15).

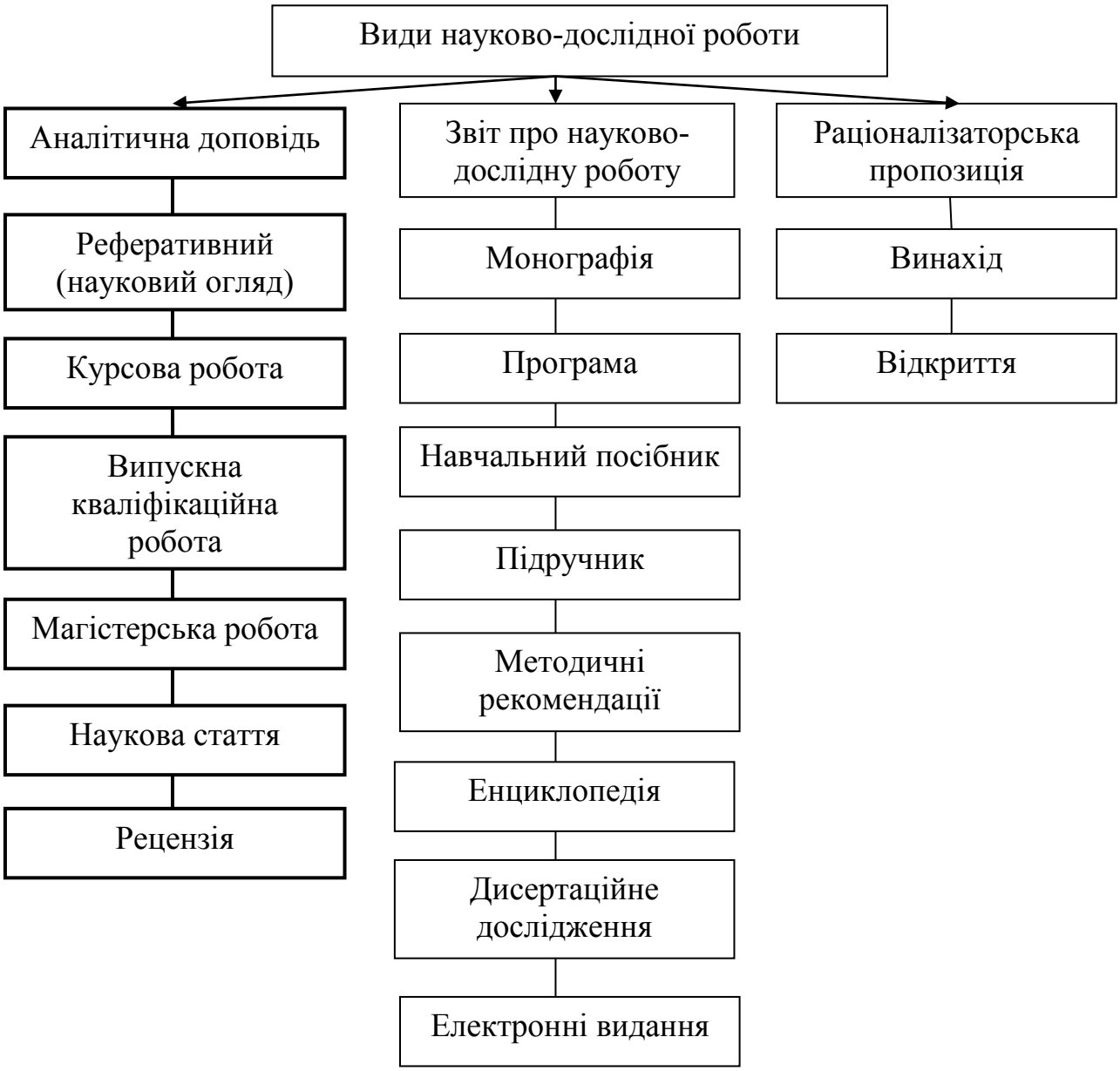

Рис. 4.15. Основні види наукової та науково-методичної роботи.
Джерело: Джерело: власне опрацювання на основі аналізу [452].

Дослідження показало, що науково-дослідна робота студентів має здійснюватися з використанням таких методів: теоретичні (історичний метод, аналіз наукових досліджень, бібліографічні методи пошуку та вивчення наукової інформації – аналіз наукової та методичної літератури); емпіричні (педагогічне спостереження, опитування – анкетування, бесіда, інтерв'ю; аналіз документальних матеріалів); експериментальні (педагогічний експеримент, моделювання, прогнозування), методи статистичної обробки отриманих експериментальних даних за допомогою комп'ютерних технологій [159].

Проведення аналізу наукової та методичної літератури фахівцю фізичного виховання необхідне для визначення актуальності обраної теми дослідження, для проведення теоретичного аналізу обраної проблеми, для вивчення акмеологічних, педагогічних методів та методів фізичного виховання, методів діагностики, формування компонентів акмеологічної компетентності. Отже, цей метод дає можливість зробити відбір методів досягнення мети та вирішення завдань дослідження [161].

Педагогічний експеримент є таким методом дослідження, при якому відбувається активний вплив на педагогічні явища шляхом створення нових умов, що відповідають меті дослідження [457]. Відповідно до завдань дослідження своєрідно сконструйований і здійснений педагогічний процес, що включає принципово нові його елементи, показаний таким чином, що дає можливість глибше, ніж звичайно, бачити зв'язки між різними його сторонами і точно враховувати результати внесених змін. Педагогічний експеримент передбачає активну позицію самого дослідника.

Моделювання – дослідження за допомогою умовних зображень об'єктів або їх аналогів, що мають аналогічні істотно важливі характеристики. Моделювання використовується в емпіричних та теоретичних дослідженнях [210].

Метод прогнозування дозволяє визначити властивості або стаи об'єкта в перспективі його розвитку або в будь-якій майбутній момент часу [247]. В галузі фізичної культури використовуються такі методи прогнозування: метод екстраполяції, метод регресивних моделей, експертних оцінок, методи генетичного прогнозу (застосовується при спортивному відборі та визначенні рухової

обдарованості людини) [507]. Результатом прогнозування є прогноз – знання про майбутнє і про ймовірний розвиток сьогочасних тенденцій конкретного явища-об’єкту в подальшому існуванні.

Історичний метод застосовується при вивченні історії фізичної культури, становлення олімпійського та професійного спорту, що дозволяє встановити закономірності його розвитку в минулому, з’ясувати сучасний стан і визначити шляхи подальшого розвитку в майбутньому. Найбільш часто використовуються такі види історичного методу, як: історіографічне вивчення літератури, історико-архівні розробки, палеонтолого-архівні методи дослідження [298].

Педагогічне спостереження один із методів дослідження, який використовується на підготовчому етапі та під час формувального експерименту, метод цілеспрямованого вивчення методів навчання, виховання, розвитку учнів на заняттях з фізичного виховання; вивчення характеру й обсяги виконаного фізичного навантаження та визначити реакцію організму на запропоноване навантаження; рівня засвоєння техніки виконання рухів та спортивної тактики [483].

Методи опитування – методи збору даних, за допомогою яких дослідник одержує відповіді від респондентів на певні питання та дає досліднику інформацію п’яти типів: факти, знання, погляди, відношення, звіти про поведінку респондентів. До розряду фактів належать біографічні відомості про особу (спортсмена) (вид спорту, спортивна майстерність, вік, стать) [335]. До розряду знань – судження респондента про основи фізичного виховання, історію фізичного виховання спорту, основ акмеології, закономірностей розвитку та досягнення акме. До розряду поглядів входять судження респондента про його погляди на певні процеси і події (чи знайомий з шляхами досягненнями фахівцем особистісного та професійного акме). До категорії відношень можна зарахувати порівняно стійке ставлення та оцінку респондента щодо самовдосконалення, саморозвитку. Звіти про поведінку – це твердження респондентів про те, як вони діють в тих чи інших випадках (як організовують самостійну роботу, науково-дослідну). Розрізняють два основні види опитування: усне (бесіда та інтерв’ю) та письмове (анкетування) [528].

Бесіда – це метод одержання інформації про досліджувані явища в процесі особистого спілкування за спеціальною програмою. Бесіди можуть бути

акмеологічно спрямованими щодо студентів, учнів, з метою мотивування до процесу навчання, до досягнення особистісних та професійних вершин, з метою встановлення потреб, якими керується респондент у процесі життя [288].

Інтерв'ю – це різновид методу опитування, специфічний вид цілеспрямованого спілкування з однією людиною або групою осіб [249]. Інтерв'ю з досвідченими фахівцями фізичного виховання щодо особливостей формування акмеологічної компетентності в процесі неперервної професійної підготовки та самовдосконалення впродовж життя.

Анкетування – метод одержання інформації про досліджувані процеси або явища, заснований на опитуванні за допомогою анкет [298]. Питання анкети можуть бути складені з метою визначення особистої думки учасника експерименту щодо ставлення до самовдосконалення, саморозвитку, самоосвіти; щодо знань про акмеологію, амкологічну компетентність, шляхи та методи досягнення фахівцем акме.

Методи статистичної обробки отриманих експериментальних даних – методи якісного та кількісного аналізу з метою аналізу в педагогічному дослідженні; вивчення навчально-виховного процесу фахівців фізичного виховання; визначення ефективності використання методів навчання, виховання, тренування. В наукових дослідженнях неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології статистичні методи можуть бути використані для вивчення стану акмеологічних показників, етапів формування професіоналізму фахівців; визначення вибору відповідних методів навчання, формування та розвитку їх акмеологічної компетентності [354].

У процесі дослідження ми виділили наступні рівні сформованості готовності студентів до науково-дослідної діяльності [161]:

1) високий рівень характеризується розумінням значущості науково-дослідної діяльності, інтересом до досліджуваної дисципліни та науково-дослідної діяльності, задоволеністю від вивчення дисципліни та власної науково-дослідної діяльності, володінням базовими знаннями щодо досліджуваної дисципліни, вмінням аналізувати, систематизувати, узагальнювати, структурувати, працювати з літературою, володінням логікою наукового дослідження, здатністю самостійно

спланувати власну дослідницьку роботу і реалізувати її, високою пізнавальною активністю, адекватною самооцінкою, здатністю аналізувати власну діяльність і виявляти способи і шляхи саморозвитку);

2) середній рівень характеризується розумінням особистісної значущості науково-дослідної діяльності, поверхневим уявленням про науково-дослідницьку діяльність, несформованістю навичок науково-дослідної діяльності, нестійким інтересом до досліджуваної дисципліни, неповним володінням базовими знаннями та вміннями, не завжди адекватною самооцінкою, прагненням до самоосвіти, але не завжди адекватним оцінюванням власної діяльності);

3) низький рівень характеризується нестійким інтересом до досліджуваної дисципліни, нерозумінням соціальної та особистісної значущості науково-дослідної діяльності, малим поданням про науково-дослідної діяльності, невмінням працювати з літературою, бачити проблему, виділяти протиріччя, нездатністю самостійно вибудувати логіку дослідження, недостатньою задоволеністю власною діяльністю, нездатністю до творчого вирішення завдань, незначною рефлексією своєї діяльності, не завжди адекватною самооцінкою, фрагментарним самоаналізом, відсутністю прагнення до саморозвитку та самовдосконалення).

Отож, науково-дослідна робота студентів є невід’ємною складовою навчального процесу вищого навчального закладу і сприяє формуванню акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки; сприяє розвитку творчої особистості майбутнього фахівця; дозволяє найбільш повно реалізувати індивідуальний підхід у навчанні студентів, диференціювати заняття згідно з їхньою спеціалізацією; активно сприяє засвоєнню студентами сучасних методів та технологій галузі фізичного виховання, спорту та здоров’я людини; розвиває у студентів здатність до самостійних обґрунтованих суджень та висновків; розвиває здатність використовувати самостійно здобуті наукові знання у швидко змінних ситуаціях, відповідати сучасним вимогам професійної діяльності, науково обґрунтовувати результати власної праці; дозволяє раціонально використовувати студентами свій вільний час.

Потенціал науково-дослідної діяльності у формуванні акмеологічної компетентності, саморозвитку фахівця фізичного виховання полягає в спроможності

суттєво активізувати процеси: виховання переконань значущості та акме-мотивації особистого професійно-творчого саморозвитку, самовдосконаленні; максимально повної реалізації свого потенціалу; набуття теоретичних знань і практичних навичок, формування рефлексивних умінь самооцінки, самоконтролю, самокорекції як необхідної передумови ефективного саморозвитку, самовдосконалення упродовж життя, досягнення особистісного й професійного акме.

Таким чином, узагальнюючи вищезазначене, можна зробити висновок, що самостійна та науково-дослідна робота студентів спеціальності фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки сприяє формуванню компонентів акмеологічної компетентності: акме-мотиваційного, що характеризується усвідомленням значущості знань про науково-дослідну діяльності, наявністю позитивного мотиву до заняття науково-дослідною діяльністю, особистісного сенсу, задоволеністю власною науково-дослідною діяльністю; когнітивно-акмеологічного, що містить у собі знання про логіку наукового пізнання, структуру наукового дослідження, етапи науково-дослідної діяльності, експериментальні основи вивчення досліджуваних явищ, способи отримання і обробки результатів; акмеологічно-діяльнісного, який визначається вміннями планувати і реалізовувати власну дослідницьку діяльність, працювати з літературою, аналізувати, виділяти головне, бачити проблему дослідження, виявляти протиріччя, формулювати гіпотези, здійснювати підбір відповідних засобів для проведення дослідження, робити висновки; особистісний, що передбачає виховання та розвиток акме-якостей особистості, як наукова інтуїція, творчі здібності, креативність, здатність до самоаналізу, об’єктивної самооцінки, самокритики, готовність до подолання труднощів, виявлення та усунення їх причин.

Висновки до четвертого розділу

У процесі дослідження сформульовано принципи відбору змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології

(цілісності, науковості, наступності, єдності, узгодженості, варіативності, відповідності рівнів вищої освіти) та розкрито їх зміст.

Для формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання у процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології зміст навчальних дисциплін циклу професійної-практичної підготовки був збагачений акмеологічно спрямованою складовою. На початковому рівні вищої освіти до змісту навчальних дисциплін циклу професійної-практичної підготовки («Вступ до спеціальності», «Теорія і методика фізичного виховання», «Психологія фізичного виховання», «Спортивно-педагогічне удосконалення») було уведено питання щодо сутності та змісту акмеології, положення загальної акмеології, введено поняття «мікроакме», «макроакме», засоби та моделі досягнення особистісного акме, питання щодо акме-мотивів саморозвитку, самовдосконалення. На першому (бакалаврському) рівні вищої освіти зміст навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки («Вступ до спеціальності», «Теорія і методика фізичного виховання», «Психологія фізичного виховання», «Педагогічне фізкультурно-спортивне вдосконалення», «Професійна майстерність», «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання») було збагачено поняттями акмеології фізичного виховання, засобів досягнення професійного акме, акмеологічного проектування особистісно-професійного розвитку фахівця, професійної акметектоніки. На другому (магістерському) рівні вищої освіти зміст навчальних дисциплін нормативної частини циклу професійно-педагогічної підготовки («Методика викладання дисциплін з фізичного виховання у вищих навчальних закладах», «Професійно-прикладна фізична культура») було збагачено акмеологіними знаннями прикладної спрямованості, використання акмеологічно спрямованих технологій професійного саморозвитку, акмеографічного підходу до розвитку професіонілізму.

У процесі дослідження було зроблено висновок, що неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання на засадах акмеології може відбуватися із застосуванням традиційних та інноваційних форм організації навчального процесу. До організаційних форм, що забезпечують формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання та впроваджувалися на початковому

рівні вищої освіти, віднесено лекції (тематичні, проблемні та бінарні); семінари - конференції, міждисциплінарні семінари, дискусії, ділові ігри, «мозкові штурми». На першому (бакалаврському) рівні вищої освіти до таких організаційних форм віднесено лекції-прес-конференції, лекції-дискусії, лекції-візуалізації; семінари – евристичні бесіди, «круглий стіл», аналітичні та міждисциплінарні семінари, пошукові семінари. На другому (магістерському) рівні вищої освіти до організаційних форм, що забезпечують формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, віднесено міждисциплінарні, інтегровані лекції, лекції-консультації; аналітичні семінари, пошукові семінари, «мозкові штурми», практичні заняття з використанням проектного навчання.

До методів формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, що впроваджувалися на початковому рівні вищої освіти, віднесено дискусійні (диспут, дискусія), діалогічні (діалог, синтез думок) та евристичні (евристичні питання, відкриття, аукціон ідей). На першому (бакалаврському) рівні вищої освіти до таких методів віднесено проблемні (аналіз педагогічних ситуацій, ситуативного моделювання), евристичні (метод прогнозування, професійний квест), діалогічні (синтез думок) та ігрові (ігрове моделювання). На другому (магістерському) рівні вищої освіти до методів формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання віднесено діалогічні (мікрофон), проблемні (кейс-метод), евристичні (незакінчені речення, «мозкова атака»), творчі ситуації, проектні методи.

Дослідження переконує, що самостійна робота фахівців фізичного виховання у процесі акмеологічно спрямованої неперервної професійної підготовки сприяє цілепокладанню щодо формування у них акмеологічної компетентності, зокрема акме-мотивації, розширенню та поглибленню знань щодо засобів, методів досягнення особистісного й професійного акме, вироблення уміння вчитися упродовж життя, розвитку акме-якостей особистості. У дисертації подано завдання для самостійної роботи, спрямовані на формування компонентів акмеологічної компетентності з урахуванням пріоритетів початкового, першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти. Доведено, що добір та організація різних акмеологічно спрямованих видів самостійної роботи (вивчення інноваційного

досвіду щодо досягнення особистісного акме, створення проектів професійного розвитку, спостереження та аналіз практичних ситуацій, написання наукових робіт, участь у предметних олімпіадах, участь у методичних семінарах щодо використання акмеологічо спрямованих методів та засобів досягнення акме) сприяє реалізації мети неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.

Показано, що важливого значення у процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології набуває науково-дослідна робота студентів, яка розглядається як важлива складова неперервної професійної підготовки фахівців, вона спрямована на реалізацію набутих знань у спеціально створених педагогічних умовах задля досягнення професійного й особистісного акме у процесі постійного саморозвитку та самовдосконалення. Дослідження показало, що науково-дослідна робота студентів має здійснюватися з використанням таких методів: теоретичні (історичний метод, аналіз наукових досліджень, бібліографічні методи пошуку та вивчення наукової інформації – аналіз наукової та методичної літератури); емпіричні (педагогічне спостереження, опитування – анкетування, бесіда, інтерв’ю; аналіз документальних матеріалів); експериментальні (педагогічний експеримент, моделювання, прогнозування), методи статистичної обробки отриманих експериментальних даних за допомогою комп’ютерних технологій.

Результати дослідження організаційно-методичних засад акмеологічно спрямованої неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання викладено у наступних публікаціях: [138; 143; 145; 146; 150; 158; 159; 161; 165; 169; 185; 187; 193; 196; 207].

РОЗДІЛ 5

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА АКМЕОЛОГІЧНИХ ЗАСАД НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У розділі подано етапи та методику проведення експерименту; проаналізовано результати подано етапи та методику проведення формувального експерименту; проаналізовано результати експериментальної роботи; обґрунтовано варіативні моделі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.

5.1. Етапи та методика проведення формувального експерименту

Метою нашого експериментальної роботи є перевірка розробленої моделі та організаційно-методичних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, підтвердження або спростування правильності гіпотези дослідження.

Експеримент передбачав виконання таких завдань:

– визначення рівня сформованості акмеологічної компетентності у фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки;

– експериментальна перевірка моделі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології;

– перевірку ефективності організаційно-методичних засад акмеологічно спрямованої неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання;

– дослідження варіативності та визначення ефективності моделей неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.

Формулюючи гіпотезу дослідження ми спиралися на те, що неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання на акмеологічних засадах набуває ефективності, якщо вона здійснюється відповідно до обґрунтованих концепції та моделі, які відображають: структуру акмеологічної компетентності,

критерії її сформованості та організаційно-методичні засади неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології. Провідною концептуальною ідеєю нашого дослідження є положення про те, що неперервний професійний та особистісний розвиток фахівця фізичного виховання може відбуватися упродовж життя й професійної діяльності, якщо його професійна підготовка буде передбачати формування у нього акме-мотивації і здатності до саморозвитку, самовдосконалення упродовж життя, досягнення особистісного й професійного акме.

Педагогічний експеримент у процесі дослідження неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології складався з констатувального та формувального експерименту.

Констатувальний експеримент був проведений з метою визначення актуальності обраної теми дослідження; визначено ставлення студентів спеціальності фізичне виховання до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації в професійній діяльності; визначено обізнаність та розуміння студентами спеціальності фізичне виховання поняття «акмеологічна компетентність».

У процесі констатувального експерименту було проведено:

– анкетування студентів спеціальності «Фізичне виховання» з метою визначення їх ставлення до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації в професійній діяльності;

– анкетування студентів спеціальності «Фізичневиховання» з метою визначення їх розуміння поняття «акмеологічна компетентність».

В анкетуванні брали участь 1253 студенти спеціальності «Фізичне виховання» вищих навчальних закладів України. Тексти анкет подано у Додатку Б (анкета 1, 2).

Анкети для студентів спеціальності «Фізичне виховання» включають питання, які спрямовані на виявлення спрямованості та здатності до саморозвитку, самореалізації в професійній діяльності; здатності до самостійної та науково-дослідної роботи; анкета щодо виявлення знань та розуміння акмеологічної компетентності, бажання сформувати компоненти акмеологічної компетентності в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Аналіз сучасного стану професійної підготовки фахівців фізичного виховання в Україні дає змогу зробити висновок, що 25,5% опитаних респондентів виявляє інтерес до акмеспрямованого навчання та прагне оволодіти акмеологічними методами. Спонукає їх до цього, в першу чергу, бажання кар'єрного зростання (32,5% респондентів), пізнання нового (37,2% опитаних) та прагнення досягти життєвої мети (28,3%). 64,5 % опитаних студентів спеціальності «Фізичне виховання» пов'язують акмеологію з самовдосконаленням, саморозвитком та досягненням вершин, при цьому не зовсім усвідомлюють важливість самостійної роботи, витрачаючи на неї одну та дві годину на добу (18,57 % та 58,57 % респондентів відповідно). Серед опитаних студентів переважна більшість (41,4%) не приділяють уваги фаховій науковій та навчально-методичні літературі та не беруть участі у науково-дослідних проектах (58,9%), що передбачає організацію свого навчального часу так, щоб займатися самоосвітою, самовихованням та саморозвитком.

Таким чином, дослідження акмеологічних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання є своєчасною й актуальною темою

Формувальний експеримент проводився з 2009 по 2016 роки на базі Київського університету імені Бориса Грінченка у п'ять етапів: підготовчий, основний, підсумково-аналітичний, контрольно-узагальнюючий, впроваджувальний. Мета формувального експерименту полягала в перевірці ефективності розробленої моделі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології та організаційно-методичних засад акмеологічно-спрямованої неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання.

На підготовчому етапі формувального експерименту було здійснено:

– відбір вибірки генеральної групи студентів спеціальності «Фізичне виховання» та розподіл їх на експериментальну та контрольну групи;

– порівняльний аналіз показників рівня сформованості акмеологічної компетентності студентів (по окремих компонентах) контрольної та експериментальної групи та початок експерименту;

У процесі основного етапу формувального експерименту, для формування компонентів акмеологічної компетентності в процесі неперервної професійної

підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, було здійснено наступне:

– розробку моделі та організаційно-методичних засад акмеологічно спрямованої неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання;

– впровадження змісту професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології на основі обґрунтованих нами принципів та підходів та збагачення питаннями акмеологічної спрямованості змісту навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки: «Вступ до спеціальності», «Психологія фізичного виховання», «Професійна майстерність», «Теорія і методика фізичного виховання», «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання», «Педагогічне фізкультурно-спортивне вдосконалення»; «Методика викладання дисциплін з фізичного виховання у вищих навчальних закладах»;

– впроваджено форми, методи та навчально-методичне забезпечення професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.

На підсумково-аналітичному етапі формувального експерименту було:

– проведено оцінку рівня сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки експериментальної групи та контрольної групи на кінець експерименту;

– проведено порівняльний аналіз показників рівня сформованості акмеологічної компетентності студентів експериментальної групи та контрольної групи на кінець експерименту;

– досліджено варіативність та визначено ефективність моделей неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології

З метою визначення складових акме-мотиваційної компоненти акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання: комунікативні мотиви; мотиви уникнення; мотиви престижу; професійні мотиви; навчально-пізнавальні мотиви; соціальні мотиви було використано «Навчальна мотивація студентів» (опитувальник А. А. Реана і В. А. Якуніна) (додаток В.5).

Для визначення рівня сформованості акме-мотиваційної компоненти акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання було використано тест-опитувальник «Особистісної зрілості», який містить тридцять три твердження

(додаток В.4). За результатами опитувальника та визначення рівня сформованості її компонентів ми оцінювали мотивація досягнення та життєва установка.

З метою визначення складової акме-мотиваційного компонента – самомотивації, було використано методику Н. Холла діагностика «Емоційного інтелекту» (додаток В.8). Методика складається з тридцяти тверджень. Тест вимірює емоційний інтелект за п’ятьма шкалами. Шкала «Самомотивація» вимірює спроможність людини довільно змінювати свій емоційний статус відповідно до вимог ситуації та діяльності

Формування когнітивної компоненти акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання відбувалося в процесі акмеологічного збагачення змісту таких навчальних дисциплін, як: «Вступ до спеціальності», «Професійна майстерність», «Педагогічна майстерність», «Педагогічне фізкультурно-спортивне вдосконалення», «Психологія фізичного виховання», «Теорія і методика фізичного виховання», «Методика викладання дисциплін з фізичного виховання у вищих навчальних закладах», «Акмеологія у фізичному вихованні».

Акмеологічні знання, засвоєні в процесі вивчення навчальних дисциплін, які входять до циклу професійної та практичної підготовки, ми оцінювали за 100-бальною шкалою, що дозволяє визначити результати успішності студентів щодо опанування навчальних дисциплін.

Діяльнісну компоненту акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання ми визначали за показниками самостійної роботи студентів, результатів виконання індивідуального науково-дослідницького завдання та інтегрального показника мотивації діяльності.

Самостійна робота студентів визначалася нами за результатами анкетного опитування (додаток А, Анкета 1) щодо кількості часу (годин/день), що студенти витрачають на самостійну роботу та підготовку до занять щоденно. Результати виконання індивідуального науково-дослідницького завдання ми оцінювали за 30 балами відповідно кредитно-модульної системи оцінювання результатів навчання студентів. Інтегральний показник мотивації діяльності ми оцінювали за результатами опитувальника «Оцінки рівня домагань», що складається з п’ятнадцяти компонентів мотиваційної структури.

Акме-якості особистості ми оцінювали за результатами тесту-опитувальника «Особистісної зрілості» та визначення рівня сформованості її компонентів за такими шкалами: ставлення до свого «Я» («Я-концепція»); відчуття громадянського обов'язку; здатність до психологічної близькості з іншою людиною (додаток В.4).

З метою визначення організаторських здібностей фахівців фізичного виховання ми використали відповідний опитувальник «Методика оцінки організаторських здібностей» (додаток В.6). Комунікативні здібності фахівців фізичного виховання ми визначали в результаті проведення тесту «Визначення комунікативних здібностей» (додаток В.7).

Для визначення акме-якості особистості як компонента акмеологічної компетентності ми оцінювали емоційний інтелект (емоційна компетентність) за допомогою методики Н. Холла – діагностика «Емоційного інтелекту» (додаток В.8). Емоційний інтелект ми визначали за такими шкалами: емоційна поінформованість, керування емоціями, емпатія, розпізнавання емоцій інших людей.

З метою визначення акме-якості особистості креативності ми використовували методику «Самооцінки творчого потенціалу особистості» (додаток В.9). Самооцінка творчого потенціалу особистості є структурною складовою конструктивних здібностей особистості, що відображають педагогічну творчість та включають такі компоненти: педагогічне передбачення, педагогічну уяву, педагогічну інтуїцію, а також уміння планувати свою роботу, формулювати цілі та завдання педагогічного процесу. З метою визначення ступеня вираження потреби людини в досягненні успіху, як складової акме-якості особистості, ми використовували методику «Потреба в досягненні» (додаток В. 10).

Таким чином, нами було розроблено та запропоновано методику оцінювання сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології (таблиця 5.1.).

На основному етапі формувального експерименту було сформовано контрольні (98 студентів) та експериментальні (96 студентів) групи студентів спеціальності «Фізичне виховання» у Київському університеті імені Бориса Грінченка. Контрольні та експериментальні групи формувалися зі студентів академічних груп 2008 р. та 2009 р. набору на начання до університету.

Таблиця 5.1

Методика діагностики сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання

Компоненти	Критерії	Методи
Акме-мотиваційний	Мотиваційний критерій: внутрішній, пізнавальний мотив, акме-мотивація досягнення професійного та особистісного акме; сукупність спонукань та умов, що детермінують, активують, спрямовують та регулюють акме-орієнтований саморозвиток фахівця.	«Учбова мотивація студентів» (опитувальник А. А. Реана і В. А. Якуніна); тест-опитувальник «Особистісна зрілість»; діагностика «Емоційного інтелекту» за методикою Н. Холла (шкала «Самомотивація»)
Когнітивно-діяльнісний	Когнітивний критерій: рівень сформованості знань, умінь, розуміння та усвідомлення основних положень акмеології в змісті навчальних дисциплін професійного циклу підготовки фахівців фізичного виховання.	оцінка результатів успішності студентів щодо опанування навчальних дисциплін професійного та практичного циклу професійної підготовки фахівців фізичного виховання за 100-бальною шкалою
Акмеологічно-діяльнісний	Діяльнісний критерій: рівень сформованості знань про способи діяльності, досвід їх застосування та рівень сформованості уміння вчитися в процесі самостійної та науково-дослідної роботи.	показники самостійної роботи студентів (результати анкетування), результати виконання індивідуального науково-дослідницького завдання за навчальною програмою дисциплін професійного та практичного циклу професійної підготовки; інтегральний показник мотивації діяльності за результатами опитувальника «Оцінки рівня домагань».
Акме-якості особистості	Особистісний критерій: рівень сформованості індивідуально-психологічних здібностей особистості, що забезпечують досягнення вершин професійної майстерності.	тесту-опитувальник «Особистісна зрілість»; опитувальник «Методика оцінки організаторських здібностей»; тест «Визначення комунікативних здібностей»; методика Н. Холла, діагностика «Емоційного інтелекту» (шкали: емоційна поінформованість, керування емоціями, емпатія, розпізнавання емоцій інших людей); методика «Самооцінки творчого потенціалу особистості».

В процесі формувального експерименту з метою дослідження варіативності моделей неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології нами було визначено наступні моделі: професійно-мотиваційна (ПМ), практично-спрямована (ПС), спортивно-діяльнісна (СД).

Професійно-мотиваційна модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання включає: навчання на початковому рівні вищої освіти, потім на бакалаврському та магістерському рівнях. Практично-спрямована модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання включає навчання на бакалаврському та магістерському рівнях вищої освіти. Спортивно-діяльнісна модель включає тренування у дитячо-юнацькій спортивній школі (ДЮСШ) із присвоєнням спортивної кваліфікації (КМС, МС, МСМК) та навчання на бакалаврському й магістерському рівнях вищої освіти.

Рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання було визначено наступними критеріями:

– мотиваційний критерій (потреби в досягненнях, мотивація успіху й уникнення невдач, мотив досягнення професіоналізму, навчально-пізнавальна мотивація, само мотивація);

– когнітивний критерій (повнота, гнучкість, характер засвоєння знань з питань акмеології, саморозвитку, самовдосконалення; та знання про способи та методм формування акмеологічної компетентності);

– діяльнісний критерій (формування уміння вчитися упродовж життя в процесі самостійної на науково-дослідної роботи студентів);

– особистісний критерій (визначено акме-якості особистості: організаторські якості; розумінням особистості людини і її психічного стану (перцептивні якості); здібності до спілкування, налагодження контактів у колективі (комунікативні); розвиток емпатії, здібності проникати у внутрішній світ людини; творчі здібності (креативність)).

На контрольно-узагальнювальному етапі формувального експерименту було здійснено кількісний та якісний аналіз результатів педагогічного експерименту; узагальнено результати педагогічного експерименту, перевірено вірогідність отриманих результатів з використанням методів математичної статистики;

сформульовано основні положення та висновки за результатами дослідження; розроблено методичне забезпечення та рекомендації щодо професійної підготовки фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології.

Впроваджувальний етап формувального експерименту дослідження проводився з метою введення результатів дослідження в практику професійної підготовки фахівців фізичного виховання на магістерському рівні вищої, який проводився в 2015-2016 навчальному році на базі Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка. В результаті дії Закону України «Про вищу освіти» (від 01.07.2014 №1556-VII) та автономності вищих навчальних закладів щодо освітніх програм, навчальний план підготовки фахівців фізичного виховання Університету Грінченка з вересня 2015 року в циклі професійно-практичної підготовки містить навчальну дисципліну «Акмеологія у фізичному вихованні» (додаток Е).

Результати проведеного тестування в процесі констатувального експерименту та п’яти етапів формувального експерименту було використано при формуванні змісту навчальної дисципліни «Акмеологія у фізичному вихованні» професійної підготовки фахівців фізичного виховання [153].

Розкриваючи методичні особливості діагностики професійної підготовленості фахівців фізичного виховання та рівня сформованості у них акмеологічної компетентності, ми виходили з визначення «діагностика» (від грец. διαγνώστικός – здатний розпізнавати) – процес розпізнавання, визначення; наука про методи встановлення діагнозу [462]; методичний – це той, що здійснюється за певним планом; дуже послідовний, систематичний; підготовленість – результат підготовки, тобто готовність, здатність до певної діяльності [463].

Таким чином, нами розроблено план дій з метою визначення рівня сформованості компонентів акмеологічної компетентності; готовності фахівців фізичного виховання здійснювати свої професійні функції.

Процес формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання передбачає використання контролю з метою вимірювання досягнутих результатів, співвідношення їх з результатами контрольної групи студентів;

забезпечення ефективності формування компонентів акмеологічної компетентності та прийняття оптимальних рішень задля управляння якістю неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.

Рівні сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології здійснювалися з використанням таких форм контролю, як: попередній (вихідний), етапний (проміжний), підсумковий.

Контроль процесу діагностики професійної підготовленості фахівців фізичного виховання ми здійснювали в декілька етапів.

Перший етап – визначення мети. Метою контролю є визначення критеріїв та рівнів сформованості компонентів акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології.

На даному етапі було проведено попередній контроль з метою вивчення вихідного рівня сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання до реалізації акмеспрямованої програми професійної підготовки з метою доцільної організації педагогічного процесу. На основі попереднього контролю студенти розподіляються на групи, контрольну та експериментальну. Для проведення формувального експерименту до генеральної групи увійшли 194 студента, з яких було сформовано контрольні (98 студентів) та експериментальні (96 студентів) групи.

В процесі дослідження було визначено складові компонентів акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання та їх вагові коефіцієнти.

В наших дослідженнях ми виходили з того, що акме-мотиваційний, когнітивно-акмеологічний, акмеологічно-діяльнісний компоненти та акме-якості особистості є складовими акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання. Для подальшого аналізу рівнів їх сформованості було визначено коефіцієнти компонентів акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання.

Акме-мотиваційна компонента акмеологічної компетентності складається із мотивації досягнення, самомотивації, професійні мотиви, навчально-пізнавальні мотиви, мотиви престижу, мотиви уникнення, соціальні мотиви, комунікативні

мотиви, життєва установка. Мотивацію діяльності ми досліджували за допомогою наступних складових: внутрішній мотив, пізнавальний мотив, мотив уникнення, змагальний мотив, мотив зміни діяльності, мотив самоповаги, значущість результатів, складність завдання, вольове зусилля, оцінка рівня досягнутих результатів, оцінка власного потенціалу, намічений рівень мобілізації зусиль, очікуваний рівень результатів, закономірність результатів, ініціативність. Кожен з дев'яти показників має коефіцієнт 2,78.

Когнітивно-акмеологічна компонента акмеологічної компетентності ми визначали за допомогою визначення результатів успішності студентів щодо опанування акмеологічно спрямованими темами вказаних навчальних дисциплін за 100-бальною шкалою з навчальних дисциплін: «Вступ до спеціальності», «Психологія фізичного виховання», «Професійна майстерність», «Теорія і методика фізичного виховання», «Професійне фізкультурно-спортивне вдосконалення», «Методика викладання фізичного виховання у вищих навчальних закладах». Кожен із шести показників має коефіцієнт 4,17.

Акмеологічно-діяльнісна компонента акмеологічної компетентності ми визначали за допомогою визначення результатів виконання індивідуального науково-дослідного завдання із зазначених навчальних дисциплін; результатів науково-дослідної роботи (захист кваліфікаційної роботи на державних іспитах); результатів анкетного опитування студентів щодо самостійних підготовки до навчальних занять (годин/день); інтегральний показник мотивації діяльності. Кожен з показників має коефіцієнт 8,3.

Акме-якості особистості акмеологічної компетентності складаються із здібностей особистості до психологічної близькості з іншою людиною, організаторських здібностей, комунікативних здібностей, творчого потенціалу (креативність), потреби в досягненні, емоційної поінформованості, керування емоціями, емпатії, розпізнавання емоцій інших людей, ставлення до свого «Я» («Я-концепція»), відчуття громадянського обов'язку. Кожен із одинадцяти показників має коефіцієнт 2,27.

Таким чином, рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання та її компонентів оцінювався за 100 балами (100% сформованості).

На даному етапі було проаналізовано отримані показники, за якими вибірки принципово (статистично значуще) не відрізняються (розрахунок t-критерію Стьюдента).

Етапний контроль проводився з метою визначення рівня сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології на початковому, бакалаврському та магістерському рівнях вищої освіти.

У навчальному процесі професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології було використано акмеологічно спрямовані активні методи навчання: на початковому рівні вищої освіти лекції (тематичні, проблемні та бінарні), семінари - конференції, міждисциплінарні семінари, дискусії, ділові ігри, «мозкові штурми»; на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти лекції-прес-конференції, лекції-дискусії, лекції-візуалізації; семінари – евристичні бесіди, «круглий стіл», аналітичні та міждисциплінарні семінари, пошукові семінари; на другому (магістерському) рівні вищої освіти міждисциплінарні, інтегровані лекції, лекції-консультації; аналітичні семінари, пошукові семінари, «мозкові штурми», практичні заняття з використанням проектного навчання.

Для формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання було здійснено акмеологічне збагачення змісту таких навчальних дисциплін, як: «Вступ до спеціальності», «Професійна майстерність», «Теорія і методика фізичного виховання», «Педагогічне фізкультурно-спортивне вдосконалення», «Педагогічна майстерність», «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання», «Психологія фізичного виховання», «Методика викладання дисциплін з фізичного виховання у вищих навчальних закладах» (Додаток Г).

Підсумковий контроль проводився з метою визначення рівні сформованості акмеологічної компетентності у експериментальної групи студентів спеціальності «Фізичне виховання» в процесі акмеологічно спрямованої неперервної професійної підготовки.

Результати дослідження було опрацьовано за традиційною методикою математико-статистичної обробки отриманих даних, що включала розрахунок наступних статистичних параметрів, які характеризують досліджувану вибірку відповідно до методу середніх величин [354]:

– середнє арифметичне значення (X);
– середнє квадратичне відхилення (σ);
– помилка репрезентативності (m);
– коефіцієнт варіації (V).

Аналіз та інтерпретацію отриманого у експериментальній частині роботи матеріалу було проведено у кілька етапів.

На першому етапі аналізу отриманих даних було розраховано узагальнений рівень акмеологічної компетентності досліджуваних та окремі компоненти, що його визначають. Було проаналізовано особливості розподілу у досліджуваній вибірці студентів з різними рівнями сформованості акмеологічної компетентності (метод середніх величин) (формула 5.1):

$$x = \frac{\sum_{i=1}^{n} x_i}{n} \qquad (5.1)$$

На другому етапі було проведено дослідження та аналіз рівня сформованості компонентів акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання на засадах акмеології. На даному етапі було використано кластерний аналіз з метою розбиття вибірки на групи схожих об’єктів, що дозволило спростити подальшу обробку даних, яка полягала в розробці вихідної сукупності об’єктів (показників) на групи схожих, близьких між собою об’єктів за їх ознаками. За допомогою кластерного аналізу було проведено об’єктивну класифікацію компонентів та рівнів сформованості акмеологічної компетентності у фахівців фізичного виховання.

Отримані кластери ми інтерпретували (описували) та визначили показники, які мають важливі характеристики. Кластерний аналіз було проведено з використанням статистичного пакету «Statistica».

Аналізувалися результати визначеного рівня сформованості акме-мотиваційного, когнітивно-акмеологічного, акмеологічно-діяльнісного компонентів та акме-якостей особистості акмеологічної компетентності та інтегральної оцінки сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання. Дані попередньо нормувалися. При аналізі визначався метод аналізу, вид формули для відстані (евклідово) і кількість кластерів (2).

Ми скористалися агломеративно ієрархічним алгоритмом класифікації. Як відстань між об’єктами було прийнято звичайне Евклідова відстань, згідно з формулою (формула 5.2).

$$p(x_i x_j) = \sqrt{\sum (x_{il-} x_{ji})^2} \qquad (5.2),$$

де J – ознаки; *i* – кількість ознак

У пакеті «Statistica» реалізовано класичні методи кластерного аналізу: методи k-середніх, ієрархічної кластеризації та двухвходового об’єднання. В результаті проведення кластерного аналізу, дані були представлені у вигляді матриці відстаней між об’єктами.

Вихідний файл даних містив наступну інформацію:

– рівень сформованості акмеологічної компетентності – перша змінна;
– акме-мотиваційна компонента акмеологічної компетентності – друга змінна;
– когнітивно-акмеологічна компонента – третя змінна;
– акмеологічно-діяльнісна компонента – четверта змінна;

– акме-якості особистості – п’ята змінна.

Також, на даному етапі було проведено кореляційний та факторний аналізи, що дозволив виділити чинники, які найбільшою мірою впливають на формування акмеологічної компетентності фахівців з фізичного виховання та оцінити їх значущість.

Коефіцієнт кореляції (r) ми використовували для вимірювання ступеня лінійної залежності між рівнем сформованості акмеологічної компетентності та її компонентами: акме-мотиваційним, когнітивно-акмеологічним, акмеологічно-діяльнісним й акме-якостями особистості.

У лінійних моделях тіснота звязку між досліджуваними показниками вимірюється за допомогою лінійного коефіцієнта кореляції (Пірсона) *r*. Додатнє значення свідчить про наявність прямого зв’язку, від’ємне – зворотного [-1;+1]. Коефіцієнт кореляції визначали за формулою 5.3:

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^{n}(x_i - \overline{x})(y_i - \overline{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^{n}(x_i - \overline{x})^2 \sum_{i=1}^{n}(x_i - \overline{x})^2}} \qquad (5.3)$$

В наших дослідженнях ми виходили з того, що коефіцієнт кореляції набуває значень у межах ± 1, завдяки чому відображає не лише щільність (тісноту) звязку, а й його напрям (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

Величина коефіцієнта кореляції та тісноти звязку

Значення коефіцієнта	Міцність зв’язку
0,1-0,3	Слабка
0,31-0,5	Помірна
0,51-0,7	Значна
0,71-0,9	Висока
0,91-0,99	Дуже висока

Особливості кореляційних зв’язків породжують у теорії кореляції два завдання визначити теоретичну форму зв’язку (регресійний аналіз) і виміряти щільність зв’язку (кореляційний аналіз). Перше полягає в тому, щоб знайти форму функціонального зв’язку, яка найбільшою мірою відповідає суті кореляційної залежності. Друге – виміряти за допомогою спеціальних показників, якою мірою кореляційний зв’язок наближається до зв’язку функціонального.

З метою перевірки положень авторської концепції неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології ми використали факторний аналіз. За результатами факторного аналізу ми здійснили групування, класифікацію та компактну візуалізацію складових компонентів акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання: акме-мотивації, когнітивно-акмеологічного, акмеологічно-діяльнісного та акме-якостей особистості.

Під час впроваджувального етапу формувального експерименту дослідження проводилось введення результатів дослідження в практику професійної підготовки фахівців фізичного виховання на магістерському рівні вищої освіти, який проводився в 2015-2016 навчальному році на базі Київського університету імені Бориса Грінченка (19 магістрантів), де в циклі професійно-практичної підготовки навчального плану професійної підготовки фахівців фізичного виховання було введено навчальну дисципліну «Акмеологія у фізичному вихованні» (додаток Е).

З метою визначення ефективності формування освітнього середовища Київського університету імені Бориса Грінченка ми провели SWOT-аналіз (SWOT – початкові літери слів Strengths (сильні сторони), Weaknesses (слабкі сторони), Opportunities (можливості), Threats (загрози)) для оцінки ефективних сторін діяльності і можливостей коректування слабких сторін, тобто визначили як зовнішні, так і внутрішні фактори. Головною метою проведення SWOT-аналізу є отримання достовірних даних про можливості та загрози розвитку. На рис. 5.1. представлена матриця для здійснення SWOT-аналізу. Матриця складається з полів: поле СіМ – передбачає розробку стратегій підтримки та розвитку сильних сторін підприємства щодо реалізації можливостей зовнішнього середовища; поле СіЗ – орієнтує стратегію на боротьбу із загрозами за допомогою використання внутрішніх резервів; поле СлМ – спрямовує дії підприємства на використання можливостей для

подолання слабких сторін його внутрішнього потенціалу; поле СлЗ – передбачає розробку такої стратегії, яка б дала змогу підприємству не тільки зміцнити свій потенціал, а й відвернути можливі загрози у зовнішньому середовищі.

В проведенні SWOT-аналізу брали участь 19 викладачів кафедри фізичної культури та спортивної майстерності Київського університету імені Бориса Грінченка, які забезпечують професійну підготовку студентів спеціальності «Фізичне виховання» Київського університету імені Бориса Грінченка. Тексти опитувальника подано у Додатку Д.

		Зовнішнє середовище	
		Можливості (шанси) 1. 2. і т.д.	Загрози 1. 2. і т.д.
Внутрішнє середовище	Сильні сторони 1. 2. і т.д.	Поле СіМ (заходи)	Поле СіЗ (заходи)
	Слабкі сторони 1. 2. і т.д.	Поле СлМ (заходи)	Поле СлЗ (заходи)

Рис. 5.1. Матриця SWOT-аналізу ефективності формування освітнього акме-середовища

При опрацюванні результатів педагогічного експерименту нами було застосовано стандартні методи математико-статистичної обробки даних.

5.2. Аналіз результатів експериментальної роботи

Обробка, аналіз та узагальнення результатів експерименту щодо визначення рівня сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології здійснювався на якісному та кількісному рівнях.

На початку педагогічного експерименту показники рівня сформованості акмеологічної компетентності студентів експериментальної (основної) та контрольної груп статистично не відрізнялися (таблиця 5.3.)

Таблиця 5.3

Характеристика показників рівня сформованості акмеологічної компетентності у студентів спеціальності «Фізичне виховання» на початок педагогічного експерименту

№	Показники	КГ, %		ЕГ, %	
		до	Достовірність відмінностей	до	Достовірність відмінностей
1	Акмеологічна компетентність	51,5	p>0,05	51,3	P<0,05
2	Акме-мотиваційна компонента	54,6	p>0,05	55,2	P<0,01
3	Когнітивно-акмеологічна компонента	65,8	p>0,05	65,4	p<0,05
4	Акмеологічно-діяльнісна компонента	49,6	p>0,05	50,3	p<0,05
5	Акме-яксоті особистості	43,5	p>0,05	44,3	p<0,01

Контрольна та експериментальна групи на початок експерименту були однорідними (коефіцієнти варіації складали для контрольної групи V_K = 17,3%; для експериментальної V_E = 18,5%). Представлені в таблиці дані показують, що відмінності між контрольною та експериментальною групами на початок експерименту були статистично недостовірноми (p>0,05).

Проаналізуємо результати порівняльного аналізу сформованості акмелогічної компетентності та її компонентів у студентів спеціальності «Фізичне виховання». При визначенні сформованості кожного компонента ми характеризуємо всі складові, які відображають рівень значущості та взаємозв'язок їх з акмеологічною компетентністю фахівців фізичного виховання.

Акценти у формуванні акмеологічної компетентності в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеолгії зміщуються від початкового рівня вищої освіти до бакалаврського та магістерського рівня.

За допомогою застосування кластерного аналізу ми зіставили та порівняли показників педагогічного експерименту з результатами загальної вибірки. Відмінність між рівнями сформованості акмеологічної компетентності (Var2) та її компонентів у студентів контрольної та експериментальної групи. В результаті проведеного кластерного аналізу ми визначили, що показник сформованості акме-мотиваційного компонента (Var3) акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання є найбільш лабільний, впливаючи на який, особливо на початковому та першому, другому курсах бакалаврського рівнях вищої освіти, можна активувати й спрямувати акме-орієнтований саморозвиток фахівця фізичного виховання (рис. 5.2).

На початковому рівні вищої освіти у студентів спеціальності «Фізичне виховання» в процесі акмеологічно спрямованої професійної підготовки переважно формується акме-мотиваційна компонента акмеологічної компетентності. Оскільки акме-мотивація, сформована у студентів на перших курсах, дозволить усвідомити найближчі та кінцеві цілі навчання, усвідомити теоретичне та практичне значення засвоюваних знань, професійну спрямованість навчальної діяльності, перспектив та можливостей особистісного та професійного розвитку.

Формування акме-мотиваційної компоненти акмеологічної компетентності відбувається на всіх курсах початкового рівня вищої освіти не рівномірно.

В процесі акмеологічно спрямованого навчання на І курсі спостерігається збільшення рівня сформованості акме-мотиваційного компонента у студентів

експериментальної групи на 6,6%. Показники рівня сформованості даного компонента у студентів контрольної групи становив 2,8%.

Рівень сформованості амке-мотиваційного компонента акмеологічної компетентності в процесі професійної підготовки на початковому рівні вищої освіти на II курсі у експериментальної групи студентів збільшився на 6,8%. У контрольної групи студентів відповідно на 2,6%.

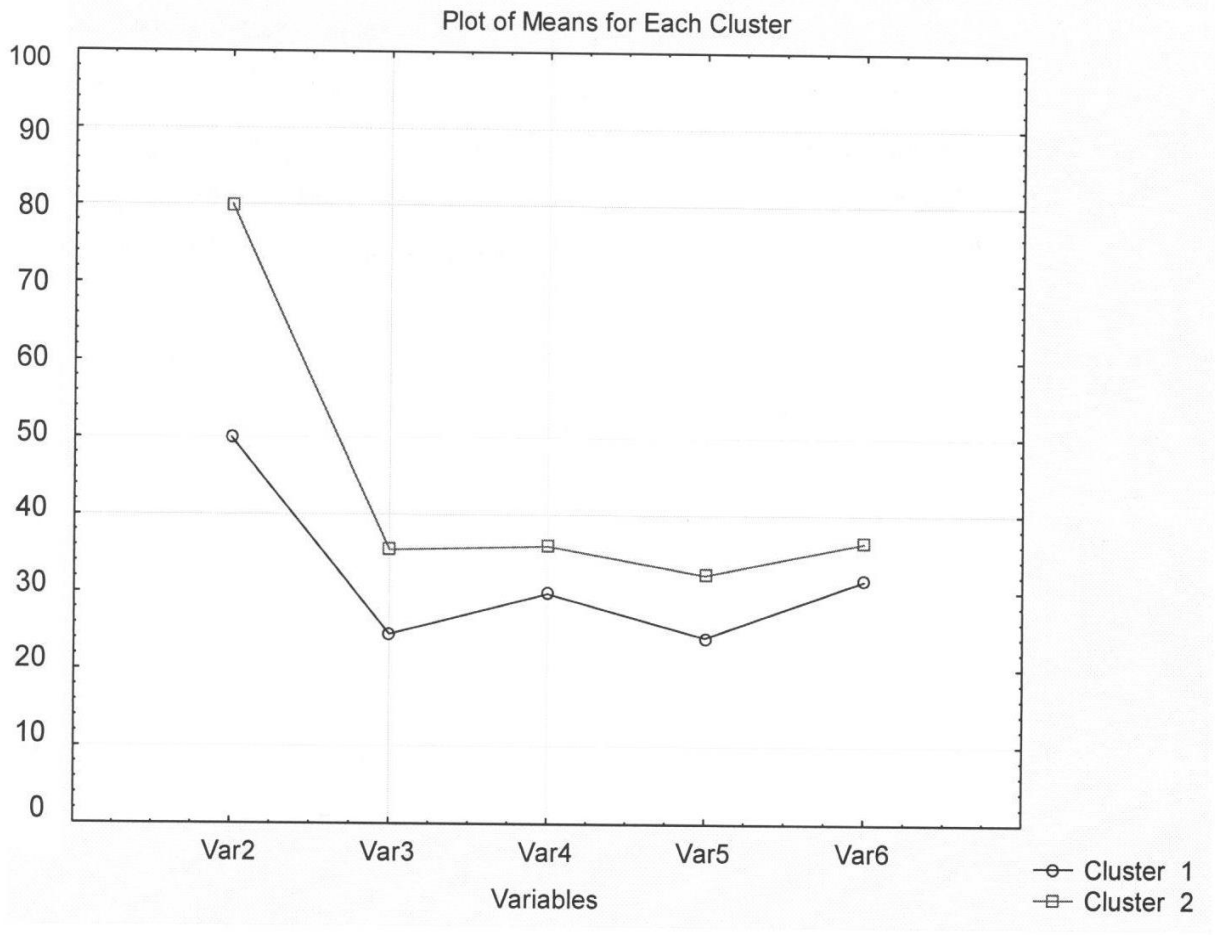

Рис. 5.2. Результати кластерного аналізу рівня сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання та її компонентів.

Var2 – акмеологічна компетентність фахівця; Var3 – акме-мотиваційна компонента; Var4 – когнітивно-акмеологічна компонента; Var5 – акмеологічно-діяльнісна компонента; Var6 – акме-якості особистості; Cluster 1 – контрольна группа студентів; Cluster 1 – експериментальна група студентів.

Дана тенденція формування акме-мотиваційного компонента зберігається й на III курсі навчання – у студентів експериментальної групи рівень сформованості збільшився на 5,3%, у контрольної групи на 2,4%. На останньому IV курсі професійної підготовки на початковому рівні вищої освіти рівень сформованості акме-мотиваційного компонента збільшився у студентів експериментальної та контрольної групи на 2,3 % й 2% відповідно.

Відтак, продовж професійної підготовки на початковому рівні вищої освіти у студентів експериментальної групи в процесі акмеологічно спрямованого навчання рівень сформованості акме-мотиваційного компонента акмеологічної компетентності становив 72,%. У студентів контрольної групи продовж професійної підготовки на початковому рівні вищої освіти рівень сформованості акме-мотиваційного компонента складав 60,4%.

Таким чином, в процесі професійної підготовки фахівців фізичного виховання на початковому рівні вищої освіти важливо акмеологічно збагачувати зміст навчальних дисциплін, створювати «пізнавальний психологічний клімат» у групі, застосовувати акмеологічно спрямовані методи навчання, підбирати завдання, що створюють проблемні ситуації в структурі навчальної діяльності. Студенти з високим рівнем сформованості акме-мотивації в подальшому в процесі професійної підготовки орієнтовані на навчання, на академічні досягнення, саморозвиток, самовдосконалення, прагнуть до професійного розвитку на бакалаврському та магістерському рівнях вищої освіти.

Охарактеризуємо тенденцію формування акме-мотиваційного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання впродовж навчання на бакалаврському рівні вищої освіти.

На першому та другому курсах бакалаврського рівня вищої освіти у студентів переважно формується акме-мотиваційна компонента акмеологічної компетентності як сукупність спонукань та умов, що детермінують, активують, спрямовують та регулюють акме-орієнтований саморозвиток фахівця (рис. 5.3).

На початку першого курсу акме-мотиваційна компонента у студентів основної групи (експериментальної) була становила 55,2%, у групи контрольної групи студентів показник акме-мотиваційної компоненти становив 54,6% сформованості.

Таким, чином, на початок проведення констатувального експерименту показники рівня сформованості акме-мотиваційного компонента акмеологічної компетентності студентів спеціальності «Фізичне виховання» не спостерігалося.

В процесі акмеологічно спрямованої професійної підготовки, збагачення змісту навчальних дисциплін акмеологічною складовою, використання акмеологічних методів навчання у студентів контрольної групи впродовж навчання на І курсі спостерігається збільшення рівня сформованості акме-мотиваційного компонента на 7,2% за навчальний рік. У студентів контрольної групи даний показник складає 2,3%.

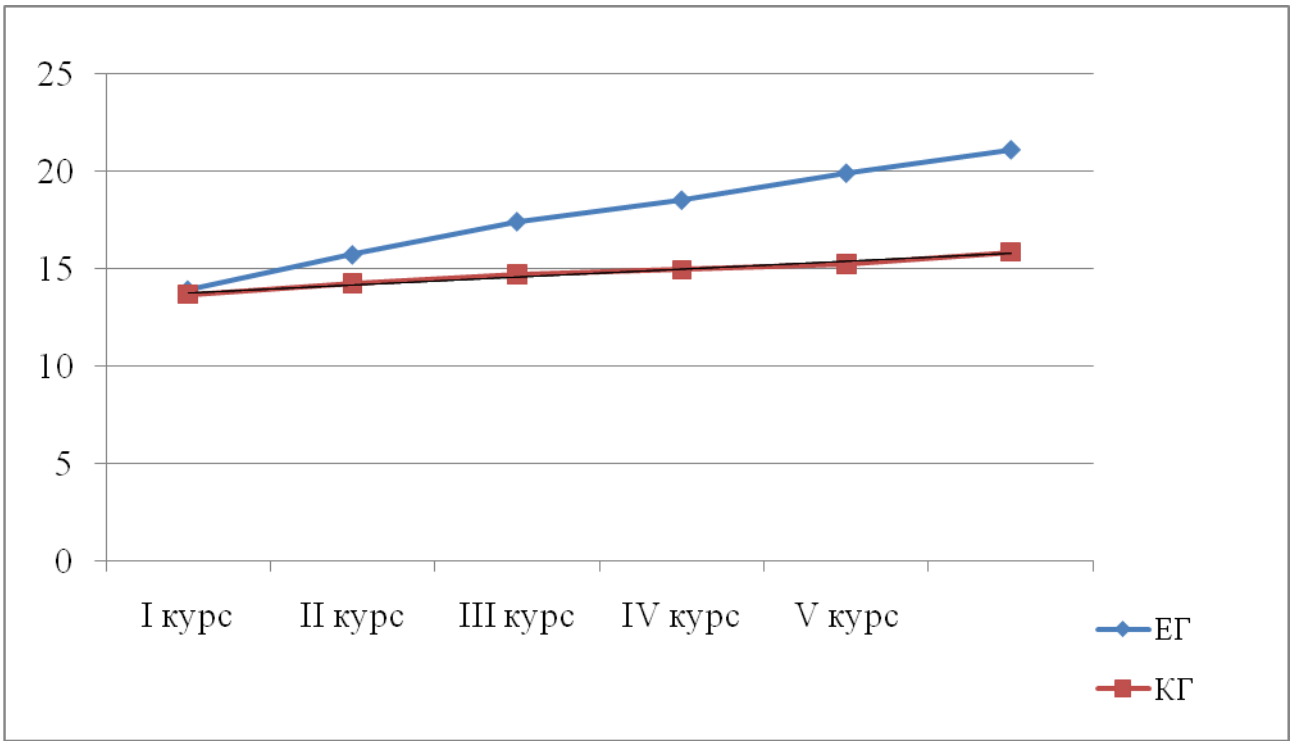

Рис. 5.3. Порівняльний аналіз формування показників акме-мотиваційної компоненти акмеологічної компетентності студентів спеціальності «Фізичне виховання» контрольної (КГ) та експериментальної груп (ЕГ)

Формування акме-мотиваційної компоненти акмеологічної компетентності відбувається впродовж навчання на всіх рівнях вищої освіти. В процесі акмеологічно спрямованого навчання на ІІ курсі спостерігається збільшення рівня сформованості акме-мотиваційного компонента у студентів експериментальної

групи на 6,8%. Показники рівня сформованості даного компонента у студентів контрольної групи становив 1,8%.

На III курсі в процесі акмеологічно спрямованої професійної підготовки фахівців фізичного виховання спостерігається збільшення рівня сформованості акме-мотиваційного компонента у студентів експериментальної групи впродовж навчального року на 4,5%. У студентів контрольної групи даний показник майже не змінився (+ 1%).

На IV курсі бакалаврського рівня вищої освіти в процесі професійної підготовки фахівців фізичного виховання рівень сформованості акме-мотиваційного компонента у студентів експериментальної групи збільшився на 5,44%. В свою чергу, у студентів контрольної групи даний показник склав 1,2%.

Таким чином, у експериментальної групи студентів спеціальності «Фізичне виховання» за період навчання на бакалаврському рівні вищої освіти рівень сформованості акме-мотиваційного компоненту акмеологічної компетентності становив 79,52%. У студентів контрольної групи за відповідний період навчання даний показник склав 60,9%.

Тенденція щодо формування акме-мотиваційного компонента акмеологічної компетентності у бік зростання простежується і на магістерському рівні вищої освіти. У студентів експериментальної групи за період навчання в магістратурі рівень сформованості акме-мотиваційного компонента збільшився на 4,78% та становив 84,3%.

У студентів контрольної групи під час навчання в магістратурі рівень сформованості акме-мотиваційного компонента збільшився лише на 2,4% й даний показник склав 63,3%.

В результаті проведення кореляційного аналізу ми визначили ступінь залежності рівня сформованості акме-мотиваційного компонента акмеологічної компетентності та її складових.

Найсильніша залежність акме-мотиваційного компонента простежується з такою групою складових: соціальні мотиви (r = 0,99), навчально-пізнавальні мотиви (r = 0,97) та професійні мотиви (r = 0,966).

Таким чином, зазначена група мотивів показав, що студенти спеціальності «Фізичне виховання» навчаються задля отримання професії, яка дозволить у майбутньому забезпечити соціальні потреби особистості (прагнення одержати знання, розуміння необхідності навчатися, отримати професію; потреба у громадській діяльності, самовираженні, забезпеченні соціальних прав, спілкуванні з іншими людьми, взаємодія з соціумом у всіх його проявах; потреба фінансово-економічного забезпечення життєдіяльності людини в конкретному соціумі). Мотиви соціальної співпраці, що полягає у бажанні спілкуватися і взаємодіяти з іншими людьми, усвідомлювати, аналізувати способи й форми співпраці та стосунків з іншими, на нашу думку, є важливою основою саморозвитку, самовдосконалення особистості. Соціальні мотиви також спонукають студентів замислитися над майбутнім, чи можливе застосування їх професії з ціллю придбання грошей, чи то отримання певного статусу в суспільстві.

Навчально-пізнавальні мотиви акме-мотиваційної компоненти виявляються у пробудженні пізнавальних інтересів особистості й реалізуються шляхом отримання задоволення від самого процесу пізнання та його результатів. Пізнавальна діяльність студентів спеціальності «Фізичне виховання» є провідною сферою її життєдіяльності. Тому формування пізнавальних мотивів у студентів є провідним фактором успішності пізнання.

Професійні мотиви акме-мотиваційного компонента відображають прагнення особистості отримати професійну підготовку для продуктивній участі у професійній діяльності. Професійні мотиви вступають у дію на етапі безпосередньо професійної підготовки та впливають на кінцевий результат формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання. Керуючись професійними мотивами студенти вбачають себе майбутніми фахівцями і прагнуть отримати знання з галузі своєї майбутньої професії.

Наступна група складових акме-мотиваційного компонента, яка впливає на рівень формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, це: мотиви престижу($r = 0,95$), комунікативні мотиви ($r = 0,94$), мотиви уникнення ($r = 0,90$).

Мотиви престижу в структурі акме-мотиваційного компонента характеризують бажання лідерства у навчанні, бажання студента бути попереду не зважаючи ні на що, бути першим завжди. Мотиви престижу є одними з мотивів, що спонукає студентів до учбової діяльності.

Комунікативні мотиви, це мотиви які керують студентами при виборі майбутньої професії і спонукають до поширення комунікації, для надбання певного багажу знать при подальшому спілкуванні зі студентами, викладачами, колегами.

Мотиви уникнення в структурі акме-мотиваційного компонента характеризують студентів спеціальності «Фізичне виховання» як індивідів, які зацікавлені не стільки у кінцевому результаті, як у достойному виході із ситуації, що склалася.

Третя група складових акме-мотиваційного компонента, яка впливає на рівень формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, це: мотивація досягнення (r = 0,64), самомотивація (r = 0,60), життєва установка (r = 0,43).

Мотивація досягнення в структурі акме-мотиваційного компонента характеризую студентів як особистість яка ставить перед собою позитивно сформульовану мету діяльності, та впевнена у досягненні цієї мети. Величина коефіцієнту вказує на значний зв’язок між досліджуваними показниками.

Самомотивація розуміється як система внутрішньої мотивації, для керування й організації діяльності особистості. Самомотивація індивідуальна, тому кожна людина вибирає різні способи для того, щоб мотивувати себе. Самомотивація має значний зв’язок та вплив на рівень формування акме-мотиваційного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання.

Життєва установка є базовими уявленнями особистості про світ та оточуючих людей. Дана складова акме-мотиваційної компоненти має помірний вплив на формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, оскільки може швидко змінювати відповідно до життєвої чи навчальної ситуації.

Акцент формування когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності у студентів під час вивчення навчальних дисциплін гуманітарного,

соціально-економічного, природничо-наукового, професійного та практичного циклів професійної підготовки зміщується на бакалаврському рівні вищої освіти.

Результати анкетного опитування студентів спеціальності «Фізичне виховання» контрольної та експериментальної груп засвідчили, що 93,4% респондентів не повною мірою розуміють поняття «акмеологія», не можуть дати його визначення. (додаток В.1, Анкета 2), а також опитані студенти не можуть сформулювати будь-яке визначення поняття «акмеологічна компетентність».

Формування когнітивно-акмеологічного компонента відбувалося в процесі акмеологічного збагачення змісту таких навчальних дисциплін, як: «Вступ до спеціальності», «Професійна майстерність», «Педагогічна майстерність», «Педагогічне фізкультурно-спортивне вдосконалення», «Психологія фізичного виховання», «Теорія і методика фізичного виховання», «Методика викладання дисциплін з фізичного виховання у вищих навчальних закладах», «Акмеологія у фізичному вихованні».

Динаміка формування когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компоненти фахівців фізичного виховання представлена на рисунку 5.4.

Найбільший вплив на формування когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності визначено в процесі вивчення навчальних дисциплін й акмеологічного збагачення їх змісту: «Педагогічна майстерність» (r = 0,86), «Теорія і методика фізичного виховання» (r = 0,76), «Професійна майстерність» (r = 0,7). Дані дисципліни навчального плану підготовки студентів спеціальності «Фізичне виховання» на бакалаврському рівні вищої освіти формують у них знання щодо наукового тезаурусу акмеологічно спрямованої професійної підготовки фахівців фізичного виховання; акмеологічне розуміння категорій «особистість» та «суб’єкт», акмеологічне розуміння концепції розвитку професіонала; засобів досягнення професійного акме, акмеологічного проектування особистісно-професійного розвитку фахівця, професійної акметектоніки та ін. (додаток Г).

На магістерському рівні вищої освіти навчальні дисципліни «Методика викладання дисциплін з фізичного виховання у вищих навчальних закладах» (r = 0,84), «Акмеологія у фізичному вихованні» (r = 0,98) довершують формування

когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання.

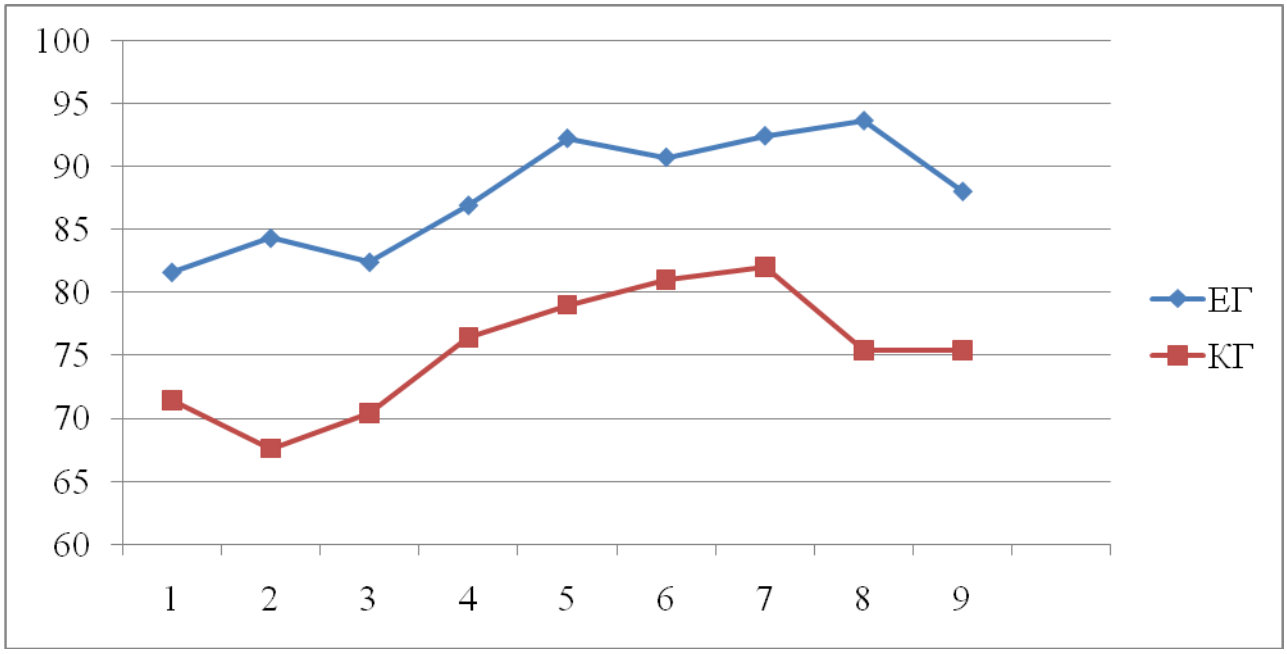

Рис. 5.4. Формування когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компоненти фахівців фізичного виховання

«Вступ до спеціальності» (1), «Професійна майстерність» (2), «Педагогічна майстерність» (3), «Педагогічне фізкультурно-спортивне вдосконалення» (4), «Психологія фізичного виховання» (5), «Теорія і методика фізичного виховання» (6), «Методика викладання дисциплін з фізичного виховання у вищих навчальних закладах» (7), «Акмеологія у фізичному вихованні» (8); рівень сформованості когнітивного компонента акмеологічної компетентності (9).

Навчальні дисципліни бакалаврського рівня вищої освіти «Педагогічне фізкультурно-спортивне вдосконалення» (r = 0,65), «Вступ до спеціальності» (r = 0,58), «Психологія фізичного виховання» (r = 0,52) мають також значний, хоча дещо менший, вплив на формування когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності на що вказують значення коефіцієнту кореляції (r).

Таким чином, рівень сформованості когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності студентів основної (експериментальної) групи становить 88 %, що на 14,66 % більше вихідного рівня. У студентів контрольної

групи рівень сформованості когнітивно-акмеологічного компонента збільшився на 2,06 % й становив 75,4 %.

На формування когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності, на нашу думку, впливає вихідний рівень сформованості даного компонента. Тобто, середній бал атестату про середню освіту студента. Коефіцієнт кореляції r = 0,66 свідчить про значний вплив даного показника на формування як когнітивно-акмеологічного компонента так і акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в цілому.

Також значний зв'язок рівня сформованості когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності було виявлено з оцінкою «Комплексного державного екзамену з теорії і методики фізичного виховання» (r = 0,72). Менший вплив на рівень сформованості когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності має оцінка «Комплексного екзамену зі спеціалізації» (r = 0,64), тому що комплект білетів з даного іспиту включає комплекс питань з навчальних дисциплін, зміст яких не містив акмеологічного збагачення, а мав практичне прикладне спрямування.

На магістерському рівні вищої освіти професійна підготовка акцентується на формуванні акмеологічно-діяльнісного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі самостійної та науково-дослідної роботи студентів.

Акмеологічно-діяльнісний компонент акмеологічної компетентності ми визначали за допомогою визначення результатів виконання індивідуального науково-дослідного завдання із навчальних дисциплін, зміст яких було збагачено акмеологічною складовою. Наступною складовою акмеологічно-діяльнісного компонента є результати науково-дослідної роботи студентів спеціальності «Фізичне виховання» та її кінцевий результат – оцінка захисту кваліфікаційної роботи на державних іспитах. Акмеологічно-діяльнісний компонент також включає таку складову, як результати анкетного опитування студентів щодо самостійних підготовки до навчальних занять (годин/день). Важливою складовою акмеологічно-діяльнісного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання є інтегральний показник мотивації діяльності, яка включає: внутрішній

мотив, пізнавальний мотив, мотив уникнення, змагальний мотив, мотив зміни діяльності, мотив самоповаги, значущість результатів, складність завдання, вольове зусилля, оцінка рівня досягнутих результатів, оцінка власного потенціалу, намічений рівень мобілізації зусиль, очікуваний рівень результатів, закономірність результатів, ініціативність. Кожен з трьох показників має коефіцієнт 8,3.

З метою визначення інтегрального показника мотивації діяльності «Опитувальник мотивації» (додаток В.3) [236].

В результаті проведеного кластерного аналізу ми визначили, що рівень сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента дає змогу сформувати у фахівців фізичного виховання акмеологічну компетентносту через використання у навчальному процесі акмеологічно спрямованих активних методів навчання, такі види лекційних занять: інформаційна лекція, проблемна лекція, бінарна лекція, тематична лекція, оглядова лекція, лекція-конференція, лекція-візуалізація, лекція-консультація; види семінарських занять: міждисциплінарний семінар, семінар-конференція («круглий стіл»), семінар-дискусія, пошуковий семінар (семінар-дослідження), ділова гра, «мозковий штурм», аналітичний семінар.

Динаміка формування акмеологічно-діяльнісного компонента акмеологічної компоненти фахівців фізичного виховання представлена на рисунку 5.5.

Вихідний рівень сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента акмеологічної компетентності у основної (експериментальної) групи студентів спеціальності «Фізичне виховання» становить 50,43% та 49,82% у студентів контрольної групи.

Проаналізуємо взаємозалежність та взаємовплив складових акмеологічно-діяльнісного компонента акмеологічної компетентності на рівень його сформованості.

Інтегральний показник мотивації діяльності, що складається з п’ятнадцяти компонентів мотиваційної структури, за величиною коефіцієнта кореляції та тісноти звязку має найбільший вплив на рівень сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання ($r = 0,82$).

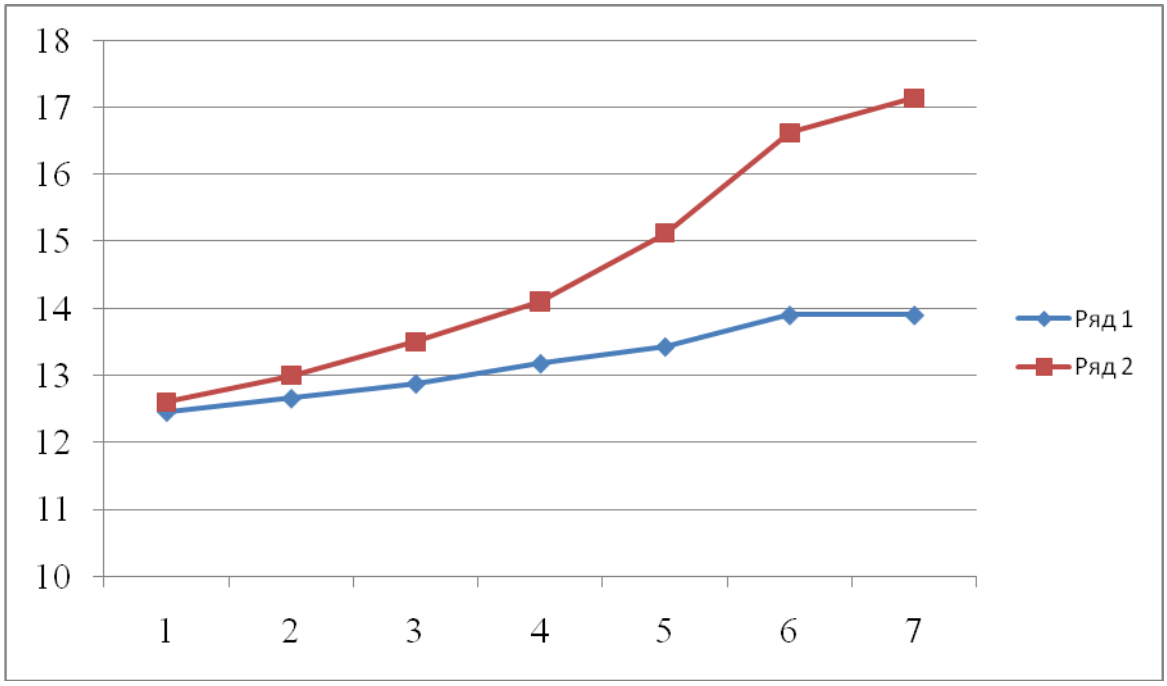

Рис. 5.5. Динаміка формування акмеологічно-діяльнісного компонента акмеологічної компоненти фахівців фізичного виховання.

1, 2, 3, 4, 5, 6 – курси навчання студентів; 7 – інтегральний показник рівня сформованості діяльнісного компонента акмеологічної компетентності.

Науково-дослідна робота та самостійна студентів мають значний зв'язок з рівнем сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента, про що свідчить величина коефіцієнта кореляції r = 0,61 та r = 0,54 відповідно.

Самостійна робота студентів визначалася нами за результатами анкетного опитування (додаток В, Анкета 1) щодо кількості часу (годин/день), що студенти витрачають на самостійну роботу та підготовку до занять щоденно. Відтак, одну годину на день на підготовку до занять витрачають 18,57 % опитаних. Дві години на день на самостійну роботу витрачають 58,57 % респондентів. Три години на день на самостійну роботу та підготовку до занять витрачають 22,86 % опитаних студентів. Уміння вчитися потрібно виховувати у студентів, заохочувати їх до придбання фахової наукової, навчальної, навчально-методичної літератури, оскільки, як показали результати анкетного опитування, тільки 58,6 % студентів купують її періодично, коли трапляється нагода. При цьому 41,4 % респондентів такої

літератури взагалі не купують, не слідкують за новинками видання фахової літератури. Сформувавши акмеологічно-діяльнісний компонент акмеологічної компетентності, навчивши студентів працювати самостійно, регулярно, сприяти формуванню внутрішньої потреби до самостійного учіння в процесі професійної підготовки фахівців фізичного виховання ми сприятимемо формуванню у випускника акмеологічної компетентності, як інтегрованої якості, що забезпечить здатність та акме-мотивацію особистості до навчання, саморозвитку, самовдосконалення впродовж життя.

Формуванню акмеологічно-діяльнісного компонента, як кінцевий результат, акмеологічної компетентності, сприятиме підвищення мотивації діяльності (п'ятнадцяти компонентів) у студентів спеціальності «Фізичне виховання». Акме-мотиваційний компонент має на меті викликати й закріпити стійке позитивне ставлення до самостійної навчальної діяльності, сформувати й закріпити особистісно значущий сенс навчальних дій.

В результаті кореляційного аналізу ми визначили щільність та спрямованість зв'язку й взаємовпливу складових показників акме-мотивації діяльності на акмеологічно-діяльнісного компонента, впливаючи на які, можна збільшувати рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання.

Таким чином, високий кореляційний зв'язок з рівнем сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента має мотив самоповаги (r = 0,85) та пізнавальний мотив (r = 0,83). Мотив самоповаги виражається в прагненні суб'єкта ставити перед собою все більш складні цілі в однотипній діяльності. Пізнавальний мотив характеризує інтерес суб'єкта до результатів своєї діяльності, також є узагальненим критерієм, оскільки за ним може приховуватися доволі широке коло більш особистих мотивів, задоволення яких опосередковано результатом навчання.

Наступна група складових показників мотивації діяльності має значний кореляційний зв'язок з рівнем сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента: оцінка рівня досягнутих результатів (r = 0,7), співвіднесених зі своїми можливостями в певному виді діяльності; оцінка власного потенціалу (r = 0,69); мотив уникнення (r = 0,68). Зазначимо, що мотиву уникнення притаманна негативна спонукаюча цінність результату, а точніше страх показати низький результат та його

наслідки, на відміну від пізнавального мотиву, зміст якого складає позитивне прагнення до результату.

Дана група складових показників мотивації діяльності також має значний кореляційний зв’язок з рівнем сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента та характеризують співвідношення наміченого рівня мобілізації зусиль, необхідних для досягнення результатів (r = 0,64) та очікуваний рівень результатів діяльності (r = 0,64). Важливе значення, на нашу думку, для визначення цілісної структури когнітивного критерію акмеологічної компетентності є розуміння суб’єктом освітнього процесу причинних факторів, до них належить розуміння суб’єктом залежності результату від співвідношення випадковості та особистісних можливостей суб’єкта (r = 0,66), а також розуміння того, наскільки постановка завдань є ініціативною чи директивною (r = 0,54). Змагальний мотив (r = 0,54) виділяється з сукупності мотивів, пов’язаних з результатом, як більш спеціальний. Зміст цього мотиву визначається тим, наскільки суб’єкт надає значення такій характеристиці результату, як підвищення його рівня.

Помірний кореляційний зв’язок з рівнем сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента має внутрішній мотив (r = 0,47), що пов’язаний безпосередньо з процесом діяльності, є узагальненим та демонструє захопленість виконанням завдання, процесом навчання, відображає ті аспекти, що надають виконанню завдання привабливості.

Оцінка складності виконаного завдання (r = 0,39) та оцінка ступеня виявлення вольового зусилля в ході роботи над завданням (r = 0,38) мають також помірний кореляційний зв’язок з рівнем сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента, що варто враховувати при наповненні акмеологічною складовою змісту навчальних дисциплін, при плануванні лекційних та практичних занять в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання.

Мотив до зміни діяльності (r = – 0,1) має слабкий зворотний зв’язок з акмеологічно-діяльнісним компонентом акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання та розкриває переживання суб’єкта й тенденцію до припинення роботи, що виконується в певний момент та переключення на іншу.

Також, надання особистісної значущості результатам діяльності (r = – 0,3) має також слабкий зворотний зв'язок з акмеологічно-діяльнісним компонентом, тому в процесі професійної підготовки фахівців фізичного є важливою роль викладача та вплив акмелогічного освітнього середовища вищого навчального закладу, що сприяють формуванню та прояву активності особистості в процесі професійного становлення та саморозвитку, самовдосконалення фахівця.

Рівень сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента акмеологічної компетентності у основної (експериментальної) групи студентів спеціальності «Фізичне виховання» в процесі неперевної професійної підготовки на засадах амкеології становить 68,543%. У студентів контрольної групи даний показник становить 55,6%.

У процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології акме-якості особистості вдосконалюються на всіх рівнях освіти та сприяють прояву активності особистості в процесі навчання, саморозвитку, самовдосконалення, досягнення особистісного й професійного акме.

Акме-якості особистості акмеологічної компетентності ми визначали за рівнем сформованості у студентів спеціальності «Фізичне виховання» наступних акме-якостей: організаторські здібності, комунікативні здібності, творчий потенціал (креативність), потреба в досягненні, емоційна поінформованість, керування емоціями, емпатія, здібності до психологічної близькості з іншою людиною, розпізнавання емоцій інших людей, ставлення до свого «Я» («Я-концепція»), відчуття громадянського обов'язку. Кожна із вказаних якостей має коефіцієнт 2,27 в структурі особистісного компонента.

В результаті проведеного кластерного аналізу ми визначили, що рівень сформованості акме-якості особистості найбільш стабільний компонент акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання. Тому, акме-якості особистості у більшості успадковуються від батьків, їх формування потребує часу, тому вони вдосконалюються на всіх рівнях освіти та впродовж життя, в результаті саморозвитку та самовдосконалення.

Формування показників акме-якостей особистості як компонента акмеологічної компоненти фахівців фізичного виховання представлена на рисунку 5.6.

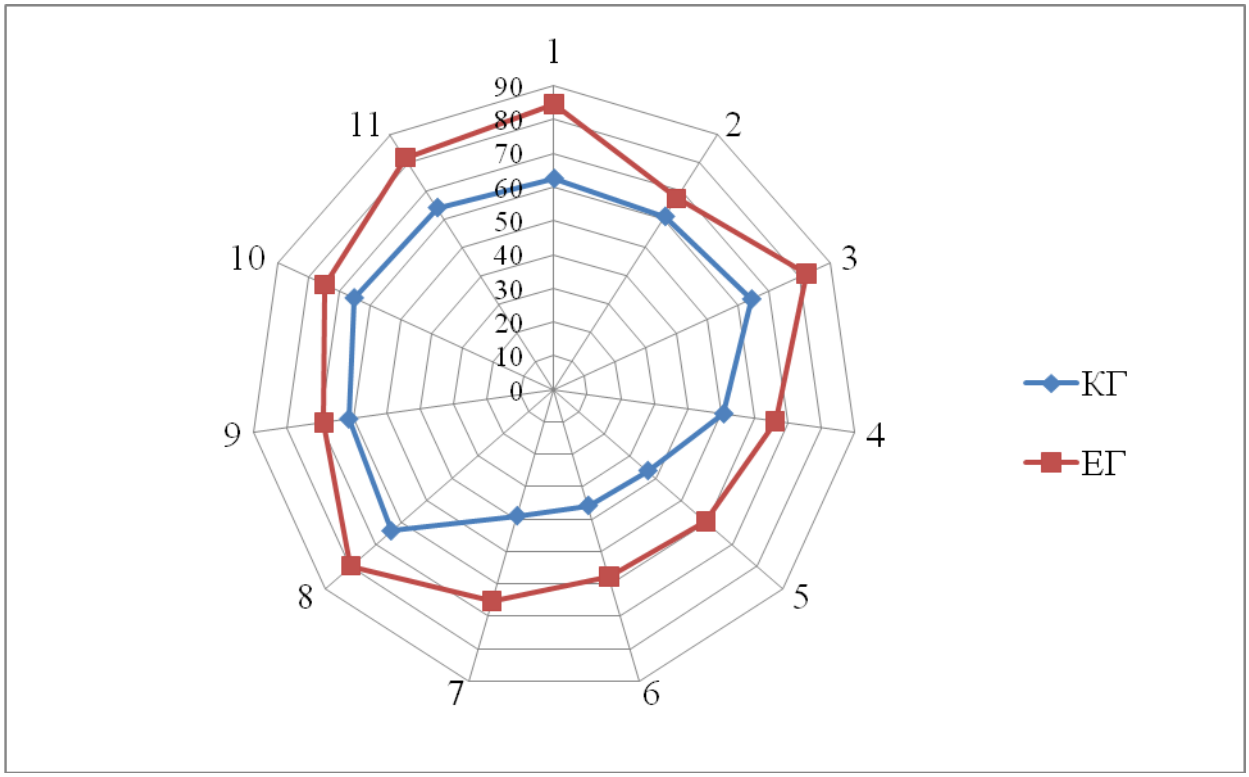

Рис. 5.6. Модель сформованості акме-якостей особистості як компонента акмеологічної компоненти фахівців фізичного виховання

1 – ставлення до свого «Я» («Я-концепція»); 2 – відчуття громадянського обов’язку; 3 – здібності до психологічної близькості з іншою людиною; 4 – організаторські здібності; 5 – комунікативні здібності; 6 – творчий потенціал (креативність); 7 – потреба в досягненні; 8 – емоційна поінформованість; 9 – керування емоціями; 10 – емпатія; 11 – розпізнавання емоцій інших людей.

Формування акме-якості особистості як компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання відбувається впродовж навчання у вищому навчальному закладі нерівномірно, а його показники мають різний вплив на кінцевий рівень їх сформованості.

В результаті кореляційного аналізу ми визначили сила та спрямованість зв’язку й взаємовпливу акме-якостей як компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання. Ми згрупували акме-якості особистості у групи за силою кореляційного взаємозв’язку.

Таким чином, високий кореляційний зв’язок з рівнем сформованості акме-якостей особистості мають творчий потенціал (креативність) (r = 0,91) студентів та комунікативні здібності (r = 0,91), а також організаторські здібності (r = 0,89).

Креативність як системна якість інтелекту, сукупність особливостей психіки людини, що забезпечує реалізацію її власної індивідуальності у студентів експериментальної групи на кінець навчання на магістерському рівні вищої освіти на 57,8 %. У студентів контрольної групи даний показник становив 35,86 %, що на 21,9 % менше від основної групи.

Важливі для професійної діяльності фахівців фізичного виховання комунікативні здібності, здібності до спілкування з колегами, батьками, учнями, уміння знаходити правильний підхід до них, уміння передбачати результат педагогічної дії, у студентів експериментальної групи в процесі професійної підготовки було сформовано на 59,6 %. У студентів контрольної групи даний показник був на 22,8 % менший та становив 36,76 %.

Організаторські здібності, вміння згуртовувати діяльність навчального колективу, оптимізувати власну діяльність (планувати, контролювати) у студентів експериментальної групи в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології було сформовано на 66,3 %. При цьому у студентів контрольної групи показник рівня сформованості організаторських здібностей становив 50,79 %, що на 15,5 % менше основної групи студентів.

Наступна група акме-якостей особистості, які, за результатами кореляційного аналізу, мають високий кореляційний зв’язок з рівнем їх сформованості як компонента це: потреба в досягненні (r = 0,76), ставлення до свого «Я» («Я-концепція») (r = 0,74) та здібності до психологічної близькості з іншою людиною (r = 0,74).

Потреба в досягненні, як одна з основних акме-якостей особистості, особливо для студентів спеціальності «Фізичне виховання», прагнення перевершити уже

досягнутий рівень виконання певної дії, змагання з самим собою чи з іншими, яка лежить в основі наполегливості при подоланні перешкод. В процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології потреба в досягненні була сформована у студентів експериментальної групи на 65,3 %. У студентів контрольної групи за відповідний період навчання даний показник склав 39,1 %, що на 26,25 % менше основної групи.

«Я-концепція», що включає усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних природних властивостей, самооцінку, суб'єктивне сприйняття, що характеризує вплив на власну особистість зовнішніх факторів у студентів експериментальної групи в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології сформована на 84,5 %. У студентів контрольної групи рівень сформованості ставлення до свого «Я» був на 22,04 % менший та склав 62,46 %.

Здібності до психологічної близькості з іншою людиною, вміння слухати, потреба в духовній близькості та рівень їх сформованості для людей професії типу «людина – людина» мають важливе значення. Рівень сформованості даної складової акме-якості особистості як компонента акмеологічної компетентності у студентів експериментальної групи склав 82,4 %. У студентів контрольної групи за даний показник ставить 64,36 %, що на 18 % менше основної групи.

В результаті кореляційного аналізу ми визначили групу акме-якостей особистості, що мають значний зв'язк й взаємовплив на рівень сформованості даного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання.

Відтак, значний кореляційний зв'язок з рівнем сформованості акме-якостей особистості мають відчуття громадянського обов'язку ($r = 0,65$), емпатія ($r = 0,64$), здібність до розпізнавання емоцій інших людей ($r = 0,6$) та емоційна поінформованість ($r = 0,53$).

Відчуття громадянського обов'язку, пов'язані з ним такі якості особистості, як патріотизм, інтерес до явищ суспільно-політичного життя, почуття професійної відповідальності, потреба в спілкуванні та колективізм на сучасному етапі розвитку українського суспільства є необхідною умовою формування компетентного, конкурентоспроможного сучасного педагога, здатного виховувати молоде покоління українців. Рівень сформованості відчуття громадянського обов'язку як складової

акме-якості особистості як компонента акмеологічної компетентності у студентів експериментальної групи склав 67,3 %. У студентів контрольної групи за даний показник становить 60,9 %, що на 6,4 % менше основної групи. Протиріччя, які існують в даний час в суспільно-політичному житті країні, на нашу думку, неоднозначно та не досить позитивно впливають на формування даної якості у студентів.

Емпатія як здатність співпереживати, перейматися почуттями та переживаннями іншої особи, потреба у безкорисливому створенні сприятливих умов для позитивного емоційного стану та життєдіяльності особи, що потребує підтримки, важлива акме-якість особистості не тільки для фахівців фізичного виховання, а є одним з показників високого рівня розвитку гуманістичної складової духовності суспільства в цілому. У студентів експериментальної групи в процесі неперервної професійної підготовки на засадах амкеології рівень сформованості емпатії як показника акме-якості особистості становить 74,8 %. У студентів контрольної групи за даний показник ставить 65,21 %, що на 9,59 % менше основної групи.

Розпізнавання емоцій інших людей є показником «емоційного інтелекту» особистості, фіксує вміння людини керувати станом та почуттями співрозмовника, розпізнавати та відчувати емоційний компонент міжособистісних стосунків. В професії типу «людина – людина», професії педагога важливим є сформованість даної акме-якості особистості як компонента акмеологічної компетентності. У студентів експериментальної групи в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології рівень сформованості даної якості становить 81,65 %. У студентів контрольної групи рівень сформованості здатності розпізнавання емоцій інших людей був на 17,65 % менший та склав 64 %.

Емоційна поінформованість відображає рівень поінформованості людини щодо змісту законів та феноменів афективного життя, розуміння того, яку емоційну реакцію можуть викликати будь-яка подія, слово, вчинок. У студентів експериментальної групи рівень сформованості емоційної поінформованості склав 79,8 %, що на 15,77 % більше, ніж у студентів контрольної групи, у яких даний показник становив 64 %.

Акме-якість особистості керування емоціями, як було визначено в результаті кореляційного аналізу, має помірний зв'язк й взаємовплив на рівень сформованості даного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання (r = 0,44).

Керування емоціями відображає здатність особистості керувати й контролювати міру впливу зовнішніх психотравмуючих факторів на свій емоційний стан (вміння захищатися від негативних емоцій). В процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології рівень сформованості здатності керування емоціями у студентів контрольної групи становив 69 %, що тільки на 7,45 % більше, ніж у контрольної групи (61,55 % відповідно).

Таким чином, рівень сформованості акме-якостей особистості як компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах амкеології на всіх рівнях вищої освіти становив 73,9 %. У контрольної групи студентів спеціальності «Фізичне виховання» даний показник склав 54,68 %, що на 19,22 % менше основної групи.

Аналізуючи рівень сформованості акме-якостей особистості як компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології ми визначили, що у експериментальної групи студентів він становить 73,9 %, відповідно у студентів контрольної групи рівень сформованості даного компонента склав 54,68 %, що на 19,22 % менше основної групи.

Аналіз результатів, отриманих після проведення педагогічного експерименту вказує на те, що у студентів експериментальної групи зафіксовано статистично значущі відмінності як у рівні сформованості акмеологічної компетентності у цілому, так і у рівні сформованості її компонентів ($p<0,05$). У студентів контрольної групи спостерігається певна динаміка, але статистично значущі відмінностей у рівні сформованості акмеологічної компетентності та досліджуваних компонентів зафіксовано не було ($p>0,05$).

З метою покращення якості професійної підготовки фахівців фізичного виховання, в результаті кореляційного аналізу, ми визначили зв'язок й взаємовплив

акме-мотиваційного, когнітивно-акмеологічного, акмеологічно-діяльнісного компонентів та акме-якостей особистості на рівень сформованості акмеологічної компетентності. Аналіз динаміки рівнів сформованості акмеологічної компетентності у студентів спеціальності «Фізичне виховання» подано в таблиці 5.4.

Таблиця 5.4

Динаміка рівнів сформованості акмеологічної компетентності у студентів спеціальності «Фізичне виховання»

№	Показники		КГ, %			ЕГ, %			
		до	після	показ ник змін	досто-вірність відмін-ностей	до	після	показ ник змін	досто-вірність відмін-ностей
1	Акмеологічна компетентність	51,5	62,25	10,25	p>0,05	51,3	78,69	27,39	p<0,05
2	Акме-мотиваційна компонента	54,6	63,3	8,7	p>0,05	55,2	84,3	29,1	p<0,01
3	Когнітивно-акмеологічна компонента	65,8	75,4	9,6	p>0,05	65,4	88,0	22,6	p<0,05
4	Акмеологічно-діяльнісна компонента	49,6	55,6	6,0	p>0,05	50,3	68,54	18,24	p<0,05
5	Акме-якості особистості	43,5	54,68	11,18	p>0,05	44,3	73,9	29,6	p<0,01

Порівняльний аналіз рівня сформованості акмеологічної компетентності та її компонентів в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання контрольної та експериментальної групи представлено на рис. 5.7.

Відтак, високий кореляційний зв’язок з рівнем сформованості акмеологічної компетентності простежується з акмеологічно-діяльнісною компонентою (r = 0,81), акме-мотиваційною (r = 0,78) та когнітивно-акмеологічною (r = 0,71). Значний кореляційний зв’язок з рівнем сформованості акмеологічної компетентності ми виявили з акме-якостями особистості (r = 0,5).

Для перевірки авторської концепції неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології ми використали факторний аналіз. У результаті факторного аналізу було експериментально доведено взаємозв’язки показників компонентів акмеологічної компетентності: акме-мотивації, когнітивно-акмеологічного, акмеологічно-діяльнісного, акме-якостями

особистості (акме-мотиваційний і особистісний, особистісний і професійний, емоційний і психологічний, когнітивно-акмеологічний і дослідницький) (рис. 5.8).

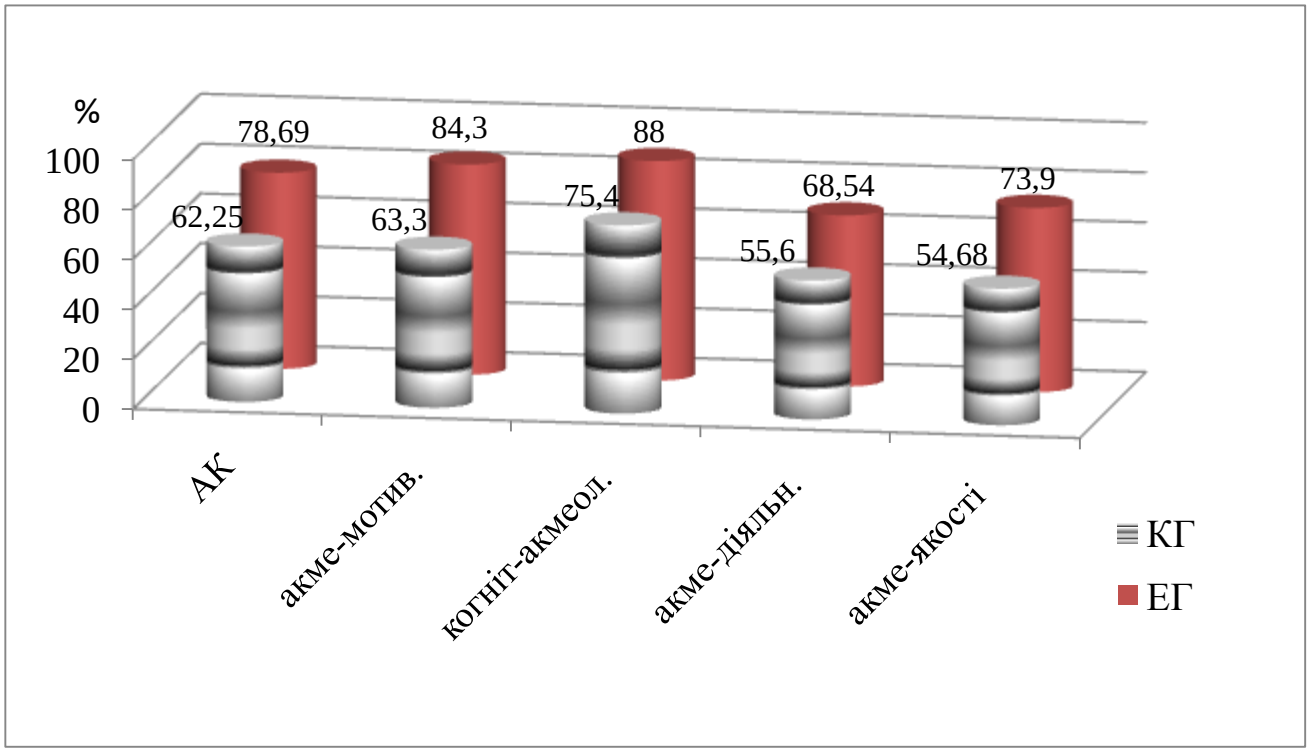

Рис. 5.7. Рівень сформованості акмеологічної компетентності та її компонентів в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання

Отже, компоненти акмеологічної компетентності (акме-мотивації, когнітивно-акмеологічного, акмеологічно-діяльнісного та акме-якості особистості) формуються, розвиваються, вдосконалюються, перебуваючи у взаємному зв’язку, та впливають один на одного.

Показники акме-мотиваційного і особистісного фактору (1) наступні: мотиви престижу, професійні мотиви, навчально-пізнавальні мотиви, мотивація досягнення, та складові особистісного компоненту: ставлення до свого «Я» («Я-концепція»), здібності до психологічної близькості з іншою людиною, емпатія.

Показники особистісного і професійного фактору (2) наступні: організаторські здібності, комунікативні здібності, потреба в досягненні, творчий потенціал особистості, соціальні мотиви.

Показники емоційного і психологічного фактору (3) наступні: самомотивація, емоційна поінформованість, розпізнавання емоцій інших людей (діагностика «Емоційного інтелекту»).

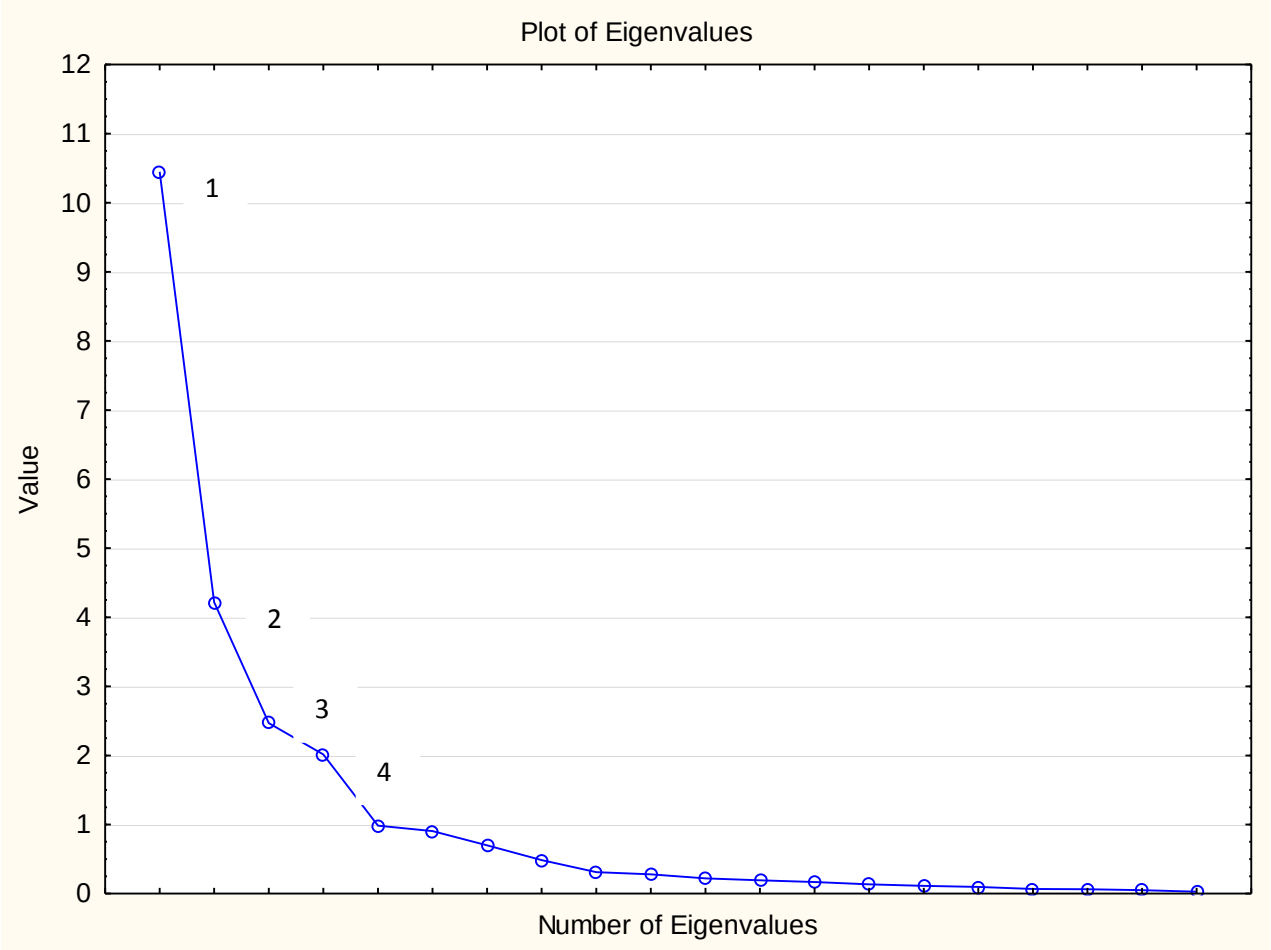

Рис. 5.8. Показники факторного аналізу групування показників компонентів акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання: акме-мотиваційний і особистісний (1), особистісний і професійний (2), емоційний і психологічний (3), когнітивно-акмеологічний і дослідницький (4)

Показники когнітивно-акмеологічного і дослідницького фактору (4) наступні: результати науково-дослідної роботи студентів, інтегральний показник мотивації діяльності.

Всі виділені фактори об’єднують 79,8% всіх показників компонентів акмеологічної компетентності. Відтак, накопичений відсоток дисперсії чотирьох факторів зазначає, що за допомогою факторного аналізу ми досить повно охарактеризували нашу сукупність даних. Загальний відсоток дисперсії для кожного фактора, вказує на його значимість. Найбільш значимим в наших дослідженнях є акме-мотиваційний і особистісний фактор, який має найбільший відсоток загальної дисперсії 43,53%. Акме-мотиваційний і особистісний фактор включає в себе найбільше змінних (складових компонентів акмеологічної компетентності). Проаналізуємо кількісні значення об’єктів першого фактора за допомогою показника «факторні ваги» (factor scores). Найбільшу факторну вагу мають мотивація досягнення (0,83), здібності до психологічної близькості з іншою людиною (0,8), ставлення до свого «Я» («Я-концепція») (0,79), емпатія (0,77), навчально-пізнавальні мотиви (0,74), мотиви престижу (0,71), професійні мотиви (0,70).

Дані показникі також мають високий коефіцієнт кореляції та зв’язок всередині акме-мотиваційного компонента та акме-якостей особистості.

Тому, дуже важливим є формування на початковому рівні вищої освіти та на перший курсах бакалаврського рівня вищої освіти навчальний процес професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології спрямовувати на переважне формування акме-мотиваційного компонента акмеологічної компетентності, що сприяє саморозвитку, самовдосконаленню фахівця.

Акме-якості особистості, які за даними кластерного аналізу, є не досить лабільними, але вдосконалюються на всіх рівнях освіти та сприяють прояву активності особистості в процесі навчання, саморозвитку й самовдосконалення фахівця фізичного виховання упродовж життя.

Особистісний і професійний фактор складає 17,6% загальної дисперсії, що вказує на достатню його значимість. Найбільшу факторну вагу мають соціальні мотиви (0,68), потреба в досягненні (0,57), комунікативні здібності (0,56), організаторські здібності (0,55), творчий потенціал особистості (0,48).

Дані акме-якості особистості мають високий показник коефіцієнту кореляції, що вказує на міцний зв’язок з результатом, рівнем сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання.

Акме-якості особистості є фундаментом для професійного розвитку фахівця в процесі навчання у вищому навчальному закладі та сприяють його саморозвитку, самовдосконаленню упродовж життя.

Емоційний і психологічний фактор складає 10,3% загальної дисперсії, що вказує значимість професійно важливих якостей, психічних властивостей особистості педагога, психічних характеристик (емоційна теплота, терплячість), особистісно-професійних якостей (організованість, комунікативність, відповідальність, дисциплінованість, ініціативність) в професійній діяльності, результатом якої є формування гармонійно розвиненої особистості учнів, студентів.

Найбільшу факторну вагу мають розпізнавання емоцій інших людей (0,7), емоційна поінформованість (0,6), самомотивація (0,5).

Когнітивно-акмеологічний і дослідницький фактор, який складає 8,4% загальної дисперсії, що вказує на важливість об’єднання процесу навчання студентів з їх науково-дослідною роботою в процесі професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.

Когнітивно-акмеологічний компонент має факторну вагу 0,7, а науково-дослідна роба студентів як показник акмеологічно-діяльнісного компонента 0,54.

Таким чином, отримавши знання з гуманітарного, соціально-економічного та професійно-практичного циклів навчального плану професійної підготовки фахівців фізичного виховання, студентів на третьому й четвертому курсах бакалаврського рівня вищої освіти, особливо на магістерському рівні вищої освіти, варто долучати до виконання індивідуальних та групових науково-дослідних завдань, до виконання теми наукової роботи кафедри, до написання науково-дослідних студентських робіт, участі у науково-дослідних семінарах, конференціях, міжнародних грандах.

В результаті проведеного кластерного, кореляційного та факторного аналізів результатів дослідження рівнів сформованості компонентів акмеологічної компетентності ми можемо зробити наступні висновки:

– в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології пріорітети у формуванні акмеологічної компетентності зміщуються від короткого циклу вищої освіти до бакалаврського та магістерського циклів;

– на початковому рівні вищої освіти та на першому й другому курсах бакалаврського рівня у студентів спеціальності «Фізичне виховання» переважно формується акме-мотиваційна компонента акмеологічної компетентності;

– акме-мотиваційна компонента має високий кореляційний зв’язок (r = 0,78) з рівнем сформованості акмеологічної компетентності. Як показали результати кластерного аналізу акме-мотиваційна компонента найбільш лабільна, тому важливо сформувати її складові на початкових етапах неперервної професійної підготовки, щоб спонукати, активувати, спрямовувати та регулювати акме-орієнтований саморозвиток фахівця фізичного виховання. Акме-мотиваційний і особистісний фактор (1) є найбільш значимим за результатами факторного аналізу, включає в себе найбільше змінних та має відсоток загальної дисперсії 43,53%. Найбільшу факторну вагу мають мотивація досягнення (0,83), здібності до психологічної близькості з іншою людиною (0,8), ставлення до свого «Я» («Я-концепція») (0,79), емпатія (0,77), навчально-пізнавальні мотиви (0,74), мотиви престижу (0,71), професійні мотиви (0,70). Ці складові мають сильну залежність з акме-мотиваційним компонентом акмеологічної компетентності, про що свідчить результат кореляційного аналізу: навчально-пізнавальні мотиви (r = 0,97) та професійні мотиви (r = 0,966), мотиви престижу(r = 0,95). Також, високий кореляційний зв’язок з рівнем сформованості акме-якостей особистості мають потреба в досягненні (r = 0,76), ставлення до свого «Я» («Я-концепція») (r = 0,74) та здібності до психологічної близькості з іншою людиною (r = 0,74); значний кореляційний зв’язок має емпатія (r = 0,64);

– на бакалаврському рівні вищої освіти у студентів пріорітет зміщується на формування когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності під час вивчення навчальних дисциплін гуманітарного, соціально-економічного, природничо-наукового, професійного та практичного циклів професійної підготовки;

– когнітивно-акмеологічного компонента має високий кореляційний зв’язок (r = 0,71) з рівнем сформованості акмеологічної компетентності. Результати кластерного аналізу показали, що когнітивно-акмеологічного компонента одна з найменш лабільних в структурі акмеологічної компетентності, яка потребує використання акмеологічно спрямованих методів, форм та наповнювати акмеологічною складовою зміст навчальних дисциплін навчального плану професійної підготовки фахівців фізичного виховання. За результатами факторного аналізу когнітивно-акмеологічний і дослідницький фактор (4) має відсоток загальної дисперсії 8,4%. На формування когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності в процесі вивчення навчальних дисциплін й акмеологічного збагачення їх змісту визначено найбільший вплив «Педагогічної майстерності» (r = 0,86), «Теорії і методики фізичного виховання» (r = 0,76), «Професійної майстерності» (r = 0,7);

– на магістерському рівні вищої освіти пріоритет професійної підготовки зміщується на формування акмеологічно-діяльнісного компонента акмеологічної компетентності в процесі самостійної та науково-дослідної роботи студентів.

– акмеологічно-діяльнісна компонента має високий кореляційний зв’язок (r = 0,81) з рівнем сформованості акмеологічної компетентності. Результати кластерного аналізу показали, що акмеологічно-діяльнісна компонента достатньо лабільна складова в структурі акмеологічної компетентності та за результатами факторного аналізу складають когнітивно-акмеологічний і дослідницький фактор. Науково-дослідна робота студентів має значний зв’язок з рівнем сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента, про що свідчить величина коефіцієнта кореляції r = 0,61. В результаті кореляційного аналізу ми визначили щільність та спрямованість зв’язку й взаємовпливу складових показників мотивації діяльності (15 складових) на діяльнісну компоненту, за рахунок яких можна збільшувати рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання;

– акме-якості особистості вдосконалюються на всіх рівнях освіти в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології та сприяють прояву активності особистості в процесі професійного становлення та постійного самовдосконалення й саморозвитку фахівця;

– акме-якості особистості мають значний кореляційний зв’язок з рівнем сформованості акмеологічної компетентності (r = 0,5). Результати кластерного аналізу показали, когнітивна компонента найменш лабільна в структурі акмеологічної компетентності, тому потребує постійного розвитку та вдосконалення. За результатами факторного аналізу було виокремлено особистісний і професійний (2), емоційний і психологічний (3) фактори. Дані фактори взаємопов’язані на мають відсоток загальної дисперсії 17,6% та 10,3% відповідно. Найбільшу факторну вагу мають соціальні мотиви (0,68), потреба в досягненні (0,57), комунікативні здібності (0,56), організаторські здібності (0,55), творчий потенціал особистості (0,48). Визначені показники також мають високий кореляційний зв’язок з рівнем сформованості акме-якостей особистості: творчого потенціалу (креативність) (r = 0,91) студентів та комунікативними здібностями (r = 0,91), організаторськими здібностями (r = 0,89), потребі в досягненні (r = 0,76).

Таким чином, результатом неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології є сформована у випускника акмеологічна компетентність, як інтегрованої здатності особистості, яка формується у процесі неперервної акмеологічно спрямованої професійної підготовки і відображає здатність фахівця будувати власний саморозвиток із постійним ускладненням завдань та зростанням рівня досягнень задля навчання, саморозвитку та самовдосконалення упродовж життя, досягнення особистісного й професійного акме.

Акмеологічний підхід до неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання передбачає створення освітнього акме-середовища у вищому навчальному закладі як педагогічних умов формування у них акмеологічної компетентності.

Визначення впливу макро-, мезо-, мікроосвітнього середовища (держава, суспільство; навчальний та трудовий колектив; сім’я) на особистість дозволить ефективно вирішувати завдання організації та реалізації акмеологічно спрямованої неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання.

У результаті проведення SWOT-аналізу освітнього середовища досліджуваного вищого навчального закладу, визначено сильні сторони, що

відображають внутрішній стан освітнього середовища (мотивація колективу випускової кафедри фізичної культури та спортивної майстерності; відповідальність та постійне самовдосконалення співробітників кафедри); слабкі сторони існуючого процесу професійної підготовки фахівців фізичного виховання (недостатній матеріальний стимул працівників; недостатньо мотивовані до професійного зростання молоді фахівці; відсутність ефективної системи професійного відбору абітурієнтів до педагогічної роботи); визначено можливості для розвитку досліджуваного освітнього середовища (підвищення статусу та матеріального забезпечення фахівців; створення умов для підготовки кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукових та інформаційних технологій, достатня матеріально-технічна база; співпраця з дитячо-юнацькими спортивними школами, спеціалізованими спортивними навчальними закладами); визначено зовнішні загрози системи професійної підготовки фахівців фізичного виховання (відставання від світових стандартів ресурсного забезпечення галузі; невисока престижність та низький рівень матеріального заохочення бюджетних працівників галузі «Фізичне виховання, спорт і здоров’я людини»).

Таким чином, в результаті дослідження було підтверджено положення провідної концепції про те, що неперервний професійний й особистісний розвиток, саморозвиток та самовдосконалення фахівця фізичного виховання відбувається упродовж життя й професійної діяльності, якщо його професійна підготовка буде передбачати формування у нього мотивації й здатності до досягнення акме за рахунок реалізації ним своїх професійних та особистісних акме-якостей.

Результати проведеного порівняльного аналізу свідчать про те, що розроблені та впроваджені організаційно-методичні засади акмеологічно спрямованої неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання дозволяють сформувати у них акмеологічну компетентність.

5.3. Обгрунтування варіативних моделей неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології

Професійна підготовка фахівців фізичного виховання в Київському університеті імені Бориса Грінченка здійснюється відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.) на основі Національної рамки кваліфікацій (НРК), згідно з європейськими стандартами вищої освіти, на відповідних рівнях вищої освіти, що становлять цикл неперервної професійної підготовки фахівців [597]:

- початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;
- перший (бакалаврський) рівень;
- другий (магістерський) рівень;
- третій (освітньо-науковий) рівень;
- науковий рівень.

Цикл неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання в Київському університеті імені Бориса Грінченка забезпечується відповідно організованим освітнім акме-середовищем, структура якого включає: Університетський коледж (короткий цикл вищої освіти); Факультет здоров’я, фізичного виховання і спорту (бакалаврський та магістерський цикли вищої освіти); Інститут післядипломної педагогічної освіти (перепідготовка, підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури).

Досліджуючи ефективність професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології ми виокремили моделі неперервного циклу професійної підготовки: професійно-мотиваційна (ПМ), практично-спрямована (ПС), спортивно-діяльнісна (СД) (рис. 5.9).

Професійно-мотиваційна модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання включає наступні етапи: після отримання базової загальної середньої освіти навчання в коледжі на початковому рівні вищої освіти, здобуття особою загальнокультурної та професійно орієнтованої підготовки, спеціальних умінь і знань (1-4 курси навчання). Наступний етап даної моделі – професійне навчання на бакалаврському (3-4 курси навчання) та магістерському рівнях вищої освіти зі здобуття особою теоретичних знань та практичних умінь і навичок,

достатніх для успішного виконання професійних обов’язків за обраною спеціальністю, загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності.

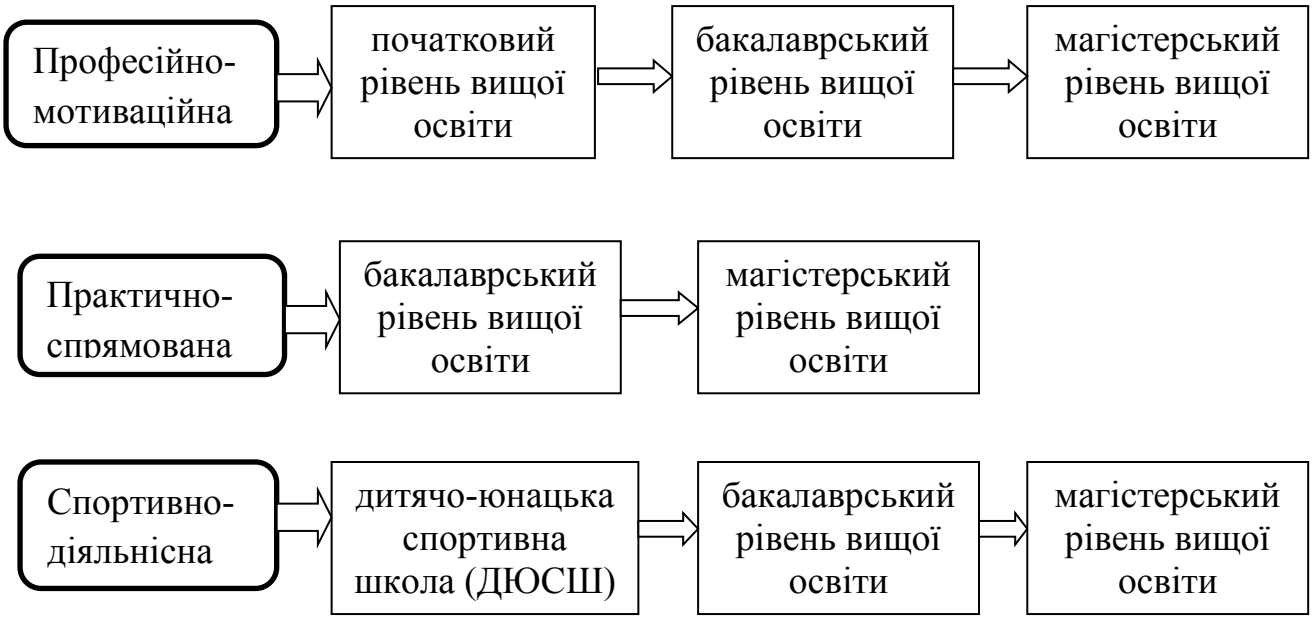

Рис. 5.9. Моделі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання

Практично-спрямована модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання включає етапи: на базі повної загальної середньої освіти професійне навчання на бакалаврському рівні вищої освіти зі здобуттям особою теоретичних знань та практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов’язків за обраною спеціальністю. Наступний етап моделі – навчання на магістерському рівні вищої освіти зі здобуттям особою поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю (чи спеціалізацією), загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного

виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності.

Спортивно-діяльнісна модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання включає етапи: на базі повної загальної середньої освіти та тренування у дитячо-юнацькій спортивній школі (ДЮСШ) із присвоєнням спортивної кваліфікації (КМС, МС, МСМК) професійне навчання у вищому навчальному закладі на бакалаврському рівні вищої освіти зі здобуттям особою теоретичних знань та практичних умінь і навичок; навчання на магістерському рівні вищої освіти за обраною спеціальністю.

З метою дослідження ефективності варіативних моделей неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання ми визначали у них динаміку формування та рівень сформованості компонентів акмеологічної компетентності (рис. 5.10).

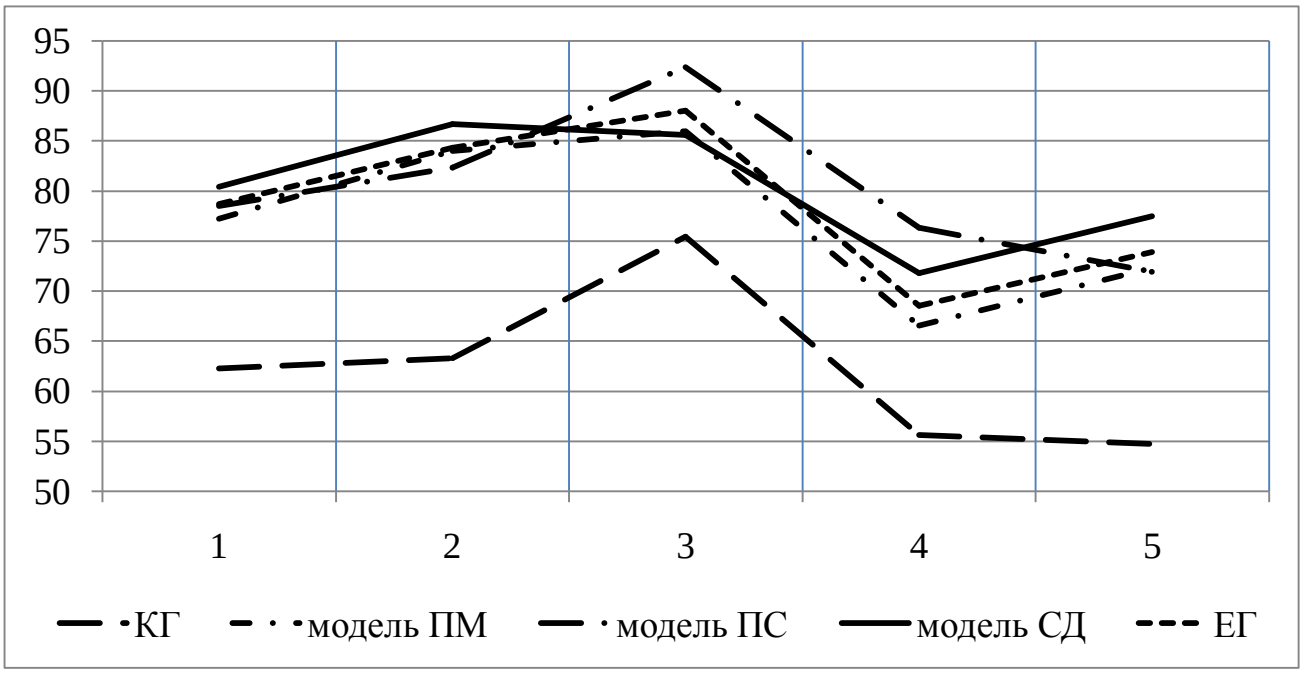

Рис. 5.10. Можливості варіативних моделей щодо формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання.

1 – рівень сформованості акмеологічної компетентності, 2 – акме-мотиваціний компонент акмеологічної компетентності, 3 – когнітивно-акмеологічний компонент акмеологічної компетентності, 4 – акмеологічно-діяльнісний компонент акмеологічної компетентності, 5 – акме-якості особистості.

Проаналізуємо результати дослідження рівня сформованості акмеолоічної компетентності та її компонентів у студентів, які входять до складу професійно-мотиваційної моделі процесу неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах амеології.

На початковому рівні вищої освіти впродовж навчання в Університетському коледжі у студентів спеціальності «Фізичне виховання» переважно формується акме-мотиваційна компонента акмеологічної компетентності як сукупність спонукань та умов, що детермінують, активують подальше формування когнітивного, діяльнісного та особистісного компоненту (рис. 5.11).

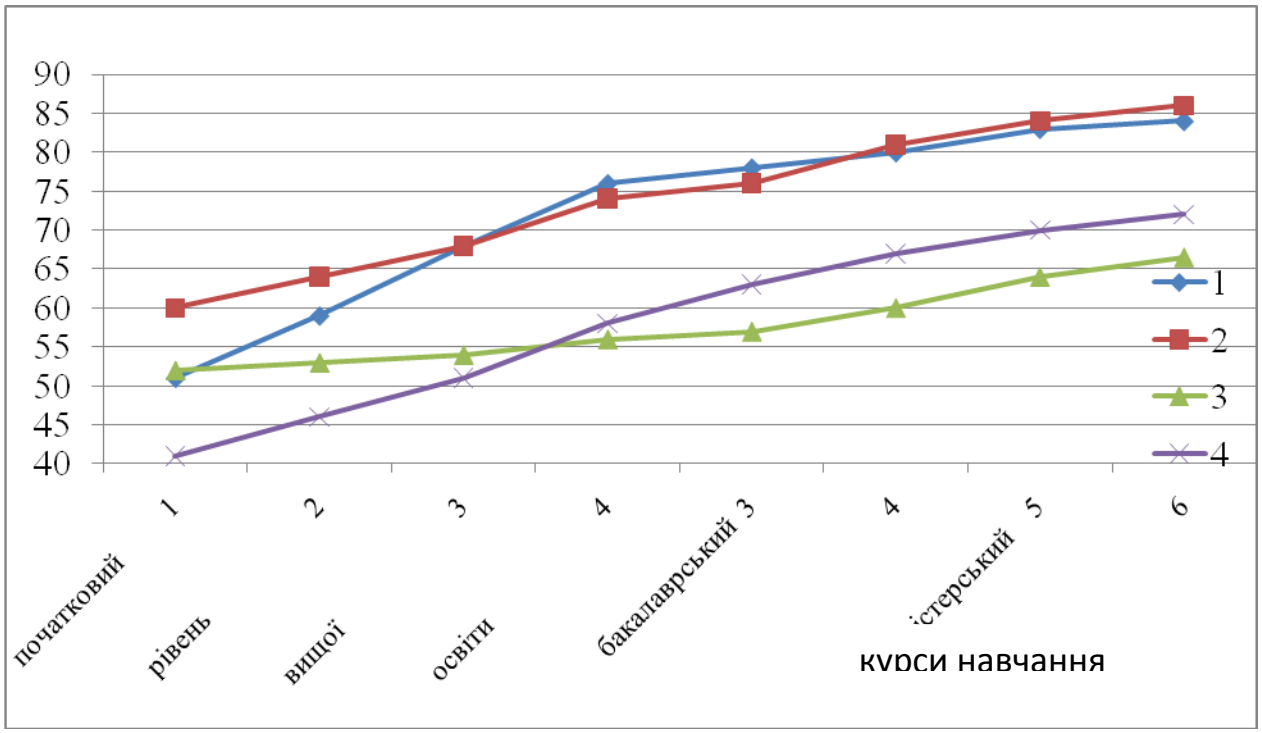

Рис. 5.11. Динаміка формування компонентів акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання: професійно-мотиваційна модель неперервної професійної підготовки на засадах акмеології.

1 – акме-мотиваціний компонент акмеологічної компетентності, 2 – когнітивно-акмеологічний компонент акмеологічної компетентності, 3 – акмеолоігчно-діяльнісний компонент акмеологічної компетентності, 4 – акме-якості особистості.

Рівень сформованості акме-мотиваційної компоненти акмеологічної компетентності за І курс навчання в Університетському коледжі збільшився з 47,8% на 3% та становив 50,8%. На ІІ курсі навчання спостерігається тенденція до зростання акме-мотиваційної компоненти та становить 59%, збільшившись на 8,2%.

На ІІІ курсі навчальний процес професійної підготовки фахівців фізичного виховання складається переважно з навчальних дисциплін професійно-практичної підготовки з використанням акмеологічно спрямованих методів навчання, форм, акмеологічного збагачення змісту навчальних дисциплін. Відтак, акме-мотивація у студентів спеціальності «Фізичне виховання» зросла на 9,3% та становить 68,3%. Тенденція до зберігається і на IV курсі й збільшується на 7,6% й складає 75,9%.

У результаті збільшення ліцензійного обсягу підготовки фахівців фізичного виховання та можливості вступу на бакалаврський рівень вищої освіти на ІІІ курс, випускники Університетського коледжу продовжують професійне підготовку. Перший рік навчання спостерігається не таке інтенсивне зростання рівня акме-мотивації студентів спеціальності «Фізичне виховання», що складає 2,1%. На IV курсі бакалаврського рівня 2% й становить 80%. На час навчання на магістерському рівні вищої освіти у студентів сформовано стійку акме-мотивацію до навчання, саморозвитку, самовдосконалення упродовж життя. Таким чином, на V курсі рівень сформованості акме-мотиваційної компоненти акмеологічної компетентності зростає на 3,2% на VI курсі залишається майже незмінною, збільшується на 1,1% та становить 84,3%.

Когнітивно-акмеологічна компонента акмеологічної компетентності на І курсі професійної підготовки фахівців фізичного виховання збільшується на 2%. На ІІ курсі на 3,4%, на ІІІ відповідно на 4,6%. Рівень сформованості когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності зростає на IV курсі в процесі вивчення навчальних дисциплін зміст яких акмеологічно збагачено, на 6% й становить 74%.

У процесі акмеологічно спрямованої професійної підготовки фахівців фізичного виховання на бакалаврському рівні вищої освіти когнітивна компонента на 2,6 % та на 4,4% відповідно на ІІІ та IV курсах навчання й становить 81%. На

магістерському рівні рівень сформованості когнітивної компоненти зростає на 5,2% (3% й 2,2% відповідно на V й VI курсах професійної підготовки) й становить 86%.

У процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології у студентів, які входять у професійно-мотиваційну модель, формування акмеологічно-діяльнісного компонента акмеологіної компетентності на початковому рівні вищої освіти відбувалося не суттєво. На I курсі рівень сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента збільшився на 1,5%, на II курсі – на 1,9% на III курсі – на 2% відповідно, й на IV курсі рівень сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента збільшився на 1,6%. Таким чином, за період навчання на початковому рівні вищої освіти у студентів спеціальності «Фізичне виховання» рівень сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента акмеологічної компетентності становив 56%.

На бакалаврському вірні вищої освіти рівень сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента акмеологічної компетентності збільшився на III та IV курсах на 2% та 3,1% відповідно, й складав 61,1%. На магістерському рівні вищої освіти акмеологічно-діяльнісного компонента акмеологічної компетентності формувалася в процесі індивідуальної науково-дослідної роботи та самостійної роботи, тому рівень її сформованості збільшився на 5,4% за півтора роки навчання в магістратурі. Відтак, рівень сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента становить 66,5%.

Акме-якості особистості студентів спеціальності «Фізичне виховання» формуються та вдосконалюються на всіх рівнях освіти, сприяють прояву активності особистості в процесі професійного становлення. Впродовж навчання на початковому рівні вищої освіти рівень сформованості особистісної компоненти збільшується на I курсі навчання на 3,6%, на II курсі відповідно на 4,2%; на III та IV курсах рівень сформованості акме-якостей особистості зростає на 4,5% й 3,7%. Відтак, за період навчання в Університетському коледжі рівень сформованості акме-якостей особистості як компонента акмеологічної компетентності студентів спеціальності фізичне виховання становив 58%. На бакалаврському рівні вищої освіти тенденція до зростання рівня сформованості зберігається та за період навчання на III та IV курсах зростає на 3,3%, 3,7% відповідно. В процесі навчання на

магістерському рівні вищої освіти рівень сформованості акме-якостей особистості зростає на 5% й становить 72%.

Таким чином, рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, що входили до професійно-мотиваційна моделі процесу неперервної професійної підготовки на засадах акмеології, зростав від початкового рівня вищої освіти до магістерського рівня. За період професійної підготовки на засадах акмеології на початковому рівні вищої освіти рівень сформованості збільшився на 12,4% (на 2,3% на I курсі, на 2,5% на II курсі, на 3,6% й 4% відповідно на III та IV курсах) й складав 63%. В процесі професійної підготовки на засадах акмеології на бакалаврському рівні вищої освіти рівень сформованості акмеологічної компетентності збільшився на 7,6 % (3,2% та 4,4% відповідно III та IV курси бакалавріату) й становив 70,6%. На магістерському рівні вищої освіти даний показник збільшився на 6,4 % (2,8% та 3,6% відповідно V та VI курси) й становив 77%.

Професійно-мотиваційна модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання, яка складається з процесу навчання в коледжі на початковому рівні вищої освіти, потім два роки на бакалаврському рівні (III, IV кури) та навчання на магістерському рівні вищої освіти характеризується високим рівнем сформованості акме-мотиваційного компонента, особливо на початковому рівні вищої освіти. Також, варто відзначити, що когнітивно-акмеологічна компонента акмеологічної компетентності достовірно збільшується на бакалаврському рівні вищої освіти, але рівень сформованості акмеологічної компетентності нижчий від експериментальної групи загалом. Таким чином, за рахунок акмеологічно-діяльнісного компонента акмеологічної компетентності та акме-якостей особистості, які змінюються рівномірно поступово, але не сприяють зростанню рівня сформованості акмеологічної компетентності в цілому. Посилаючись на результати факторного аналізу, зазначимо, що фактор когнативно-акмеологічний і дослідницький об’єднує когнітивно-акмеологічну та акмеологічно-діяльнісну компоненти, їх показники мають сильний кореляційний зв’язок та факторні ваги, тому недостатній рівень сформованості одного (акмеологічно-діяльнісного) стримує розвиток іншого (когнітивно-акмеологічного). Акме-якості особистості складають

основу особистісного і професійного та емоційного і психологічного факторів, тому варто приділяти увагу розвитку всіх показників акме-яксотей особистості, що в результаті й впливатиме на рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання.

На нашу думку, в процесі професійної підготовки на початковому рівні вищої освіти варто приділяти більше уваги формуванню акмеологічно-діяльнісного компонента, долучати студентів до виконання науково-дослідної роботи, до участі у науково-дослідних семінарах, конференціях, написанні студентських наукових робіт; сприяти самостійній роботі та виконанню групової проектної діяльності.

Проаналізуємо практично-спрямовану модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання (рис. 5.12).

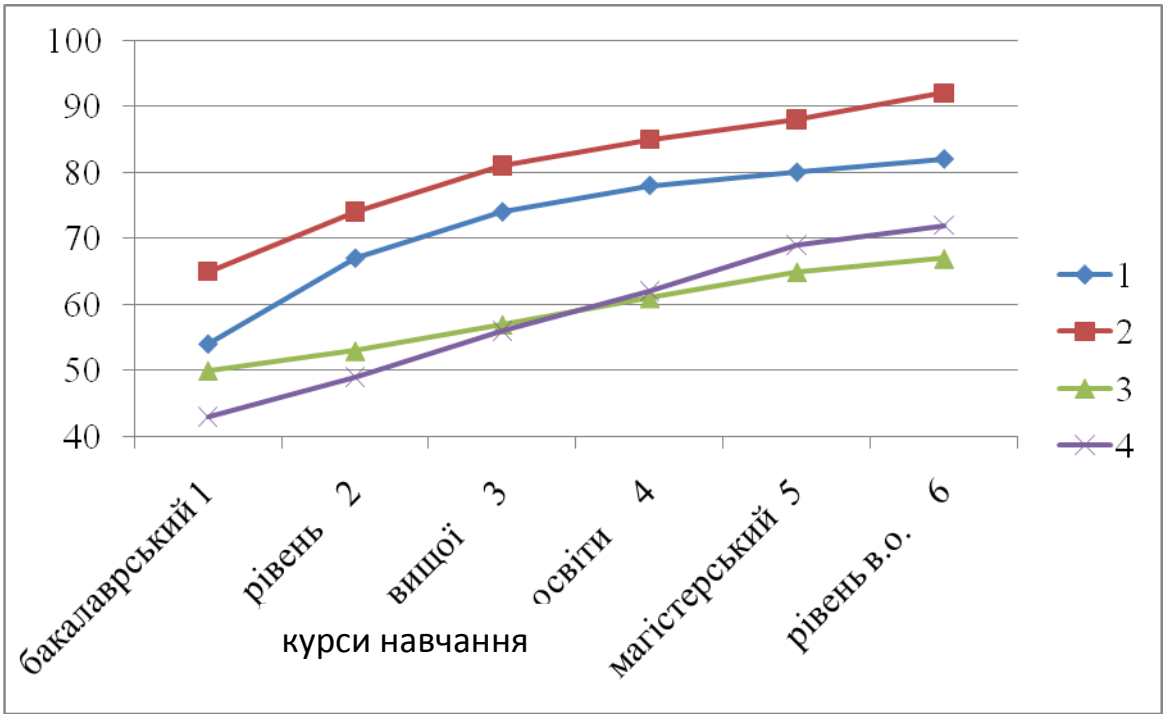

Рис. 5.12. Динаміка формування компонентів акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання: практично-спрямована модель неперервної професійної підготовки на засадах акмеології.

1 – акме-мотиваціний компонент акмеологічної компетентності, 2 – когнітивно-акмеологічни компонент акмеологічної компетентності, 3 – акмеологічно-діяльнісний компонент акмеологічної компетентності, 4 – акме-якості особистості.

Формування акме-мотиваційного компонента акмеологічної компетентності на бакалаврському рівні вищої освіти у студентів, які не є професійними спортсменами, а тільки аматорами, відбувається впродовж навчання нерівномірно. В процесі професійної підготовки на засадах акмеології на I курсі рівень сформованості акме-мотиваціного компонента зростає на 6,4 %. На II курсі також спостерігається значне збільшення даного показника на 7%. На III курсі рівень сформованості акме-мотиваціного компонента збільшується на 6,6%, на IV курсі – на 4%. Загалом за період навчання на бакалаврському рівні вищої освіти сформованість акме-мотиваційного компонента акмеологічної компетентності становить 78%. На магістерському рівні вищої освіти даний показник зростає на 4% (V й VI курси 2,6% та 1,4% відповідно) й становить 82%.

Когнітивно-акмеологічна компонента акмеологічної компетентності студентів у студентів практично-спрямованої моделі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології, формується з акцентом на бакалаврському рівні вищої освіти. В період навчання з I курсу до IV зростає на 19,7% (на I курсі збільшується на 3,7%; II курсі – на 4,4%; на III курсі – на 6,3% та на 5,2% на IV курсі, відповідно) й становить 84,6%. На магістерському рівні вищої освіти показник сформованості когнітивно-акмеологічного компонента зростає на 4% та 3,5%, відповідно на V та на VI курсах, й становить 92%. Зазначимо, що рівень сформованості когнітивно-акмеологічного компонента у осіб практично-спрямованої моделі підготовки на 6% більший, ніж відповідний показник у студентів, що відносяться до професійно-мотиваційної моделі.

Акмеологічно-діяльнісна компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі професійної підготовки на засадах акмеології формується на бакалаврському рівні вищої освіти рівномірно від I до IV курсів. Рівень її сформованості зростає на I курсі на 2,2%, на II курсі на 2,4% на III – на 3% й на 3,4% відповідно на IV курсі. Таким чином, показник рівня сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента становить 61%. На магістерському рівні вищої освіти акмеологічно-діяльнісний компонент зростає на 6% й становить 67%. Відтак, професійно-мотиваційна та практично-спрямована моделі за рівнем

сформованості акмеологічно-діяльнісний компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання не відрізняються.

Акме-якості особистості фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології у групи студентів, що ходять до практично-спрямованої моделі, активно формуються на бакалаврському рівні вищої освіти. На I курсі показник сформованості збільшується на 4,5%, на II курсі вже на 5,2%. Впродовж навчання на III й IV курсах рівень сформованості акме-якостей особистості зростає на 4,9% та 4,8%, відповідно.

Таким чином, рівень сформованості акме-якостей особистості за час навчання на бакалавріаті складає 62,3%. За період професійної підготовки на засадах акмеології рівень сформованості особистісної компоненти зростає на 9,7% (відповідно на V курсі на 5,4%, на VI курсі на 4,3%) й становить 72%.

Таким чином, формування акемологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології у студентів, які складають практично-спрямовану модель, відбувається впродовж навчання на бакалаврському та магістерському рівнях вищої освіти. На I курсі рівень сформованості акемологічної компетентності збільшується на 4,6%, на II курсі – на 5,4%. На III та VI курсах, відповідно, на 5,8% та 5,2%. Отже, рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання за період навчання на бакалаврському рівні вищої освіти становив 72%. Під час навчання на магістерському рівні даний показник збільшився на 6,5% й становив 78,5%.

Відтак, практично-спрямована модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, до якої входять студенти, що вступили до вищого навчального закладу після навчання в загальноосвітніх школах й не мають спортивного розряду має перевагу, порівняно з професійно-мотиваційною моделлю, за рахунок сформованості когнітивно-акмеологічного компонента й акмеологічно-діяльнісного, які складають когнітивно-акмеологічни і дослідницький фактор. Недоліком даної моделі є недостаньо високий рівень сформованості акме-мотиваційного компонента акмеологічної компетентності та акме-якостей особистості, які за результатами факторного аналізу входять до складу

факторів (акме-мотиваційний і особистісний, особистісний і професійний, емоційний і психологічний), що обумовлюють результат неперервної професійної підготовки на засадах акмеології, сформованість у випускника акмеологічної компетентності, як інтегрованої здатності особистості, яка формується у процесі неперервної акмеологічно спрямованої професійної підготовки і відображає здатність фахівця будувати власний саморозвиток із постійним ускладненням завдань та зростанням рівня досягнень задля навчання, саморозвитку та самовдосконалення упродовж життя, досягнення особистісного й професійного акме.

Спортивно-діяльнісна модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології складається зі студентів, які мають спортивний стаж 7-8 років, спортивну кваліфікацію кандидат в майстри спорту (КМС), майстер спорту (МС) й навчаються на бакалаврському та магістерському рівнях вищої освіти (рис. 5.13).

Формування акме-мотиваційної компоненти акмеологічної компетентності відбувається на бакалаврському рівні вищої освіти досить активно. На I курсі бакалавріату рівень сформованості збільшується на 6,2%. На II курсі даний показник зростає на 6,8%. Відповідно, на III та IV курсах рівень сформованості збільшується на 6,7% та 6,3%. В процесі професійної підготовки рівень сформованості акме-мотиваційного компонента становить 82%. На магістерському рівні вищої освіти рівень сформованості зростає на 5% й складає 87%. Даний показник сформованості акме-мотивації студентів спеціальності «Фізичне виховання» найвищий з-поміж варіативних моделей.

Студенти-спортсмени, які мотивовані на досягнення успіху у спортивній діяльності, можуть використовувати самомотивацію в процесі тренування й змагань, мають життєву установку на результат, і в навчальній діяльності орієнтовані та спрямовані на навчання, саморозвиток, самовдосконалення упродовж життя.

Когнітивно-акмеологічна компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології формуються під час вивчення дисциплін навчального плану підготовки.

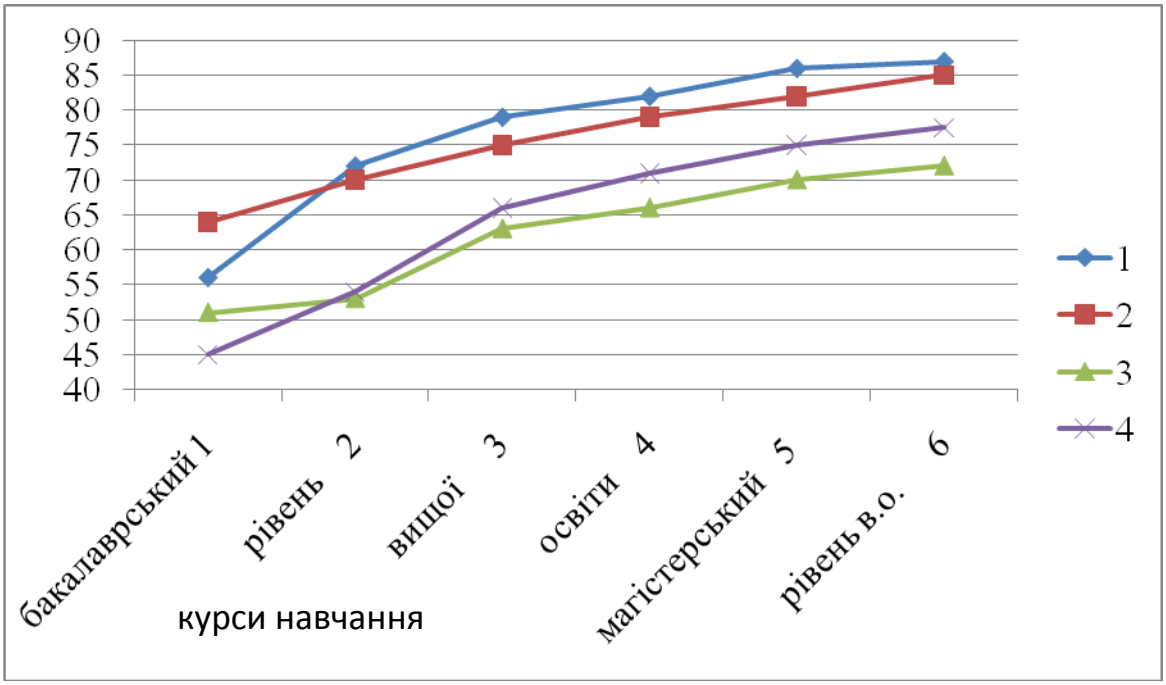

Рис. 5.13. Динаміка формування компонентів акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання: спортивно-діяльнісна модель неперервної професійної підготовки на засадах акмеології.

1 – акме-мотиваціний компонент акмеологічної компетентності, 2 – когнітивно-акмеологічний компонент акмеологічної компетентності, 3 – акмеологічно-діяльнісний компонент акмеологічної компетентності, 4 – акме-якості особистості.

На I курсі рівень сформованості когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності збільшився на 2,4%, на II курсі – на 3%. В процесі навчання на III курсі бакалаврського рівня вищої освіти рівень сформованості когнітивно-акмеологічного компонента збільшився на 5,2%, на IV курсі – 4,4%. Загалом, за період навчання на бакалавріаті рівень сформованості когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання становив 79%. На магістерському рівні вищої освіти показник рівня сформованості когнітивно-акмеологічного компонента збільшився на 6% й становив 85%. Порівняно з професійно-мотиваційною та практично-спрямованою моделюю неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології не високий показник рівня сформованості когнітивно-акмеологічного компонента акмеологічної компетентності пояснюється спортивним режимом

тренувань та змагань, не регулярним відвідуванням навчальних занять, навчанням за індивідуальним графіком.

Акмеологічно-діяльнісна компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання формується на бакалаврському рівні вищої освіти таким чином: на I курсі зростає на 3,2%, на II курсі збільшується на 4 %, на III курсі – на 4,2%, на IV курсі – 3,6%. Впродовж навчання на бакалаврському рівні вищої освіти рівень сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання становить 66%. На магістерському рівні даний показник збільшується на 6% й становить 72%. Показник сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента акмеологічної компетентності у даної моделі більший, ніж у першій (на 5%) та другій (на 6%). Студенти-спортсмени, навчаючись зі індивідуальним графіком відвідування, виконують науково-дослідні завдання, завдання за дистанційною формою навчання, самостійно опановують практичні дисципліни, що сприяло формуванню акмеологічно-діяльнісного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання.

Акме-якості особистості фахівців фізичного виховання формуються в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології на всіх рівнях вищої освіти та сприяють прояву активності особистості в процесі професійного становлення. На бакалаврському рівні вищої освіти рівень сформованості акме-яксотей особистості збільшується на I курсі на 6,2%, на II курсі зростає на 6,7%, на III курсі – на 6,8% , на IV курсі – на 6,3%. Загалом, рівень сформованості акме-яксотей особистості становить 71%. Під час навчання на магістерському рівні даний показник збільшився на 6,5% й становив 77,5%. Таким чином, акме-якості особистості студентів-спортсменів формуються в процесі занять спортом, вдосконалюються в процесі професійного навчання на засадах акмеології й сприяють активності до навчання, саморозвитку, самовдосконалення упродовж життя.

Таким чином, рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі акмеологічно спрямованої неперервної професійної підготовки зростав від бакалаврського до магістерського рівнів вищої освіти. На I курсі рівень сформованості збільшився на 4,3%, на II курсі даний показник зростає

на 4,6%, на III кусі й IV курсі, відповідно, на 5,1% й на 5%. За період навчання на бакалаврському рівні вищої освіти сформованість акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання становив 72%. Під час навчання на магістерському рівні показник рівня сформованості акмеологічної компетентності збільшився на 8% й становив 80%.

Спортивно-діяльнісна модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології вирізняється сформованістю акме-мотиваційного компонента та акме-якостей особистості, які за результатами факторного аналізу складають акме-мотиваційний і особистісний, особистісний і професійний, емоційний і психологічний фактори. Загальний відсоток дисперсії для кожного фактора становить 43,53%, 17,6% та 10,3% відповідно, що вказує на їх значимість. Когнітивно-акмеологічна компонента має високий кореляційний зв'язок (r = 0,71) з рівнем сформованості акмеологічної компетентності. Показники компонента у осіб, що відносяться до спортивно-діяльнісної моделі неперервної професійної підготовки, має найменше значення, що впливає на кінцевий результат – рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання.

Таким чином, аналізуючи варіативність моделей неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, можемо зробити наступні висновки:

– професійно-мотиваційна модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології характеризується високим рівнем сформованості акме-мотиваційного компонента (84,3%), особливо на початковому рівні. Когнітивно-діяльнісна (86%) та акмеологічно-діяльнісна (66,5%) компоненти акмеологічної компетентності, які складають, за результатами факторного аналізу, когнітивно-акмеологівчний і дослідницький фактор, сформовані найменше з-поміж трьох моделей. Акме-якості особистості складають основу особистісного і професійного та емоційного і психологічного фактора (за результатами факторного аналізу), тому варто приділяти увагу розвитку всіх показників акме-якостей особистості (72%). Рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівців

фізичного виховання, які входять до складу професійно-мотиваційної моделі процесу неперервної професійної підготовки на засадах амеології становить 77%;

– практично-спрямована модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології характеризується найнижчим, порівняно з професійно-мотивованою та спортивно-діяльнісною моделями, рівнем сформованості акме-мотивації (82%). Акмеологічно-діяльнісна компонента (67%) та акме-якості особистості (72%) сформовані на рівні професійно-мотиваційної моделі. Практично-спрямована модель відрізняється найвищим рівнем сформованості когнітивно-акмеологічного компонента (92%). Студенти спеціальності «Фізичного виховання», які входять до практично-спрямованої моделі професійної підготовки, мають знання, можуть вчитися у вищому навчальному закладі маючи високий рейтинговий рівень. Даний показник складає когнативно-акмеологічний і дослідницький фактор (за результатами факторного аналізу), який складає 8,3% загальної дисперсії. Рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, які входять до другої моделі, в процесі неперервної професійної підготовки на засадах амеології становить 78,5%;

– спортивно-діяльнісна модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології характеризується високим рівнем сформованості акме-мотиваційного компонента акмеологічної компетентності (87%) та акме-якостей особистості (77,5%). Ці компоненти формуються у спортсменів з дитячого та юнацького віку під час заняття спортом, удосконалюються впродовж навчання у вищому навчальному закладі та спонукають, спрямовують та регулюють їх акме-орієнтований саморозвиток, самовдосконалення, досягнення особистісного та професійного акме. За результатами факторного аналізу акме-мотиваційний компонент та акме-якості особистості входять до акме-мотиваційного і особистісного, особистісного і професійного, емоційного і психологічного факторів. Загальний відсоток дисперсії для кожного фактора становить 43,53%, 17,6% та 10,3% відповідно, що вказує на їх значимість. Акмеологічно-діяльнісна (72%) компонента сформована в процесі навчання за індивідуальним графіком, виконання науково-дослідних завдань, дистанційного навчання сформована більше, ніж у осіб першої та другої моделі. Рівень сформованості когнітивно-акмеологічного (85%)

компонента нижчий, ніж у професійно-мотиваційної та практично-спрямованої моделей, що пояснюється не достатнім часом, витраченим на підготовку до навчальних занять. Рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, які входять до складу спортивно-діяльнісної моделі процесу неперервної професійної підготовки на засадах амеології становить 80%.

Таким чином, аналізуючи варіативні моделі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології ми дійшли висновку, що досліджені моделі не мають статистично достовірної відмінності одна від одної.

За результатами педагогічного експерименту пропонуємо наступну модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології: до фахових іспитів на початковий та бакалаврський рівні вищої освіти допускати студентів, які мають спортивний розряд з виду спорту, оскільки спортсмени мотивовані на досягнення результату, успіху, мають акме-якості особистості, які сформовані в процесі занять спортом та сприяють прояву активності особистості в процесі начання, саморозвитку, самовдосконалення фахівця. Акцентувати формування акмеологічної компетентності в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології на першому курсі початкового та бакалаврського рівнях вищої освіти. Збагачувати зміст дисциплін навчального плану професійної підготовки фахівців фізичного виховання акмеологічною складовою на всіх рівнях вищої освіти. Починаючи з ІІІ курсу навчання у вищому навчальному закладі активно залучати студентів до виконання наукових проектів (групових, індивідуальних), до написання студентських наукових робіт, участі у наукових конференціях, семінарах; впроваджувати навчання на науковій основі. Впродовж навчання у вищому навчальному закладі сприяти саморозвитку, самовдосконаленню, особистісному, професійному та спортивному вдосконаленню студентів спеціальності «Фізичне виховання», створювати умови для виконання спортивних кваліфікаційних вимог з обраного виду спорту, оскільки акме-якості особистості студентів-спортсменів формуються та вдосконалюються в процесі занять спортом. Зазначені положення, на нашу думку, варто додати до «Правил прийому» Київського університету імені Бориса Грінченка на спеціальність «Фізичне виховання».

Висновки до п’ятого розділу

Експериментальна робота з перевірки акмеологічних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання проводилася на базі Київського університету імені Бориса Грінченка з 2009 р. по 2016 р. Мета формувального експерименту полягала у перевірці ефективності розробленої моделі та організаційно-методичних засад акмеологічно спрямованої неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання. Для проведення формувального експерименту було утворено контрольну (98 студентів) та експериментальну (96 студентів) групи.

Здійснено відбір та модифікацію методик проведення формувального експерименту, а саме: методика визначення «Навчальної мотивації студентів» (А. А. Реан, В. А. Якунін); тест-опитувальник «Особистісної зрілості»; діагностика «Емоційного інтелекту» (Н. Холл); методика визначення Інтегрального показника мотивації діяльності за опитувальником «Оцінки рівня прагнень»; «Методика оцінки організаторських здібностей»; методика «Визначення комунікативних здібностей»; методику «Самооцінки творчого потенціалу особистості». Були розроблені питання авторських анкет для визначення у студентів спеціальності «Фізичне виховання» спрямованості та здатності до саморозвитку, самовдосконалення у професійній діяльності; виявлення знань та розуміння понять «акмеологія», «акмеологічна компетентність». Для оцінки рівня сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання у процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології було розроблено систему тестів щодо визначення сформованості кожного її компонента.

Формувальний експеримент здійснювався у чотири етапи: підготовчий, основний, контрольно-узагальнювальний, підсумково-аналітичний. На підготовчому етапі було проведено формування вибірки генеральної сукупності з метою розподілу на контрольну та експериментальну групи; здійснено порівняльний аналіз рівнів сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання у процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології та визначено однорідність (V,%) груп та достовірність відмінності ($p>0,05$). На основному етапі

професійної підготовки фахівців фізичного виховання експериментальної групи було впроваджено організаційно-методичні засади акмеологічно спрямованої неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання: акмеологічно спрямований зміст навчальних дисциплін професійного і практичного циклу підготовки; форми та методи професійної підготовки фахівців фізичного виховання. На контрольно-узагальнювальному етапі формувального експерименту було узагальнено результати експерименту, перевірено вірогідність отриманих результатів з використанням методів математичної статистики; досліджено варіативність моделей неперервної професійної підготовки на засадах акмеології; сформульовано основні положення та висновки за результатами дослідження. На підсумково-аналітичному етапі було проведено аналіз рівня сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання експериментальної та контрольної групи, було здійснено кількісний та якісний аналіз результатів формувального експерименту.

Аналіз результатів експериментальної роботи показав, що рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання у осіб експериментальної групи зріс на 27,39% (на початок – 51,3%, на кінець – 78,69%). У студентів контрольної групи рівень сформованості акмеологічної компетентності зріс на 10,75% (на початок – 51,5%, на кінець – 62,25%).

Встановлено високий кореляційний зв’язок рівня сформованості акмеологічної компетентності з акмеологічно-діяльнісним компонентом (r = 0,81), акме-мотиваційним (r = 0,78), когнітивно-акмеологічним (r = 0,71) та з акме-якостями особистості (r = 0,5).

У результаті факторного аналізу було експериментально доведено взаємозв’язки показників компонентів акмеологічної компетентності (акме-мотиваційний і особистісний, особистісний і професійний, емоційний і психологічний, когнітивно-акмеологічний і дослідницький). Отже, компоненти акмеологічної компетентності (акме-мотивації, когнітивно-акмеологічного, акмеологічно-діяльнісного та акме-якості особистості) формуються, розвиваються, вдосконалюються, перебуваючи у взаємному зв’язку, та впливають один на одного.

Також було визначено загальний відсоток дисперсії, який вказує на значимість компонентів: акме-мотиваційний і особистісний компоненти мають загальний відсоток дисперсії 43,53%, особистісний і професійний – 17,6%, емоційний і психологічний – 10,3%, когнітивно-акмеологічний і дослідницький – 8,4%.

У результаті проведення SWOT-аналізу освітнього середовища досліджуваного вищого навчального закладу, визначено сильні (Strengths) сторони, що відображають внутрішній стан освітнього середовища (мотивація колективу випускової кафедри фізичної культури та спортивної майстерності; відповідальність та постійне самовдосконалення співробітників кафедри); слабкі (Weaknesses) сторони існуючого процесу професійної підготовки фахівців фізичного виховання (недостатній матеріальний стимул працівників; недостатньо мотивовані до професійного зростання молоді фахівці; відсутність ефективної системи професійного відбору абітурієнтів до педагогічної роботи); визначено можливості (Opportunities) для розвитку досліджуваного освітнього середовища (підвищення статусу та матеріального забезпечення фахівців; створення умов для підготовки кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукових та інформаційних технологій, достатня матеріально-технічна база; співпраця з дитячо-юнацькими спортивними школами, спеціалізованими спортивними навчальними закладами); визначено зовнішні загрози (Threats) системи професійної підготовки фахівців фізичного виховання (відставання від світових стандартів ресурсного забезпечення галузі; невисока престижність та низький рівень матеріального заохочення бюджетних працівників галузі «Фізичне виховання, спорт і здоров’я людини»).

Перевірка достовірності відмінностей результатів дослідження у контрольної та експериментальної групи здійснювалася з використанням t-критерію Стьюдента. Така перевірка дала можливість виявити статистично значущі відмінності рівня сформованості акмеологічної компетентності та її компонентів у фахівців фізичного виховання контрольної та експериментальної груп ($p<0,05$). Під час дослідження при опрацюванні результатів формувального експерименту було застосовано такі методи статистичної обробки даних: метод середніх величин, кластерний, кореляційний та факторний аналізи даних.

Результати проведеного дослідження дозволили обґрунтувати варіативні моделі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, а саме: професійно-мотиваційна (ПМ), практично-спрямована (ПС), спортивно-діяльнісна (СД).

Професійно-мотиваційна модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології характеризується високим рівнем сформованості акме-мотиваційного компоненту (84,3%), зокрема на початковому рівні вищої освіти. Когнітивно-акмеологічний (86%) та акмеологічно-діяльнісний (66,5%) компоненти акмеологічної компетентності мають найнижчий рівень сформовані з-поміж трьох моделей. Акме-якості особистості майбутніх фахівців фізичного виховання професійно-мотиваційної моделі на кінець формувального експерименту становлять – 72%. Рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання професійно-мотиваційної моделі становить 77%.

Практично-спрямована модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології характеризується найнижчим, порівняно з професійно-мотиваційною та спортивно-діяльнісною моделлю, рівнем сформованості акме-мотивації (82%). Акмеологічно-діяльнісний компонент (67%) та акме-якості особистості (72%) сформовані на рівні професійно-мотиваційної моделі. Ця модель відрізняється найвищим рівнем сформованості когнітивно-акмеологічного компоненту (92%). Рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, що входить до практично-спрямованої моделі, у процесі неперервної професійної підготовки на засадах амеології становить 78,5%.

Спортивно-діяльнісна модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології характеризується високим рівнем сформованості акме-мотивації (87%) та акме-якостей особисті (77,5%). Акмеологічно-діяльнісний (72%) компонент має найвищий рівень сформованості порівняно з даними професійно-мотиваційної та практично-спрямованої моделей. Рівень сформованості когнітивно-акмеологічного (85%) компоненту нижчий, ніж у професійно-мотиваційної та практично-спрямованої моделей. Рівень сформованості

акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, що складають спортивно-діяльнісну модель процесу неперервної професійної підготовки на засадах амеології, становить 80%.

Результати експериментальної перевірки акмеологічних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання викладено у наступних публікаціях: [147; 152; 1538; 159; 162; 169; 170; 171].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Науковий аналіз показав, що в педагогічній теорії значна увага приділяється оптимізації професійної підготовки фахівців фізичного виховання у вищих педагогічних навчальних закладах, упровадженню особистісно орієнтованої моделі професійної підготовки фахівців, формуванню їх педагогічної майстерності, застосуванню інформаційних технологій у професійній підготовці фахівців фізичного виховання, реалізації професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання на засадах аксіології, дослідженню педагогічних умов підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності, а також до позакласної та позашкільної оздоровчо-виховної роботи. Проте, проблема акмеологічних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання ще не була предметом цілісного наукового дослідження.

Результати констатувального експерименту підтвердили актуальність і доцільність дослідження обраної проблеми. Опитування майбутніх фахівців фізичного виховання (1253 особи) показало, що 23,5% респондентів виявили інтерес до саморозвитку, самовдосконалення у процесі навчання та оволодіння методами досягнення власного акме. Спонукає їх до цього, насамперед, бажання кар'єрного зростання (32,1% респондентів), пізнання нового (37,4% опитаних) та прагнення досягти власного акме (29,3%). Значна частина опитаних студентів (60,5%) пов'язує акмеологію з самовдосконаленням, саморозвитком та досягненням успіху в житті, при цьому більшість із них не усвідомлює важливості самостійної роботи та витрачає на неї лише одну годину на добу (46,9%). Серед опитаних студентів переважна більшість (56,6%) не приділяє уваги фаховій науковій та навчально-методичні літературі та не бере участі (64,9%) у науково-дослідних проектах.

2. Вивчення зарубіжного досвіду показало, що для України певний інтерес становить: можливість планувати послідовність вивчення навчальних дисциплін професійного та практичного циклів підготовки (Велика Британія, Німеччина, Іспанія); графік проходження професійної практики в процесі навчання у вищому

навчальному закладі (Греція, Португалія, Франція); підготовка фахівців фізичного виховання до створення й використання на практиці власної шкільної програми фізичного виховання відповідно до стану здоров'я осіб, які займаються фізичною культурою, та з урахування стандартів шкільного фізичного виховання (США); надання студентам можливості обирати додаткові спеціалізації, вивчення навчальних дисциплін «Акмеологія», «Акмеологія фізичного виховання» під час професійної підготовки фахівців фізичного виховання (країни СНД).

Аналіз професійної підготовки фахівців фізичного виховання у країнах Європейського Союзу показав, що в її основу покладено ідею максимального забезпечення високого рейтингу майбутнім фахівцям фізичного виховання на ринку праці, підвищення їхньої конкурентоспроможності. У європейській системі професійної підготовки придатність до професійної діяльності характеризує сукупність знань, умінь, навичок, володіння підходами для вирішення виробничої ситуації, а також здатність і бажання до неперервного удосконалення та професійного розвитку.

Вивчення європейського досвіду дозволило зробити висновок, що освітня траєкторія підготовки фахівців фізичного виховання виражається в послідовності етапів навчання, яку здійснює студент для отримання знань, навичок, компетенцій, та дає можливість поєднувати послідовність формального та неформального навчання. Майбутній фахівець фізичного виховання має право обирати індивідуальну траєкторію навчання, планувати послідовність вивчення навчальних дисциплін, обирати додаткові спеціалізації, графік проходження професійної практики. Комплекс споріднених освітніх програм або програм професійної підготовки фахівців фізичного виховання, що реалізуються у вищих навчальних закладах, полегшують послідовне індивідуальне зростання всередині або між різними сферами професійної діяльності.

Аналіз професійної підготовки фахівців фізичного виховання у США засвідчив, що стандарти акредитації підготовки фахівців фізичного виховання та стандарти оцінки якості знань випускників враховують потреби американського ринку праці та сучасні тенденції в галузі освіти. Характерною рисою компетентного професіонала в галузі фізичного виховання і спорту є вміння

самостійно створювати якісну шкільну навчальну програму з фізичного виховання відповідно до вимог й інтересів спільноти, шкільного округу, класу, групи дітей. У США існує система відбору майбутніх педагогів у галузі фізичного виховання та система контролю готовності абітурієнта й випускника до ефективної професійної діяльності. Перед вступом на програму підготовки абітурієнту пропонуються завдання на визначення та оцінку професійно-педагогічних здібностей особистості й базовий рівень знань та умінь, необхідних для успішного навчання, що є більш важливим, ніж загальна спортивна підготовка. Особливістю професійної підготовки фахівців фізичного виховання в університетах США є навчання створювати, використовувати на практиці й оцінювати власну шкільну програму фізичного виховання.

Дослідження професійної підготовки фахівців фізичного виховання у країнах СНД показало, що реалізація програми професійної підготовки фахівців фізичного виховання орієнтується на конкретний вид професійної діяльності, спираючись на потреби ринку праці, науково-дослідні і матеріально-технічні ресурси організації. Видами професійної діяльності, до яких готуються фахівці фізичного виховання, є: педагогічна, тренерська, рекреаційна, організаційно-управлінська, науково-дослідна, культурно-просвітницька, санаторно-курортна, сервісна.

Особливістю професійної підготовки фахівців фізичного виховання у країнах СНД є формування їх загальних та професійних компетентностей, оскільки навчальні плани професійної підготовки передбачають навчальні дисципліни, забезпечують оволодіння набором практичних умінь та навичок, теоретичних знань в галузі анатомії, фізіології, гігієни, біомеханіки, філософії, соціології, медицини, психології, педагогіки. Навчальні плани професійної підготовки фахівців фізичного виховання включають дисципліни «Акмеологія», «Акмеологія фізичного виховання».

3. Здійснено класифікацію базових понять дослідження. До першої групи ввійшли поняття, що розкривають сутність та специфіку неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання; до другої групи включені поняття, що стосуються професійної підготовки фахівців фізичного виховання; до третьої

групи віднесено поняття, що визначають акмеологічні засади неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання. Неперервна професійна підготовка фахівців розглядається у дисертації як послідовний процес професійного становлення та розвитку фахівця, здатного до навчання, саморозвитку, самовдосконалення упродовж життя з метою максимальної особистісної й професійної самореалізації та конкурентоспроможності на вітчизняному й світовому ринку праці. Неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання на засадах акмеології у дослідженні розглядається як послідовний процес формування акмеологічної компетентності фахівця фізичного виховання, що забезпечує його професійне становлення та розвиток, формування здатності до навчання, саморозвитку, самовдосконалення упродовж життя задля досягнення особистісного й професійного акме.

Поняття «фізичне виховання» визначається як спеціально організований педагогічний процес цілеспрямованого систематичного впливу на фізичний розвиток, удосконалення функціональних і морфологічних можливостей організму, формування основних життєво важливих рухових навичок, умінь людини засобами фізичних вправ, гігієнічними факторами та силами природи задля зміцнення здоров’я, всебічного розвитку особистості, формування мотивації та потреби у заняттях фізичною культурою.

4. Історико-педагогічний аналіз показав, що передумови виникнення акмеологічного знання беруть початок від філософії Давнього світу, Давнього Китаю, Індії, Античності. У науковий тезаурус поняття «акмеологія» було введено на початку XX ст. Виокремлено етапи розвитку акмеології на теренах України (20-ті роки XX ст. - початок XXI ст.), а саме: фундаментальний (1928 – 1950 рр.), синергетично-технологічний (1951 – 1966 рр.), професійно-прикладний (1967 – 1984 рр.), академічно-науковий (1985 – липень 1991 рр.), креативно-інтегративний (з серпня 1991– до сьогодні).

Фундаментальний етап характеризується визначенням поняття «акмеологія» та її місця в системі наук про людину; синергетично-технологічний етап характеризується визначенням закономірностей та методів досягнення людиною досконалості; професійно-прикладний характеризується визначенням методів

дослідження професійного середовища, системи підвищення кваліфікації, досягнення фахівцем професійної майстерності; академічно-науковий характеризується реєстрацією в Державному комітеті з науки й техніки СРСР акмеології як галузі науки, створенням кафедр акмеології у вищих навчальних закладах, заснуванням науково-практичного журналу «Акмеологія»; креативно-інтегративний характеризується розвитком акмеології у Незалежній Україні, вивченням особливостей формування макро- й мікроакме; шляхів досягнення суспільного, професійного, особистісного акме, заснуванням першої в Україні громадської організації «Українська академія акмеології» (01.07.2006 р.).

5. Акмеологічна компетентність фахівця розглядається як інтегрована здатність особистості, яка формується у процесі неперервної акмеологічно спрямованої професійної підготовки і відображає здатність фахівця будувати власний саморозвиток з постійним ускладненням завдань та зростанням рівня досягнень задля навчання, саморозвитку та самовдосконалення упродовж життя, досягнення особистісного й професійного акме. Обґрунтовано структуру акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, компонентами якої є акме-мотиваційний, когнітивно-акмеологічний, акмеологічно-діяльнісний та акме-якості особистості. Компоненти акмеологічної компетентності фахівця відображають сформованість акме-мотивації до навчання, саморозвитку, самовдосконалення впродовж життя в результаті оволодіння студентами акмеологічними знаннями, розумінням та усвідомленням основних положень акмеології у процесі їх практичного застосування під час самостійної й науково-дослідної роботи та розвитку акме-якостей особистості. Визначено критерії сформованості акмелогогічної компетентності фахівця фізичного виховання (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний).

6. Концепція неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології ґрунтується на положенні про те, що така підготовка повинна здійснюватися з урахуванням пріоритетів у формуванні акмеологічної компетентності у процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання, які змінюються від початкового рівня вищої освіти до першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів. На початковому

рівні вищої освіти у фахівців фізичного виховання переважно формується акме-мотиваційний компонент акмеологічної компетентності. На бакалаврському рівні вищої освіти у студентів акцент зміщується на формування когнітивно-акмеологічної компоненти акмеологічної компетентності. На магістерському рівні вищої освіти професійна підготовка спрямовується на формування акмеологічно-діяльнісної компоненти акмеологічної компетентності.

Провідною концептуальною ідеєю неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології є положення про те, що в умовах глобалізованого світу, інтеграції та інформатизації сучасних систем освіти, неперервний професійний й особистісний розвиток, саморозвиток та самовдосконалення фахівця фізичного виховання відбувається упродовж життя й професійної діяльності, якщо його професійна підготовка буде передбачати формування у нього мотивації й здатності до досягнення акме за рахунок реалізації ним своїх професійних та особистісних акме-якостей.

Пріоритети у формуванні акмеологічної компетентності у процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології змінюються від початкового рівня вищої освіти до першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів. На початковому рівні вищої освіти у фахівців фізичного виховання переважно формується акме-мотиваційний компонент акмеологічної компетентності як сукупність спонукань та умов, що детермінують, активують, спрямовують та регулюють акме-орієнтований саморозвиток фахівця. На бакалаврському рівні вищої освіти у студентів акцент зміщується на формування когнітивно-акмеологічної компоненти акмеологічної компетентності під час вивчення навчальних дисциплін гуманітарного, соціально-економічного, природничо-наукового, професійного та практичного циклів професійної підготовки. На магістерському рівні вищої освіти професійна підготовка спрямовується на формування акмеологічно-діяльнісної компоненти акмеологічної компетентності в процесі самостійної та науково-дослідної роботи студентів.

Неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання на засадах акмеології вдосконалює акме-якості особистості на всіх рівнях вищої освіти та

сприяє вияву її активності у процесі професійного становлення та постійного саморозвитку й самовдосконалення як фахівця. Такий фахівець, із сформованою акмеологічною компетентністю у процесі неперервної професійної підготовки у вищому навчальному закладі, надалі буде здатним до вирішення завдань та проблем різного рівня складності, постійного саморозвитку та самовдосконалення у професійній діяльності.

7. Модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології містить такі складові: цільову; теоретико-методологічну; змістово-процесуальну; критеріально-результативну. Складові моделі відображають мету неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, методологічні підходи та принципи формування акмеологічної компетентності, організаційно-методичні засади неперервної професійної підготовки, критерії рівня сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання.

Цільова складова моделі відповідно до сучасних європейських, національних і галузевих вимог відображає мету неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології. Теоретико-методологічна складова відображає методологічні підходи до неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології та принципи формування акмеологічної компетентності та її компонентів (акме-мотиваційний, когнітивно-акмеологічний, акмеологічно-діяльнісний, акме-якості особистості). Змістово-процесуальна складова моделі відображає організаційно-методичні засади (зміст, форми, методи) неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології й охоплює початковий, перший (бакалаврський) та другий (магістерський) рівні вищої освіти. Критеріально-результативна складова моделі відображає критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний) оцінювання рівня сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання у процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології.

8. Обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено організаційно-методичні засади неперервної професійної підготовки фахівців фізичного

виховання на засадах акмеології. Для формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання зміст навчальних дисциплін професійно-практичного циклу підготовки для кожного рівня вищої освіти (початковий, бакалаврський, магістерський) було збагачено матеріалом акмеологічного спрямування. Акмеологічно спрямовані форми та методи професійної підготовки фахівців фізичного виховання також було диференційовано відповідно до рівнів вищої освіти (початковий, бакалаврський, магістерський).

Формувальний експеримент засвідчив, що у процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в експериментальних групах зріс на 27,39%; у студентів контрольних груп – на 10,75%.

Встановлено високий кореляційний зв’язок рівня сформованості акмеологічної компетентності з акмеологічно-діяльнісним компонентом (r = 0,81), акме-мотиваційним (r = 0,78), когнітивно-акмеологічним (r = 0,71) та з акме-якостями особистості (r = 0,5).

У результаті факторного аналізу було експериментально доведено взаємозв’язки показників компонентів акмеологічної компетентності (акме-мотиваційний і особистісний, особистісний і професійний, емоційний і психологічний, когнітивно-акмеологічний і дослідницький). Отже, компоненти акмеологічної компетентності (акме-мотивації, когнітивно-акмеологічного, акмеологічно-діяльнісного та акме-якості особистості) формуються, розвиваються, вдосконалюються, перебуваючи у взаємному зв’язку, та впливають один на одного.

Сформульовано принципи відбору змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології (цілісності, науковості, наступності, єдності, узгодженості, варіативності, відповідності рівнів вищої освіти) та розкрито їх зміст.

Для формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання у процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології зміст навчальних дисциплін циклу професійної-практичної підготовки був збагачений акмеологічно спрямованою складовою. На початковому рівні вищої

освіти до змісту навчальних дисциплін циклу професійної-практичної підготовки («Вступ до спеціальності», «Теорія і методика фізичного виховання», «Психологія фізичного виховання», «Спортивно-педагогічне удосконалення») було уведено питання щодо сутності та змісту акмеології, положення загальної акмеології, введено поняття «мікроакме», «макроакме», засоби та моделі досягнення особистісного акме, питання щодо акме-мотивів саморозвитку, самовдосконалення. На першому (бакалаврському) рівні вищої освіти зміст навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки («Вступ до спеціальності», «Теорія і методика фізичного виховання», «Психологія фізичного виховання», «Педагогічне фізкультурно-спортивне вдосконалення», «Професійна майстерність», «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання») було збагачено поняттями акмеології фізичного виховання, засобів досягнення професійного акме, акмеологічного проектування особистісно-професійного розвитку фахівця, професійної акметектоніки. На другому (магістерському) рівні вищої освіти зміст навчальних дисциплін нормативної частини циклу професійно-педагогічної підготовки («Методика викладання дисциплін з фізичного виховання у вищих навчальних закладах», «Професійно-прикладна фізична культура») було збагачено акмеологіними знаннями прикладної спрямованості, використання акмеологічно спрямованих технологій професійного саморозвитку, акмеографічного підходу до розвитку професіонілізму.

У процесі дослідження було зроблено висновок, що неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання на засадах акмеології може відбуватися із застосуванням традиційних та інноваційних форм організації навчального процесу. До організаційних форм, що забезпечують формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання та впроваджувалися на початковому рівні вищої освіти, віднесено лекції (тематичні, проблемні та бінарні); семінари - конференції, міждисциплінарні семінари, дискусії, ділові ігри, «мозкові штурми». На першому (бакалаврському) рівні вищої освіти до таких організаційних форм віднесено лекції-прес-конференції, лекції-дискусії, лекції-візуалізації; семінари – евристичні бесіди, «круглий стіл», аналітичні та міждисциплінарні семінари, пошукові семінари. На другому (магістерському)

рівні вищої освіти до організаційних форм, що забезпечують формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, віднесено міждисциплінарні, інтегровані лекції, лекції-консультації; аналітичні семінари, пошукові семінари, «мозкові штурми», практичні заняття з використанням проектного навчання.

До методів формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, що впроваджувалися на початковому рівні вищої освіти, віднесено дискусійні (диспут, дискусія), діалогічні (діалог, синтез думок) та евристичні (евристичні питання, відкриття, аукціон ідей). На першому (бакалаврському) рівні вищої освіти до таких методів віднесено проблемні (аналіз педагогічних ситуацій, ситуативного моделювання), евристичні (метод прогнозування, професійний квест), діалогічні (синтез думок) та ігрові (ігрове моделювання). На другому (магістерському) рівні вищої освіти до методів формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання віднесено діалогічні (мікрофон), проблемні (кейс-метод), евристичні (незакінчені речення, «мозкова атака»), творчі ситуації, проектні методи.

Дослідження переконує, що самостійна робота фахівців фізичного виховання у процесі акмеологічно спрямованої неперервної професійної підготовки сприяє цілепокладанню щодо формування у них акмеологічної компетентності, зокрема акме-мотивації, розширенню та поглибленню знань щодо засобів, методів досягнення особистісного й професійного акме, вироблення уміння вчитися упродовж життя, розвитку акме-якостей особистості. У дисертації подано завдання для самостійної роботи, спрямовані на формування компонентів акмеологічної компетентності з урахуванням пріоритетів початкового, першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти. Доведено, що добір та організація різних акмеологічно спрямованих видів самостійної роботи (вивчення інноваційного досвіду щодо досягнення особистісного акме, створення проектів професійного розвитку, спостереження та аналіз практичних ситуацій, написання наукових робіт, участь у предметних олімпіадах, участь у методичних семінарах щодо використання акмеологічо спрямованих методів та засобів

досягнення акме) сприяє реалізації мети неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.

Показано, що важливого значення у процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології набуває науково-дослідна робота студентів, яка розглядається як важлива складова неперервної професійної підготовки фахівців, вона спрямована на реалізацію набутих знань у спеціально створених педагогічних умовах задля досягнення професійного й особистісного акме у процесі постійного саморозвитку та самовдосконалення. Дослідження показало, що науково-дослідна робота студентів має здійснюватися з використанням таких методів: теоретичні (історичний метод, аналіз наукових досліджень, бібліографічні методи пошуку та вивчення наукової інформації – аналіз наукової та методичної літератури); емпіричні (педагогічне спостереження, опитування – анкетування, бесіда, інтерв'ю; аналіз документальних матеріалів); експериментальні (педагогічний експеримент, моделювання, прогнозування), методи статистичної обробки отриманих експериментальних даних за допомогою комп'ютерних технологій.

9. Розроблено варіативні моделі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології, а саме: професійно-мотиваційну, практично-спрямовану, спортивно-діяльнісну. Професійно-мотиваційна модель характеризується високим рівнем сформованості акме-мотиваційного компонента; практично-спрямована модель характеризується високим рівнем сформованості когнітивно-акмеологічного компонента; спортивно-діяльнісна модель характеризується високим рівнем сформованості акмеологічно-діяльнісного компонента та акме-якостей особисті.

Професійно-мотиваційна модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології характеризується високим рівнем сформованості акме-мотиваційного компоненту (84,3%), зокрема на початковому рівні вищої освіти. Когнітивно-акмеологічний (86%) та акмеологічно-діяльнісний (66,5%) компоненти акмеологічної компетентності мають найнижчий рівень сформовані з-поміж трьох моделей. Акме-якості особистості майбутніх фахівців фізичного виховання професійно-мотиваційної

моделі на кінець формувального експерименту становлять – 72%. Рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання професійно-мотиваційної моделі становить 77%. Практично-спрямована модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології характеризується найнижчим, порівняно з професійно-мотиваційною та спортивно-діяльнісною моделлю, рівнем сформованості акме-мотивації (82%). Акмеологічно-діяльнісний компонент (67%) та акме-якості особистості (72%) сформовані на рівні професійно-мотиваційної моделі. Ця модель відрізняється найвищим рівнем сформованості когнітивно-акмеологічного компоненту (92%). Рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, що входить до практично-спрямованої моделі, у процесі неперервної професійної підготовки на засадах амеології становить 78,5%. Спортивно-діяльнісна модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології характеризується високим рівнем сформованості акме-мотивації (87%) та акме-якостей особисті (77,5%). Акмеологічно-діяльнісний (72%) компонент має найвищий рівень сформованості порівняно з даними професійно-мотиваційної та практично-спрямованої моделей. Рівень сформованості когнітивно-акмеологічного (85%) компоненту нижчий, ніж у професійно-мотиваційної та практично-спрямованої моделей. Рівень сформованості акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, що складають спортивно-діяльнісну модель процесу неперервної професійної підготовки на засадах амеології, становить 80%.

Однак проведене дослідження акемологічних засад неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання не вичерпує всієї проблеми. Подальшими перспективними напрямами дослідження є збагачення акмеологічною складовою галузевих стандартів професійної підготовки фахівців фізичного виховання; застосування акмеологічного підходу до підготовки фахівців фізичного виховання наукового рівня PhD; розробка та обґрунтування цілісної освітньої програми професійної підготовки фахівців у галузі акмеології (акмеологів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдалина Л. В. Психолого-акмеологическая модель развития профессионализма педагога : автореф. дис…. д-ра психол. наук : 19.00.13 / Лариса Васильевна Абдалина ; Тамбовский гос. ун-т им. Г. Р. Державина. – Тамбов, 2008. – 54 с.
2. Абросимова Е. А. Уязвимость экзистенциальной психологи [Электронный ресурс] / Е. А. Абросимова – М., 2004 – 241 с. Режим доступа: http://www.hpsy.ru/. – Загл. с экрана.
3. Абульханова К. А. Соотношение индивидуальности и личности в свете субъектного подхода // Мир психологии. Научно-методический журнал. 2011. – № 1. – С. 22-31.
4. Агапов В. С. Становление Я-концепции личности: теория и практика / Агапов В. С. – М. : Ин-т молодежи, 1999. – 274 с.
5. Агапов В. С. Я-концепция в структуре управленческой деятельности / Агапов В. С. – М. : ГУУ, 1999. – 276 с.
6. Адамский Н. В. Ориентиры развития физкультурного образования в США [Электронный ресурс] / Н. В. Адамский // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – Выпуск № 22, том 4, 2006. – С. 5-8. Режим доступа: http://cyberleninka.ru/article/n/orientiry-razvitiya-fizkulturnogo-obrazovaniya-v-ssha#ixzz3ywizKqg7. – Загл. с экрана.
7. Ажиппо О. Ю. Теоретичні й методичні засади підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах : дис. … доктора пед. наук : 13.00.04 / Ажиппо Олександр Юрійович. – Х., 2013. – 485 с.
8. Азербайджанська державна академія фізичної культури і спорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.azerbaijans.com/content_883_ru.html. – Назва з екрана.
9. Академія фізичного виховання, Краків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://wfs.awf.krakow.pl/index.php/studia/plany-studiow. – Назва з екрана.

10. Акмеологический словарь / Под общ. ред. А. А. Деркача. – М. : Изд-во РАГС, 2004. – 161 с.
11. Александров В. Т. Стандарт розумних. До питання про введення єдиного міжнародного стандарту якості навчання. / В. Т. Александров // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління. Вип. 3 (23). – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2005. – С. 428-442.
12. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
13. Алиханов И. И. Биомеханические основы спортивной борьбы / И. И. Алиханов // Спортивная борьба: Ежегодник. – М., 1984. – С. 20-22.
14. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев – СПб. : Питер, 2001. – 288 с.
15. Анастасова О. Ю. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до впровадження здоров'яформувальних технологій у навчально-виховний процес загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ольга Юріївна Анастасова ; Бердян. держ. пед. ун-т. – Бердянськ, 2014. – 20 с.
16. Андреева Г. М. Социальная психология [Электронный ресурс] / Г. М. Андреева – М. : Наука, 1994. – 228 с. Режим доступа: http://psylib.ukrweb.net/books/andrg01/index.htm. – Загл. с экрана.
17. Андриенко Е. В. Антропологический подход к проблемам образования [Электронный ресурс] / Е. В. Андриенко // Идеи и идеалы. – 2010. – №1 (3), т. 2. – С. 2-10. – Режим доступа: http:ideadealy.ru/wp-content/uploads/2011/06/Е.В.Андрієнко.-№13_т_2_2010.pdf. – Загл. с экрана.
18. Андронов В.П. Профессиональное мышление врача и возможности его формирования [Электронный ресурс] / В. П. Андронов // Психологическая наука и образование. – 2004. – № 2. – С. 34-38. Режим доступа: Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat http://www.dissercat.com/content/akmeologicheskie-osobennosti-smyslozhiznennykh-strategii-vrachei-urologicheskoi-spetsializat#ixzz47Fn1v9ge. – Загл. с экрана.

19. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту : Статті. Нариси. Інтерв'ю / В. П. Андрущенко. – К. : Знання України, 2004. – 738 с.
20. Аносов І. П. Антропологізм як чинник гуманізації освіти (теоретико-концептуальні основи) : автореф. дис.… д-ра пед.. наук : 13.00.01 / Іван Павлович Аносов ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова – К., 2004. – 44 с
21. Анохин П. К. Узловые вопросы теории функциональных систем / П. К. Анохин. – М. : Наука,1980. – 197 с.
22. Антонова О. Є. Теоретико-методологічні засади навчання обдарованих студентів у педагогічних університетах : автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Олена Євгенівна Антонова ; АПН України; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих – К., 2008. – 44 с.
23. Анциферова Л. И. Некоторые теоретические проблемы психологии личности / Л. И. Анциферова // Вопросы психологи. – 1978. – №1. – С. 37-50.
24. Арефьєва Л. П. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позакласної виховної роботи у старшій школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Лариса Петрівна Арефьєва ; Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2010. – 22 с.
25. Арзютов Г. М. Теорія і методика поетапної підготовки спортсменів (на матеріалі дзюдо) : автореф. дис…. д-ра пед. наук.: 13.00.02 ; 13.00.04 / Геннадій Миколайович Арзютов ; Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2000. – 41 с.
26. Армянский государственный институт физической культуры [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.spyur.am/ru/companies/armenian-state-institute-of-physical-culture-asipc/1569. – Загл. с экрана.
27. Афінський університет, факультет фізичного виховання та спортивних наук [Електронний ресурс]. Режим доступу: ttp://old.phed.uoa.gr/index_en.php. – Назва з екрана.
28. Ахметов Р. Ф. Проблеми й перспективи формування майстерності фахівців фізичної культури засобами інноваційних технологій / Р. Ф. Ахметов, В. К. Шаверський // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2007. – №34. – С. 50-52.

29. Ашмарин Б.А. Педагогика физической культуры : учебное пособие / Б. А. Ашмарин, Л. К. Завьялов, Ю. Ф. Курамшин – СПб., 1999. – 74 с.
30. Ашмарин Б. А. Теория и методика физического воспитания : пособие для учителя. – М. : Академия, 2001. – 329 с.
31. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения / Ю. К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1977. – 256 с.
32. Багаева И. Д. Профессионализм педагогической деятельности и основы его формирования у будущего учителя: автореф. дисс…д-ра. пед. наук : 13.00.01 / Ирина Дмитриевна Багаева – М., 1991. – 36 с.
33. Баглій Д. Український мандрівний філософ Григорій Сковорода / Д. Баглій. – К. : Обрій, 1992. – 462 с.
34. Байденко В. И. Модернизация профессионального образования: современный этап / Владимир Иванович Байденко. – М. : Просвещение, 2002. – 233 с.
35. Байметов А. К. Опыт комплексного изучения личности учителя / А. К. Байметов, А. М. Горфункель, Л. А. Перевощикова // Вопросы психологии личности и труда // Науч. труды Свердловского гос. пед. ин-та. – Свердловск, 1973. – С. 228-230.
36. Бакшаева Н. А. Психология мотивации студентов : учебное пособие / Н. А. Бакшаева, А. А. Вербицкий. – М. : Логос, 2006. – 184 с.
37. Баловсяк Н. Структура та зміст інформаційної компетентності майбутнього спеціаліста [Електронний ресурс] / Н. Баловсяк. – Режим доступу: www.management.com.ua/strategy/str100.html – 54k. – Назва з екрана.
38. Бальсевич В. К. Перспективы развития общей теории и технологий спортивной подготовки и физического воспитания (методологический аспект) / В. К. Бальсевич // Теория и практика физ. культуры. – 1999. № 4. - С. 21-26.
39. Барабанов А.Г. Высшее физкультурное образование. Проблемы и решения / А.Г. Барабанов. – М. : ФОН, 1995. – 186 с.
40. Баталіна А. Я. Цивилизационно–антропологический подход как методологический инструменталий в решении педагогических проблем / Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр. / Редкол.: Т. І. Сущенко (відп. ред) та ін. – Київ – Запоріжжя. – Вип. 18. – 2001. – 300 с.

41. Белорусский государственный университет физической культуры [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.sportedu.by/. – Загл. с экрана.
42. Белоусова В. В. Воспитание в спорте / В. В. Белоусова – М. : ФиС, 1993. – 266 с.
43. Бельский И. В. Основные термины физической культуры в образовательном пространстве высшего учебного заведения / И. В. Бельский, П. Г. Сыманович, В. В. Руденик // Первый международный конгресс «Термины и понятия в сфере физической культуры» (20-22 декабря 2006 года): Доклады конгресса. – Санкт-Петербург, 2007. – С. 33-35.
44. Беляева А. П. Интегративная теория и практика многоуровневого непрерывного профессионального образования / А. П. Беляева. – СПб. : Институт профтехобразования РАО, 2002. – 240 с.
45. Берестовская Д. С. Культурология : учебное пособие / Д. С. Берестовская. – Симферополь : Бизнес-Информ, 2005. – 392 с
46. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание: пер. с англ. / [общ. ред. и вступ. сл. В. Я. Пилиповского]. – М. : Прогресс, 1986. – 420 с.
47. Бєляєв Ю. І. Науково-дослідна діяльність студентів у структурі роботи університету / Ю. І. Бєляєв, Н. М. Стеценко // Педагогічний альманах. – 2010. – Випуск 6. – С. 188-191.
48. Бим-Бад Б. М. Педагогическая антропология : учебн. пособие / Б. М. Бим-Бад. – М. : УРАО, 2002. – 208 с.
49. Бобиенко О. М. Ключевые компетенции личности как образовательный результат системы профессионального образования : дис. … канд. пед. наук : 13.00.08 / Олеся Михайловна Бобиенко ; Казанский гос. технол. университет. – Казань, 2005. – 186 с.
50. Бобрицька В. І. Теоретичні і методичні основи формування здорового способу життя у майбутніх учителів у процесі вивчення природничих наук : дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Валентина Іванівна Бобрицька; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2006. – 462 с.

51. Богданов Е. Н. Введение в акмеологию. 2-е изд., перераб. и доп. / Е. Н. Богданов, В. Г. Зазыкин. – Калуга : КГПУ, 2001. – 145 с.
52. Бодалев А. А. Акмеолгия / А. А. Бодалев. – М. : РАГС, 2002. – 650 с.
53. Бодалев А. А. Акмеология. Настоящий человек. Каков он и как им становятся? / А. А. Бодалев, Н. В. Васина. – СПб. : Речь, 2010. – 224 с.
54. Бодалев А. А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения / А. А. Бодалев. – М. : Флинта-Наука, 1998. – 168 с.
55. Бодалев А. А. Как становятся великими и выдающимися? / А. А. Бодалев, Л. А. Рудкевич. – М. : Изд-во Института Психотерапии, 2003. – 287 с.
56. Бодалев А. А. О комплексном подходе Б. Г. Ананьева к изучению человека / А. А. Бодалев // Мир психологии. – 2005. – №4. – С. 191-196.
57. Бодалев А. А. О предмете акмеологии / А. А. Бодалев // Психологический журнал. – 1993. – Т.14, №5. – С.73-79.
58. Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти: [навч. посіб. для слухачів закл. підвищ. кваліфікації системи вищ. освіти] / Я. Я. Болюбаш. – К. : Компас, 1997. – 64 с.
59. Бондар В. І. Дидактика / В. І. Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
60. Бондар В. І. Теорія і технологія управління процесом навчання в школі / В. І. Бондар. – АПН України; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2000. – 192с.
61. Бондаренко Н. Б. Мотиви опанування учнями 7-9 класів іноземної мови як засобу самовираження особистості. – автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. / Наталія Борисівна Бондаренко ; Ін-т пробл. виховання АПН України. – Київ, 2002. – 18 с.
62. Боровська О. В. Співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології галузі фізичної культури та спорту : автореф. дис. … канд. ф.в.с. наук : 24.00.02. / Ольга Василівна Боровська ; Львівський державний інститут фізичної культури. – Л., 2003. – 19 с.
63. Бранский В. П. Социальная синергетика и акмеология / В. П. Бранский, С. Д. Пожарский. – СПб. : Северный коледж, 2002. – 198 с.

64. Бранский В. П. Социальная синергетика и акмеология. Теория самоорганизации индивидуума и социума / В. П. Бранский, С. Д. Пожарский – СПб. : Политехника, 2001. – 159 с.
65. Бранский В. П. Теоретические основания социальной синергетики / В. П. Бранский // Вопросы философии. 2000. – №4. – С. 112-129.
66. Братченко С. Л. Экзистенциальная психология глубинного общения: уроки Джеймса Бюдженталя / С. Л. Братченко – Москва : Смысл, 2001. – 197 с.
67. Брюссельський вільний університет (Université Libre de Bruxelles - VUB) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.vub.ac.be/. – Назва з екрана.
68. Бубка С. Н. Олимпийский спорт в обществе: история развития и современное состояние / С. Н. Бубка. – К. : Олимпийская литература, 2012 – 260 с.
69. Бубка С. Н. Олімпійський спорт: давньогрецька спадщина та сучасний стан : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.01 / Сергій Назарович Бубка; Національний університет фізичного виховання і спорту України. – Київ, 2014. – 35 с.
70. Бугрименко А. Г. Внутренняя и внешняя учебная мотивация у студентов педагогического вуза / А. Г. Бугрименко // Психологическая наука и образование. – 2006. – № 4. – С. 51-60.
71. Буланова-Топоркова М. В. Педагогика и психология высшей школы / М. В. Буланова-Топоркова. – Ростов н/Д : Феникс, 2002. – 544 с.
72. Булатова М. М. Енциклопедія олімпійського спорту в запитаннях і відповідях / М. М. Булатова. – К. : Олимпийская литература, 2009. – 400 с.
73. Булгакова Н. Ж. Плавание в XXI веке : прогнозы и перспективы / Н. Ж. Булгакова, О. И. Попов, Л. В. Партыка // Теория и практика физической культуры. 2002. – № 4. – С. 29-34.
74. Бутовський О. Д. Вибрані твори / [упоряд. В. В. Драга, М. Д. Зубалій] друге видання, перероблене і допов.: – К. : ВАТ «Поліграфкнига», 2007. – 288 с.
75. Бучило Н. Ф. Философия / Н. Ф. Бучило, А. Н. Чумаков. – Москва-СПб. : Питер, 2004. – 265 с.
76. Быстрицкая Е. В. Дидактическое моделирование двигательных действий в психологии спорта / Е. В Быстрицкая, С. Д. Неверкович, Д. И. Воронин // Спортивный психолог. – № 1 (32). – 2014. – С. 9-13.

77. Бычек А. А. Образование в Чехии / А. А. Бычек // Фондовый рынок. – 2000. – №9. – С. 22-23.
78. Бьюдженталь Дж. Наука быть живым: диалоги между терапевтом и пацыентами в гуманистической терапии: учеб. пособие / Дж. Бьюдженталь – М. : Класс, 1998. – 323 с.
79. Вакуленко В. М. Акмеологічний підхід у теорії й практиці вищої педагогічної освіти України, Білорусі, Росії (порівняльний аналіз) : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Валентина Миколаївна Вакуленко ; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2008. – 44 с.
80. Варфоломеева Л. Е. Акмеологические основы развития специалистов образования физической культуры [Электронный ресурс] : дис. … д-ра психол. наук : 19.00.13 / Любовь Евгеньевна Варфоломеева ; Санкт-Петербургская государственная академия физической культуры им. П.Ф.Лесгафта – СПб., 1999. – 462 с. – Режим доступа: http://www.dissercat.com/content/akmeologicheskie-osnovy-razvitiya-spetsialistov-obrazovaniya-fizicheskoi-kultury#ixzz47Eg0ZlNf. – Загл. с экрана.
81. Василькова А. М. Динамика мотивационных установок к профессии военного врача в процессе обучения в военно-медицинском вузе / А. М. Василькова, С. С. Иванов // Ананьевские чтения – 97: Тезисы научно-практической конференции. – СПб., 1997. – С. 42-44.
82. Васюк А. Г. Акмеологія в системі наук про професійну діяльність / А. Г. Васюк // Акмеологія – наука XXI століття : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / Київ. міськ. пед. ун-т ім. Б. Д. Грінченка ; Міжнар. Акад. акмеол. наук (Санкт-Петербург). – Київ, 2005. – С. 94-96.
83. Васянович Г. П. Вступ до філософії: навчальний посібник / Г. П. Васянович – Львів : Норма, 2001. – 216 с.
84. Вацеба О. М. Нариси з історії західноукраїнського спортивного руху / О. М. Вацеба. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. – 232 с.
85. Введение в философию: учебник для вузов. В 2 ч. Ч.1 [под общ. ред. И. Т. Фролова]. – М. : Политиздат, 1989. – 367 с.

86. Вейнберг Р. С. Психологія спорту / Роберт Вейнберг, Деніел Гоулд [наук. ред. Г. Ложкін]. – К. : Олімпійська література, 2014. – 335 с.
87. Вейсман А. Д. Греческо-русский словарь / А. Д. Вейсман. – М. : ГЛК, 1991. – 694 с.
88. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел]. – К. : Ірпінь : ВТФ Перун, 2005. – 1728 с.
89. Венгерский Национальный Институт Медицинской Реабилитации (ВНИМР) [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://med-practice.eu/semmelweis/. – Загл. с экрана.
90. Виленский М. Я. Физическая культура в профессионально-ценностных ориентациях студентов и процесс их формирования [Электронный ресурс] / М. Я. Виленский // Теория и практика физической культуры. 1991. – №11 – С. 27-30. – Режим доступа: http://www.dissercat.com/content/formirovanie-professionalno-prikladnoi-fizicheskoi-kultury-spetsialistov-agrarnogo-profilya-#ixzz47EhINx00. – Загл. с экрана.
91. Вильчковский Э. С. Педагогические основы процесса формирования двигательной подготовленности детей 3-7 лет : автореф. дис. … д-ра пед наук : 13.00.01 / Эдуард Станиславович Вильчковский ; КГПИ им. А. М. Горького. – К., 1989. – 44 с.
92. Вишнякова Н. В. Творческая зрелость личности и урони достижения АКМЕ / Н. В. Вишнякова // Акмеология – 2000. Методичнсеик и методологические проблемы. – Вып. 5. – Санкт-Петербург : Изд-во Сенкт-Петербургская Акмеологическая Академия, 2000. – С. 55-61.
93. Вишнякова Н. Ф. Креативная психопедагогика. Психология творческого обучения / Н. Ф. Вишнякова. – Минск : НИОРБ Поли Биг, 1995 – 239с.
94. Вітвицька С. С. Підготовка магістрів освіти до інноваційної діяльності: акмеологічний підхід / С. С. Вітвицька // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир – Київ, 2015. – С. 77-81.
95. Власенко О. М. Особливості розвитку освітнього середовища педагогічного навчального закладу / О. М. Власенко // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир – Київ, 2015. – С. 82-84.

96. Вознюк О. В. Акме-синергетичний підхід до формування творчої особистості / О. В. Вознюк // Акмеологія в Україні: теорія і практика : всеукраїнський науковий журнал. – 2010. – № 1. – С. 60-68.
97. Войнар Ю. Розвиток та сучасні тенденції системи підготовки фахівців з фізичної культури в умовах Євроінтеграції: [монографія] / Ю. Войнар, Д. Наварецький, І. Д. Глазирін. – Черкаси : Відлуння-Плюс, 2005. – 184 с.
98. Войтко В. И. Личностно-ролевой подход к построению учебно-воспитательного процесса [Электронный ресурс] / В. И. Войтко // Вопросы психологии. – 1981. – №3. – Режим доступа: http://www.dissercat.com/content/professionalizm-pedagoga-v-realizatsii-lichnostno-orientirovannogo-podkhoda#ixzz42EjXaF5l. – Загл. с экрана.
99. Волков Н. И. Биохимия мышечной деятельности : учебник для институтов физической культуры / Н. И. Волков, Э. Н. Несен, А. А. Осипенко, С. Н. Корсун – К. : Олимпийская литература, 2000. – 503 с.
100. Волков И. П. Хронологический анализ акмеологического аспекта развития социально-культурных событий / И. П. Волков // Сборник Акмеология 2000. Методические и методологические проблемы. – СПб. : СПбАА. – С. 82.
101. Волков Л. В. Фізичне виховання учнів / Л. В. Волков. – К. : Вища школа, 1988. – 287 с
102. Воробйов М. І. Практика в системі фізкультурної освіти : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. І. Воробйов, Т. Ю. Круцевич. – К. : НУФВСУ, Олімпійська література, 2014. – 192 с.
103. Гагин Ю. А. Акмеологические очерки педагогического совершенства. Актуальные проблемы, перспективы и достижения педагогической акмеологии / Ю. А. Гагин. – СПб. : Изд. Балтийской пед. академии, 1999. – 76 с.
104. Гагин Ю. А. Концептуальный словарь-справочник по педагогической акмеологии : учебное пособие / Ю. А. Гагин. – СПб. : ГУПМ, 2004. – 203 с.
105. Гайдук О. Особливості професійної підготовки вчителів фізичного виховання в Німеччині (на прикладі фахових ВНЗ землі Баварія) / О. Гайдук // Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві : збірник наукових праць. – № 2 (22). – 2013. – С. 10-16.

106. Галузинський В. М. Педагогіка : теорія та історія: навч. посібник / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – К. : Вища школа, 1995. – 237 с.
107. Галус О. М. Акмеологічні аспекти мотивації майбутніх педагогів до навчання у виші: управлінський підхід / О. М. Галус // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир-Київ, 2015. – С. 89-93.
108. Гаркуша С. В. Теоретичні та методичні засади формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використання здоров'язбережувальних технологій [Текст] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Сергій Васильович Гаркуша; Черніг. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2015. – 40 с.
109. Гармонізація освітніх структур в Європі. Внесок університетів у Болонський процес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf. – Назва з екрана.
110. Гебос А. И. Психологические условия формирования положительной мотивации к учению / А. И. Гебос // Воспитание, обучение, психическое развитие: Тезисы докладов к V Всесоюзному съезду психологов СССР. – Ч. 1. – М., 1977. – С. 54.
111. Генсерук Г. Р. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Галина Романівна Генсерук ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Т., 2005. – 20 с.
112. Герцик М. С. Вступ до спеціальностей галузі / М. С. Герцик, О. М. Вацеба– Львів : Українські технології, 2002. – 232 с.
113. Гессен С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С. И. Гессен [отв. ред и сост. В. П. Алексеев]. – М. : Школа-персс, 1995. – 448 с.
114. Гладкова В. М. Основи акмеології: підручник / В. М. Гладкова, С. Д. Пожарський. – Л. : Новий світ, 2000. – 320 с.
115. Гладкова В. М. Акмеологічні засади професійного самовдосконалення менеджерів вищих навчальних закладів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.06 / Валентина Миколаївна Гладкова; НАПН України, Ун-т менедж. освіти. – Київ, 2014. – 40 с.

116. Голубенко О. Національна рамка кваліфікацій у контексті європейських перетворень освітнього простору / О. Голубенко, Т. Морозова // Вища школа. – 2009. – №3. – С. 44-56.
117. Гончаренко С. У. Методика як наука / С. У. Гончаренко. – Хмельницький : Вид-во ХГПК, 2000. – 30 с.
118. Гончаренко С. У. Побудова педагогічної теорії / С. У. Гончаренко // Педагогічна газета. – 2006. – №11 (148). – С. 5.
119. Горелов А. А. Теоретические основы физической культуры / А. А. Горелов, О. Г. Румба, В. Л. Кондаков. – Белгород : ЛитКараВан, 2012. – 124 с.
120. Горський В. С. Історія Української філософії : навчальний посібник / В. С. Горський – К. : Наукво думка, 2001. – 376 с.
121. Государственный университет физического воспитания и спорта Республики Молдова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.usefs.md. – Загл. с экрана.
122. Гребенюк О. С. Принцип мотивационной основы обучения / О. С. Гребенюк // Психофизиологические проблемы повышения эффективности и качества труда: Тезисы научных сообщений советских психологов к VI Всесоюзному съезду Общества психологов СССР. – Ч. 2. – М., 1983. – С. 54-55.
123. Гречаник О. Є. Формуванння акмеологічної компетентності вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Олена Євгенівна Гречаник ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2012. – 22 с.
124. Гринченко І. Б. Процес професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в країнах Європи і в Україні / І. Б. Гринченко // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць. – Хмельницький : ХГПА, 2012. – Вип.12. – С. 103-109.
125. Губенко І. Я. Основи загальної і медичної психології, психічного здоров'я та між особового спілкування: підручник / І. Я. Губенко, О. С. Карнацька, О. Т. Шевченко. – К. : ВСВ Медицина, 2013. – 296 с.
126. Гузій Н. В. Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Наталія Василівна Гузій ; Інститут вищої освіти АПН України. – К., 2007. – 40 с.

127. Гулай О. Неперервна освіта – умова формування висококваліфікованого фахівця / О. Гулай // Філософія сучасної освіти. Вісник Львівського університету. Серія педаг. – 2010. – Вип. 26. – С. 3-10.
128. Гусак П. М. Теорія і технологія диференційованого навчання майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис…. д-ра пед. наук.: 13.00.01 / Петро Миколайович Гусак ; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 1999. – 37 с.
129. Даниленко В. Методологічні проблеми неперервної професійної освіти / В. Даниленко, К. Левківський, В. Мележик // Вища школа. – №2-3. – С. 38-39.
130. Данилко М. Тенденції розвитку вищої освіти у галузі фізичного виховання і спорту / М. Данилко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2002. – № 2-3. – С. 49-55.
131. Данилова Г. Акмеологічна модель педагога в XXI столітті / Г. Данилова // Рідна школа. – 2003. – №6. – С. 6-9.
132. Данилова Г. С. Акмеологія: сутність, становлення, практичне втілення / Г. С. Данилова // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 1. – С. 90-98.
133. Деделюк Н. А. Традиції фізичного виховання в Київській Русі : [монографія] / Ніна Автономівна Деделюк, Анатолій Васильович Цьось. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2004. – 192 с.
134. Демінська Л. О. Аксіологічні засади професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання: дис.. … д-ра. пед. наук : 13.00.04 / Лариса Олексіївна Демінська ; Київський університет імені Бориса Грінченка. – Київ, 2014. – 515 с.
135. Демінський О. Ц. Дидактичні засади оптимізації навчально-тренувального процесу в системі підготовки спортсменів: автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.09 / Олексій Цезаревич Демінський ; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2003. – 36 с.
136. Денисенко Н. Г. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчої роботи з молодшими школярами : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Наталія Григорівна Денисенко ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2011. – 22 с.

137. Денисенко Н. Ф. Теоретичні засади та технологія управління системою фізичного виховання дітей шкільних навчальних закладів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08 / Нінель Федорівна Денисенко ; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2002. – 39 с.
138. Дерека Т. Особливості лекції як форми акмеспрямованої професійної підготовки фахівців фізичного виховання / Т. Дерека // Вісник Запоріжського національного універсчитету. Педагогічні науки, 2016. – №6. – С. 52-58.
139. Дерека Т. Особливості професійної діяльності вчителів фізичної культури в США / Т. Дерека // Науковий Вісник Миколаївського Національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки, 2016. – №2 (53) – С. 59-63.
140. Дерека Т. Педагогічна теорія про проблеми неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання / Т. Г. Дерека // Молодий вчений. – 2016. – №10. – С. 62-69.
141. Дерека Т. Професійна підготовка фахівців фізичного виховання у США / Т. Дерека // Неперервна професійна освіта: теорія і практика, 2016. – №1-2 (46-46) – С. 71-75
142. Дерека Т. Сучасні тенденції професійної підготовки фахівців фізичного виховання у країнах Європейського Союзу / Т. Дерека // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки, 2016. – №4 – С. 29-34.
143. Дерека Т. Форми професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології / Т. Дерека // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки. 2016.– № 8. – С. 10-16.
144. Дерека Т. Г. Професійна підготовка фахівців фізичного виховання у країнах ЄС (Східна Європа) / Т. Г. Дерека // Науковий Вісник Миколаївського Національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки, 2016. – № 3 (54).– С. 39-43.
145. Дерека Т. Г. Формування акмеологічної компетентності майбутніх фахівців фізичного виховання в процесі самостійної роботи / Т. Г. Дерека // Педагогічний процес: теорія і практика, 2016. – №2 – С. 75-79.

146. Дерека Т., Диба Є. Реалізація компетентнісно орієнтованої професійної підготовки фахівців фізичного виховання / Т. Дерека, Є. Диба // Асоціація з Європейським Союзом: зарубіжний досвід для України : матер. Міжнар. наук.-практ. конфер., 09 червня 2016 р., Київ. – С. 115-117.
147. Дерека Т.Г. Особливості формування акме-мотиваційного компонента амкеологічної компетентності фахівців фізичного виховання / Т. Г. Дерека // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт, 2016. - №2. – С. 14-21.
148. Дерека Т.Г. Особливості формування акмеологічного освітнього середовища вищого навчального закладу / Т. Г. Дерека // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2016. – №3. – С. 14-19.
149. Дерека Т.Г. Розвиток акмеології: філософський аспект / Т. Г. Дерека // Педагогічний часопис Волині, 2016. - №6. – С. 43-47.
150. Дерека Т.Г. Формування мотивації вибору професії вчителя фізичної культури / Т. Г. Дерека // Сучасний викладач у студентоцентричній моделі освітнього процессу університету : матеріали Науково-практичного семінару 3-4- березня 2016 року, Івано-Франківськ : ТОВ «ВГЦ «Просвіта», 2016. – С. 21-23.
151. Дерека Т. Г. Акмеологічні засади неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання: концепція дослідження / Т. Г. Дерека // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка МОН України, 2015. – № 7 (51).– С. 31-39.
152. Дерека Т. Г. Акмеологічні засади формування діяльнісного компоненту амкеологічної компетентності фахівців фізичного виховання / Т. Г. Дерека // Физическое воспитание студентов, 2016. - №5. – С. 11-19.
153. Дерека Т. Г. Акмеологія у фізичному вихованні : навчальна програма дисципліни / Т. Г. Дерека – Київ : Видавництво ВП «Едельвейс», 2016. – 48 с.
154. Дерека Т. Г. Акмепотенціал вищого навчального закладу в професійній підготовці фахівців фізичного виховання / Т. Г. Дерека // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. 2016. – №10. – С. 35-40.
155. Дерека Т. Г. Вклад Александра Анохина в развитие физкультурного образования на Украине / Т. Г. Дерека // Новая наука: от идеи к результату:

Международное научное периодическое издание по итогам Международной научно-практической конференции (29 декабря 2015г, г. Стерлитамак). В 3 ч. Ч. 2. Стерлитамак : РИЦ АМИ, 2015. – С. 77-79.

156. Дерека Т. Г. Генерал Бутовский – основатель системы физкультурного образования / Т. Г. Дерека // Научно-методические и социальные аспекты психологии и педагогики : сборник статей Международной научно-практической конференции (10 апреля 2016г., г. Пермь). В 2 ч. Ч 2. Уфа : АЭТЕРНА, 2016. – С. 137-139.
157. Дерека Т. Г. Історія розвитку акмеології в Україні / Т. Г. Дерека // Актуальні проблеми розвитку світової науки : матер. Міжнар. наук.-практ. конфер., 30 березня 2016 р., Київ. – С. 46-50.
158. Дерека Т. Г. Концептуальні засади акмеологічно спрямованої неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання / Сучасні акмеологічні дослідження: теоретико-методологічні та прикладні аспекти: моногр. // редкол.: В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва, Я. С. Фруктова. – К. : Київськ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – С. 639-663.
159. Дерека Т. Г. Неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання: акмеологічні засади: [монографія] / Т. Г. Дерека; за ред. С. О. Сисоєвої. – Київ : Видавництво ВП «Едельвейс», 2016. – 528 с.
160. Дерека Т. Г. Особливості професійної підготовки фахівців фізичного виховання країн СНД, ЄС та США / Т. Г. Дерека // Перспективные направления развития современной науки : Первый независимый научный вестник. – 2016. – №8. – С. 48-50.
161. Дерека Т. Г. Особливості формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі науково-дослідної роботи / Т. Г. Дерека // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка МОН України, 2015. – № 10.– С. 122-128.
162. Дерека Т. Г. Особливості формування когнітивного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання / Т. Г. Дерека // SCIENCES OF THE EUROPE, 2016, № 1 (1), Volume 1. – P. 11-13.
163. Дерека Т. Г. Професійна підготовка фахівців фізичного виховання у країнах СНД / Т. Г. Дерека // Развитие науки в XXI веке : матер. XI Междунар. заоч.

научно-практич. конф., 14 марта 2016 г., г. Харьков. Д. : «Знание», 2016. – С. 121-128.

164. Дерека Т. Г. Роль Ивана Боберского в становлении физкультурного образования на Украине / Т. Г. Дерека // Новая наука: опыт, традиции, инновации: Международное научное периодическое издание по итогам Международной научно-практической конференции (24 декабря 2015г, г. Стерлитамак). В 2 ч. Ч. 1. Стерлитамак : РИЦ АМИ, 2015. –С. 13-15.
165. Дерека Т. Г. Система акмеологчно спрямованих методів у професійній підготовці фахівців фізичного виховання / Т. Г. Дерека // Педагогіка і психологія професійної освіти, 2016. - №4. – С. 34-40.
166. Дерека Т. Г. Сучасний стан неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання / Т. Г. Дерека // Наука і освіта. Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, 2016. – №4. – С. 19-25.
167. Дерека Т. Г. Тенденції розвитку фізкультурної освіти в Україні на початку XXI ст. / Т. Г. Диба // Освітологія, 2016. – № 5 – С. 36-42.
168. Дерека Т. Г. Физическое воспитание в Киевской Руси / Т. Г. Дерека // Проблемы формирования единого научного пространства : сборник статей. – Уфа : МЦИИ ОМЕГА САЙНС, 2016, 2016. – С. 139-141.
169. Дерека Т. Г. Формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної освіти / Т. Г. Дерека // Науковий Вісник Донбасу, 2015. – № 12 – С. 54-62.
170. Дерека Т. Г. Формування акме-якостей особистості як компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання / Т. Г. Дерека // Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта, 2016. – №5. – С. 3-8.
171. Дерека Т. Г. Формування діяльнісного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання / Т. Г. Дерека // EAST EUROPEAN SCIENTIFIK JOURNAL WSCHODNIOEUROPEJSKIE CZASOPISMO NAUKOWE, 2016, №3(7), Volume 3. – P. 26-29.
172. Деркач А. А. Акмеология в вопросах и ответах : учеб. пособие / А. А. Деркач, Е. В. Селезнева. – М. : Издательство Московского психолого-социального института ; Воронеж: Издательство НПО МОДЭК, 2007. – 248 с.

173. Деркач А. Акмеолгия : учеб. пособие / А. А. Деркач, В. Г. Зазыкин. – СПб. : Питер, 2003. – 252 с.
174. Деркач А. А. Акмеологические основы профессионального становления государственных служащих : [монография] / Анатолий Алексеевич Деркач, Александр Ссергеевич Огнев. – Воронеж : Воронежский ГПУ, 1998. – 297 с
175. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионализма / А. А. Деркач. – М. : Воронеж, 2004. – 253 с.
176. Деркач А. А. Акмеологические основы становления психологической и профессиональной зрелости личности / А. А. Деркач, Л. Э. Орбан. – М. : РАГС, 1995. – 208 с.
177. Деркач А. А. Акмеология управления : учебное пособие / А. А. Деркач, В.Г. Зазыкин. – Казань : Центр инновационных технологий, 2008. – 320 с
178. Деркач А. А. Акмеология: личностное и профессиональное развитие человека / А. А. Деркач. – М. : РАГС, 2000. – 536 с.
179. Деркач А. А. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма / А. А. Деркач, Н. В. Кузьмина. – М. : РАУ, 1993. – 321 с.
180. Деркач А. А. Методология и стратегия акмеологического исследования / А. А. Деркач, Г. С. Михайлов. – М. : МПА, 1998. – 148 с.
181. Деркач А. А. Психология развития профессионала / А. А. Деркач, В. Г. Зазыкин, А. К. Маркова. – М. : РАГС, 2000. – 125 с.
182. Деркач А. А. Самореализация – основание акмеологического развития : [монография] / Анатолий Алексеевич Деркач, Эди Викторовна Сайко. – М. : МПСИ ; Воронеж : МОЖЭК, 2010. – 224 с.
183. Десятов Т. М. Тенденції розвитку неперервної освіти в країнах Східної Європи (Друга половина ХХ століття) : автореф. дис…. д-ра пед. наук.: 13.00.01 / Тимофій Михайлович Десятов ; Інститут педагогіки АПН України. – К., 2006. – 35 с.
184. Джуринський П. Б. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров’язбережувальної професійної діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Петро Борисович Джуринський ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. – О., 2013. – 43 с.

185. Диба Т. Г. Вступ до спеціальності: фізичне виховання. Модуль 2: навч. посіб. / Т. Г. Диба, Т. В. Нестерова, О. М. Колумбет. – К.: Київськ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – 108 с.
186. Диба Т. Г. Історія фізичної культури. Давня Греція: навч. посіб. / Т. Г. Диба, П. О. Радзієвський. – К. : Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. – 40 с.
187. Диба Т. Г. Педагогічне фізкультурно-спортивне вдосконалення: навч.-метод. посіб. / Т. Г. Диба, А. І. Димуцька. – К.: Київ, ун-т ім. Б.Грінченка, 2013. – 144 с.
188. Диба Т. Г. Акмеологічні засади неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання: базові поняття / Т. Г. Диба // Неперервна професійна освіта: теорія і практика, 2015. – №1-2 (42-42) – С. 25-31
189. Диба Т. Г. Актуальні питання фізичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл України / Т. Г. Диба, М. С. Косік, Н. Л. Косік // Фізична культура і здоров'я людини: історія, сьогодення, майбутнє (до 100-річчя першого київського диплома вчителя фізичної культури) : матер. Міжнар. наук.-практ. конфер., 18-19 жовтня 2012 р., Київ. – С. 125-129.
190. Диба Т. Г. Компетентнісний підхід у професійній підготовці фахівців фізичного виховання / Т. Г. Диба // Педагогічна освіта: теорія і практика, 2015. – № 24. – С. 58-67.
191. Диба Т. Г. Професійні компетенції та компетентності вчителя фізичної культури / Т. Г. Диба, В. М. Туманова // Фізична культура і спорт у сучасному суспільстві: досвід, проблеми, рішення (у циклі Анохінських читань) : матер. Міжнар. наук.-практ. конфер., 31 жовтня 2014 р., Київ. – С. 5-12.
192. Диба Т. Г. Становлення професійної підготовки фахівців фізичного виховання наприкінці XIX – на початку XX століть / Т. Г. Диба // Неперервна професійна освіта: теорія і практика, 2015. – № 4 (45). – С. 108-112.
193. Диба Т. Г. Сучасні аспекти формування змісту неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання / Т. Г. Диба // Педагогічний процес: теорія і практика, 2015. – №5-6 – С. 16-21.
194. Диба Т. Г. Феномен неперервної професійної освіти у досягненні професійного «акме» / Т. Г. Диба // Освітологія, 2015. – № 4 – С. 30-36.
195. Диба Т. Г. Філософські та педагогічні витоки розвитку акмеології [Електронний ресурс] / Т. Г. Диба // «Освітологічний дискус», 2015. – №2 (10) – С. 87-100. – Режим доступу: http://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/250. – Назва з екрана.

196. Диби Т. Г. Модель неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології / Т. Г. Диба // Фізична культура і спорт у сучасному суспільстві: досвід, проблеми, рішення (у циклі Анохінських читань) : матер. Міжнар. наук.-практ. конфер., 20 листопада 2015 р., Київ. – С. 17-25.
197. Донской Д. Д. Биомеханика : учебник для институтов физической культуры / Д. Д. Донской, В. М. Зациорский – М. : Физкультура и спорт, 1979. – 264 с.
198. Драйден Г. Революція в навчанні. Навчити світ вчитися по-новому / Гордон Драйден, Джанет Вос; [пер. з англ. М. Олійник]. – Львів : Літопис, 2005. – С. 122.
199. Дубасенюк О. А. Теорія і практика професійної майстерності в умовах ціложиттєвого навчання : [монографія] / За ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Рута, 2016. – 400 с.
200. Дубасенюк О. А. Амеологічний підхід як стратегічний орієнтир особистісно-орієнтованої педагогічної освіти / О. А. Дубасенюк // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир – Київ, 2015. – С. 25-31.
201. Дубасенюк О. А. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: [монографія] / Олександра Антонівна Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 533 с.
202. Дубогай О. Д. Роль фізичного виховання в системі оздоровчих заходів у загальноосвітніх навчальних закладах / О. Д. Дубогай, І. В. Поташнюк // Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві. – 2011. – № 4. – С. 21-26.
203. Дудорова Л. Ю. Теоретичні і методичні основи формування готовності майбутніх учителів доорганізації шкільного туризму : автореф. дис. ... д-ра пед. наук :13.00.04 / Людмила Юріївна Дудорова ; Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2014. – 40 с.
204. Дутчак М. В. Ліцензування фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності в Україні. Законодавчі акти, нормативні документи та методичні рекомендації / М. В. Дутчак. – К. : Четверта хвиля, 2004. – 224 с
205. Дутчак М. В. Спорт для всіх в Україні: теорія та практика / М. В. Дудчак. – К. : Олімпійська література, 2009. – 279 с

206. Дыба Т. Г. История становления профессиональной подготовки специалистов физического воспитания / Т. Г. Дыба // Шаг в будущее: научный и практический опыт развития, научные гипотезы, новизна и апробация результатов исследований в экономике, управлении проектами, педагогике, праве, истории…. Сборник научных статей по итогам Международной научно-практической конференции 7-8 мая 2015 г., г. Санкт-Петербург. – СПб.: Изд-во «КультИнформПресс», 2015. – С. 65-67.
207. Дыба Т. Г. Опыт подготовки учителей физического воспитания в Киевском университете имени Бориса Гринченко / Т. Г. Дыба // Проблемы физкультурного образования: содержание, направленность, методика, организация : материалы третьего Международного научного конгресса, 23-27 октября 2013, Калининград. – С. 58-60.
208. Дыба Т. Г. Профессиональная подготовка специалистов физического воспитания на компетентностных основах / Т. Г. Дыба // Международный научно-практический и методический журнал «СМАЛЬТА», Новосибирск, 2015. – №2 – С. 25-29.
209. Дыба Т. Г. Феноменология профессионального образования как средства достижения «акме» / Т. Г. Дыба // Международный научно-исследовательский журнал / INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL // Екатеринбург, 2015. – №5 (36) Часть 4. – С. 20-21.
210. Евдокимов В. И. Методология и методика проведения научной работы по физической культуре и спорту / В. И. Евдокимов, О. А. Чугунов. – 2-е изд. испр. и доп. – М. : Советский спорт, 2010. – 246 с.
211. Егоров Г. Личностное и профессиональное развитие взрослого человека в пространстве образования: теория и практика / Г. Егоров, Т. Меланина. – М. : Логос, 2014. – 189 с.
212. Ермаков С.С. Модели биомеханических систем в организации эффективного действия спортсмена / С. С. Ермаков // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – Х., 2001. – № 17. – С. 40-47.
213. Європейська інтеграція вищої освіти. Національний університет «Львівська політехніка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lpehea.in.ua/rozvitok-iepvo/1na-shlyahu-do-ievropeyskogo-prostoru-vishchoyi-osviti-2020. – Назва з екрана.

214. Євтух М. Б. Розвиток освіти і педагогічної думки в Україні (кінець XVIII-перша половина XIX століття) : дис... д-ра пед. наук у формі наук. доповіді: 13.00.01 / Євтух Микола Борисович ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1996. – 70 с.
215. Єрмаков І. Г. Феномен компетентнісно спрямованої освіти / І. Г. Єрмаков // Крок за кроком до життєвої компетентності та успіху. – К. : Лат і К., 2003. – С. 6-8.
216. Єфімова В. М. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до використання здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Валентина Михайлівна Єфімова ; Республік. ВНЗ Крим. гуманіт. ун-т. – Ялта, 2013. – 44 с.
217. Желанова В. В. Смислова сфера майбутнього педагога у контексті акмеологічного підходу / В. В. Желанова // Сучасні акмеологічні дослідження : теоретико-методологічні та прикладні аспекти : монографія / редкол.: В. О. Огневюк, С. О. Сисоєва, Я. С. Фруктова. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016 – С.564-582.
218. Железняк Ю. Д. Теория и методика обучения предмету «Физическая культура»: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Ю. Д. Железняк, В. М. Минбулатов. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 272 с.
219. Жукова О. Л. Акмеология физической культуры и спорта : учебное пособие / О. Л. Жукова. – Екатеринбург : ГОУ ВПО УГТУ-УПИ, 2004. – 122 с.
220. Журавська Л. М. Концептуальні умови управління самостійною роботою студентів у ВНЗ / Л. М. Журавська // Освіта та управління. – Т. 3. – 1999. – № 2. – С. 65-69.
221. Завацька Н. Є. Особливості психолого-акмеологічного консультування та корекції в процесі реадаптації особистості / Н. Є. Завацька // Акмеологія – наука XXI століття : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / Київ. міськ. пед. ун-т ім. Б. Д. Грінченка ; Міжнар. Акад. акмеол. наук (Санкт-Петербург). – Київ, 2005. – С. 164-167.

222. Загребський університет (Sveučilište u Zagrebu), факультет фізичної культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unizg.hr/homepage/. – Назва з екрана.
223. Зазыкин В. Г. Акмеологический подход в развитии профессионализма государственных служащих / В. Г. Зазыкин. – М. : РАГС, 1999. – 86 с.
224. Зазыкин В. Г. Об определении акмеологии как науки / В. Г. Зазыкин // Акмеология, 2012. – №2 (42). – С. 68-72.
225. Зайцев Г. Г. Управление деловой карьерой : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений/ Г. Г. Зайцев, Г. В. Черкасская. – М. : Академия, 2007. – 256 с.
226. Заікін А. В. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до виховання здорового способу життя молодших школярів на засадах гендерного підходу: автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Адрій Володимирович Заікін ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2010. – 22 с.
227. Захаріна Є. А. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до позакласної та позашкільної оздоровчо-виховної роботи : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Євгенія Анантоліївна Захаріна ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – 40 с.
228. Захаріна Є. А. Бельгійський досвід професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до позакласної та позашкільної оздоровчо-виховної роботи / Є. А. Захаріна // Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві : збірник наукових праць. № 3 (19). – 2012. – С. 56-60.
229. Зациорский В. М. Спортивная метрология / В. М. Зациорский. – М. : Физкультура и спорт, 1982. – 256 с.
230. Зеер Э. Ф. Психология профессионального образования: учебн. пособие / Э. Ф Зеер. – [2-е изд., перераб.] – М : Издательство Московского психолого-социального института ; Воронеж : Издательство НПО МОДЭК, 2003. – 480 с.
231. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. – С. 34-42.
232. Зинченко Г. П. Непрерывное образование – веление времени / Г. П. Зинченко. – М. : Наука, 1988. – 230 с.

233. Зязюн І. А. Технологізація освіти як історична неперервність / І. А. Зязюн // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – Випуск 1. – С. 73-85.
234. Іванова Л. І. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до роботи з учнями з відхиленнями у стані здоров'я : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Любов Іванівна Іванова ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2014. – 40 с.
235. Іванова Л. І. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Любов Іванівна Іванова ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2007. – 22 с.
236. Іллін Є. П. Мотиви і мотивація / Є. П. Іллін; [переклад з рос. мови Т. В. Тадеєвої]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. – 512 с.
237. Ильин В. В. Религиоведение / В. В. Ильин, Н. В. Носович. – М. ; СПб., 2008 – 264 с.
238. Ігнатенко С. О.Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до формування моральних якостей молодших школярів: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Сузанна Олександрівна Ігнатенко ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2007. – 21 с.
239. Карченкова М. В. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учитедів фізичної культури до професійної діяльності : дис.. … канд. пед.. наук : 13.00.04 / Марина Володимирівна Карченкова; Переяслав-Хмельницький держ. педагогічний ун-т ім. Григорія Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2006. – 228 с.
240. Кабанкова О. М. Деякі аспекти акмеологічної компетентності майбутнього фахівця / О. М. Кабанкова // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир – Київ, 2015. С. 148-151.
241. Каган М. С. Философия культуры / М. С. Каган. СПб. : Петрополис, 1996. – 324 с.
242. Казахская академия спорта и туризма [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.kazacdemsport.kz. – Загл. с экрана.

243. Кальба Я. Є. Вчинкова парадигма у системі освіти: реалії та перспективи / Я. Є. Кальба // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир – Київ, 2015. – С. 154-157.
244. Каплун А. В. Розвиток систем підготовки кваліфікованих робітників у Болгарії і Польщі (кінець XIX – XX ст.) : автореф. дис…. д-ра пед. наук. : 13.00.04 / Андрій Володимирович Каплун ; НАПН України, Ін-т пед.. освіти і освіти дорослих. – К., 2011. – 42 с.
245. Караман С. О. Лінгвометодичні аспекти формування у майбутніх магістрів-філологів уміння створювати й використовувати проблемну навчальну лекцію / С. О. Караман, О. В. Караман // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир – Київ, 2015. – С. 157-164.
246. Каргаполов Е. П. Организационно-управленческие основы непрерывного физкультурного образования : автореф. дис. … док. пед. наук : 13.00.04 / Евгений Павлович Каргаполов. – М., 1992. – 49 с.
247. Карпушин Б. А. Педагогика физической культуры : учебник / Б. А. Карпушин. – М. : Совецкий спорт, 2013. – 300 с.
248. Карпюк Р. П. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до розв’язання педагогічних ситуацій : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Роман Петрович Карпюк ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2005. – 21 с.
249. Каташов А. І. Педагогічні основи розвитку інноваційного середовища сучасного ліцею : автореф. дис.. канд. пед. наук: 13.00.01 / Анатолій Іванович Каташов; Луганський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2001. – 20 с.
250. Кикоть В. Я. Педагогика и психология высшего образования : учебник / В. Я. Кикоть, В. А. Якунин – СПб. : Питер, 1996. – 318 с.
251. Киргизская государственная академия физической культуры и спорта [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ksapcs.kg/. – Загл. с экрана.
252. Кіпрський європейський університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://euc.ac.cy/easyconsole.cfm/id/176/dep/168/program_id/134. – Назва з екрана.

253. Кларин М. В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии. (Анализ зарубежного опыта) / М. В. Кларин – Рига : НПЦ Эксперимент, 1995. – 176 с.
254. Кларин М. В. Личностная ориентация в непрерывном образовании / М. В. Кларин // Педагогика. – 1996. – №2. – С. 15.
255. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения / Е. А. Климов. – М. : Академия, 2004. – 304с.
256. Клопов Р. В. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту із застосуванням інформаційних технологій : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Роман Вікторович Клопов ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2012. – 40 с.
257. Коваленко Ю. О. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання дітей дошкільного віку у вищих навчальних закладах: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Юлія Олексіївна Коваленко ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2008. – 21 с.
258. Коваль Т. І. Теоретичні та методичні основи професійної підготовки з інформаційних технологій майбутніх менеджерів-економістів : автореф. дис… доктора пед. наук: 13.00.04 / Тамара Іванівна Коваль ; Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих АПН України. – Київ, 2008. – 44 с.
259. Козубцов І. М. Обґрунтування критеріїв діагностування рівнів розвитку методологічної компетентності аспірантів / І. М. Козубцов // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир – Київ, 2015. С. 175-177.
260. Коїмбрський університет, факультет фізичної культури та спорту (Faculdade de Ciências do Desporto e Educação Física), Португалія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uc.pt/fcdef. – Назва з екрана.
261. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики [колективна монографія] / Під. заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
262. Кондрацька Г. Д. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності в загальноосвітній школі : автореф.

дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Галина Дмитрівна Кондрацька ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка. – Т., 2005. – 20 с.

263. Конох А. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців із спортивно-оздоровчого туризму у вищому навчальному закладі: [монографія] / Анатолій Петрович Конох. – Запоріжжя : ЗДУ, 2006. – 494 с.
264. Коренберг В. Б. К теории спортивной двигательной активности / В. Б. Коренберг // Теория и практика физической культуры. – 2007. – №2. – С. 7-11.
265. Коробейнік В. А. Актуальні проблеми збереження здоров'я студентської молоді / В. А. Коробейнік // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 32 (85). – С. 556-561.
266. Котова О. В. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до профільного навчання у старшій школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Олена Володимирівна Котова ; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2011. – 20 с.
267. Коц Я. М. Спортивная физиология : учебник для институтов физической культуры // Под ред. Я. М. Коца – 1998. – 200 с.
268. Кошман Д. М. Образовательные возможности акмеологического подхода в профессиональной подготовке будущего специалиста по физическому воспитанию и спорту / Д. М. Кошман // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – 2015. – Вип. 129 (2). – С. 181-184.
269. Кошманова Т. С. Розвиток педагогічної освіти у США (1960-2000 рр.) : автореф. дис…. д-ра пед. наук. : 13.00.04 / Тетяна Сергіївна Кошманова ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2002. – 40 с.
270. Кравченко Л. М. Неперервна педагогічна підготовка менеджера освіти: [монографія] / Любов Миколаївна Кравченко. – Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава : Техсервіс, 2006. – 420 с.

271. Краевский В. В. Методология педагогики: новый етап : учебное пособие для студентов вузов / В. В. Краевский, Е. В. Бережнова. – М. : Академия ИЦ, 2006. – 394 с.
272. Краевский В. В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах / В. В. Краевский, А. В. Хуторской // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 3-10.
273. Крамаренко А. М. Теоретичні і методичні засади формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Алла Миколаївна Крамаренко ; Класич. приват. ун-т. - Запоріжжя, 2014. – 40 с.
274. Красавін С. В. Діалектичний синтез у дослідженні феномена творчості: автореф. дис….канд. філос. наук: 09.00.08 / Сергій Володимирович Красавін ; Київський національний ун-т ім.Т. Шевченка. – К., 2000. – 20 с.
275. Кремень В. Г. Нові вимоги до освіти та її змісту / В. Г. Кремень // Виклики України: розробка рамкових основ змісту (національного курікулуму) загальної середньої освіти для 21 століття: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Рівний доступ до якісної освіти», 26-27 червня 2007 р., м. Київ. – К. : ТОВ УВПК Ексоб, 2007. – С.3-10.
276. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2007. – 576 с.
277. Кремень В. Г. Нові вимоги до якісної освіти / В. Г. Кремень // Освіта України. – 2006. – № 45-46. – С. 6-7.
278. Кретти Б. Дж. Психология в современном спорте / Б. Дж. Кретти. – М. : ФиС, 1978. – 224 с.
279. Кримська Г. І. Шляхи підвищення професіоналізму та продуктивності діяльності майбутнього педагога / Г. І. Кримська // Проблеми формування особистості вчителя та шляхи його підготовки до всебічного розвитку учня: Тези доповідей науково-практичного семінару. – Луцьк, 1989. – С. 57-59.
280. Крип’якевич І. Історія України / І. Крип’якевич. – Львів : Світ, 1990. – 519 с.
281. Крисан О. Компетентнісний підхід до формування змісту освіти у 12-річній школі: концептуальні підходи та термінологія / О. Крисан // Науково-

практичний семінар проекту ПРО-ОН, МОН України та АПН (16 червня 2004 р.). – Івано-Франківськ, 2004. – С. 34-38.

282. Кристопчук Т. Є. Тенденції і розвиток педагогічної освіти в країнах Європейського Союзу : автореф. дис…. д-ра пед. наук.: 13.00.04 / Тетяна Євгенівна Кристопчук ; Київський університет імені Б. Грінченка. – К., 2014. – 39 с.
283. Круцевич Т. Інноваційні процеси у сфері підготовки та перепідготовки кадрів з фізичної культури / Т. Круцевич, М. Зайцева // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2005. – №4. – С.41-44.
284. Круцевич Т. Ю. Методы исследования индивидуального здоровья детей и подростков в процессе физического воспитания / Т. Ю. Круцевич. – К. : Олимпийская литература, 1999. – 231 с.
285. Круцевич Т. Ю. Управління фізичним станом підлітків у системі фізичного виховання : автореф. дис... д-ра наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02 / Тетяна Юріївна Круцевич ; Нац. ун-т фіз. вих. і спорту України. – К., 2000. – 43 с.
286. Кужель М. М. Формування психологічної готовності до педагогічної діяльності викладачів фізичної культури: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Микола Миколайович Кужель ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2010. – 20 с.
287. Кузнецов А. В. Джон Локк и социально-экономическая мысль французского просвещения второй половины XVIII века : автореф. дис. канд. филос. наук : 09.00.03 / Анатолий Владимирович Кузнецов ; Белорусский гос. ун-т им. В. И. Ленина. – Минск, 1984. – 21 с.
288. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський – К. : Знання, 2005. – 486 с.
289. Кузьмина Н. В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования / Н. В. Кузьмина. – М. : ИЦПКПС, 2001. – 144 с.
290. Кузьмина Н. В. Предмет акмеологии / Н. В. Кузьмина. – СПб. : Политехника, 2002. – 189 с.
291. Кузьмина Н. В. Проблемы развития акмеологических наук / Н. В. Кузьмина, А. М. Зимичев – СПб. : МААН, 1996. – 153 с.

292. Кузьмина Н. В. Профессионализм педагогической деятельности / Н. В. Кузьмина, А. А. Реан – СПб. : Политехника, 1993. – 172 с.
293. Кузьмина Н. В. Творческий потенциал специалиста. Акмеологические проблемы развития / Н. В. Кузьмина // Гуманизация образования. Психолого-педагогический международный журнал. – 1995. – №1. – С.41-46.
294. Кузьмина Н. В. Фундаментальная акмеология как важнейший ресурс процесса повышения продуктивности образования / Н. В. Кузьмина // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир – Київ, 2015. – С. 14-20.
295. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський – К. : Знання, 2005. – 486 с.
296. Кульбашна Я. А. Принцип безперервності освіти у формуванні професійної компетентності майбутніх стоматологів / Я. А. Кульбашна // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2013. – №3-4. – С. 85-89.
297. Кун Л. Всеобщая история физической кульутры и спорта / Л. Куц. – М. : Радуга, 1982. – 399 с.
298. Курамшин Ю. Ф. Теория и методика физической культуры / Ю. Ф. Курамшин. – М. : Советский спорт, 2010. – 320 с.
299. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень : курс лекцій / О. В. Кустовська. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – 124 с.
300. Кутепов М. Є. Спортивний менеджмент в муніципалітетах зарубіжних країн / М. Є. Кутепов, О. П. Сапронов. – М. : РГАФК, 1999. – 80 с.
301. Куц О. С. Організаційно-методичні основи фізкультурно-оздоровчої роботи зі школярами, які проживають за умов підвищеної радіоактивності : автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Олександр Сергійович Куц ; Український держ. ун-т фізичного виховання і спорту. – К., 1997. – 40 с.
302. Лаптев Л. Г. Акмеологические основы эффективного воинского труда / Л. Г. Лаптев. – М. : ВАД, 1998. – 86 с.
303. Латвийская академия спортивной педагогики (ЛАСП) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.lspa.eu/rus/. – Загл. с экрана.
304. Леонгард К. Акцентуированные личности / К. Леонгард ; [перевод с нем. В. М. Лещинско] // Ростов н/Д : Феникс, 2000. – 544 с.

305. Леонтьев А.Н. Психологические вопросы формирования личности студента // Психология в вузе. – 2003. – №1-2 – С. 232-241.
306. Леонтьев А. Н. Категория деятельности в современной психологии / А. Н. Леонтьев // Вопросы психологии, 1979. – № 3. – С. 11-15.
307. Лернер И. Я. Типологии аспектных проблем и методов науки как критерий конструирования содержания учебного предмета в средней школе [Электронный ресурс] / И. Я. Лернер // Теоретические основы содержания общего среднего образования. – М., 1983. – С.258-265. – Режим доступу: http://www.dissercat.com/content/innovatsionnye-idei-v-didakticheskikh-trudakh-i-ya-lernera#ixzz48kfbiBiM. – Загл. с экрана.
308. Летуновский В. В. Экзистенциальный анализ. История, теория и методология практики : автореф. дисс… канд. психол. наук : 19.00.01 / Вячеслав Владимирович Летуновский ; Московский Государственный Университет им. М. В. Ломоносова : М., 2001. − 23 с.
309. Лещенко І. Т. Неперервна освіта як найважливіша складова життєдіяльності сучасної людини / І. Т. Лещенко // Вища освіта України. – 2012. – №3. Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». Т.3. – С. 63-70.
310. Логинова Н. А. Опыт человекознания. История комплексного подхода в психологических школах В. М. Бехтерева и Б. Г. Ананьева / Н. А. Логинова. – СПб. : СПбГУ, 2005. – 285 с.
311. Лодатко Є. О. Структурне моделювання педагогічного експерименту / Є. О. Лодатко // Педагогічний процес: теорія і практика. – №2. – 2014. – С. 5-9.
312. Лозниця В. С. Психологія і педагогіка: основі положення : навч. посіб. для сам ост. вивчення дисципліни / В. С. Лозниця. – К. : Екс. Об., 1999. – 304 с.
313. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологи / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 444 с.
314. Луговий В. І. Міжнародна й національні стандартні класифікації освіти: концепція і реалізація / В. І. Луговий, Ж. В. Таланова // Вісн. НАПН України. – 2013. – №1. – С. 15-25.

315. Луговий В. І. Європейські кваліфікаційні метарамки, стан розроблення та основні завдання щодо впровадження Національної рамки кваліфікацій : концептуальний і нормативний аспекти [Електронний ресурс] / В. І. Луговий. – Режим доступу: www.tempus.org.ua. – Назва з екрана.
316. Лук'янова Л. Б. Акмеологічний ресурс андрагогічної моделі навчання / Л. Б. Лук'янова // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир-Київ, 2015. – С. 31-36.
317. Лях В. И. Координационные способности: диагностика и развитие / В. И. Лях – М. : ТВТ «Дивизион», 2006. – 290 с.
318. Ляшенко А. И. Профессионализм в сфере социальной работы : кн. Основы общей и прикладной акмеологии / А. И. Ляшенко ; [под ред. А. А. Деркача]. – М. : РАГС и ВАД, 1995. – 386 с.
319. Мазін В. М. Формування культури професійної самореалізації майбутніх учителів фізичного виховання : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Василь Миколайович Мазін ; Класич. приват. ун-т Запоріжжя. – Запоріжжя, 2008. – 20 с.
320. МакКлеланд Д. Мотивация человека / Д. МакКлеланд. – СПб. : Питер, 2007. – 670 с.
321. МакКлелланд Д. Мотивы достижения / Д. МакКлелланд // Прикладная социология и менеджмент. Хрестоматия / сост. и науч. ред. А. И. Кравченко. – М. : МГУ, 1998. – С. 212-222.
322. Максименко И. Г. Теория и методика физической культуры : учеб. для студ. вузов / И. Г. Максименко. – М. : Физическая культура, 2005. – 544 с.
323. Максимова В. Н. Акмеология: новое качество образования : книга для педагога / В. Н. Максимова. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2002. – 99 с.
324. Максимова Л. П. Організаційно-педагогічні засади забезпечення якості професійної підготовки майбутніх економістів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис…. канд. пед. наук: 13.00.04 / Лариса Петрівна Максимова ; ПВНЗ «Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля». – Дніпропетровськ, 2015. – 20 с.

325. Мальтійський університет. Інститут фізичної культури та спорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.microsofttranslator.com/bv.aspx?from=&to=uk&a=http%3A%2F%2Fwww.um.edu.mt%2Fipes. – Назва з екрана.
326. Мангейм Д. Б. Политология. Методы исследования: [пер. с англ.] / Д. Б. Мангейм, Р. К. Рич. – М. : Весь мир, 1997. – 544 с.
327. Маркова А.К. Формирование мотивации учения : книга для учителя / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.
328. Маркова А. К. Акме в профессиональном развитии человека / А. К. Маркова // Акмеология: учебник [под ред А. А. Деркача]. – М. : РАГС и ВАД, 2005. – 376 с.
329. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Знание, 1996. – 308 с.
330. Мартиненко С. М. Педагогічна взаємодія суб’єктів освітнього простору в акмесередовищі вищого навчального закладу / С. М. Мартиненко // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир – Київ, 2015. – С. 214-218.
331. Мартиненко С. М. Система підготовки вчителя початкових класів до діагностичної діяльності : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Світлана Миколаївна Мартиненко ; Інститут педагогіки АПН України. – К., 2009. – 47 с.
332. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб. : Питер, 2007. – 90 с.
333. Маслюк Р. В. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури в системі «педагогічний коледж - педагогічний університет» : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Руслан Вадимович Маслюк ; Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – Умань, 2015. – 20 с.
334. Матвійчук Т. Ф. Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичного виховання у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Тетяна Фартівна Матвійчук ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2015. – 20 с.

335. Матвеев Л. П. Теория и методика физической культуры / Л. П. Матвеев. [3-е изд., перераб. и доп]. – М. : Физкультура и спорт, СпортАкадемПресс, 2008. – 544 с.
336. Матвієнко О. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії у навчально-виховному середовищі школи першого ступеня : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Матвієнко Олена Валеріївна; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2010. - 34 с.
337. Махмутов М. И. Проблемное обучение : основные вопросы теории / М. И. Махмутов – М. : Педагогика, 1975. – 368 с.
338. Медведєва І. М. Направленість та структура процесу навчання фізичних вправ студентів ВНЗ у процесі занять оздоровчою гімнастикою / І. М. Медведєва, Т. В. Павленко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. Вип. 112. Том 1. – Чернігів, 2013. – С. 211-215.
339. Мединський С. В. Діяльність американського альянсу здоров’я, фізкультурної освіти, рекреації й танців крізь призму часу / С. В. Мединський // Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві : бірник наукових праць. – 2012. – № 3 (19). – С. 35-38.
340. Мединський С. В. Модель сучасного фахівця фізичної культури і спорту як основа його професійної підготовки у вищих навчальних закладах / С. В. Мединський // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2010. – №6 (8). – С. 340-347.
341. Международная Ассоциация Университетов Физической Культуры и Спорта (The International Association of Universities of Physical Culture and Sport) [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://iasuni.com/. – Загл. с экрана.
342. Митник М. М. Професійна компетентність вчителя як загальна умова педагогічної діяльності / М. М. Митник // Професійні компетенції та компетентності вчителя. Матеріали регіонального науково-практичного семінару. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – 188 с.
343. Михайловский В. Г. Акмеологические основы профессионального становления офицерских кадров / В. Г. Михайловский. – М. : МО, 1995. – 124 с.
344. Міжнародна класифікація занять для країн-членів ЄС (ISCO-88 (COM)) / Професійні стандарти : теорія і практика розроблення: колективна монографія /

[Л. І. Короткова, Г. І. Лук'яненко, Л. Б. Лук'янова, С. В. Мельник, І. М. Савченко] – К. : 2011. – 310 с.

345. Міланський державний університет, Італія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unimi.it. – Назва з екрана.
346. Москаленко Н. В. Теоретико-методичні засади інноваційних технологій в системі фізичного виховання молодших школярів: автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02 / Наталія Василівна Москаленко ; Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України. – К., 2009. – 42 с.
347. Московская государственная академия физической культуры [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.mgafk.ru. – Назва з екрана.
348. Мудрік І. В. Сутність і розбіжності між поняттями «фізична культура», «фізична культура особистості» і «фізичне виховання» / І. В. Мудрік // Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України: Матеріали X Всеукраїнської наук. – практ. конф. (29-30 квітня 2010 року). – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2010. – т.2. – С. 111-115.
349. Мэй Р. Искусство психологического консультирования / Р. Мэй. − М. : НФ Класс, 1994. – 144 с.
350. Назаретян А. П. Компетентность руководителя как условие оптимизации управления кадрами / А. П. Назаретян, И. Н. Дроздов // Матер. межкаф. науч.-практ.конф. – М., 1998. – С.12.
351. Национальный институт спорта и туризма Туркменистана [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.parahat.info/study/nacionalnyy-institut-sporta-i-turizma-turkmenistana. – Загл. с экрана.
352. Национальный институт физического воспитания Каталонии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.inefc.cat. – Загл. с экрана.
353. Национальный университет физической культуры, спорта и здоровья им. Лесгафта, Санкт-Петербург [Электронный ресурс]. – Режим доступу: https://www.lesgaft.spb.ru. – Загл. с экрана.
354. Начинская С. В. Спортивная метрология : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / С. В. Начинская. – М. : Академия, 2005. – 130 с.

355. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз : [монографія] / [В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, С. Д. Максименко, Н. Г. Ничкало, С. О. Сисоєва, Я. В. Цехмістер, О. В. Чалий] / За ред. В. Г. Кременя. – К. : Наукова думка, 2003. – 853 с.
356. Непрерывное многоуровневое профессиональное образование / [под. ред. Х. Бендарчика]. – Радом : Институт технологии эксплуатации, 1997. – 101 с.
357. Несух Л. М. Формування психологічного клімату в студентській академічній групі / Л. М. Несух // Теоретичні питання культури, освіти та виховання. – 2012. – №45. – С. 166-171.
358. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія / Н. Г. Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – Вип.1. – С.9-22.
359. Ничкало Н. Г. Трансформація професійно-технічної освіти України: [монографія] / Неля Григорівна Ничкало ; Акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – К. : Пед. думка, 2008. – 198 с.
360. Нічник В. М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні / В. М. Нічник, В. Д. Литвинов, Я. М. Стратій. – К. : Дніпро, 1991. – 265 с.
361. Новиков А. М. Методология учебной деятельности / А. М. Новиков. – М. : Эгвес, 2005. –176 с.
362. Новиков В. В. Проблемы личностного саморазвития [Электронный ресурс] / В. В. Новиков // Психологическое сопровождение процессов модернизации образования и профессионализации кадров. Материалы международного симпозиума. – Москва-Кострома, 2002. – С. 37-39. – Режим доступа: http://www.dissercat.com/content/akmeologicheskie-usloviya-razvitiya-gotovnosti-prepodavatelei-k-formirovaniyu-zdorovogo-obra#ixzz47FtHlXAY. – Загл. с экрана.
363. Новицький Ю. В. Прояви особистості в формуванні компетентності майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту / Ю. В. Новицький // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : Збірник наукових праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац.

пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 5 (30). – С. 136-140

364. Носко М. О. Проблеми і шляхи підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури / М. О. Носко, Д. А. Давидова // Вісник Чернігівського НПУ імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2012. – Випуск 98. – Т. 1. – С. 184 – 187.
365. Носко М. О. Теоретичні та методичні основи формування рухової функції у молоді під час занять фізичною культурою та спортом: автореф. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.09 / Микола Олексійович Носко. – К., 2003. – 53 с.
366. Огнев'юк В. О. Акме-особистість, акме-суспільство, акме-країна / В. О. Огнев'юк // Акмеологія – наука XXI століття: матеріали IV Міжнар. наук. – практ. конф., 30 травня 2014 р. – К. : Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2014. – С. 3-19.
367. Огнев'юк В. О. Відповідальність як складова акмепрофесіограми сучасного фахівця / В. О. Огнев'юк // Розвиток професіонала і професіоналізму : теорія і практика: зб. наук. пр. / [за заг. ред. С. П. Архипової]. – Черкаси : ФОП Гордієнко Є. І., 2014. – С. 10-13.
368. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку [монографія] / Віктор Олександрович Огнев'юк. – К. : Знання України, 2003. – 448 с.
369. Огнев'юк В. О. Розвиток в університетській освіті акме-компетентнісного потенціалу майбутнього фахівця / В. О. Огнев'юк // Акмеологія – наука XXI століття. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 17-18 лютого 2011 року. – Київ, 2011. – С. 6-9.
370. Олійник В. В. Освіта впродовж життя: як і чому вчити дорослих? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.apsu.org.ua/images/top3.jps. – Назва з екрана.
371. Омельяненко І. О. Теоретичні основи компетентнісного підходу щодо підготовки вчителя фізичної культури / І. О. Омельяненко // Професійні компетенції та компетентності вчителя. (Матеріали регіонального науково-

практичного семінару). – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2006. – 188 с.

372. Онушкин В.Г. Теоретические основы непрерывного образования / В. Г. Онушкин. – М. : Педагогика, 1989. – 207 с.
373. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
374. Осадча Т. Ю. Професійна підготовка викладачів фізичного виховання в університетах США. дис. .. канд. пед. наук. : 13.00.04 / Тетяна Юріївна Осадча ; Луганський національний ун-т ім. Т. Шевченка. – Л, 2005. – 198 с.
375. Осадча Т. Ю. Формування професійної майстерності майбутніх учителів фізичного виховання (на прикладі навчальних програм університетів США) : наук.-метод. посіб. / Т. Ю. Осадча. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 130 с.
376. Осадчая Т. Ю. Физическое воспитание школьников в США : учеб. пособие для студентов вузов физ. воспитания и спорта / Т. Ю. Осадчая, И. Г. Максименко. – К. : Олимп. л-ра, 2008. – 144 с.
377. Освіта, навчання, інформація, компетентність: канонізація понять (теоретико-методологічний дискурс) // Модернізація вищої освіти в Україні і світі: десять років наукового пошуку : колект. моногр. : десятій річниці Ін-ту вищої освіти АПН України присвячується / Ін-т вищої освіти АПН України ; [за заг. ред. В. П. Андрущенка, В. І. Лугового, М. Ф. Степка]. – Х., 2009. – С. 178–210.
378. Освітологія: витоки наукового напряму : монографія / [за ред. В. О. Огнев'юка]. – К. : ТОВ ВП Едельвейс, 2012. – 336 с.
379. Освітологія: підготовка експертів у галузі освіти: навчально-методичний посібник / [за ред. В. О. Огнев'юка]. – К. : ТОВ ВП Едельвейс, 2015. – 464 с.
380. Осипов В. Г. Социально-философский анализ современной концепции непрерывного образования / В. Г. Осипов. – Ереван : АН Армянской ССР, 1989. – 218 с.
381. Основи акмеології : навч. посібн. / [укл. Г. Х. Яворська, В. М. Гладкова, О. А. Горчакова]. – Київ : Освіта України, 2012. – 248 с.
382. Основи психології : підруїчник / [за заг. ред О. В. Киричука, В. А. Роменця]. – К. : Либіль, 1996. – 256 с.

383. Основы общей и прикладной акмеологии / [под ред. А. А. Деркача, А. А. Бодалева, Н. В. Кузьминой и др.] – М. : ГАВС, 1994. – 253с.
384. Основы социальной педагогики / [под редакцией П. И. Пидкасистого]. – М. : Высшее образование, 2007. – 430с.
385. Оцінювання навчальних досягнень учнів / [Єрмолова В. М., Іванова Л. І., Ващенко О. М., Операйло С. І.]. – Харків : Торсинг, 2004. – 64 с.
386. Папуша В. Г. Теорія і методика фізичного виховання у схемах і таблицях / В. Г. Папуша. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2011. – 128 с.
387. Пангелова Н. Є. Історія фізичної культури / Н. Є. Пангелова. – К. : Освіта України, 2010. – 293 с. С. 175.
388. Палермський університет, Італія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unipa.it/. – Назва з екрана.
389. Пальчевський С. С. Акмеологія : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / С. С. Пальчевський. – Київ : Кондор, 2008. – 398 с.
390. Панасюк І. В. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до застосування тренінгів у навчальному процесі загальноосвітньої школи : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ірина Вячеславівна Панасюк ; Черкас. нац. ун-т ім. Б.Хмельницького. – Черкаси, 2009. – 20 с.
391. Пангелова Н. Є. Спортивний стиль життя та його значення для гармонійного розвитку особистості дошкільника / Н. Є. Пангелова // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2005. – № 10. – С. 114-116.
392. Панчук В. В. Психолого-педагогічні фактори підвищення професіоналізму викладача вищої школи (на матеріалі викладання іноземної мови в технічному вузі) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Вікторія Володимирівна Панчук ; Волин. держ. ун-т ім. Л. Українки. – Луцьк, 1996. – 21 с.
393. Папуча В. М. Формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя фізичного виховання в процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Володимир Миколайович Папуча ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 20 с.

394. Педагогика : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / [В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов] ; под ред. В. А. Сластенина. – М. : ИЦ Академия, 2008. – 576 с.
395. Педагогика профессионального образования : учебное пособие / [под ред. В. А. Сластенина]. изд. 2-е. – М. : Академия, 2008. – 154 с.
396. Перевозчиков В. І. Актуальні питання розвитку акмеологічної науки в Україні / В. І. Перевозчиков // Акмеологія в Україні: теорія і практика. – 2010. – №1 – с. 14-17.
397. Перепелкина К. Е. Развитие креативного потенциала студентов, будущих учителей технологии [Электронный ресурс] / К. Е. Перепелкина // Акмеология 2000. Методические и методологические проблемы. – Вып.5., СПб., 2000. – С. 229. – Режим доступа: http://www.dissercat.com/content/akmeologicheskie-usloviya-razvitiya-gotovnosti-prepodavatelei-k-formirovaniyu-zdorovogo-obra#ixzz47FsHb7lm. – Загл. с экрана.
398. Петров А. В. Основные концепты компетентнисного подхода как методологической категории / А. В. Петров // Alma mater. – 2005. – №2. – С. 54-58.
399. Петровская Т. В. Педагогическое мастерство. Практикум : учеб. пособие / Т. В. Петровская, И. В. Толкунова, И. И. Смоляр. – К. : Олимпийская литература, 2013. – 112 с.
400. Петунин О. В. Активизация познавательной самостоятельности учащейся молодежи : автореф. дис. … док. пед. наук : 13.00.01 / Олег Викторович Петунини. – Кемерово, 2010. – 47 с.
401. Пєхота О. М. Особистісно-орієнтоване навчання: підготовка вчителя : [монографія] / Олена Миколаївна Пєхота, Анна Михайлівна Старєва. – Миколаїв : Іліон, 2007. – 276 с.
402. Пилипей Л. П. Проблеми підходів до професійно-прикладної фізичної підготовки студентів вузів / Л. П. Пилипей // Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта, 2008 – № 10. – С. 1-5.

403. Пинзеник О. М. Удосконалення підготовки вчителя на засадах акмеології / О. М. Пинзеник // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир – Київ, 2015. – С. 274-277.
404. Пионова Р. С. Педагогика высшей школы : учеб. пособ. / Р. С. Пионова. – Минск : Университетское, 2002. – 256 с.
405. Платонов В. Н. Периодизация спортивной тренировки. Общая теория и её практическое применение / В. Н. Платонов. – К. : Олимпийская литература, 2013. – 624 с.
406. Плахотник О. В. Акмеология как условие повышения качества образования в высшей школе / О. В. Плахотник, Н. Н. Ханина. // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2013. – С .95-99
407. Пожарский С. Д. Акмеология философии успеха / С. Д. Пожарский – СПб : Северный коледж, 2010. – 255 с.
408. Пожарский С. Д. Предмет, принципы и методы синергетической акмеологии : дис. … канд. психол. наук : 19.00.13 / Святослав Дмитриевич Пожарский ; Ленинградский государственный областной университет им. А. С. Пушкина. – Санкт-Петербург, 2002. – 240 с.
409. Полочек В. А. «Акме», профессионализм и социальная адаптация человека: периодизация развития и типология социальной активности человека [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://akme31.narod.ru/25.html. – Загл. с экрана.
410. Пономарев Г. В. Государственные образовательные стандарты в области физической культуры и спорта: проблемы и перспективы усовершенствования / Г. Н. Пономарев // Теория и практика физической культуры. – 2000. – № 12. – С. 9-14.
411. Посохова А. В. Психолого-акмеологические основания проблемы поли профессионализма / А. В. Посохова // Вестник КГУ им. Н. А. Некрасова. – 2014. – №3. Т.20. – С.93-96.
412. Переддипломна та магістерська педагогічна практика студентів факультетів фізичного виховання та спорту : навч.-метод. посіб / [Ячнюк Ю. Б.,

Воробйов О. О., Ячнюк І. О., Мединський С. В.]. – Чернівці : Рута, 2006. – 144с.

413. Приступа Є. Якість життя людини: компоненти, категорії та їх вимірювання / Євген Приступа, Назарій Куриш // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2010. – №2. – С. 54-63.
414. Приходько В. В. Педагогические основы физкультурного образования студентов (Опыт игрового проектирования и экспертизы): автореф. дис. … доктора пед. наук : 13.00.04 / Владимир Васильевич Приходько. – М., 1991. – 46 с.
415. Пріма Р. М. Концептуальні засади формування професійно мобільного вчителя: акмеологічний підхід / Р. М. Пріма // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир-Київ, 2015. – С. 284-287.
416. Пріоритети та перспективи акмеологічного зростання вчителя фізичної культури в умовах модульного навчання / [Мицкан Б., Завгородня Т., Шпильчак А., Презлята Г., Випасняк І., Лісовський Б.] // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць. – №4 (20) – 2012. – С. 91-97.
417. Профессиональная педагогика : учебник для студентов, обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям / [под ред. С. Я. Батышева, А. М. Новикова]. – М. : Из-во ЭГВЕС, 2009. – 456 с.
418. Психология здоровья : учеб.-метод. пособие для студентов высш. учеб. заведений физ. воспитания и спорта / [В. И. Воронова, И. В. Толкунова, А. Р. Гринь и др.]. – К. : НУФВСУ, Олимпийская литература, 2014. – 140 с.
419. Психологія діяльності та навчальний менеджмент : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / [В. А. Козаков, М. В. Артюшина, О. М. Котикова та ін. ; за заг. ред. В. А. Козакова]. – К. : КНЕУ, 2003. – 829 с.
420. Пуни А. Ц. Предмет психологии физического воспитания и спорта / Психология : ученик для техникумов ФК. – М. : ФиС, 1984. – 234 с.
421. Равен Джон. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Равен Джон [пер. с англ. под общей ред. В. И. Белопольского]. – М. : Когито-Центр 2002. – 396 с.

422. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти : монографія / Ю. М. Рашкевич. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 168 с.
423. Рашкевич Ю. М. Класифікація освіти в контексті запровадження Національної рамки кваліфікацій і третього циклу навчання / Ю. М. Рашкевич, С. К. Андрейчук // Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України. – 2013. – №1. – С. 36-42.
424. Реан А. А. Психология педагогической деятельности / А. А. Реан. – Ижевск : Изд-во Удм. ун-та, 1994. – 158 с.
425. Реан А. А. Акмеология личности / А. А. Реан // Психолог. журнал. – 2000. – Т. XXI. – №3. – С.88-95.
426. Репкин В. В. О потребностной основе учебной деятельности / В. В. Репкин, А. К. Дусавицкий // Проблемы формирования социогенных потребностей. Тбилиси, 1974. – С. 193-196
427. Решетень И. Н. Проблема моделей личности деятельности и подготовки специалиста по физической культуре и спорту / И. Н. Решетень, Е. П. Каргаполов // Теория и практика физ. культуры. 1982. – № 1. – С. 6-13.
428. Рибалко Л. С. Акмеологічні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя : автореф. дис… д-ра пед. наук : 13.00.04 / Людмила Сергіївна Рибалко ; Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2008. – 42 с.
429. Рикель А. М. Профессиональная Я-концепция и профессиональная идентичность в структуре самосознания личности. Часть 1 [Электронный ресурс] / А. М. Рикель // Психологические исследования: электрон. науч. журн. 2011. №2(16). Режим доступа: http://psystudy.ru. – Загл. с экрана.
430. Роджерс К. Р. Свобода учиться / К. Р. Роджерс, Дж. Фрейберг – М. : Смысл, 2002. – 528 с.
431. Российская Академия государственной службы при Президенте Российской Федерации. Кафедра акмеологии и психологии профессиональной деятельности. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.acmeology.ru. – Загл. с экрана.

432. Российский государственный университет физической культуры, спорта, молодежи и туризма [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.sportedu.ru. – Загл. с экрана.
433. Румба О. Г. Система педагогического регулирования двигательной деятельности активности студентов специальных медицинских групп : автореф. дис. ... докт. пед. наук. : 13.00.04 / Ольга Геннадиевна Румба – С-Пб., 2011. – 51 с.
434. Рыбников Н. А. Как создавался психологический институт / Н. А. Рыбников // Вопросы психологии. – 1994. – №1. – С. 6-16.
435. Рыжаков М. В. Государственный образовательный стандарт основного общего образования (теория и практика) / М. В. Рыжаков. – М. : Пед. общество России, 1999. – 544 с.
436. Савченко В. Г. Основні напрямки розвитку і вдосконалення системи навчання у фізкультурних ВУЗах / В. Г. Савченко // Збірник «Сучасний Олімпійський спорт і спорт для всіх». Міжнародний конгрес. Варшава «Наукова ПВО». – № 6, 2002. – С. 54-59.
437. Савченко О. П. Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі / О. П. Савченко // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – Випуск №3, 2010. – С. 16-20.
438. Савченко О. Я. Виховання розумної особистості, яка вміє самостійно вчитися / О. Я. Савченко // Почат. школа. – 2007. – №8. – С.1-5.
439. Савченко О. Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра : посібник / О. Я. Савченко – К. : Педагогічна думка, 2014. – 176 с.
440. Сазоненко Г. С. Компетентність у системі неперервної освіти: акмеологічна модель : науково-методичний посібник / Г. С. Сазоненко, В. В. Приступа. – Макарів : Софія, 2013. – 416 с.
441. Сайганова Е. Г. Физическая культура как условие личностно-профессионального развития кадров государственной гражданской службы : автореф. дис…. канд. психол. наук : 19.00.13 / Екатерина Геннадьевна Сайганова ; Рссийская Академия государственной службы при Президенте Российской Федерации. – М, 2009. – 22 с.

442. Самсонова М. В. Технология и методы коллективного решения проблем : учебное пособие / М. В. Самсонова, В. В. Ефимов – Ульяновск : УлГТУ, 2003. – 152 с.
443. Санкт-Петербургский институт психологии и акмеологии. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.akme.edu.ru. – Загл. с экрана.
444. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм / Ж.-П. Сартр // Сумерки богов. − М. : Политиздат, 1989. − С. 319-344.
445. Сватьєв А. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Андій Вячеславовия Сватьєв ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – 40 с.
446. Селуянов В. Н. Основы научно-методической деятельности в физической культуре : учебное пособие / В. Н. Селуянов, М. П. Шестаков, И. П. Космина. – М. : СпортАкадемПресс, 2001. – 184 с.
447. Селье Г. Стресс без дистресса / Г. Селье. М. : Прогресс, 1982. – 127 с.
448. Семенов И. Н. Акмеология – новое направление комплексных исследований в современном человекознании / И. Н. Семенов // Общественные науки и современность. – 1998. – №3. – С. 134-135.
449. Сергієнко Л. П. Методи наукових досліджень у фізичній культурі : навчально-методичний комплекс / Л. П. Сергієнко. – Миколаїв : Вид-во Південнослов'янського інституту КСУ, 2009. – 126 с.
450. Сергеєва Л. М. Інституції професійно-технічної освіти країн Європейського Союзу: навчальний посібник / Л. М. Сергеєва. – К. : Арт Економі, 2012. – 120 с.
451. Сергієнко Л. П. Терміни і поняття у фізичній культурі : навчальний посібник / Л. П. Сергієнко. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 264 с.
452. Сергієнко Л. П. Технології наукових досліджень у фізичній культурі : підручник для студентів вищих навчальних закладів: у 2 кн. Кн. 1 / Л. П. Сергієнко. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. – 496 с.
453. Сериков В. В. Личностно ориентированное образование: поиск новой парадигмы [монография] / Владислав Владиславович Сериков. М., 1998. – 182 с.

454. Синягин Ю. В. Методики оценки уровня притязаний личности / Ю. В. Синягин. – М. : Изд-во РАГС, 2010. – 48с.
455. Сисоєва С. О. Дискусійні аспекти наукового тезаурусу нового Закону «Про вищу освіту» / С. О. Сисоєва // Неперервна професійна освіта: теорія і практика, №1-2 (42-43), 2015. – С. 7-14.
456. Сисоєва С. О. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навчальний посібник / С. О. Сисоєва, Т. Є. Кристопчук; Київський університет імені Бориса Грінченка. – Рівне : Овід, 2012. – 352 с.
457. Сисоєва С. О. Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти / С. О. Сисоєва, Т. Є. Кристопчук. – Луцьк : ВАТ Волинська обласна друкарня, 2009. – 460 с.
458. Сисоєва С. О. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження : наук. видання / С. О. Сисоєва, І. В. Соколова / НАПН України ; Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих МОН ; Маріупольський держ. Гуманітарний ун-т – Київ : ВД ЕКМО, 2010. – 362 с.
459. Сисоєва С. О. Психологія та педагогіка : підручник для студентів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю традиційної та дистанційної форм навчання [вид. 2-ге, доп., випр.] / С. О. Сисоєва, Т. Б. Поясок. – Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2008. – 532 с.
460. Сисоєва С. О. Хрестоматія з психології та педагогічки: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю традиційної та дистанційної форми навчання / С. О. Сисоєва, Т. Б. Поясок. – Кременчук : Щербатих О.В., 2008. – 400 с.
461. Словарь по книге «Психология человека от рождения до смерти»/ [Под общей редакцией А. А. Реана] ; СПб. : прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 656 с.
462. Словник іншомовних слів / [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : Вища школа, 1977. – 775 с.
463. Словник української мови: в 11 тт.[Електронний ресурс] / АН УРСР. Інститут мовознавства; [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 3. – С. 624. – Режим доступу: http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh. – Назва з екрана.

464. Словник-довідник Європейського Союзу [Електронний ресурс]. [ред. Ю. Марченко]. – К. : К. І. С., 2001. – 152 с. Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/08_eu_dictionary_uk.pdf. – Назва з екрана.
465. Смирнов И. П. Человек. Образование. Профессия. Личность / И. П. Смирнов. – М. : УМИЦ Граф-Пресс, 2002. – 185 с.
466. Соколова І. В. Акмеологічні знання, акмеологічний зміст, акмеологічна освітня парадигма: акмеологічний трикутник / І. В. Соколова // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир – Київ, 2015. – С. 318-322.
467. Солдатенко М. М. Розвиток педагогічної майстерності: аспект самоосвіти : навч.-метод. посіб. / Микола Миколайович Солдатенко. – К. : Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2010. – 80 с.
468. Соловьев И. О. Развитие профессионала в акмеологической среде : автореф. дис. ... доктора психол. наук : 19.00.13 / Игорь Олегович Соловьев ; М., 2011. – 60 с.
469. Состояние, проблемы и стратегия развития педагогического образования / [сост. А. А. Вербицкий, М. Н. Костикова и др.]. – М. : Федерал. ин-т образования, 1996. – 33 с.
470. Стасенко О. А. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи з учнями основної школи : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Олексій Анатолійович Стасенко ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2010. – 20 с.
471. Степанова Г. А. Профессиональная готовность студентов педагогического вуза к физкультурно-реабилитационной работе / Г. А. Степанова, Г. А. Булатова // Пед. образование и наука. – 2003. – №3. – С. 67-70.
472. Степанова Е. И. Психология взрослых – основа акмеологии / Е. И. Степанова. – СПб. : Питер, 1995. – 450 с.
473. Степченко Д. М. Методологія наукових досліджень : підручник / Д. М. Степченко, О. С. Чмир. – К. : Знання, 2005. – 309 с.

474. Столяров В. И. Теория и методология современного физического воспитания : состояние разработки и авторская концепция : монография / Владислав Иванович Столяров. – К. : Олимпийская литература, 2015. – 704 с.
475. Сулейманов И. И. Система основных понятий теории физической культуры : учебное пособие / И. И. Сулейманов. – Тюмень : Вектор Бук, 1999. – 165 с.
476. Сущенко Л. П. Професійна підготовка фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект) : [монографія] / Людмила Петрівна Сущенко. – Запоріжжя : Запорізький держ.ун-т, 2003. – 442 с.
477. Таджикський державний інститут фізичної культури імені С. Рахимова (Душанбе) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://searchfy.net/en/uz/place/7963755. – Назва з екрана.
478. Таймазов В. А. Прогнозирование успешности соревновательной деятельности спортсменов с учетом генетических основ тренируемости / В. А. Таймазов, С. Е. Бакулев // Ученые записки университета имени П. Ф. Лесгафта. – 2005. – Вып. 18. – С. 81-91.
479. Тарасова В. Н. Акмеологические задачи в образовательном процес се [Электронный ресурс] / Акмеология 2000, научная сессия // [сост. и ред. Н. В. Кузьмина, А. М. Зимичев]. СПб. : Санкт-Петербургская Акмеологическая Академия, 2000. – с. 270-285. – Режим доступа: http://www.dissercat.com/content/akmeologicheskie-problemy-korrektsionno-razvivayushchego-obucheniya#ixzz47Ep9S51l. . – Загл. с экрана.
480. Тартуський університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ut.ee/ru/postuplenie/informaciya-ob-uchyobe та http://www.ut.ee. – Назва з екрана.
481. Татенко В. А. Психология в субъективном измерении: монография / В. А. Татенко. – К. : Просвіта, 1996. – 404 с.
482. Творчість і технології в наукових дослідженнях неперервної професійної освіти : наукове видання / [за заг. ред. С. О. Сисоєвої]. – К. : КІМ, 2008. – 424 с.
483. Теорія і методика фізичного виховання / [за ред. Круцевич Т.Ю.]; в 2-х томах, том 1. – К. : Олімпійська література, 2012. – 391 с.

484. Терминология спорта. Толковый словарь спортивных терминов / [сост. Ф. П. Суслов, Д. А. Тышлер]. – М. : СпортАкадемПресс, 2001. 480 с.
485. Тимошенко В. М. Психологічні особливості формування мотивації досягнення майбутніх учителів (на матеріалі вивчення іноземної мови) : автореф. дис... канд. психол. наук : 19.00.07 / Вікторія Миколаївна Тимошенко ; Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2001. – 21с.
486. Тимошенко О. В. Теоретико-методичні засади оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Олексій Валерійович Тимошенко ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2009. – 38 с.
487. Тимошенко Ю. Становлення системи підготовки педагогічних кадрів у сфері фізичної культури / Ю. Тимошенко // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць. – № 2 (14). – 2011. – С. 8-16.
488. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: структурно-генетичний підхід : автореферат дис….докт. психол. наук : 19.00.01. / Тетяна Михайлівна Титаренко ; Інституті соціальної та політичної психології. – К., 1994. – 48 с.
489. Толстов С. Н. Акмеология медицины / С. Н. Толстов – М. : Мысль, 2011. – 97 с.
490. Толстов С. Н. Акмеология социального здоровья и ресурсов человека : учебник-альбом / С. Н. Толстов, Т. В. Карасева. – М. : Академия, 2011. – 136 с.
491. Томенко О. Формування понятійного апарату неспеціальної фізкультурної освіти в умовах сучасності / О. Томенко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2009. – № 2. – С.99-102.
492. Узбекский государственный институт физической культуры [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.uzdjti.uz. – Загл. с экрана.
493. Українська академія акмеології. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.acmeology.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=63&Itemid=69. – Назва з екрана.
494. Університет Аристотеля в Салоніках, факультет фізичного виховання та спортивних наук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.auth.gr/en/pess. – Назва з екрана.

495. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии / К. Д. Ушинский // [собр. соч.] – М. ; Л. : Изд-во АПН, 1950. – Т.8. – 336 с.
496. Фаренік С. А. Логіка і методологія наукового дослідження : [монографія] / Сергій Анатолійович Фаренік; Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 338 с.
497. Фаренік С. А. Управління соціальними процесами: побудова та реалізація соціальних моделей / С. А. Фаренік; Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2003. – 368 с
498. Фаустова Э. Н. Жизненные ценности студентов в новых социокультурных условиях. – М., 1995. – 40 с
499. Фаустова Э. Н. Студент нового времени: социокультурный профиль / Э. Н. Фаустова. – М., 2004. 72 с. – (Система воспитания в высшей школе: Аналитические обзоры по основным направлениям развития высшего образования / НИИВО; Вып. 4).
500. Федеральное государственное автономное образовательное учреждение висшего профессионального образования «Северо-Восточный федеральный университет имени М. К. Аммосова» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://s-vfu.ru/gos_fgos/?fak=%D0%98%D0%A4%D0%9A%D0%98%D0%A1. – Загл. с экрана.
501. Федорченко В. К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Володимир Кирилович Федорченко; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2004. – 43 с.
502. Фидельский В. В. Теория и практика подготовки будущих учителей к физическому воспитанию учащихся: автореф. дис. ... доктора пед. наук. : 13.00.04 / Фидельский Владимир Васильевич – М., 1993. – 49 с.
503. Филиппова Г. П. Совершенствование профессионализма социальных работников с учетом их личностных особенностей / Г. П. Филиппова. – М. : РАГС, 1998.- 241 с.

504. Филозоп А. А Психолого-акмеологические аспекты становления личности на поздних этапах онтогенеза [Элетронный ресурс] / А. А. Филозоп // Мир психологи. – 2008. – № 2. – С. 255–262. – Режим доступа: http://psyjournals.ru/authors/28352.shtml. – Загл. с экрана.
505. Филозоп А. А. Групповая терапия творчеством как профилактика расстройств адаптации у лиц позднего возраста / А. А. Филозоп // Клиническая геронтология. – М.– 2006. – Т.12. – №4. – С. 20-26
506. Филонович С. Р. Life-long learning: последствия для высшей школы / С. Р. Филонович // Вопросы образования. – 2009. – № 4. – С. 55-66.
507. Філіпченко А. С. Основи наукових досліджень : конспект лекцій: Навчальний посібник. / А. С. Філіпченко – К. : Академвидав, 2005. – 208 с.
508. Філь С. М. Історія фізичної культури : навч. посіб. / С. М. Філь, О. М. Худолій, Г. В. Малка – Х. : ОВС, 2003. – 160 с.
509. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 168 с.
510. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2007. – 560 с.
511. Фоменко Н. А. Теоретико-методичні засади формування стандартів освіти у сфері туризму : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Наталія Андріївна Фоменко ; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2012. – 40 с.
512. Франкл В. Воля к смыслу / В. Франкл. − М. : Апрель-Пресс ; ЭКСМО-Пресс, 2000. − 368 с.
513. Фролова Л. С. Вступ до спеціальності «Фізичне виховання» : навчально-методичний посібник / Л. С. Фролова. – Черкаси : ПП Беденко В.П., 2014. – 282 с.
514. Фролова І. В. Науково-дослідницька діяльність студентів – передумова випереджувального саморозвитку фахівця [Електронний ресурс] / І. В. Фролова. // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 7. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzspp_2012_7_46.pdf. – Назва з екрана.

515. Харченко Л. А. Про стан розробки та впровадження стандартів вищої освіти в галузі знань «Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини» / Л. А. Харченко, Л. В. Денисова // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць. – №4 (20). – 2012. – С. 109-111.
516. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. 2-е изд. – М. : Смысл, 2003. – 860 с.
517. Ходусов А. Н. Проблема формирования мотивационно-ценностного отношения будущего учителя к профессиональной деятельности в теории и практике высшего образования / А. Н. Ходусов // Труд учителя и в условиях реформирования общеобразовательной и высшей школы : Материалы Всероссийской научно-практической конференции (Курск, 7-8 октября 2010 г.). – Курск : Изд-во Курск. гос. ун-та, 2010. – С. 62-70.
518. Хозяинов Г. И. Акмеология физической культуры и спорта : учебное пособие / Г. И. Хозяинов. – М. : Академия, 2007. – 203 с.
519. Холін Ю. В. Сучасні підходи до побудови освітніх програм : [методичні матеріали] / Ю. В. Холін, С. О. Кравцов, Т. О. Маркова // Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. Харків – 2014. – 36 с.
520. Холодов Ж. К. Теория и методика физического воспитания и спорта : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений физ. культ. / Ж. К. Холодов, В. С. Кузнецов. – М. : Akademia, 2003. – 479 с.
521. Хоменко П. В. Природничонаукова підготовка фахівця фізичної культури : [монографія] / Павло Віталійович Хоменко. – Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2012. – 380 с.
522. Хоружа Л. Л. Розвиток акмеологічної позиції педагога у процесі розв'язання моральних дилем / Л. Л. Хоружа // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир-Київ, 2015. – С. 329-332.
523. Хуторской А. В. Метапредметный подход в обучении : научно-методическое пособие / А. В. Хуторской. – М. : Издательство «Эйдос»; Издательство Института образования человека, 2012. – 73 с.
524. Цехмістер Я. В. Теорія і практика допрофесійної підготовки учнів у ліцеях медичного профілю при вищих навчальних закладах : автореф. дис... д-ра пед.

наук: 13.00.04 / Ярослав Володимирович Цехмістер ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2002. – 45 с

525. Цьось А. В. Розвиток фізичного виховання на території України з найдавніших часів до початку XIX ст. : автореф. дис… докт. наук з фіз.. виховання і спорту : 24.00.02 / Анатолій Васильович Цьось. ; Харківська держ. Академія фізичної культури. – Х., 2005. – 43 с.
526. Чанышев А. Н. Курс лекций по древней философии / А. Н. Чанышев. – М. : Высшая школа, 1981. – 374 с.
527. Человек. Цивилизация. Общество / Питирим Сорокин ; [общ. ред. А. Ю. Согомонова]. – М. : Политиздат, 1992. – 542 с.
528. Черепанов В. С. Экспертные оценки в педагогических исследованиях : [монографія] / Вячеслав Сергеевич Черепанов. – М. : Педагогика, 1989. – 152 с.
529. Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе / Д. В. Чернилевский. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 437 с.
530. Черній Л. В. Компетентнісний підхід у фаховій підготовці майбутніх учителів іноземної мови в університетах США : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.04 / Людмила Віталіївна Черній ; ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2011. – 20 с.
531. Чобітько М. Г. Особистісно орієнтована професійна підготовка майбутнього вчителя: теоретико-методологічний аспект : [монографія] / Микола Григорович Чобітько; МОН України; АПН України; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Черкаси : Брамо-Україна, 2006. – С. 19, 57. 560 с.
532. Чорноштан А. Г. Професійна підготовка майбутнього вчителя фізичного виховання на основі модульно-рейтингової технології навчання : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Артур Григорович Чорноштан ; Луган. держ. пед. ун-т ім. Т.Шевченка. – Луганськ, 2002. – 20 с.
533. Шавир П. А. Психология профессионального самоопределения в ранней юности / П. А. Шавир. – М. : Педагогика, 1981. – 96 с.
534. Шандрук С. І. Система професійної підготовки вчителів середньої школи у Сполучених Штатах Америки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Світлана Іванівна Шандрук ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – 40 с.

535. Шашкин Г. А. Организационно-педагогические аспекты системы подготовки специалистов вузами физической культуры Российской Федерации в условиях реформы высшего образования: автореф. дис. ... докт. пед. наук. : 13.00.04 / Геннадий Анатольевич Шашкин – С-Пб., 1999. – 47 с.
536. Шиян Б. М. Підготовка вчителя фізичної культури третього тисячоліття / Б. М. Шиян // Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні : зб. наук. пр. – Рівне : Принт Хауз, 2001. – Вип. 2. – С. 371–374.
537. Шиян Б. М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.09 / Богдан Михайлович Шиян ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – К., 1997. – 50 с.
538. Шиян Б. М. Теорія і методика наукових педагогічних досліджень у фізичному вихованні та спорті : навчальний посібник / Б. М. Шиян, О. М. Вацеба. - Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. – 276 с.
539. Шкребтій Ю. М. Управління тренувальними і змагальними навантаженнями спортсменів високого класу в умовах інтенсифікації процесу підготовки : автореф. дис... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.01 / Юрій Матвійович Шкребтій ; Державний НДІ фізичної культури і спорту. – К., 2006. – 40 с.
540. Юров И. А. Психологическое тестирование и психотерапия в спорте / И. А. Юров. – Москва : Сов. Спорт., 2006. – 163 с.
541. Юшко Г. Н. Научно-дидактические основы организации самостоятельной работы студентов в условиях рейтинговой системы обучения : автореф. дисс ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Галина Нниколаевна Юшко ; Гос. ун-т. - Ростов-н / Д, 2001. – 23 с.
542. Я – студент : навч. посіб. / [В. О. Огнев'юк, О. Б. Жильцов, С. О. Караман та ін.; за заг. ред. В. О. Огнев'юка]. 3-є вид. зі змінами. – К. : Київ, ун-т ім. Б. Д. Грінченка. – С. 44-71.
543. Ягупов В. В. Педагогіка: [навч. посіб.] / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

544. Яковлев Н. Н. Химия движения. Молекулярные основы мышечной деятельности. (От молекул до организма) / Н. Н. Яковлев – Л. : Наука, 1983. – 191 с.
545. Ярошевский М. Г. История психологии. От античности до середины XX века: учебное пособие для высших учебных заведений / М. Г. Ярошевский . – 2-е изд. – М. : ИЦ Академия, 1997. – 416 с.
546. Ярошик М. Я. Підготовка бакалаврів фізичного виховання в умовах інтеграції вищої школи України в європейський освітній простір : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02 / Марта Ярославівна Ярошик ; Львів. держ. ун-т фіз. культури. – Л., 2010. – 20 с.
547. Ярошинська О. О. Особливості сприймання студентами освітнього середовища професійної підготовки в умовах інтеграції до європейського освітнього простору / О. О. Ярошинська // Гуманітарний вісник. – Додаток 1 до Вип. 27. Т. 6. Тематичний випуск «Вища освіта в Україні в контексті інтеграції до європейського простору» – Гнозис, 2012. – С. 475-482.
548. Яценко Т. С. Философско-психологические проблемы методологии познания психики / Т. С. Яценко, В. П. Андрущенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологія : зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – № 36 (60). – С. 7-20.
549. American Alliance for Health, Physical Education, Recreation and Dance. Physical Best program. – Champaign, Illinois: Human Kinetics Books, 1999. – 16 p. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.answers.com/topic/american-alliance-for-health-physical-education-recreation-and-dance-
550. Antonovsky A. Rozwiklanie tajemnicy zdrowia. − Warszawa. – 1995. − 195 s.
551. Approved by College Pelegate Assembly December, 1984-Atlanta? Georgia? Eight Edition, 1992. – P. 89.
552. Bouchard C., Shephard R.J., Stephens T., Physical activity, fitness and health: The model and key concepts, Physical activity, fitness and health: International proceedings and consensus statement. (Champaign, IL: Human Kinetics Publishers, 1994).
553. Cendrowski Z. Będę żył 107 lat. Agencja Promo-Lider, Warszawa. – 1996. – s. 165

554. Coventry University. Режим доступу: http://www.microsofttranslator.com/bv.aspx?from=&to=uk&a=http%3A%2F%2Fwww.worc.ac.uk%2Fdiscover%2Facademic-departments.html
555. Criteria for accreditation on colleges. Southern Association of Colleges and Schools 1886 Southern Lane, Georgia 30033-4097. – P. 124.
556. Dave R. Foundation of Lifelong Education: Some Methodological Aspects // Foundation of Lifelong Education. – Hamburg, 1976. – P. 34.
557. Deci E.L. Intrinsic motivation. – N. – Y., 1976.
558. Dereka T. The building personal component in the structure of physical education specialists' acmeological competence / T. Dereka // The advanced science journal, 2016, №2. – P. 59-62.
559. Dyba T. Historical and pedagogical analysis of acmeology development (Історико-педагогічний аналіз розвитку акмеології) / European applied sciences, 2015. - №4 – P. 28-31.
560. Dyba T. Professional training of specialists of physical training on the competence base / The advanced science journal, 2015. - №5 – P. 99-102.
561. Dyba T. Styl życia dzieci 7-9 lat w Polsce i na Ukrainie po przebytych schorzeniach układu jddechowego (na podstawie opini rodziców) / T. Dyba, J. Knotowicz, M. Radziejowska, K. Milanowska, P. Radziejowski // Kierunki rozwoju fizjoterapii i kosmetologii w aspekcie promocji zdrowia : konferencja 14-15 listopada 2014, Poznań, WSEIT, 2014. – C. 74.
562. Franke E. School physical education as a promoter of sport for all among the population, Paper to orld Congress on Sport for all (Univ. of Osnabruck, Tampere, Osnabruck, Finland, June 4–7, 1990).
563. Gaj E., Dzieje Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu (1919–1994) / Gaj E. // Seria : Monografie. – Nr 312. – Poznań : Wyd. Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, 1996. – S. 291.
564. Grabowski H., Uwagi krytyczne o wychowaniu fizycznym i ksztalceniu nauczycieli. «Impuls», Krakow 2004, 70 s.
565. Graduates with a Degree in Physical Education http:// voices.yahoo.com/careersgraduates-degree-physical-education

566. Healthy people 2010: National health promotion and disease prevention objectives. – Washington, D. C.: NASPE, 2000. – 12 p.
567. Hrynchenko I. B. The descriptive analysis of professional training teachers-to-be in physical education and sport in Europe and Ukraine, Turystyka, Sport i Zdrowie, № 3 (2013). Режим доступу: www.tsz.po.opole. . – Назва з екрана.
568. Jaworski Z., Buchta K., Rozwoj publicznych uczelni wychowania fizycznego w Polsce. Almamer, Warszawa 2007, 122 s
569. Jaworski Z., Zarys sylwetki zawodowej i koncepcja kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego, «Wychowanie Fizyczne I Zdrowotne», nr 5, 2003. - S. 20-23.
570. Latvijas Universitate. Режим доступу: www.lu.lv. – Назва з екрана.
571. Lietuvos sporto universitetas. Режим доступу: http://www.lsu.lt/ru. – Назва з екрана.
572. Maslow A.H. Motivation and personality. – 3-nd ed. – NY., 1987
573. Maslow A.H. Toward a psychology of being. 2nd ed. N.Y., 1968.
574. Moving into the future: National standards for physical education: a guide to content and assessment. – Reston, VA: NASPE, 1995. – 23 p.
575. National Board for Professional Teaching Standard [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.nbpts.org/the_standards/standards_by_cert. – Назва з екрана.
576. National Commission on Teaching and America's Future. What matters most: Teaching for America's Future. – New York: Author, - 1996. – 23 h
577. National Standards for beginning physical education teacher. – Reston, VA: NASPE, 1996. – 30 p.
578. National Standards for Head teachers. Teacher Trainang Agency. – London, 1998. – P. 98.
579. Ordnung der Zweiten Staatsprüfung für ein Lehramt an öffentlichen Schulen (Lehramtsprüfungsordnung II – LPO II) Vom 28. Oktober 2004 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.gesetze-bayern.de/jportal/portal/page/bsbayprod.psml?doc.id=jlr-Lehr2StPrOBY2004rahmen&st=lr&showdoccase=1&paramfromHL=true#focuspoint

580. Quality education and competencies for life/ Workshop 3/ Background Paper - 2004. p. 6.
581. Rychen D.C. et al. Key Competencies for Successful Life and Well-Functioning Society. – OECD: Hogrefe and Huber, 2003. – 224 p.
582. Siedentop D. Developing teaching skills in physical education / D. Siedentop, D. Tannehill. – Mountain View, CA: Mayfield, 1999. – 380 p.
583. Spector, J. Michaelde la Teja, Ileana. ERIC Clearinghouse on Information and Technology Syracuse NY. Competencies for Online Teaching. ERIC Digest. Competence, Competencies and Certification. - p.1
584. Standards for Initial Programs in Physical Education Teacher Education. Oct. 19, 2001. National Association for Sport and Physical Education, American Association of Health, Physical Education, Recreation, and Dance, pp. 1-29. Available from Internet: http://www.aahpewrd.org/naspe_main.html
585. Studium des Unterrichtsfachs Sport für das Lehramt an Grund- und Hauptschulen – neue LPO I (ab WS 2010/11) [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.sp.tum.de/studium/studiengaenge/lehramt- grund-und-hauptschule-unterrichtsfach/
586. Task Force on teaching as a profession. A nation prepared: Teachers for the 21st century. – New York: Carnegie Corporation of New York, 1986. – 26 p.
587. The British National Curriculum: design and technology. – L., 1996. – P. 4.
588. The Europen Qualifications Framework for lifelong learning. http://www.eqavet.eu/gns/policy-context/european-vet-initiatives/european-qualifications-framework.aspx
589. Tuning Educational Structures in Europe. / http://www.unideusto.org/tuningeu/
590. Université catholique de Louvain [Electronic resourse]. – Mode of access: http://www.uclouvain.be/334859.html
591. University of Worcester. Режим доступу: http://www.worc.ac.uk/. – Назва з екрана.
592. Vrije Universiteit Brussel [Electronic resourse]. – Mode of access : http://www.vub.ac.be/english/index.php
593. What Does AAHPERD Do? [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.aahperd.org/whatwedo/. – Назва з екрана.

594. White R.W. Motivation reconsidered: The concept of competence // Psychol. Rev. – 1959/ - V. 66.

595. White R.W. Personality psychologist. Harvard Gazette. March 1, 2001. Retrieved 7 November 2012

596. Wuest D.A. Foundations of Physical Education, Exercise Science and Sport (14th ed.). / D.A. Wuest, Ch. A. Bucher. – St. Louis : Mosby: YearBook Inc., 2003. – 451 p.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ДЖЕРЕЛА

597. Закон України «Про вищу освіту» (№ 1556-VII від 01.07.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14. – Назва з екрана.

598. Закон України «Про систему професійних кваліфікацій» від 06.09.2012 № 5199-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://allsecurity.info/attachments/article/254/UK.zakon_5199-VI_06.09.2012.pdf. – Назва з екрана.

599. Законі України «Про освіту» (№ 1144-XII (1144-12) від 04. 06. 91). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12. – Назва з екрана.

600. Класифікація видів економічної діяльності Статистичної комісії Європейського Союзу (NACE) – Регламент (ЄС) Європейського парламенту та ради від 20 грудня 2006 року N 1893/2006 (Regulation EC N 1893/2006 of the European Parliament and of the Council of 20 December 2006 establishing the statistical classification of economic activities NACE Revision 2 and amending Council Regulation (EEC) N 3037/90 as well as certain EC Regulations on specific statistical domains). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.met-online.kiev.ua/menu/dovidka/kved/. – Назва з екрана.

601. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи стандартів вищої освіти / За загальною редакцією В. Д. Шинкарука / [Укладачі: К. М. Левківський, В. Л. Гуло, Л. О. Котоловець, Т. Ю. Морозова,

М. О. Присенко, Н. І. Тимошенко] – МОН України: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. – Київ, 2007. – 79 с.

602. Комюніке в Льовені і Лувені-ля Ньов (2009) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lpehea.in.ua/rozvitok-iepvo/1na-shlyahu-do-ievropeyskogo-prostoru-vishchoyi-osviti-2020. – Назва з екрана.
603. Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні [Електронній ресурс]. – Режим доступу: http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/Lisbon_convention.pdf. – Назва з екрана.
604. Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні : Зб. наук. пр. міжнар. ун-ту «РЕГІ» ім. акад. С. Дем'янчука. Вип. 2 / [ред. В. І. Завацький]. – Рівне, 2001. – 464 с
605. Міжнародна класифікація занять для країн-членів ЄС (ISCO-88 (COM)) [Електронній ресурс]. – Режим доступу: http://sumdu.edu.ua/images/stories/gen_info/structure/methodical/Methodical_references.pdf. – Назва з екрана.
606. Міжнародне законодавство про охорону праці: конвенції та рекомендації МОП : в 3-х т. – К. : Основа, 1997. – Т. 2. – 437 с.
607. Міжнародна стандартна галузева класифікація видів економічної діяльності Організації Об'єднаних Націй (ISIC). [Електронній ресурс]. – Режим доступу: http://dtkt.com.ua/documents/dovidnyk/kved/SM.html. – Назва з екрана.
608. Наказ МОН України № 1176 від 14 серпня 2013 року «Про затвердження галузевої Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816/. – Назва з екрана.
609. Наказ МОН України від 02.06.1993 № 161. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0173-93. – Назва з екрана.
610. Національна Доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К. : Шкільний світ, 2001. – С. 9.
611. Положения о Министерстве образования и науки Российской Федерации, утвержденного постановлением Правительства Российской Федерации от 3

июня 2013 г. N 466 (Собрание законодательства Российской Федерации, 2013, N 23, ст. 2923; N 33, ст. 4386; N 37, ст. 4702; 2014, N 2, ст. 126; N 6, ст. 582; N 27, ст. 3776) Подпункт 5.2.1 [Электронный ресурс]. – Режим доступу: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi34Kns8NvKAhWFWCwKHf7RBDoQFggaMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.susu.ru%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Funiveris%2Fstandard%2Faf206b2f-1a70-4171-a954-921e34ec683f.rtf&usg=AFQjCNHjUHg-p_O40nj4fwLJKvuFE3nnJg&sig2=pcaNHrw50-W3dgTH_7bl6A. – Загл. с экрана.

612. Постановление Правительства Российской Федерации от 3 июня 2013 г. N 466 г. Москва. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://www.rg.ru/2013/06/10/minobr-site-dok.html. – Загл. с экрана.

613. Постановление Правительства Российской Федерации от 5 августа 2013 г. N 661 г. Москва «об утверждении правил разработки, утверждения Федеральных государственных образовательных стандартов и внесения в них изменений» [Электронный ресурс] – Режим доступу: http://www.rg.ru/2013/08/19/obraz-standarty-site-dok.html. – Загл. с экрана.

614. Приказ Министерства образования и науки Российской Федерации(Минобрнауки России) от 7 августа 2014 г. N 935 г. Москва. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.rg.ru/2015/01/28/prikaz935-site-dok.html. – Загл. с экрана.

615. Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнем бакалавр [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. №1719. – Режим доступу: http://www.osvita.org.ua/pravo. – Назва з екрана.

616. Рекомендація Європейського парламенту та Європейської ради про ключові компетентності для навчання протягом життя (2006/962/ЄС) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_975. – Назва з екрана.

617. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» / Доктрина від 17.04.2002 № 347/2002. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/347/2002. – Назва з екрана.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А.1

Акме-вершини соціокультурних відносин в епоху Давнього світу

Кам’яне століття (2 млн. років до н.е. – 2 тис. років до н.е.)	Бронзове століття (2 тис. років до н.е. – 1 тис. років до н.е.)	Залізне століття (від 1 тис. років до н.е.)
духовне життя: відбувається диференціація осмислювання людиною картин світу в локальних місцях проживання; глибоке освоєння людиною природи; усвідомлення людиною дійсності, більш складний розвиток процесу мислення; перші кроки в галузі образотворчого мистецтва; прагнення людини виразити свої почуття та уявлення у символах (хрест, спіраль, свастика); формування культу вогню, культу жінки; ускладнення уявлень про потойбічний світ; формування історичних передумов язичницького, релігійного, філософського світогляду; розумова діяльність: розширення та поглиблення образного пізнання навколишнього світу; поява уявлень про світобудову в свідомості людини; формування уявлень про існування надприродних сил; формування почуття гармонії як прагнення звести уявлення про навколишній світ до певної рівноваги; мистецтво: прояв елементів гармонії (впевнені лінії, чіткі контури, правильні пропорції); осмислювання ролі точки, поява штрихування, об’єму; відтворення дій людини (біг, стрибки, танець); поява кольорових гравірованих зображень людини; поширення петрогліфів; прагнення прикрасити всі предмети, що має людина; формування окремих знаків-символів, які позначають «обличчя», «душу»; прагнення перенести властивості людини на предмети, природу в цілому; прагнення симетрії та певного ритму малюнка.	духовне життя: посилення локалізації культур; з удосконаленням технічних умінь і навичок у новому виробництві з’явились нові духовні, естетичні та ідеологічні потреби; мистецтво: антропоморфні зображення пов’язуються з образом чоловіка, який символізує патріархат; в малюнках орнамент набуває нової якості – геометричні форми; житло: будівництво монументальних споруд (менгіри, дольмени, кромлех).	духовне життя: подальші зміни в релігійних поглядах; розширюється та поглиблюється культ чоловічого покровителя роду, культ племінного вождя; удосконалювання релігійно-магічних уявлень про життя; організація релігійних процесів та жертвопринесень; розумова діяльність: виявляється в більш глибокому охопленні явищ життя і значному інтересі до образу людини; мистецтво: нарівні із зооморфними персонажами (тваринами) використовується образ людини; провідним видом творчості залишається прикладне мистецтво; житло: будівництво поселень; будівництво фортець, як захист від нападу.

ДОДАТОК А.2

Передумови розвитку акмеології в Східній філософії

Історія філософії	Напрямок	Акмеологічні мотиви
Філософія Давнього Китаю	Даосизм, Конфуціанство, моїзм	1. Удосконалення акме через пізнання Ян та Інь як гармонії різноманітного в подоланні однакового; поняття гармонії як еволюції ідеї досягнення досконалості і руху до вершин. 2. Еволюція як Дао (шлях) розглядається як рух до золотої середини (догори) і до минулого (донизу), де вказується морально-етичний шлях шу («золотої середини») і шень (людинолюбства) у формі багатства народу (досконалості) як основи досягнення вершин через освіту та виховання. 3. Гармонія як основа щастя людини – вершина досконалості – Акме, а почуття міри – гарант збереження щастя; незнання меж своєї пристрасті – найбільше щастя людини, що припускає безмежне прагнення досконалості. 4. Гармонія – як еволюція ідеї досягнення досконалості і просування до вершини.
Філософія Давньої Індії	Акме як вивільнення від страждань	1. Правильна віра, правильне пізнання, правильна поведінка сприяють поступовому вивільненню душі; наприкінці цього шляху джива цілком «дематеріалізується». 2. Життя досконалої людини, що звільнена від залежності, не має потреби в продовженні. З досягненням досконалості (акме) життя людини, її еволюція припиняється. Акме (досконалість) полягає у: 1) правильному розумінні природи душі й інших речей; 2) вивченні душі та віри в теорії вчителів, які подолали залежність від реальності.
Філософія Давньої Індії	Буддизм	1. При існуванні безлічі шкіл існує прийнятий усіма комплекс ідей – ідуї «чотирьох істин» і «восьмиметричний шлях розвитку». 2. Досягнення акме (нірвана) характеризується вгасанням, «знищенням» пристрастей і знаходженням повного щиросердного заспокоєння, що характеризується необмеженими можливостями людини щодо самовдосконалення. 3. Акме неможливе без гармонії знання та моральності (знання неможливі без чесноти і співпереживання, а якщо ж існує така можливість, то вони марні). 4. Страждання обумовлені незнанням. Самовдосконалення людини, її акмеологічність здійснюється через особливе знання, що перебуває поза часом і простором.
	Йога	1. Проблема «вивільнення» вирішується через відмову від зв’язку із зовнішнім світом, самозаглиблення, відмову від індивідуального мислення, розуму. 2. Акме розуміється як відмова від індивідуального мислення, розуму.

ДОДАТОК А.3

Передісторія розвитку акмеології (Давня Греція)

Етап	Напрямок	Сутність акмеологічного напрямку, його представники
Перший	Життєствердна, раціональна – «аполонівська засада»	1. Накреслюється тенденція і створюються передумови для поширення діяльності видатних мудреців і поширення їхніх ідей на широке коло осіб, що осмислюють дійсність. 2. Формується принцип поширення мудрості у формі знань і організації навчання вершинам діяльності. 3. Підвищується роль системного знання і створюються передумови поширення мудрості в організованих формах (школи, ліцеї академії тощо) (Фалес). 4. Формується сам принцип навчання, передачі вищих осмислених форм знань у формі наукових теорій (Біант). 5. Позначено проблему нерівності, осмислена ієрархізація суспільства як ступінь розвитку людини і суспільства; сформульовано принцип досконалості як спосіб досягнення результату при русі вгору за ієрархічною градацією (Піттак, Солон, Періандр). 6. Удосконалення системи понять гармонії як взаємодії між частинами і цілим у практичній діяльності (Хілон, Клеобух).
Другий	1-ша стадія – орієнтаторі на осмислення природи	1. Сформувалося саме поняття «акме», що означало вищу точку в розвитку людини як внутрішню гармонію, визначену почуттям міри. 2. Гармонія визначалася як онтологічна сутність при переході від хаосу до космосу (Демокріт). 3. Рух до акме здійснюється на основі творчої активності особистості в комплексі фізичного, розумового і морального розвитку (Піфагор). 4. Усі речі, все удосконалювання у світі має початок «апейрон» і нескінченно невизначений тілесний «фізис» (Анаксимандр). У результаті змішання засад, «коренів усіх речей» (вогню, повітря, землі і води) утвориться величезна куля – Сферос як точка вдосконалення світобудови з подальшим розвитком таких понять як геосфера, біосфера, атмосфера, ноосфера (Анаксимен). 5. Динаміка вдосконалювання утворюється з боротьби протилежностей (Гераклід, Емпедокл).

	2-га стадія – орієнтатори на осмислення сутності людини	1. Перенесення уваги з проблеми космосу на проблему людини та її життя як члена суспільства, що припускає розгляд нових точок акме як результату взаємодії людини в суспільстві: а) уводиться поняття «чеснота» (совість), що не дається від народження; її досягнення в ході удосконалювання людини ґрунтується на знанні (Сократ); б) визначено головний скарб – Душа (розум), удосконалення якої здійснюється через розумову активність і морально орієнтовану поведінку (Платон). 2. Знання дасть можливість людині керувати собою й удосконалювати себе (Аристотель). 3. Акме – результат знання, тобто самовладання, а самовладання – влада над собою, воля, керування інстинктами (Анаксимандр).
	3-тя стадія – осмислення сутності пізнання, етична проблематика	Сформовано передумови розвитку акме: 1. Удосконалення як автономність від світу, як повернення до «золотого часу», до природи без обмежуючих рамок суспільства. 2. Формування писаного акме (Піррон), досконалість – стримування від усяких суджень; вищий ступінь досконалості – незворушність і безтурботність. 3. Вище благо людини (акме) – задоволення, насолода (гедоне); прагнення рівноваги, тихих радощів – звільнення душі від страху (Епікур). 4. Удосконалення як подолання невідповідності між нашими бажаннями і ходом речей у світі, жити згідно з природою (Епіктет), скорятися долі в гармонії з божественною волею (Сенека); спокій і байдужість до усього, що відбувається в світі (Аврелій); чисте споглядання.

ДОДАТОК А.4

Періоди процесу розвитку гуманізації в Україні

Період	Основний зміст	Провідні ідеї	Видатні представники
До середини XVI ст.	Типологічна подібність до раннього італійського Відродження з його проблематикою	– людська особистість як найвища цінність; – сприяння розвитку особистості з боку держави; – пріоритет природного права людини над цивільним; – свобода як умова вільного розвитку людини; – гармонійна єдність душі і тіла; – удосконалення людини через сумлінну працю, освіту та культуру; тощо.	Павло Русин, Станіслав Оріховський-Роксолан, Юрій Тичинський, Іван Рутинець
Друга половина XVI ст. – початок XVII ст.	Інтенсивна розробка ранньо-гуманістичних ідей у поєднанні з реформаційними, активне формування історичної самоусвідомленості українського народу	–гармонійна єдність земного та небесного (в людині – єдність на рівні чуттєвого та раціонального); –життєвий ідеал у практичній діяльності і самодіяльності індивіда; –підпорядкування тілесної сутності духовній; –моральною істотою людину робить самопізнання; –протиставлення Бога і світу, Бога і людини; –ідея максимальної замкнутості української культури в давньоруських межах; –екзистенціалізм; –свобода волі та відповідальність людини за моральний вибір; –рівність людей перед богом; –ідея чотирьох світів: невидимого (світ духовних цінностей), видимого (в якому живе людина), малого (світ самої людини), злосливого (поєднання злих людей з дияволом) та ін.	Адам Чагровський, Шимон Шимонович, Юрій Немирич, Кирило Лукаріс, Герасим Смотрицький, Дем’ян Наливайко, Христофор Філарет, Мелетій Смотрицький, Клірик Острозький, Іван Вишенський, Василь Суразький

Починаючи з другої половини XVII ст.	Розробка комплексу гуманістичних ідей без звернення до реформаційних	–природа існує незалежно від свідомості людини, тому пізнання починається з чуттєвого сприйняття світу; –найвеличнішою на Землі є людина, а в людині найвеличніше – розум; –матерія – первинний суб'єкт, що може переходити з одного стану в інший; –людина є творцем власної долі, щастя, владикою волі, головним критерієм вчинків є совість; –природне право вище від закону Божого; –багатоаспектність поняття матерії: вона є матір'ю, суб'єктом, масою, походженням, елементом; –чуттєве пізнання є основою розумового пізнання тощо.	Петро Могила, Інокентій Гізель, Лазар Баранович, Йосип Кононович-Горбацький, Данило Тупало, Стефан Яворський, Теофан Прокопович, Михайло Колачинський

ДОДАТОК А.5

Сутність аспектів сучасної акмеології

№	Аспекти акмеології	Сутність
1	Онтологічний	визнання того, що акме – це реалізована природа людини як індивіду та роду;
2	Гносеологічний	визначає відношення акмеологічної самосвідомості до діяльності та сенсу життя людини;
3	Соціологічний	відображається через відношення «людина і кар'єра, соціальний статус», «людина та суспільна думка», «людина і публічна оцінка її діяльності», «людина та її авторитетність у соціальному середовищі», «велич людини в різних формах вираження та підтримання»;
4	Культурологічний	включає вивчення найвизначніших досягнень національних культур та всієї світової культури, всі ті культурні коди та генотипи, які вели до цих досягнень;
5	Етичні та аксіологічні	визначаються через відношення «моральна оцінка та самооцінка особистості», «моральний вибір та самопроектування», «людина й світ: проблема співвідношення цінностей та обов'язків»;
6	Естетичний	виражається через відношення «дизайн буття – хаос світу», «прекрасне та огидне», «піднесене та низьке», «героїчне та комічне» тощо;
7	Релігійний	виражається через відношення «Бог - людина», «Вищий Розум – свідомість особистості», «віра – розум - пристрасть»;
8	Побутовий	виражається через відношення «організація життєвого процесу – метушня та життєві дрібниці», «індивід - близькі», «середовище містян» та ін.;
9	Військовий	виражається через відношення «воїн - Батьківщина», «армія - народ», «громадянський контроль за збройними силами» та ін. (наприклад, вища військова майстерність була оцінена за результатами Великої Вітчизняної війни: 14 орденів Перемоги та 2782 повних кавалерів орденів Слави трьох ступенів);
10	Геронтологічний	виражається через відношення «старий - хвороба», «люди похилого віку – нетрадиційні трудові ресурси», «людина похилого віку - космонавтика» (наприклад, у багатьох американських фірмах, які виготовляють електронну продукцію, віднедавна на відповідальні ділянки призначають працівників похилого віку, оскільки вони більш акуратні, дисципліновані, емоційно стійкіші, ніж молоді);
11	Метастро-фологічний	виражається через протиставлення «творчого потенціалу людини – деструктивних тенденцій навколишнього середовища». Деструктивний бік життя вивчається спеціальною наукою – метастрофологією, тобто теорією негативних станів надскладних систем. До таких станів

		належать: безпека, загрози, ризики, небезпека, кризи, катастрофи. Ці стани притаманні як системам, що оточують людину (природа, суспільство, місто, родина та ін.), так і безпосередньо людині з її тяжінням до акме. Таким чином, чи буде акмоване життя людини в той чи інший момент, вирішується не тільки в залежності від акмецентричності свідомості та поведінки людини, а перш за все від того, в якому стані знаходиться людина та системи, які її оточують, тобто від рівня метастрофічності особистості та навколишнього середовища – наскільки успішно людині вдасться змінити метастрофічний хід подій в зворотному напряму – в акмічний;
12	Валеософічний (валеологічний)	підкреслює значимість загального й фізичного здоров'я людини як життєвого фундаменту, абсолютно необхідного для досягнення акме;
13	Інженерний та енергетичний	за допомогою яких можуть бути виокремлені та вивчені post factum відповідні умови, що сприяли найвизначнішим досягненням (чи то відомі сім чудес світу, чи то океанічна платформа для запуску космічних об'єктів в екваторіальних водах у наш час);
14	Синергетичний	який дає можливість побачити у вищих досягненнях людини засобами синергетики особливий стан нерівноваги стійкої системи діяльності;
15	Ергономічний	у відповідності з яким в діяльності людини відкривається своя перспектива, пов'язана з економією сил та засобів при досягненні мети, зокрема найвищої;
16	Розумоводіяльнісний	що відкриває у вищих досягненнях відображення результатів колективної розумової діяльності;
17	Телеологічний	за допомогою якого можна пояснити акмічну діяльність цілепокладання;
18	Соціально-екологічний та практично-критичний	поняття в акмеології повинні бути звучними, оскільки вони демонструють, наскільки правильний загальнотеоретичний пошук в межах фундаментальної акмеології;
19	Субєктний	процесуальний розвиток суб'єкта праці до рівня професіонала в резутаті розвитку підсистем професіоналізму особистості та діяльності, нормативної регуляції, мотивації на саморозвиток, професійні досягнення, рефлексивної самоорганізації;
20	Рефлексивний	пов'язаний із самосвідомістю особистості як розвивається «Я» і розумінням партнерів по комунікації в процесі трудової діяльності.

ДОДАТОК Б **ДОДАТОК Б.1**

Навчальні плани професійної підготовки фахівців фізичного виховання вищих навчальних закладів ЄС (кредити)

Технічний університет Мюнхена		Вільний університет в Брюсселі		Краківська академія фізичного виховання		Університет Фессалії, Греція	
І семестр	год./ тиж.	**І рік навчання**	ECTS	**Загальні предмети**	год.	**Перший рік навчання**	ECTS
Вступ до наук про спорт	2	Анатомія опорно-рухового апарату	8	Іноземна мова (В2)	120	Анатомія	4
Вступ до спортивної педагогіки	2	Хімія	5	Інформатика	30	Біомеханіка	4
Ігрова теорія / ігровий розвиток	1	Комплексний відпочинок періоду роботи та спорту в реабілітації	3	Філософія / соціологія	30	Педагогіка фізичного виховання	4
Маленькі ігри	1	Організація спортивних змагань	3	Пропедевтика логіки / комунікація міжнародна	30	Спортивна педагогіка	4
Волейбол	2	Загальна біологія та гістологія	4	**Всього:**	210	Вступ до педагогіки	3
Зимові види спорту (з дидактикою предмета)	2	Спортивний рух	4	**Базові предмети**		Інформаційні технології	3
Спортивна гімнастика	1	Вступ до біомеханіки рухів людини	5	Анатомія	60	Легка атлетика І	2
Гімнастика / танець	1	Соціологія спорту	3	Анатомія функціональна	15	Освітня гімнастика	2
2 семестр		Вибіркові дисципліни:	17	Антропологія	45	Техніка баскетболу	4
Основи спортивної дидактики	2	Освіта руху та методи	8	Біохімія	30	Соціологія	3
Ігри з м’ячем	1	Індивідуальні рухи, методи навчання	9	Біологія людини	30	Психологія фізичного виховання	4
Мистецтво руху	1	Планування спортивної кар’єри	17	Фізіологія	90	Біохімія	4
Спортивна гімнастика	1	**ІІ рік навчання:**		Педагогіка	75	Психологія	4
Легка атлетика	1	Біохімія вправ	7	Психологія	90	Іноземна мова (професійна)	3
Гімнастика / танець	1	Імунологія та фізіологія рухів	4	Психолого-педагогічна допомога в школі	30	Легка атлетика ІІ	4
3 семестр		Психологія спорту	5	Теорія фізичного виховання	60	Традиційні танці Греції	4
Анатомія	2	Анатомія	4	**Всього:**	525	Художня гімнастика	2
Психологія	2	Перша медична допомога та	3	**Спеціальні предмети**		**Другий рік навчання**	

		охорона здоров’я					
Футбол	2	Нейрофізіологія руху та біль	3	Антропомоторика	45	Основи фізіології рухів	5
Плавання	1	Методи досліджень в кінезіології	6	Біомеханіка	30	Менеджмент рекреації і спорту	4
4 семестр		Менеджмент та маркетинг спорту	5	Освіта здоров’я	30	Методи досліджень	3
Основи науки про тренування	2	Дидактика рухів	5	Риторика	30	Навчання рухам	3
Основи науки про рухи	2	Вибіркові дисципліни:	18	Історія фізичної культури	45	Методологія викладання фізичного виховання I	4
Спортивно-психологічні аспекти шкільного спорту	2	Теорія і методика навчання	10	Туристка і рекреація	30	Ритміка	3
Компенсаторні форми руху або елементарне визовання руху та ігрове виховання	2	Індивідуальні рухи, методи навчання9	8	Методика фізичного виховання	90	Навчання волейболу	3
Плавання	1	Планування спортивної кар’єри	18	Управління і право в освіті	30	Навчання футболу	3
Легка атлетика	1	**III рік навчання:**		Перша домедична допомога	15	Вступ до тренування	4
5 семестр		Спортивна біомеханіка	6	Харчування людини	30	Кінезіології	4
Планування уроку / перевірка / оцінка	2	Методи дослідження, статистика	6	Ритміка і танець	60	Спортивна педагогіка	3
Баскетбол	2	Спорт у Фландрії	3	Теорія дитячого та юнацького спорту	45	Історія фізичного виховання і спорту	3
Гандбол	2	Біометрія ФВС	5	Рухливі ігри і забави	30	Статистика	3
Плавання	2	Професійний спорт	3	Теорія і методика гімнастики	90	Методологія викладання фізичного виховання II	4
Гімнастика танець	2	Фізіологія людини	5	Теорія і методика легкої атлетики	90	Навчання плаванню	4
6 семестр		Психофізіологія	5	Теорія і методика плавання та рятування	60	Навчання гандболу	3
Розвиток рекреаційних видів спорту	1	Теорія підготовки кадрів фізіології вправ	5	Теорія і методика баскетболу	60	**Третій рік навчання**	
Рекреаційні види спорту 1	1	Стажування у навчальних закладах	4	Теорія і методика футболу (чоловічого)	60	Вступ до педагогіки спорту	4
Рекреаційні види спорту 2	1	Вибіркові дисципліни:		Теорія і методика футболу (жіночого)	30	Методи навчання фізичного виховання	5
7 семестр		**Блок 1** (вибір з 16 кредитів)		Теорія і методика гандболу	60	Фізичне виховання в початковій школі	5
Здорова школа	2	Теорія і методика навчання	6	Теорія і методика волейболу	60	Психологія спортивної	4

						педагогіки	
Фітнес, орієнтований на здоров'я 1	1	Індивідуальні рухи, методи навчання9	10	Теорія і методика спортивної боротьби	45	Безпечна практика в школі	4
Фітнес, орієнтований на здоров'я 2	1	Планування спортивної кар'єри	16	Художня гімнастика (жінки)	30	Педагогіка вправ	4
Методи релаксації	1	**Блок 2** (вибір з 6 кредитів)		Теніс	15	Фізичне виховання в початковій школі	5
Вибіркові модулі:		Вступ до методів навчання та коучінгу	6	Лижний спорт	30	Вправи для інвалідів	5
Спостереження / аналіз уроку	2	Основи фізичної культури	3	Дипломна робота	45	**Четвертий рік навчання**	
Практика в школі	2	Фітнес та санітарна освіта	3	**Всього:**	1125	Інтернатура у вихованні	4
Наука про рухи / наука про тренування	2	Методологія навчання ФВ	3	**Всього за напрямом:**	1860	Життєві навички у вихованні	4
Колоквіум з іспиту	2	Дидактичне забезпечення кінезіології	3	Додаткова спеціалізація (на вибір з трьох)	270	Традиційні танці	2
Прикладна комунікативна компетенція	2	Управління проектами в спорті	6	Літній збір	66	Вправи та здоров'я освіта	4
		Технологічне підприємництво	6	Зимовий збір	78	Оцінювання у фізичному вихованні	4
				Асистентська практика в початкові школі	30	Практика	4
				Психолого-педагогічна практика	30	Планування, використання та оцінювання у фізичному вихованні	5
				Практика вчительська в школі	90	Вікова фізіологія	4
				Практика з додаткової спеціалізації	45	Вимірювання в умовах школи	4
				Практика в таборах (10 днів)	80	Навчальні ігри у фізичному вихованні	3
						Дисципліни за вибором (в 5, 6, 7, 8 семестрах):	10
						фізичне виховання в школі	
						адаптивне фізичне виховання	
						грецькі народні танці	

ДОДАТОК Б.2

Освітньо-професійна програма підготовки бакалаврів зі спеціальності «Фізичне виховання» Східномічиганського університету

	Навчальна дисципліна	Кількість кредитів
I блок	Загальноосвітні дисципліни (необхідно вибрати 16 дисциплін з 4 галузей на вибір, щоб в сумі набрати 40 кредитів):	40
	1 галузь: усне й писемне спілкування, математика, комп'ютерна грамотність.	
	2 галузь: природничі науки й технологія	
	3 галузь: суспільні науки	
	4 галузь: література, мистецтво, гуманітарні науки	
	Обов'язкові дисципліни з цієї спеціальності: – Біологія; – Загальна психологія; – дисципліни за вибором.	 4 3 2
	Всього:	49
II блок	Дисципліни спеціальності «Фізичне виховання»: – Американський червоний хрест і перша допомога; – Анатомія і фізіологія; – Кінезіологія (біомеханіка фізичної активності); – Історія і основи фізичного виховання; – Навчання рухам; – Фізіологія вправ; – Адаптивне фізичне виховання; – Філософські й соціологічні аспекти фізичного виховання й спорту; – Створення шкільної програми фізичного виховання; – предмет за вибором (після консультації з академічним куратором).	 2 5 3 2 5 4 3 2 3 1
	Всього:	30
III блок	Професійно-педагогічні дисципліни: 100 годин польової практики; дисципліни, призначені для вивчення студентом до зарахування на програму: – Методика викладання індивідуальних видів спорту; – Методика викладання командних видів спорту I; – Методика викладання командних видів спорту II; – Методика викладання фітнесу; – Методика викладання водних видів спорту; – Методика викладання гімнастики; – Методика викладання аеробіки; – Методика навчання основним видам рухів; – Розвиток і навчання дітей у фізичному вихованні;	 3 3 1 1 2 2 1 1 4

	дисципліни, призначені для вивчення студентом після зарахування на програму: – Навчання читанню в середній школі; – Школи в полікультурному суспільстві; – Обладнання й технічні засоби навчання у фізичному вихованні; – Оцінювання й тестування у фізичному вихованні; – Семінар із проблем теорії навчання у фізичному вихованні й педагогічній практиці; – педагогічна практика.	 3 3 3 2 1 12
	Всього	44
IV блок	Дисципліни додаткової спеціальності (на вибір)	20
	Всього:	20
	Усього для отримання ступеня «бакалавра наук» за спеціальністю «Фізичне виховання»	143

ДОДАТОК Б.3

Орієнтовна послідовність вивчення дисциплін професійної підготовки фахівців фізичного виховання рівня «бакалавріату» в США

Курс	Навчальна дисципліна	Кредити
І рік навчання	Осінній семестр	
	– Біологія;	4
	– Комп’ютер для нефахівців;	3
	– Письмове мовлення;	3
	– Історія;	3
	– Збереження здоров’я і фізичної форми протягом життя;	2
	– Історія і основи фізичного виховання.	2
	Усього:	17
	Зимовий семестр	
	– Основи усного спілкування;	2
	– Перша медична допомога;	2
	– Математичний аналіз;	3
	– Методика викладання індивідуальних видів спорту;	3
	– Загальна психологія;	3
	– Мистецтво, танок, музика.	3
	Усього:	16
	Весняний семестр	
	– Література або основи культури;	3
	– Філософія або релігія.	3
	Усього:	6
ІІ рік навчання	Осінній семестр	
	– Методика викладання командних видів спорту (1);	3
	– Анатомія й фізіологія;	5
	– Американське право;	3
	– Економіка/соціологія;	3
	– Письмове мовлення.	3
	Усього:	17
	Зимовий семестр	
	– Література;	3
	– Методика викладання командних видів спорту (2);	1
	– Методика викладання фітнесу;	1
	– Біомеханіка вправ;	3
	– Розвиток рухових умінь;	2
	– Історія/антропологія;	3
	– Економіка, географія, соціологія;	3
	– Фізика.	3
	Усього:	16
	Весняний семестр	
	– курс другої спеціальності;	3
	– курс другої спеціальност.і	3

	Усього:	6
III рік навчання	Осінній семестр – Методика викладання водних видів спорту; – Методика викладання гімнастики; – Фізіологія фізичних вправ; – Адаптивне фізичне виховання; – курс другої спеціальності; – курс другої спеціальності. Усього:	 2 2 4 3 3 3 17
	Зимовий семестр – Методика викладання аеробіки; – Методика викладання основних рухових умінь; – Методика викладання фізичного виховання в початковій школі; – Навчання рухам; – Філософія/соціологія фізичного виховання; – курс за вибором зі спеціальності «фізичне виховання»; – курс другої спеціальності. Усього:	 1 1 2 3 2 3 3 15
	Весняний семестр – курс другої спеціальності; – курс другої спеціальності. Усього:	 3 3 6
IV рік навчання	Осінній семестр – Створення шкільної програми фізичного виховання й методика викладання в середній школі; – Розвиток і навчання дітей у фізичному вихованні; – Школи в полікультурному суспільстві; – Обладнання й технічні засоби навчання у фізичному вихованні; – Оцінювання й тестування у фізичному вихованні; – семінар із проблем теорії навчання у фізичному вихованні й педагогічної практики. Усього:	 3 4 3 3 2 1 16
	Зимово-весняний семестр – педагогічна практика. Усього:	 12 12
	Усього кредитів за 4 роки навчання для отримання ступеня «бакалавра наук» за спеціальністю «Фізичне виховання».	144

ДОДАТОК Б.4

Характеристика видів професійної діяльності фахівців фізичного виховання за програмою підготовки бакалавріату та магістратури відповідно до стандартів РФ

Програма бакалівріату	Програма магістратури
Педагогічна діяльність:	
– сприяти соціалізації, формуванню загальної культури особистості учнів засобами фізичної культури в процесі фізкультурно-спортивних занять, її долученню до загальнолюдських цінностей та здорового способу життя; – вирішувати педагогічні завдання в межах загальноосвітніх та професійних освітніх організацій, орієнтовані на аналіз наукової та науково-практичної літератури, узагальнення практики в галузі фізичної культури і освіти; – здійснювати навчання і виховання учнів в процесі занять; – визначати зміст навчання в рамках навчальних планів, з урахуванням результатів оцінювання фізичного і функціонального стану учнів; – забезпечувати рівень підготовленості учнів, який відповідає вимогам федеральних державних освітніх стандартів, забезпечувати необхідний запас знань, рухових умінь і навичок, а також достатній рівень фізичної підготовленості учнів для збереження та зміцнення їх здоров'я і трудової діяльності; – брати участь у діяльності методичних комісій та в інших формах методичної роботи; – здійснювати співробітництво з учнями, педагогами, батьками.	– постійно підвищувати свою педагогічну кваліфікацію; – розробляти навчальну документацію з дисципліни (модуля) «Фізична культура і спорт» у відповідності зі специфікою навчального закладу; – впроваджувати інноваційні технології в навчальну діяльність з дисципліни (модуля) «Фізична культура і спорт»; – оцінювати ефективність навчальної діяльності з дисципліни (модуля) фізична культура і спорт та вносити відповідні корективи; – розробляти методичні посібники з дисципліни (модуля) «Фізична культура і спорт» для конкретного контингенту осіб.
Тренерська діяльність:	
– сприяти формуванню особистості учня в процесі занять обраним видом спорту, долученню її до загальнолюдських цінностей, здорового способу життя, моральних принципів чесної спортивної конкуренції; – здійснювати свою професійну діяльність, керуючись Конституцією Російської Федерації, законами Російської Федерації і нормативними	– постійно підвищувати свою тренерську кваліфікацію; – розробляти та впроваджувати тренувальні програми для спортсменів різного рівня кваліфікації; – узагальнювати та впроваджувати в практичну

документами органів управління освітою, фізичною культурою і спортом, нормативно-правовими актами у сфері освіти, фізичної культури і спорту; – організовувати роботу малих колективів виконавців; – працювати з фінансово-господарською документацією у сфері фізичної культури і спорту; – дотримуватися правил і норм охорони праці, техніки безпеки, забезпечувати охорону життя і здоров'я учнів в процесі занять.	діяльність передовий вітчизняний та зарубіжний досвід в галузі підготовки спортсменів різної кваліфікації; – аналізувати ефективність тренувального процесу та вносити відповідні корективи.
Проектна діяльність:	
	– здійснювати оперативне та стратегічне прогнозування, проектування й планування фізкультурно-спортивної діяльності на федеральному, регіональному, муніципальному рівнях; – здійснювати оперативне та стратегічне проектування й планування діяльності спортивних, фізкультурно-оздоровчих, туристських організацій.
Рекреаційна діяльність:	
– залучати населення до рекреаційної діяльності як фактору здорового способу життя; – реалізувати програми, режими занять рухової рекреації населення на регіональному та місцевому рівнях у відповідності з потребами населення; – добирати адекватні поставленим завданням засоби, методи та форми рекреаційної діяльності за циклами занять різної тривалості; – забезпечувати рівень рухової активності, що відповідає стану та потребам осіб, які займаються; – сприяти свідомому використанню засобів фізичної культури як засобів відновлення та зміцнення здоров'я, долучатися до здорового способу життя.	– постійно підвищувати свою професійну кваліфікацію; – узагальнювати й впроваджувати в практичну діяльність передовий вітчизняний та зарубіжний досвід в галузі оздоровчих технологій; – розробляти індивідуальні рекреаційні програми для різного контингенту осіб; – аналізувати ефективність рекреаційних програм та вносити відповідні корективи.
Організаційно-управлінська діяльність:	
– організовувати та проводити фізкультурно-масові та спортивні заходи;	– постійно підвищувати свою професійну

– здійснювати свою професійну діяльність, керуючись Конституцією РФ, законами РФ та нормативними документами органів управління освіти, фізичної культури і спору, нормативно-правовими актами в галузі освіти, фізичної культури і спору; – організовувати роботу малих колективів виконавців; – працювати з фінансово-господарською документацією в галузі фізичної культури і спорту; – дотримуватись правил та норм охорони праці, техніки безпеки, забезпечувати охорону життя та здоров'я учнів під час занять.	кваліфікацію в організаційно-управлінській діяльності; – узагальнювати й впроваджувати в практичну діяльність передовий вітчизняний та зарубіжний досвід роботи фізкультурно-спортивних організацій; – розробляти цільові програми розвитку фізичної культури і спорту різного рівня; – аналізувати діяльність фізкультурно-спортивних організацій та вносити відповідні корективи.
Науково-дослідна діяльність:	
– виявляти актуальні питання у сфері фізичної культури і спорту; – проводити наукові дослідження з визначення ефективності різних видів діяльності у сфері фізичної культури і спорту з використанням випробуваних методик; – здійснювати науковий аналіз, узагальнення та оформлення результатів досліджень; – використовувати інформаційні технології для планування і корекції процесів фахової діяльності, контролю стану учнів, обробки результатів досліджень, вирішення інших практичних завдань.	– постійно підвищувати свою професійну компетенцію в галузі виявлення наукових проблем та способів їх вирішення; – виявляти та формулювати актуальні проблеми галузі фізичної культури і спорту; – впроваджувати інноваційні та сучасні комп'ютерні технології в практику наукових досліджень галузі фізичної культури і спорту; – розробляти програми наукових досліджень та методологію їх реалізації.
Культурно-просвітницька діяльність:	
– аналізувати і узагальнювати важливі проблеми сучасного розвитку фізичної культури і спорту з використанням засобів масової інформації; – проводити пропагандистські та інформаційні кампанії з питань впливу занять фізичною культурою на зміцнення здоров'я, підтримка працездатності, активного довголіття, залучення дітей та молоді до занять спортом.	– постійно підвищувати свою професійну компетенцію в галузі планування та здійснення культурно-просвітницької діяльності; – розробляти цільові кампанії з пропаганди фізичної культури і спорту.

ДОДАТОК Б.5

Навчальні плани підготовки фахівців фізичного виховання вищих навчальних закладів РФ

№	Назва навчальної дисципліни	Російський державний університет фізичної культури, спорту, молоді та туризму	Національний університет фізичної культури, спорту й здоров'я ім. Лесгафта	«Північно-Східний федеральний університет імені М. К. Аммосова»
I	Б1.Б – базова частина	години за навчальним планом		
1	Іноземна мова	108	108	252
2	Математика та інформатика	144 (72+72)	144 (72+72)	260(140+120)
3	Російська мова та культура мовлення	72	72	140
	якутська мова			72
4	Історія	72	72	72
5	Історія фізичної культури	72	72	108
6	Філософія	72	72	252
7	Анатомія людини вікова фізіологія, гігієна	288	288	324
8	Безпека життєдіяльності	72	72	
9	Психологія та педагогіка	216 (108+108)	216 (108+108)	360+360
10	Біомеханіка рухової активності	144	144	100
11	Фізіологія людини	180	180	300
12	Біохімія людини	180	180	72
13	Теорія і методика фізичної культури	144	144	180
14	Науково-методична діяльність	72	72	144
15	Спортивна медицина	144	144	72
16	Правові засади професійної діяльності	108	108	90
17	Економіка	108	108	90
18	Гігієнічні засади фізкультурно-спортивної діяльності	72	72	72
19	Менеджмент фізичної культури	144	144	108
20	Теорія і методика обраного виду спорту:	1548	1548	408
21	баскетбол	72	72	60
22	футбол	72	72	
23	волейбол	72	72	
24	легка атлетика	144	144	144
25	лижні гонки	144	144	180
26	плавання	144	144	216
27	гімнастика	144	144	216

28	фізична культура	72	72	
29	аеробіка			72
30	рухливі ігри			144
31	дошкільне фізичне виховання			48
32	національні види спорту, ігри й вправи			72
33	Туризм та спортивне орієнтування			72
II	Б1.В. – варіативна частина (обов'язкові дисципліни)			
2.1	Статистична обробка даних	72	72	90
	Соціологія	72	72	130
	Професійна іноземна мова	144	144	
	Культурологія	72	72	72
	Спортивна метрологія	108	108	72
	Педагогіка і психологія фізичної культури	216 (108+108)	216 (108+108)	260(140+120)
2.2	Лікувальна фізична культура і масаж	216 (108+108)	216 (108+108)	72
	Основи медичних знань та здорового способу життя			216
	Теорія спорту	144	144	
	Фізіологія спорту	144	144	144
	Спортивні споруди	72	72	70
	Спортивно-педагогічне вдосконалення	792	792	
	Дисципліни за вибором (елективні курси з фізичної культури) *	900	900	
III	Практики:	648	648	864
	навчальна практика - практика по отриманню первинних професійних вмінь та навичок	144	144	216
	Науково-дослідна практика			
	Виробнича практика:	504	504	648
	практика по отриманню професійних вмінь та досвіду професійної діяльності	216 + 108	216 + 108	648
	переддипломна практика	180	180	
IV	Державна підсумкова атестація	216	216	216
	Всього за навчальним планом	8968	8640	8968

ДОДАТОК В
АНКЕТА 1

Для виявлення у студентів спеціальності «Фізичне виховання» спрямованості та здатності до самоосвіти, самовиховання, саморозвитку та самореалізації в професійній діяльності

Курс ____; вік, років _____; стать ____; вид спорту _____; спортивний розряд _____

1. Чому Ви обрали професію вчителя та вирішили навчатися за спеціальністю «Фізичне виховання» (***вкажіть у порядку зниження значущості, 1 – найзначуще, 2 – менш, 3 т.д.***):
   — Вважаю професію престижною.
   — Моїм ідеалом в школі був вчитель фізичної культури.
   — Хотів бути схожим на відомого спортсмена-кумира.
   — "Сімейна" профорієнтація (батьки, діди, інші родичі), уточніть, хто? _____
   — Подобається виглядати спортивним, бути фізично активним.
   — Мав(ла) успіхи зі шкільного предмету фізична культура, здібності до нього, спортивні досягнення.
   — Вважаю, що в мене є здібності до педагогічної діяльності.
   — Вибрав(ла) професію "за компанію".
   Ваш варіант _____

2. Чи ставитесь Ви обраної професії як до чогось раз і назавжди визначеного, фатального?
   Так **Ні**

3. Чи вважаєте Ви за можливе з часом отримати суміжну професію (фітнес-тренера, аніматора), розвиватися професійно?
   Так **Ні**

4. Що Ви розумієте під поняттям «самоосвіта», «самовиховання», «саморозвиток»?
   Самоосвіта _____
   Самовиховання _____
   Саморозвиток _____

5. Чи маєте Ви серйозні прагнення до самоосвіти, самовиховання, саморозвитку своїх особистісних якостей, здібностей?
   Так **Частково** **Ні**

6. Що спонукає (може спонукати) Вас до самоосвіти, самовиховання, саморозвитку?
   кар'єрне зростання; пізнання нового; позитивні оцінки; досягнення життєвої мети.

7. Чи відвідуєте Ви студентські науково-практичні конференції зі спеціальності, фітнес-конвенції, тренінги в якості професійного зростання? (***потрібне підкресліть***)
   Так **Ні**

8. Скільки часу Ви витрачаєте на самостійну роботу та підготовку до занять щоденно?
   1 год/день; 2 год/день; 3 год/день;
   4 год/день; більше 4-х год/день;

9. Чи купуєте Ви фахову наукову, навчальну, навчально-методичну літературу?
   Так **Ні**

10. Якщо так, то: **___ слідкую за новинками, купую регулярно;**
___ купую періодично, коли трапляється нагода.

11. Чи плануєте Ви працювати за обраною спеціальністю та якомога більше реалізувати себе у професійній діяльності, досягти професійних вершин?
   Так **Частково** **Ні**

АНКЕТА 2

Для виявлення знань та розуміння акмеологічної компетентності

1. Що Ви розумієте під поняттям «акмеологія»?
   _____

2. З якими визначенням цього поняття Ви погоджуєтесь? (потрібне підкреслити)

нова ідея;	новий зміст;
реорганізація;	новизна;
досягнення вершини;	професіоналізм;
нова технологія;	інноваційна діяльність;
саморозвиток;	самовдосконалення;

3. З яких джерел Ви дізналися про «акмеологію»?

публікації;	періодичні видання;
інтернет;	особисті контакти;
лекції семінари;	виступи, доповіді

   Ваш варіант _____

4. Як Ви розумієте сутність поняття акмеологічна компетентність фахівця фізичного виховання? (2-3- речення)
   _____
   _____

5. Чи володієте Ви достатньою інформацією про сучасні акмеологічні технології; методи, форми акмеологічного навчання студентів?
   Так **Ні** **Частково**
6. Чи Ви відвідували будь-коли акмеологічні тренінги?
   Так **Ні** **Частково**
7. Чи знаєте Ви як організувати та провести акмеологічний тренінг?
   Так **Ні** **Частково**

8. Назвіть методи, форми та технології акмеологічного навчання, які, на Вашу думку, необхідно використовувати для підготовки студентів?
   _____
   _____

9. Чи відчуваєте Ви необхідність в оволодінні знаннями щодо акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання?
   Так **Ні** **Частково**

10. Чи хотіли б Ви вивчати навчальну дисципліну «Акмеологія у фізичному вихованні» ?
    Так **Ні**

Дякуємо за співпрацю!

ДОДАТОК В

ДОДАТОК В.1

Диференційно-діагностичний опитувальник» (ДДО)

Методика розроблена Є.О.Климовим і призначена для виявлення схильності до того чи іншого типу професії – відповідно до розробленої ним класифікації типів:

1. «Людина – природа» – всі професії, пов’язані з рослинництвом, тваринництвом і лісовим господарством.
2. «Людина – техніка» – всі технічні професії.
3. «Людина – людина» – всі професії, пов’язані з обслуговуванням людей, зі спілкуванням.
4. «Людина – знак» – всі професії, пов’язані з розрахунками, цифровими і буквенними знаками, у тому числі й музичні спеціальності.
5. «Людина – художній образ» – всі творчі професії.

Інструкція

Припустимо, що після відповідного навчання ви можете виконувати будь-яку роботу. Однак якби довелося вибирати лише з двох видів діяльності, то чому б ви надали перевагу?

У кожній із двадцяти пар, запропонованих видів діяльності потрібно вибрати лише один вид (а чи б) та заповнити бланк для відповідей з відповідним номером та поставити знак «+». Аркуш для відповідей містить п’ять стовпів, кожен з яких відповідає певному типу професії, і в ньому проставлені номери за опитувальником, що стосуються цього типу.

Текст опитувальника

№	*а*	*б*
1	Доглядати за тваринами	Обслуговувати машини, пристрої (стежити, регулювати)
2	Допомагати хворим	Складати таблиці, схеми, програми для обчислювальних машин
3	Стежити за якістю книжкових ілюстрацій, плакатів, художніх	Стежити за станом, розвитком рослин

	листівок, музичних дисків	
4	Обробляти матеріали (дерево, тканину, метал, пластмасу тощо)	Доставляти товари до споживача, рекламувати, продавати
5	Обговорювати науково-популярні книги, статті (п’єси, концерти)	Обговорювати художні книги
6	Вирощувати молодняк (тварин будь-якої породи)	Тренувати товаришів (або менших) з використанням яких-небудь дій (трудових, навчальних, спортивних)
7	Копіювати малюнки, зображення (або настроювати музичні інструменти)	Керувати яким-небудь вантажним засобом – підйомним краном, трактором, тепловозом тощо.
8	Повідомляти, роз’яснювати людям потрібні їм відомості (у довідковому бюро, на екскурсії тощо)	Оформляти виставки, вітрини (або брати участь у підготовці п’єс, концертів)
9	Ремонтувати речі, вироби (одяг, техніку), житло	Шукати й виправляти помилки в текстах, таблицях, рисунках
10	Лікувати тварин	Виконувати обчислення, розрахунки
11	Виводити нові сорти тварин	Конструювати, проектувати нові види промислових виробів (машини, одяг, будинки тощо)
12	Розсуджувати спори, сварки між людьми (переконувати, роз’яснювати, карати, заохочувати)	Розбиратися в кресленнях, схемах (перевіряти, уточнювати, приводити до порядку)
13	Спостерігати, вивчати роботу гуртків художньої самодіяльності	Спостерігати, вивчати життя мікробів
14	Обслуговувати, налагоджувати медичні прилади, апарати	Надавати людям медичну допомогу при пораненнях, забоях
15	Художньо описувати, зображати події (реальні й уявні)	Складати точні описи, звіти про явища, події, обстежені об’єкти тощо.
16	Робити лабораторні аналізи в лікарні	Приймати, оглядати хворих, вести з ним бесіду, призначати лікування
17	Фарбувати або розписувати стіни приміщень, поверхні виробів	Здійснювати монтаж або зборку машин, приладів
18	Організовувати культпоходи ровесників або молодших дітей в театри, музеї; організовувати екскурсії, туристичні походи тощо.	Грати на сцені, брати участь у концертах
19	Виготовляти за кресленнями деталі, вироби (машини, одяг), будувати будинки	Креслити, копіювати технічні рисунки, карти
20	Вести боротьбу з хворобами рослин, зі шкідниками лісу, саду	Набирати тексти, вводити дані за допомогою клавіатури

Бланк для відповідей

1	***2***	***3***	***4***	***5***
1а	1б	2а	2б	3а
3б	4а	4б	5а	5б
6а		6б		7а
	7б	8а		8б
	9а		9б	
10а			10б	
11а	11б	12а	12б	13а
13б	14а	14б	15а	15б
16а		16б		17а
	17б	18а		18б
	19а		19б	
20а			20б	

Обробка результатів

За кожен знак «+» проставляється 1 бал. Для кожного стовпця аркуша для відповідей бали підсумовуються.

Висновки.

Кількість набраних балів за стовпцями характеризує схильність до того чи іншого типу професії.

ДОДАТОК В.2

Методика «Мотиви вибору діяльності викладача», автор Є.П.Іллін

Методика призначена для якісного аналізу мотиваційної структури педагогічної діяльності, для виявлення найважливіших причин вибору професії викладача.

Інструкція

Прочитайте текст опитувальника та оцініть, порівнюючи з власними поглядами, перелічені у списку мотиви педагогічної діяльності за 10-бальною шкалою

Текст опитувальника:

1. Усвідомлення корисності своєї діяльності, важливості навчання й виховання молоді.
2. Інтерес до педагогічної діяльності.
3. Прагнення до спілкування з молоддю, прагнення завжди бути з молоддю.
4. Бажання передати свої знання, досвід, накопичені за час виробничої або наукової діяльності.
5. Прагнення до самоствердження, до підвищення свого статусу, престижу.
6. Прагнення до самовираження, до творчої роботи.
7. Бажання знаходитися у середовищі інтелектуалів, освічених людей.
8. Можливість займатися й науковою роботою, здобути вчений ступінь, звання.
9. Можливість задовольнити своє прагнення до влади.
10. Змусили обставини.
11. Наявність тривалої відпустки.
12. Не потрібно бути на роботі «від дзвінка до дзвінка».

Висновок. За ступенем значущості кожного мотиву, вираженим у балах, можна зробити висновок про те, якою мірою виражене педагогічне покликання (пп. 1-4, 6), а якою – супутні та другорядні інтереси (пп. 5, 7-12).

ДОДАТОК В.3

Опитувальник мотивації (Оцінка рівня прагнень)

№ п/п	Питання	Шкала для відповідей						
1	Дослідження мені достатньо набридли	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
2	Я навчаюся на межі своїх сил	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
3	Я можу показати все, на що здібний	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
4	Я відчуваю, що мене змушують прагнути до високих результатів	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
5	Мені цікаво, що буде отримано (вийде)	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
6	Завдання доволі складні	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
7	Те, що я роблю, нікому не потрібно	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
8	Мене цікавить, кращі мої результати чи гірші, ніж у інших	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
9	Мені хотілося б скоріше зайнятися своїми справами	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
10	Думаю, що мої результати будуть високими	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
11	Ця ситуація може спричинити мені неприємності	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
12	Чим кращі результати демонструєш, тим більше хочеться їх перевершити	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
13	Я виявляю достатньо старання	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
14	Я вважаю, що мій кращий результат – не випадковість	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
15	Завдання значного інтересу не викликають	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
16	Я сам ставлю перед собою мету	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
17	Я переживаю щодо своїх результатів	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
18	Я відчуваю прилив сил	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
19	Кращого результату мені не досягти	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
20	Ця ситуація має для мене значення	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
21	Я хочу ставити перед собою все більш складну мету	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3

22	До своїх результатів я ставлюся байдуже	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
23	Чим довше я працюю, тим мені цікавіше	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
24	Я не збираюсь «викладуватися» на цій роботі	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
25	Швидше за все, мої результати будуть низькими	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
26	Як не старайся, результат від цього не зміниться	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
27	Я би зайнявся чим завгодно, тільки не навчанням	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
28	Завдання досить прості	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
29	Я здатен на кращий результат	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
30	Чим складніша мета, тим більше бажання її досягти	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
31	Я відчуваю, що можу перебороти всі труднощі на шляху до мети	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
32	Мені байдуже, якими будуть мої результати в порівнянні з іншими	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
33	Я захоплююсь роботою над завданнями	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
34	Я хочу уникнути низького результату	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
35	Я відчуваю себе незалежним	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
36	Мені здається, що я даремно витрачаю час та сили	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
37	Я працюю не на повну силу	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
38	Мене цікавлять межі моїх можливостей	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
39	Я хочу, щоб мій результат був одним з кращих	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
40	Я зроблю все, що в моїх силах для досягнення мети	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
41	Я відчуваю, що в мене нічого не вийде	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
42	Випробування – це лотерея	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3

+ 3 – повністю погоджуюсь,

+ 2 – погоджуюсь,

+ 1 – скоріше погоджуюсь, ніж ні,

– 3 – зовсім не погоджуюсь,

– 2 – не згоден,

– 1 – скоріше не згоден, ніж так,

0 – якщо не можна ні погодитись, ні заперечити.

Правило прямого та оберненого переводу відповідей опитаного в бали

Переведення відповідей	Шкала відповідей						
	- 3	- 2	- 1	0	+ 1	+ 2	+ 3
Прямий	1	2	3	4	5	6	7
Обернений	7	6	5	4	3	2	1

Ключ до тесту

Номер п/п	Компонент мотиваційної структури	Номер твердження
1	Внутрішній мотив	15 обер., 23, 33
2	Пізнавальний мотив	5, 22 обер., 38
3	Мотив уникнення	11, 17, 34
4	Змагальний мотив	8, 32 обер., 39
5	Мотив зміни діяльності	1, 9, 27
6	Мотив самоповаги	12, 21, 30
7	Значущість результатів	7, 20 обер., 36
8	Складність завдання	6, 28 обер.
9	Вольове зусилля	2, 13, 37 обер.
10	Оцінка рівня досягнутих результатів	19 обер., 29
11	Оцінка власного потенціалу	18, 31, 41 обер.
12	Намічений рівень мобілізації зусиль	3, 24 обер., 40
13	Очікуваний рівень результатів	10, 25 обер.
14	Закономірність результатів	14, 26 обер., 42 обер.
15	Ініціативність	4 обер., 16, 35

ДОДАТОК В.4

Особистісна зрілість

(обрати 1 правильну відповідь)

№	Питання
1	**Манера, з якою більшість моїх викладачів ставляться до мене, така:** а) намагаються постійними чіпляннями зробити моє життя нещасним; б) виявляють тенденцію критикувати мене завжди, де тільки можливо; в) байдужі до мене доти, доки я підкорююся встановленим ними правилами та виконую роботу на задовільно; г) недостатньо вимогливі до моєї роботи; д) мало відзначають мене за мою добросовісність; е) засуджують мене за помилки та винагороджують, коли я того заслуговую; ж) не можу відповісти на питання.
2	**Граючи в шахи, шашки та інші ігри, при програші я зазвичай:** а) намагаюсь з'ясувати причини невдачі, щоб удосконалити свої уміння; б) захоплююсь майстерністю суперника, причому це відчуття «перебиває» всі інші переживання; в) переживаю свою неповноцінність у порівняння з суперником; г) розумію, що має переваги в інших справах, а відтак, при бажанні можу досягти успіху і в цій грі; д) усвідомлюю відносну малозначність поразки чи перемоги в таких іграх, а також швидко забуваю те, що сталося; е) прагну якомога швидше взяти реванш; ж) не можу відповісти на питання.
3	**Будучи змушеним відмовитися від будь-якого плану чи якихось бажань (перемогти на олімпіаді, вступити до ВНЗ, стати кращим студентом, виїхати за кордон), я розумію, що я:** а) буду нещасним до кінця життя; б) маю стільки інших інтересів, що скоро знайду щось на заміну; в) сповнений рішучості досягти здійснення свого плану за всяку ціну, навіть якщо на це витратиться решта життя; г) намагаюсь зробити з невдачі якомога більше висновків; д) ні на що краще я не можу сподіватися; е) почуватимусь нещасливий протягом якогось часу, але подолаю цей стан; ж) не можу відповісти на питання.
4	**Міра, якою мені люди подобаються за характером:** а) або дуже висока, або нульова; б) при першому знайомстві люди можуть мені подобатися, але не настільки, щоб я відразу захотів стати їх кращим другом; в) кожна людина наче й подобається мені при першій зустрічі, але потім я часто розчаровуюсь; г) люди подобаються мені тільки у тому випадку, коли я знаю їх дуже давно; д) мені ніхто не подобається;

	е) різні люди повною мірою подобаються мені; ж) не можу відповісти на запитання.
5	**Я схильний повідомляти про свої невдачі малознайомим людям:** а) розповідаю про них, коли здається, що це викличе у кого-небудь щиру зацікавленість; б) між іншим розповідаю про свої невдачі й тільки тоді, коли це доречно за ходом розмови; в) іноді згадую про свої невдачі з метою вилити душу та викликати співчуття співрозмовника; г) як правило, не згадую про свої невдачі, щоб не створювати проблем для співрозмовника; д) часто не можу втриматися від бажання поскаржитися на свої невдачі; е) свої невдачі намагаюся показати як успіх; ж) не можу відповісти на питання.
6	**Люди, думка яких відрізняється від моєї:** а) іноді виявляються праві; б) зазвичай доволі підготовлені і тому впевнені в собі; в) просто недостатньо освічені; г) знаходять для себе задоволення в тому, що мають власну думку; д) висловлюють інший погляд на це питання з почуття протиріччя; е) нерідко перевершують мене в компетентності чи за інтелектом; ж) не можу відповісти на це питання.
7	**Я віддаю перевагу в грі чи змаганні тільки такому супернику, який:** а) є майстром та перевершує мене, оскільки в цьому випадку у мене буде більше шансів удосконалити свої вміння; б) дещо перевершує мене; в цьому випадку випробування більше мене стимулює; в) є рівним мені за силою; в цьому випадку кожен з нас демонструє свій максимум та має рівні шанси отримати перемогу; г) слабший за мене, бо я знаю, що можу у нього виграти; д) буде сам намагатися, щоб я переміг та зберіг віру у свої власні сили; е) дещо слабший, адже тоді у мене будуть шанси виграти; ж) не можу відповісти на це питання.
8	**Для мене життя чогось варте лише тоді, коли я можу:** а) досягти успіхів у всіх своїх починаннях; б) повністю реалізувати свій творчий потенціал; в) мати у своєму розпорядженні необхідні матеріальні блага у готовому вигляді та займатися лише хобі; г) добувати засоби (кошти) для свого особистого розвитку; д) порівняно спокійне життя; е) вести забезпечений, безтурботний спосіб життя; ж) не можу відповісти на це питання.
9	**Моя схильність дискутувати з колегами полягає в тому, що:** а) мені складно утриматися від суперечки з будь-якого приводу; б) зазвичай я беру участь в дискусіях, якщо тема мене цікавить;

	в) я рідко сперечаюсь з кимось, оскільки зазвичай диспутанти прагнуть не до пошуку істини, а до утвердження свого погляду; г) не люблю втягуватися в дискусії через їх сумбурність; д) не люблю дискусії, оскільки рідко виходжу з них переможцем; е) уникаю участі в дискусіях через свою нерішучість; ж) не можу відповісти на це запитання.
10	**Коли будь-хто не з членів моєї родини критикує мене, то моя звичайна реакція полягає в тому, щоб:** а) проаналізувати причини та мотиви критики; б) поцікавитися у автора критики щодо її причин та врахувати їх у подальшому; в) не відреагувати на неї; г) при нагоді самому критикувати опонента; д) при упевненості в своїй правоті захистити себе; е) нічого не сказавши, затаїти на критика образу ж) не можу відповісти на це питання.
11	**У своїх намаганнях (спробах) досягти успіху в житті я покладаюся перш за все на:** а) допомогу сім'ї, батьків; б) особисті зусилля та наполегливість; в) відсутність впливових ворогів; г) удачу, щасливу випадковість; д) наявність впливових знайомих; е) наявність вірних друзів; ж) не можу відповісти на це питання.
12	**Стосовно довіри до людей я притримуюсь такого принципу:** а) довіряй, але перевіряй; б) довіряти не можна нікому, навіть самому собі; в) певною мірою довіряти потрібно кожній людині; г) все залежить від конкретної людини: одним можна довіряти повністю, іншим – взагалі не можна; д) люди зазвичай не виправдовують вашої довіри; е) надмірна довірливість – мій найбільший недолік; ж) не можу відповісти на це питання.
13	**Моя реакція про думки щодо власної смерті полягає:** а) в уникненні цієї думки; б) в тому, що я часто думаю про смерть та мрію, щоб вона була миттєвою; в) в тому, що я приймаю це як належне та часто про це не думаю; г) в тому, що я часто про це розмірковую, мріючи мати сильну волю для гідної зустрічі зі смертю; д) в тому, що я боюся смерті, але рідко говорю про це іншим; е) думаю про смерть та боюся її лише при безпосередньому враженні від звістки про чиюсь смерть; ж) не можу відповісти на це питання.
14	**Моє намагання справити добре враження на інших людей, виявляється**

	в тому, що я: а) маю щодо цього рахунок відповідні плани та присвячую цьому багато часу; б) рідко завчасно планую зробити це, але якщо випадає нагода, намагаюся справити добре враження; в) приділяю цьому мало уваги; г) не люблю цього в інших та ніколи не роблю цього сам; д) беру близько до серця та довго страждаю, якщо виявляється, що у людей, яких я поважаю, склалося про мене негативне враження; е) переживаю приємне відчуття, якщо виявляється, що про мене склалося добре враження; ж) не можу відповісти на це питання.
15	**Зіштовхуючись з незвичною проблемою в особистих справах, я:** а) ніколи не вагаючись відразу звертаюся по допомогу до будь-кого, хто знає про це більше, ніж я; б) якщо є можливість, відразу прошу будь-кого з друзів допомогти мені; в) дуже рідко звертаюся до друзів з проханням допомогти; г) ніколи не звертаюся по допомогу до сторонніх; д) докладаю всіх зусиль для її вирішення, перш ніж звернуся до кого-небудь по допомогу; е) після певних вагань звертаюся до друзів по допомогу; ж) не можу відповісти на це питання.
16	**Моє ставлення до родичів та друзів таке:** а) ціную тих, хто є для мене близьким за своїми духовними інтересами; б) ціную тих, хто стимулює мене в інтелектуальному плані; в) мені хотілося б мати більше друзів та родичів, ніж я маю на сьогодні; г) та кількість друзів та родичів, що я зараз маю, мене влаштовує; д) вони не є необхідними для мого щастя; е) ціную тих, хто, як і я, цікавляться в основному матеріальними цінностями; ж) не можу відповісти на дане питання.
17	**Коли будь-хто з членів моєї сім'ї несправедливо, як мені здається, критикує мене чи просто чіпляється до мене, я зазвичай:** а) обурююся, але нічого не говорю; б) підтримую мир в сім'ї, погоджуюся з критиком та улещую його; в) нічого не говорю, але намагаюся пізніше звести рахунки; г) намагаюся зрозуміти, чому мене критикують та, проявляючи витримку, намагаюся достойно захистити себе; д) не приймаю близько до серця, адже з часом все владнається; е) розсердившись, вступаю у суперечку; ж) не можу відповісти на це питання.
18	**Моє ставлення до релігії таке, що я:** а) я не потребую ніякої релігії, але думаю, що для більшості людей вона необхідна; б) читаю відповідну літературу, аналізую релігії та з часом вирішу для себе це питання;

	в) намагаюся винайти власну релігію, яка, як я сподіваюся, з часом буде мене задовольняти; г) моя релігія мене задовольняє; д) вважаю релігію моїх батьків такою, що найбільше мені підходить; е) приймаю релігію моїх батьків, хоча вона мене і не задовольняє; ж) не можу відповісти на це питання.
19	**Міра, мого читання та вивчення інформації про соціально-політичні та економічні зміни в інших країнах, полягає в тому, що:** а) зовсім не цікавлюся такою інформацією; б) занадто зайнятий вирішенням особистих проблем, щоб багато думати про проблеми, що існують в інших частинах світу; в) роблю це в дуже виняткових випадках та випадково; г) виявляю до неї мінімальний інтерес; д) роблю це із задоволенням, але без будь-яких конкретних висновків для своєї країни; е) намагаюся вивчити ситуацію в інших частинах світу, щоб співставити її зі становищем у своїй країні та мрію щодо її покращення; ж) не можу відповісти на це питання.
20	**Будучи змушеним до публічного виступу, я вважаю, що:** а) це дуже важко та викликає у мене занепокоєння та заїкання; б) це важко, але я можу опанувати себе без помітних ознак занепокоєння; в) це дуже важко, але оскільки під питанням моя самоповага, намагаюся не ухилятися; г) зазвичай я можу говорити без особливих зусиль; д) я часто відчуваю задоволення, висловлюючись публічно; е) це важко, оскільки я не відчуваю впевненості в схильності аудиторії; ж) не можу відповісти на це питання.
21	**Міра, мого читання та вивчення інформації про соціально-політичні та економічні зміни в рідній країні, полягає в тому, що:** а) читаю багато за темою, оскільки мене дуже хвилюють події, що відбуваються в нашому суспільстві; б) читаю таку інформацію тільки тоді, коли більше нічого читати чи коли немає чого робити; в) читаю таку інформацію порівняно регулярно; г) вважаю таке заняття позбавленим сенсу, адже проста людина все рівно не може ні на що вплинути; д) читаю таку інформацію тільки для того, щоб при нагоді взяти участь в обговоренні; е) глибоко байдужий до всього, що відбувається за межами моїх особистих справ; ж) не можу відповісти на це питання.
22	**Моя реакція на позитивну публікацію в пресі мого імені чи імені когось з моїх рідних та близьких така, що я:** а) відчуваю сильне задоволення та часто з гордістю показую цю публікацію своїм друзям та знайомим;

	б) відчуваю задоволення, але утримуюсь від будь-яких його виявів; в) коли бачу своє ім'я в пресі, не відчуваю ніякого радісного хвилювання, оскільки розумію незначущість цієї події; г) першої миті проймаюся приємним відчуттям, але відразу забуваю про нього; д) переживаю приємне відчуття, хоча я і вважаю, що це вияв душевної пихатості; е) протягом якогось часу переживаю приємні відчуття, про які стримано можу розповідати близьким та друзям; ж) не можу відповісти на це питання.
23	**Моє ставлення до передбачень, прикмет, передчуттів т.д. заклечається в тому, що:** а) завдяки моєму життєвому досвіду я впевнився, що вони майже завжди вказують на успіх чи невдачу в будь-якій діяльності; б) вони зазвичай передбачають успіх чи невдачу в будь-якій діяльності; в) я не можу вирішити, чи є це випадковістю чи вони дійсно є провісниками подій; г) я не вірю, що вони передбачають щось для когось і тому не запам'ятовую їх; д) я розумію, що вони не правдиві, але ловлю себе на тому, що дослухаюся до них; е) не піддаючись їхньому впливу на мене, дію їм на перекір; ж) не можу відповісти на це питання.
24	**Міра моєї активності в групі характеризується одним з таких варіантів:** а) завжди прагну грати провідну роль в дискусіях; б) іноді втягуюся в дискусію, не будучи достатньо компетентним в питанні, що обговорюється; в) не беру участі в дискусіях, якщо не впевнений в істинності та цінності того, про що збираюся говорити; г) ніколи не беру участі в дискусіях, оскільки не вірю в їх корисність; д) беру участь, якщо потрібно підтримати дискусію, але не керую нею; е) завжди беру участь в дискусіях, хоча не прагну до лідерства; ж) не можу відповісти на це питання.
25	**Моє ставлення до провидців, таке:** а) вони можуть бути корисними, тільки коли зіштовхуєшся з серйозною проблемою та не знаєш, яке прийняти рішення; б) іноді можна звертатися до них – коли знаєш, що друзі також збираються це зробити (заради розваги); в) заслуговують того, щоб консультуватися у них при кожній можливості; г) ніколи не варто їх відвідувати, оскільки вони шахраї; д) володіють загадковою інтуїцією, яка дозволяє їм іноді правильно передбачати долю людини; е) непогані психологи; ж) не можу відповісти на це питання.
26	**Міра моєї готовності піти на фінансовий ризик, полягає в тому, що я:**

	а) часто йду на значний ризик, адже маю впевненість, що виграю; б) йду на ризик тільки тоді, коли бачу, баланс на мою користь; в) не ризикую серйозно та у випадку програшу не піддаюся ніякому азарту; г) використовую невеликі шанси, адже за таких умов можу продовжити свої спроби; д) не покладаюся ні на які випадки; віддаю перевагу стовідсотковій гарантії; е) не можу жити без постійного ризику; ж) не можу відповісти на це питання.
27	**Моє ставлення до світу в цілому полягає в тому, що:** а) він перенасичений злом і я не очікую від нього нічого хорошого; б) він має багато спокус, через що будь-кому важко залишитися безгрішним, але потрібно до цього прагнути; в) світ являє собою цікаву панораму; я прагну використати свої сили для його вдосконалення; г) світ може бути хорошим, якщо життя людей буде сповнене гідності та істинної доброти; потрібно присвячувати цьому всі сили; д) я живу тільки один раз, тому маю намір насолоджуватися життям, а не мріяти про добробут всього людства; е) я є частиною світу, хороший він чи поганий, тому приймаю його таким, який він є; ж) не можу відповісти на це питання.
28	**Враховуючи, що кожен хоче мати багато грошей для задоволення своїх потреб, я також хочу більше грошей для того, щоб:** а) жити, ні в чому собі не відмовляючи, мати кращий будинок, кращий автомобіль, багато красивого та модного одягу тощо; б) здійснювати свої життєві плани, такі, як удосконалення свого бізнесу чи професійних здібностей, отримання якісної вищої освіти тощо; в) мати можливість купувати лотерейні білети, жетони для ігрових автоматів тощо; г) мати можливість допомагати рідним та близьким людям, які потребують чогось; д) застрахувати своє життя; е) щоб у мене була можливість робити те, що забажаю; ж) не можу відповісти на це питання.
29	**При читанні щоденних газет моє ставлення до матеріалів, що стосуються моєї професії, полягає в тому, що:** а) завжди уважно читаю такі матеріали; б) читаю тільки ті матеріали, які найбільш цікаві для мене; в) дуже рідко читаю що-небудь про свою професію; мені досить того, що маю на роботі; г) рідко читаю матеріали щодо своєї професії; д) не читаю таких матеріалів, бо мені не цікаво; е) ненавиджу такі матеріали, бо не люблю свою професію; ж) не можу відповісти на це питання.
30	**Як би Ви вчинили, якби керівництво наполегливо стало б пропонувати**

	Вам посаду, для перебування на якій у Вас, як Ви самі розумієте, немає достатніх даних, але яку Вам дуже хотілося б отримати: а) рішуче відмовився (лась), посилаючись на невідповідність маєї кандидатури; б) погодився (лась) би через побоювання викликати своєю відмовою невдоволення; в) погодився (лась) би, але тільки за умови, що буде наданий тривалий випробувальний термін, під час якого я докладу максимальних зусиль для заповнення прогалин; г) одразу погодилась би, діяти за принципом «не святі горшки ліплять!»; д) погодилась би після деяких вагань, виходячи з того, що люди, які займають сході посади, нічим не кращі Вас; е) погодилась би, але тільки у якості тимчасово виконуючого обов'язки, щоб якось допомогти справі; ж) не можу відповісти на це питання.
31	**У будинку відпочинку Ви жили в одному номері з людиною, з якою у Вас багато спільного. Прощаючись, обмінялися номерами телефонів. Яка ймовірність того, що в подальшому Ви першим спробуєте поновити контакт:** а) 100%; б) 80%; в) 60%; г) 40%; д) 20%; е) 0%; ж) не можу відповісти на це питання.
32	**Якби у Вас була для цього необмежена можливість, то як часто Ви б зустрічалися б для відвертих розмов зі своїми близькими, друзями, цікавилися їхніми проблемами, намірами:** а) щоденно; б) приблизно 3 рази на тиждень; в) приблизно 2 рази на тиждень; г) 1 раз на тиждень; д) 1 раз на два тижні; е) 1 раз на місяць; ж) не можу відповісти на це питання.
33	**(*варіант для чоловіків*). Як би Ви поводили себе в ситуації нерозділеного кохання при наявності щасливого суперника, в гідності якого Ви, однак, сильно сумніваєтесь:** а) залишив би цю пару у спокої та намагався як якомога швидше втамувати своє почуття, шукаючи заміну серед інших дівчат; б) доклав би усіх зусиль для дискредитації конкурента в очах моєї обраниці; в) зберіг би та не приховував своє почуття, але, тримаючи з достоїнством, ніяк його не нав'язував; г) погодився б на роль відданого друга, якому моя обраниця скаржилася б на

	те, що їй не відповідають взаємністю (робив би це з надією на її прозріння); д) старався б стати для цієї пари відданим другом, щоб мати можливість частіше зустрічатися з об'єктом свого кохання; е) мовчки та безсило страждав би від горя через свою покинутість і самотність; ж) не можу відповісти на це питання.
33	**(*варіант для жінок*). Як би Ви поводили себе в ситуації нерозділеного кохання при наявності щасливої суперниці, в гідності якої Ви, однак, сильно сумніваєтесь:** а) залишила б цю пару у спокої та намагалася б якомога швидше вгамувати своє почуття, завдяки спілкуванню з іншими людьми; б) доклала б усіх зусиль для дискредитації конкурентки в очах мого обранця; в) зберегла б та не приховувала б свого почуття, але, тримаючись з достоїнством, ніяк його не нав'язувала; г) мовчки страждала б через нехтування моїм почуттям (відмову); д) вдалася б усіх заходів для того, щоб виключити можливість навіть випадкової зустрічі з об'єктом свого нерозділеного кохання; е) зберегла б почуття, але трималась би з гідністю, водночас намагалася б привернути увагу обранця до своїх внутрішніх та зовнішніх достоїнств; ж) не можу відповісти на це питання.

Особистісна зрілість (ключ до тесту)

1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**
(а) - 3 (б) - 2 (в) - 1 (г) + 3 (д) + 1 (е)+ 2 (ж) 0	(а) +3 (б) - 1 (в) - 3 (г) + 3 (д) - 2 (е) + 2 (ж) 0	(а) - 3 (б) + 2 (в) - 2 (г) + 3 (д) + 1 (е) – 1 (ж) 0	(а) – 2 (б) + 2 (в) - 1 (г) + 3 (д) - 3 (е) + 1 (ж) 0	(а) + 2 (б) + 1 (в) - 2 (г) + 3 (д) - 3 (е) - 1 (ж) 0	(а) + 1 (б) + 2 (в) -3 (г) - 1 (д) -2 (е) + 3 (ж) 0	(а) + 3 (б) + 2 (в) + 1 (г) -2 (д)- 3 (е)- 1 (ж) 0	(а) + 3 (б) + 2 (в) - 1 (г) + 2 (д) - 2 (е) - 3 (ж) 0	(а) - 1 (б) + 3 (в) + 1 (г) + 2 (д) - 2 (е) - 3 (ж) 0
10	**11**	**12**	**13**	**14**	**15**	**16**	**17**	**18**
(а) + 2 (б) + 3 (в) - 2 (г) -1 (д) + 2 (е) - 3 (ж) 0	(а) + 1 (б) + 3 (в) - 2 (г) - 3 (д) - 1 (е) + 2 (ж) 0	(а) +1 (б) - 2 (в) - 1 (г) + 3 (д) + 2 (е) - 3 (ж) 0	(а) - 3 (б) - 1 (в) + 2 (г) + 3 (д) - 2 (е) + 1 (ж) 0	(а) - 2 (б) + 1 (в) + 2 (г) + 3 (д) - 3 (е) - 1 (ж) 0	(а) - 3 (б) - 2 (в) + 1 (г) + 2 (д) + 3 (е) - 1 (ж) 0	(а) + 3 (б) + 2 (в) + 1 (г) - 1 (д) - 3 (е) - 2 (ж) 0	(а) - 1 (б)- 2 (в) - 3 (г) + 3 (д) + 2 (е) + 1 (ж) 0	(а) - 1 (б) + 1 (в) + 2 (г) + 3 (д) - 2 (е) - 3 (ж) 0
19	**20**	**21**	**22**	**23**	**24**	**25**	**26**	**27**
(а) - 3 (б) - 2 (в) - 1 (г) + 1	(а) + 3 (б) - 1 (в) - 2 (г) + 2	(а) + 3 (б) + 1 (в) + 2 (г) - 2	(а) - 3 (б) + 2 (в) - 2 (г) - 1	(а) - 3 (б) - 2 (в) - 1 (г) + 3	(а) - 3 (б) - 2 (в) + 3 (г) - 1	(а) - 2 (б) - 1 (в) - 3 (г) + 3	(а) – 2 (б) - 1 (в) + 3 (г) + 2	(а) - 2 (б) + 1 (в) + 2 (г) + 3

(д) + 2 (е) + 3 (ж) 0	(д) + 3 (е) + 1 (ж) 0	(д) - 1 (е) - 3 (ж) 0	(д) + 1 (е) + 3 (ж) 0	(д) + 1 (е) + 2 (ж) 0	(д) + 2 (е) + 1 (ж) 0	(д) + 2 (е) + 1 (ж) 0	(д) + 1 (е) - 3 (ж) 0	(д) - 3 (е) - 1 (ж) 0
28	**29**	**30**	**31**	**32**	**33м**	**33ж**		
(а) - 3 (б) + 2 (в) - 1 (г) + 3 (д) + 1 (е) - 2 (ж) 0	(а) + 3 (б) + 2 (в) - 1 (г) + 1 (д) - 2 (е) - 3 (ж) 0	(а) + 1 (б) - 1 (в) + 3 (г) – 3 (д) - 2 (е) + 2 (ж) 0	(а) + 3 (б) + 2 (в) + 1 (г) - 1 (д) - 2 (е) - 3 (ж) 0	(а) + 3 (б) + 2 (в) + 1 (г) - 1 (д) - 2 (е) - 3 (ж) 0	(а) + 1 (б) - 3 (в) + 3 (г) + 2 (д) - 1 (е) - 2 (ж) 0	(а) - 2 (б) - 3 (в) + 2 (г) - 1 (д) + 1 (е) + 3 (ж) 0		

Оцінка особистісної зрілості особи вираховується за сумою балів, набраних за всі 33 питання тесту. Таким чином, ця оцінка може бути в межах від + 99 до – 99 балів. На основі теоретичних висновків та даних емпіричного характеру встановлені такі рівневі оцінки особистісної зрілості:

(+99) – (+75) – дуже високий рівень;

(+74) – (+50) – високий рівень;

(+49) – (+25) – задовільний рівень;

Менше (+25) - незадовільний рівень.

Оцінка тесту за шкалами

1. *Мотивація досягнення* (питання 2, 7, 8, 9, 11, 12, 15, 26, 27, 29, 30)

– (+33) – (+24) – дуже високий рівень;
– (+23) – (+15) – високий рівень;
– (+14) – (+7) – задовільний рівень;
– Менше (+7) – незадовільний рівень.

2. *Ставлення до свого «Я» («Я-концепція»)* (питання 1, 2, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 14, 15, 17, 18, 22, 23, 24, 25, 26, 30):

– (+54) – (+42) – дуже високий рівень;
– (+41) – (+30) – високий рівень;
– (+29) – (+20) – задовільний рівень;
– Менше (+20) – незадовільний рівень.

3. *Відчуття громадянського обов'язку* (питання 9, 16, 19, 21, 24, 28):

– (+18) – (+12) – дуже високий рівень;

– (+11) – (+7) – високий рівень;
– (+6) – (+4) – задовільний рівень;
– Менше (+4) - незадовільний рівень.

4. *Життєва установка* (питання 3, 4, 9, 11, 12, 13, 17, 18, 20, 26, 27, 28):

– (+36) – (+27) – дуже високий рівень;
– (+26) – (+19) – високий рівень;
– (+18) – (+11) – задовільний рівень;
– Менше (+11) - незадовільний рівень.

5. *Здатність до психологічної близькості з іншою людиною* (питання 4, 5, 15, 16, 31, 32, 33м або 33ж):

– (+21) – (+15) – дуже високий рівень;
– (+14) – (+10) – високий рівень;
– (+9) – (+7) – задовільний рівень;
– Менше (+7) - незадовільний рівень.

ДОДАТОК В.5

Опитувальник А. А. Реана і В. А. Якуніна

Призначення тесту – діагностика навчальної мотивації студентів

Опис тесту

Методика розроблена на основі опитувальника А.А. Реана і В.А. Якуніна. До 16 тверджень цього опитувальника додано твердження, що характеризують мотиви учіння, виокремлені В. Г. Леонтьєвим, а також твердження, що характеризують мотиви учіння, отримані Н. Ц. Бадмаєвою в результаті опитування студентів і школярів. Це комунікативні, професійні, учбово-пізнавальні, широкі соціальні мотиви, а також мотиви престижу і уникнення невдачі.

Інструкція до тесту

Оцініть за 5-балльною системою наведені мотиви учбової діяльності за значущістю для вас: 1 бал відповідає мінімальній значущості мотиву, 5 балів – максимальній.

Тестовий матеріал:

1. Вчуся, тому що мені подобається вибрана професія.
2. Щоб забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності.
3. Хочу стати фахівцем.
4. Щоб дати відповіді на актуальні питання, що належать до сфери майбутньої професійної діяльності.
5. Хочу повною мірою використовувати задатки, що є у мене, здібності і схильності до вибраної професії.
6. Щоб не відставати від друзів.
7. Щоб працювати з людьми, треба мати глибокі і всебічні знання.
8. Тому що хочу бути серед кращих студентів.
9. Тому що хочу, щоб наша учбова група стала кращою в інституті.
10. Щоб заводити знайомства і спілкуватися з цікавими людьми.
11. Тому що отримані знання дозволять мені добитися всього необхідного.

12. Необхідно закінчити інститут, щоб у знайомих не змінилася думка про мене, як про здібну, перспективну людину.
13. Щоб уникнути засудження і покарання за погане навчання.
14. Хочу бути шанованою людиною учбового колективу.
15. Не хочу відставати від однокурсників, не бажаю опинитися серед тих, хто відстає.
16. Тому що від успіхів в навчанні залежить рівень моєї матеріальної забезпеченості в майбутньому.
17. Успішно вчитися, складати іспити на "4" і "5".
18. Просто подобається вчитися.
19. Потрапивши в інститут, вимушений вчитися, щоб закінчити його.
20. Бути постійно готовим до нових завдань.
21. Успішно продовжити навчання на наступних курсах, щоб дати відповіді на конкретні навчальні питання.
22. Щоб отримати глибокі і міцні знання.
23. Тому що в майбутньому планує зайнятися науковою діяльністю за фахом.

Ключ до тесту і обробка результатів тесту:

Шкала 1. Комунікативні мотиви: 7, 10, 14.

Шкала 2. Мотиви уникнення: 6, 12, 13, 15, 19.

Шкала 3. Мотиви престижу: 8, 9.

Шкала 4. Професійні мотиви: 1, 2, 3, 4, 5.

Шкала5. Навчально-пізнавальні мотиви: 17, 18, 20, 21, 22, 23.

Шкала 6. Соціальні мотиви: 11, 16.

ДОДАТОК В.6

Методика оцінки організаторських здібностей

Опис тесту

Дайте відповідь на запропоновані питання, якщо відповідь позитивна, поставте «+», якщо не згодні – «–». Відповідь повинна бути повністю погоджена з твердженням, з яких починається питання.

№ п/п	Питання	+(так) - (ні)
1	Чи часто Вам удається переконати більшість своїх товаришів в правильності своєї думки?	
2	Чи завжди Вам важко орієнтуватися в ситуації, що склалася?	
3	Чи подобається Вам займатися громадською роботою?	
4	Чи легко Ви відступаєте від своїх намірів, якщо виникають якісь перешкоди в здійсненні Ваших намірів?	
5	Чи любите Ви придумувати й організовувати зі своїми товаришами різні ігри і розваги?	
6	Чи часто Ви відкладаєте на інші дні ті справи, які потрібно було б виконати сьогодні?	
7	Чи прагнули б Ви добитися, щоб Ваші товариші діяли відповідно до Ваших думок?	
8	Чи правда, що у Вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, обов'язків, зобов’язань?	
9	Чи часто Ви у вирішенні важливих для Вас питань, переймаєте ініціативу на себе?	
10	Чи правда, що Ви зазвичай погано орієнтуєтеся в незнайомих обставинах?	
11	Чи виникає у Вас роздратування, якщо не вдається закінчити почату справу?	
12	Чи правда, що Ви стомлюєтеся від частого спілкування з товаришами?	
13	Чи часто Ви проявляєте ініціативу при вирішенні питань, що зачіпають інтереси Ваших товаришів?	
14	Чи правда, що Ви рідко прагнете доводити свою правоту?	
15	Чи брали Ви участь у громадській роботі в школі?	

16	Чи правда, що Ви прагнете обстоювати свою думку або рішення, якщо воно не відразу прийняте Вашими товаришами?	
17	Чи охоче Ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів?	
18	Чи часто Ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?	
19	Чи часто Ви бентежитеся, відчуваєте незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?	
20	Чи правда, що Ви не дуже впевнено почуваєте себе в оточенні великої групи своїх товаришів?	

Таблиця

Дешифратор відповідей

1 +	6 –	11 +	16 –
2 –	7 +	12 –	17 +
3 +	8 –	13 +	18 –
4 –	9 +	14 –	19 +
5 +	10–	15 +	20 –

Підрахувавши кількість відповідей, що співпали з дешифратором (табл. 3….), потрібно з урахуванням оціночного коефіцієнта (k) організаторських здібностей, що виражається у відношенні кількості відповідей, що співпали (x) до максимально можливої кількості збігів (20) визначити значення, яке характеризує організаторські здібності:

$$k = x/20$$

Порівнявши отримані дані зі шкалою оцінок (табл. 3. …) можна визначити рівень вияву організаторських здібностей особи.

Таблиця

Шкала оцінок організаторських здібностей

№ п/п	Оціночний коефіцієнт	Рівень прояву організаторських здібностей
1	0,20–0,55	Низький
2	0,56–0,65	Нижче середнього
3	0,66–0,70	Середній
4	0,71–0,80	Високий
5	0,81–1,0	Дуже високий

ДОДАТОК В.7

Тест визначення «Комунікативних здібностей»

Дайте відповіді на 10 запитань, які слід оцінювати за наступною шкалою:

«майже завжди» - 2 бали;
«в більшості випадків» - 4 бали;
«інколи» - 6 балів;
«рідко» - 8 балів;
«майже ніколи» - 10 балів.

№ п/п	Питання	Бали
1	Чи стараєтеся ви «згорнути» бесіду в тих випадках, коли тема (або й співрозмовник) неприємний вам?	
2	Чи дратують вас манери вашого партнера по спілкуванню?	
3	Чи може невдале висловлювання спровокувати вас на різкість або грубість?	
4	Чи уникаєте ви розмов з незнайомими або малознайомими людьми?	
5	Чи маєте ви звичку перебивати того, хто говорить?	
6	Чи вдаєте ви, що уважно слухаєте, а самі думаєте зовсім про інше?	
7	Чи змінюєте ви тон, голос, вираз обличчя залежно від того, хто ваш співрозмовник?	
8	Чи змінюєте ви тему розмови, якщо співрозмовник торкнувся неприємної для вас теми?	
9	Чи виправляєте людину, якщо в її мові зустрічаються неправильно вимовлені слова, назви, вульгаризми?	
10	Чи буває у вас поблажливо-менторський тон з відтінком зневаги, іронії стосовно того, з ким ви говорили?	

Чим більше балів, тим більшою мірою розвинені комунікативні здібності. Якщо ви набрали більше 62 балів, то у вас комунікативні здібності «вище середнього рівня».

ДОДАТОК В.8

Методика Н.Холла діагностика «Емоційного інтелекту»

Методика складається з тридцяти тверджень, відповідь на які оцінюється від 1 до 6 балів

№ п/п	Текст питання	Твердження, бали					
		Повністю не згодний (-3)	**В основному не згодний (-**	**Частково не згодний (-1)**	**Частково згодний (1)**	**В основному згодний (2)**	**Повністю згодний (3)**
1	Для мене як негативні, так і позитивні емоції слугують джерелом знань, як поводитися у житті						
2	Негативні емоції допомагають мені зрозуміти, що я повинен змінити у своєму житті						
3	Я спокійний, коли відчуваю тиск ззовні						
4	Я можу спостерігати зміну своїх почуттів						
5	Коли необхідно, я можу бути спокійним та зосередженим, щоб діяти відповідно до життєвих запитів						
6	Коли необхідно, я можу викликати в себе широкий спектр позитивних емоцій						
7	Я слідкую за своїми відчуттями						
8	Після того, як мене щось схвилювало, я можу легко впоратись зі своїми почуттями						
9	Я можу вислухати проблеми інших людей						
10	Я не зациклююсь на негативних емоціях						
11	Я чуттєвий до емоційних потреб інших						

12	Я можу діяти заспокійливо на інших людей						
13	Я можу змусити себе знову стати перед перешкодою						
14	Я намагаюсь підходити творчо до життєвих проблем						
15	Я адекватно реагую на настрій, бажання інших людей						
16	Я можу легко входити в стан спокою, готовності та зосередженості						
17	Коли дозволяє час, я повертаюсь до моїх негативних почуттів і з'ясовую, в чому проблема						
18	Я можу заспокоїтись після неочікуваного смутку, прикрості						
19	Знання моїх істинних почуттів важливе для підтримки хорошої форми						
20	Я добре розумію емоції інших людей, навіть коли вони не виражені напряму						
21	Я добре можу розпізнавати почуття людей за виразом їх облич						
22	Я можу легко відкинути негативні почуття, коли необхідно діяти						
23	Я добре відчуваю знаки у спілкуванні, що вказують на те, чого потребують інші						
24	Мене вважають добрим знавцем переживань інших людей						
25	Я знаю, що люди, які усвідомлюють свої істині почуття, краще керують своїм життям						
26	Я часто можу покращити настрій інших людей						
27	Зі мною можна порадитися щодо стосунків між людьми						
28	Я добре налаштовуюсь на почуття інших людей						
29	Я допомагаю іншим використовувати їх починання для досягнення особистої мети						
30	Я можу легко відсторонитися від негативних почуттів						

Тест вимірює емоційний інтелект за п’ятьма шкалами:

Шкала «Емоційна поінформованість» відображає рівень поінформованості людини щодо змісту законів та феноменів афективного життя, розуміння того, яку емоційну реакцію можуть викликати будь-яка подія, слово, вчинок.

Шкала «Керування емоціями» відображає здатність особистості керувати й контролювати міру впливу зовнішніх психотравмуючих факторів на свій емоційний стан (вміння захищатися від негативних емоцій).

Шкала «Самомотивація» вимірює здатність людини довільно змінювати свій емоційний статус відповідно до вимог ситуації та діяльності.

Шкала «Емпатія» вимірює спроможність людини відображати переживати інших людей, а також співпереживанню.

Шкала «Розпізнавання емоцій інших людей» несе навантаження адекватного розпізнавання людиною емоцій інших, фіксує її вміння керувати станом та почуттями співрозмовника, а також бути експертом в галузі емоційного компонента міжособистісних стосунків.

Відповівши на запропоновані питання, інтерпретацію результатів визначали за таблицею 1.

Таблиця 1

Шкала визначення емоційного інтелекту

№ п/п	Шкала	Пункти
1	Емоційна поінформованість	1, 2, 4, 17, 19, 25
2	Керування емоціями	3, 7, 8, 10, 18, 30
3	Самомотивація	5, 6, 13, 14, 16, 22
4	Емпатія	9, 11, 20, 21, 23, 28
5	Розпізнавання емоцій інших людей	12, 15, 24, 26, 27, 29

За таблицею 2 ми визначали рівень парціального та інтегративного емоційного інтелекту відповідно до результатів.

Таблиця 2

Показники емоційного інтелекту

Рівень	Емоційний інтелект	
	Парціальний	Інтегративний
Високий	14 і більше	70 і більше
Середній	8 – 13	40-69
Низький	7 та менше	39 та менше

ДОДАТОК В.9

Самооцінка творчого потенціалу особистості

Самооцінка творчого потенціалу особистості» містить вісімнадцять тверджень, відповідь на які потрібно обрати із запропонованих варіантів, де

Варіант *а* – 3 бали,

б – 1 бал,

в – 2 бали.

№	Питання
1	Чи вважаєте Ви, що навколишній світ може бути кращим? а) так; б) ні; в) так, але тільки в чомусь.
2	Чи думаєте Ви, що зможете брати участь в значних змінах навколишнього світу? а) так, в більшості випадків; б) ні; в) так, в деяких випадках.
3	Чи вважаєте Ви, що деякі з Ваших ідей викличуть значний прогрес в тій галузі діяльності, яку Ви обрали? а) так; б) звідки у мене можуть бути такі ідеї; в) можливо і не значний прогрес, але певний успіх можливий.
4	Чи вважаєте Ви, що в майбутньому станете відігравати настільки важливу роль, що зможе щось принципово змінити? а) так; б) малоймовірно; в) можливо.
5	Коли Ви вирішите щось зробити, чи впевнені в тому, що справа вийде? а) звісно; б) часто бере сумнів, чи зможу зробити; в) скоріше впевнений, ніж ні.
6	Чи виникає у Вас бажання зайнятися будь-якою невідомою для Вас справою, в якій на цей час Ви некомпетентні, тобто зовсім не знаєте її? а) так, все невідоме приваблює мене; б) ні; в) все залежить від самої справи та обставин.
7	Вам доводиться займатися незнайомою справою. Відчуваєте Ви бажання досягти в ній досконалості? а) так;

	б) що вийде, те й добре; в) якщо це не важко, то так.
8	Якщо справа, котру Ви не знаєте, Вам подобається, чи хочете знати про неї все? а) так; б) ні, потрібно вчитися найголовнішому; в) ні, я тільки задовольняю свою цікавість.
9	Якщо Ви зазнаєте поразку? а) певний час наполягаю, навіть всупереч здоровому глузду; б) відразу махну рукою на справу, щойно побачу її нереальність; в) продовжу робити свою справу, допоки здоровий глузд не доведе нездоланності перешкод.
10	Професію потрібно обирати, виходячи з: а) своїх можливостей та перспектив для себе; б) стабільності, значимості, затребуваності професії; в) престижу та переваг, які вона забезпечує.
11	Подорожуючи, чи могли б Ви легко зорієнтуватися на маршруті, за яким вже пройшли? а) так; б) ні; в) якщо місцевість сподобалась та запам’яталась, то так.
12	Чи можете Ви згадати відразу після розмови все, про що говорили? а) так; б) ні; в) згадаю все, що мені цікаво.
13	Коли Ви чуєте слово невідомою мовою, чи можете Ви повторити за складами без помилок, навіть не знаючи його значення? а) так; б) ні; в) повторю, але не зовсім правильно.
14	У вільний час Ви надаєте перевагу: а) залишитися на одинці, роздумувати; б) знаходитися в товаристві; в) мені все рівно, чи буду я один чи в товаристві.
15	Якщо Ви займаєтеся будь-якою справою, то вирішите завершити її тільки тоді: а) коли вона закінчена та здається Вам відмінно виконаною; б) коли Ви більш-менш задоволені її виконанням; в) коли вона здається завершеною, хоча можна продовжити. Але навіщо?
16	Коли Ви на самоті: а) любите мріяти про якість, можливо, абстрактних речей; б) за будь-яку ціну намагаєтеся знайти для себе конкретну справу; в) іноді любите мріяти, але про те, що пов’язане з Вашою справою.
17	Коли будь-яка ідея захоплює Вас, то Ви будете думати про неї: а) незалежно від того, де та з ким знаходитеся; б) тільки на одинці;

	в) тільки в тиші.
18	Коли Ви відстоюєте будь-яку ідею, то: а) будете робити це аргументовано та ґрунтовно; б) можете відмовитися від неї, якщо аргументи опонентів будуть переконливими; в) залишитеся при своїй думці, навіть якщо опір буде дуже сильним.

За загальною сумою балів визначаємо рівень розвитку самооцінки творчого потенціалу особистості, як зазначено в таблиці 3.

Таблиця 3

Показники самооцінки творчого потенціалу особистості

Рівень	Бали
Високий	48 й більше
Середній	27 – 47
Низький	23 та менше

ДОДАТОК В.10

Методика «Потреба в досягненні»

Методику вимірювання потреби (мотиву) досягнення розробив Ю. М. Орлов.

Уявлення про потребу в досягненні бере свій початок з поняття Ф. Хоппе «Я- рівень», що означає прагнення людини утримувати самосвідомість на якомога вищому рівні за допомогою високого особистого стандарту досягнень (рівня домагань). Пізніше це поняття перетворилося на здібності й уміння підтримувати їх на якомога вищому рівні у тих видах діяльності, стосовно яких досягнення вважаються обов'язковими.

Пропонована методика є тестом-опитувальником, що містить 23 положення, з якими випробуваний або погоджується, або не погоджується. Тест спрямований на з'ясування ступеня вираження потреби людини в досягненні успіху в будь-якій діяльності (тобто ступеня зарядженості на успіх). Власне, це – потреба, що перетворюється на особистісну властивість, установку.

Інструкція

Пропонується добірка тверджень. Якщо ви згодні з тим чи іншим твердженням, то поряд з його номером на опитувальному аркуші напишіть «так», а якщо не згодні – то «ні».

Текст опитувальника

№	Твердження	«Так» / «ні»
1	Вважаю, що успіх у житті залежить радше від випадку, ніж від розрахунку.	
2	Якщо я позбудуся улюбленого заняття, то життя втратить для мене сенс.	
3	Для мене у будь-якій справі важливе її виконання, а не кінцевий результат.	
4	Вважаю, що люди більше страждають від невдач на роботі, ніж від поганих взаємин із рідними.	
5	На мою думку, більшість людей живуть віддаленими, а не близькими	

	цілями.	
6	У житті в мене було більше успіхів, ніж невдач.	
7	Емоційні люди подобаються мені більше, ніж діяльні.	
8	Навіть у звичайній роботі я прагну удосконалити якісь її елементи.	
9	Захоплений думками про успіх, я можу забути про заходи безпеки.	
10	Мої рідні вважають мене ледачим.	
11	Вважаю, що у моїх невдачах винні радше обставини, ніж я сам.	
12	Мої батьки занадто суворо мене контролюють.	
13	Терпіння у мене більше, ніж здібностей.	
14	Лінощі, а не сумніви щодо успіху, дуже часто змушують мене відмовлятися від своїх намірів.	
15	Вважаю, що я упевнена в собі людина.	
16	Заради успіху я можу ризикнути, навіть якщо шанси не на моєму боці.	
17	Я не старанна людина.	
18	Коли все йде гладко, то моя енергія посилюється.	
19	Якби я був журналістом, то писав би радше про оригінальні винаходи людей, ніж про надзвичайні події.	
20	Мої рідні зазвичай не схвалюють моїх планів.	
21	Рівень моїх вимог до життя нижчий, ніж у моїх ровесників.	
22	Здається, наполегливості у мене більше, ніж здібностей.	
23	Я міг би досягти більшого, якби звільнився від поточних справ.	

Обробка результатів

Так	2, 6, 7, 8, 14, 16, 18, 19, 21, 22,23
Ні	1, 3, 4, 5, 9, 10, 11,12,13, 15, 17, 20

За кожну відповідь, що співпала, виставляється 1 бал.

Потреба у досягненні (ПД) дорівнює сумі набраних балів. Отже, оцінна шкала перебуває в межах від 0 до 23 балів.

Висновки

Чим більшу кількість балів набирає випробуваний, тим більше у нього виражена потреба у досягненні.

ДОДАТОК Г

Приклади **тем творчих робіт** для виконання студентами спеціальності «Фізичне виховання» у процесі формування акмеологічної компетентності

ДОДАТОК Г.1

Приклади тем для проведення семінарів-дискусій

1. Акмеологічне розуміння категорій «особистість» та «суб'єкт».
2. Реалізація принципу «єдності особистості та діяльності» в акмеологічних дослідженнях.
3. Роль продуктивної Я-концепції в розвитку професіоналізму.
4. Людина як суб'єкт розвитку та саморозвитку.
5. Акмеологічні моделі: характеристика, форми описів.
6. Категорія «суб'єкт» в акмеології.
7. Саморозвиток та самовдосконалення як акмеологічні методи.
8. Оптимізація та оптимальність з точки зору акмеології.
9. Критерії, показники та рівні феномена в акмеологічних дослідженнях.
10. Акмеологічне розуміння життєдіяльності, життєвий шлях.
11. Співвідношення самоактуалізації, самовдосконалення, самореалізації в межах саморозвитку людини.
12. Співвідношення творчості та саморозвитку людини.
13. Принципи акмеологічної концепції розвитку професіонала.
14. Характеристика професіонала як зрілої особистості.
15. Рівні професіоналізму.
16. Кар'єра з акмеологічного погляду.
17. Структура педагогічної діяльності педагога.
18. Об'єкт навчальної діяльності педагога як цілісне педагогічне явище.
19. Види педагогічної компетентності.
20. Розвиток особистості в умовах та під впливом фізкультурно-спортивної діяльності.

ДОДАТОК Г.2

Приклади тем для проведення пошукових семінарів

1. Акмеологічні ідеї в наукових роботах істориків, філософів, психологів, діячів культури, фахівців фізичного виховання.
2. Психобіографічний метод в акмеографічних описах.
3. Акмеологічні інваріанти професіоналізму в професійній діяльності фахівців фізичного виховання.
4. Методи акмеографічних описів та побудови акмеограм.
5. Професійна компетентність в структурі професіоналізму. Види професійної компетентності.
6. Сутнісні характеристики акмеологічних критеріїв та показників. Їх види в різних сферах особистісно-професійного розвитку.
7. Акмеологічний алгоритм.
8. Акмеологічні умови, фактори в розробці акмеологічних концепцій розвитку.
9. Особистісний потенціал. Зміст творчого потенціалу. Характеристика особистісно-професійного потенціалу.
10. Характеристики акме в професійному розвитку людини.
11. Етапи особистісно-професійного розвитку особистості; становлення професіоналізму.
12. Сутність акмеологічної культури. Критерії та показники оцінки рівня розвитку акмеологічної культури.
13. Види педагогічного досвіду та його характерні особливості. Педагогічний досвід як фактор самореалізації потенціалу педагога.
14. Акмеологічна спрямованість змістових та процесуальних складових педагогічного процесу при підготовці фахівців фізичного виховання.
15. Визначення рівня навчальної діяльності педагога.
16. Акмеологічна модель, основи її проектування.
17. Фізкультурно-спортивна діяльність та стратегія життя особистості.
18. Педагогічна майстерність в галузі фізичної культури і спорту.
19. Творчі вершини, видатні діячі в галузі фізичної культури і спорту, фактори їх прогресивного розвитку.

ДОДАТОК Г.3

Приклади тем для проведення семінарів «ділової гри»

1. Ігромоделювання як акмеологічний принцип.
2. Перспективні напрями прикладної акмеології: прогнозний сценарій.
3. Акмеологічні технології: характеристики, види, практика використання.
4. Акмеологічні тренінги програмно-цільової спрямованості: загальні характеристики, практика використання.
5. Структура, функції та організація акмеологічних служб.
6. Акмеологічний тренінг програмно-цільової спрямованості.
7. Розробка акмеологічних технологій як елементу акмеологічного дослідження.
8. Акмеологічні здібності.
9. Співвідношення акмеологічних та творчих здібностей.
10. Акме-подія та акме-вчинок. Акмеологічні основи розвитку професіонала та професіоналізму.
11. Характеристика людини як суб’єкта професійного розвитку.
12. Рефлексивна культура в акмеологічному розумінні.
13. Які види особистісної культури забезпечують оптимальність професійної діяльності й акме-орієнтованого розвитку людини?
14. Основні елементи творчого потенціалу особистості та умови, що впливають на їх прояв.
15. Технологія організації та здійснення педагогічного спілкування в процесі фізкультурно-спортивної діяльності.
16. Основи та сутність педагогічної майстерності.
17. Майстерність педагога у формуванні спортивного колективу як творчий процес.
18. Формування прийомів оволодіння емоційним станом.
19. Аутогенне тренування, його акмеологічна сутність.
20. Фізична культура і спорт як засіб розвитку та виховання особистості.
21. Конфлікти у фізкультурно-спортивній діяльності, їх вплив на розвиток особистості.

ДОДАТОК Г.4

Приклади тем для проведення семінару «мозкового штурму»

1. Акмеологічний моніторинг особистісно-професійного розвитку.
2. Суб’єктогенетичний підхід до акмеологічної практики.
3. Рефлексивний діалог як акмеологічна технологія.
4. Акмеологічне розуміння самості, цілісності людини.
5. Акмеологічне розуміння самоздійснення, саморозвитку.
6. Акме-мотивація.
7. Зміст креативності як особистісної якості, що забезпечує ефективність творчості в процесі саморозвитку.
8. Професіоналізм особистості та діяльність педагога.
9. Методи самовиховання та їх спрямованість на формування особистості.
10. Особистісно орієнтоване навчання на основі «Педагогіки співробітництва».
11. Технологія організації та здійснення педагогічного спілкування в процесі фізкультурно-спортивної діяльності.
12. Спеціалізація та індивідуалізація розвитку особистості в умовах та під впливом фізкультурно-спортивної діяльності.
13. Фактори руху до вершин професійної майстерності в галузі фізичної культури та спорту.
14. Кар’єра спортивного педагога, його професійна майстерність.
15. Емоційна стійкість особистості в галузі фізичної культури та спорту, її акмеологічний аспект.

ДОДАТОК Г.5

Приклади тем для проведення аналітичного семінару

1. Концептуальність амкологічних досліджень.
2. Акмеографічний підхід у вивченні та розвитку професіоналізму фахівців та керівників.
3. Аналаз досвіду застосування акмеологічних тренінгів програмно-цільової спрямованості у розвитку професіоналізму.
4. Акметектоника в розвитку професіоналізму.
5. Проблема розкриття творчого потенціалу в акмеологічних дослідженнях.
6. Акмеологічний підхід до вивчення розвитку зрілої особистості.
7. Поняття акмеологічна діагностика. Професіографія й акмеографія.
8. Акмеологічна модель. Акмеологічне моделювання.
9. Акмеологічне розуміння індивіду, індивідуальності, зрілості.
10. Зміст понять «професіоналізм» та «професіонал».
11. Спільне та відмінне між поняттями «професіоналізм» та «професійна майстерність».
12. Роль продуктивної Я-концепції в розвитку професіоналізму.
13. Поняття «компетентність». Співвідношення особистісної та професійної компетентності.
14. Якості особистості педагога, які є професійно значимими.
15. Об’єктивні та суб’єктивні фактори досягнення вершин професіоналізму.
16. Зміст професійної підготовки фахівців фізичного виховання як засіб розвитку особистості.
17. Акмеограма в галузі фізичної культури і спорту.
18. Реалізація «Я-концепції» в галузі фізичної культури і спорту.
19. Об’єктивні та суб’єктивні фактори досягнення вершин професіоналізму у фізкультурно-спортивній діяльності.

ДОДАТОК Г.6

Орієнтовні теми для індивідуальної роботи студентів

1. Еволюція предмету акмеології.
2. Особливості акмеологічного знання.
3. Характеристика провідних наукових акмеологічних шкіл.
4. Феномен гетерохронності особистісно-професійного розвитку.
5. Основні типи базових акмеологічних категорій.
6. Акмеологічні закономірності. Закони акмеології.
7. Провідні акмеологічні концепції.
8. Специфіка акмеологічного дослідження.
9. Моніторинг особистісно-професійного розвитку: принципи, зміст, методи, етапи.
10. Зміст та основні характеристики феномена акме.
11. Науково-історичні передумови виникнення акмеології.
12. Основні закони та закономірності акмеології.
13. Самостворення як акмеологічна категорія.
14. Особистісні ідеали, цінності, ціннісні орієнтації в процесі акме-орієнтованого саморозвитку людини.
15. Структура професійної компетентності.
16. Індивідуальний стиль діяльності.
17. Акмеологічні ресурси особистості.
18. Культура як інтегральний показник акме-орієнтованого розвитку людини й соціуму.
19. Закономірності розвитку акмеологічної культури.
20. Професійна культура як акмеологічний феномен.
21. Етапи та завчання самовдосконалення людини.
22. Визначення ефективності технології навчання.
23. Історія виникнення акмеології.
24. Основні поняття педагогічної акмеології.

ДОДАТОК Д

АНКЕТА

для проведення SWOT-аналізу

(для викладачів кафедри фізичного виховання і педагогіки спорту)

1. Які, на Вашу думку, сильні сторони освітнього простору університету, кафедри (в рамках навчальних дисциплін, які Ви викладаєте)? (*вкажіть у порядку зниження значущості, 1 – найзначуще, 2 – менш, 3 т.д.*):

___ відповідна педагогічна кваліфікація фахівця;
___ достатня матеріально-технічна база;
___ забезпеченість навчального процесу навчальною та навчально-методичною літературою;
___ система навчання на науковій основі;
___ достатня кількість контактних годин для вивчення навчальних дисциплін;
___ зацікавлені, мотивовані на здобуття знань студенти;
___ сприятлива корпоративна атмосфера університету;
___ дружня, робочо налаштована кафедра ФКСМ;
___ ентузіазм, відповідальність та постійне самовдосконалення викладачів.

2. Які, на Вашу думку, слабкі сторони існуючої системи освіти? (*вкажіть у порядку зниження значущості, 1 – найзначуще, 2 – менш, 3 т.д.*):

___ недостатній зв’язок процесу підготовки фахівців з практикою (за напрямом підготовки);
___ недостатня теоретична підготовка фахівців з профільних навчальних дисциплін;
___ перенасичення ринку праці незатребуваними працівниками;
___ не мотивовані до професійного зростання молоді фахівці;
___ слабкий матеріальний стимул;
___ недостатня кореляція нормативних документів і освітнього процесу;
___ слабка наступність «школа – ВНЗ»;
___ некомпетентність викладачів у сфері об’єкту викладання;
___ недостатня навчально-матеріальна база;
___ система відбору абітурієнтів (подумай як тут сформулювати, я маю на увазі, що набираються люди, які ніколи не будуть профпридатними фахівцями);
___ недостатнє бюджетне фінансування та неефективне залучення позабюджетних коштів;

3. Які, на Вашу думку, можливі шляхи зміни системи освіти галузі фізичного виховання, сформулюйте? (*вкажіть у порядку зниження значущості, 1 – найзначуще, 2 – менш, 3 т.д.*):

___ профорієнтація абітурієнтів, починаючи з середньої школи;
__ тісна співпраця з дитячо-юнацькими спортивними школами, спеціалізованими навчальними закладами спортивного профілю, школами вищої спортивної майстерності тощо;
___ розвиток доступного безкоштовного масового спорту, як створення платформи для забезпечення роботою майбутніх фахівців;
___ гарантія забезпечення роботою за фахом з достойною оплатою;
___ збільшення практичної підготовки за фахом, забезпечення послідовного та безперервного процесу взаємодії з об'єктом практики;
___забезпечення процесу навчання тільки висококваліфікованими компетентними кадрами;
___ забезпечення якісними підручниками та науково-методичною літературою;
___ створення умов для підготовки кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукоємних та інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці (науково-дослідна лабораторія, достатня матеріально-технічна та навчальна база тощо);

4. Зазначте, що, на Вашу думку, є загрозою для існуючої системи освіти галузі фізичного виховання? *вкажіть у порядку зниження значущості, 1 – найзначуще, 2 – менш, 3 т.д.*):

___ невідповідність вимогам сучасності;
— відставання від світових стандартів ресурсного забезпечення:
- організаційного,
- кадрового,
- науково-методичного,
- медико-біологічного,
- фінансового,
- матеріально-технічного,
- інформаційного;

__ невисока престижність професій у галузі фізичної культури і спорту,
__ низький рівень матеріального заохочення працівників бюджетного сектору цієї галузі.

Додаток Е

"Затверджую"
Ректор Київського університету імені Бориса Грінченка
«28» [illegible] р.

Освітній рівень: **другий (магістерський)**
Академічна кваліфікація: **магістр візичного виховання**
Професійна кваліфікація: **викладач фізичного виховання**
Спеціалізації:
1) оздоровча фізична культура та фітнес
2) психологія фізичного виховання і спорту
3) спортивна журналістика
Термін навчання: **1 рік 6 місяців**
На основі **диплома бакалавра**

Міністерство освіти і науки України
Київський університет імені Бориса Грінченка

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН

підготовки **здобувачів вищої освіти**
з галузі знань **0102 Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини**
спеціальністю **8.01020101 Фізичне виховання**
за освітньо-професійною програмою підготовки магістрів
денна форма навчання

I. Графік навчального процесу

КУРС	Вересень					Жовтень				Листопад				Грудень				Січень				Лютий				Березень				Квітень				Травень				Червень				Липень				Серпень				Теоретичне навчання	Екзаменаційна сесія	Підсумкові атестації	Навчальна практика	Виробнича практика	Виконання кваліф. робіт	Канікули	Всього
	1 7	8 14	15 21	22 29	29 IX 5 X	6 12	13 19	20 26	27 X 2 XI	3 9	10 16	17 23	24 30	1 7	8 14	15 21	22 28	29 XII 4 I	5 11	12 18	19 25	26 I 1 II	2 8	9 15	16 22	23 II 1 III	2 8	9 15	16 22	23 29	30 III 5 IV	6 12	13 19	20 26	27 IV 3 V	4 10	11 17	18 24	25 31	1 7	8 14	15 21	22 28	29 VI 5 VII	6 12	13 19	20 26	27 VII 1 VIII	2 8	9 15	16 22	23 31								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52								
I										::								=	=			::	=																			::	=	=	=	=	=	=	=	=	37	3					12	52
II							В	В	В	В	В	В	В	С	С	С	С	=	=				=		::	О																										10	1	1		11		3	26
Разом																																																			47	4	1	0	11	0	15	78

Примітка: [ ] Теоретичне навчання; [::] Екзамена-ційні сесії; [В] Виробничі практики; [•] Виробничі практики; [П] Переддипломні практики; [С] Практика за спеціалізацією без відриву; [•] Практика за спеціалізацією без відриву; [Х] Написання магістерської роботи; [М] Підсумкова атестації; [о] Підсумкова атестації; [в] Підсумкова атестація вибіркова; [=] Канікули

III. План навчального процесу

№ з/п	Назва дисципліни	Розподіл за семестрами			Обсяг роботи студента, годин											Розподіл за курсами і семестрами кредитів		
					Загальний обсяг		з них									1 курс		2 курс
							контактні						підготовка та проходження контрольних заходів		самостійна робота	1	2	3
		Екзамен	Залік	Курсова робота	годин	кредитів	Разом	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	індивідуальні	модульний контроль	семестровий контроль		тижнів теоретичного навчання		
																18	19	10
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
	І. Обов'язкова частина																	
1. Обов'язкові навчальні дисципліни																		
Формування загальних компетентностей																		
ОДЗ.01	Освіта як соціальне явище	1	2		150	5	32	16		16			8	30	80	3	2	
ОДЗ.02	*Філософія освіти*	*			*90*	*3*	*16*	*8*		*8*			*4*	*30*	*40*	*		
ОДЗ.03	*Соціологія освіти*		*		*60*	*2*	*16*	*8*		*8*			*4*		*40*		*	
ОДЗ.04	Професійне спілкування іноземною мовою		2		120	4	32		32				8		80	2	2	
	Всього	1	2	0	270	9	64	16	32	16	0	0	16	30	160	5	4	0
Формування фахових компетентностей																		
ОДФ.1	Акмеологія у фізичному вихованні		1		120	4	32	10	22				8		80	4		
ОДФ.2	Прикладні технології		2		120	4	32	12	20				8		80		4	
ОДФ.2.1	*Сучасні інформаційно-комунікаційні технології у фізичній культурі та спорті*				*60*	*2*	*16*	*6*	*10*				*4*		*40*		*	
ОДФ.2.2	*Науково-педагогічні дослідження у фізичній культурі та спорті*				*60*	*2*	*16*	*6*	*10*				*4*		*40*		*	
ОДФ.3	Економічно-правові аспекти фізичної культури та спорту		3		150	5	40	16		24			10		100			5
ОДФ.4	Теорія олімпійського та професійного спорту	1			120	4	32	16		16			8	30	50	4		
ОДФ.4.1	*Олімпійський та професійний спорт*				*60*	*2*	*16*	*8*		*8*			*4*		*40*	*		
ОДФ.4.2	*Актуальні проблеми розвитку сучасного спорту*				*60*	*2*	*16*	*8*		*8*			*4*		*40*	*		
ОДФ.5	Менеджмент та маркетинг туристичної та спортивно-масової діяльності		3		150	6	48	16		32			12		90			6
ОДФ.6	Професійно-прикладна фізична культура		1		120	4	72	30		42			8		40	4		
ОДФ.7	Аксіологія у фізичному вихованні	1			120	4	32	8	24				8	30	50	4		
ОДФ.8	Теорія і технології оздоровчо-рекреаційної рухової активності		1		120	4	72	30		42			8		40	4		
ОДФ.9	Педагогіка і психологія вищої школи	1			150	5	32	16		16			8	30	80	5		
ОДФ.10	Методика викладання дисциплін з фізичного виховання у ВНЗ	2			180	6	48	16	32				12	30	90		6	
	Всього	4	6	0	1350	46	440	170	98	172	0	0	90	120	700	25	10	11
2. Практика																		
ОП.1	Виробнича (асистентська / без відриву)		3		315	10,5									315			10,5
	Всього	0	1	0	315	10,5	0	0	0	0	0	0	0	0	315	0	0	10,5
3. Атестація																		

ОА.1	Комплексний кваліфікаційний екзамен з теоретико-методичних та педагогічних аспектів фізичного виховання та спорту	3			45	1,5								45	0			1,5
	Всього	1	0	0	45	1,5	0	0	0	0	0	0	0	45	0	0	0	1,5
	Разом за обов'язковою частиною	6	9	0	1980	67	504	186	130	188	0	0	106	195	1175	30	14	23
	II. Вибіркова частина																	
4. Вибіркові навчальні дисципліни																		
4.1. Вибір додаткової спеціалізації "Оздоровча фізична культура та фітнес"																		
4.1.1. Навчальні дисципліни																		
ВДС.1.01	Сучасні оздоровчі та фітнес технології	2			360	12	216	30	186				24	30	90		12	
ВДС.1.01.01	*Фітнес та методика навчання*				*90*	*3*	*54*	*6*	*48*				*6*		*30*		*	
ВДС.1.01.02	*Аплетизм та методика навчання*				*90*	*3*	*54*	*6*	*48*				*6*		*30*		*	
ВДС.1.01.03	*Аквафітнес та методика навчання*				*60*	*2*	*36*	*6*	*30*				*4*		*20*		*	
ВДС.1.01.04	*Основи персонального тренінгу*				*60*	*2*	*36*	*6*	*30*				*4*		*20*		*	
ВДС.1.01.05	*Харчування та ергогенні засоби в фізичній культурі та спорті*				*60*	*2*	*36*	*6*	*30*				*4*		*20*		*	
ВДС.1.02	Менеджмент у сфері фітнес-послуг	3			150	5	40	16		24			10	30	70		4	1
4.1.2. Практика за спеціалізацією																		
ВП.1.01	Виробнича (за спеціалізацією / без відриву)		3		180	6									180			6
	Разом за вибірковою частиною	2	1	0	690	23	256	46	186	24	0	0	34	60	340	0	16	7
4.2. Вибір додаткової спеціалізації "Психологія фізичного виховання і спорту"																		
4.2.1. Навчальні дисципліни																		
ВДС.2.01	Психологія здоров'я та здорового способу життя	2			240	8	64	32		32			16	30	130		8	
ВДС.2.01.01	*Психологія здоров'я*				*120*	*4*	*32*	*16*		*16*			*8*		*80*		*	
ВДС.2.01.02	*Психологія здорового способу життя*				*120*	*4*	*32*	*16*		*16*			*8*		*80*		*	
ВДС.2.02	Актуальні проблеми психологічного супроводу ФВ і С	3			270	9	72	22		50			18	30	150		8	1
ВДС.2.02.01	*Основи психологічного супроводу професійної діяльності спортсмена та тренера*				*90*	*3*	*24*	*8*		*16*			*6*		*60*		*	
ВДС.2.02.02	*Гендерна психологія у ФВ і С*				*30*	*1*	*8*	*4*		*4*			*2*		*20*			*
ВДС.2.02.03	*Тілесно орієнтовані напрями практичної психології*				*150*	*5*	*40*	*10*		*30*			*10*		*100*		*	
4.2.2. Практика за спеціалізацією																		
ВП.2.01	Виробнича (за спеціалізацією / без відриву)		3		180	6									180			6
	Разом за вибірковою частиною	2	1	0	690	23	136	54	0	82	0	0	34	60	460	0	16	7
4.3. Вибір додаткової спеціалізації "Спортивна журналістика"																		
4.3.1. Навчальні дисципліни																		
ВДС.3.01	Теорія і практика журналістської майстерності	3			270	9	72	8	56	8			18	30	150		8	1
ВДС.3.01.01	*Українська мова в ЗМІ*				*120*	*4*	*32*	*4*	*24*	*4*			*8*		*80*		*	
ВДС.3.01.02	*Практична медіа-риторика та стилістика*				*60*	*2*	*16*		*16*				*4*		*40*		*	
ВДС.3.01.03	*Комунікаційні технології*				*30*	*1*	*8*		*8*				*2*		*20*			*
ВДС.3.01.04	*Журналістська творчість*				*60*	*2*	*16*	*4*	*8*	*4*			*4*		*40*		*	
ВДС.3.02	Спортивна подія в ЗМІ	2			240	8	64	16	42	6			16	30	130		8	
ВДС.3.03.01	*Практикум зі спортивного інтерв'ювання*				*60*	*2*	*16*	*2*	*14*				*4*		*40*		*	
ВДС.3.03.02	*Загальна технологія підготовки спортивного огляду*				*90*	*3*	*24*	*8*	*16*				*6*		*60*		*	

ВДС.3.03.03	*Теорія та практика спортивного репортажу*				90	3	24	6	12	6			6		60		*	
4.3.2. Практика за спеціалізацією																		
ВП.3.01	Виробнича (за спеціалізацією / без відриву)		3		180	6									180			6
	Разом за вибірковою частиною	2	1	0	690	23	136	24	98	14	0	0	34	60	460,0	0	16	7
4.4. Вибір з каталогу курсів (студент обирає дисципліни на відповідну кількість кредитів)																		
	****		2-3		690	23	184	92		92			46		460		16	7
	Разом за вибірковою частиною	0	3	0	690	23	184	92	0	92	0	0	46	0	460	0	16	7
	Разом за навчальним планом	28	10	0	2670	90	760	232	316	217	0	0	140	255	1515	30	30	30

Зведена таблиця

Розподіл по семестрам	Разом	1 сем	2 сем	3 сем
Кількість аудиторних годин на тиждень	35	12	13	10
Кількість кредитів ECTS	90	30	30	30
Кількість екзаменів	7	4	2	1
Кількість заліків	8	3	3	2
Кількість курсових робіт	0			
Навчальні практики (обов'язкова/додаткова), тижнів	0			
Виробничі практики (обов'язкова/додаткова), тижнів	7/4			7/4
Переддипломна практика (обов'язкова/додаткова), тижнів	0			
Підсумкова атестація (обов'язкова/додаткова), тижнів	1/0			1/0

Навчальний план складено у відповідності до _____ (назва стандарту, за наявності)
а також згідно вимог _____ (назва професійного стандарту, за наявності)

Затверджено на засіданні Вченої ради Гуманітарного (факультету/інституту)
Протокол № _9_ від "_19_" _травня_ 2015 року

Директор інституту _____ О.Є. Бондарева

"Погоджено"
НМЦ стандартизації та якості освіти
"___" 05 2015 р. _____ О.В. Леонтьєва

Додаток Є

Результати факторного аналізу
взаємозв'язки показників компонентів акмеологічної компетентності
фахівця фізичного виховання

Показники	1-й фактор	2-й фактор	3-й фактор	4-й фактор
Комунікативні мотиви	0,67183	0,688177	0,193238	0,005059
Мотиви уникнення	0,61087	0,682416	0,226105	0,070168
Мотиви престижу	0,71570	0,628693	0,107973	0,013633
Професійні мотиви	0,70244	0,660531	0,138585	0,000404
Навчально-пізнавальні мотиви	0,73588	0,616633	0,170604	0,049458
Соціальні мотиви	0,68449	0,680645	0,182259	0,074972
Мотивація досягнення	0,82812	0,289515	0,073116	0,026721
Життєва установка	0,72882	0,365645	0,069817	0,178533
Самомотивація	0,67977	0,021471	0,568275	0,191469
Когнітивно-акмеологічний комп.	0,41099	0,126804	0,244198	0,776540
Результати самостійної роботи	0,67972	0,355719	0,331992	0,077020
Результати індивідуальної НДР	0,43369	0,110997	0,234305	0,716255
Мотивація діяльності	0,06701	0,273192	0,060308	0,480456
«Я-концепція»	0,79173	0,163177	0,133528	0,249981
Відчуття громадянського обов'язку	0,69719	0,257703	0,211939	0,363040
Здатність до психологічної близькості	0,80429	0,226194	0,026095	0,234251
Організаторські здібності	0,62417	0,505236	0,388910	0,184451
Комунікативні здібності	0,66122	0,492269	0,350162	0,202472
Творчий потенціал особистості	0,64486	0,466493	0,358645	0,206927
Потреба у досягненні	0,60886	0,527725	0,184181	0,198618
Емоційна поінформованість	0,60976	0,103573	0,613784	0,141535
Керування емоціями	0,54294	0,074141	0,537005	0,287775
Емпатія	0,77014	0,014478	0,467472	0,192977
Розпізнавання емоцій інших людей	0,68737	0,063716	0,585130	0,180310

Примітка:

1-й фактор – акме-мотиваційний і особистісний;
2-й фактор – особистісний і професійний;
3-й фактор – емоційний і психологічний;
4-й фактор – когнітивно-акмеологічний і дослідницький.